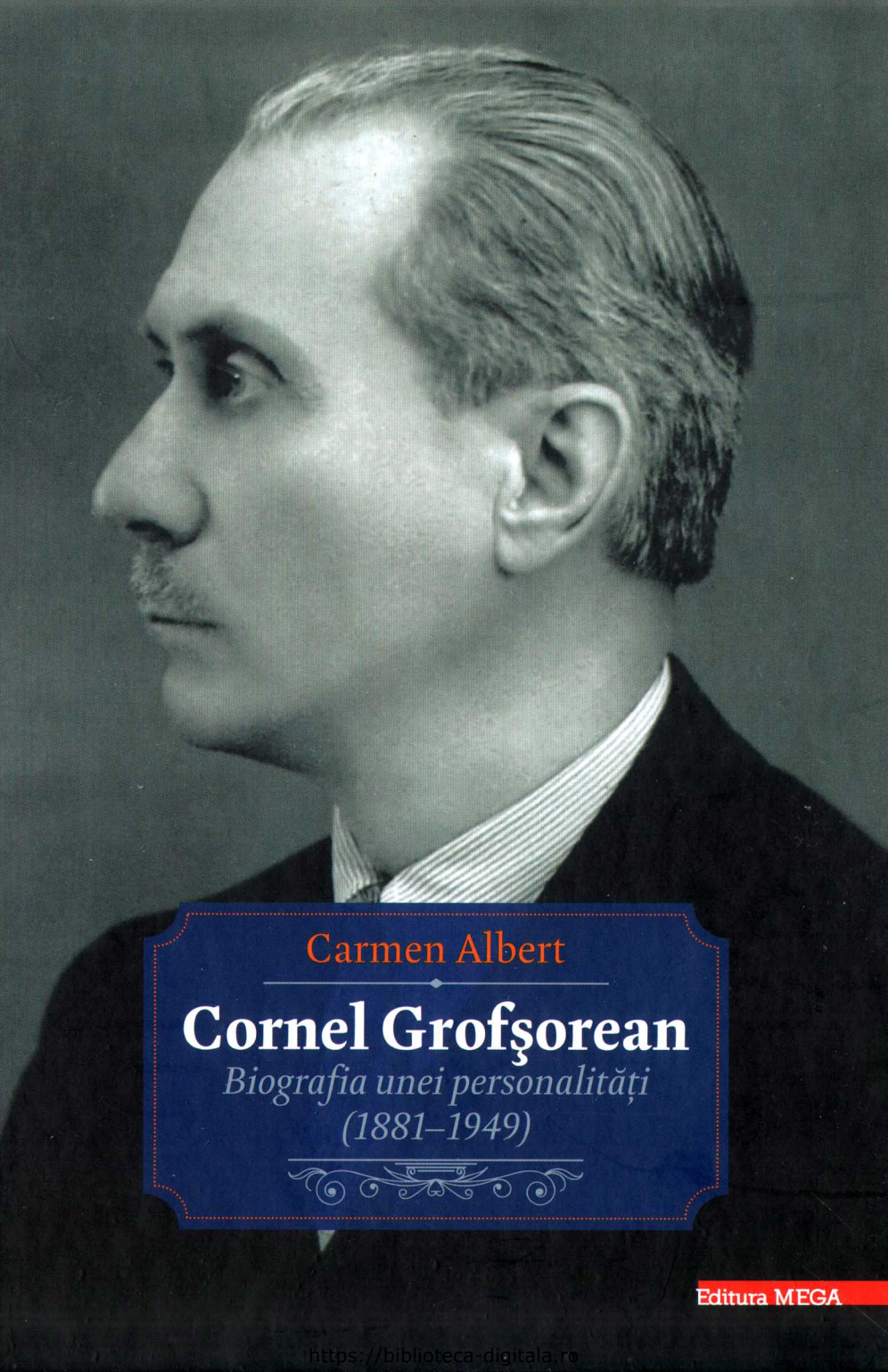

Carmen Albert

Cornel Grofşorean

Biografia unei personalități
(1881–1949)

Editura MEGA

https://biblioteca-digitala.ro

Carmen Albert

Cornel Grofşorean
Biografia unei personalități (1881–1949)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Carmen Albert

Cornel Grofşorean

Biografia unei personalități

(1881–1949)

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2019

https://biblioteca-digitala.ro

ISBN 978-606-020-039-0
Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

DTP și copertă:
Editura Mega

Redactor:
Iulia Pop

© Carmen Albert, 2019

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Cuprins

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI 7
LISTA ABREVIERILOR 11
REPERE ISTORIOGRAFICE 12
DATE BIOGRAFICE 18
Familia de origine 18
Străbunici şi bunici 19
Părinții 23
Familia conjugală 27
Studiile 32
Combatant în Marele Război 36
ÎN SERVICIUL NAȚIUNII 40
Prim-pretor la Reşița 40
Subprefect al județului Caraş-Severin 50
Primar al Timişoarei 53
Primul mandat 53
Al doilea mandat 61
Deputat al județului Timiş-Torontal: ideologie şi politică 78
VOCAȚIA PENTRU INSTITUȚIONALIZAREA CULTURII 94
Asociația Culturală din Banat 94
Preocupări culturale în deceniul 5 104
ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ 113
Înainte de 1918 114
După Unire 119
AVOCATURA 134
Începutul 134
Funcții în Barou 137
Lichidator al societății Lloyd 141
Contribuții la un proiect legislativ 146
În căutarea dreptății 148

https://biblioteca-digitala.ro

Procese de calomnie....148
Procesul cu Stan Vidrighin....153
Procesul diurnelor....159
Proces pentru recuperarea salariului....165
În fața Comisiei de Epurare....178

INSTITUTUL SOCIAL BANAT-CRIȘANA....185
Geneza unui institut....185
Constituirea, planuri de extindere....209
Revista Institutului Social Banat-Crișana....218
Funcții și metoda de cercetare-particularități....224
Teme și campanii monografice....230
Regionala Fundațiilor Culturale Regale în Banat-un deziderat neîmplinit....254
Al XIV-lea Congres Internațional de sociologie....261
Contribuția la proiectul european: Conferința de Pace....264
O primă încercare (1940)....266
„Pacea de mâine" (1946)....271
Sfârșitul unei instituții....292

ASOCIAȚII ȘI AFILIERI....296
Constituirea blocului burghez....296
Clubul Rotary....301

RELAȚII, PRIETENII, POLEMICI....307
Cornel Grofșorean și românii din Iugoslavia....307
Generația de sacrificiu – Ion Clopoțel, Viktor Orendi-Hommenau, Oszkár Jászi, Todor Manojlović, Iuliu Moldovan....334
Școala Sociologică de la București – Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Traian Herseni, Octavian Neamțu....350
Polemici și atitudine civică....357
Polemica cu Sever Bocu....357
Polemica cu Adrian Brudariu....369
Polemica cu Emil Neugeboren....377

CONCLUZII....381

CRONOLOGIE SUMARĂ....387

ANEXE....391

SURSE DE INFORMAȚIE....430

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ....431

INDICE ONOMASTIC....435

INDICE TOPONIMIC....443

https://biblioteca-digitala.ro

Notă asupra ediției

Am scris această carte pentru cei interesați de istoria şi cultura Banatului, istoria sociologiei, istoria socială, istoria elitei bănățene, cea din urmă un deziderat necesar încă şi posibil de atins. Am încercat să surprind şi să înțeleg profilul unui intelectual la cumpăna între secole, acțiunile şi uneori neimplicarea, convingerile şi frământările, temerile, aspirațiile, nu numai ale sale, ci a unei întregi generații. Contribuția sa la existența Institutului Social Banat-Crişana este considerabilă, cu atât mai semnificativ fiind faptul că performanțele acesteia rămân în epocă excepționale. Demersul nu s-a dorit a fi exhaustiv, oricând se mai pot opera reinterpretări, mai ales că accentul a fost pus pe inserarea de informații noi, pe selecția şi prelucrarea surselor de arhivă, a periodicelor, cele din urmă fiind în număr extrem de redus, cu colecții incomplete şi dificil de identificat. Desigur a fost nevoie de integrarea evenimentului, a faptului istoric, a reacțiilor în vertijul începutului de secol XX, apoi a complicatei perioade interbelice, a relaționării cu istoria europeană, apoi cu cea națională. Ceea ce a rezultat este nu numai o biografie a personalității lui Cornel Grofşorean, un intelectual provincial al Mitteleuropei care trăieşte sfârşitul unei lumi şi începutul alteia, dar şi o pagină a interbelicului bănățean, plin de necunoscute încă.

Am optat pentru modernizarea ortografiei în cazul citatelor, nu în totalitate însă, pentru a fi mai accesibilă citirea textelor. De asemenea am utilizat în cazul numelui Grofşorean această variantă, deşi în alte publicații recente apare sub forma: Grofşoreanu. Motivul îl constituie faptul că în documente oficiale, neoficiale, private... numele lui apare manuscris în varianta aleasă de noi. Am ținut să-i respectăm opțiunea. Chiar şi în pagina arborelui genealogic, ataşată în anexă, se vede foarte clar această preferință.

Fiind o biografie extinsă, dat fiind informația cuprinzătoare, am decis ataşarea de asemenea a materialelor care susțin constatările noastre, puține deoarece a trebuit să ne limităm spațial, din considerente lesne de imaginat. Ar fi fost mai multe, însă credem că sunt suficiente pentru

https://biblioteca-digitala.ro

a ilustra profunzimea logicii, a vastelor preocupări şi interesului pentru diferite domenii. Câteva fotografii ilustrează acel fin-de-siécle al Banatului imperial, a membrilor de familie, a protagonistului acestui volum, puţin cunoscute credem, mulţumind în special d-lui Ioan Olărescu care a luat legătura cu descendenţii lui Cornel Grofşorean, punându-ne la dispoziţie un set numeros, din care am selectat cu mare greutate câteva, meritând toate pentru calitatea foarte bună şi semnificaţia lor.

Mulţumiri i se cuvin şi domnului Corneliu Boiangiu pentru donaţia celor două tablouri-portret ale lui Cornel Grofşorean şi soţiei sale, făcută la Muzeul Banatului Montan din Reşiţa, precum şi celor care mi-au înlesnit accesul la informaţia de arhivă: Lavinia Micu, Laurenţiu Ovidiu Roşu, Constantin Brătescu, arhivişti cu expertiză, fără de care munca noastră a cercetătorilor nu ar dobândi consistenţă. Nu am cum să-i uit pe traducătorii care mi-au desluşit înţelesuri în lumea ziarelor vechi ale începutului de sec. XX mai ales, a scrisorilor, jurnalelor, însemnărilor făcute în limba maghiară şi germană de poliglotul Cornel Grofşorean. Mulţumim astfel lui Varga Attila, Loránd Mádly şi Adei Ciortuz, dar şi istoricului Mircea Măran din Banatul sârbesc ale cărui publicaţii ne-au înlesnit înţelegerea problematicii românilor din vecinătate în perioada interbelică, complicată şi bogată în evenimente pentru ambele părţi. Foarte importante au fost semnalările bibliografice despre epocă şi lucrările de istoriografie de către doamna Mihaela Bedecean de la prestigioasa Bibliotecă a Institutului Academiei Române „George Barit" din Cluj-Napoca, de care ne-am folosit în redactarea volumului, căreia îi adresăm calde mulţumiri.

De un real folos pentru înţelegerea Şcolii Sociologice de la Bucureşti, a fenomenului gustian sunt scrierile sociologului Zoltán Rostás şi ale doctoranzilor pe care îi coordonează de mai multă vreme, a colaboratorilor şi a platformei on-line *Cooperativa G*, dezbaterilor cu prilejul conferinţelor tematice, la care am participat. Toate acestea ne-au mijlocit înţelegerea influenţei Şcolii în mediul bănăţean, unde s-a diseminat prin intermediul unui grup de intelectuali grupaţi în jurul lui Cornel Grofşorean şi unde, mai ales, am aflat drama, sfârşitul unei generaţii, a unui ideal, de la care personajul central al acestui volum a lipsit din fericire. Altfel neîndoielnic ar fi împărtăşit aceeaşi soartă cu aceştia din cauza unui regim nemilos, opresiv, care i-a răpit pe mulţi în plină putere creatoare.

Adresez mulţumiri şi directorului Muzeului Banatului Montan, dl. Flavius Petru Bozu, care a înţeles necesitatea şi urgenţa demersului teoretic recuperator, făcând posibilă finalizarea acestui proiect început mai demult.

https://biblioteca-digitala.ro

Datorăm enorm regretaților istorici Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, care ne-au orientat cu ani în urmă spre studierea monografismului în Banat, temă care a constituit la vremea respectivă teza de doctorat şi care a deschis ulterior noi orizonturi, inclusiv direcția pe care am abordat-o în cartea de față. Le dedic cu pioşenie acest volum.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Lista abrevierilor

ACB	Asociația Culturală din Banat
AMAE	Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMBM	Arhiva Muzeului Banatului Montan
BJT	Biblioteca Județeană Timiş
BNR	Banca Națională Română
ICS	Institutul de Cercetări Sociale
ICSR	Institutul de Cercetări Sociale ale României
ISBC	Institutul Social Banat-Crişana
ISR	Institutul Social Român
PC	Partidul Conservator
PD	Partidul Democratic
PNȚ	Partidul Național Țărănesc
PNA	Partidul Național Agrar
PNC	Partidul Național Creştin
PNL	Partidul Național Liberal
PNM	Partidul Național Maghiar
PNR	Partidul Național Român
PP	Partidul Poporului
PPG	Partidul Poporului German
PR	Partidul Român
RISBC	Revista Institutului Social Banat-Crişana
SJAAN	Serviciul Județean Arad a Arhivelor Naționale
SJCSAN	Serviciul Județean Caraş-Severin a Arhivelor Naționale
SJTAN	Serviciul Județean Timiş a Arhivelor Naționale

https://biblioteca-digitala.ro

Repere istoriografice

Crearea ISBC a declanşat un impact deosebit asupra imaginarului social şi ştiinţific al bănăţenilor din perioada interbelică, a mobilizat efective mari de specialişti, a abordat teme de cercetare care erau de larg interes nu numai în probleme naţionale, dar şi internaţionale, a introdus Banatul în circuitul naţional al monografierii după metoda şcolii gustiene. Cu toate acestea până în anii '90 abordările teoretice au fost secvenţiale, timide, incomplete, fără să surprindă inovaţia, originalitatea, contribuţia substanţială la *„sociologia naţiunii"* – marele proiect gustian. Încercările s-au produs mai mult în sfera istoriei sociale regionale, cele de sociologie istorică sau istoria sociologiei, fiind mult mai restrânse[1].

Desigur multe nici nu se puteau scrie în literatura sociologică/istorică postbelică, ideologia instalată odată cu guvernele socialiste a făcut acest lucru imposibil. Sociologia însăşi devenise o ştiinţă marginalizată şi apoi pusă în slujba viziunii partidului comunist. Deşi a existat o modestă revenire la monografia gustiană în anii '60, ea s-a manifestat doar la nivel metodologic, de culegere a datelor, fără acea destinaţie de emancipare şi dezvoltare rurală, de integrarea într-un sistem complex pe care o avea programul gândit de Gusti şi colaboratorii săi[2]. Lucrările de istorie a sociologiei însă purtau puternic amprenta ideologiei României socialiste, teme importante ale activităţii şi gândirii Şcolii sociologice de la Bucureşti, ale creatorului său Dimitrie Gusti[3] erau trecute sub tăcere sau tratate superficial. La fel s-a

[1] Câteva referinţe se află în Dimitrie Gusti, *Opere*, VI, Bucureşti, Ed. Academiei, 1977, p. 49–67; Ovidiu Bădina, *Cercetarea sociologică concretă, tradiţii româneşti*, Bucureşti, Ed. Politică, 1966, p. 131–135.

[2] Cătălin Zamfir, *O istorie subiectivă în sociologia românească*, Iaşi, Ed. Polirom, 2009, p. 60–63.

[3] Dimitrie Gusti (1880–1955), sociolog, savant de renume mondial, întemeietorul sociologiei româneşti moderne, ministru, preşedinte al Academiei Române, membru corespondent al Institutului Franţei, preşedinte al Institutului Social al Naţiunilor, a fost decorat cu Legiunea de Onoare.

https://biblioteca-digitala.ro

întâmplat şi cu ISBC, referirile fiind cantitativ reduse, calitativ mediocre, iar evocarea personalităţii lui Cornel Grofşorean, extrem de limitată. Ea nu se putea realiza decât în şi prin ISBC, cu care a fost conectat de la înfiinţare până la desfiinţare. Totuşi au existat câteva abordări care au încercat să aducă în discuţie tema institutului bănăţean, un proiect original care poartă de departe amprenta lui Dimitrie Gusti, iar prin personalizarea la dimensiunile şi specificul regiunii, pe cea a lui Cornel Grofşorean. O scurtă privire asupra unora, exceptând cele editate privind viaţa şi personalitatea lui Dimitrie Gusti, unde există câteva referiri sporadice la ISBC, şi cele de etnografie, ne permite să detectăm prezenţa lui Cornel Grofşorean.

Despre Cornel Grofşorean nu s-a scris nimic până în anii '90, ci doar câteva menţiuni de către istorici, despre rolul jucat de el în activitatea ISBC, plasându-l oarecum marginal, nicidecum în centrul acţiunii sau iniţiator de programe, creator instituţional, om cu viziune. Era şi dificil dat fiind obiectivele istoriei, altă disciplină masacrată ideologic, care a privilegiat doar anumite teme considerate importante: istoria proletariatului cu accent pe greve şi lupta de clasă, etnogeneza, continuitatea daco-romană... despre elite şi rolul lor nefiind încă momentul potrivit.

Primul studiu[4] dedicat ISBC semnat de Adrian şi Luminiţa Bejan respectând limbajul de lemn al perioadei în care *„forţele de producţie"* s-au dezvoltat după formarea statului naţional, ocazie cu care Banatul a fost scos din rolul periferic pe care îl jucase în timpul dominaţiei străine[5], conţine câteva informaţii generale despre ISBC. Faptul că Banatul era una din regiunile cele mai industrializate din fostul imperiu, probabil, nu conta! Autorii au accentuat, aşa cum cerea ideologia de partid, contradicţiile societăţii capitaliste cu rezultanta antagonismelor de clasă, prilej să evidenţieze că societatea socialistă este cea mai dreaptă, incomparabil cu ceea ce se întâmplase înainte. Ideologia nu şi-a pus amprenta numai asupra formei de exprimare, ci şi asupra conţinutului, virusând întreg studiul, institutul fiind un organism interbelic, devenea automat criticabil. Astfel ISBC apare ca fiind integrat ISR, ceea ce de fapt nu a fost decât în a doua parte a existenţei sale şi pentru o scurtă perioadă de timp, că are multe realizări, dar şi limite, deoarece a promovat reformismul burghez (sic!), ca şi când ideea de reformă ar fi fost extrem de nocivă pentru societate. Studiul conţine informaţii prelu-

[4] Adrian Bejan, Luminiţa Bejan, *Aportul cercetărilor de teren ale Institutului Social Banat-Crişana la dezvoltarea sociologiei româneşti în perioada interbelică*, „Analele Universităţii din Timişoara", III/2, 1978, p. 44–50.

[5] *Ibidem*, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

ate din revistele ISBC cu precădere, raționamentele și concluziile fiind acut filtrate ideologic, deși autorii sunt nevoiți la un moment dat să recunoască meritele acestui institut:

> „...aceste cercetări, publicate atât în revista institutului apărută în intervalul anilor 1933–1946, cât și în alte materiale editate sub egida institutului, constituie astăzi o bază documentară importantă de cercetare a dezvoltării economice, social-politice și culturale a Banatului în perioada dintre cele două războaie mondiale"[6].

Deci reformismul burghez a dat roade. Numele lui Grofșorean nu este deloc menționat, însă studiul totuși are meritul de a fi fost primul care s-a aplecat asupra problematicii institutului bănățean.

Aceiași autori revin după câțiva ani la tema analizată, a cercetărilor ISBC privind învățământul rural[7], utilizând aceleași surse publicate, reluând câteva fraze *ad-literam* din precedentul studiu, concentrându-se pe cercetările ISBC asupra școlii și elevilor, reliefând precaritatea îngrijirii copiilor de la sat, concluziile monografiștilor bănățeni potrivindu-se mănușă cu scopul autorilor de a critica tarele regimului trecut „*burghezo-moșieresc*".

Mai aplicat pare să fie studiul publicat de Gheorghe Ruja privind contribuția ISBC la dezvoltarea sociologiei[8]. Autorul face câțiva pași înainte prin accesarea surselor arhivistice, menționând pentru prima dată numele lui Cornel Grofșorean, ca și pe alți „*fondatori*" ai ISBC. Studiul este mai precis, mai extins și pune accent pe faptul că înființarea a fost o „*inițiativă locală*", introducând în felul acesta, destul de curajos, ideea profitabilă în epoca interbelică a descentralizării, studiul fiind un elogiu la adresa activității institutului și a contribuției remarcabile la dezvoltarea sociologiei. Cu un conținut mai dens în informație studiul îi nominalizează pe intelectualii bănățeni care dobândesc astfel identitate, deși unii dintre ei erau adepții unor idei „*profund reacționare*", autorul făcând astfel trecerea spre ideologia interbelică, analizând ascensiunea fascismului, politica antifascistă a lui Cornel Grofșorean, antirevizionismul și pacifismul care au răzbătut din lucrările sale. Este limpede că autorul a selectat din temele de

---

[6] *Ibidem*, p. 47.

[7] Idem, *Învățământul rural din Banat în cercetarea Institutului Social Banat-Crișana*, „Tradiție și inovație social-politică și culturală", Timișoara, Institutul de studii socio-culturale și educație permanentă Timiș, 1983, p. 81–90.

[8] Gh. Ruja, *Contribuția Institutului Social Banat-Crișana la dezvoltarea sociologiei*, „Viitorul social", 5/1982, p. 631–637.

https://biblioteca-digitala.ro

analiză pe acelea care se pretau valorificării istorice în contextul politic al anilor '80, criticând trecutul, practică inerentă pentru a evidenția prezentul luminos, judecând simplist poziția lui Grofşorean de liberal burghez, care nu a înțeles aspirația popoarelor către socialism[9]. Acelaşi autor Gh. Ruja rescrie în altă publicație studiul de mai sus[10], fără să introducă informații noi, îndulcind tonul când este vorba de elita politică pe care acum o plasează în stânga radical democrată a eşichierului politic burghez, cu merite incontestabile în lupta antifascistă, antirevizionistă etc.[11]. Câțiva ani mai târziu autorul îmbină cele două studii rezultând o sinteză[12] cu accent pe Institutul Politehnic, care a avut de altfel un rol minor în existența ISBC, dar sub a cărei egidă s-a constituit.

După anii '90 se simte o binemeritată schimbare în modul de abordare, prin accesarea mult mai intens a informației inedite de arhivă şi eliminarea clişeelor demagogice întâlnite în precedentele publicații. Se încearcă reabilitarea adevărului istoric prin completarea informațiilor parțiale, a reaşezării cercetării istorico-sociologice pe alte baze, asumarea altor teme de analiză considerate înainte tabú. Între istorici îşi fac loc şi abordări ale sociologilor, privind geneza instituțională, însă de multe ori fără integrarea evenimentului în contextul economic şi politic determinant şi cu unele excepții, fără să surprindă meritele şi contribuția în evoluția generală a societății bănățene.

Autorii Dumitru Mărgineanu şi Vasile Râmneanțu[13] au valorificat din colecția de documente aflată la Muzeul Banatului din Timişoara un important fond documentar, referitor la Conferința de Pace ce urma să aibă loc la finele războiului al doilea mondial. Mai precis, din vasta problematică a participării acestui institut la pregătirile pentru conferința de pace, s-a prezentat planul de lucru întocmit de echipa ISBC condusă de Cornel Grofşorean în anul 1940, însă doar pe baza informației documentare autorii nu aveau de unde să ştie că inițiativa a fost o premieră, a prefațat inte-

[9] *Ibidem*, p. 635.

[10] Gh. Ruja, *Crearea Institutului Social Banat-Crişana şi direcțiile activității sale între anii 1932–1934*, „Tradiție şi inovație social-politică şi culturală", Timişoara, Institutul de studii socio-culturale şi educație permanentă Timiş, 1983, p. 98–124.

[11] *Ibidem*, p. 119.

[12] Gh. Ruja, *Şcoala Politehnică şi Institutul Social Banat-Crişana în climatul cultural ideologic al perioadei interbelice*, „Studii de istorie a Banatului", XIII/1987, p. 125–154.

[13] Dumitru Mărginean, Vasile Râmneanțu, *Câteva considerații asupra activității Institutului Social Banat-Crişana în perioada 1940–1944*, „Studii de istorie a Banatului", XVI/1992, p. 257–263.

https://biblioteca-digitala.ro

grarea oficială a ISBC în *Programul de pregătire a Conferinței de Pace*, care coordona la nivel național acest mare proiect. Planul de lucru analizat este rodul unei acțiuni proprii a ISBC, realizat înainte chiar de tratativele de la Turnu-Severin, împlinindu-se mai târziu cuprinderea în structura oficială a vestitului *Birou al Păcii* gândit de Mihai Antonescu, cu planuri avizate de comisii constituite special în acest scop. Studiul realizat de Emil Botiș, analizat de cei doi autori, făcea parte din alt registru al acestei acțiuni oficiale, de data aceasta din anul 1942, când s-a urmărit nu planul în discuție, ci unul mai vast, complex, realizat la București.

Volumele având ca subiect ISBC s-au editat doar după 1989, ca expresie a libertății depline în ceea ce privește accesul la surse primare de informație și perspective de analiză. Primul a fost semnat de Andrei Negru[14], care încadrează ISBC într-una din etapele de cercetare socială instituționalizată, succedând pe cele efectuate de asociațiile culturale și cercurile de studii grupate în jurul revistelor, evoluție care a anticipat apariția școlii sociologice. Sunt reunite pentru prima oară izvoare arhivistice din mai multe surse, fondul fiind de altfel destul de dispersat. Capitolele destinate analizei ISBC circumscriu coordonate ale personalității lui Cornel Grofșorean, fără să i se fi dedicat însă un spațiu distinct. Totuși pe măsură ce analiza progresează, identificarea lui Cornel Grofșorean și prezența constantă în toate etapele, de la concept la finalitate, inclusiv contribuția la realizarea revistei, devine evidentă.

Alt volum aparține autoarei Carmen Bălan[15], apărut la doi ani după precedentul, urmând deja o cărare „*bătută*" de Andrei Negru. Utilizând o bibliografie restrânsă, are însă meritul de a fi introdus informații aflate în arhiva muzeului din Reșița pe care le integrează în rezumat în anexă, deși unele văzuseră între timp lumina tiparului. Există și o fișă biobibliografică a lui Cornel Grofșorean, care, deși extrem de sumară, atrage atenția cititorului asupra personalității sale. Conținutul acestei fișe este de fapt o reluare a unor informații publicate într-un studiu biografic, singurul care se axează pe coordonate ale activității în special, a lui Cornel Grofșorean[16].

Tematica legată de ISBC și ceea ce se circumscrie acestuia a mai făcut

---

[14] Andrei Negru, *Din istoria cercetării sociale românești Institutul Social Banat-Crișana*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 1999.

[15] Carmen Cornelia Bălan, *Institutul Social Banat-Crișana (1932–1946)*, Timișoara, Ed. Augusta, 2001.

[16] Idem, *Cornel Grofșorean-coordonatorul activității Institutului Banat-Crișana*, „Un secol de sociologie românească: 1897–1997", coord. Gh. Teodorescu, Iași, 1997, p. 1–8.

https://biblioteca-digitala.ro

obiectul unor apariții editoriale[17], despre Cornel Grofşorean doar în introducerea la volumul doi al *Documentelor Institutului Social Banat-Crişana*[18] publicat de subsemnata, studiu care cuprinde date biografice şi jalonează câteva direcții de cercetare, pe care am încercat să le surprind şi să le extind totodată în prezentul volum.

Personalitatea lui Cornel Grofşorean a mai fost analizată, mai ales în ceea ce priveşte biografia lui de harnicul colectiv din jurul revistei „Suflet nou" editată în localitatea de baştină a Grofşorenilor, Comloşul Mare. În mai multe numere ale suplimentului istoric, publicistica a fost dedicată personalităților originare, unul a fost special dedicat memoriei lui Cornel Grofşorean[19], din care aflăm informații interesante despre familie şi rădăcinile ei, obținute prin interviuri de la rudele în viață, din înscrisurile familiale, fotografii, pagini întregi de istorie orală utilizate şi în acest volum, chiar dacă nu toate se pot confirma de sursele accesate din arhivele publice. Ele completează fericit o schiță de portret aşa cum intenționăm să realizăm în acest demers. Pe de altă parte rămâne lăudabilă activitatea Asociației Culturale „Suflet Nou" de a omagia *„fii satului"* la fiecare apariție a revistei, de a contacta martori vii ai evenimentului, de a înțelege prin ochii lor dinamica istoriei, uneori această tehnică rămânând singurul izvor de informație.

Este benefic astfel mai ales prin lucrările apărute după anul 1990 că tematica ISBC a fost abordată divers, din mai multe unghiuri, vizând straturi diverse de analiză, perspective multiple, care coroborate ilustrează complexitatea perioadei istorice, a actorilor ei, Grofşorean fiind doar unul dintre aceştia.

---

[17] Carmen Albert, *Cercetarea monografică din Banat (1859–1948)*, Reşița, Ed. Modus PH, 2002; Idem, *Documentele Institutului Social Banat-Crişana*, I-II, Timişoara, Ed. Mirton, 2004–2007.

[18] *Trepte spre o biografie*, p. 7–33. Există şi o variantă prescurtată publicată de subsemnata în limba engleză: *The Portrait of a Sociologist Advocate*, „Analele Banatului", XX/2012, p. 333–343.

[19] Numărul special dedicat lui Cornel Grofşorean şi unchiului său Iuliu a fost publicat în „Suflet nou", nr. 20/X decembrie 2012.

https://biblioteca-digitala.ro

Date biografice

Familia de origine

Reconstituirea biografiei unei personalități nu este deloc o acțiune facilă măcar din considerentul necesității accesării unor numeroase surse primare de informații care pot fi apreciabile cantitativ, inconsistente calitativ însă. Jurnalele lui Cornel Grofşorean unde speram să găsim cu adevărat informație consistentă produc dezamăgire însă, deoarece autorul lor nu lasă să se întrevadă aproape nimic din copilăria, tinerețea şi maturitatea sa. Gânduri care îl frământau, impresii după lecturile sau spectacolele vizionate, autori preferați, elemente fugare din viața personală care i-au definit existența în conexiune cu lumea în care trăia, sunt cele mai frecvente mențiuni în carnetele de notițe pe care le scria de la 17 ani. Primul jurnal de însemnări păstrat datează de atunci şi l-a scris nu dintr-un imbold lăuntric, cum ne-am aştepta, ci la insistențele tatălui său pe care nu dorea să-l dezamăgească[20]. Acest sentiment cultivat a generat ulterior nevoia de a scrie, de a exprima în tăcere opiniile, sentimentele sau neînțelegerile pe care le încerca. Cu toate că paginile scrise de el în limbile de circulație din Banat sunt multe, referirile la familie sau persoana sa, extrem de rare. A fost de o discreție aproape desăvârşită. Cu toate acestea a fost nevoit să divulge la un moment dat câteva informații, şi încă unde, în presă, dar a făcut-o doar despre el, aproape nimic despre ceilalți, deşi avea ce scrie. Din fericire în fondul documentar se mai păstrează şi o schemă genealogică bogată în informații, incompletă însă, previzibil având în vedere că se referă la cinci generații. Ea a fost întocmită de tatăl lui Ioan Grofşoreanu când era pretor la Covăcița şi este intitulată „*Diarium*"[21]. Cornel Grofşorean a transcris unele informații pe care le-a completat ulterior aducând genealogia „*la zi*"[22]. După el nu

[20] AMBM, *Megjegyzni*, 4 iulie 1898, MD 52/10077, f. 48.

[21] SJCSAN, *Diarium*, dosar 3/1898–1949, f 1.

[22] Pe baza informațiilor din acest Diarium am reconstituit genealogia familiei în anexă.

https://biblioteca-digitala.ro

a mai consemnat nimeni nimic consistent, o mână străină, probabil soția supraviețuitoare, a precizat ulterior data decesului lui Cornel Grofşorean.

Străbunici şi bunici

Cornel Grofşorean făcea parte dintr-o familie originară din Comloşul Mare, la începutul sec. XX o comună fruntaşă cu o adevărată aristocrație țărănească, cu case ca la oraş, cu salon şi lumină electrică până şi în grajduri[23], aşa apare în descrierile lui Nicolae Brînzeu[24]. Există supoziții că familia Grofşoreanu cu multiple ramificații şi-au avut rădăcinile în Oltenia[25], ca mulți bănățeni de altfel, în regiunea Novaci-Polovraci, migrând spre Banat în secolul al XVIII-lea împreună cu alte familii de olteni[26]. Cel mai îndepărtat în neam se numea Nicolae, străbunicul lui Cornel, care a decedat la Comloşul Mare şi a fost căsătorit de două ori. De prima soție nu se ştie nimic, a doua s-a numit Tina şi a murit la Vălcani, urmaşii fiind cinci copii: Nică, Marta, Mihail, George şi Petru. Nu există niciun an al naşterii sau decesului, semn că Diariumul s-a redactat din memorie fără o documentare precisă, amintirile erau vagi, fiind estompate de trecerea anilor, fără atenție la detalii.

Cei cinci copii a lui Nicolae şi Tina (Gropşoreanu, Grobşoreanu) au avut la rândul lor descendenți numeroşi: Nică, fiul cel mare, căsătorit cu Saveta, a avut patru copii: Ştefan, Vichentie, Todor, Eufemia. Marta, al doilea copil, căsătorită cu Ioța Pascu, a avut şi ea cinci copii: Eva, Todorică, Ioan, Ana căsătorită Bugariu, Teodora. Mihail, cel de-al treilea, a fost căsătorit cu Ana despre care se ştia că este moaşă, dar nu a lăsat urmaşi. George-bunicul lui Cornel Grofşorean, al patrulea descendent, s-a căsătorit cu Eva şi a avut cei mai mulți copii, iar ultimul fiu al lui Nicolae, Petru căsătorit cu Saveta l-a avut pe Iulian.

---

[23] *Marele război în memoria bănățeană 1914–1919*, I, antologie, ediție, studii şi note de Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 499.

[24] Nicolae Brânzeu (1883–1962), preot, studii de teologie la Budapesta şi Viena, doctorat în teologie, protopop greco-catolic la Comloşul Mare, canonic la Episcopia greco-catolică din Lugoj (1921), a fost arestat de autoritățile comuniste şi condamnat la închisoare.

[25] Încă o familie care îşi declară originea extracarpatică, la fel ca Petru Nemoianu, Aurel Cosma şi mulți alții. Era în perioada romantismului credința că numai de acolo puteau proveni români autentici. Rămâne de cercetat şi interpretat această tendință des întâlnită la românii bănățeni.

[26] Ioan Olărescu, *Cornel Grofşorean (1881–1949). Scurtă schiță biografică*, „Suflet nou", X/2012, nr. 20, p. 1–16.

https://biblioteca-digitala.ro

Bunicul George Grofşoreanu (Gheorghe Grobşoreanu/Gropşoreanu), născut în anul 1826, este printre puținii din familie evocat de nepotul Cornel:

> „Bunicul meu, gospodar țăran din Comloşul bănățean, unde a fost primar mulți ani dearândul, era unul dintre ctitorii bisericii unite. După moartea sa însă, copii au trecut din nou la ortodoxie, încât un unchi al meu a fost preot ortodox, altul învățător confesional ortodox. Astfel şi eu fiind botezat la Pesac la biserica ortodoxă"[27].

Odată cu generația bunicului apar şi date concrete: zile, luni, anii de naştere, deces chiar şi de cununie pe alocuri, boli incurabile care au trimis la moarte, semn că memoria era mai proaspătă şi informația mult mai completă.

Astfel aflăm că bunicul George (cum apare scris în genealogie) s-a născut în 1826 şi a decedat în 22 mai 1866 la Comloş suferind de epilepsie. S-a căsătorit în anul 1843 cu Eva Pesecan, născută în 1828 şi decedată în 28 octombrie 1873, bolnavă *„de laringe"*, cu care a avut zece copii: Persida, Nicolae, Milentie, Ioan, Nicolae, Marta, Maria, Elisaveta, Iuliu, Vichentie[28].

Eva Pesecan, bunica lui Cornel Grofşorean, era fiica lui Iefta Pesecan şi a Anei. Cine erau aceştia? Nu ştim decât că Iefta îl avea ca tată pe Mihai Pesecan care a decedat în Chişorosin[29] în 11 noiembrie 1846. Iefta (n. 1798 – d. 4 decembrie 1863) şi Ana (n. 1803 – d. 31 decembrie 1853 de apoplexie) au avut şapte copii: George, Eva, Ștefan, Eudochia, Măriuța, Jiuvanna şi Saveta. Eva s-a căsătorit cu George Gropşoreanu, George şi Ștefan şi-au întemeiat fiecare o familie numeroasă în Chişorosin, Măriuța s-a căsătorit cu Andrei Grofşorean[30], iar Jiuvanna cu George. Singurele Eudochia şi Saveta par să nu fi fost căsătorite sau să aibă urmaşi.

Deşi era botezat ortodox, George Grofşoreanu a trecut la greco-catolicism la 23 ianuarie 1857 în prezența martorilor Antonie Apostol şi Nicolae Dvronca(?), moment considerat solemn şi precizat expres în *Diarium*, trecând apoi şi câțiva copii din cei zece pe care îi avea cu Eva Pesecan, soția sa, la uniți. După cum s-a văzut, aceştia nu erau foarte convinşi de noua confesiune, astfel că au revenit la ortodoxie după moartea tatălui lor. Cei zece copii au avut desigur fiecare destinul său.

---

[27] Cornel Grofşorean, *D-sale d-lui Sever Bocu, fost ministru*, „Ecoul", 12 aprilie 1936, p. 1.

[28] SJCSAN, *Diarium*, f. 1.

[29] Kisorosin, Chisoroş (astăzi Rusko Selo) localitate în Republica Serbia.

[30] Acesta pare să fie din altă spiță a neamului Grofşorenilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Persida, născută în 1844, s-a căsătorit în 6 octombrie 1861 cu Petru Pungulescu şi a decedat de holeră în 13 august 1873 fără să lase urmaşi. Nicolae a decedat la Comloş în 3 septembrie 1846 la niciun an de la naştere.

Milentie (Menţa) născut în 1847 s-a căsătorit în 25 august 1869 cu Elisaveta Săvulescu şi au avut trei copii: George (n. 4 octombrie 1871 – d. 17 august 1872), George, zis Pipi (n. 4 februarie 1874 – d. 1 decembrie 1930), s-a căsătorit cu Marta Cristea în 1899 şi Petru (n. 27 august 1904), căsătorit cu Maria Hegheşan, avea un băiat Dumitru, acestora din urmă li se pierduse urma, ei emigrând în America odată cu marile valuri care au colonizat continentul nord american la sfârşitul sec. XIX şi începutul sec. XX. Nu au fost singurii din marea familie a lui George şi Eva care au plecat. Unchiul lui Petru, Vichentie (Chentuţi) cu cea de-a doua soţie şi fiul lor George au emigrat de asemenea în America, nefiind exclus ca plecarea lor să-l fi încurajat şi pe nepot.

Al patrulea fiu, Ioan (n. 14 iunie 1850 – d. 25 decembrie 1925 la Lugoj), tatăl lui Cornel Grofşorean, s-a căsătorit cu Iulia Dogariu (n. 13 mai 1852 – d. 20 martie 1913 la Lugoj) în 9 iunie 1880 şi l-au avut pe Cornel, singurul fiu (n. 27 octombrie 1881–29 ianuarie 1949 la Lugoj).

Nicolae (n. 1852 – d. 6 mai 1884 la Comloş) s-a căsătorit cu Maria Lazarini în anul 1877, decedată şi ea la Comloş. Împreună au avut o fiică Cornelia (n. 1880 – d. 15 mai 1914 la Comloş) care a murit tânără la 34 de ani fără să lase urmaşi.

Marta (1855 – d. 29 mai 1866) şi Maria (n. 20 septembrie 1857 – d. 28 februarie 1857) au murit de copile, cea de-a doua la niciun an de viaţă.

Elisaveta sau Saveta (n. 11 octombrie 1858 – d. 1931) s-a măritat cu Todor Chiroi în 7 noiembrie 1876 şi au avut două fete: Elena (n. 3 mai 1886) căsătorită Strainity şi Eufemia (n. 1908) ambele decedate în Kikinda Mare[31], ca şi părinţii lor care au decis să se stabilească în această localitate. Se ştie doar că Eufemia căsătorită Nenomacki[32] a avut doi copii: Iosif (Ioţa n. 1908) şi Draga căsătorită Adamov decedată tot în Serbia la Mocrin.

Penultimul fiu, Iuliu (n. 23 octombrie 1861 – d. 8 octombrie 1947 la Galşa), a fost căsătorit cu Amalia Mager (1865 – d. 4 octombrie 1947) şi nu au avut copii.

Ultimul fiu, Vichentie zis Chentuţi, (n. 6 iunie 1864) de profesie covaci[33], s-a căsătorit de două ori. Prima soţie a fost Saveta Ulieru cu care s-a

[31] Localitate în Serbia.

[32] Probabil numele soţilor sunt scrise greşit de Ioan Grofşorean.

[33] Fierar.

https://biblioteca-digitala.ro

căsătorit în 4 octombrie şi au avut o fată Maria (n. 12 aprilie 1892 – d. 1911 la Comloş). A doua soție Eufemia Gătăianțu i-a dăruit un fiu: George (n. 6 august 1897). Chentuț este acela care a plecat în America devenind exemplu de urmat pentru nepotul Petru. În America Vichentie a devenit fermier, Gheorghe (George), fiul său, a primit şi un alt nume-Graff, s-a căsătorit şi a avut cinci copii, trei fete şi doi băieți Ion şi Gheorghe.

Dintre toți, Cornel Grofşorean a fost cel mai apropiat de Iuliu Grofşorean. Acesta s-a născut la Comloş în 11 octombrie 1861, botezat de preotul greco-catolic Petru Grozescu[34], a absolvit cursurile preparandiei din Arad în anul 1882, apoi, după mai multe perindări ca învățător suplinitor, devine titular la şcoala confesională ortodoxă din Galşa până la pensie, în anul 1926. El s-a făcut remarcat nu numai prin activitatea la catedră, ci mai ales prin participarea la mişcarea națională a românilor din sec. XIX. Alături de nume sonore ale mişcării: Vasile Goldiş, Sever Bocu, Ştefan Cicio-Pop şi alții, Iuliu Grofşorean a susținut cauza românilor la lucrările congregației maghiare, când comitele suprem Urban István cerea alocarea unei sume de bani pentru statuia lui Tisza Kálmán, iar deputații români s-au împotrivit[35]. În activitatea politică a susținut activitatea fruntaşilor români pentru învățământul românesc, mai ales din poziția de membru al Senatului şcolar al Consistoriului din Arad. Ca dascăl a fost autor de programe şi manuale şcolare şi deosebit de activ în cadrul Reuniunii învățătorilor arădeni. A înființat reuniuni culturale care militau pentru emanciparea românilor, mai multe ziare şi reviste: „Biserica şi şcoala", „Românul", „Tribuna", „Tribuna Poporului"[36]. Activitatea sa politică s-a încadrat în linia PNR. S-a implicat activ în alegerile pentru Dieta Maghiară din anul 1887, primind la Galşa turneul electoral al candidatului național George Popovici[37]. A sprijinit de asemenea mişcarea memorandistă, scriind telegrama de susținere a românilor din Galşa pentru conferința de la Sibiu. La alegerile din 1898, 1907, 1910 şi 1913 a fost ales deputat[38], condamnând apoi Legile Appony

[34] Petru Grozescu (1808–1872), preot ortodox apoi greco-catolic, unchiul cunoscutului jurnalist Iulian Grozescu.

[35] Iuliana Sranko, *Ziarul „Românul" despre activitatea politică a lui Ştefan Cicio-Pop în anul 1911–1916*, Corneliu Pădurean (coord.) „Ştefan Cicio-Pop, Studii", 2009, p. 107–131.

[36] Ioan Olărescu, *Învățătorul Iuliu Grofşoreanu (1861–1947)–150 de ani de la naştere*, „Suflet nou", X/2012, nr. 20, decembrie, p. 17–22.

[37] George (Gheorghe) Popovici (1862–1927), preot, militant pentru unirea din 1918, născut la Cliciova, studii teologice la Cernăuți, din 1887 protopop ortodox al Lugojului, deputat din partea PNR în Dietă, senator în primul Parlament al României întregite.

[38] Ioan Olărescu, *Art. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

care urmăreau desființarea învățământului românesc prin maghiarizarea forțată[39]. Ca mulți alți intelectuali ardeleni şi bănățeni, pentru exprimarea convingerilor sale naționale la începutul primului război mondial a fost arestat şi internat în lagărul de la Sopron[40], apoi transferat la Budapesta din 29 august 1916, până în mai 1918[41].

Evenimentele premergătoare Unirii de la 1 decembrie 1918 l-au mobilizat pe Iuliu Grofşorean ca pe atâția alți români, fiind delegat cu mandat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, ales şi în Marele Sfat Național Român. Ulterior, ca senator în Parlamentul român din partea PNR şi apoi PNȚ, a adus de asemenea o contribuție importantă la organizarea noului stat național[42]. Căsătorit cu Amalia Mager, Iuliu Grofşorean nu a avut copii, desemnându-l ca moştenitor pe Cornel Grofşorean nepot de frate. Relația dintre ei era extrem de apropiată, Cornel apelând la unchiul său în momentul în care simțea că are nevoie de un sfat sau ajutor de nădejde, folosindu-se de relațiile pe care Iuliu le crease la Bucureşti, cât timp a fost senator. Iuliu pe de altă parte se apropiase de nepotul care ajunse o personalitate a Timişoarei, îndrumându-l şi încurajându-l în demersurile sale, implicarea fiind vizibilă mai ales în procesul pe care Grofşorean l-a avut cu statul român.

Părinții

Revenind la spițele de neam ale Grofşorenilor să ne oprim asupra părinților lui Cornel Grofşorean, menționați deja, Ioan Grofşorean-tatăl şi Iulia Dogariu-mama.

Mama lui Cornel Grofşorean, Iulia sau Iuliana, provenea din familia binecunoscută a Cioroienilor. Străbunicul său după mamă fusese Marin Cioroianu căsătorit cu Stanca care l-au avut fiu pe Adam Cioroianu (n. 1809 – d. 21 septembrie 1886 la Comloş) care la rândul său s-a căsătorit cu Saveta (n 1808) şi au avut doi copii: Ana şi Gheorghe (George) Cioroianu.

Gheorghe Cioroianu s-a căsătorit cu Măriuța şi au avut patru copii: Ion, Vioara, Saveta şi Măria. Fetele şi-au schimbat numele la căsătorie astfel

[39] Angela Dumitrescu Rotaru, *Istoria învățământului românesc din Banat (1900–1918)*, Timişoara, Ed. Eurostampa, 2010.

[40] În lagărul de la Sopron (localitate situată în vestul Ungariei) au fost internați reprezentanți de seamă ai elitei laice, militare şi ecleziastice din Transilvania şi Banat în timpul primului război mondial.

[41] Ioan Olărescu, *Art. cit.*

[42] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Vioara s-a căsătorit cu Vasile Kerțovi, Saveta cu George Bălan, iar Măria cu Valeriu Bugariu.

Ana Cioroianu (1833–1919), bunica maternă a lui Cornel s-a căsătorit cu Pantelie Dogariu (n. 27 august 1834 – d. 20 februarie 1857 la Comloș) fiul lui Damian Dogariu și a Iulianei. Din căsătoria Anei cu Pantelie au rezultat trei copii: Iulia (13 mai 1852–20 iulie 1914) mama lui Cornel, Anastasia (1854–1856) și Eufemia (1856–1856). Din cele trei fiice doar Iulia a supraviețuit întemeindu-și familie la o vârstă foarte tânără, la 17 ani căsătorindu-se cu George Mitulescu preot la Torac, cu care a avut doi copii: George și Victor. Din motive necunoscute aceștia au decedat la o vârstă neprecizată, probabil la scurt timp după naștere.

Mult mai târziu, în anul 1880, la vârsta de 28 de ani, Iulia s-a recăsătorit cu Ioan Grofșoreanu – cel de-al patrulea fiu al lui George Grofșoreanu și al Evei Pesecan – având-l pe Cornel, unicul fiu[43]. Căsătoria celor doi s-a realizat la biserica din Cebza[44], dovedindu-se în timp o căsnicie durabilă, Iulia, așa cum arată fotografiile sfârșitului de secol XIX, era o adevărată doamnă, distinsă și elegantă, care i-a stat alături soțului 33 de ani până când s-a sfârșit la Lugoj:

> „Iubita mea soție a reposat joia mare la Paștile catolice sara la 10 oare. A zăcut lovită de apoplexie 8 săptămâni când apoi un atac nou de inimă ia curmat firul vieții"[45]

scria îndurerat soțul său. Un an mai târziu Ioan s-a recăsătorit cu Elena Baciu (n. 22 octombrie 1882) la 17 decembrie 1914, care a devenit a doua soție, fiind și cea care l-a condus pe ultimul drum în anul 1925.

Ioan Grofșoreanu și-a făcut studiile primare la școala din sat, gimnaziul la o școală publică maghiară, urmând apoi cursurile școlii administrative din Szeged pregătindu-se pentru viitoarea carieră de funcționar. A devenit într-adevăr funcționar public, profesie care l-a purtat prin toate colțurile Banatului, format atunci din comitatele Timiș-Torontal și Caraș-Severin. A început ca secretar (1880–1891) la subprefectura din Becicherecul Mare[46],

---

[43] Din cele scrise în *Diarium* de Ioan și fiul său, Cornel Grofșorean, nu rezultă existența unei surori Cornelia, așa cum se precizează în alte publicații. Chiar dacă ar fi decedat la scurtă vreme după naștere, ar fi fost menționată, așa cum s-a întâmplat și cu alte rude mai îndepărtate care au decedat de timpuriu.

[44] Preotul care i-a cununat fiind Alexandru Bugariu.

[45] SJCSAN, *Diarium*, f. 14.

[46] Astăzi localitatea Zrenianin republica Serbia.

https://biblioteca-digitala.ro

apoi consilier la oficiul de pretură din Periam (1881–1885), subsecretar la Panciova (1885–1887), prim-pretor la Antalfalva[47] (1887–1899), prim-pretor la Bozovici (1899–1907), prim-pretor la Teregova (1907–1911), ieşind la pensie cu data de 1 august 1911. Excedat de desele schimbări ale locului de muncă ale tatălui care i-a obligat familia la multe peregrinări prin Banatul istoric, Cornel Grofşorean avea să noteze în jurnalul său:

> „Suntem ca şi ţiganii nomazi. După 8 ani la Bozovici, tatăl meu a fost transferat aici (Teregova-n.n.) ca jude suprem imperial şi regal"[48].

Începerea primului război mondial l-a găsit pensionar pe Ioan Grofşoreanu, însă nu pentru mult timp. Fiind mare nevoie de specialişti în instituţiile publice în vreme de război, pentru a menţine funcţionalitatea statului, Ioan Grofşoreanu a răspuns favorabil chemării, prelungind astfel perioada de activitate:

> „pe timpul războiului (am fost) provocat să substituez consilierii mobilizaţi, am îndeplinit mai multe resorturi, toate acestea clamau o muncă uriaşă de 10–11 ore la zi"[49].

Astfel în intervalul 1917–1919 a fost ajutor de consilier al oraşului Lugoj.

Odată cu terminarea războiului, Ioan Grofşoreanu nu a revenit, aşa cum spera, la statutul de pensionar, ci a fost rechemat în activitate, fiind numit prim-pretor la Bozovici cu data de 1 ianuarie 1920. Erau vremuri grele, schimbarea de regim politic, de autoritate de la cea maghiară la cea română, urmările războiului au generat un mediu nesigur pentru care era nevoie de oameni destoinici în funcţiile administrative importante, dar mai ales era nevoie de funcţionărime românească. La Bozovici mai fusese odată prim-pretor, cunoştea regiunea, mediul, era familiarizat cu specificul locului. Acesta era, credem, motivul „*reactivării sale*". Când a preluat administraţia de la Bozovici, fiul său era deja prim-pretor la Reşiţa. Tată şi fiu s-au înrolat în activitatea dificilă de reconstrucţie socială şi statală despre care Ioan Grofşorean şi-a adus aminte peste ani:

> „...în plasa Bozovici a trebuit să lupt din greu pentru românizarea administraţiei şi pentru înfrânarea bandelor de hoţi, cari cutreierau ţinutul întreg al Almăjului"[50].

[47] Astăzi Covăciţa, republica Serbia.

[48] AMBM, Cornel Grofşorean *Jegyzet*, 1904, MD 17/9399, f. 97.

[49] AMBM, Ioan Grofşoreanu *Adresă*, 30 octombrie 1922, MD XI/28125, f. 2.

[50] *Ibidem*, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

În scurta perioadă petrecută la Bozovici, Ioan Grofşoreanu s-a implicat nu numai prin rutina profesiei în administrarea teritoriului, dar a luat atitudine într-o problemă destul de spinoasă moştenită de la vechiul regim. Noile autorități trebuiau să fie informate cu privire la unele stări de lucruri ce necesitau rezolvare, astfel că a adresat un memoriu[51] subprefectului cu privire la resursele minerale ale subsolului văii Almăjului, care timp de mai mulți ani a constituit obiect de dispută între statul maghiar şi Societatea privilegiată austro-ungară a căilor ferate de stat (Steg) până în anul 1918. Fiecare dorea să devină proprietar pe acele terenuri bogate în cărbune, metale şi cariere de piatră, pentru care era nevoie de construirea unei căi ferate, utilizând mijloace diverse: „*...guvernul maghiar a sistat măsurile luate relativ la înjghebarea căii ferate şi la exploatarea minelor şi carierelor*". Acum, în anul 1921, când era important ca statul român să conştientizeze importanța economică a regiunii şi să utilizeze resursele necesare pentru recuperarea şi exploatarea eficientă, Ioan Grofşorean pretorul a adresat un memoriu subprefectului cu explicații pe larg şi propuneri pentru ca statul român să-şi intre în drepturi, dar şi în obligații.

La propunerea prefectului Petru Nemoianu[52], este numit prin decret regal asesor orfanal la Lugoj în 20 august 1921. Nu ştim dacă fiul său Cornel, care între timp devenise subprefect al jud. Severin, a avut un rol în transferarea tatălui de la Bozovici la Lugoj. La Lugoj problemele nu erau atât de grave, fiind un oraş liniştit, apropiat de Timişoara unde între timp fiul său Cornel devenise primar.

Cornel Grofşorean s-a născut la scurtă vreme după căsătoria părinților săi, în anul 1881 la 27 octombrie, fiind botezat ortodox în data de 14 noiembrie 1881 la biserica din Periam[53] de către preotul Andrei Fizeşan din Pesac. Momentul naşterii a fost unul de mare bucurie pentru părinții săi şi nu numai. Tatăl său Ioan era şef de cabinet al baronului Tallián Béla[54], subpre-

[51] AMBM, Ioan Grofşoreanu *Memoriu* 1921, MD158/40265, f. 4.

[52] Petru Nemoianu (1889–1952), avocat, personalitate remarcabilă a Banatului, a facut liceul la Kecskemet si Facultatea de drept la Budapesta, a fost prizonier în Rusia, a făcut parte din corpul voluntarilor constituiți din foşti soldați şi ofițeri ai armatei Austro-Ungariei, cu doctorat în drept şi ştiințe politice, publicist, prefect al județului Caraş-Severin, deputat, ministru, diplomat al României în multe capitale europene, apropiat al poetului Octavian Goga, arestat de autoritățile comuniste, a decedat în închisoarea de la Aiud.

[53] În document apare sub numele de Periamoş, vechea denumire a localității.

[54] Tallián Béla (1851–1921), născut la Szabás (Ungaria), baron şi politician maghiar apropiat al prim-ministrului Istvan Tisza în guvernul căruia a fost ministru al agriculturii; după ocuparea Belgradului în primul război mondial a fost guvernator pentru o scurtă perioadă

https://biblioteca-digitala.ro

fectul comitatului Torontal, acesta auzind de venirea pe lume a copilului ar fi exclamat: „*voiu fi naş acelui valah*"[55], desigur nu a putut fi refuzat. Astfel pe lângă numele latinesc Cornel a mai dobândit unul maghiar Béla pe care îl va folosi o perioadă semnând Grofşorean K. Béla. Faptul a fost îndelung speculat de adversarii politici, care, peste ani, nu au ezitat să-l ironizeze pe Cornel Grofşorean pentru naționalismul care îl manifesta, după părerea lor, întârziat.

Familia conjugală

În timpul studiilor la Budapesta, Cornel Grofşorean a cunoscut-o pe Berta Luiza (n. 1880), născută Gabriel din părinți de origine germană de confesiune luterană[56], originari din comitatul Szepes[57], cu care s-a căsătorit în 7 ianuarie 1907. Berta Luiza mai fusese căsătorită cu un anume Liptak, cu care avea două fete, însă la data întâlnirii cu Cornel Grofşorean era văduvă, deci nimic nu împiedica o nouă căsnicie. Ioan Grofşorean tatăl nota scurt: „*Cornel s-au cununat cu Berta Luiza Gabriel din Szepes Béla com(una) Szepes la oficiul de matricolă din Budapesta*"[58]. O lună şi jumătate mai târziu s-a născut Cornelia (18 februarie 1907) botezată cu numele ambilor părinți şi a bunicii din partea tatălui: Cornelia Berta Iuliana Grofşorean[59]. Căsătoria nu a fost de durată. Cornel Grofşorean s-a reîntors la Lugoj după finalizarea studiilor, începându-şi cariera ca tânăr avocat, divorțând în anul 1913[60], Cornelia rămânând la mama sa „*până la al 7-lea an*"[61].

---

de timp. A fost căsătorit cu Maria Bajici (Baiky) de Vărădia, fiica Ioanei Atanasievici şi a contelui Baiky. În timpul guvernării comuniste din Ungaria a fost arestat, eliberat, apoi s-a mutat la Szeged.

[55] *** *D. dr. Grofşorean răspunde d-lui Bocu*, „Ecoul" 12 aprilie 1936, p. 4.

[56] Informația provine din scrisoarea Lilianei Cimponeriu publicată în „Suflet nou" X/2012, nr. 20, decembrie, p. 10.

[57] În limba germană Zips, astăzi pe teritoriul Slovaciei. Regiunea a fost colonizată în secolul al XVIII-lea de administrația imperială austriacă cu populații din Silezia şi Germania centrală. Mai multe detalii în Karl Peter Krauss, *Deutsche Answanderer in Ungarn*. Ansiedlung in Der Herschaft Boly im 18. Jahrhundert, Franz Steiner Verlag, 2003; Rainer Rudolf, Eduard Ulreich, Fritz Zimmermann, *Zipser Land und Leute: Deutsche Siedlungsgeschichte unter der hohen Tatra*. Karpatendeutsche Landsmannschaft in Österreich, Wien 1982.

[58] SJCSAN, *Diarium*, f. 1.

[59] Scrisoarea Lilianei Cimponeriu, Suflet nou", X/2012, nr. 20, decembrie, p. 10.

[60] *Diarium*.

[61] Aşa apare scris de Ioan Grofşoreanu, din relatările nepoatei lui Cornel Grofşorean se pare însă că a stat mai mult, Cornelia stabilindu-se la Timişoara abia în anul 1925.

https://biblioteca-digitala.ro

Cornelia Grofşoreanu a absolvit şcoala primară şi de arte plastice din Budapesta precum şi pensionul Urziceanu din Craiova[62], apoi la vârsta de 18 ani s-a stabilit în Timişoara cu tatăl său[63]. De o frumuseţe deosebită, Cornelia Grofşoreanu s-a căsătorit devreme, la 21 de ani, cu avocatul Alexandru Virgil Cimponeriu originar din Lipova[64], în 27 octombrie 1928, având cu acesta două fete.

Alexandru Virgil Cimponeriu, ginerele lui Cornel Grofşorean, a absolvit studiile juridice la Budapesta, luându-şi doctoratul în drept la Universitatea din Cluj în anul 1924[65], urmând acelaşi traseu ca şi viitorul socru. A fost pe front în primul război mondial, apoi s-a stabilit la Timişoara lucrând la biroul avocaţial a lui Cornel Grofşorean, apoi şef al Serviciului Contencios al primăriei din Timişoara, fiind la un moment dat şi viceprimar. În 1941 a participat la al doilea război mondial trimis în campania de răsărit, având grad de căpitan, combatant la cumplitele lupte de la Stalingrad (nov. 1942–1943), timp în care soţia sa Cornelia şi cele două fiice Alexandra (n. 13 octombrie 1930) şi Liliana (n. 5 iunie 1934) aveau de înfruntat lipsurile războiului acasă. Neputând să-şi exercite profesia, Cornelia a muncit ca soră medicală în cadrul Crucii Roşii mai mulţi ani. Relaţia dintre tată şi fiică, respectiv Cornel şi Cornelia (Cori) Grofşoreanu căsătorită Cimponeriu a fost una extrem de apropiată, Cornel Grofşorean devenind bunic, a petrecut cu nepoatele sale multe zile la via de la Măderat sau la Galşa, unde se afla unchiul său Iuliu[66].

După divorţul de Berta Luiza, mama Corneliei, Cornel Grofşorean nu s-a recăsătorit imediat. Şapte ani mai târziu însă, când era prim-pretor la Reşiţa, a cunoscut-o pe Ana (Anuţa) Klesner. Pe atunci în vârstă de 19 ani, era o tânără frumoasă, fără prea multă educaţie, cum erau multe fete în acea vreme, mai ales dacă proveneau din familii modeste. În *Diarium*, există o scurtă menţiune despre ea scrisă chiar de Cornel Grofşorean, vorbind despre sine la persoana a III-a: „*Cornel însurat a doua oară cu Anuţa Klesner născută Baulescu după mamă, născută în 6 septembrie 1900*".

Descendenţii acestei familii Baulescu (Boulescu), pe care Cornel Grofşorean i-a cunoscut foarte bine în scurta şedere la Reşiţa, nu cunosc amănunte despre ea şi gradul de rudenie pe care Anuţa l-a avut cu

[62] Probabil era vorba de Institutul de fete „Ecaterina Urziceanu" din Craiova.
[63] Toate informaţiile despre Cornelia provin din Ioan Olărescu, *Art. cit.*, p. 4–5.
[64] Al. V. Cimponeriu s-a născut la Lipova în anul 1900, fiu al protopopului Ioan Cimponeriu.
[65] Anuarul Universităţii din Cluj pe anul şcolar 1924–1925, Cluj, 1926.
[66] Ioan Olărescu, *Art. cit.*, p. 7–8.

https://biblioteca-digitala.ro

aceştia[67]. De asemenea nu se ştie de ce o chema Klesner şi nu Baulescu (poate Boulescu) după mamă, doar dacă nu a fost înfiată între timp de cineva cu acest nume. Însemnările lui Cornel Grofşorean şi ale tatălui său nu spun nimic în acest sens. Putem afirma cu certitudine însă că atunci când Cornel Grofşorean a plecat din Reşiţa la Lugoj pentru a fi subprefect al jud. Caraş-Severin a fost însoţit de tânăra Ana (Anuţa, Muţi), căsătorindu-se legal abia în 4 aprilie 1942, după o convieţuire de mai bine de 20 de ani. Există o menţiune făcută de Aurel Cosma jr.[68] în completarea datelor pe care Cornel Grofşorean le trimisese pentru publicare în „Istoria presei româneşti din Banat". Menţiunea se referă la cea de-a doua soţie: *„s-a recăsătorit în anii premergători morţii sale cu gospodina Ana Gräbner decedată şi ea la Reşiţa în ziua de 26 ianuarie 1971"*[69]. Există astfel o neconcordanţă în ceea ce priveşte numele. Nu avem nicio îndoială că Aurel Cosma jr. a scris greşit numele cu rezonanţă neromânească, astfel că îi dăm crezare lui Cornel Grofşorean care a scris cu mâna lui de mai multe ori numele soţiei anterior căsătoriei. Însă am aflat un detaliu important din însemnarea lui Aurel Cosma jr.: anii de viaţă. Ana Klesner a trăit deci în intervalul 1900–1971[70].

În toţi aceşti ani premergători morţii lui, Ana Klesner nu l-a părăsit niciun moment. Cornel Grofşorean a ocupat de-a lungul timpului demnităţi importante, funcţii cu responsabilităţi uriaşe, însă acasă era Anuţa care a asigurat stabilitatea şi liniştea de care el avea nevoie. Ana avea în grijă gospodăria, angaja personalul de serviciu, învăţând din mers, satisfăcând pretenţiile lui Cornel Grofşorean care crescuseră şi ele. Au locuit multă vreme pe strada 1 August 1919 la numărul 1, o locuinţă spaţioasă unde în sufragerie exista o masă mare ovală, respectându-se cu sfinţenie regula *„nu se vorbeşte decât la desert"*. Fotografiile o înfăţişează la maturitate alături de Cornel Grofşorean la Galşa, o femeie maiestoasă cu figură blajină care ascundea însă o fire autoritară, conştientă de importanţa

[67] Toate informaţiile despre Ana Klesner s-au obţinut din interviul cu Corneliu Boiangiu în data de 10 noiembrie 2009. Îi mulţumim.

[68] Aurel Cosma jr. (1901–1983) avocat, publicist, cu doctorat la Paris, a absolvit Dreptul la Bucureşti, a fost delegat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, deputat PNL, a publicat în: „Românul", „Nădejdea", „Luceafărul", „Dacia", „Orizont literar", „Flamuri" şi altele, a fost condamnat de autorităţile comuniste, eliberat după amnistierea deţinuţilor politici, detalii biografice în Aurel Cosma jr. *Memorii*, ediţie, studiu introductiv şi note Carmen Albert, Timişoara, Ed. Mirton, 2010.

[69] SJTAN, Fond Aurel Cosma, *Autobiografie Cornel Grofşorean*, dosar 37/1960, f. 8.

[70] Mai precis 6 septembrie 1900–26 ianuarie 1971.

https://biblioteca-digitala.ro

bărbatului de lângă ea şi a sa implicit, aşa cum o descriu şi cei ce au cunoscut-o îndeaproape[71].

Deşi a scris puţin despre familie, Cornel Grofşorean a strecurat totuşi scurte însemnări despre două persoane, poate cele mai importante din viaţa sa, una referindu-se la fiica lui: *„în 18 februarie 1907 s-a născut fiica mea Cornelia în Szepes Béla"*, iar a doua despre soţie, cuvinte din care răzbate emoţia şi dragul faţă de devotamentul cu care aceasta i-a stat alături în cele mai grele clipe:

> „Acum un an zăceam pe patul de moarte, lăsat în grija unui singur om, Anuţa. Toţi m-au părăsit, în primul rând copii mei (...) De multe ori nu aveam parale nici pentru medicamente, nici pentru mâncare, biroul neglijat, fără încasări, fără avere...Numai bunul Dumnezeu şi Anuţa ştie prin ce furtuni sufleteşti am trecut. Mult a suferit această beată femeie lângă mine...Când am început căsnicia abia aveam o lingură şi o furculiţă, Cori mărişoară şi cu pretenţii, eu funcţionar cu leafă fixă şi cinstit până la prostie, apoi dat afară din serviciu, pe drumuri (...) bolnav, surmenat, sărac, persecutat, fără nici o protecţie, fără nici un binevoitor, mi-am croit singur viitorul, cucerind prin luptă grea şi neîncetată fiecare treaptă. Bizuindu-mă exclusiv pe capul meu şi pe pumnii mei şi pe un singur prieten, Anuţa"[72].

De asemenea, se trezesc peste ani amintiri legate de părinţi, însă gândurile se întorceau de fiecare dată la Anuţa:

> „Cu cât ne îndepărtăm dela ziua plecării lor: a Mamei mele vecinic neuitată şi a Tatălui meu profund regretat, cu atât mai vie este amintirea lor în sufletul meu; cu atât mai adânc pătrund taina fiinţei lor; cu atât mai clar desprind figura admirabilă acestor doi oameni cari într-o perfectă armonie a vieţii şi-au făcut datoria în toate privinţele înconjurându-mă cu grijă părintească, plină de sacrificii şi dureri. Căci, eu unul nu am ştiut să le răsplătesc aceea iubire nemărginită. Şi căinţa postumă mă sileşte în genunchi în faţa memoriei lor. Numai o singură fiinţă mă înţelege: Anuţa, care mă mângâie şi-mi alină remuşcările târzii"[73].

Sentimente de recunoştinţă sau iubire, poate puţin din amândouă s-au amestecat cu timpul, astfel că cei doi s-au căsătorit în anul 1942.

Cornel Grofşorean s-a stins din viaţă în luna ianuarie 1949, înmormântat fiind la Lugoj. Ion Luca Ciomac, vechi colaborator, în scrisoarea de condoleanţe, scrie văduvei:

---

[71] Corneliu Boiangiu, interviu.

[72] Cornel Grofşorean, *Jurnal*, document aflat în colecţie particulară.

[73] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

„Prin moartea sa Banatul încearcă o mare pierdere pentru că dr. C. Grofşorean nu a fost numai un mare român, un mare om de cultură, dar un bănăţean, care altul în prezent nu-l poate înlocui. Cercurile noastre încearcă o pierdere ireparabilă şi va trece multă vreme, până când se va putea forma un om de talia, de gândirea şi de sufletul său" [74].

După decesul lui Cornel Grofşorean, Ana Klesner s-a întors de unde a plecat în urmă cu 30 de ani, la Reşiţa, la familia Boiangiu, unde îşi cunoscuse viitorul soţ. Era lipsită de posibilităţi materiale, pensia de urmaş i se sistase[75], astfel că unica soluţie era reîntoarcerea. Familia Boiangiu locuia într-o casă mare în cartierul Muncitoresc, unde Ana Klesner s-a instalat confortabil ocupând o întreagă aripă. Acum nu mai era tânăra fără o individualitate bine conturată, era văduva lui Cornel Grofşorean, fost primar al Timişoarei, fost deputat, fost subprefect, fost preşedinte al Institutului Social Banat-Crişana, o personalitate de care toţi din casă erau conştienţi. Venise cu toate lucrurile de la Timişoara, fiind nevoie de un întreg vagon, tras în faţa casei pentru a fi descărcat de lucruri personale dar, mai ales, plin de cărţi şi documente, preţioasa arhivă a soţului ei. Situaţia Anei părea să fie stabilă în casa din Muncitoresc. Anii grei care au urmat războiului şi prigoana comunistă au început să fie resimţiţi din plin de familia Boiangiu. Capul familiei Alexandru Boiangiu a fost arestat, o parte din casă a fost ocupată de chiriaşii impuşi de noul regim, ceea ce a creat disconfort pentru membrii familiei, izbucnind în scurt timp disensiuni. În anul 1956, Ana Klesner a decis că a venit timpul să se mute de la familia Boiangiu. Apropierea de biserica ortodoxă (deşi era botezată catolic) s-a produs în contextul în care avea nevoie de sprijin şi doar aceasta l-a putut acorda. Prin bunăvoinţa protopopului dr. Iosif Ieremia[76], Ana Klesner s-a mutat într-o locuinţă din spatele Catedralei ortodoxe române din Reşiţa. Nu peste mult timp, în anul 1971, avea să-şi găsească sfârşitul, fiind înmormântată la Reşiţa.

În ultimii ani ai vieţii, Ana Klesner a vândut arhiva lui Cornel Grofşorean Muzeului de istorie din Reşiţa, prin directorul de atunci, Ilie Uzum. Din perspectivă ştiinţifică datorăm mult acestei femei, care probabil de nevoie

[74] Carmen Albert, *Documentele Institutului Social Banat-Crişana,* II, Timişoara, Ed. Mirton, 2009, p. 305.

[75] Lazăr Gruneanţu, *Avocaţii Baroului Timiş (1875–2015),* Timişoara, Ed. Artpres, 2017, p. 178.

[76] Iosif Ieremia, protopop al Reşiţei (1952–1959), a început zidirea catedralei ortodoxe „Adormirea Maicii Domnului" de la Reşiţa.

https://biblioteca-digitala.ro

a înstrăinat arhiva, ea neavând nicio sursă de venit, însă a fost extrem de inspirată în ceea ce priveşte instituţia căreia s-a adresat. Mii de documente, extrase, ziare şi reviste au ajuns în patrimoniul muzeului, în deceniul opt al sec. XX, care le-a catalogat şi le-a inclus în listele de inventar. Nu peste mult timp s-a ridicat aproximativ jumătate din întregul fond şi a fost dus la Caransebeş, unde Arhivele statului îşi aveau sediul, constituindu-se acolo un fond denumit „Fondul Muzeul de istorie Reşiţa". Totul s-a făcut printr-un simplu proces verbal de predare-primire invocându-se Decretul 472/1971, deci respectându-se litera legii[77]. Desigur nu decretul în cauză este vinovat, cât atitudinea celor implicaţi care au găsit de cuviinţă să fragmenteze un întreg unitar, fără să stea pe gânduri, când se putea foarte bine găsi altă soluţie care să nu îngreuneze o eventuală activitate de cercetare. Care au fost criteriile după care s-au împărţit dosarele nu se ştie. Fără nicio logică piese asemănătoare sau referindu-se la acelaşi eveniment au fost despărţite. Unele sunt la Muzeul Banatului Montan din Reşiţa, altele la Arhivele Statului din Caransebeş, astfel că munca de cercetare a cunoscut din acest motiv distorsiuni evidente.

Studiile

Profesia de funcţionar în administraţie a lui Ioan Grofşorean l-a obligat la multe deplasări pe cuprinsul comitatelor bănăţene, iar pe Cornel Grofşorean la un parcurs şcolar sinuos. Astfel studiile primare le-a absolvit la Debeleacea[78] şi Covăciţa[79], iar studiile secundare la Liceul din Panciova, Becicherecul Mare[80], Lugoj[81], apoi în perioada 1895–1896 la gimnaziul german din Sibiu[82], luându-şi bacalaureatul în anul 1900 la Gimnaziul superior greco-catolic din Beiuş, unde a fost coleg de şcoală cu viitorul protopop al Bocşei, Mihail Gaşpar[83]. Diplomele de absolvire ale claselor de liceu nu atestă un elev eminent, calificativele obţinute fiind modeste, desele schim-

[77] Prin Procesul-verbal nr. 285/1 decembrie 1979.

[78] Debeljača, localitate cu populaţie preponderent maghiară situată în comuna Covăciţa în republica Serbia.

[79] Atunci se numea Antalfalva.

[80] Cornel Grofşorean, „Mihai Gaşpar ca elev", „Vestul" din 13 decembrie 1942: *„Scriam în anul 1897, când fiertaţii mei părinţi m-au înscris pe anul şcolar 1897/98 în clasa a VI-a gimnazială la Liceul Piariştilor din Becicherec. Eram deja băiat mare şi totuşi cu câtă strângere de inimă plecam de la Covăciţa din Jud. Torontal (între Panciova şi Becicherec) la oraş, la şcoală"*.

[81] Aurel Cosma jr., *Istoria presei Române din Banat*, I, Timişoara, 1932, p. 135.

[82] SJCSAN, *Foaie matricolă*, dosar 1/1896–1900, f. 1.

[83] Mihail Gaşpar (1881–1929), născut la Gătaia (Timiş) preot, publicist, membru PNŢ,

https://biblioteca-digitala.ro

bări aveau să se reflecte asupra performanțelor şcolare la care se adăugau limbile de predare diverse. În Banatul iugoslav i se preda în maghiară, la Sibiu în germană, doar la Beiuş în ultimul an de liceu limba de predare a fost româna. Astfel se explică perfecta cunoaştere a maghiarei şi germanei, limbi în care a scris până în anul 1918 în toate notițele şi jurnalele sale[84]. Venirea la Timişoara în anul 1921 ca primar şi desele exprimări în public impuse de noua funcție au lăsat să se întrevadă că atunci limba română nu era pe deplin stăpânită, fapt remarcat de contemporanii săi [85].

Însemnările din anii de liceu de la Becicherecul Mare[86] în jurnalul promis tatălui său[87] reflectă imaginea unui adolescent preocupat de cunoaştere, aprofundând lecturi, uşor melancolic şi pasionat de sport, în special patinaj. Stimulat de tatăl său care nu avea o sănătate tocmai bună, Cornel Grofşorean a practicat mai multe sporturi încă din adolescență: gimnastică, ciclism, patinaj, înot, canotaj şi scrimă[88].

Vacanțele le petrecea de regulă cu părinții care locuiau în Covăcița, perioadă care nu era tocmai un prilej de bucurie, ci de tristețe. Lipsa de activitate şi vremea capricioasă din vacanța de iarnă îi produceau dese stări apatice, meditative, însufleținându-se doar când studia sau citea. S-a simțit atras întotdeauna de istorie, ceea ce se va vedea peste ani în publicațiile sale, iar seara se delecta cu câte o carte sau volum de poezii. După însemnările asupra autorilor, lecturile preferate erau biografiile, eseurile, beletristica, iar autorii preferați: Arany János, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Katona József, Horațiu, M. Gogol, Machiavelli, Dante – *Divina Comedia* şi între atâția autori universali citise şi biografia lui Avram Iancu[89].

---

deputat în Parlamentul României, detalii în monografia semnată de Mihai Vişan, Daniel Crecan, *Mihail Gaşpar-un corifeu al culturii bănățene*, Timişoara, Ed. David Press Print, 2016.

[84] Niciun liceu românesc nu a existat în Banat în perioada dualistă, aşa că românii bănățeni au frecventat şcoli cu limbi de predare diverse.

[85] Coriolan Băran, *Reprivire asupra vieții. Memorii,* ediție îngrijită de Vasile Popeangă, studii introductive Eugen Criste, Vasile Popeangă, Raul Ionuț Rus, Arad, Ed. Vasile Goldiş University Press, 2009, p. 209.

[86] Astăzi Zrenianin în Republica Serbia.

[87] AMBM, *Jurnal,* MD 52/10077, f. 8

[88] *Ibidem.* De asemenea, era cunoscută pasiunea lui Cornel Grofşorean pentru vânătoare, Corneliu Boiangiu şi-a adus aminte de hainele verzi şi puşca de vânătoare din timpul şederii la Reşița. La Timişoara se pare că a continuat să practice acest sport, Societatea Vânătorilor din oraş în adunarea generală din 12 iulie 1921 i-a decernat titlul şi diploma de membru de onoare (AMBM, *Diplomă*, 12 iulie 1921, MD 33/9870).

[89] Probabil cea semnată de Iosif Șterca Șuluțiu, *Biografia lui Avram Iancu*, Tiparul tipografiei arhidiecezane Sibiu, 1897.

https://biblioteca-digitala.ro

În general viața la Becicherec[90] nu era prea veselă. Stătea în casă cu două bătrâne, astfel că în afara orelor de şcoală şi a discuțiilor cu colegii, făcea cu greu față plictiselii. Cursurile la şcoală nu erau atractive deloc, Cornel Grofşorean îşi dorea mai puțină memorare, studiul să se bazeze pe logică şi rațiune, ceea ce se întâmpla destul de rar[91]. Deşi extrem de tânăr, Cornel Grofşorean a remarcat situația din Europa, frământările politice generate de criza socială şi foametea din vara anului 1898, când țăranii erau nevoiți să culeagă grâul necopt. Însemnările sale evidențiază interesul pentru social deja, ceea ce va deveni mai târziu o preocupare constantă, materializată prin cercetările monografice în cadrul ISBC.

După liceul absolvit la Beiuş, a urmat Universitatea din Budapesta, ca majoritatea copiilor de intelectuali din Banat, care în secolul XIX şi începutul sec. XX frecventau cu deosebire învățământul superior din Ungaria şi Austria. La Facultatea de Drept din această universitate a luat licența în anul 1905, iar în anul 1906 în ştiințele administrative la Academia de Drept din Oradea[92]. Orientarea spre juridic şi administrativ se datora profesiei tatălui care ar fi putut să-l influențeze, dar şi unei nevoi care se resimțea în rândul românilor. Cel puțin în aparatul administrativ de specialitate prezența românilor era extrem de redusă. Statisticile maghiare din anul 1900 arată că din totalul de 355 funcționari de stat superiori în Banat, doar 26 erau români, numărul lor fiind mai mare în cazul funcționarilor județeni. La nivelul corpului juridic românii erau de asemenea puțin reprezentați, existând un număr redus de absolvenți comparativ cu naționalitățile germană şi maghiară. Numărul avocaților a crescut de la 142 în 1890, la 164 în anul 1900, din care doar 53 erau români, spre deosebire de numărul învățătorilor şi preoților sensibil mai numeros[93].

În timpul studiilor juridice a urmat şi şcoala superioară de comerț şi textile[94] din Késmárk[95], pe care a absolvit-o în anul 1907. Ambițiile în direcția perfecționării erau mari. La un moment dat dorea să frecventeze şi Școala de Înalte Studii textile din Aachen pentru care avea însă nevoie de bani. Nu avea mijloace materiale suficiente, astfel că s-a apucat de traducerea unei

---

[90] La Becicherec a stat 4 ani (1896–1899).

[91] AMBM, *Jurnal*, MD 52/10077, f. 9.

[92] Aurel Cosma jr. *Op. cit.*, p. 135.

[93] Stelean Ioan-Boia, *Rolul universităților din Ungaria în formarea intelectualității românești din Banat (secolul al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea)*, „Conviețuirea", 7 nr. 3–4, 2003, şi 8, nr. 1–4, 2004, p. 75–76.

[94] AMBM, *Certificat de absolvire*, MD52/10103, f. 3.

[95] Kežmarok localitate în regiunea Spiš (Zips) în Slovacia de astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro

cărți[96] importante în domeniu pentru a obține o bursă necesară frecventării școlii. Episodul este relatat după mai bine de 20 de ani cu o oarecare notă umoristică:

> „deşi la minister pe acele timpuri se urmărea activitatea mea, când m-am prezentat la fostul subsecretar de stat Sztereny[97], cerând o bursă pentru Aachen, mi-a acordat 300 kor(oane), deşi ştia, când le arătasem condițiile de înscriere, că pentru străini taxa de înscriere era de 1000 mărci. Atitudinea ioială a numitului m-a înfuriat şi am aruncat la coş toată ştiința textilă, trecând la Universitatea dela Cluj, unde mi-am luat apoi şi doctoratul"[98].

Gestul a fost hotărâtor pentru viitoarea carieră, Cornel Grofşorean după luarea doctoratului în aprilie 1909 la 28 de ani a lucrat o scurtă perioadă de timp ca şef de birou[99] la dr. Farnek din Topolya districtul Bačka[100]. Apoi a dat examenul pentru *„cenzură"*[101] la Tg.Mureş[102]. O scurtă perioadă de timp a fost angajat ca avocat stagiar la biroul avocatului Mauriţiu Deutsch[103] din Lugoj, fiind în relații apropiate şi cu familia acestuia, soția şi cele trei fiice, care vor constitui mai târziu subiectul unei scurte povestiri nuvelistice „Dezrădăcinații". Povestirea pare să se fi inspirat din acea perioadă din viața lui la familia Deutsch, referindu-se tocmai la evrei considerați un neam pribeag fără patrie, citându-l pe M. Deutsch:

> „Noi n-avem patrie. Deşi familia mea se află aici de peste una sută ani, în mine se strânge un trecut secular"[104].

Obligat prin lege la satisfacerea stagiului de avocat, a deschis *„în plină criză financiară"* un birou avocațial la Lugoj[105], fiind din 25 iulie 1913 înscris în Baroul din Timişoara[106].

---

[96] Este vorba de Nicolas Reiser, *Lehrbuch der Spinnerei, Weberei und Appretur*, J.J. Weber, Leipzig, 1901.

[97] Joseph Szterényi baron, deputat de Braşov, ministru secretar de stat în guvernul lui Sándor Wekerle.

[98] SJCSAN, *Scrisoare* din 31 decembrie 1938, dosar 191/1938, f. 1.

[99] AMBM, Cornel Grofşorean, *Jegyzet*, MD 17/9398, f. 20.

[100] Acum în Voivodina republica Serbia.

[101] Examenul de avocat.

[102] Aurel Cosma jr. *Op. cit.* p. 135.

[103] Mauritiu Deutsch (1869–1934), avocat din Lugoj, absolvent şi doctor în drept al Facultății de Drept din Budapesta.

[104] AMBM, Ignotus, *Dezrădăcinații*, MD 17/9394, f. 30.

[105] AMBM, Corrnel Grofşorean, *Informațiune*, 12 ianuarie 1930, MD 34/9751, f. 22.

[106] SJCSAN, *Igozolvány*, dosar 7/1913, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

Avocat la Lugoj acum, nu s-a dedicat profesiei exclusiv. Avea deja o viziune despre viitor, o sensibilitate deosebită pentru locuitorii de la sat şi problemele lor. Pe lângă activitatea publicistică intensă, a cutreierat satele româneşti din plasa Lugoj, interesându-se de nivelul de cultură al ţăranilor şi de precaritatea condiţiilor de igienă[107], anunţând monografistul gustian de mai târziu. Astfel la Boldur[108] locuitorii au fost chemaţi în clădirea şcolii ortodoxe în data de 14 iunie 1914 la ora trei pentru a asculta expunerea despre igienă a lui Cornel Grofşorean[109]. A izbucnit însă războiul fiind mobilizat în anul 1915 şi trimis pe front până în noiembrie 1918, când s-a reîntors la Lugoj, la vechiul lui birou de avocat[110].

Combatant în Marele Război

Izbucnirea primului război mondial a declanşat o reacţie în lanţ în comitatele Imperiului Austro-Ungar. Ca parte beligerantă în cadrul coaliţiei Puterilor Centrale, Imperiul a angajat în război toate efectivele sale, inclusiv pe cele din Banat, bănăţenii fiind trimişi pe toate fronturile, aflându-se în situaţia ingrată la un moment dat de a lupta împotriva soldaţilor din România după intrarea acesteia în război.

Participarea Italiei la această conflagraţie începând din 23 mai 1915 a deschis un nou front. Cornel Grofşorean, mobilizat încă din 1914, a fost trimis în liniile acestuia la sfârşitul lunii august 1915, până în 20 noiembrie 1918[111].

Făcea parte din regimentul 21 artilerie de câmp trimis pe vestitul platou Doberdo. După bunul său obicei a însemnat totul pe front, pe întreaga perioadă, trei ani şi jumătate, însă însemnările sunt de negăsit. Ar fi fost o sursă extrem de importantă de informaţie, care s-ar fi adăugat miilor de pagini redactate de alţi participanţi la Marele Război[112]. Astfel trebuie să ne mulţumim cu un fragment relatat într-unul din jurnalele sale, redactat mult timp după război. În penuria de informaţii care există, chiar şi aşa constituie o piesă esenţială pentru completarea portretului său[113]. Mărturiile de război

[107] Cornel Grofşorean, *D.dr. Grofşorean răspunde d-lui Bocu*, „Ecoul", 12 aprilie 1936, p. 4.
[108] Comună în jud. Timiş.
[109] AMBM, *Notificare*, 13 iunie 1914, MD/40265, f. 6.
[110] *** *D.dr. Grofşorean răspunde d-lui Bocu*, „Ecoul", 12 aprilie 1936, p. 4.
[111] *Ibidem*.
[112] În acest sens, s-a editat un corpus memorialistic de excepţie privind primul război mondial de către Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan în trei volume la Editura Presa Universitară Clujeană.
[113] *Jurnal*,f.10.

https://biblioteca-digitala.ro

situate de multe ori la granița dintre istorie şi literatură îmbină informația documentară cu efectele estetice, creionând totodată profilul autorului din perspectiva propriei experiențe[114]. Și în cazul de față avem de-a face cu o relatare care se înscrie în tiparele altor mărturii ale combatanților care au redactat memorii în condiții de pace, cu detalii care pun în evidență contextul şi importanța momentului, eroizându-se totodată, apelând la efecte pentru a maximiza propria contribuție[115].

În cei trei ani şi jumătate de front, Cornel Grofşorean a fost 16 luni în linia întâi, luând parte la cinci mari bătălii, unele din ele crâncene cu mari pierderi de vieți omeneşti, este mare mirare că a scăpat cu viață, o spune chiar el.

La Doberdo pe valea râului Isonzo, în august 1915, lupta a fost extrem de sângeroasă. Regimentele imperiului în care erau unguri, români, sloveni au ieşit învingătoare, însă pierderile de vieți omeneşti, efectivele de răniți şi mutilați de război considerabile, memorialiştii comparând lupta cu infernul.

Seria atacurilor în acea regiune a continuat, o fotografie tip carte poştală din acea perioadă îl înfățişează pe Cornel Grofşorean în mijlocul camarazilor având notat pe verso cu creionul:

> „în repaus după ofensiva 2,3,4 dela Isonzo. Din iadul dela Doberdo pe vârful lui Sovič, lângă Adelsberg, împărțit la antiaeriană pentru apărarea Com(paniei). Corespondent de armată Boroevici".[116]

În septembrie 1918 Cornel Grofşorean a obținut un concediu regulamentar de 20 de zile gândindu-se că ar putea cu această ocazie să facă un scurt voiaj prin oraşele Germaniei: München, Berlin, Hamburg. Când a ajuns însă la Berlin a primit vestea capitulării Bulgariei, ceea ce putea să însemne schimbarea sorții războiului. Mai avea câteva zile libere, astfel că s-a întors la Lugoj să-şi vadă tatăl, luând o decizie care îi va schimba radical convingerile politice. În loc să-şi prelungească concediul se întoarce pe front. Dorea să vadă cu proprii ochi înfrângerea unei armate alături de care

[114] Mihaela Bedecean, *From the memoires of the Great War. Romanian fighters on the front in Italy*, „Banat-Europe: Theology, History and Culture", Alin Cristian Scridon (coord.), Szeged, Ed. Jate Press, p. 26.

[115] Fragmentul memorialistic de care este vorba a fost publicat în *Marele Război*, III, antologie, ediție, studii şi note Valeriu Leu, Nicolae Bocşan, Mihaela Bedecean, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujană, Academia Română/Centrul de Studii transilvane, 2015, p. 169–170. Pentru acest subcapitol am consultat şi fotografii din AMBM care l-au avut pe Cornel Grofşorean în imagine.

[116] AMBM, Colecția de fotografii M6/15913, f. 18.

https://biblioteca-digitala.ro

s-a aflat de la începutul războiului, învingând astfel curiozitatea, care a fost mai puternică decât instinctul de supraviețuire[117].

Ultima participare la Marele Război a lui Cornel Grofşorean a fost în bătălia de la Piave. De-a lungul acestui râu situat în Italia de nord s-au dat mai multe bătălii în decursul războiului, memorialiştii bănăţeni care au relatat despre Marele Război precizând că luptele de la Piave au constituit şi un important moment de cotitură în istoria imperiului. Personalități precum Coriolan Băran sau Caius Brediceanu au perceput şi ei, fiecare în felul lui, începutul sfârşitului pentru dubla monarhie[118].

Cornel Grofşorean a participat la lupta din octombrie de la Piave soldată cu victoria italienilor şi înfrângerea trupelor austro-ungare, care au pierdut aproape 300 mii de oameni[119]. Au fost trei momente decisive pe care Cornel Grofşorean le-a relatat din perspectiva propriei implicări, în calitate de comandant al unei unități nou create pentru respingerea atacurilor tancurilor, momente unde, crede el, a acționat greşit riscându-şi viața. Prima pentru că s-a întors pe front când alții nu ştiau cum să plece mai repede, având în vedere înfrângerile în lanț ale armatei imperiale, celelalte două în cursul ostilităților propriu-zise. Tocmai când se prăbuşise frontul şi armata se retrăgea, Grofşorean trebuia să asigure pentru retragerea armatei un pod la Motta di Livenza împotriva tancurilor şi aeroplanelor inamice, cu unitatea sa care era dotată cu două tunuri anexate la autocamionete, pe care erau montate mitraliere.

A urmat apoi alt moment la St. Vito pe malul drept al râului Tagliamento în regiunea Friuli-Venezia Giulia nu departe de localitatea Trieste, unde se afla comandamentul corpului de armată, când acesta la un moment dat a *„tulit-o"* cu tot cu una dintre camionete, astfel că cele două tunuri au rămas fără posibilitate de transport, iar Grofşorean cu unitatea a primit ordinul să-i urmeze până la râul Isonzo. În această situație a trimis primul tun cu camioneta rămasă, iar el împreună cu câțiva soldați au rămas la St. Vito aşteptând întoarcerea camionului care să transporte şi al doilea tun. Între timp s-a apropiat cavaleria italiană susținută de localnicii italieni, care, desigur, manifestau

---

[117] Fragmentul de manuscris care se referă la revenirea pe front a fost publicat de Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica „măruntă" sau istoria ignorată*, Reşița, Muzeul din Reşița, 1995, p. 36–37.

[118] *Marele război în memoria bănățeană*, I, antologie, ediție, studii şi note de Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 64.

[119] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul război mondial*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1995, p. 323.

https://biblioteca-digitala.ro

o atitudine dușmănoasă față de trupele imperiale inamice. O parte a soldaților unității comandate de Grofșorean s-au ascuns așteptând trecerea călăreților. După ce pericolul a trecut șoferii camionetelor s-au întors, iar drumul a putut fi continuat în sfârșit. Restul comandamentului a fost ajuns din urmă lângă celebrul râu Isonzo, însă între timp izbucnise o revoltă militară.

Sub influența evenimentelor politice din Rusia, a ascensiunii partidului bolșevic și a retragerii din război, mulți simpatizanți ai noului regim sovietic atât din partea Puterile Centrale, cât și din Antantă și-au manifestat opțiunile și în teatrele de război dezertând. De o asemenea întâmplare a dezertării a avut parte și Cornel Grofșorean care acum într-adevăr a rămas fără șoferi. Cu ajutorul soldaților care mai rămăseseră au încălecat pe caii trenului asigurând paza la 50 de căruțe cu alimente deplasându-se pe linia Görz-Heidenschaft în valea Vipach-ului. După ce au trecut râul, vreo trei căruțe s-au rătăcit ajungând într-un sat vecin. Cornel Grofșorean a primit ordin să recupereze căruțele și neinspirat a luat doar un plutonier cu el, deplasându-se spre satul sloven. Slovenia între timp, conform principiului wilsonian, își afirmase independența de sub autoritatea Austro-Ungariei în 6 octombrie 1918. Grofșorean se afla deci într-un stat nealiat, sub amenințarea unei populații agresive, dar a scăpat totuși cu viață și cu aceasta s-a încheiat și seria evenimentelor de război la care a participat.

Faptele și atitudinea din timpul războiului nu au scăpat observației superiorilor. Ilie Cornean din Zorlencior, fostă ordonanță a unui anume căpitan Hermann, și-a adus aminte peste ani de o discuție surprinsă atunci pe front, în care căpitanul se adresa unui general spunând: *„că rezervă ofițer Grofșorian este român dar e fo(a)rte cuminte și mare luptător"*[120], ceea ce l-a făcut pe acest țăran din Zorlencior să se simtă cu adevărat mândru, fiind vorba tot de un român ca el, neuitând la 20 de ani de la război de *„falnicul nume Grofșorean"*. În anul 1939, când alt război se anunța deja, fostul soldat Ion Cornean și-a declarat printr-o carte poștală intenția că dacă o fi să participe din nou la război, să fie tot sub comanda lui Cornel Grofșorean:

> „cunoscându-vă bunătatea și virtutea vitejească de pe frontul dela Doberdo ca comandant de baterie, cu tot sufletul ași voi să fiu sub comanda Dvoastră pentru ori și ce apărare"[121].

Nu era însă cazul, Grofșorean nu mai era la vârsta potrivită pentru a participa la război.

[120] SJCSAN, *Scrisoare de la Ilie Cornean* 23 martie 1939, dosar 167/1931–1941, f. 2–3.
[121] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

În serviciul națiunii

Prim-pretor la Reşița

Prima funcție publică pe care Cornel Grofşorean a ocupat-o imediat după război a fost cea de prim-pretor la Reşița.

Reşița era pe atunci cel mai important centru industrial al Banatului, cu adânci rădăcini istorice, ce mergeau până la mijlocul sec. al XVIII-lea. Societatea Steg[122] şi mai târziu UDR[123] au asigurat piața europeană şi ulterior cea românească cu importante cantități de fier, oțel, motoare etc., importanța economică a Banatului de munte fiind de notorietate. Dacă ne referim doar la producția societății Steg se poate afirma că în Banat au existat premisele unei economii prospere, receptivă la nevoile crescânde ale modernizării într-o provincie est-europeană, care după primul război mondial a devenit principala contribuitoare la economia românească. Importanța acestei societăți a fost şi una socială, de situația ei a depins o mare parte a locuitorilor oraşului, aproape fiecare destin individual fiind conectat la viața uzinelor. Tot prezenței intensive a industriei la Reşița i se datorează şi o activă mişcare culturală a tuturor naționalităților întreținută de activitatea corurilor dintre care semnalăm câteva germane: *Resiczaer Gesangverein, Resiczaer Sängerbund, Resiczaer Lyra Gesangverein*; maghiare: *Dalkör*; româneşti: *Corul plugarilor din Reşița Română* şi să nu uităm *Reuniunea Română de cântări şi muzică din Reşița montană*, dar şi muzica de fanfară, piesele de teatru ale diletanților sau opereta[124].

[122] O monografie extinsă a acestora a realizat Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al Steg 1855–1920*, Reşița, Ed. Banatica, 1997 şi Idem, *Contribuții la istoria industrială a Banatului Montan-StEG, factor de modernizare (1855–1920)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2011.

[123] Pe larg în volumul semnat de Dan Gh. Perianu, *Istoria uzinelor din Reşița 1771–1996*, Reşița, Ed. Timpul, 1996.

[124] Ion Crişan, *Un secol de cântare muncitorească în Reşița (1872–1972)*, Reşița, Ed. Casa de cultură a sindicatelor din Reşița, 1972.

https://biblioteca-digitala.ro

Contextul politic era însă unul efervescent. Participarea Banatului în primul război mondial alături de Puterile Centrale prin apartenența la Austro-Ungaria şi apropierea sfârşitului acestuia au creat la Reşița o stare confuză în rândul populației, în speță a muncitorilor în majoritate germani şi maghiari angajați în uzine. Ea era determinată de ideea alipirii Banatului alături de Transilvania la România şi imposibilitatea fiinţării în continuare în cadrele Monarhiei Austro-Ungare, completate de nemulțumiri sociale exprimate prin greve şi demonstrații datorită scumpirii alimentelor şi scăderii salariilor[125]. Împlinirea idealului național al românilor era perceput astfel ca o amenințare de către patronat combinată cu nemulțumirile sociale, astfel că grevele începeau să devină tot mai frecvente, încurajate şi de victoria revoluției socialiste din Rusia. Un miting de protest organizat în 16 decembrie 1917 a fost continuat cu un altul în 26 martie 1918 de muncitorii de la turnătorie şi laminoare. Ultimul s-a soldat cu arestări care au incitat şi mai mult la revoltă, cu sistarea activității şi iminența unor explozii revendicative. Situația devenea astfel periculoasă drept pentru care s-a hotărât ca însuşi procurorul general al comitatului Fehér Kristóf[126] să vină de la Lugoj pentru a aplana conflictul. Sosit, el a evaluat situația comparând-o pe bună dreptate cu o revoluție. Furia protestatarilor s-a îndreptat spre autoritățile maghiare care au pus în mişcare aparatul represiv. Unitățile de jandarmi au operat arestări, deportări pe front şi amenzi. Cu mare greutate, activitatea s-a reluat în 3 iunie acelaşi an[127]. Un an mai târziu în acest oraş urma să vină Cornel Grofşorean în calitate de administrator de plasă, misiune extrem de dificilă, cum avea să mărturisească mai târziu.

Venirea lui Cornel Grofşorean la Reşița trebuie înțeleasă în contextul în care după intrarea sârbilor în Banat în noiembrie 1918[128], care a produs

[125] Rudolf Gräf, *Primele asociații şi organizații muncitoreşti în Banatul Montan*, „Fenomenul muncitoresc şi social-democrat din România. Secolele 18–20", Reşița, Ed. Intergraf, 1997, p. 31.

[126] Fehér Kristófor născut în anul 1872 la Aşchileul Mare (Cluj), absolvent cu doctorat la Facultatea de drept din Cluj, judecător la Tribunalul din Lugoj în 1899, apoi procuror şi prim-procuror la Lugoj, Timişoara.

[127] Vasile Dudaş, *Aspecte privind situația Banatului în anii primei mari conflagrații mondiale*, „Analele Banatului", XV/2007, p. 250–251.

[128] Trupele militare sârbe aveau mandat temporar în Banat, până în 20 noiembrie întreaga regiune bănățeană era sub controlul acestora. Deşi populația i-a primit cu bucurie, prin comportamentul lor au dovedit că intenția era de a rămâne definitiv, pentru a pune Conferința de Pace în fața unui fapt împlinit. Relațiile s-au deteriorat, cu atât mai mult cu cât conform Convenției de armistițiu s-au menținut şi vechii administratori maghiari.

https://biblioteca-digitala.ro

un val de nemulțumiri, și Marea Unire de la 1 decembrie, viața politică devenise extrem de frământată și nesigură. În primele luni ale anului 1919 pentru regiunile recent alipite au fost adoptate o serie de hotărâri specifice unor schimbări de proporții, cum a fost aceea a înlocuirii autorităților locale, în care la un moment dat coexistau elemente ale vechiului regim cu cele noi, nu întotdeauna în mod armonios, iar evenimentele se succedau cu repeziciune, determinate și de venirea armatei franceze. Sosirea francezilor în Banat la începutul anului 1919 s-a dorit a fi o garanție a păstrării ordinii și a fost hotărâtă de Consiliul Dirigent. În plasa Reșița a fost căpitanul Serrard, comandant al artileriei din Reșița și șeful batalionului maiorul Erhard. Venirea lor nu a însemnat și stingerea conflictelor în totalitate, însă francezii și-au luat rolul în serios încercând să păstreze ordinea. Maiorul Erhard a relatat un incident petrecut la Reșița într-o cafenea, unde un funcționar de la finanțe de origine germană, a strigat de mai multe ori „*Trăiască Germania*", iar apoi a cântat „*Deutschland űber alles*!". Deși a fost somat să înceteze, acesta nu a răspuns. Consecința a fost concedierea funcționarului și escortarea în afara zonei franceze[129].

Pentru Caraș-Severin, un județ extins pe atunci care cuprindea Lugojul și Orșova, s-a discutat despre instaurarea administrației românești în 14 februarie, propunerile pentru funcția de prefect vizându-i pe Caius Brediceanu[130], care însă făcea parte și din delegația română la Conferința de Pace și Ioan Băltescu[131], primar al Lugojului[132]. Până la urmă prefect a fost numit George Dobrin, un vechi luptător pentru cauza națională.

Mai multe detalii în Carmen Albert, *Ocupația sârbă în memorialistica bănățeană*, „Analele Banatului", XIX/2011, p. 449–457.

[129] Ionela Moscovici, *Misiunea franceză de interpunere în Banat: martie-mai 1919*, „Banatica", 21/2011, p. 371.

[130] Caius Brediceanu (1879–1953), personalitate de excepție, avocat, diplomat, fiul celebrului Coriolan Brediceanu. A absolvit Facultatea de Drept din Viena, cu doctorat în drept, a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, ales în Marele Sfat al țării. A făcut parte din delegația la Conferința de Pace de la Paris în anul 1919, ministru în guvernul lui Take Ionescu. A fost numit ambasador în mai multe țări.

[131] Ion Băltescu, fiul lui Ilie Băltescu și al Ecaterinei Gremminger, cu doctorat în inginerie, a ocupat pe parcursul vieții multe funcții importante: director la Uzinele și Domeniile Reșița-reprezentanța Timișoara, vicepreședinte al Comisiei Interimare a Camerei de Comerț și Industrie Timișoara, consul onorific al Suediei la Timișoara, membru în Consiliul de Administrație al Băncii „Cărășana", administrator al Băncii „Creditul bănățean" din Lugoj, funcționar la Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, primar la Lugoj.

[132] George Cipăianu, Gheorghe Iancu, *Nouvelles contributions concernant l'institution de l'administration roumaine dans le Banat*, „Anuarul Institutului de Istorie Cluj", XXXV/1996,

https://biblioteca-digitala.ro

La Lugoj prefectul George Dobrin[133] i-a făcut lui Cornel Grofşorean o propunere interesantă.

> „La 1919 veteranul ideii naționale d(omnul) dr. Gheorghe Dobrin face apel la serviciile mele trimițându-mă în Plasa Reşiței, ca prim-pretor, pentru a pacifica 8 mii de muncitori bolşevizați[134] fiind însărcinat cu organizarea administrației române şi având şi pregătirile necesare pentru acest resort"[135].

Studiile de drept administrativ îl recomandau. Cornel Grofşorean a fost de acord, momentul fiind hotărâtor pentru destinul său. În alt document apare evocat acest episod al obținerii funcției, puțin diferit:

> „În Maiu 1919 (...) am fost numit de către trupele franceze, însă în baza Decretului dela Cons(iliul) Dirigent Primpretor în plasa cea mai grea, cea mai amenințată, la Reciţa, bolşevizată complet"[136].

Numirea s-a făcut conform legii, *Decretul nr. IV pentru statornicirea unor denumiri româneşti în administrație şi justiție* din 30 ianuarie 1919, decret care consfinţea şi alte modificări de substanță pentru consolidarea noului stat[137]. În documentele personale câțiva ani mai târziu apare clar delimitat intervalul exercitării funcției: 1 iunie 1919–20 mai 1920[138]. Cei doi (Cornel Grofşorean şi George Dobrin) au fost împreună pe Câmpia Libertății din Lugoj în 3 noiembrie 1918[139], unde fruntaşii lugojeni au recunoscut Consiliul Național Român ca singura autoritate politică, au ales Consiliul Național Român al județului Caraş-Severin cu Cornel Grofşorean în funcția de vicepreşedinte, George Dobrin fiind în comisia

---

p. 458 *apud* Ionela Moscovici, *Banatul în aşteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, „Analele Banatului", Arheologie-istorie, XVIII/2010, p. 248.

[133] George Dobrin (1862–1952), avocat născut la Lugoj, licențiat la Budapesta, ziarist, fondator al ziarului Drapelul, unul dintre cei mai importanți activişti bănățeni în mişcarea națională, primul prefect român al județului Caraş-Severin, apoi prefect al județului Severin.

[134] Cornel Grofşorean face referire probabil la greva din martie 1918.

[135] ***D. dr. Grofşorean răspunde d-lui Bocu*, „Ecoul", 12 aprilie 1936, p. 4.

[136] AMBM, Cornel Grofşorean, *Informațiune*, 12 ianuarie 1930, MD 34/9751, f. 6.

[137] Gheorghe Iancu, *Unificarea legislativă, sistemul administrativ al României (1919–1939)*, „Dezvoltare şi modernizare în România interbelică", Vasile Puşcaş, Vasile Vese (coord), Bucureşti, Ed. Politică, 1988, p. 42.

[138] SJCSAN, *Apel*, dosar 159/1928–1930, f. 13.

[139] Ioan Munteanu, Vasile M. Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul şi Marea Unire 1918*, Timişoara, Ed. Mitropoliei Banatului, 1992, p. 40–41; Ioan Olărescu, *Completare la evocarea lui Cornel Grofşoreanu*, „Suflet nou", XXI/2013, nr. 3, martie, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

care a răspuns de organizarea comunelor[140], preşedinte fiind Gheorghe Popovici.

Se crease o situaţie excepţională în acele zile, când funcţiile publice vacante trebuiau ocupate de persoane de încredere, fidele noului regim românesc, însă mulţi nu aveau competenţe şi studii de specialitate în administraţie. Astfel s-a făcut apel la avocaţi ca specialişti în drept administrativ, unii dintre ei închizându-şi birourile, intrând în administraţie, ocupând diferite posturi publice[141]. Erau absolvenţi de studii superioare de drept cu doctorat în specialitate, mulţi la Viena şi la Budapesta, în măsură să-şi aducă contribuţia la asigurarea stabilităţii noului stat. Se organizase şi un Congres al avocaţilor la Sibiu, în care punctele de interes s-au axat pe variantele de realizare a unificării legislative după Unirea de la 1918. Aceste variante nu puteau fi multe având în vedere realităţile. Ori se extindea legislaţia din vechea Românie în restul provinciilor, ori se menţineau o perioadă cele vechi, până la reformarea şi naşterea unui sistem nou[142]. Cine să implementeze hotărârile luate dacă nu avocaţii? Atenţia acordată domeniului administrativ nu era exagerată deoarece constituia un element important al politicii generale, domeniu coordonat de puterea executivă, devenind o prioritate a proiectelor partidelor politice şi deci a viitoarelor programe de guvernământ, influenţând electoratul ce asigura succesul în alegeri[143]. De aceea şi schimbările au fost dese, ceea ce va provoca uneori haos în administraţia locală sau regională.

Deocamdată administraţia s-a sprijinit pe corpul avocăţesc, mai târziu îşi vor face apariţia şi „*intelectualii*" de peste munţi, dornici de putere, fără să deţină însă o serioasă expertiză în domeniu, din perspectiva bănăţenilor, ceea ce va atrage mai târziu antipatii şi resentimente. Iată cum explică Cornel Grofşorean implicarea în acea perioadă dificilă:

> „S-a făcut apel către mine ca şi către toţi contimporanii mei – mii de intelectuali români din Transilvania-pentru a înjgheba administraţia şi justiţia română-provocându-se cei în drept la faptul că, noi, cari dela 1914 am fost departe de vatră, cari-în consecinţă nu ne-am instalat un birou advocaţial temeinic-alţii altă profesiune au neglijat-avem datoria, să aducem această jertfă pentru ţară, şi să nu pretindem că, acei colegi, cari s-au întărit în

[140] *Marele război în memoria bănăţeană (1914–1919)* I, antologie, ediţie, studii şi note Valeriu Leu, Nicolae Bocşan, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 156.

[141] Coriolan Băran, *Reprivire*... p. 197.

[142] Gheorghe Iancu, *Art. cit.*, p. 42.

[143] *Ibidem*, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro

Hinterland, se fie scoşi din profesiunea lor. Am înţeles cu toţii logica acestui limbaj şi ne-am supus – cu inimă grea la această jertfă nouă, deşi însufleţiţi pentru idealul mult visat...Şi am plecat la Reciţa să potolesc-cu periclitarea vieţii mele, massele revoltate, instalând administraţia română-cu o leafă de lei 1100 la lună."[144]

Grofşorean s-a prezentat la post în ziua de 3 iunie, având atribuţiile unui administrator de plasă, înlocuind împreună cu Ion Băltescu, fostul primar al Lugojului, acum subprefect, pe vechii administratori maghiari Biró Béla şi primarul Biró Árpád[145]. În întrevederea avută cu maiorul Erhard s-au dat asigurări că se vor respecta prevederile dispoziţiilor Antantei şi ale Comandamentului francez. Prima acţiune organizată, de mare importanţă şi cu o valoare simbolică enormă, a fost depunerea jurământului administraţiei noi faţă de statul român. Momentul era să fie sabotat de persoane aflate în conducerea uzinelor din Reşiţa, astfel că s-a apelat la comandanţii francezi. Sabotajul nu a reuşit, iar jurământul s-a depus în 14 iunie 1919[146]. După acest moment a urmat introducerea limbii române în administraţie, înlocuind-o pe cea maghiară, iar în luna iulie a început retragerea armatei sârbeşti, dar şi a celei franceze, când a avut loc un moment de răscruce în viaţa tânărului prim-pretor, evocat publicistic peste ani.

Cornel Grofşorean nici nu s-a acomodat bine cu noua funcţie că grevele şi agitaţiile reîncepuseră. Merită să insistăm asupra acestui moment pentru că el a fost prezentat în mod eronat de unele publicaţii ideologizate[147]. Într-o asemenea perioadă, aflată sub semnul internaţionalismului proletar când acţiunile greviste erau interpretate ca fiind manifestări antiimperialiste, sociale împotriva *„stăpânirii burghezo-moşiereşti"*, la Reşiţa, a fost declanşată o asemenea grevă. Recunoaştem, desigur, limbajul unei anumite epoci prin care se acoperea, ca de atâtea ori, un adevăr. La Reşiţa – şi în alte centre muncitoreşti din Banat – au acţionat grupuri comuniste neromâneşti, ca şi grupări din vechea administraţie şi armată austro-ungară. Jandarmeria maghiară, de pildă, fusese menţinută şi în perioada ocupaţiei

[144] AMBM, Cornel Grofşorean, *Informaţiune*, 12 ianuarie 1930, MD 34/9751, f. 3.

[145] Vasile Mircea Zaberca, *Instaurarea administraţiei româneşti în Reşiţa (iunie 1919)*, „Banatica", 2/1973, p. 263–267. Autorul citează un document aflat în AMBM, de fapt un raport scris de Cornel Grofşorean adresat prefectului judeţului Caraş-Severin, Petru Nemoianu, cu privire la desfăşurarea acestor evenimente, din 11 februarie 1921.

[146] Vasile Mircea Zaberca, *Art.cit*, p. 265.

[147] Un asemenea exemplu poate constitui volumul semnat de Ecaterina Cimponeriu, *Reşiţa luptătoare*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1965.

https://biblioteca-digitala.ro

sârbe a Banatului începută în noiembrie 1918[148]. Proclamarea Republicii Autonome Bănățene, un proiect antiunionist, neviabil, după cum se ştie, de către o anumită aripă minoritară era încă prezent în memoria colectivă. În această situație, liderii românilor acționaseră în prima jumătate a anului 1919 în condiții de clandestinitate. În realitate, atât grupurile comuniste, cât şi cele naționaliste maghiare[149] militau pentru rămânerea Banatului în fruntariile Ungariei, acționând în sens antiromânesc, antiunionist.

Acea grevă era declanşată nu din motive sociale, ci cu scopul de a opri intrarea armatei române în oraş şi luase un caracter aproape revoluționar: uzinele au fost ocupate de detaşamente înarmate care s-au baricadat pregătindu-se de apărare. Cei câțiva jandarmi şi funcționari ai administrației româneşti se simțeau amenințați. Minoritățile din Reşița, afiliate internaționalismului proletar, vedeau în armata română o forță imperialistă, ofensivă, venirea acesteia incitând spiritele, manipulând o importantă parte a muncitorimii neromâneşti ataşată propagandei bolşevice. Retragerea armatei franceze a dus la declanşarea ostilităților grupurilor bolşevice, jandarmeria română fiind practic lipsită de apărare. Greva generală declanşată de cei aproximativ 16 mii de muncitori era de fapt o mişcare insurecțională, *„greviştii"* răspândind vestea că va veni armata maghiară.

Patrule de muncitori circulau pe străzi, românii erau ascunşi de frică, nimeni nu îndrăznea să se mai arate. Jandarmeria română a fost somată să părăsească localitatea, iar *„agenții comunismului internațional"* au răspândit ştirea că vor intra în curând trupe maghiare. Localurile publice fuseseră închise, sovietele de muncitori ordonând prohibiții stricte. Cornel Grofşorean a încercat să dea exemplu de prezență de spirit şi sânge rece şi s-a aşezat la o masă, la unicul local deschis, deşi era înconjurat de *„un val de muncitori"*, fără să îndrăznească cineva să i se alăture. Totuşi avocatul Ioan Mora din Reşița a îndrăznit, ulterior Grofşorean considerându-l un adevărat erou[150].

Comunicarea telefonică fusese întreruptă, iar cei câțiva jandarmi (douăzeci la număr) şi funcționari ai administrației româneşti se simțeau amenințați şi primiseră ordin să stea în cazarmă pentru a se evita orice ciocnire, fiind oricum depăşiți numeric de către revoluționari. Până şi acei jandarmi puțini la număr ajunseseră în luna iunie cu mare greutate de la Lugoj. Sub

---

[148] Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica măruntă...*, p. 69.

[149] Naționaliştii maghiari, de asemenea, erau agitați mai ales după venirea la putere în Ungaria a socialiştilor conduşi de Béla Kun.

[150] ****Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedinția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal*, „Ecoul" 2 mai 1936, p. 4

https://biblioteca-digitala.ro

comanda căpitanului Bucşa şi a sublocotenentului Chira[151] s-au deplasat cu trăsura de la Lugoj prin Zorlenţul Mare deoarece linia ferată spre Reşiţa pe segmentul Berzovia-Bocşa Montană era în mâinile ungurilor.

La 2 iulie ora şase după amiază Cornel Grofşorean s-a dus la oficiul preturei pentru a suna la Lugoj spre a-l anunţa pe prefectul Dobrin asupra situaţiei. Centrala i-a dat legătura deliberat cu o jumătate de oră întârziere de către oficianta Emilia Pop – după spusele lui Grofşorean. La 29 iulie poşta, instituţie de importanţă deosebită care asigura liniile de comunicaţie, a intrat în grevă prin decizia şefului său Heinrich Antal la orele nouă, făcând imposibilă comunicarea cu Lugojul, reşedinţa de judeţ. Presat de Cornel Grofşorean, şeful poştei a recunoscut că aşa a primit ordin, iar dacă nu-l respectă muncitorii îl vor sabota. Grofşorean a deschis oficiul cu forţa punând poşta sub paza jandarmilor şi rugându-se de un tânăr funcţionar român să-i facă legătura. Firele telefonice erau însă rupte şi – s-a dovedit ulterior – fuseseră rupte pe o distanţă mică. Se putea remedia problema, cele 5–6 rânduri de sârme dintre stâlpi puteau fi legate pe o distanţă de 40–50 de cm, cât era necesar, dar în mod intenţionat nu s-a făcut, paguba accentuându-se, în timp dispărând şi stâlpii[152]. Deci telefonic antiunioniştii s-au asigurat că Reşiţa a rămas izolată, fără posibilităţi de comunicare. Grofşorean fusese însă inspirat şi cu o zi înainte trimisese curieri în oraşele şi satele apropiate pentru a cere întăriri. Unul dintre curieri ajunsese până la Lugoj unde prefectul Dobrin a dat ordin colonelului Amos Pop să intervină[153]. De asemenea satele de la marginea Reşiţei, în special locuitorii Târnovei s-au mobilizat, pregătind asaltul. Din fericire, promptitudinea şi eficienţa cu care a intervenit armata română de la Lugoj a salvat situaţia, împiedecând vărsarea de sânge pusă la cale de grupurile bolşevice susţinătoare politicii maghiare.

Acele evenimente au fost declanşate sub influenţa ideologiei socialiste

---

[151] Ioan Chira născut în Cisteiu de Mureş (Alba), a intrat în armată în anul 1905, a luptat în Marele Război rănit de două ori, a fost decorat pentru fapte de vitejie, în anul 1918 a dezertat din jandarmeria maghiară prezentându-se la Sibiu fiind repartizat la jandarmeria din Deva, apoi în mai 1919 de la Lugoj a plecat cu un pluton de jandarmi spre Reşiţa cu care a organizat apoi jandarmeria în acest oraş. În anul 1920 a trecut la Poliţia Reşiţa unde a rămas cu gradul de comisar.

[152] SJTAN Timiş, *Adrese*, 27 februarie 1920–12 iulie 1920, Fond Prefectura jud. Severin, dosar 19/1919, f. 9–19.

[153] În textele memorialistice se spune că au fost trimişi doi jandarmi travestiţi la Lugoj pentru a cere ajutoare, în scurtă vreme sosind 250 de soldaţi comandaţi de locotenentul Augustin Popa în Valeriu Leu, Carmen Albert, *Op. cit.* p. 145.

https://biblioteca-digitala.ro

şi evenimentelor din Rusia, forţele adversare uniunii încercând să profite de situaţia incertă, când armata franceză se retrăgea, iar administraţia românească încă nu-şi impusese autoritatea.

Astfel că urmarea nu este greu de bănuit:

> „Când sfatul muncitoresc aflase cele întâmplate, i-a trecut pofta de a se mai juca de-a revoluţia. În decurs de un ceas, uzinele au început să funcţioneze, telefoanele zbârnâiau şi românaşii mei, speriaţi, se plimbau orgolioşi şi zâmbitori, pe străzile oraşului"[154].

Situaţia începuse să între în normal, a fost ultima zbatere antiunională, totul finalizându-se cu intrarea armatei române, primită cu urale de populaţia românească. Venirea armatei române la Reşiţa, considerată eveniment simbol pentru intrarea în normalitate, urma să fie organizată de către fruntaşii români, şeful de plasă Cornel Grofşorean trebuia să-i întâmpine oficial la gară sau la intrarea în oraş, lumea să fie adunată pentru aclamaţii, casele împodobite cu drapele româneşti, iar gustările oferite soldaţilor să fie asigurate din resursele financiare ale oraşului şi ale Societăţii Căilor Ferate[155].

Atitudinea poştei prin funcţionarii şi angajaţii său, a şefului Heinrich Antal în acele luni fierbinţi ale anului 1919 nu a rămas nesancţionată de Cornel Grofşorean, aflat în funcţie până la începutul anului 1920. Şeful poştei refuzase în mai multe rânduri să arboreze drapelul românesc şi să aplice inscripţiile în limba română. De asemenea, când li s-a cerut să semneze declaraţia că vor respecta hotărârile Consiliului Dirigent, angajaţii au refuzat, se pare că datorită insistenţelor aceluiaşi şef de poştă. Când Cornel Grofşorean a aflat că firele telefonice sunt rupte şi este nevoie de reparaţii pentru legătura cu exteriorul, Heinrich Antal a refuzat reparaţia spunând că nu sunt materiale! Cornel Grofşorean i-a făcut plângere la Direcţiunea Generală de la Timişoara, arătând că dovedeşte cu experţi şi martori că neglijenţa asupra liniei telefonice a fost din rea voinţă şi duşmănoasă. De asemenea, făcând cercetări proprii a constatat că respectivul este un element ostil românilor şi unirii, fiind încă angajat al firmei „Magyar Király", iar dintr-un raport al Siguranţei de Stat rezulta că a făcut şi propagandă bolşevică în presă, fiind cercetat de jandarmerie.

---

[154] *Răspuns...*

[155] Pregătirile pentru întâmpinarea armatei române au fost precizate într-un proces-verbal publicat în anexa studiului semnat de Vasile Mircea Zaberca, *Mărturii documentare privind instaurarea administraţiei româneşti în sud-vestul României,* „Banatica", 9/1987, p. 459–460.

https://biblioteca-digitala.ro

Reclamația lui Cornel Grofşorean s-a îndreptat şi asupra oficiantei Emilia Pop care a întârziat deliberat să facă legătura telefonică cu Lugojul. Fiică de preot ortodox român din Vălcani, a terminat cursul telegrafic din Sibiu şi se transferase între timp la Arad. Şeful Direcției de la Timişoara, Vasile Cornel, care a primit reclamația, a încercat să argumenteze că prezența unor asemenea angajați se datorează faptului că sunt puțini români ca specialişti în telefonie. Când s-a preluat poşta de la imperiu cine nu a iscălit declarația a fost destituit. Astfel s-a întâmplat să destituie 60 de funcționari înlocuindu-i cu români, toți începători. La Timişoara, în 2–3 ani, după aprecierea lui, personalul telegrafo-poştal va fi în majoritate român, nu şi pentru conducerea oficiilor. Angajații, fiind debutanți, nu au uneori timp şi răbdare, cum a fost cazul telefonistei, să facă 7–8 legături odată şi să-i servească pe toți, astfel că până la urmă tot Grofşorean a fost sfătuit să aibă răbdare, personalul poştal fiind deseori şicanat; mai mult, Heinrich Antal a dat o declarație prin care a promis că va învăța bine limba românească şi va fi un cetățean fidel.

Grofşorean nu a fost mulțumit de răspuns şi s-a adresat Comisiei disciplinare, dar şi revistei „Banatul" acuzându-l pe Vasile Cornel de atitudine filo-maghiară contra intereselor româneşti. Comisia de disciplină a analizat şi l-a absolvit de orice vină pe Vasile Cornel, sfătuindu-l să se adreseze Tribunalului pentru articolele calomnioase. Astfel s-a încheiat un episod aprins din istoria Reşiței, în care Cornel Grofşorean a fost de departe unul dintre principalii protagonişti, deşi sesizăm poate uşoare note de eroizare prin felul în care a relatat implicarea sa în acele evenimente.

În plină activitate în calitate de prim-pretor, Cornel Grofşorean a mai sprijinit apariția ziarului „Valea Bârzavei" [156], oficiosul plasei Reşița, care a apărut la 7 august 1919, condus de Petru Bandu[157] şi Nicolae I. Goanță[158], având-i redactori Horațiu Bandu, apoi G. Dinteanu[159].

---

[156] Aurel Cosma jr., *Istoria presei Române din Banat*, I, Timişoara, 1932, p. 135.

[157] Petru Bandu (1875–1920), originar din Obad (Timiş), prim-secretar al Reuniunii învățătorilor din dieceza Caransebeş, preşedinte al Asociației învățătorilor din Caraş-Severin, iar mai târziu director al şcolii civile din Reşița. A mai fost şi membru în direcțiunea Casei de păstrare „Bârzava", învățător la Şcoala confesională din Reşița Montană, director al ziarului „Valea Bârzavei" la Reşița, a publicat şi în ziarul „Drapelul" de la Lugoj. Împreună cu Nicolae I. Goanță a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia. Petru Bandu a fost cel care a redactat procesul-verbal al întâmpinării armatei române la Reşița.

[158] Nicolae I. Goanță, profesor a publicat în ziarul *Drapelul*, XIX/1919, nr. 66 din 12 iulie, *Ce şcoale ne trebuiesc în Recița?*

[159] Petru Călin, *Problematica muncitorească reflectată în periodicele reşițene din perioada*

https://biblioteca-digitala.ro

La Reşiţa, Cornel Grofşorean nu a stat decât 11 luni, timp scurt dar încărcat de evenimente importante, după cum s-a văzut. Îl regăsim menţionat de Filaret Barbu[160] în memoriile din adolescenţă când era membru în societatea lirică „Mihai Vodă Viteazul" aflat în turneu prin Banat. La sosire în Reşiţa unde trebuiau să joace piesa *„Lipitorile satelor"* au constatat că nu se făcuse nicio publicitate, prim-pretorul Grofşorean nu fusese anunţat, astfel încât nu se pregătise nimic în acest sens. Totuşi administraţia s-a mobilizat, s-a făcut o repetiţie la cinematograful „Panonia", au procurat recuzită, piesa s-a jucat în numeroase aplauze, chiar dacă era un public mai puţin numeros, după care Cornel Grofşorean i-a invitat pe toţi la un banchet[161].

Subprefect al judeţului Caraş-Severin

După o şedere scurtă, dar extrem de densă în evenimente la Reşiţa, Cornel Grofşorean a intrat în politică în anul 1920, odată cu formarea guvernului Averescu, în PP *„ca vechi prieten a lui Avram Imbroane la această mişcare"*[162]. Fiind la guvernare, membri marcanţi ai PP au fost numiţi în funcţii administrative, astfel Cornel Grofşorean a devenit subprefect al judeţului Caraş-Severin, conform Decretului Regal nr. 1917, începând cu data de 1 mai 1920[163], prefect fiind Petru Nemoianu.

Vremurile erau la fel de tulburi ca la Reşiţa. Judeţul Caraş-Severin *„unde domina anarhia şi bolşevismul minoritar"* era destul de extins, având în componenţă 375 de comune, regiune comparabilă ca suprafaţă cu Bucovina. Era nevoie de o intensă muncă de teren pentru a afla problemele şi doleanţele locuitorilor. Cu un salariu modest de 1300 de lei, având şi datorii de 75 de mii de lei, Cornel Grofşorean şi-a asumat noi responsabilităţi în timp ce alţi conaţionali profitau de această conjunctură pentru a se îmbogăţi, după cum mărturisea mai târziu[164].

---

interbelică. Aspecte social-democrate, „Fenomenul muncitoresc şi social-democrat din România. Secolele 18–20" red. Werner Kremm, Rudolf Gräf, Reşiţa, Ed Intergraf, 1997, p. 35.

[160] Filaret Barbu (1903–1984) compozitor şi dirijor, născut la Lugoj, studii la Lugoj şi Viena, profesor de muzică la Liceul Coriolan Brediceanu, dirijor al corului Ion Vidu, a mai predat la Timişoara, Bucureşti, co-fondator al ziarului „Drapelul", membru al PNŢ.

[161] Filaret Barbu, *Jurnal de adolescent*, „Marele război în memoria bănăţeană (1914–1919)" I, antologie, ediţie, studii şi note Valeriu Leu, Nicolae Bocşan, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 173.

[162] AMBM, *Informaţiune*, 12 ianuarie 1930, MD 34/9751, f. 1.

[163] SJCSAN, *Apel*, 3 decembrie 1928, dosar 157/1927–1931, f. 3.

[164] AMBM, *Informaţiune*, 12 ianuarie 1930, MD34/9751, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Având deja exercițiul funcțiilor administrative, Cornel Grofşorean a încercat să răspundă solicitărilor, participând la şedințe lunare ale Comitetului administrativ județean, înlocuindu-l uneori pe prefectul Petru Nemoianu, ascultând rapoartele serviciilor care răspundeau de starea sanitară, situația veterinară, salubritatea publică, serviciul edilitar, parchet, învățământ, finanțe, agricultură[165]. Tot în această calitate a primit şi un raport de la tatăl său Ioan Grofşoreanu care era în această perioadă prim pretor în plasa Bozovici. Raportul descria bogăția de resurse minerale şi potențialul de dezvoltare extrem de mare al zonei. Tatăl său încerca să introducă regiunea în aria de interes a administrației județului, în speranța că exploatările de cărbuni, fier şi mangan ar putea asigura acum dezvoltarea zonei în noul cadru național. Nu cerea decât o soluție favorabilă pentru *„ținutul izolat de lume"*[166], cu toate acestea situația nu s-a reglementat nici până în anul 1939, când Cornel Grofşorean a revenit cu ocazia campaniei monografice de la Bozovici. Atunci Grofşorean a repus în discuție problema izolării acestei plase şi lipsa de implicare a autorităților care condamnaseră la uitare 16 localități.

Ca subprefect a cunoscut dificultățile muncii administrative într-o țară nouă în plină organizare, când prevederile Consiliului Dirigent s-au dovedit frecvent insuficiente, iar nevoia de organizare era imensă. Practica *„din teren"* i-a relevat lui Cornel Grofşorean câteva tare ale organizării administrative, astfel că a publicat în timpul acestui scurt interval în calitate de subprefect, *„bazat pe experimente proprii recente şi din trecut"*[167] o broşură intitulată „Reforma administrativă" [168]. În ea argumenta faptul că este nevoie să se creeze în România o administrație puternică bazată pe două principii fundamentale: autonomia județeană şi inamovibilitatea funcționarului administrativ. Motivele analizei şi redactării acestui material au fost expuse în prefața lucrării şi se datorau contextului politic extern, în care comunismul rusesc distructiv amenința pacea instituită cu greu la sfârşitul primului război mondial, iar România, aflată într-o poziție geografică nefavorabilă, nu putea fi decât o victimă.

Despre autonomia județeană Cornel Grofşorean a vorbit şi cu ocazia instalării noului prefect al județului Caraş-Severin, Petru Nemoianu. Atmosfera era prielnică, românii de pe Valea Caraşului erau bucuroşi că în

[165] ***Administrație*, „Gazeta Banatului", 24 martie 1921, p. 3.

[166] AMBM, Ioan Grofşorean, *Memoriu*, 1921, MD 35/9785, f. 4.

[167] SJTAN, Fond Aurel Cosma jr., *Autobiografie Cornel Grofşorean*, dosar 37/1960, f. 3–7.

[168] Corneliu Grofşorean, *Reforma administrativă*, Tipografia națională Lugoj, 1921.

https://biblioteca-digitala.ro

fruntea județului este numit un fiu din popor, astfel că în discursul rostit în numele funcționarilor Grofşorean a realizat o amplă analiză a condiției funcționarului, a unor divergențe apărute între autoritatea care ordonă şi executanți, cerând susținere din partea prefectului pentru restabilirea ordinii administrative. Raporturile administrației județene cu instituțiile aflate în subordine – jandarmerie, poliție, finanțe etc. – se inversaseră. Cei ce trebuiau să execute manifestau indiferență sau chiar se considerau pe poziție superioară, funcționarii rămânând fără autoritate, instituindu-se indisciplina şi anarhia, ceea ce putea periclita realizările unirii din anul 1918. Parchetul urmărea funcționari fără avizul prefectului sau al subprefectului, iar politicile de partid se făceau simțite în rândul administrației, ceea ce dăuna întregului proces de conducere. Mesajul lui Grofşorean se îndrepta spre depolitizarea administrației, considerând că de aici pornesc toate neînțelegerile, adresându-i rugămintea:

> „nu pretindeți, după cum nici antecesorii d-voastră nu au pretins, deşi sunteți om de partid, de la funcționarii mei o activitate politică şi sunt convins (...) că nici nu veți permite un asemenea amestec din partea noastră în acțiunile politice"[169].

De durată redusă, această funcție s-a încheiat în mai puțin de un an. În agitația unei vieți politice în care democrația se străduia să-şi facă loc, asemenea poziții neelective mai ales, puteau avea o viață scurtă. Astfel în septembrie 1921 Cornel Grofşorean a fost suspendat din funcție din motive pe care nu le cunoaştem, conexe probabil cu manevrele de culise ale politicii de partid. Deşi Regele semnase decretul de numire în funcția de subprefect, secretarul general al PP, un anume Bucşan de la Cluj a crezut de cuviință să-l suspende, ceea ce presa considera pe bună dreptate un abuz. Culmea era că venind în vizită la Lugoj, ministrul de interne Constantin Argetoianu[170], care recomandase numirea lui Cornel Grofşorean, părea că nu ştie nimic de această suspendare, ceea ce i-a făcut pe jurnaliştii din Banat să se întrebe dacă nu cumva existau două guverne[171].

---

[169] ******Discursul d-lui subprefect dr. Cornel Grofşorean*, „Banatul românesc", II/1920, nr. 186, 23 noiembrie, p. 3.

[170] Constantin Argetoianu (1871–1955), cunoscut om politic originar din Craiova, medic, diplomat, ministru în multe guverne, a murit în închisoarea de la Sighet.

[171] ******Ministrul de interne la Lugoj*, „Timişana", II/1920, nr. 25, 12 septembrie, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Primar al Timişoarei

Cornel Grofşorean a fost primar al Timişoarei de două ori. Prima dată în perioada 1921–1922 ca primar-şef, iar a doua oară ca Preşedinte al Comisiei interimare al oraşului Timişoara între anii 1931–1932.

Nefiind funcţii elective, prima oară a fost numit primar de prefectul Avram Imbroane[172] la propunerea Consiliului comunal[173], iar a doua oară investit de guvernul Nicolae Iorga constituit în 18 aprilie 1931, care reunea mai multe partide, membrii fiind desemnaţi chiar de rege[174], procedură prin care se încerca pe cât se putea stoparea diverselor neînţelegeri dintre partide. Nici Cornel Grofşorean nu mai făcea politică, ceea ce va preciza, chiar va accentua peste ani în notele biografice, astfel că s-a dovedit a doua oară persoana potrivită.

În ceea ce priveşte mandatele la primăria Timişoarei, ele au fost de scurtă durată, primul fiind doar de opt luni, iar al doilea de zece luni, ceea ce induce de la sine concluzia unor realizări limitate datorită timpului prea scurt în exercitarea funcţiei.

Primul mandat

Primul mandat s-a încadrat într-o perioadă extrem de dificilă, caracterizată prin multe schimbări ce urmau anului 1918 după instaurarea administraţiei româneşti şi punerea în funcţiune a mecanismelor democratice. Desele schimbări în fruntea municipiului reflectau tumultul vieţii politice la nivel naţional în care guvernele se succedau cu rapiditate, fără să aibă răgazul necesar îndeplinirii obiectivelor asumate. Datorită acestui fapt, la primăria Timişoarei, în intervalul 1919–1922, s-au succedat patru primari[175], Cornel Grofşorean făcând parte în acea vreme din PP condus de Alexandru Averescu[176], în această calitate fiind considerat de către Avram

---

[172] Avram Imbroane (1880–1938), om politic bănăţean, născut la Coştei (Serbia) redactor la ziarul „Drapelul" din Lugoj, preşedinte al Societăţii pentru Fond de Teatru Român, a participat activ la evenimentele din 1918–1919 din Banat. A pus bazele Partidului Uniunea Naţională, ulterior va adera la PP şi în final la PNL. A ocupat funcţii politice importante fiind deputat de mai multe ori, iar în intervalul 1934–1936 secretar general la Ministerul Cultelor.

[173] SJCSAN, *Adresă*, dosar 10/1921–1922, f. 1; conform documentului numirea a fost în data de 9 mai 1921.

[174] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în sec. XX (1918–1948)*, Bucureşti, Ed. Paideia, 1999, p. 233.

[175] Iozsef Geml, Stan Vidrighin, Cornel Grofşorean şi din nou Stan Vidrighin.

[176] Alexandru Averescu (1859–1938), general, ulterior mareşal, considerat erou în bătăliile

https://biblioteca-digitala.ro

Imbroane[177] persoana cea mai indicată. Impresiile celor din jur referitor la această numire nu erau întru totul favorabile. Coriolan Băran[178], extrem de activ politic în perioada respectivă, nu a fost plăcut impresionat dacă luăm în considerare relatarea din memoriile editate:

> „...a început cu primarul Stan Vidrighin[179], pe care l-a înlocuit cu dr. Cornel Grofşorean, fiu de solgăbirou[180], cu veleități de scriitor şi ziarist, în fond nu a fost un element rău... Dimpotrivă se străduia să facă treabă bună, doar că era cu totul străin de problemele complexe ale primăriei Timişoara. După Stan Vidrighin titanul, bietul Grofşorean, care se lupta şi cu limba română[181], făcea o figură nu tocmai impozantă"[182].

E o relatare care pune în lumină împrejurările în care Cornel Grofşorean a ajuns în fruntea primăriei şi poziția ingrată în care se afla, el avocat, urma după Stan Vidrighin, un inginer specialist în probleme care trebuiau rezolvate la nivelul oraşului pentru care s-a şi făcut remarcat. De altfel Grofşorean era conştient de această situație relatând peste ani situația dificilă şi temerile cu care şi-a început mandatul:

„...am fost numit primar al Timişoarei, un oraş mie prea puțin cunoscut,

---

de la Mărăşeşti şi Oituz, s-a implicat în viața politică punând bazele Ligii Poporului, devenit PP, fiind ministru şi prim-ministru în mai multe guverne. Detalii în monografia semnată de Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, ediția a II-a, Bucureşti, Ed. Militară, 2009.

[177] El însuşi aderase atunci la formațiunea politică respectivă. Mai multe detalii în *Dr. Avram Imbroane, Testament politic*, ediție îngrijită de Adrian Onică, Roxana Pătraşcu, Timişoara, Ed. Marineasa, 2003, p. 17.

[178] Coriolan Băran (1896–1979), avocat, participant la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, primar al Timişoarei, prefect al jud. Timiş-Torontal, ministru în mai multe guverne, membru marcant PNR. A fost arestat de autoritățile comuniste şi condamnat la închisoare, ulterior eliberat. Mai multe detalii în *Coriolan Băran, Reprivire asupra vieții, Memorii*, ediție îngrijită de Vasile Popeangă, studii introductive Eugen Criste, Vasile Popeangă, Raul Ionuț Rus, Arad, Ed. Vasile Goldiş University Press, 2009.

[179] Stan Vidrighin (1876–1956), de profesie inginer, a absolvit Politehnica la Budapesta în anul 1900, a fost primar de două ori al Timişoarei, (1919–1921, 1922). A reorganizat serviciile de apă, canalizare, gaz, transport în comun. În 1921 a fost rector al Politehnicii timişorene, apoi director general al Poştei Române şi al CFR. Înainte de primul război mondial a fost unul dintre importanții militanți ai mişcării naționale, a participat la Adunarea de la Alba-Iulia. Ulterior a făcut parte din PNȚ fiind ales parlamentar pe listele acestui partid.

[180] Solgăbirău provine din limba maghiară-szolgabiró însemnând pretor, vice prim-pretor.

[181] Mai mulți intelectuali români se exprimau dificil în limba română, deoarece în tot Banatul nu exista nicio şcoală medie cu predare în limba română.

[182] Coriolan Băran, *Reprivire* ...p.209.

https://biblioteca-digitala.ro

fără să fiu orientat asupra vieții economice, industriale și comerciale de aici. Un om nou, în un milieu absolut necunoscut"[183].

În ceea ce privește realizările la primăria Timișoarei, ele vizau așa cum era normal atât activități de rutină, cât și acțiuni în premieră finalizate sau inițiate doar, după cum rezultă dintr-o „Dare de seamă" pe care Cornel Grofșorean a redactat-o într-un moment de cumpănă, când venise vremea să se justifice.

În timpul mandatului său a început construirea ștrandului care trebuia finanțat de la buget și dacă se putea și din alte surse. Primarul Grofșorean a intervenit pe lângă Consiliul comunal pentru aprobarea sumei de 300 de mii de lei pentru construirea unui dispensar, care trebuia să constituie începutul unui acțiuni mai vaste de zidire a unui sanatoriu pentru muncitorii bolnavi de tuberculoză. Deși era aproape mijlocul anului, s-a discutat și s-a votat bugetul pentru anul în curs, constatându-se unele deficite și luându-se hotărârea modernizării sistemului plății taxelor pentru a se aduce bani la buget[184].

O activitate intensă a desfășurat primăria Timișoarei în timpul mandatului său și pe tărâm educațional și cultural. Ajutat de consilierul Traian Birăescu[185], primăria s-a implicat în sistemul de organizare al școlilor cu predare în limba română prin înființarea de clase paralele și școli noi, făcându-se și numirile cadrelor didactice. De asemenea, multe dintre școli atât primare, cât și gimnaziale au fost trecute din subordinea primăriei în cea a statului, astfel că în anul respectiv bugetul a economisit două milioane de lei, sumă importantă care a fost direcționată spre alte activități. S-au întocmit planurile pentru construirea unui internat pentru copii și studenți șs-a planificat suma de trei milioane de lei pentru Politehnica din Timișoara.

O atenție specială s-a acordat de asemenea bibliotecilor existente și îmbogățirii inventarului cu cărți românești, acestea nefiind prioritar achiziționate în regimul trecut. În plus s-au mai înființat biblioteci noi în

[183] Cornel Grofșorean, *Dare de seamă asupra activității de primar șef al Timișoarei*, Text tipărit în formă de broșură aflat în AMBM, MD 34/9759.

[184] Consecința a fost că la predarea mandatului în ianuarie 1922 primăria avea peste 4 milioane de lei, deși o preluase de la fostul primar Vidrighin cu doar 1,5 milioane.

[185] Traian Birăescu (1889–1946), licențiat în drept la Budapesta, a dezertat din armata imperială, s-a aflat printre prizonierii români din Rusia, a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, ca ofițer român a participat la campania din Ungaria, redactor la „Tribuna Banatului".

https://biblioteca-digitala.ro

cartierele oraşului, care nu mai beneficiaseră până atunci de prezența acestui important simbol al culturii.

Cornel Grofşorean a ordonanțat de asemenea suma de 500 de mii de lei pentru Conservator şi a intervenit pe lângă George Enescu[186], considerat o personalitate a vieții muzicale[187], ca directorul acestui aşezământ cultural să fie Nicolae Papazoglu[188], fiind persoana potrivită pentru reorganizarea instituțională. O altă instituție de cultură importantă care a beneficiat de atenția lui Cornel Grofşorean a fost Muzeul din Timişoara. Emanoil Ungureanu[189] în calitate de inspector cultural, a făcut demersuri pentru transferarea Muzeului din Timişoara în proprietatea comunității, acțiune pe care Cornel Grofşorean a susținut-o, astfel că această prestigioasă instituție, cu colecțiile sale, a devenit parte componentă a patrimoniului comunitar.

În ceea ce priveşte activitatea teatrală, Cornel Grofşorean a admis că după multe *„încercări şi multe sbuciumări"* primăria s-a înțeles în sfârşit cu directorul teatrului Avram Nicolau[190] pentru stagiunea unui nou sezon, fiind nevoie de finanțare de la bugetul comunal. Subvenția votată a fost de 400 mii de lei şi provenea din economiile primăriei. Subvenția a adus satisfacții publicului timişorean care a primit cu mare încântare noua stagiune şi reprezentațiile din fiecare seară[191]. De asemenea trupa germană a fost şi

[186] George Enescu (1881–1955), celebru compozitor, violonist, pianist, căsătorit cu nu mai puțin celebra prințesă Maria Rosetti Cantacuzino. Cea mai importantă creație a lui George Enescu este fără îndoială opera „Oedip".

[187] Pe George Enescu l-a cunoscut încă din perioada când era avocat la Lugoj.

[188] Nicolae Papazoglu (1888–1936), violoncelist care a devenit directorul acestui Conservator în intervalul 1922–1923. Nicolae Papazoglu împreună cu alți instrumentişti s-a făcut remarcat prin faptul că a valorificat tradițiile folclorului din Banat.

[189] Emanoil Ungureanu (1845–1929), de profesie avocat, personalitate a culturii bănățene de excepție implicat pe parcursul vieții şi activității în mişcarea de emancipare culturală a bănățenilor. A fost membru al PNR, prezent la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, a făcut parte din Marele Sfat Național Român din Transilvania. Mai multe detalii despre Emanoil Ungureanu în volumul semnat de Vasile Râmneanțu, *Emanoil Ungureanu 1845–1929*, Timişoara, Ed. Mirton, 1997 şi Gheorghe Luchescu, *Din galeria personalităților timişene*, Lugoj, Ed. Dacia Europa Nova, 1996.

[190] Avram Nicolau a fost la un moment dat şi directorul trupei de operetă din Bucureşti, căsătorit cu Maria Cinska a avut o fiică pe Migry Avram Nicolau actriță la Teatrul de Comedie din Bucureşti, ulterior regizoare, căsătorită cu Toni Buiacici. Maria Cinska la rândul ei a fost directoarea teatrului din Timişoara, câteva detalii despre activitatea ei în V. Râmneanțu, *Activitatea primăriei Timişoarei în anul 1934*, „Analele Banatului", XIX/ 2011, p. 481–482.

[191] Ulterior au apărut disensiuni între autoritățile municipale şi Avram Nicolau, acesta fiind

https://biblioteca-digitala.ro

ea susținută pentru a oferi publicului la teatrul din Timişoara reprezentații în limba germană, iar la intervenția prefectului Avram Imbroane nu a fost uitată nici Reuniunea Filarmonică pentru care s-au virat 20 de mii de lei. Interesul pentru spectacolele de teatru[192] care lipseau l-a determinat pe Cornel Grofşorean să acorde avizele pentru începerea construcției unui cinematograf care să ofere spectacole de teatru vara, iar în celelalte sezoane reprezentații cinematografice. Pentru reabilitarea vechii clădiri însă, era nevoie de o sumă considerabilă – 5 milioane de lei – pentru care s-au făcut demersuri la BNR în vederea obținerii unui credit, înaintându-se documentația la minister pentru aprobare.

S-a luat în discuție întocmirea planurilor de case necesare funcționarilor publici şi muncitorilor, activitate extrem de laborioasă, care a căzut în sarcina inginerului Szilárd[193] şi a arhitectului Székely[194], pe care Cornel Grofşorean i-a evidențiat în rapoartele făcute. Locuințele urmau să cuprindă 2–3 şi chiar 4 camere[195].

Conform planurilor urbanistice s-au făcut amenajări stradale de reparare a pavajului şi asfaltului din cartierul Cetate, iar în Mehala –*„suburbiul cel mai neglijat şi mai maşter administrat"* – s-au construit fântâni, s-au reparat potecile şi s-a asigurat iluminatul public. Transportul în comun cu tramvaiul nu a fost uitat. Cu ajutorul ing. Micloşi[196] care a gândit planul, s-a

---

acuzat că nu respectă condițiile contractului privind numărul de reprezentații teatrale, vezi Vasile Râmneanțu, *Activitatea Primăriei municipiului Timişoara în perioada 1919–1940*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, p. 401–402.

[192] Clădirea teatrului suferise deja două incendii, unul din ele în 1920, înainte de a prelua Cornel Grofşorean şefia primăriei din Timişoara, mai multe detalii în Elena Miklósik, *Contribuții la istoria clădirilor teatrului („nou") din Timişoara*, „Patrimonium Banaticum", I/2002, p. 215–228.

[193] Emil Szilárd a fost inginerul şef al oraşului Timişoara. A coordonat cele mai importante proiecte legate de dezvoltarea urbană: planul de dezvoltare urbanistică al oraşului, trasarea şi executarea noului canal Bega prin Fabric, proiectele a numeroase clădiri publice, bulevarde şi străzi. Pentru meritele deosebite i s-a conferit crucea de Cavaler al Ordinului Franz Josef în anul 1908.

[194] László Székely (1877–1934) a fost arhitect şef al Timişoarei, în cadrul activității sale la primăria oraşului a proiectat multe clădiri situate în centru (Liceul Piarist, Palatul Weiss, Palatul Szechenyi, Podul Decebal etc.), mai multe informații în Szekernyés Ioan, *Székely László* (album trilingv – maghiar, român, englez), Cluj-Napoca, Ed. Erdélyi Híradó, 2002.

[195] SJTAN, Fond Primăria municipiului Timişoara, *Proces verbal* nr. 60 din 2 noiembrie 1921, dosar 1/1921, f. 168.

[196] Cornel Micloşi (1887–1963), prestigios inginer, inventator, născut la Covăsânț (Arad), a absolvit studii superioare la Budapesta, a fost profesor la Politehnica din Timişoara şi membru al Academiei Române din anul 1955.

https://biblioteca-digitala.ro

votat de către Consiliul Comunal dispoziția de reconstruire a atelierului de reparat și construit vagoane de tramvai, iar pentru asigurarea comunicării dintre Cetate și Mehala s-a avut în vedere construirea de căi ferate din banii casieriei tramvaielor precum și linia de la biserica ortodoxă din Fabric până la turbine.

Chestiunile economice au fost de asemenea luate în dezbatere, fiind necesare măsuri pentru soluționarea lor. Primăria a dispus ca lăptăriei comunale să i se pună la dispoziție pământ suficient, iar serviciile horticole care se îngrijeau exclusiv de florile din parcurile publice trebuiau să-și extindă activitatea practicând inclusiv grădinăritul pentru a contrabalansa prețurile din piață, lipsa acestei acțiuni producând până atunci la nivelul primăriei o pagubă de peste șapte milioane de lei. De asemenea o noutate a fost introducerea agriculturii proprii la antrepozitele comunale astfel încât din pământul comunei să se obțină furajele necesare cailor, de care era nevoie pentru udatul străzilor și transportul gunoiului. Având în vedere că existau cam 40–50 de perechi de cai, necesarul de furaje era destul de mare și putea fi asigurat pe gratis. Ceea ce se întâmpla la ora respectivă era scandalos. Consumul de furaj al unui singur cal era de 100 de lei pe terenul comunal – 4 mii de jughăre fuseseră însă arendați pe perioade lungi întreprinzătorilor particulari ce comercializau furajele la prețuri foarte mari. Deci primăria cumpăra furajele de fapt de pe terenul propriu.

În probleme sociale era de asemenea necesară implicarea din partea primăriei. S-au virat bani pentru amenajări la internatul ucenicilor, orfelinatului comunal, azilului săracilor, 40 de mii de lei pentru sărbătoarea Crăciunului fără deosebire de confesiune, dar și pentru acțiuni umanitare, cum a fost cea organizată de generalul Găvănescu[197].

Având în vedere că noua Constituție și Legea de unificare administrativă care reglementa structurile corespunzătoare noilor realități după unirea din 1918 se lăsa așteptată, iar instituțiile publice funcționau încă după vechile cutume, se impunea și pe acest plan măsuri locale, care să prefigureze schimbările de fond. Astfel în timpul mandatului său Cornel Grofșorean a reorganizat serviciile care intrau în componența primăriei,

[197] Constantin Găvănescu, general în armata comandată de Alexandru Averescu, născut la Buzău în 28 ianuarie 1871, participant la primul război mondial pe frontul din Moldova. Ca locotenent colonel a fost primul comandant al corpului de aviație (1915), autor de volume: *Epopeea românească, Războiul nostru pentru întregirea neamului (august–1916-aprilie 1918)*, Iași, Tipografia Serviciului Geografic al Armatei, 1918; *Ocolul Pământului în șapte luni și o zi*, Timișoara, Tipografia școalelor militare de artilerie, 1920.

https://biblioteca-digitala.ro

astfel că gestiunile întreprinderilor au putut fi controlate mai eficient, mai ales pentru întocmirea bugetului. Ajutat de prefectul Avram Imbroane a schimbat salarizarea funcționarilor, a directorilor întreprinderilor și consilierilor comunali, considerându-se o măsură corectă și stimulativă, iar în ceea ce privește procedura de desfășurare a ședințelor, a hotărât ca toate problemele să fie supuse dezbaterii, iar hotărârile aprobate în urma intervenției consilierilor să fie respectate.

O chestiune sensibilă a fost utilizarea limbii române în administrație. Problema aceasta se pare că nu era încă rezolvată, deși Stan Vidrighin, predecesorul la primăria Timișoarei, luase măsuri energice în acest sens, de la înmulțirea numărului de angajați români până la organizarea de cursuri de limbă română pentru oficianții și corpul didactic comunal, cursuri începute la 1 decembrie 1919[198]. Cu toate acestea, funcționarii primăriei utilizau și acum la aproape patru ani de la Unire limba maghiară în relația cu publicul, ceea ce l-a nedumerit pe Grofșorean, hotărând și aici schimbări, având în vedere că majoritatea populației era românească:

> „Am introdus la toate serviciile limba română, ordonând ca, în contact cu publicul funcționarul să vorbească în limba petentului. Am interzis însă în administrația internă folosirea altei limbi, în consecință D-nii referenți s-au și pus pe lucru și cu satisfacție am constatat că în decurs de trei luni, administrația internă a fost aproape românizată"[199].

Având deja a treia demnitate în viața publică, Cornel Grofșorean, familiarizat în chestiunile administrative și birocratice, mediatizat intens în încercarea de reformare a structurilor de autoritate, a fost invitat de Reuniunea Burgheză să țină o prelegere, o analiză critică, prilejuindu-i și alte constatări care reclamau soluții urgente. A avut și inițiativa unui congres la care să participe reprezentanții primăriilor orașelor și sediilor de municipii ale județelor din vestul României, iar cu aprobarea Ministrului de Interne Constantin Argetoianu s-a hotărât să se organizeze la București, pentru care Grofșorean a pregătit și un material „*Memoriul orașului Timișoara*" ce trebuia prezentat în luna ianuarie 1922[200].

Una din chestiunile cu care Cornel Grofșorean încheie expozeul său din „Darea de seamă" cu privire la felul în care s-a îngrijit de gospodărirea

---

[198] SJCSAN, *Proces-verbal*, 15 aprilie 1921, dosar 9/1921, f. 2–3.

[199] *Dare de seamă*, p. 13.

[200] În 3 ianuarie 1922 Cornel Grofșorean a predat șefia primăriei Timișoarei lui Stan Vidrighin. Nu se cunoaște dacă a mai prezentat materialul redactat la Congres.

https://biblioteca-digitala.ro

oraşului Timişoara a fost posibilitatea de a contracta un împrumut extern din Elveţia, unde Timişoara avea o datorie mai veche. Hotărârea a fost aprobată de Prefect şi Ministerul de Interne. Suma ar fi fost necesară unor lucrări de modernizare, dar şi de achitare a datoriilor către Viena şi Budapesta, care s-au acumulat în timp şi datorită dobânzilor ce crescuseră îngrijorător. Desigur chestiunea nu s-a rezolvat în timpul acestui mandat care a fost brusc întrerupt.

După demisia lui Alexandru Averescu de la şefia guvernului în 13 decembrie 1921[201], Cornel Grofşorean a fost înlocuit la primărie, moment care s-a consumat la Timişoara într-un cadru oficial în 3 ianuarie. În anul 1922, în prezenţa unei comisii constituită din consilierii primăriei, prefectul judeţului Timiş-Torontal Coriolan Balta a dat citire Decretului Regal prin care Cornel Grofşorean este înlocuit în funcţia de primar cu ing. Stan Vidrighin[202], iar în 4 ianuarie s-a încheiat procesul-verbal de predare-primire al casieriei oraşului care arăta un excedent confortabil în numerar, efecte şi obiecte de valoare[203].

Istoria se repeta deci în urmă cu mai puţin de un an, la 7 mai 1921, ing. Stan Vidrighin a fost nevoit să predea în cadrul oficial, în prezenţa unor figuri marcante ale vieţii publice[204], gestiunea, inventarul şi alte documente ale primăriei, noului primar Cornel Grofşorean. Rocada avea să-l nemulţumească pe *„fostul"* primar Grofşorean care în încheiere a adăugat câteva cuvinte:

> „...dr. Cornel Grofşorean fost primar, roagă a i se comunica telegrama de destituire în copie şi insinue totodată protest contra procedurii şi modului legal cum d-sa a fost de acest post desărcinat"[205].

Acest moment, pe care Grofşorean nu l-a trecut uşor, a generat o serie de evenimente nefavorabile care s-au extins pe o durată lungă de timp, când a încercat să-şi găsească dreptatea în instanţă. Motivul care a dat naştere apoi unui lung şir de procese şi termene de judecată, a fost referitor la faptul că fiind eliberat din funcţia de primar, prin Decret Regal urma să fie

---

[201] Ioan Scurtu, Ioan Bulei, *Democraţia la români (1866–1938),* Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990, p. 62.

[202] SJCSAN, *Proces Verbal,* 3 ianuarie 1922, dosar 154/1921–1930, f. 92.

[203] AMBM, *Proces-verbal,* 4 ianuarie 1922, MD 33/9856, f. 3.

[204] Dimitrie Nistor, Cornel Albu, grefier Pavel Dizela, consilieri: Ernest Heim, Gh. C. Bărăescu, Alexandru Irinyi, Emil Szilárd, Emil Pascu.

[205] SJCSAN, *Proces Verbal,* ...f. 92.

https://biblioteca-digitala.ro

trecut *„în altă funcțiune"* în care deja prefectul îi ura *„succes bun și muncă spornică în funcțiunea cea nouă"*[206]. Ceea ce nu s-a mai întâmplat.

Al doilea mandat

După aproape zece ani, Cornel Grofșorean a revenit la primăria din Timișoara de data aceasta în calitate de președinte al Comisiei interimare, în timpul guvernului de uniune națională prezidat de Nicolae Iorga. Uniunea Națională, care includea Partidul Național al lui Nicolae Iorga, gruparea lui Constantin Argetoianu și alte asociații și uniuni profesionale, a câștigat alegerile din iunie 1931, iar în 17 august același an, Cornel Grofșorean era în fruntea Comisiei interimare[207]. Conform Legii administrative din 1925, pentru a veni în sprijinul nevoilor de economie și ordine administrativă, s-au dizolvat consiliile comunale care au fost înlocuite cu comisii interimare[208], prefectul având puterea de a decide în multe privințe, iar din 1929 având dreptul de a numi și membrii comisiilor urbane.

Revenirea la primăria Timișoarei a produs în rândul simpatizanților și vechilor colaboratori satisfacție și speranță în vederea îndeplinirii unor noi proiecte, făcându-se referire la celălalt mandat brutal întrerupt. Astfel de mesaje de felicitare a primit de la Rudolf Totis[209] consulul regal al Belgiei[210] care își amintea că cealaltă perioadă a fost *„regretabil foarte scurtă"*, Kun Richard[211] care și-a exprimat de asemenea satisfacția[212], iar Ion Băltescu l-a numit *„iubite prietene"* adresând un mesaj încurajator:

---

[206] AMBM, *Proces-verbal*, 10 ianuarie 1922, MD 33/9872, f. 2.

[207] Situația de data aceasta a fost diferită de cea din anul 1921 când încă nu existau legi, decât câteva specifice unificării naționale. Între timp se adoptase Constituția din 1923, Legea de organizare a ministerelor din 1929, Legea pentru unificare administrativă din 1925, Legea pentru organizarea administrației publice locale din 1929.

[208] Györke Zoltán, *Instituția prefecturii în perioada interbelică (1923–1938), Proiecții legislative*, „Revista transilvană de Științe Administrative, 3(27), 2010, p. 90.

[209] SJCSAN, *Scrisoare de la Rudolf Totis*, 14 iulie 1931, dosar 164/1931, f. 1

[210] Rudolf Totis (Totisz), născut în anul 1881 la Budapesta, a absolvit studii comerciale, a primit distincții pentru contribuția la dezvoltarea economiei, a fost Președintele Bursei de Mărfuri și Efecte din Timișoara, Președintele Băncii Comerciale și Agricole, Președintele Asociației Fabricilor textile din Banat, director general la „Industria Lânii" SA, consul regal al Belgiei la Timișoara, cunoscut ca susținător al intereselor economice românești în Europa.

[211] Kun Richárd a fost Președintele Reuniunii Comercianților din Timișoara, în anul 1925 vicepreședinte al Consiliului de Administrație al Camerei de Comerț și Industrie din Timișoara; a publicat *Kisebbségi nyilvános közgazdász*, [*Minoritățile în economia publică*] „Glasul minorităților" I/1923, nr. 5, p. 25–28.

[212] SJCSAN, *Scrisoare de la Kun Richard*, 14 iulie 1931, dosar 164/1931, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

„Deşi administraţia actuală se prezintă ca interimară totuşi pentru noi cei mulţi care te stimăm şi apreciem e o linişte sufletească ştiindu-te pe tine în fruntea municipiului nostru, care prin trecutul tău dai cea mai perfectă chezăşie a unei administraţii civilizate"[213].

Împrejurările politice şi economice ale anului 1931 nu erau din cele mai favorabile. Venirea la conducerea ţării a unui guvern cu miniştri numiţi de regele Carol al II-lea prefigura viitorul regim autoritar şi favoriza ascensiunea partidelor extremiste. Economic încă se resimţea criza economică combinată cu criza bancară, comercială, care a generat fenomene specifice: prăbuşirea preţurilor, falimentul întreprinderilor mici şi mijlocii[214] etc. În Timişoara întreprinderile mici şi mijlocii şi-au încetat activitatea datorită scăderii puterii de cumpărare, reducerii importului de materii prime şi restrângerii cheltuielilor. S-au concediat mulţi salariaţi[215], unele societăţi private au funcţionat la limită până la ivirea unor perioade mai prospere. Acesta era contextul în care Cornel Grofşorean a ajuns şef al comisiei interimare, străduindu-se împreună cu angajaţii primăriei să facă faţă situaţiei critice, să constituie bugetul şi să gospodărească judicios resursele.

De la începutul noului mandat, Cornel Grofşorean şi-a propus să acţioneze alături de Comisia interimară în care se aflau vechi cunoştinţe printre ei numărându-se Dion Mardan[216], Mişu Popescu[217] şi Petru Olariu[218]. Cornel Grofşorean mai fusese primar astfel că nu a mai pierdut timpul. A încercat să-şi constituie comisii de lucru în cadrul primăriei luând în considerare capacitatea şi competenţele celor consideraţi potriviţi, indiferent de orientarea politică, încălcând astfel vechi cutume, cum s-a întâmplat cu Cassius Dobrin[219]. A încercat să-l coopteze pe acest cunoscut membru al PNŢ, par-

[213] SJCSAN, *Scrisoare de la Ion Băltescu*. 14 iulie 1931, dosar 164/1931, f. 3; în acelaşi dosar la f. 5, există tot laudativ un mesaj de felicitare de la Reuniunea Comercianţilor din Timişoara.

[214] Pe larg despre aceste fenomene în Victor Axenciuc, *Evoluţia economică a României, cercetări statistico-istorice 1859–1947*, III, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2000.

[215] Camil Petrescu, *Aspecte privind viaţa industrială şi comercială a Timişoarei între 1929–1940*, „Identitate şi alteritate 4", editori Constantin Bărbulescu, Luminiţa Dumănescu, Sorin Mitu, Vlad Popovici, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2007, p. 215–227.

[216] Dion Mardan (M.Ar.Dan), născut la Ploieşti în anul 1886, inginer, profesor la Politehnica din Timişoara, cunoscut epigramist, a fost şi directorul fabricii de tutun din Timişoara. A mai semnat sub numele Mugur Mardan.

[217] Mişu Popescu, cadru didactic la Liceul Constantin Diaconovici Loga din Timişoara

[218] Petru Olariu, viitor primar al Timişoarei pentru o scurtă perioadă de timp, membru al PNL.

[219] Casius Dobrin, fiul lui George Dobrin, avocat născut în 1895 la Lugoj.

https://biblioteca-digitala.ro

tid care însă a cunoscut la alegerile din iunie 1931 o înfrângere categorică. Avocatul Cassius Dobrin s-a considerat însă profund jignit de această propunere, cu atât mai mult cu cât se pare nici nu a fost întrebat dacă consimte la o atare acțiune, aflând ştirea din presă[220].

În afară de activitățile de rutină pe care le presupunea administrarea unui mare oraş, presa interbelică a consemnat câteva importante reuşite ale primăriei timişorene. Astfel se precizează că prima vizită de lucru a noului primar a fost la lăptăria comunală, aceeaşi care a mai constituit subiect de discuții în mandatul precedent, unde se pare că iarăşi domnea anarhia, considerată cauză a deficitului economic pe care îl înregistra de mai mult timp: „*Noul primar a desființat cuibul de anarhie şi îşi dă toată silința să ridice lăptăria la adevăratul rost pentru care a luat ființă*"[221]. Despre acest subiect Cornel Grofşorean a facut precizări în memoriul adresat lui Alexandru Radian[222], argumentând că din cauza crizei economice mai multe întreprinderi comunale au mari greutăți, printre care şi lăptăria pe care au fost nevoiți s-o arendeze pentru a avea profit[223].

Tot din presă aflăm că ieftinirile care s-au făcut la anumite utilități (apă, curent electric, transport în comun) au câştigat încrederea populației în câteva zile. Este uşor de detectat motivul pentru care periodicul insista pe aceste reuşite. Ziarul „Svastica Banatului"[224] dorea să evidențieze politica noilor guvernanți care câştigaseră alegerile împotriva PNȚ, care nu obținuse majoritate parlamentară şi nu a putut forma un guvern, să-şi exprime bucuria că pentru prima oară formațiunea politică pe care o reprezenta acest ziar a intrat în parlament obținând 11 mandate[225].

Pe de altă parte atacurile frecvente ale adversarilor politici lansate în presă şi criticile uneori nemeritate, tendențioase chiar, la adresa felului în care se ocupa de gospodărirea oraşului l-au determinat pe Grofşorean

---

[220] SJCSAN, *Scrisoare de la Cassius Dobrin*, 11 septembrie 1931, dosar 164/1931, f. 6,

[221] *** *Vedeți că se poate*!, „Svastica Banatului", 2 august 1931, p. 1.

[222] Alexandru Radian (1895–1944), născut la Craiova, avocat, a avut mai multe demnități printre care şi ministru secretar de stat la Ministerul Propagandei în guvernul lui Constantin Argetoianu.

[223] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu referitor la administrația municipiului Timişoara*, 4 noiembrie 1931, dosar 164/1931, f. 9.

[224] „Svastica Banatului", organ de presă al extremei drepte bănățene finanțat de Liga Apărării Național Creştine. O analiză a acestei publicații la Mihai Adrian Panu, *Strategii discursive ale extremei drepte în presa bănățeană interbelică: cazul publicației „Svastica Banatului*, „Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu", Seria Historica, 2011, p. 140–153.

[225] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 250.

https://biblioteca-digitala.ro

să organizeze deseori conferințe de presă[226] prin care să justifice acțiunile întreprinse și modul cum a înțeles să stabilească prioritățile în administrație. Astfel a fost acuzat că împiedică șefii de birou să stea la dispoziția publicului, ceea ce Grofșorean nu a negat, dar a argumentat prin aceea că publicul dacă are nemulțumiri să vină în audiență sau să facă petiții care se vor rezolva în timp util, înainte fiind nevoie de câteva luni pentru programări. Acum când era el la conducerea municipiului cel mai complicat dosar se rezolva în maximum 30 de zile[227].

Un al motiv de discuție era legat de remunerațiile de la Uzina Electrică din Timișoara pentru care era acuzat de presă că le-ar fi mărit nejustificat. Uzina Electrică era o întreprindere comunală finanțată de la buget, deci nu era lipsit de interes modul cum era cheltuit banul public[228]. Acuzația a fost demontată prin explicația că sporirea remunerațiilor era prevăzută în bugetul uzinei anterior venirii lui Grofșorean la primărie, în plus exista oricum un excedent financiar rezultat din diferența dintre buget și cheltuieli, care s-a virat în conturile primăriei pentru nevoile curente. A fost o ocazie în plus pentru Grofșorean de a preciza că majorarea s-a aplicat tuturor lucrătorilor, spre deosebire de perioada administrației maghiare când erau vizați doar șefii, nu cei ce lucrau efectiv. Problema cea mare era necesitatea electrificării în nordul județului, unde și Timișoara trebuia să-și dea concursul mai ales că cele două uzine furnizoare de electricitate, una termică și una hidroelectrică, nu puteau face față. Se impunea așadar și concursul Aradului pentru succesul acțiunii, care costa o sumă importantă de bani, pentru care se făcuseră demersurile la ministerele de resort[229]. Proiectul gândit de inginerul Cornel Micloși, directorul Uzinei din Timișoara, era în sine extrem de ambițios. Se urmărea electrificarea întregii regiuni de la Orșova la Mureș, inclusiv Aradul, cu o linie aeriană de înaltă tensiune numită *„șira spinării"* de la care urmau să se ramifice alte linii care să alimenteze cu curent cele două orașe și comunele înconjurătoare. Proiectul

---

[226] Uneori întâlnirile cu presa pentru informarea publicului erau zilnice.

[227] L. Volbure, *Gospodăria municipiului Timișoara*, „Epoca", 3 iunie 1932, p. 2.

[228] *** *Un important expozeu al d-lui primar dr. C. Grofșorean*, „Unirea Română", nr. 161, 6 decembrie 1931, p. 2. Interesul pentru eficiența cheltuirii bugetului rezultă și din faptul că, Cornel Grofșorean a anunțat reducerea drastică cu 77 533 160 de lei pentru anul 1932 față de cel anterior, considerând că este unul *„de sacrificiu"* în condițiile în care creșteri de taxe nu se puteau face deoarece erau criticate și neacceptate de populație, însă totuși trebuie menținut un echilibru. Astfel s-au operat reduceri importante la cheltuieli.

[229] SJCSAN, Cornel Grofșorean, *Memoriu referitor la administrația municipiului Timișoara*, 4 noiembrie 1931, dosar 164/1931, f. 9

https://biblioteca-digitala.ro

necesita suma de 20 de milioane de lei ce se putea obține prin credit sau sprijin de la guvern. În 10–15 ani întreaga regiune bănățeană împărțită în patru ar beneficia de electrificare completă, ceea ce putea însemna numeroase perspective de dezvoltare economică[230].

Tot pentru informarea corectă a publicului presa scrisă a făcut referire la șoseaua de legătură dintre Timișoara și Arad *„cea mai rea șosea din Banat"*[231]. Pentru aceasta Cornel Grofșorean opina că ar fi necesar un memoriu înaintat Ministerului Comunicațiilor, Camerei de Comerț și Industrie din Timișoara și Arad, costurile situându-se la 6–7 milioane, primăria orașului putând contribui cu piatră din carierele proprii. Una din ele, care și-a mărit producția în acest sens, a fost cea de la Șușanovăț, unde s-a procedat la reorganizarea activității, deoarece solicitările de piatră pentru pavele veneau și din județul Severin. Acest proiect al șoselei nu a mai fost finalizat în timpul mandatului său, care s-a încheiat două săptămâni mai târziu[232].

De asemenea, s-a pus în discuție situația pădurii de la Tincova, care, din cauza faptului că avea arbori tineri, nu putea fi exploatată și totuși trebuia acoperit necesarul de lemne. Problema acestei păduri încercase s-o rezolve și Stan Vidrighin cu ani în urmă, când constatând consumul abuziv a *„sistat esploatarea aflând-o de nerațională"*[233]. Grofșorean a avut și el o inițiativă în sensul acesta și anume dacă Timișoara a fost expropriată de un teren de 3 mii de iugăre din proprietatea imobiliară și statul oricum nu putea plăti contravaloarea, atunci să cedeze dreptul de folosință pentru alte suprafețe împădurite situate în apropierea căii ferate Lugoj-Făget sau Lugoj-Teregova, bineînțeles prin licitații publice[234].

Problema alimentării cu apă, apeductul și canalizarea erau extrem de importante, orașul era în plin proces de extindere, rețelele vechi deveniseră improprii, astfel că pe baza planurilor întocmite de ing. Stan Vidrighin au început lucrări care necesitau o sumă mare de bani, economisită din fericire de respectivele întreprinderi[235].

Conform regulamentului edilitar și de jalonare întocmit de către

---

[230] *** *Conlucrarea cultural-economică a orașelor Timișoara și Arad*, „Drapelul", 3 decembrie 1931, p. 1.

[231] *** *Un important expozeu....*

[232] SJCSAN, *Memoriu...* f. 9.

[233] SJCSAN, *Proces-verbal*, 15 aprilie 1921, dosar 9/1921, f. 3.

[234] *** *Conlucrarea cultural-economică a orașelor Timișoara și Arad*, „Drapelul", 3 decembrie 1931.

[235] SJCSAN, *Memoriu...*

https://biblioteca-digitala.ro

specialişti numiţi de Comisia interimară, s-a luat hotărârea reparării pavajului pentru care s-a finalizat un credit de 15 milioane de lei, ocazie fericită pentru cei aflaţi în şomaj, de a munci la pavarea şi nivelarea terenurilor obţinute prin reforma agrară[236].

Desigur nu trebuie uitate modificările efectuate chiar în cadrul administraţiei locale, unde la venirea lui Grofşorean domnea spiritul anarhic, atitudinea recalcitrantă, dezordinea, nepăsarea şi ignoranţa. De vină erau desele schimbări legislative, lipsa de competenţă a şefilor, intervenţiile politice şi lipsa de autoritate a instituţiilor publice: *„Cu energie şi tact am restabilit autoritatea conducerii, având – şi de prezent încă greutăţi de învins"*[237].

Convingându-se de existenţa unui fenomen înrădăcinat – corupţia – care ameninţa să paralizeze întreaga activitate, se cuvine să mai menţionăm că în perioada mandatului de şef de comisie interimară, Grofşorean a avut o iniţiativă interesantă, constituirea comisiilor de cetăţeni pentru supravegherea întreprinderilor comunale şi a asociaţiilor umanitare. Nu era prima dată când se instituia această formă de control colectiv[238], însă acum era o măsură în plus în condiţiile crizei pentru a administra eficient oraşul. În urma unui apel lansat celor interesaţi, se preconiza formarea mai multor comisii ce cuprindeau cam trei sute de cetăţeni, care să-şi exprime părerea şi să ofere soluţii despre modul cum se pot rezolva problemele edilitare[239].

Exista şi o prevedere legală pe care s-a întemeiat această iniţiativă[240] cele mai însemnate comisii fiind cea bugetară[241] şi comisia pentru combaterea şomajului[242]. Aceste comisii de supraveghere erau constituite din cetăţeni

---

[236] *Ibidem*, f. 10.

[237] *Ibidem*, f. 11.

[238] Asemenea iniţiative au mai avut primarii Stan Vidrighin şi Lucian Georgevici.

[239] Articolul intitulat *Comisiile de cetăţeni* era semnat de *Un cetăţean* şi a apărut în „Unirea Română" I/1931, nr. 104, 30 septembrie; bănuim că era scris de însuşi Cornel Grofşorean care mai obişnuia să publice sub anonimat. Ceea ce se poate reţine este intenţia autorului de a evidenţia faptul că cetăţenii nu trebuie să fie doar contribuabili la buget prin impozitele uneori împovărătoare sau folosiţi pentru a aduce voturi, ci erau cooptaţi la adevăratele proiecte administrative. Recunoaştem caracterul democratic-participativ al stilului de conducere cu care se va face remarcat în cadrul ISBC şi pretenţia idealistă în acea vreme, de a nu subordona aceste comisii sferei politice.

[240] Articolul 195 al Legii administrative din 1929.

[241] Comisia bugetară era constituită din bancherii oraşului şi urma să propună soluţii de constituire a bugetului anului viitor, prezenţa acestora având rolul de a convinge asupra seriozităţii cu care s-a gândit respectivul buget.

[242] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu referitor la administraţia municipiului Timişoara*, 4 noiembrie 1931, dosar 164/1931, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

de diferite etnii şi profesii, fără afiliere politică, care urmăreau activitatea întreprinderilor comunale şi veneau cu sugestii de ameliorare a activităţii acestora, eventual în întâmpinarea nemulţumirilor cetăţenilor vis-á-vis de modul cum funcţionau. Ele erau convocate în şedinţe la care asista şi prefectul judeţului Octavian Furlugeanu[243], comisia interimară şi primarul, iar diferitele probleme ridicate de aceştia erau supuse dezbaterii şi soluţionate[244]. Şansele ca acest organism să se situeze în afara intereselor politice erau mici după aprecierea presei minoritare. Ziarul de limbă germană „Temesvarer Volksblatt" a apreciat iniţiativa primarului de a reuni cetăţenii Timişoarei în scopul managementului edilitar, precizând că ideea nu era nouă, existând şi înainte de război asemenea practici. Atunci însă nu dominau partidele, primarul Karol Telbisz[245] era apolitic, deci ideea lui Grofşorean era binevenită, dar dificil de pus în practică, deoarece partidele exercitau o adevărată teroare în dorinţa de dominaţie, iar cetăţenii extrem de diversificaţi etnic prezentau şi o structură politică eterogenă, motive ca iniţiativa primarului să nu fie posibilă[246]. Entuziasmul lui Grofşorean faţă de menirea şi spiritul civic al acestor comisii nu a durat mult, după o perioadă a sesizat abateri de la prerogativele cu care au fost investite şi faptul că nu toate comisiile erau conştiente de rolul important pe care îl au în protejarea şi apărarea proprietăţii colective. Primăria conta în mod real pe sprijinul lor, invocând ca exemplu situaţia cinematografelor unde sub ochii acestor *„cetăţeni"* se dădeau bilete false[247], deci cu toate bunele intenţii efectul scontat nu s-a produs.

Atenţia primăriei pentru persoanele şomere a început încă din august 1931 avându-se în vedere iarna care urma. O delegaţie a muncitorilor şomeri[248] a fost primită de primarul Grofşorean chiar în sala festivă a

---

[243] Octavian Furlugeanu (1894–1979), politician liberal născut în comuna Fârliug, (Caraş-Severin). Absolvent de şcoală militară, a luptat în Marele Război pe frontul rusesc, a fost rănit şi luat prizonier în Siberia. S-a înrolat în regimentul de voluntari de la Darniţa. Între timp a fost ridicat la gradul de colonel. A ocupat funcţia de prefect în perioada 16 august 1931 – 9 iunie 1932 din partea PNL.

[244] ****Adunarea comisiilor de cetăţeni pentru supravegherea întreprinderilor comunale*, „Unirea română", I/1931, nr. 103, 29 septembrie, p. 1.

[245] Carol Telbisz (1854–1914) avocat, notar, procuror, primar născut la Cenad, a absolvit Facultatea de Drept din Budapesta şi doctoratul la Viena în administraţie. A fost primar al Timişoarei timp de 29 de ani, contribuind la transformarea şi modernizarea oraşului de pe Bega.

[246] ****Die Bürger*, „Temervarer Volksblatt" 23 iulie 1931, p. 1.

[247] Cornel Grofşorean, *Apel către cetăţenii municipiului Timişoara*, „Monitorul Municipiului Timişoara", nr. 47–48, 1 decembrie 1931, p. 284.

[248] Delegaţia era formată din muncitorii: Pirovsky, Magyari, Teodorescu, Novac.

https://biblioteca-digitala.ro

primăriei care nu le-a putut promite decât ajutoare, posibilitatea de a le oferi locuri de muncă neputând fi realizabilă[249].

Un comitet special desemnat în acest scop trebuia să se ocupe de înregistrarea şomerilor, bursa locurilor de muncă şi a unui fond pentru ajutorare. Înregistrarea şomerilor se făcea la un birou central de către câțiva şomeri intelectuali, verificându-se pe teren veridicitatea celor declarate. S-a făcut şi o triere a lor pentru a se vedea exact câți vor beneficia de fondul comunitar de asistență socială. Astfel din 4513 persoane cap de familie rămăseseră 3456 de şomeri din diferite ramuri industriale, comerț şi servicii. S-a făcut apel la Ministerul de Interne şi cel al Finanțelor, la parlamentarii județului Timiş-Torontal, pentru un împrumut de 30 de milioane de lei, prin care să se susțină împrumutul de la băncile din Timişoara şi pentru a suplimenta acest fond financiar. Ministerele au refuzat cererea, băncile au motivat imposibilitatea intervenției datorită crizei economice, rămânând ca primăria să găsească resurse proprii, aceasta însemnând suplimentarea taxelor locale acolo unde se mai putea: un leu cinematografelor, restaurantelor, cazinourilor şi timbre pentru operațiuni bancare sau comerciale. Ele au fost completate cu donații şi sume modeste de la Ministerul Muncii, aşa că în luna decembrie primăria a avut capacitatea să distribuie bani de alimente şi lemn de foc în valoare de peste trei milioane de lei[250]. De asemenea, primăria a inaugurat o cantină socială pentru persoanele nevoiaşe, unde aproximativ 150 de oameni puteau servi masa zilnic, la eveniment fiind prezent însuşi primarul Grofşorean care s-a declarat mulțumit de igienă şi de calitatea produselor[251].

În ceea ce priveşte şomajul intelectual, subiectul a constituit în repetate rânduri motiv de dezbatere intensă în cadrul şedințelor primăriei. Grofşorean a evidențiat situația în 28 ianuarie 1932, arătând că din 276 şomeri anunțați, 56 primesc deja ajutoare de la primărie. După triere rămânând mai puțini, 251 de persoane, cărora li s-au distribuit alimente, lemn de foc şi dreptul la cantina intelectualilor la un preț mai mic sau chiar gratuit[252]. Tot în această perioadă de iarnă, în plină criză economică, s-au mai pus

---

[249] *** *Utasitásom van, hagy a szakservezetekkel ne tárgyaljak*, „6 órai újság", 13 decembrie 1931, p. 1.

[250] *** *O jumătate de an de activitate edilitară* „Monitorul Oficial al municipiului Timişoara", nr. 10–12, 1–2 aprilie 1932, p. 107–109.

[251] ****A jozsefvárosi nepkonyha megnyitása*, „6 órai újság", 9 decembrie 1931, p. 2.

[252] *** Şomeri intelectuali, „Monitorul Municipiului Timişoara", nr. 4, 1 februarie, 1932, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

bazele unui azil de noapte cu o capacitate de 120–130 de persoane unde se putea servi şi o masă[253]. În timpul crizei economice societăţile de binefacere îşi făcuseră o practică în a ajuta populaţia afectată de sărăcie prin colecte publice, donatorii fiind scutiţi de taxe şi cotizaţii, tocmai pentru a stimula donaţiile. Societăţile de masă, cum erau cunoscute, se constituiau pe cartiere sau asociaţii profesionale care se reuneau periodic, invitau personalităţi şi facilitau depunerea sumelor donate pentru ajutorare. Astfel s-a întâmplat şi în iarna anului 1932, când corporaţia meseriaşilor şi comercianţilor, fabricanţilor şi funcţionarilor a organizat la restaurantul Arnold cu participarea a 60 de persoane o asemenea întrunire, cu scopul de a aduna fonduri destinate săracilor. A fost încă un prilej de a se realiza în formula transetnică deja experimentată între români, unguri, germani, evrei, sârbi o solidarizare pe care Grofşorean a susţinut-o şi prin crearea Asociaţiei micilor burghezi. Invitatul de seamă a fost primarul oraşului Cornel Grofşorean, extrem de mulţumit că asemenea acţiuni care îndeamnă la unitate se combină fericit cu umanitarismul:

> „D-sa îşi exprimă mândria de a vedea cum munca micilor burghezi merge pe acelaşi drum cu programul umanitar social al municipiului, promiţând tot sprijinul pentru operile de binefacere"[254].

Pe lângă numeroase întreprinderi aflate în subordinea primăriei[255] se afla şi Cinematograful comunal care ridica serioase probleme. Avea în componenţă patru cinematografe în diferite cartiere, confruntându-se cu numeroase neajunsuri, rezultate din sistemul viciat şi criza economică care provocaseră un serios deficit financiar, la care se mai adăuga în opinia lui Cornel Grofşorean şi şantajul caselor de filme:

> „Flagel, sub care suferă toate întreprinderile din România, având în vedere obrăznicia strigătoare a acestor intermediari, cari pretind 45–50% din

---

253 *** *O jumătate de an de activitate edilitară...*, p. 109.

254 *** *Rostul şi însemnătatea „societăţilor de masă" pentru binefaceri din Banat*, „Dimineaţa", 21 ianuarie 1932, p. 2.

255 În subordinea primăriei din Timişoara erau multe întreprinderi ceea ce constituia un motiv de discuţii pentru plata datoriilor şi profitabilitatea acestora: Uzina electrică, Uzina de gaz, Tramvaiele comunale, Apeductul şi canalizarea, Cinematografele, Abatorul, Fabrica de gheaţă, Plaja comunală, Fabrica de cărămidă, Întreprinderea funebră, pădurea de la Tincova, cariera de la Şuşanovăţ, lăptăria comunală, un teren de peste opt sute de iugăre, clădiri, Azilul săracilor, Orfelinatul, Surorile de ocrotire, Serviciul de incendiu, în total peste două mii de angajaţi.

https://biblioteca-digitala.ro

beneficiul brut al cinematografelor, pe lângă achitarea tuturor taxelor şi impozitelor de către proprietarii cinematografelor. Datorită acestui fapt d(e) e(xemplu) cinematografele comunale lucrează cu un beneficiu net de 10% din care încasări se acoperă spezele de administraţie. Lesne de înţeles, cu ce rezultat"[256].

Soluţia întrevăzută de el a fost cartelarea cinematografelor din întreaga ţară sau eliminarea intermediarilor. Ambele ar fi posibile prin înfiinţarea unei Case de filme proprii la Timişoara! Prima propunere în sensul acesta a făcut-o primarului din Arad, Cornel Radu[257], pentru înfiinţarea unei case de filme comune, eliminându-se intermediarii care luau 50% din venituri[258]. Cazul nu era singular, situaţia era la scară naţională, fiecare însă încerca să rezolve problema cum putea mai bine. Dacă însă soluţia nu se dovedeşte a fi viabilă, spunea el, atunci ar trebui ca aceste cinematografe să fie vândute, închiriate sau suprimate, deoarece primăria nu poate suporta cheltuielile acestor *„întreprinderi distractive"*, iar afişajul ar trebui mutat la agenţia teatrală comunală, veniturile destinate trupelor de teatru indiferent de naţionalitate, care vor juca piese în oraş[259].

În afară de situaţia cinematografelor, în domeniul cultural Cornel Grofşorean s-a concentrat şi pe alte probleme care i-au trezit interesul, străduindu-se să le rezolve din poziţia de preşedinte al Comisiei interimare.

Una dintre ele, conectată la istoria regională, se referea la o adresă trimisă de Ministerul de Interne adresată primăriei prin care se cerea ca toate documentele istorice de arhivă să fie trimise la Bucureşti. Cornel Grofşorean discutând chestiunea cu Ioachim Miloia[260] şi Emil Grădinaru[261], a hotărât ca înainte de a le trimite să fie sistematizate şi ordonarea lor să se

---

[256] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu referitor la administraţia municipiului Timişoara*, 4 noiembrie 1931, dosar 164/1931, f. 9.

[257] Corneliu Radu (n. 1900) medic născut la Jupa (Caraş-Severin), studii de medicină la Budapesta, Bucureşti şi Cluj, s-a implicat în modernizarea spitalului de copii din Arad, a fost primar al Aradului (1941–1943) în guvernul lui Nicolae Iorga, regimul comunist l-a condamnat la muncă forţată la canal.

[258] *** *Conlucrarea cultural-economică a oraşelor Timişoara şi Arad*, „Drapelul", 3 decembrie 1931, p. 2.

[259] *** Înfiinţarea unei case de filme în Timişoara, „Unirea română, 2 decembrie 1931, p. 1.

[260] Ioachim Miloia (1897–1940), istoric, arheolog, pictor, născut la Ferendia (Timiş), a absolvit Facultatea de litere şi artele frumoase de la Bucureşti, Roma. Ca director al Muzeului din Timişoara s-a evidenţiat printr-o activitate organizatorică de excepţie. A fost activ şi în cadrul ISBC.

[261] Emil Grădinariu autor de versuri pentru muzică corală, dirijor, muzicolog, a fost membru al Societăţii Filarmonice din Timişoara, în timpul mandatului lui Cornel Grofşorean

https://biblioteca-digitala.ro

facă după regulile arhivistice. Astfel a numit o comisie de experți vorbitori de germană, maghiară și română care aveau sarcina de a cataloga aceste documente, Grofșorean fiind foarte inspirat, conștient că odată expediate la București, acesta ar fi însemnat deposedarea Banatului de istorie, lipsind pe viitorii cercetători de obiectul de cercetare[262]. Zece ani mai târziu, când Cornel Grofșorean nu mai era primar, a constatat cu amărăciune că soarta manuscriselor nu se rezolvase, ceea ce l-a determinat să intervină din nou în soluționarea ei[263].

Tot inițiativei primarului i se datorează și memoriul cu privire la „*Proiectul de lege pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice comunale*" adresat primului ministru Nicolae Iorga, la care Grofșorean mai apelase o dată. În proiectul cu pricina se invoca lipsa de logică privind includerea acestei instituții culturale în Regionala de la Cluj. În esență a argumentat crearea la Timișoara a Direcției Regionale a Muzeelor pentru Banat și Crișana, așa cum cu 10 ani în urmă se înființase Comisia Monumentelor Istorice pentru Banat și Direcția Regională a Arhivelor Statului. Existența acestor direcții era de natură să confere importanța cuvenită unui centru regional. Dacă s-au comasat bibliotecile și muzeele pe regiuni, atunci trebuia să se procedeze la fel peste tot. Prin înglobarea în Regionala de la Cluj se ignora individualitatea și importanța Banatului, deși acesta era locuit de un milion de oameni, iar instituțiile culturale nu se bucurau de susținerea statului ca în celelalte provincii istorice. Înglobarea bibliotecilor și muzeelor din Banat în cadrul unei regionale la Cluj era de neconceput. De ce la Cluj, când Bucureștiul este mai aproape?

> „Banatul nici în cazul dacă țara s-ar împărți în două regiuni nu ar putea consimți să fie ataşat Clujului. Și acest ataşament ne repugnă mai ales atunci când ne împarte țara în 6 regiuni și se condensează într-o singură regiune forțată Moldova-Nouă dela malul Dunării cu Sighetul Marmației dela extremitatea de nord a țării românești"[264].

Înființarea la Timișoara a unui Palat Cultural a fost de natură să suscite

---

era consilier cultural, a semnat împreună cu Ion Stoia Udrea, *Ghidul Banatului*, Timișoara, Ed. Revista „Vrerea", 1936.

[262] *** *Activitate culturală la primăria noastră*, „Unirea română", anul I/1931, nr. 90, 13 septembrie, p. 1–2.

[263] SJCSAN, Cornel Grofșorean, *Memoriu*, 10 februarie 1943, dosar 213/1943, f. 2.

[264] Cornel Grofșorean, *Memoriu*, „Monitorul Municipiului Timișoara", nr. 10–12, 1–2 aprilie 1932, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

interesul opiniei publice timişorene. Întreaga elită a fost cuprinsă de agitație stârnită şi de polemicile din presă, căruia evident Cornel Grofşorean nu-i putea rămâne indiferent. Chestiunea nu era nouă, ea mai fusese pusă în discuție, ba chiar se făcuseră câțiva paşi în direcția aceasta. Cunoscutul om politic Sever Bocu, după ce a devenit ministru al Banatului în anul 1929, încercase printr-un discurs mobilizator[265] să organizeze elita bănățeană pentru împlinirea unor vechi deziderate culturale şi spirituale româneşti: Teatrul de Vest, Palatul Cultural, Catedrala şi Episcopia din Timişoara, Asociația Culturală din Banat, Căminul studenților bănățeni în Bucureşti. Fiecare din aceste obiective avea câte un raportor care prezenta situația concretă şi evalua posibilitatea înființării. În mod ciudat, Cornel Grofşorean, cunoscut deja, nu este menționat nici ca raportor, nici în comisia care trebuia să studieze problema teatrului, deşi Bocu invitase *„fără (de)osebire de partide politice (...) să asigure o solidarizare a forțelor româneşti, în fața tot mai strânsei solidarități a forțelor străine"*[266]. Deşi cei prezenți au fost unanim de acord, totuşi în 1931 când Cornel Grofşorean a revenit la Primăria Timişoarei, acesta a reluat tema, semn că nu se realizase nimic. Din reacția lui şi proiectele de viitor rezultă susținerea totală față de necesitatea împlinirii obiectivelor precizate de Bocu în anul 1929, pe care acum încerca să le rezolve Grofşorean de la primărie.

Cornel Grofşorean vedea o evoluție firească din punct de vedere instituțional şi o dovadă de emancipare totodată să existe şi la Timişoara, ca în toate oraşele mari, o clădire care să reunească toate instituțiile culturale importante şi să exprime esența sufletului românesc. Remarca faptul că în vechile administrații, maghiarii au reuşit să construiască asemenea palate culturale, românii nu şi nici măcar de la unire nu se întrezărise o asemenea intenție. Cel mai potrivit loc unde primăria dorea înființarea Palatului Cultural era Castelul Huniade, însă acesta era ocupat de Regimentul 7 pionieri. Ministerul Armatei contactat refuza cu hotărâre eliberarea castelului transformat în cazarmă. Pe de altă parte intrigi politicianiste în intenția de a-şi asuma victoria complicau de fapt totul, împiedicând finalizarea cu succes. Cornel Grofşorean şi consilierul cultural au întocmit un memoriu prin care primăria se obliga să pună la dispoziția Ministerului Armatei alte spații amenajate pe cheltuiala oraşului, doar să elibereze castelul. Dus personal de Cornel Grofşorean, memoriul a ajuns până la primul ministru

[265] *** *Interesante dezbateri asupra problemelor culturale ale provinciei noastre*, „Voința Banatului", 27 iunie 1929, p. 3.
[266] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Nicolae Iorga[267], care a emis o rezoluție favorabilă, aprobând și un împrumut de 20 milioane de lei de la Casa de Depuneri și Consemnațiuni. Suma era necesară pentru amenajarea Cazărmii de tren din Iosefin și a transformării Castelului în Palat Cultural[268].

Deși acțiunea a fost salutată de presa timișoreană, considerând pe bună dreptate că succesul se datorează *„omului de suflet care-i stă în frunte d-lui Grofșorean"*[269], situația nu se rezolvase, Ministerul de Război refuzând să se instaleze în clădirea unei vechi cazărmi de lângă gara Domnița Elena, chiar și amenajată, pretinzând un edificiu nou. Grofșorean argumenta că este imposibil, deoarece numai devizul de construire a unei cazărmi tip ar costa 30 de milioane de lei, bani care ar putea fi utilizați pentru un Palat Cultural cu adevărat grandios, conform planurilor. Cele 140 de spații ale Castelului ar adăposti biblioteca, muzeul, conservatorul, arhiva statului, oficiul statistic, sindicatul presei, săli pentru expoziții, pictură, concerte, conferințe, instituții de binefacere, iar curtea să devină un parc cu exponatele mai voluminoase ale muzeului[270]. Toate acestea riscau să nu se înfăptuiască, deși elita militară din Timișoara, spre deosebire de minister, nu avea nimic împotriva unui asemenea schimb. Construirea acestui Palat ar fi fost însemnat o încununare a unor eforturi deosebite care să mențină poziția Timișoarei de oraș al inițiativelor unice pe plan european: iluminatul public, telefonia publică, transportul cu tramvaiul sau prin extensie, chiar teatrul din Oravița[271].

Cornel Grofșorean, care s-a implicat în tot acest tăvălug al evenimentelor și luărilor de poziție, a avut o altă idee valoroasă pentru concepția edilitară a orașului. În situația evacuării cazărmii Regimentului 7 pionieri a propus mutarea tuturor cazărmilor care ocupau centrul orașului în cartierul de barăci din fața gării din Fabric, unde se afla un teren de 20 de iugăre. Terenul de instrucție urma să fie preluat de oraș, iar armata primea terenul dintre spitalul de epidemii și Pădurea Verde. Proiectul ar fi însemnat ani de zile de lucrări și investiții care ar fi rezolvat totodată măcar parțial problema acută a șomajului și s-ar fi eliberat și un teren important în centru,

---

[267] Nicolae Iorga (1871–1940), savant de renume mondial, istoric, om politic, profesor universitar, asasinat de legionari.

[268] L. Volbure, *Un Palat Cultural la Timișoara*, „Epoca", 28 februarie 1932.

[269] Cezar Petrescu, *Castelul Huniade-așezământ cultural*, „Curentul", V/1932, nr. 1478, 11 martie, p. 2.

[270] Cornel Grofșorean, *Palatul Cultural din Banat*, „Curentul", 1 aprilie 1932, p. 3.

[271] *** *Caleidoscop 1932*, „Drapelul", V/1933, nr. 1, 1 ianuarie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Timişoara devenind cu adevărat un oraş european[272]. Nu s-a finalizat în timpul mandatului lui Cornel Grofşorean, schimbarea guvernului a dus la înlocuirea lui, noul primar Liviu Gabor urmând să continue demersurile pentru realizarea Palatului Cultural[273]. Primarii care l-au succedat pe Cornel Grofşorean au încercat într-adevăr concentrarea sediilor culturale într-un Palat, care la un moment dat s-a preconizat a fi hotelul Ferdinand, intrat în posesia primăriei la 1 octombrie 1935[274].

Implicarea directă a primarului Cornel Grofşorean în proiecte culturale, care ţineau de fapt de resortul secţiei culturale a primăriei timişorene condusă de Emil Grădinariu, se leagă nu numai de constituirea Palatului Cultural, ci şi de problema teatrului românesc şi a activităţii la Muzeul Banatului.

La 20 noiembrie Grofşorean a redactat din funcţia de primar un „*apel către fruntaşii vieţii noastre publice*" pentru înfiinţarea teatrului. Înfiinţarea unui teatru românesc a fost o idee apreciată de presa timişoreană care a scos în evidenţă un detaliu important că iniţiativa îi aparţine noului edil:

> „grija arătată faţă de teatrul românesc de d. Cornel Grofşoreanu, primarul municipiului Timişoara, nu va fi destul de lăudată. Convocând adunarea de Dumineca trecută, d(omnia)sa inaugurează la Primărie o epocă nouă culturală. Dumisale i se va cuveni succesul pe care îl aşteptăm, fiindcă a fost singurul dintre edilii timişoreni, care înainte de orice alte interese politice mărunte a avut curajul să tatoneze terenul pentru înfiinţarea unui teatru românesc stabil"[275].

Nu s-a decis nimic în acea adunare, astfel că două luni mai târziu presa semnalează o nouă întâlnire a oamenilor de cultură interesaţi de acest proiect. Dezamăgire însă, din cei 200 chemaţi s-au prezentat vreo 25–26[276]. În cuvântul său Cornel Grofşorean a adresat un mesaj mobilizator, făcând din nou referire la indolenţa bănăţenilor în probleme culturale, din punctul său de vedere tot atât de grav ca şi în cele naţionale. Ideea propusă de el, de fuziune culturală a celor trei judeţe – Timiş-Torontal, Caraş, Severin şi de colaborare a primarilor din Timişoara şi Arad a propus-o şi când era

[272] *** *Primăria Timişoara*, „Monitorul Municipiului Timişoara", nr. 10–12/1–20 aprilie, 1932, p. 115.

[273] *** *Caleidoscop 1932*, „Drapelul", V/1933, nr. 1, 1 ianuarie, p. 1.

[274] Vasile Râmneanţu, *Activitatea primăriei municipiului Timişoara în perioada 1919–1940*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, p. 426.

[275] *** *Teatrul românesc*, „Unirea română", I/1931, nr. 100, 25 septembrie, p. 1.

[276] *** *Pentru Teatru românesc*, „Unirea română", I/1931, nr. 139, 10 noiembrie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

la ACB. Acum considera același lucru ca fiind necesar. Deși prezența era anemică, totuși s-a putut alege un comitet de acțiune care să supravegheze ducerea la îndeplinire, format din reprezentanți ai elitei laice, militare și bisericești[277].

Proiectul lui Cornel Grofșorean, deși prin conținutul său ilustra stadiul incipient, doar faza de intenție, relevă anvergura și maturitatea cu care era gândit. În afară de propunerile de finanțare din subvențiile primăriei, a prefecturii din Timiș-Torontal și județelor, Arad, Caraș și Severin, deoarece viitorul teatru era gândit ca fiind reprezentativ pentru întreaga regiune de vest, mai erau și alte sugestii. O subvenție consistentă putea fi primită și din partea Direcției Generale a Teatrelor Naționale, dacă parlamentarii celor patru județe implicate ar redacta un memoriu explicativ. Ajutoare ar putea acorda și ASTRA sau Fondul de Teatru. Din forțe proprii s-ar mai putea constitui un fond din 5–25% al venitului spectacolelor organizate de trupele venite din străinătate și 5% de la trupele din România. S-ar mai putea obține venituri din afișaj și reclame. Stagiunea ar fi deschisă 10 luni cu matinee gratuite la care să participe școlile, armata și muncitorii[278].

Ataşamentul lui Cornel Grofșorean și respectul pentru valorile culturii și actorii săi este relevat și de faptul că celebrul compozitor George Enescu, având spectacol la Timișoara, a fost sărbătorit la împlinirea vârstei de 50 de ani la sediul teatrului, primăria organizând un banchet în onoarea lui. Grofșorean din nou s-a implicat personal, ținând un discurs în care a amintit că l-a mai întâlnit și la Lugoj *„pe acest reprezentant al geniului muzical"* cu 20 de ani în urmă, sperând ca aniversarea vârstei de 60 de ani să fie tot la Timișoara[279].

În timpul exercitării funcției, Cornel Grofșorean a avut parte și de importante vizite regale, Timișoara urma să fie gazda familiei regale care poposea în capitala Banatului pentru scurt timp[280]. Cornel Grofșorean s-a

---

[277] Enumerăm: Octavian Furlugeanu, Cornel Grofșorean, Iosif Velceanu, Patrichie Țiucra, Sabin Evuțian, generalul Dumitru Motaș, colonelul Ion Sâmboteanu, Alexandru Marta și alții

[278] Cornel Grofșorean, *Problema teatrului de Vest*, „Monitorul Municipiului Timișoara", nr. 47–48, 1 decembrie 1931.

[279] *** *Sărbătoarea maiestrului Enescu*, „Monitorul Municipiului Timișoara", nr. 47–48, 1 decembrie 1931, p. 281.

[280] Carol al II-lea împreună cu primul ministru Nicolae Iorga au vizitat Timișoara în luna mai 1931, ocazie cu care a rechiziționat pentru guvern faimosul automobil Lincoln care aparținea timișorenilor pentru situațiile de protocol.

https://biblioteca-digitala.ro

ocupat de primirea cât mai călduroasă a oaspeților, organizând pentru acest eveniment care alegorice şi etnografice, două mii de călăreți care să formeze escorta, daruri de la comunele din Banat, amenajarea de pavilioane publice, coruri țărăneşti de la gară până la biserica română unde urma să se oficieze un Te Deum[281].

A doua întâlnire cu regele a fost cu ocazia unei vânători organizate într-o duminică în data de 6 decembrie 1931. Momentul este relatat în jurnalul lui Cornel Grofşorean, accentuând importanța evenimentului la care a luat parte, mai ales faptul că această vânătoare a fost mai mult un pretext pentru Carol al II-lea de a se întâlni la Timişoara cu contele Bethlen, într-o discuție privată, de care nici măcar guvernul nu era informat:

> „(I)eri duminică dimineața am primit împreună cu Prefectul şi Comandantul Diviziei pe Regele Carol II la gara Pişchia unde a descins la vânătoare cu mare alaiu. În suită au fost: Ministrul Franței, al Italiei, al Holandei, Mocioni, Tillea, Ministrul Domeniilor etc. Regele a fost însoțit de Marele Voievod Mihai. Seara eram invitați la masă în trenul regal. Masa a fost fixată pe oarele 9. Eu eram la gara din Fabrică la 7 ½ şi nu am observat nimica. Sosind Prefectul şi Generalul ne-am urcat în vagonul-salon unde am fost prezentați mai multor domni. Şi inspectorul gen(eral) al Siguranței Bianu era prezent. Lumea foarte liniştită. Nu obervăm nimic. Era însă bătător la ochi întârzierea supeului care s-a servit abia după ora 9. Regele tăcut, dar bine dispus. Ici-colea îngândurat. Micul Voievod cu mult râs drăguț. Toată lumea liniştită, bine dispusă, fără etichetă strâmtă. Un spirit democratic. După cină – care s-a terminat la orele 11- ni-am dus la teatru. Mare enervare şi efervescență. Mă asaltează ziariştii. Ce s-a întâmplat? Cum a fost? Ce a fost? Îi privesc stupefiat. În urmă aflu că contele Bethlen fostul prim ministru al Ungariei este în Timişoara sosind duminică seara, fiind primit în audiență de către M.S. la gară între oarele 6 şi 8. Comentarii lungi în presa din toată Europa. Bucureştiul-şi publicul românesc din Banat-foarte nedumerit. Nimeni nu ştie ce să însemne această convorbire între Regele României şi între adversarul cel mai irevocabil al Țării. Impresia generală este că Regele a acordat audiență fără ştirea guvernului fiind pregătită de către cumnatul cont(elui) Bethlen, Anton Mocioni"[282].

Cornel Grofşorean a mai primit un membru al celebrei familii regale româneşti. Un an mai târziu de la precedenta vizită, prințul Nicolae[283],

[281] *** *De vorbă cu primarul oraşului*, „Universul", 13 aprilie 1931, p. 1.

[282] Cornel Grofşorean, *Jurnal*, f. 45.

[283] Nicolae de Hohenzolern (1903–1977) a fost cel de-al patrulea fiu al regelui Ferdinand şi al reginei Maria.

https://biblioteca-digitala.ro

din pricina unei pene de cauciuc la automobilul sport pe care îl conducea, s-a oprit la Timişoara câteva ore pentru reparaţii. Condus de prefectul Furlugeanu şi primarul Grofşorean, s-a deplasat la garaj, apoi a întreţinut cu aceştia discuţii pe teme diverse, prinţul fiind cunoscător al mediului bănăţean deoarece mai fusese în regiune cu ocazia concursurilor de automobile organizate de ACR Banat-Crişana[284].

La finalul unui mandat foarte scurt[285] Cornel Grofşorean a fost lăudat de unele ziare pentru câteva dintre realizări, cum au fost transformarea castelului Huniazilor în Palat Cultural şi mutarea liniei ferate Timişoara-Baziaş[286]. Cea din urmă care încurca şi pietonii şi autovehiculele din oraş fusese pusă în discuţie încă din timpul primarului Carol Telbisz, nesusţinut însă de guvernul maghiar, proiectul a fost reluat apoi de succesorii la primărie, iar în timpul lui Cornel Grofşorean se realizase cea mai mare parte a sa, apropiindu-se de finalitate.

Au mai fost şi alte publicaţii care au evidenţiat activitatea la primăria din Timişoara, fără să se precizeze concret în ce constau meritele lui Cornel Grofşorean[287]. Din punctul nostru de vedere cel mai important a fost constituirea ISBC, pentru care a utilizat atât fonduri din bugetul primăriei, cât şi influenţa lui ca personalitate binecunoscută deja, pentru solidarizarea intelectualităţii bănăţene în acest proiect, care a introdus Banatul în circuitul ştiinţific naţional şi european:

---

[284] Ion Bănciulescu, *Trecerea prinţului Nicolae pe la Timişoara*, „Dimineaţa", 17 aprilie 1932, p. 1.

[285] 11 luni.

[286] Pompiliu Şerbescu, *Dr. Cornel Grofşoreanu, un an de gospodărie municipală*, „Unirea Română", II/1932, nr. 313, 22 iunie, p. 1. De fapt mutarea liniei ferate care trecea prin oraş şi care încurca circulaţia prin închiderea barierelor de mai multe ori pe zi, se datora nu numai lui Cornel Grofşorean, dar şi celorlalţi primari care l-au precedat, George Domăşneanu şi Coriolan Băran, precum şi inginerului Stan Vidrighin, iar inaugurarea fixată pentru ziua de 1 decembrie 1932 la care a participat şi Grofşorean, l-a găsit în fruntea oraşului pe Liviu Gabor.

[287] Este cazul „Curierului Banatului" din 4 martie 1923 şi ziarului „Drapelul" din 4 septembrie 1932, primul condus de Avram Imbroane unde i se face un portret extrem de favorabil poate şi graţie prieteniei lor de mai mulţi ani: *„Între toţi se desprinde luminos figura lui Corneliu Grofşoreanu, care a cinstit Municipiul în două rânduri cu prezenţa lui în fruntea administraţiei. De dânsul se mai vorbeşte şi astăzi sau mai precis-realizările lui vorbesc şi astăzi de dânsul. Cu ocazia unui banchet burghezimea timişoreană-indiferent de naţionalitate şi religie-deşi venită să sărbătorească pe conducătorii lor, a ţinut să-şi manifeste deschis dragostea şi stima ce o poartă fostului primar al municipiului Grofşoreanu".*

https://biblioteca-digitala.ro

„În calitatea sa de primar al municipiului Timişoara, d. dr. Grofşoreanu a reuşit să determine comisia interimară să voteze pe seama noului institut frumoasa sumă de 300 000 lei"[288].

Chiar dacă pentru viramentul sumei era nevoie de semnătura noului primar, Cornel Grofşorean încetându-şi mandatul, aceasta nu a constituit o problemă pentru viitorul primar Cornel Lazăr[289].

De asemenea a ordonanțat suma de 100 de mii de lei pentru apariția Revistei Cercului Juridic Bănățean, primul număr al acesteia, chiar în anul constituirii sale, a fost apreciat la aniversarea de zece ani ca fiind *„gestul mărinimos al primarului Timişoarei"* fără de care nici cercul, nici Revista nu se puteau realiza. Cornel Grofşorean a fost considerat pentru gestul său unul dintre întemeietorii revistei[290].

Tot în perioada aceasta a mai ajutat şi minoritatea română din Iugoslavia, greu încercată în anii grei ai dictaturii, care încerca să-şi mențină existența şi să-şi conserve identitatea, chestiune tratată într-un capitol distinct.

Deputat al județului Timiş-Torontal: ideologie şi politică

Despre activitatea lui Cornel Grofşorean în Parlamentul României nu se ştiu foarte multe detalii, ea fiind şi foarte scurtă: 1 iunie 1926 – 30 iunie 1927, deci mai puțin de un an. Mandatul de deputat l-a obținut după alegerile din iunie 1926, organizate după demisia lui Ion I. C. Brătianu[291]. Gruparea politică condusă de Alexandru Averescu, la care Cornel Grofşorean aderase încă din anul 1920, a obținut 52,09% din totalul voturilor cu un număr de 292 de deputați. Rezultatul extrem de mulțumitor s-a datorat nu numai popularității generalului, dar şi metodelor prin care s-a dus campania electorală, aspru criticată de opoziție[292]. Printre aceşti deputați care au obținut un mandat s-a numărat şi Cornel Grofşorean, alături

[288] Dan S., *Institutul social de Vest*, „Calendarul", 20 iunie 1932, p. 1.

[289] Cornel Lazăr (1889–1966), avocat, doctor în drept născut la Şemlacul Mare (Timiş), studii în Elveția, a fost pasionat de fotbal devenind preşedintele echipei „Chinezul Timişoara", apoi preşedintele primului club profesionist de fotbal din România, a fost şi primar o scurtă perioadă de timp,

[290] SJCSAN, *Raport anual*, 28 iunie 1942, dosar 168/1932–1942, f. 2–3.

[291] Ion I. C. Brătianu (1864–1927), proeminentă personalitate politică, preşedinte al PNL, ministru în mai multe guverne.

[292] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Op. cit.* p. 169.

https://biblioteca-digitala.ro

de Nicolae Imbroane[293], Francisc Kräuter[294], Pompiliu Ciobanu[295], Teodor Bucurescu[296] şi alţii[297].

La scurt timp după alegeri PNL a început campania de înlăturare a guvernului Averescu, Ion I. C. Brătianu nemulţumit că generalul negocia în secret cu principele Carol, viitorul rege, ocuparea tronului. În baza Decretului Regal de numire a lui Barbu Ştirbei în funcţia de Preşedinte al Consiliului de Miniştri, Alexandru Averescu şi-a dat demisia, astfel că noul guvern condus de Barbu Ştirbei a depus jurământul la 5 iunie 1927. După formarea guvernului, s-a anunţat şi dizolvarea Parlamentului şi convocarea corpului electoral pentru alegerea Adunării Deputaţilor, în 7 iulie 1927[298]. Astfel, după o perioadă scurtă de timp, s-a încheiat activitatea lui Cornel Grofşorean în Parlamentul României.

Preocupările sale în timpul acestui mandat au fost de natură economică, aşa cum relevă câteva adrese păstrate în arhivă. Iniţiativa se adresa Asociaţiei Fabricilor de textile din Banat pentru înfiinţarea unei şcoli textile în Timişoara. Pentru aceasta avea nevoie de implicarea Asociaţiei, care însă avea nevoie de buget pentru constituirea unei asemenea şcoli. La ideea lui Grofşorean, Asociaţia s-a adresat unor instituţii care puteau aloca sume

---

[293] Nicolae Imbroane (1883–1961), avocat, cunoscut om politic, fratele lui Avram Imbroane, născut în Banatul sârbesc, s-a mutat ulterior cu familia (părinţii Mihai şi Romaniţa) la Vărădia. A fost elev la liceul Andrei Şaguna din Braşov, a absolvit Facultatea de Drept la Cluj şi Budapesta, cunoscut luptător pentru cauza românilor din Banat, a luptat în primul război mondial, a fost delegat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia ca şi fratele său. A fost membru al PP, prefect, deputat, în anul 1951 a intrat în atenţia organelor de securitate. A fost înmormântat la cimitirul din Vărădia.

[294] Franz Kräuter (1885–1969) profesor, important om politic, studii şi doctorat la Budapesta şi Paris, a fost deputat al minorităţii germane de mai multe ori în perioada interbelică. A protestat împotriva deportării etnicilor germani după ocupaţia sovietică, a fost arestat de autorităţile comuniste în anul 1951 şi condamnat la ani grei de închisoare. În urma negocierilor cu statul german a fost eliberat şi trimis la Freiburg unde a decedat.

[295] Pompiliu Ciobanu (1878–1962) avocat, născut la Roşia Montană (Alba), absolvent al Facultăţii de Drept din Budapesta, doctorat, foarte activ în mişcarea naţională, a fost delegat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, membru al primului Parlament al României, membru PNR.

[296] Teodor Bucurescu (1885–1967) profesor, născut la Comloşul Mare (Timiş), a luptat pentru idealul naţional pentru care a fost închis de autorităţile maghiare la Szeged. A fost delegat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, deputat în primul Parlament al României şi ulterior, membru al PP. Din anul 1921 a editat publicaţia „Primăvara" şi s-a implicat în activitatea culturală din localitatea Sânnicolau Mare.

[297] *** *Alegerile s-au terminat*, „Primăvara", VI/1926, nr. 23, 6 iunie, p. 1.

[298] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 177.

https://biblioteca-digitala.ro

de bani, refuzul acestora fiind însă categoric. Primăria din Lugoj, căreia i s-a cerut 500 mii de lei subvenție, a motivat imposibilitatea acordării sumei fiindcă *„orașul dispune de mijloace materiale foarte modeste"*, prefectura județului Arad a motivat că *„bugetul anului 1927 a Județului deja s-a înaintat Ministerului spre aprobare"*, iar Comunitatea de Avere din Caransebeș *„nu are fonduri pentru asemenea scopuri"*. Ca atare, Asociația Fabricilor de textile din Banat i-a răspuns deputatului Cornel Grofșorean, ataşând răspunsurile negative, intenția rămânând fără ecou[299]. Dacă proiectul lui Cornel Grofșorean ar fi avut succes, ar fi însemnat încununarea unor mai vechi deziderate, afirmate de pe vremea studiilor când urma cursurile școlii textile din Kesmark. Încheierea mandatului a pus capăt acestei inițiative.

A mai participat la întâlniri cu alegătorii pe diferite teme cum a fost cea de la adunarea generală a Camerei de Comerț și Industrie din Timişoara, care a atras atenția presei prin subiectele dezbătute. Unul dintre acestea a fost în legătură cu limba folosită pentru propunerile și discuțiile în cadrul Camerei. Conform unei hotărâri, acestea trebuiau să se facă în limba română sau germană, ultima vorbită de membri Camerei. Nemulțumirea lui Kabos Ármin[300] referitoare la faptul că nu se foloseşte și limba maghiară a atras după sine o serie de alocuțiuni, respectivul fiind considerat tendențios în intervenția sa, bănuit că vrea doar să atragă atenția jurnaliştilor minoritari, el fiind și vorbitor de limbă germană.

Cornel Grofșorean, în calitate de deputat, fost primar, care după Unire a susținut necesitatea ca funcționarii primăriei *„să vorbească în limba petentului"*, și-a reafirmat poziția de atunci. Argumentul principal se lega de faptul că publicul majoritar românesc și autoritățile trebuie să înțeleagă problemele Camerei, ca și presa de altfel, cu care trebuiau să mențină un contact mai strâns, drept pentru care era nevoie de o comunicare în limba română[301].

La aceeași întâlnire, deputatul Cornel Grofșorean a mai răspuns unor nemulțumiri ai membrilor Camerei de Comerț cu privire la proiectele de legi pe care guvernul le elaborează fără a se consulta cu cei interesați. Grofșorean a dat explicațiile necesare pentru cei care nu înțelegeau

---

[299] SJCSAN, *Adrese*, dosar 155/1926, f. 1–5.

[300] Ármin Kabos (1866–1947), jurnalist, scriitor, proprietarul tipografiei Uhrmann înființată în anul 1879, vândută apoi lui G. Mateiu, a publicat articole mai ales în ziarele „Temesvári Hírlap", „Temesvarer Zeitung".

[301] *** *Camera de Comerț Timişoareană, doleanțele comercianților și limba română*, „Biruința", nr. 33, 1927, p. 3

https://biblioteca-digitala.ro

mecanismul de elaborare şi aprobare al legilor. Dacă respectiva Cameră de Comerț este interesată de vreo lege, trebuie să se adreseze preşedintelui Camerei Deputaților, să ceară proiectul respectiv, iar propunerile de modificare trebuie înaintate parlamentarilor membri ai Camerei de Comerț. Dacă se dovedesc întemeiate, propunerile ar putea fi incluse în lege. A mai recomandat în final legături mai strânse între reuniunile profesionale din Banat şi Transilvania cu cele din Vechiul Regat[302].

Nemulțumirile privind lipsa de consultare a guvernului în materie de legislație erau întemeiate, el era cel care din 1919 până în 1940 avea aceste inițiative legislative. Parlamentul, deşi avea atribuții clare în acest sens, se plasa deseori în subordinea executivului, fără să exercite asupra acestuia niciun control. Interpelările la adresa miniştrilor erau destul de rare, iar legile introduse în Camera Deputaților propuse de guvern însumau o proporție covârşitoare[303]. Astfel trebuie să înțelegem activitatea parlamentarilor din orice partid politic sau alianță electorală ca fiind destul de restrânsă, limitată la acțiuni pe plan regional, întâlniri cu electoratul, activități de propagandă etc. De aceea, când a izbucnit scandalul diurnelor încasate pe nedrept de către parlamentarii averescani pentru o perioadă nelucrată, presa s-a manifestat furibund în condițiile în care aceştia nu erau prea activi de la tribuna Parlamentului şi nici prestații şi inițiative legislative nu aveau.

La începutul anului 1927, generalul Averescu care nu se mai bucura de popularitate, a început mai multe consultări cu principele Carol, viitorul rege al României. PNL începuse campania de răsturnare a guvernului Averescu, pentru formarea unui guvern de uniune națională, venind în întâmpinarea dorințelor regelui Ferdinand de a instaura liniştea politică. În urma negocierilor a fost preferat de către suveran Barbu Stirbey[304], cu misiunea de a forma un nou guvern, generalul Averescu fiind nevoit să-şi dea demisia. Odată cu formarea noului guvern, s-a anunțat şi dizolvarea Parlamentului şi noi alegeri pentru Adunarea Deputaților în 7 iulie şi pentru Senat la 10–14 iulie 1927[305]. Astfel s-a încheiat mandatul de deputat a lui Cornel Grofşorean, în timpul unei guvernări averescane care a avut şi realizări esențiale, dar a produs şi multe nemulțumiri, dezamăgindu-şi electo-

[302] *Ibidem.*

[303] Keith Hitchins, *România 1866–1947*, Bucureşti, Ed. Humanitas, (1994), 2013, p. 417.

[304] Prințul Barbu Ştirbey (1872–1946), nobil român, politician, prim-ministru (1927) cu mare influență la Casa Regală.

[305] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 176–177.

https://biblioteca-digitala.ro

ratul. La viitoarele alegeri parlamentare din iulie 1927, PP nu a mai întrunit nici 2% din voturi, astfel că nu a mai avut niciun reprezentant în Camera Deputaților[306].

În ceea ce privește crezul politic, și acesta a suferit transformări radicale. Grofșorean a recunoscut că 25 de ani s-a lăsat influențat de ideologia marxistă și internaționalism, însă în anul 1933 se edificase. Nu mai era loc decât pentru ideea națională și *„revenirea la cel mai pur naționalism"*. Era singura modalitate pentru a reface morala și încrederea poporului, de a se pregăti pentru o viitoare conflagrație mondială pe care Grofșorean o vedea posibilă în 5–10 ani, pentru care românii nu erau pregătiți. Formula prin care vedea posibilă renașterea sufletească nu putea fi nici fascismul, nici hitlerismul, dar nici *„democrația prostituată"*[307].

Atent la evoluția doctrinară, Cornel Grofșorean era la curent cu apariția unei noi ideologii care avea în vedere urgența dezvoltării societății românești fundamentată pe o concepție economică protecționistă, corelată cu afirmarea interesului național și legătura dintre categoriile sociale pe baza cărora să se alcătuiască organizarea corporatistă a societății.

Nașterea și evoluția spre corporatism s-a realizat datorită situației economice tulbure a României, a necesității integrării gândirii economice în context european, când multe state acumulaseră datorii în urma pierderilor din timpul primului război mondial. Creditele erau mari și greu de rambursat, iar inflația începuse să afecteze circulația monetară. În plus, România era în situația în care după 1918 trebuia să recurgă la măsuri de unificare nu numai administrativă, dar și economică, socio-politică într-un cadru mult extins, cu asigurarea pieței unice, astfel încât să se valorifice rezultatele păcii de la Versailles. Teritoriile recent alipite aparțineau unor foste imperii având diverse monede în circulație, ritmuri și politici de dezvoltare comerciale și financiare diverse care necesitau uniformizare, angrenarea într-un efort deosebit pentru recuperarea și înscrierea în trendul internațional. Stocul de monedă al Vechiului Regat nu acoperea necesarul întregului teritoriu, dezbaterile, uneori acide, pe teme economice dintre partide, dintre acestea și grupurile de industriași privind direcția pe care trebuia s-o urmeze România, interesele capitalului străin, alunecarea spre politicianism l-au determinat pe Cornel Grofșorean să fie extrem de atent asupra dinamicii economiei și tendințelor în evoluția europeană.

---

[306] Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Românilor*, VIII, București, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 226–227.

[307] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 193–194.

https://biblioteca-digitala.ro

Publicistica sa a fost de asemenea orientată spre politica financiară, a cursului leului, inflației cu toate consecințele ce au decurs. Leul românesc înregistrase mai multe lovituri după anul 1919, nu numai prin retragerea monedelor devenite străine, dar şi creşterea cheltuielilor bugetare prin mărirea şi diversificarea aparatului de stat, care trebuia regândit conform noilor realități, toate necesitând operațiuni de creditare care crescuseră datoria statului român. Astfel s-a declanşat inflația economică, leul a scăzut foarte mult în raport cu valuta occidentală, Grofşorean considera că o nouă lovitură în plan politic de data aceasta, ca desele schimbări de guvern, ar fi de-a dreptul fatală. Schimbarea politică, în trei ani patru guverne, fiecare cu propria sa concepție economică, s-a dovedit un experiment nereuşit, resursele statului consumându-se şi prin organizarea alegerilor generale repetate. Situația a fost agravată de criza economică care a accentuat decadența sistemului capitalist, fenomen ce putea fi stopat prin soluții de eficientizare economică[308]. Soluția politică nu putea fi decât una, bazată pe un larg consens, un guvern de concentrare care să nu mai provoace invidii şi luptă pentru putere şi să includă toate forțele politice[309].

Cel puțin două au fost momentele care au prefigurat opțiunea lui Cornel Grofşorean pentru corporatism. Împotriva tendințelor politicianiste propusese constituirea Asociației Micilor Burghezi în anul 1926, în încercarea de a se proteja față de marea burghezie liberală mai ales, cea mai influentă, aflată de multe ori în spatele negocierilor partidelor politice. Soluția propusă de el, de asociere, anticipa ataşamentul la doctrina corporatistă. Atenția îndreptată către burghezia mică a fost o formă de exprimare a corporatismului său incipient.

Preferința pentru corporatism s-a manifestat şi în ceea ce priveşte atenția acordată reformei agrare, a consecințelor ei, a legii conversiunii datoriilor care nu rezolvase chestiunea țărănească aşa cum se aştepta şi cum era necesar pentru reformarea economiei. Țărănimea nu trebuia neglijată atâta vreme cât ea s-a aflat în tranşeele războiului şi, în caz de conflict, tot ei ar urma să susțină întreg efortul. Sutele de copii de țărani trimişi la şcoală formau acum prima generație a burgheziei urbane, dar erau lipsiți de putere economică, puternic bolşevizați şi fără vigoare politică[310].

---

[308] Cornel Grofşorean, *Criza capitalismului*, „RISBC", I/1933, nr. 1, ianuarie-februarie, p. 18–20.

[309] Idem, *Scăderea leului*, „Banatul românesc", 25 februarie 1923, p. 2.

[310] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 227.

https://biblioteca-digitala.ro

Ponderea mare a acestei categorii sociale în structura populației și contribuția la crearea produsului intern brut au asigurat țăranilor bolșevizați un loc important în procesul de înnoire, ocazie ratată după spusele lui Cornel Grofșorean, pledând pentru creditul agricol, spre a nu face jocul cămătarilor:

> „Fără reforma agriculturii, fără refacerea economică a țăranului statul nu va prospera, înfundându-se numai în datorii noi, în datorii comerciale, industriale și bancare"[311].

Principiile și ideile de bază ale ideologiei corporatiste din gândirea lui Mihail Manoilescu[312] au fost prezentate de Cornel Grofșorean pentru informarea publicului, în cadrul unor conferințe la Timișoara și Reșița privind alternativa de organizare a societății, care în opinia lui era soluția optimă pentru România[313]. La Reșița, prezentarea extrem de elogioasă a doctrinei lui Mihail Manoilescu a adunat un numeros public la Palatul Cultural, care a aflat astfel de avantajele acestui sistem, reorientarea României spre organizarea corporatistă apărând ca o necesitate la schimbările postbelice, care demonstraseră lipsa de adaptabilitate a capitalismului. La Reșița era și o situație aparte pe care Grofșorean o cunoscuse în anii de început ai carierei și pe care continua s-o urmărească. Moștenirea Steg-ului era destul de grea, industria metalurgică prosperă asigura UDR-ului un loc fruntaș în peisajul industrial național, însă social existau clivaje semnificative între românii angajați pe posturi necalificate și minoritățile germană și maghiară, care aveau slujbe mai bine salarizate și superior calificate. Aceste diferențe se reflectau și în standardul de viață al populației celor 80 de localități rurale românești, care se răsfirau pe teritoriul aflat în administrarea societății, spre deosebire de cele unde predominau alte naționalități și influența benefică a industriei era vizibilă. După Unire așteptările erau în sensul preponderenței românilor în poziții favorabile pentru a se echilibra situația, ceea ce nu se întâmplase totuși:

> „situația nu s-a schimbat, numai domnii-deoarece în locul bancherilor evrei,

[311] Cornel Grofșorean, *Împrumuturi pentru plugari, un strigăt pentru dl. Mihalache*, „Cuvântul satelor", III/1929, nr. 22, 1 iunie, p. 1.

[312] Mihail Manoilescu (1891–1950) politician, economist, inginer, ministru, guvernator al BNR, autor de lucrări cu caracter de politică economică, a susținut necesitatea înscrierii societății românești pe o direcție corporatistă. Arestat de autoritățile comuniste, a decedat în închisoare.

[313] Cornel Grofșorean, *Principiile corporatismului*, „Știrea", 21 martie 1933, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

unguri, nemți-azi stau bancherii noştri liberali, fără ca bunăstarea populației române să se fi îndreptat(...) muncitorii români nu sunt mai favorabil tratați"[314].

De aceea Grofşorean a considerat că o conferință care să popularizeze această doctrină era extrem de necesară, acolo unde capitalismul cu limitele lui se combina cu diferențele etnice.

Noul model teoretic propus de Mihail Manoilescu al cărui adept a devenit Cornel Grofşorean în scurtă vreme, era o alternativă la vechiul sistem fundamentat pe ideea națională, rezultând un corporatism național, având ca principiu de bază, proporționalitatea etnică. Acesta, coroborat cu cel al proporționalității numerice, asigura reprezentarea tuturor profesiilor, inclusiv cele intelectuale, a tuturor etniilor, prin intermediul sindicatelor autonome în structurile administrative şi politice, delegații formând în final senatul corporatist ca organ de conducere. Prin aplicarea principiului proporționalității se putea asigura în mod echitabil participarea tuturor etniilor la actul de conducere respectându-se şi Constituția, atât în ceea ce priveşte populația majoritară românească cât şi minoritățile[315].

În „Suflet nou", revistă din localitatea apropiată de cea natală, Cornel Grofşorean a explicat necesitatea organizării societății pe criterii naționale ca urmare a crizei capitalului financiar care a declanşat o criză morală fără precedent, reclamând astfel o nouă formă de organizare socio-politică. Întreg articolul rezuma concepția lui Mihail Manoilescu cu privire la structurarea democratică a societății pe care Grofşorean o vedea ca fiind de dreapta, dar nu similară fascismului/hitlerismului, cum susțineau unele publicații[316]. În concepția sa erau clar disociate cele trei variante de organizare politică spre care omenirea se îndrepta: colectivismul nedemocratic al Rusiei, corporatismul – viabil în varianta propusă de Manoilescu exersată deja de unele state şi hitlerismul-antidemocratic şi periculos[317].

Cornel Grofşorean nu a fost membru al Ligii Național-Corporatiste, însă a preluat din metodele de popularizare ale ideilor şi aplicațiilor sale, susținând conferințele amintite, publicând în calitate de colaborator al revistei „Lumea Nouă", fondată de Mihail Manoilescu, pe care Grofşorean

[314] Idem, *Situația populației române la Uzinele de fier din Reşița*, „Primăvara", V/1925, nr. 6, 8 februarie, p. 1.

[315] Idem, *Ideea națională şi corporatismul*, „Suflet nou", II/1935, nr. 4, p. 2.

[316] *Ibidem*.

[317] Cornel Grofşorean, *România stat corporativ* (recenzie), „RISBC", I/1933, 2–5, martie-octombrie, p. 90–91.

https://biblioteca-digitala.ro

o considera *„revistă admirabilă"*. Le-a dedicat şi câteva recenzii în RISBC unor numere mai speciale, analizând comparativ organizarea pe baze corporatiste a diferitelor ţări europene. Grofşorean era chiar impresionat de cazul Portugaliei unde se înfiinţaseră *„corporaţiile morale"*, cu rol hotărâtor în Camera Corporativă, deci o preponderenţă a spiritualului, o deplasare de la esenţa economică spre dimensiunea moral-culturală, care anunţa *„zorile unei epoci noi"*, convergentă cu aspiraţiile sale. A publicat şi câteva articole în care fără să facă apologia mişcării corporatiste, a adus în discuţie unul dintre factorii care au condus la apariţia ei, politicianismul, acelaşi flagel pentru care renunţase în anul 1927 la activitatea politică.

Intitulat sugestiv *„rotativa"*, Cornel Grofşorean dezvăluie într-unul din aceste articole manevrele politicianiste practicate de toate partidele politice, în principal liberalii şi ţărăniştii, care deţineau de mai mulţi ani puterea politică, schimbându-se reciproc la guvernare printr-o rotativă antidemocratică. Practica, consideră el, tinde să se perpetueze din cauza primei electorale şi a politicii dictatoriale a celor două partide care au creat *„debandada legiuirii de azi"*. Cornel Grofşorean a propus ca soluţie un guvern de coaliţie, constituit din mai multe formaţiuni politice, astfel încât să coexiste controlul reciproc cu beneficiile rezultate din angajarea unui spectru mai larg de politicieni. Cele două partide mari existente nu erau însă favorabile unei asemenea idei, a tendinţelor europene de fapt, ocultând formarea unui al treilea partid, care ar putea impune un guvern de coaliţie. Totodată cele două mari partide încurajează formarea unor grupări mai mici aflate tot în slujba lor, adică al *„rotativei"*[318]. Grofşorean nu a agreat ideea partidului unic şi înţelegea importanţa coalizării într-o alianţă în care politicienii să acţioneze consensual în aceeaşi direcţie, a prosperităţii. Tocmai eliminarea din competiţia politică a partidelor mici de către cele mari, i se părea un act total nedemocratic şi periculos. Nu existenţa partidelor politice deranjează, ci acţiunea lor distructivă, deci trebuie intervenit pentru schimbare în mecanismul democraţiei, nu împotriva ei, susţine Cornel Grofşorean.

Criticile lui Grofşorean la adresa politicianismului îl încadrează în corul vocilor care s-au pronunţat pentru purificarea morală a societăţii, pe care o considerau invadată de o clasă politică din ce în ce mai numeroasă, lipsită de moralitate, neprofesionistă şi neperformantă. Fără să urmărească scopuri politice sau o carieră politică, capitol încheiat deja, Grofşorean a militat pentru un comportament etic, nu numai în societate, dar şi în politică,

[318] Idem, *Rotativa*, „Lumea Nouă", VI/1937, mai-iunie, p. 191–192.

https://biblioteca-digitala.ro

deziderat consecvent întreaga viață. În toate luările de cuvânt, inițiativele civice sau proiectele instituționale, Cornel Grofşorean a urmărit de fapt să asigure o contrapondere politicianismului imoral, a efectelor distructive din societate, în care identifica pericolul alunecării spre extremism al tinerilor universitari sau al intelectualilor şomeri.

Manifestări extremiste din registrul extremei drepte nu erau la ISBC, nu există nicio mărturie în acest sens, poate şi pentru că la Timişoara lipsea o universitate unde să înflorească şi să prolifereze fenomenul legionar, cum s-a întâmplat la Bucureşti sau Iaşi. Imixtiunea politicului a fost interzisă pe tot parcursul existenței ISBC, condiția fiind declarată de la început, de la înscriere. Vicierea întregii societăți prin alunecarea spre politic, spre politicianism a fost suficient de vizibilă şi considerată periculoasă pentru Grofşorean, astfel că nu a îngăduit nicio breşă în această direcție. În anul 1942, după apariția unor noi orientări doctrinare, noi mişcări de extremă dreaptă, Grofşorean a concluzionat că unul din factorii longevității ISBC a fost interzicerea politicii:

> „dr. Grofşorean a spus că a putut să țină pe toți strânşi în jurul acestei instituții numai datorită faptului că dela început a exclus politica din mijlocul acestei grupări de cercetători ai satului bănățean. Şi în viitor numai aşa se va putea activa intens şi cu folos pe terenul sociologic dacă cei ce intră în acest institut îşi lasă haina politică la intrare"[319].

Au existat totuşi simpatizanți ai legionarilor între colaboratorii institutului, cum a fost Ilie Ghenadie[320], ajuns pentru o scurtă perioadă de timp chiar prefect legionar. Pe Cornel Grofşorean nu l-a ajutat prea mult, dimpotrivă, la un moment dat i s-a refuzat primirea în audiență la prefectul Ilie Ghenadie, fost colaborator şi ucenic al lui Manuila la Institutul Central de Demografie, când a avut o problemă la institut[321]. Refuzul se datora, se pare, faptului că Grofşorean nu a vrut să intre în Legiune.

Alt articol[322], fără nicio legătură cu profilul revistei „Lumea nouă", s-a

---

[319] ******Institutul Social Banat-Crişana din Timişoara a împlinit 10 ani de activitate***, „RISBC", X/1942, ianuarie-februarie, p. 4.

[320] Ilie Ghenadie (1905–1996?) născut în localitatea Secusigiu (Arad), a fost prefect din partea Legiunii în perioada 20 septembrie 1940 – 21 ianuarie 1941. A absolvit Facultatea de Filosofie şi Litere din cadrul Universității din Bucureşti, a stat 20 de ani în închisorile comuniste.

[321] AMBM, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, 30 aprilie 1945, MD 34/9746, f. 7.

[322] Cornel Grofşorean, *Emanciparea culturală a Banatului*, „Lumea Nouă", VI/1937, nr. 7–8, iulie-august, p. 240–242.

https://biblioteca-digitala.ro

referit la înființarea ISBC, care a survenit într-un moment apreciat de Cornel Grofşorean ca fiind extrem de necesar pentru a revigora viața culturală bănățeană, de a imprima acesteia o individualitate proprie, etalând ca de fiecare dată când realiza o prezentare a instituției, misiunea, obiectivele, scopul, influența ISR, instituții partenere etc. Articolul respectiv mai fusese publicat, însă era o ocazie bună pentru cititorii din România de a cunoaşte realizările de la Timişoara[323].

Cornel Grofşorean credea cu sinceritate în ideile corporatiste, în special în principiul proporționalității, combaterii politicianismului, al protecționismului unor categorii sociale, a instituirii ordinii, în haosul creat de lupta pentru putere. O constatase de multe ori în cursul campaniilor monografice în timpul cercetărilor şi întâlnirilor cu locuitorii satelor. La Belinț a întreținut discuții libere cu populația investigată, notând ulterior în jurnal răspunsul acestora despre „*cârmuire*":

> „Perindân-du-se în fața mea 50 de anchetați-capi de familie, răspunsul la această întrebare era acelaşi: Să vină cineva cu mână tare şi să facă rânduială în țară. Nu a vorbit niciunul de dictatură, exprimându-şi numai setea de ordine şi linişte"[324].

Era nevoie de autoritate, lucrurile scăpaseră de sub control, Cornel Grofşorean accepta formula politică a corporatismului, a statului corporatist în varianta în care se deserveşte interesul public şi se îndeplineşte un rol social, economic şi politic prin organismele colective de tip corporativ. Deşi prefera o conducere autoritară, când regele Carol al II-lea instituise regimul personal, Cornel Grofşorean a fost dezamăgit în primul rând pentru anularea spiritului democratic. Afirmase de multe ori că nu este împotriva democrației sau a parlamentarismului, doar că ele îşi aveau rostul pe timp de pace, ori Europa se pregătea de război, iar democrația şi partidele politice nu erau instituțiile cele mai potrivite să guverneze într-un asemenea context. Un partid unic de esență corporatistă ar fi o soluție din care ar avea de câştigat poporul român, deoarece el se afla în centrul interesului, pentru el şi viitorul lui, Cornel Grofşorean făcând eforturi deosebite.

Cornel Grofşorean era adeptul doctrinei corporatiste prin care înțelegea schimbarea societății, fără să se ralieze însă extremei drepte. Pentru el doctrina corporatistă a constituit un răspuns la numeroasele probleme de

[323] Idem, *Emanciparea culturală a Banatului*, „RISBC", nr. 19–20, iulie-decembrie, 1937, p. 86–88.
[324] *Jurnal*, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

natură economică şi degringoladă politică, fără să insiste pe direcția necesității românizării. Spre deosebire de Mihail Manoilescu, care în anul 1936 s-a afiliat mişcării legionare, Cornel Grofşorean nu a urmat acest traseu, deşi acuzațiile că ar avea simpatii legionare nu au lipsit.

Activitatea politică desfăşurată de Cornel Grofşorean a fost de scurtă durată, a decurs secvențial, întreruptă de desele funcții administrative pe care le-a avut încă din anul 1919. Începutul a fost marcat după unire când „*s-a lăsat atras*" în politică de Avram Imbroane de care se simțea legat prin convingerile idealului unității românilor. După ce au fost câțiva ani colegi de partid, dezgustat, Cornel Grofşorean s-a retras în anul 1926, simpatizând cu mişcările de dreapta, răstimp în care Avram Imbroane a devenit liberal.

Ca funcționar, n-a prea făcut politică, iar intrarea în PP se poate explica prin simpatia deosebită pe care generalul devenit mareşal a avut-o în rândul populației. În primul război mondial generalul se acoperise de glorie şi părea în 1919 persoana cea mai potrivită să răspundă dorinței de schimbare dorită de populația română. Simpatia de care se bucura era mai puternică în Vechiul Regat, însă cuprinsese o mare parte a populației şi din teritoriile recent alipite. „*Mitul Averescu*" l-a cucerit şi pe Cornel Grofşorean, întrezărind în figura generalului o personalitate dârză, autoritară, care să instituie ordinea şi disciplina într-un climat politic deja agitat şi confuz, aşa cum era în România.

Este adevărat că şi funcțiile avute[325] până în anul 1926 inclusiv au decurs din această calitate de membru al unui partid care a participat la guvernare sau în urma voturilor obținute la alegeri.

Interesantă este atenția pe care Cornel Grofşorean a acordat-o din perspectivă politică ziarelor de limbă germană, în care a publicat pe spații largi scopurile şi programul PP pe care îl considera o necesitate istorică, mai ales când era vorba de reforma administrativă, extrem de necesară şi de care Cornel Grofşorean era foarte convins şi, după cum se poate constata, bine informat. Punctual a prezentat viziunea politică asupra principalelor domenii unde PP avea propuneri şi soluții, încărcate însă, aşa cum se obişnuia şi cu promisiuni electorale. După unirea teritoriilor româneşti a urmat o perioadă de transformări profunde, fiind necesare pentru ca diversitatea socio-culturală şi economică să se integreze noilor realități. Regândirea întregului prin armonizarea părților, în primul rând a sistemului legislativ,

[325] Cu excepția primei funcții de prim-pretor al plasei Reşița care nu a survenit în urma calității de om politic, afilierea s-a produs ulterior, nu ştim cu exactitate data.

https://biblioteca-digitala.ro

problemă în care fiecare partid avea variantele sale, a fost principalul proces după 1918.

În articolele publicate, Cornel Grofşorean, fără să facă deschis propagandă partidului, relata punctele esenţiale ale programului, inclusiv cu accente critice în probleme sensibile, ceea ce nu putea decât să sporească încrederea cititorilor. A recunoscut că partidul nu are un program al minorităţilor, mare greşeală care s-ar putea repara, având în vedere că Alexandru Averescu dorea şi aici schimbări, după opinia lui prin modificarea Constituţiei. Partidul în esenţă spera să facă multe reforme, dar Grofşorean era de părere că erau insuficiente şi spirit constructiv a propus ceea ce considera a fi extrem de necesar în legătură cu limba de comunicare. Regiunea bănăţeană fiind extrem de eterogenă, chestiunea nu era încă pe deplin clarificată, ideea lui era ca funcţionarii în relaţia cu cetăţenii să poată utiliza limba maternă, ca limbă de comunicare, legislaţia să fie publicată în limbile vorbite, iar în instanţă limba utilizată să fie cea pe care 2/3 din populaţie o vorbeşte, existând şi excepţii, dacă una din părţi este de naţionalitate română. De asemenea, mai propunea etatizarea şcolilor şi claselor paralele pentru cei care vor învăţa în limba maternă sau română[326].

Propunerile sale formulau un deziderat dificil, greu de atins în condiţiile de democraţie incipientă ale statului unitar, în care liderii politici de la Bucureşti nu înţelegeau încă semnificaţia dialogului intercultural. Grofşorean era familiarizat cu mediul compozit al regiunii bănăţene, modelul găsindu-l potrivit unei Românii care îngloba multe minorităţi, devenind un teritoriu multicultural cu diferite grupuri etnice, aşa cum fusese şi Banatul, cu deosebirea că acum, după anul 1918 limba română era cea oficială.

Activitatea politică s-a concretizat şi în teren, contactul cu electoratul s-a realizat în scopul lărgirii bazei votanţilor, alegerii candidaţilor, a unui dialog necesar în activitatea de partid cu cei care erau chemaţi la vot, aşa cum s-a întâmplat la Gătaia în judeţul Timiş-Torontal. Mulţimea s-a adunat la chemarea comitetului judeţean al PP, pentru a-i asculta pe Avram Imbroane şi alţi lideri, Cornel Grofşorean nefăcându-se remarcat prin discursuri politice[327], ci doar prin prezenţă.

Făcând parte din conducerea PP al judeţului Timiş-Torontal, a participat la întâlniri şi în Caraş-Severin, reîntorcându-se în judeţul unde cu

[326] Cornel Grofşorean, *Die Ziele und das Programm der rumänischen Volkspartei*, „Temesvarer Volksblatt", 2–4 mai 1923, p. 1

[327] *** *Partidul Poporului în Banat*, „Banatul Românesc", 3 iunie 1923, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

câțiva ani în urmă fusese prim-pretor. Partidul trebuia reorganizat, mobilizat, astfel că în discursul către membri şi simpatizanți a omagiat personalitatea generalului Averescu şi a lui Octavian Goga, eforturile acestora depuse în interesul poporului, în ciuda ostilității partidului liberal aflat la guvernare[328].

PP, în plină putere politică, nu a ezitat să întemeieze filiale chiar şi în localitățile rurale locuite de minorități. În localitatea rurală Teremia Mare locuită de şvabi, s-a organizat o primire de-a dreptul fastuoasă delegației de la Timişoara a PP din care făcea parte şi Cornel Grofşorean. Un arc de triumf încărcat cu drapele tricolore a fost ridicat la intrarea în comună pentru a-i primi pe oaspeți. În cuvântul său, Cornel Grofşorean a punctat faptul că minoritățile din România beneficiază de un tratament superior celui din vechea monarhie, ca apoi să treacă în revistă realizările şi meritele partidului pe care îl reprezenta[329].

Întâlnirea cu populația din Teremia Mare nu a fost întâmplătoare. Populația germană, şvabii erau nemulțumiți de combinația cu maghiarii cu care erau parteneri în *Ligile poporale catolice*, pe motivul că aceştia îşi asigurau de cele mai multe ori conducerea şi imprimau astfel întregii organizații un caracter unguresc. Reacția germanilor din Banat a fost promptă. Sub presiunea membrilor, unii lideri şvabi s-au retras, înțelegând că este mai important să-şi conserve identitatea şi altfel decât prin confesiune. Pentru asta însă era nevoie de aderarea la o formațiune politică, iar cum în localitate nu erau decât PNL şi PP, l-au preferat pe ultimul.

Cazul Teremia-Mare a fost de notorietate. Aproximativ 250 de locuitori şvabi au semnat cererile de adeziune, ceea ce bineînțeles a produs o mare satisfacție în rândul membrilor partidului respectiv. Mai marii şvabilor au acuzat partidele româneşti că au început *„vrăjitoarea de partizani"* în loc să-şi reevalueze conduita proprie. „Banater Deutsche Zeitung"[330] îl considera vinovat pe Cornel Grofşorean pentru că tot ce s-a întâmplat a fost o manipulare care punea în cumpănă tratatele între partidele minorităților[331].

Cornel Grofşorean a avut desigur o oarecare contribuție la crearea unei filiale în Teremia mare, localitate *„curat şvăbească"*. În calitate de deputat

---

328 *** *Activitatea Partidului Poporului în Caraş-Severin*, „Îndreptarea", 1925, p. 2.

329 *** *Partidul Poporului în Banat*, „Biruința", nr. 301, 1927, p. 2.

330 „Banater Deutsche Zeitung" a fost un cotidian editat de dr. Geiss, redactor Robert Reiter. A apărut între anii 1925–1941 fiind continuarea ziarului „Schwäbische Volkpresse" (1919–1925).

331 *** *Nemulțumirea şvabilor față de conduerea lor politică*, „Biruința", nr. 311, 1927, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

era interesat de extinderea masei de votanți, deplasându-se la fața locului, luând cuvântul, făcând comparații privind tratamentul naționalităților din vechiul regim cu cel din România unită, elogiind pe cel din urmă. Cazul Teremia Mare a fost mediatizat şi în presa centrală, „Îndreptarea" oficiosul PP a prezentat evenimentul ca pe un mare succes al partidului generalului Averescu şi politicii sale, care a atras chiar şi pe minoritarii şvabi, aceştia preferând iată un partid românesc, decât vechea alianță[332]. Contribuția lui Cornel Grofşorean a fost totuşi minimă, fiind în mod nedrept acuzat de ziarul menționat că ar fi autorul din umbră. Deplasarea în teritoriu constituia una din obligații, ea nu a fost făcută în mod express pentru a-i atrage pe şvabi, în plus nu era nevoie de manevre şi alte subterfugii, deoarece se ştia de nemulțumirea acestora față de minoritatea maghiară ca fiind mai veche, cu acuze de deznaționalizare încă din timpul imperiului.

După încetarea mandatului de deputat, Cornel Grofşorean a mai fost prezent în viața politică o scurtă perioadă, urmărind cu interes frământările şi alianțele electorale. Era contactat de jurnalele de informație în limba minorităților, cunoscut nu numai ca om politic, publicist, dar şi cititor asiduu de presă, astfel încât părerea sa era ascultată aşa cum a fost în cazul relației parteneriale dintre PNM şi PP.

Cu ocazia înțelegerilor politice dintre cele două partide, se făceau mai ales în presa maghiară diferite speculații privind şansele la guvernare prin alianțe şi carteluri. Ca şi alte partide ale minorităților, cel maghiar a preferat acorduri cu partide româneşti, mai puțin cu cel liberal, care deşi deținea puterea politică, se arăta mai rezervat în ceea ce priveşte promisiunile. Astfel s-a ajuns la acorduri cu PP, cum a fost „pactul de la Ciucea" din 23 octombrie 1923[333].

În cursul anului fuseseră mai multe întâlniri între liderii partidelor amintite, ocazie cu care se perfectaseră noi înțelegeri sau se consolidau cele vechi. Lideri ai PNM ca István Ugron[334] au susținut menținerea alianței în eventualitatea câştigării alegerilor de către averescani, ceea ce ar fi constituit un avantaj şi pentru ei.

În plan local, lucrurile puteau sta altfel între cele două partide, însă

---

[332] *** *Organizația Partidului Poporului în comuna Teremia Mare*, „Îndreptarea", IX/1927, nr. 94, aprilie, p. 1.

[333] Szilárd Toth, *Bernády Görgy şi strategia politică a Partidului Maghiar*, „Acta Musei Napocensis", Historia, II/2011, nr. 48, p. 126.

[334] István Ugron (1862–1948) politician maghiar cu o carieră diplomatică de excepție având misiuni la Varşovia, Bucureşti, Belgrad. A fost preşedintele PNM între anii 1923–1926.

https://biblioteca-digitala.ro

Grofşorean era optimist, afirmând că PNL obținea rezultate din ce în ce mai modeste, sperând la un viitor favorabil pentru PP, în sensul unei reveniri, pe care o considera singura alternativă viabilă. Alianța cu Partidul Maghiar, dictată de necesități, era acceptată de Grofşorean, personal avusese multe contacte cu liderii acestei minorități, iar impresia era una extrem de favorabilă. Susținea că promisiunile făcute cu ocazia înțelegerilor trebuiau onorate cu prudență, precizând că doar *„în anumite limite"* şi, desigur, numai după cucerirea puterii![335]

La scurt timp însă a părăsit partidul averescan dezamăgit de *„spiritul politicianist al partidelor burgheze"*, renunțând la cariera politică, decizie luată probabil după ce la alegerile din iulie 1927 averescanii nu au mai intrat în parlament, iar *„mitul Averescu"* se spulberase. Un an mai târziu făcuse chiar o analiză critică partidului, dând glas cu acest prilej propriilor nemulțumiri față de politica agrară, care lipsea din programele de guvernare averescane. Era o lipsă importantă pe agenda politică a PP faptul că agricultura nu era prioritară, nu s-au dezvoltat proiecte care să conducă la bunăstare şi prosperitate în lumea satului, preferând să se *„vândă liberalilor"*. Grofşorean făcea referire la guvernarea partidului din martie 1926 când se ştia că totul i s-a datorat lui Ion I. C. Brătianu[336].

[335] *** *Magyárparti és averescanus nyilatkozatok a csucsai egyezmény mellett*, „Keleti Újság", VIII/1927, 26 septembrie, p. 1.

[336] *** *Sind die Averescaner Regierungsfähig?* „Temesvarer Volksblatt", XXVII/1928, nr. 118, 28 mai, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Vocația pentru instituționalizarea culturii

Asociația Culturală din Banat

O preocupare intensă a lui Cornel Grofşorean s-a remarcat în cadrul ACB la care a aderat în anul 1927, ca răspuns la rugămintea adresată *„de câțiva intelectuali"*, cum mărturisea mai târziu. Înființată de către episcopul Caransebeşului Miron Cristea[337], viitorul patriarh şi Traian Lalescu[338], cu sprijinul lui Cornel Corneanu[339], Sabin Evuțianu[340] şi Iosif Olariu[341], ACB[342] îşi propunea ample acțiuni de culturalizare şi propagandă la sate, având cam aceleaşi obiective cu vechea ASTRA prin filiala ei din Banat[343].

ACB, existând din 1919 la Bucureşti, s-a extins în anul 1926 şi în județul Timiş-Torontal, secția județeană intrând într-un amplu proces de reorganizare în anul 1929. Conform hotărârii adunării generale din luna martie,

[337] Miron Cristea (1868–1939), puternică personalitate ecleziastică, mai multe monografii dedicate printre care: Lucian Dindirică, *Miron Cristea-Patriarh, Regent şi Prim-ministru*, Iaşi, Ed. Tipo, 2011; Daniel Alic, *Eparhia Caransebeşului în perioada păstoririi Episcopului Miron Cristea (1910–1919)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, Ed. Episcopiei Caransebeşului, 2013.

[338] Traian Lalescu (1882–1929), născut la Bucureşti într-o familie de matematicieni, studii universitare la Paris şi Bucureşti, a fost profesor la Politehnica din Bucureşti, apoi la cea din Timişoara.

[339] Cornel Corneanu (1884–1960), personalitate marcantă ecleziastică, născut la Apadia (Caraş-Severin) a absolvit Teologia de la Cernăuți, profesor la Academia Teologică din Caransebeş, a susținut activitatea asociațiilor culturale din Banat.

[340] Sabin Evuțianu (1889–1977), profesor la Preparandia arădeană, delegat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, a fost Inspector general şcolar al jud. Timiş-Torontal.

[341] Iosif Iuliu Olariu (1859–1920), teolog, filolog, scriitor, născut la Măidan (Caraş-Severin), a absolvit teologia din Cernăuți, studii la Leipzig, doctorat în teologie, a fost profesor şi director al Institutului Teologic din Caransebeş, redactor al „Foii Diecezane".

[342] O scurtă istorie a acestei asociații în Traian Lalescu, *Ce este şi ce trebuie să fie „Asociația Culturală din Banat"*, în „Banatul", an II, nr. 4/1927, p. 6–10.

[343] O monografie a acestei asociații, filiala bănățeană, este semnată de Dumitru Tomoni, *Societate, cultură, politică: Astra în Banat (1896–1948)*, Timişoara, Ed. Învierea, 2009.

https://biblioteca-digitala.ro

preşedinte a fost ales Sever Bocu[344], vicepreşedinte Cornel Grofşorean[345], secretar general Ştefan Vulpe, iar bibliotecar Vasile Disela[346]. Scopul precizat la începutul şedinţei secţiei judeţene era propagarea culturii naţionale fără imixtiunea politicilor de partid. Procesul reorganizării gândit de bănăţeni a fost, la un moment dat, în pericol de a eşua, vechi susţinători ai Astrei bănăţene, cu care se suprapunea de altfel prin programul de acţiune, militau pentru fuzionarea prin absorbţie. Motivele invocate erau în principal doar de natură economică, tendinţa Astrei de a monopoliza cât mai mult teritoriu şi totodată cât mai multe resurse[347] era cunoscută. Adepţii ACB, dezbătând această provocare au ajuns la concluzia că ASTRA deşi avea bani, era fără realizări notabile în ultimul timp, pe când ACB, complet lipsit de finanţe, ar avea totuşi un potenţial mult mai mare, ceea ce era mai important. Concluzia a fost aceea a respingerii propunerii, susţinându-se opinia că pot exista pe viitor două instituţii cu acelaşi obiect de activitate[348], scopuri similare, acest lucru fiind chiar benefic pentru cultura bănăţeană!

Încercând să rezolve problema finanţării, membrii ACB, la un moment dat, au abordat cu curaj problema relaţiei cu ASTRA, adresând un memoriu[349] ministrului de finanţe Vintilă Brătianu[350], unde se făcea referire la un acord mai vechi cu primăria din Timişoara, prin care suma ce trebuia să revină ministerului din impozitul aplicat cinematografelor din Timişoara să se reducă de la 26%, la cel puţin 10%. Reducerea se făcea cu condiţia ca din cele 16% beneficiu care rămâneau primăriei, 8% să fie virat la ASTRA

---

[344] Sever Bocu (1874–1950) important politician născut la Şiştarovăţ (Arad) militant pentru unire, a organizat regimentul de voluntari în primul război mondial, monografia a fost publicată de Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874–1951)*, Timişoara, Ed. Mirton, 1999.

[345] Cornel Grofşorean, *Proiecte culturale ale Banatului, reorganizarea Asociaţiei Culturale Bănăţene* „Patria", 6 iunie 1929; Idem, *Mişcarea culturală în Banat*, „Zvastica Banatului", 9 iunie 1929, p. 1.

[346] Mai exista un comitet format din 5 membri: fostul prefect Anton Bogdan, deputatul Grigore Ion, medicul Aurel Popovici, Vasile Popovici directorul Şcolii Normale, profesorul Victor Vlad de la Politehnică.

[347] Relaţia tensionată a Astrei cu Institutul Social Banat-Crişana a fost analizată de Carmen Albert, *Cornel Grofşorean şi problema înfiinţării regionalei „Astra Bănăţeană"*, „Banatica". XIV/1996, p. 394–411.

[348] Cornel Grofşorean, *Mişcarea culturală în Banat*, „Zvastica Banatului", 9 iunie 1929, p. 1.

[349] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, 10 noiembrie 1927, dosar 157/1927, f. 1.

[350] Vintilă I.C. Brătianu (1867–1930) s-a născut în celebra familie a Brătienilor, inginer de profesie s-a implicat intens în activitatea politică, fiind prim ministru, ministru de finanţe, primar al oraşului Bucureşti, ministru de război şi multe alte funcţii.

https://biblioteca-digitala.ro

de la Sibiu. ACB propunea ca acele sume, plătite oricum de contribuabilii bănățeni, să nu mai fie trimise la ASTRA care are o activitate

> „foarte redusă în special în Banat, ci să fie virate în contul Asociației o astfel de societate culturală care lucrează intens, tenace şi în special pentru răspândirea culturii în(tr-un) Banat liber, cât şi în Banatul robit" [351].

Încercând să înduplece ministerul de finanțe, s-a făcut şi o adresă cu prezentarea proiectelor de viitor ale ACB-ului, pentru care se motiva nevoia acută de fonduri: constituirea de biblioteci rurale, conferințe săteşti în fiecare duminică, susținerea revistei „Banatul" a poetului Aron Cotruş[352], tipărituri pentru propaganda culturală (almanahuri, publicații privind activitatea corală şi muzicală), burse pentru tinerii din Banatul sârbesc. La acest din urmă aspect s-a mai precizat totodată un detaliu important şi anume că interesul față de românii din Banatul iugoslav, a problemelor şcolare şi colonizările de la frontieră sunt în centrul atenției, ceea ce se va vedea mai târziu, la 1 iunie 1930, când la Timişoara s-a organizat „Congresul românilor refugiați din Banatul iugoslav"[353]. În programul de activitate al ACB era stipulat şi obiectivul de a proteja interesele românilor din Banatul sârbesc, asociația urmând să facă tot ceea ce-i stătea în putință pentru ei. Credem că acum când făcea parte din ACB, se realizează primul contact al lui Cornel Grofşorean cu problemele românilor din Iugoslavia, implicarea lui în participarea acestora la Congresul Minorităților şi de aici geneza ISBC, care îl va consacra definitiv în rândul elitei bănățene.

Momentul alegerii în calitate de preşedinte al asociației pe cunoscutul om politic Sever Bocu a marcat o nouă etapă în evoluția instituțională, prin fixarea unui obiectiv ambițios şi dificil, mutarea conducerii de la Bucureşti la Timişoara. Un amplu raport întocmit de Cornel Grofşorean cu soluții diverse, aplicabile, demonstrează deja maturitatea de înțelegere a logicii instituționale. Obiectivul presupunea şi schimbarea statutelor asociației şi asigurarea autonomiei secțiilor județene, excesiva centralizare fiind chiar cauza îngreunării activității. Astfel s-a mai decis ca secțiunile județene să fie compuse din comitete urbane şi rurale care să fie subordonate centralei din Timişoara, pentru a evita imixtiunile politice. Secțiunile urmau să fie la

[351] Se făcea referire la partea sârbească a Banatului.

[352] Aron Cotruş (1891–1961), poet, publicist, născut la Hăşag (Sibiu), studii universitare la Viena, redactor la „Românul", a luptat pe frontul italian, în anul 1929 a fost ataşat de presă în străinătate, a locuit la Madrid apoi în SUA.

[353] Acestui eveniment revista „Banatul" îi va dedica un număr special şi ultimul.

https://biblioteca-digitala.ro

rândul lor constituite din 12 comisii profesionale, în care un rol important urma să aibă comisia bisericească, comisia financiară şi cea feminină[354].

S-a discutat totodată în cadrul şedinţei şi problema Caselor Naţionale[355] şi a Caselor Culturale[356]. Cele din urmă, specifice regiunii bănăţene, au fost înfiinţate de prefecturile judeţelor componente regiunii, existând în total 120. Modul de cheltuire al fondurilor însă nu era controlat de nimeni, în plus, eforturile lor nu urmau o direcţie bine definită. Propunerea făcută în cadrul şedinţei de reorganizare a fost de cuprindere a acestora în programul asociaţiei şi apropierea de Casele Naţionale, fiind necesar însă un proiect de lege, pe care Sever Bocu să-l prezinte Parlamentului României. Comisia financiară a Asociaţiei avea în plan înfiinţarea unei tipografii cu sprijinul financiar al comunelor, oraşelor şi al prefecturilor din Banat. Pentru excluderea oricărei intervenţii sau presiuni politice, se preconiza transformarea tipografiei în societate pe acţiuni, din care să facă parte în mod firesc doar persoane particulare, în definitiv ACB asta era, o asociaţie culturală particulară. Doar conducerea comunelor să aibă dreptul să facă parte din acţionariat.

Implicarea factorilor locali în structura ACB ar avea drept consecinţă asigurarea continuităţii revistei „Banatul", cumpărată între timp de la Aron Cotruş. Revista nu a fost cumpărată imediat, prima dată s-a pus în discuţie reorganizarea revistei aşa cum s-a procedat şi cu secţia. Adresa[357] către Aron Cotruş, unde i se aduceau la cunoştinţă modificările aşa cum au fost gândite de intelectualii participanţi, era un proces-verbal, care făcea referire la o şedinţă de lucru din 18 februarie 1928, unde s-au discutat condiţiile de reorganizare, iar câteva zile mai târziu s-au redactat şi propuneri concrete privind viitorul ei. Revista avea să fie în continuare sub conducerea lui Aron Cotruş, care era şi proprietar de altfel, alături de care acţiona şi un comitet de redacţie[358]. De partea literară se ocupa în continuare Aron Cotruş, celelalte articole fiind supuse unei selecţii din partea comitetului.

---

[354] SJCSAN, *Raport al d-lui Cornel Grofşorean vicepreşedinte ACB înaintat la Adunarea generală din luna iulie 1930*, dosar 24/1930, f. 2.

[355] Casele Naţionale erau centre de propagare a culturii şi educaţiei înfiinţate în anul 1916 cu centrul la Bucureşti, iniţiatori fiind generalul Ion Manolescu şi reputatul matematician George Ţiţeica. După modelul lor s-au creat Casele Culturale în Banat.

[356] Înfiinţate la iniţiativa lui Emanoil Ungureanu.

[357] SJCSAN, *Adresă către Aron Cotruş*, 23 februarie 1928, dosar, 18/1928, f. 1–2.

[358] Acesta era compus din: Ştefan Ardelean, Iuliu Belu, C. Bojincă, Aron Cotruş, Alexandru Cimponeriu, Lucian Costin, Gheorghe Crăciun, Nerva Drăgan, Mihai Gaşpar, Cornel Grofşorean, Grigore Ion, Paraschiv Licareţiu, Emil Mihai, Victor Vlad.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă directorul se opunea publicării unui articol, comitetul delibera pentru a decide pe bază de vot soluția și, după caz, aproba sau nu primirea de articole din afară. Revista urma să apară lunar, iar structura ei să cuprindă următoarele secțiuni: politică internă, literatură, politică externă, activitate economică, juridică, iar la sfârșitul publicației rubrica *„însemnări"*[359]. Țelul lor nu era de a face știință sau artă pentru publicul specialist, ci pentru a propaga cunoștințe variate necesare publicului de la sate și micii burghezii. Se spera că în felul acesta, adică angrenați spre cultură și alte domenii, că ACB și „Banatul" vor devia atenția publicului de la politicile de partid, la chestiuni culturale mai importante[360]. O precizare nu lipsită de interes era referitoare la sumele fiecărui membru din comitetul de redacție, cu care trebuia să contribuie pentru apariția revistei, plătibile anticipat în primele zece zile ale fiecărei luni, timp de jumătate de an[361]. Convenția încheiată a fost pe o perioadă de 6 luni, între timp însă Aron Cotruș, care își pregătea plecarea în diplomație, a hotărât să vândă revista asociației.

Astfel ACB s-a ales și cu o revistă extrem de potrivită – prin însăși numele – cu misiunea ei[362]. Prețul revistei a fost de 185 mii de lei, din care 95 de mii de lei au fost achitați, mai rămâneau 95 mii de lei[363], sumă care însă se lăsa așteptată. Din corespondența lui Aron Cotruș cu Cornel Grofșorean[364] rezultă că întârzierea plății a fost de cel puțin un an. Cotruș, aflat la Milano, insista asupra primirii sumei: *„am presantă, arhipresantă nevo(i)e de această sumă. Creditori feroci mă încolțesc și din leafa ce-o primesc abia pot trăi"* [365]. În Italia, veștile primite de la Timișoara nu erau bune, revista nu a mai apărut cu regularitate[366], iar din ceea ce se preconizase în cadrul ACB, nu se realizase nimic, ceea ce a atras nemulțumirea lui Aron Cotruș, care avusese încredere în intelectualii bănățeni, cu deosebire în Cornel Grofșorean pe care îl considera *„un om energic"*. Deznădejdea și speranța s-au amestecat

---

[359] Segmentul *„literatură"* alterna după fiecare secțiune.

[360] SJCSAN, *Conferință ținută de dr. Cornel Grofșorean*, dosar 163/1930, f. 2.

[361] SJCSAN, *Adresă către Aron Cotruș*, 23 februarie 1928, dosar 18/1928, f. 1. Conform acesteia Cornel Grofșorean și Iuliu Belu contribuiau cu câte două mii de lei, iar ceilalți cu câte o mie de lei.

[362] O analiză a istoriografiei – alt domeniu cultivat de revistă, cu considerații privind activitatea ACB, în Radu Ardelean, *Istorie la gazetă în Banat*, Ed. Marineasa, Timișoara, 2007, p. 9–63.

[363] SJCSAN, *Conferință ținută de dr. Cornel Grofșorean*, dosar 163/1930, f. 1.

[364] Carmen Albert, *Documentele...*, II, Timișoara, Ed. Mirton, 2009, p. 316–318.

[365] *Ibidem*, p. 316.

[366] În 1929 revista nu a avut nicio apariție.

https://biblioteca-digitala.ro

în epistolele către Grofşorean, Aron Cotruş încercând să-şi explice de ce s-a ajuns la starea aceasta de lucruri:

> „Eu, care nu mă pot lăuda cu un dram de spirit practic, am târât totuşi revista „Banatul" până în al patrulea an de existenţă. Banatul întreg n-o poate duce mai departe? E o ruşine! Aşi fi dorit să ne întreţinem despre lucruri mai plăcute, despre izbânzi culturale. E şi mai dureros să afli aici, în ţara asta unde să lucrează ca niciunde, de leneviri româneşti şi de stări pe loc, acolo unde munca şi isprava ar trebui să-şi cânte, zilnic biruinţele. Dar să nu ne pierdem nădejdea! Nepăsarea actuală nu va putea dura mult"[367].

Rugămintea lui se adresa şi lui Sever Bocu, preşedintele asociaţiei. Se pare însă că nu a avut niciun răspuns, Bocu fiind absent în această problemă. Neimplicarea lui a fost evidentă şi în alte chestiuni, ceea ce a atras nemulţumiri din partea membrilor ACB. De fapt, se pare că nu era clar nici până la acea dată dacă Bocu primise preşedinţia ACB. Propunerea i-a făcut-o Cornel Grofşorean în aprilie 1929[368], considerând probabil că la conducerea unei instituţii care se dorea *„de frunte"*, trebuie să fie o personalitate, ceea ce Sever Bocu era. Totuşi, în adunarea generală votaseră în absenţă, gratificându-l cu această demnitate[369], fără certitudinea că va accepta. Adunarea spera că va rezolva ca ministru al Banatului toate problemele acesteia, ceea ce nu se întâmplase. Întârziind să-şi declare adeziunea, s-a declanşat un anumit blocaj resimţit la nivelul ACB şi al revistei „Banatul", determinându-l pe Cornel Grofşorean să propună o măsură radicală, spre uşurarea tuturor, pe care presa a prezentat-o imediat:

> „...adunarea generală a fost foarte plăcut impresionată, când d. dr. C. Grofşoreanu a cerut demiterea d-lui Sever Bocu din demnitatea de preşedinte ce (o) ocupă în secţia culturală din Timiş-Torontal. Adunarea a admis-o cu unanimitate, eliminând cu totul din sânul Asociaţiei pe omul care a jignit-o şi compromis-o prin culpabilă indolenţă"[370].

Ulterior, s-a aflat şi motivul pentru care Sever Bocu nu se implicase în activitatea ACB. O comisie a analizat la sugestia lui situaţia financiară a asociaţiei, pentru ca noul comitet să nu fie încărcat cu datorii, Sever Bocu

[367] Carmen Albert, *Op.cit.*, p. 317.

[368] SJCSAN, *Scrisoare Cornel Grofşorean-Sever Bocu*, 23 octombrie 1929, dosar 160/1929–1930, f. 4.

[369] ****Eliminarea d-lui Sever Bocu din „Asociaţia culturală din Banat"*, „Ecoul", 6 septembrie 1929, p. 3.

[370] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

refuzând să-şi declare aderarea până nu se verifică gestiunea preluată de la fosta conducere. Fostul preşedinte inginerul Suciu, acordase un împrumut din banii asociaţiei liceului din Deta în valoare de 100 mii de lei, nerambursabili desigur, fără să se ştie exact pentru ce anume. A doua condiţie impusă tot de Sever Bocu a fost schimbarea statutelor vechi, ceea ce Grofşorean a şi făcut aproape imediat, propunând un nou proiect comisiei juridice[371], cu modificări semnificative faţă de cele vechi. Aprobat de către comisia juridică, acesta răspundea la multe întrebări privind extinderea şi amploarea activităţilor pe care această asociaţie încerca să le iniţieze, ambiţionând în încercarea ei de a concura activitatea ASTRA. Spre exemplu, la art. 1 se stabilea clar, în acord cu cele precizate anterior privind descentralizarea instituţională, că *„ACB are sediul la Timişoara"*, iar la art. 2 înfiinţarea de *„secţiuni"* ale asociaţiei în principalele oraşe ale Banatului, pentru o mai bună coordonare[372]. Secţiunile, la rândul lor, urmau să se subîmpartă în filiale comunale, care urmau să conlucreze cu Casele Naţionale existente în fiecare comună. Membrii puteau fi în număr nelimitat, iar conducerea să fie asigurată de un preşedinte şi un secretar. Desigur, învăţând din greşeli, noul regulament gândit de Grofşorean precizează clar, în mai multe articole, cine trebuie să verifice gestiunile şi să facă bilanţul contabil, pentru verificare având atribuţii prima dată comitetul de cenzori, apoi preşedintele secţiei judeţene şi ulterior Direcţia de la Timişoara, pentru a se evita orice influenţe politice.

După clarificarea şi a acestei condiţii impuse de Sever Bocu, Cornel Grofşorean i-a adresat o scrisoare[373] prin care enumera etapele unei strategii menite să dezvolte această asociaţie şi să facă posibil ducerea la îndeplinire a obiectivelor stabilite. Apela la cunoscutul lider politic, ministru al Banatului, ca la o personalitate cu autoritate, care acum trebuie să se implice serios, chiar şi de la Bucureşti. Sever Bocu trebuia să stabilească data adunării generale, să îndrume prefecţii judeţelor din Banat să participe cu delegaţii secţiilor la adunarea generală, de asemenea să facă şi lobby pentru o mai mare aderenţă a publicului la această mişcare culturală bănăţeană. Pentru ca iniţiativa să fie convingătoare, recomanda ca statutele să fie transmise tuturor prefecţilor judeţelor implicate şi primarilor localităţilor, unde se vor organiza acele *„secţiuni"*.

---

[371] SJCSAN, *Proiectul regulament pentru aplicarea statutelor Asociaţiei Culturale din Banat*, dosar 160/1929–1930, f. 11.

[372] Secţiunea jud. Severin cu sediul la Lugoj, secţiunea jud. Caraş cu sediul la Oraviţa, apoi alte secţiuni la: Caransebeş, Orşova, Reşiţa, Bocşa, Buziaş, Lipova, Sânnicolau Mare,

[373] SJCSAN, *Scrisoare către Sever Bocu*, 2 iulie 1930, dosar 160/1929–1930, f. 18–19.

https://biblioteca-digitala.ro

Participarea lui Cornel Grofşorean la reorganizarea ACB nu s-a făcut doar formal. Aderând la această cunoscută Asociație, la care se mai adăuga şi alegerea lui în calitate de vicepreşedinte, şi-a asumat din start responsabilitatea întregului proces de modernizare, susținut de ceilalți membri ai comitetului desigur, mai ales în situația în care preşedintele Sever Bocu nu avusese reacții. Motivele angajării sale sunt menționate într-un raport către Adunarea Generală a ACB în care îşi explica gestul:

> „Văzând însă, însufleţirea unor tineri inimoşi, care se izbeau tot mereu, de această indolență dureroasă a publicului-şi convingându-mă de viabilitatea mişcării, am pus în serviciul cauzei modestele mele puteri, pentru refacerea şi reorganizarea instituțiunei"[374].

Cum acestă refacere întârzia, comitetul de organizare şi vicepreşedintele său au acționat făcând tot ce se putea pentru salvarea asociației, lipsindu-le fondurile şi susținerea politică. A fost însă necesară şi intervenția lui Bocu, în chestiunea tipografiei sau modificarea legislativă pentru mutarea centrului la Timişoara. Momentul culminant al întregii acțiuni întreprinse de Cornel Grofşorean a fost concentrarea în jurul revistei „Banatul". Se spera ca prin ea să se realizeze o coagulare a forțelor intelectuale pentru provocarea unui curent cultural, deasupra veleităților politice[375], imixtiunea partidelor fiind copleşitoare, împiedicând bunul mers al activităților de orice fel. Personal Cornel Grofşorean a propus măsuri concrete de salvare a ACB care vizau atât acțiuni imediate, cât şi direcții de perspectivă, unele din ele amintite şi până acum. Enumerăm câteva aşa cum apar în documentele de arhivă.

Repararea clădirii care adăpostea sediul Asociației a fost prima menționată, astfel încât să se poată concentra redacția, administrarea revistei, birourile, iar publicul doritor să-i poată contacta mai uşor. Grofşorean preciza de asemenea condiția de bază, de apariție regulată a revistei „Banatul", pentru care era necesar sprijinul material al prefecturilor județelor Caraş, Severin şi Timiş, prețul abonamentelor însemnând un gest minim pentru cauza culturii bănățene. A fost şi unul din motivele pentru care revista după achiziționare nu şi-a schimbat profilul socio-cultural de masă, tocmai pentru a fi mai accesibilă. Înființarea unei tipografii pe bază de acțiuni cumpărate ar fi fost de asemenea o variantă, prețul de cinci mii de lei/bucata,

[374] SJCSAN, *Raport al d-lui Cornel Grofşorean vicepreşedinte ACB înaintat la Adunarea generală din luna iulie 1930*, dosar 24/1930, f. 2.

[375] SJCSAN, *Conferință ținută de dr. Cornel Grofşorean*, dosar 163/1930, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

fiecare comună rurală putând achiziționa cel puțin una, comunele urbane 10, iar județele fiecare câte 30, urmând ca primăria din Timişoara să contribuie cu o sumă mai mare. S-ar putea realiza şi un profit, spune Grofşorean, care să faciliteze şi publicarea altor lucrări.

Atenția ACB s-a îndreptat de la început asupra Caselor Naționale şi a celor Culturale. Aceste organisme s-au înființat din acelaşi motiv, fiind expresia speranței că o activitate asiduă de promovare a culturii naționale va renaşte Banatul cu energiile sale creatoare. Cu timpul, aceasta s-a dovedit un deziderat iluzoriu, respectivele instituții nu aveau sufletul, îndrumătorul potrivit, dar le mai lipsea şi *„controlul sever"*[376]. Dacă conducerea ACB s-ar concentra la Timişoara, în opinia lui Grofşorean, posibilitatea ca ele să se reunească era foarte mare, fiind nevoie de un simplu proiect de lege, întocmit deja de comitetul ACB şi propus de Sever Bocu pentru aprobare către Parlament. Conform viitoarei legi, fiecare comună urma să înființeze câte o Casă Națională, care devenea totodată şi filială ACB alături de Casele Culturale.

Comisia bisericească care reunea toți protopopii, membri sinodali ai Eparhiei Caransebeşului şi ai Eparhiei Aradului, prefecții şi primarii, avea o menire istorică. Activitatea acesteia se concentra spre înființarea Mitropoliei Banatului[377], a unui învățământ superior teologic şi a Caselor Naționale *„pe întreg pământ al Banatului"*, în care se subînțelegea că intră şi Banatul sârbesc. Era, desigur, un obiectiv important înființarea de Case Naționale în Banatul sârbesc odată cu instaurarea dictaturii în țara vecină, care interzicea manifestările politice democrate, inclusiv a minorității româneşti. Dacă ar fi fost oprelişti din partea autorităților sârbe, atunci Grofşorean era ferm hotărât să se adreseze Ligii Națiunilor. Tuturor comisiilor componente ACB le revenea sarcina să militeze împotriva denatalității, a sporului natural negativ exprimat prin formula: *„ein Kinder System"*. Toată perioada interbelică a fost marcată în mass-media de acest strigăt de disperare, potrivit căruia populația Banatului se reduce numeric, iar medicii, politicienii, preoții, statisticienii şi alți specialişti trebuiau să se mobilizeze pentru a eradica acest flagel. A fost de altfel şi unul din motivele expuse pentru înființarea unui institut social la granița de vest, doi ani mai târziu.

Accentul pus de Cornel Grofşorean pe mijloace de propagare a informației prin radio arată importanța pe care acest mijloc modern începe

[376] *Ibidem.*

[377] Un mai vechi deziderat al timişorenilor susținut de Cornel Grofşorean încă din timpul mandatelor de primar.

https://biblioteca-digitala.ro

să-l dobândească pentru publicitatea realizărilor obținute și a subiectelor menite să intereseze publicul larg în direcția dorită, aceea a culturii naționale. Programul ar fi fost realizat prin intermediul unui mic studio cu unde scurte, prin intermediul căruia să păstreze și legăturile cu Casele Naționale.

Desigur propunerile lui Grofșorean nu se puteau materializa fără susținere financiară și de aceea a propus și câteva surse: majorarea cotizației de la 2 la 20 de lei, în compensație revista urmând să se primească gratuit, subvențiile de la prefecturi, abonarea revistei, direcționarea diferenței de impozit din venitul cinematografelor, profitul obținut după înființarea tipografiei și altele.

În ciuda insistențelor sale, lucrurile nu s-au mișcat deloc. Activitatea ACB a continuat să stagneze, dezideratele propuse nu s-au realizat, Grofșorean făcând o ultimă încercare adresându-se primarului din Timișoara Coriolan Băran și prefectului județului Timiș-Torontal[378], dând vina pentru această situație pe partidele politice[379]. Din conținutul scrisorii rezultă sentimentul vinovăției, regretul că nu a reușit împreună cu comitetul organizatoric să atragă fonduri, dat fiind politicianismul care s-a instaurat în întreaga viață culturală și a dependenței de factorul politic. Grofșorean considera că singura soluție ar fi demisia comitetului, implicit a sa din funcția de vicepreședinte, crezând că probabil ei sunt obstacolul principal în calea împlinirii dezideratelor propuse. Atâta vreme cât obiectivele fixate: schimbarea statutelor, cooptarea județelor Severin și Caraș, reorganizarea sub ACB a Caselor Naționale și a Caselor Culturale, editarea revistei „Banatul", încă neachitată integral, nu s-au realizat, singura soluție ar fi ori convocarea tuturor comisiilor și a contenciosului județean pentru a discuta viitorul Asociației, ori o nouă adunare generală extraordinară care să verifice gestiunea și să aleagă o viitoare conducere, care va proceda cum crede de cuviință. El, Cornel Grofșorean, nu-și mai poate asuma întreaga responsabilitate știind că *„am întreprins tot posibilul ca să scap Asociația din starea nedemnă în care se frământă datorită luptelor politice"*[380]. Amărăciunea cu care scria Cornel Grofșorean aceste rânduri era expresia certitudinii că pierderea de vreme în dispute politice, incapacitatea, indolența și, uneori, chiar reaua voință care au dus la *„incultură desăvârșită"* vor costa odată foarte scump. În timp ce guvernele maghiare din trecut au pus accentul pe activitatea culturală

[378] Valeriu Boleanțu (1882–1931), avocat, născut la Satu-Nou (Serbia) a ocupat mai multe funcții importante: prim-pretor, subprefect, prefect al județului Timiș-Torontal.

[379] SJCSAN, *Scrisoare către Prefect/primar,* 4 mai 1930, dosar 160/1929–1930, f. 16.

[380] *Ibidem*, f. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

mânuind-o însă spre şovinism, acum în România aceste instituţii culturale, care constituie fundamentul civilizaţiei, sunt sistematic neglijate.

Concluzia nu era singulară, ea a fost împărtăşită şi de alţi intelectuali bănăţeni, astfel, la Congresul de la Sibiu din 24–26 aprilie 1930, s-a dezbătut propunerea ca ACB să devină o filială ASTRA, intenţie mai veche, respinsă la vremea respectivă. Acum însă Patrichie Ţiucra[381] preşedintele despărţământului Timişoara a respins propunerea pe motiv că Asociaţia este inexistentă, fiind *„al doilea an de când nu mai dă semne de viaţă"*[382]. Iată cum ACB nu mai devenea atractivă nici pentru ASTRA.

Cu aceasta s-a încheiat participarea lui Cornel Grofşorean la resuscitarea acestei organizaţii culturale, deprinzând însă unele învăţăminte de care va ţine seama mai târziu, când se va afla din nou la primăria din Timişoara ca şef al comisiei interimare, dar şi când va înfiinţa Institutul Social Banat-Crişana.

Preocupări culturale în deceniul 5

Afinitatea spre fenomenul cultural a fost vădită în cazul lui Cornel Grofşorean încă din anii copilăriei şi tinereţii, când îşi nota impresiile după vizionarea vreunui spectacol sau când, după cele citite, dezvolta teorii eseistice, care trădau tumultul interior şi sensibilitatea faţă de genul artistic sau muzical.

Variatele forme de manifestare ale culturii şi ale problemelor lor în spaţiul public au determinat tot atâtea reacţii din partea lui, mai ales în timpul mandatelor de primar. Chiar şi ulterior, atenţia sa a fost tot timpul concentrată pe acest segment. Din poziţia de preşedinte al ISBC, era conectat permanent la pulsul vieţii culturale, sociale şi politice. Aderarea la ACB a fost expresia concretă a acestui spirit cultural, a interesului pentru mobilizarea energiilor într-un domeniu care, neglijat de autorităţi, putea avea consecinţe dramatice. Era de aşteptat ca pe parcursul timpului să nu abandoneze, deşi ISBC, ca şi exercitarea profesiei de avocat, îi ocupau cea mai mare parte din timp.

---

[381] Patrichie Ţiucra (1884–1962) preot născut la Vaşcău (Bihor), studii teologice la Arad şi Cluj, doctorat în teologie, protopop al Timişoarei, s-a implicat activ în ridicarea Catedralei ortodoxe, a fost şi preşedinte al Astrei Bănăţene.

[382] *„Transilvania"* LXI/1930, nr. 1–6, ianuarie-iunie, *apud.* Nicolae Tomoni *Regionalism cultural în Banatul interbelic. Înfiinţarea şi organizarea regională „Astra Bănăţeană" (1937)*, „Analele Banatului", arheologie-istorie, XV/2007, p. 259–260.

https://biblioteca-digitala.ro

Considerându-se *„un militant în domeniul culturii"*, Cornel Grofşorean s-a impus în continuare în sfera publică prin luările de atitudine cu privire la unele stări de lucruri neconforme cu spiritul său ordonat şi metodic sau aflate în contratimp cu realităţile prezente. În ultima parte a vieţii a reacţionat împotriva unor fenomene cu care luptase încă din timpul când era primar, nerezolvate, iar în deceniul cinci se repetau şi riscau să se acutizeze. Era nemulţumit în special pentru că ISBC-ului îi revenise prea puţin din bugetul alocat sectorului cultural, dar a constatat că situaţia altor instituţii este similară. Familiarizat cu birocraţiile şi stăpânind mecanismele oficiale ale exercitării puterii în spaţiul public, Cornel Grofşorean, ca preşedinte al unui institut care dobândise prestigiu, a intervenit de mai multe ori când era vorba de instituţii de cultură, de care era extrem de legat. Ştia foarte bine cum se puteau rezolva situaţiile în care acestea se aflau, făcând deseori recomandări, cel mai adesea preventiv. Uneori anticipa problemele care puteau surveni, venind cu soluţii concrete realizabile.

La începutul anului 1943 a adresat un memoriu primarului Timişoarei, Eugen Pop, şi Consiliului de Colaborare, la şedinţele căruia participa frecvent, în legătură cu proiectul de buget al anului 1943–1944 şi a sumelor destinate culturii. Era nemulţumit de cuantumul ce le revenea operatorilor culturali, încercând să atragă atenţia asupra pericolului subfinanţării. Se distribuia după părerea lui un fond insuficient către Biblioteca Municipală, Muzeu, ISBC, Cercul Bănăţenilor din Bucureşti[383] şi ASTRA Bănăţeană[384]. În acest memoriu este analizată fiecare din instituţiile enumerate prin prisma importanţei sale, justificându-se suma de lei pe care Grofşorean o propunea pentru a fi înscrisă în buget.

Biblioteca municipală avea în opinia lui un rol precumpănitor, în jurul ei se grupaseră facultăţile refugiate la Timişoara după dictatul de la Viena. Ea urma să devină o bibliotecă universitară după terminarea războiului, sperându-se că actualele facultăţi vor stimula iniţiativele în direcţia înfiinţării unei universităţi timişorene. Cum investiţii mari şi urgente pentru o bibliotecă universitară nu ar fi fost posibile, atunci necesităţile imediate de informare ar fi fost satisfăcute de Biblioteca municipală, de aceea

[383] *Cercul Bănăţenilor* din Bucureşti a fost o asociaţie culturală înfiinţată în 26 aprilie 1942 cu sediul în capitală. Ea şi-a propus afirmarea culturii bănăţene, menţinând atenţia publicului bucureştean prin activităţi culturale (expoziţii, lansări de carte, editări). De asemenea aveau în vedere întreţinerea unei legături mai strânse între Banat şi capitală. Unul din artizanii înfiinţării acestei asociaţii a fost dr. Petru Nemoianu.

[384] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, 10 februarie 1943, dosar 213/1943, f. 1–2.

https://biblioteca-digitala.ro

Grofşorean a propus suma de 250 mii de lei pentru achiziționarea cărților propuse de facultățile din Timişoara.

Muzeul avea şi el nevoie de fonduri pentru completarea colecțiilor sale, în special secția arheologică astfel că săpăturile arheologice, sursa principală, avea nevoie cam de un milion şi jumătate de lei. ISBC şi ASTRA Bănățeană, instituții cu activitate recunoscută, prima pe terenul cercetării sociologice, cealaltă în cel al culturalizării, ar avea nevoie de câte 250 mii de lei. Cercul Bănățenilor de la Bucureşti avea nevoie de un sediu *„unde intelectualii şi îndeosebi tineretul universitar să aibă loc de întâlnire, evitând ca pe viitor să-şi piardă timpul liber prin cafenele şi cârciumi"*[385].

Argumentele prin care îşi susținea propunerile se bazau pe faptul că Banatul, regiune prosperă şi civilizată, virează la bugetul central sume mari de bani, care însă sunt destinați regiunilor sărace, pentru a se produce o egalizare economică în detrimentul zonelor prospere, care nu mai sunt motivate spre progres. Se produce o nivelare statică, care ar împiedica evoluția economică, în locul uneia dinamice care presupune ca zonele bogate să fie favorizate, iar cele sărace să fie susținute doar spre un standard mediu.

Propunerile sale au avut ecou, mai târziu a revenit cu un nou memoriu[386] adresat Consiliului de Colaborare analizând detaliat două din instituțiile culturale cele mai importante pe care s-ar fundamenta proiectul unei universități la Timişoara: Muzeul şi Biblioteca. După ce Grofşorean a criticat bugetul, a explicat importanța celor două instituții care în viitor urmau să joace un rol auxiliar universității, completându-se pe parcursul înființării acesteia. Având în vedere că nu se ştia exact când era momentul potrivit, totul trebuia pregătit cât mai repede. O primă urgență era redarea destinației muzeului, care se confrunta cu probleme mari. Era închis de mai mulți ani, deoarece mutarea lui în fosta clădire a bibliotecii a impus reorganizarea şi arhivarea materialului întreg, proces care a durat trei ani, iar vizitatorii din alte țări sau absolvenții Politehnicii sau Academiei Teologice nu aveau ocazia să-l vadă înainte de a părăsi oraşul. Pentru ca cele două instituții să fie revigorate, Cornel Grofşorean propunea un management colectiv, un comitet compus din cinci membri cu rol consultativ, care să funcționeze pe lângă conducere şi să asigure relația cu primăria. Spre a nu birocratiza excesiv, Grofşorean a propus ca aceste comitete să nu îngrădească activitatea directorilor care au nevoie de o anume autonomie, eventual să asigure cu

[385] *Ibidem.*

[386] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, 28 septembrie 1943, dosar 213/1943, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

materiale necesare existența instituției. Prezentarea făcută de Grofşorean, propunerile sale, au astăzi o relevanță deosebită deoarece ne facilitează accesul la informații privind administrarea fondurilor şi managementul în perioada de război, greutățile financiare pe care aceste instituțiuni culturale le întâmpinau, agravate de multe ori şi de neglijența celor care erau la conducerea lor.

Muzeul, care avea trei secții şi mai multe subsecții, se străduia să existe într-un spațiu insuficient *„sute de lăzi cu mii de obiecte stau pitulate pe coridoare, în pivniță şi în pod, deoarece nu sunt săli corespunzătoare"*[387]. Întreaga clădire, un fost hotel, era improprie unui adevărat Palat Cultural şi dacă până acum nu s-a construit un edificiu potrivit, măcar după război acest fapt să se împlinească. Era necesar ca la Timişoara, adevărată metropolă a Banatului, unde se va concentra în viitor întreaga spiritualitate bănățeană, cu diferențele culturale care o compun, să aibă un motiv de mândrie. Până atunci trebuiau amenajate unele săli, pentru că secția de arheologie era cea mai afectată de lipsa spațiului. O soluție propusă de el era evacuarea sălii de la parterul clădirii, unde teatrul îşi instalase atelierul de tâmplărie. Era nepotrivit ca un spațiu atât de favorabil expunerii de bunuri culturale să fie destinat tâmplăriei. Un simplu atelier de tâmplărie se putea muta altundeva. Un adevărat Palat Cultural nu poate fi ocupat cu ateliere, depozite, iar instituțiile cu adevărat culturale să existe în spații restrânse. De asemenea locul unde se găsea secția de arheologie şi cea de ornitologie avea nevoie urgentă de reparații, vitrine pentru expunere, iar personalul de întreținere, care era redus la un singur om, nu putea face față necesităților. În plus secretara era şi dactilografă, şi bibliotecară.

A adus în discuție aceste chestiuni şi la şedințele Consiliului de Colaborare, insistând asupra sălii de la parterul clădirii, măcar cu atât să vină în rezolvarea problemei muzeului, care acolo avea să-şi depoziteze lapidariul şi să monteze expoziții. În acea şedință a prezentat şi riscul de incendiu la care este supusă clădirea prin depozitarea materialelor inflamabile, un argument în plus pentru mutarea acestuia în alt edificiu. Teatrul însă anunțase că nu renunță la sala respectivă, motivând nevoia de spațiu pentru a depozita decorurile. Presa timişoreană s-a implicat şi ea în această problemă, considerând că motivul denotă comoditate, decorurile putând fi depozitate în afara oraşului, cum este la vestitele teatre pariziene, deci problema este a transportului, nu a spațiului. Sala de la

[387] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

parter trebuia eliberată fiind cea mai potrivită pentru expunerea plasticii bănățene, artiştii respectivi neavând alt spațiu care să respecte condițiile de expunere[388].

Situația incertă a muzeului l-a determinat să ia legătura cu însuşi ministrul culturii, Ion Petrovici[389], punându-l la curent cu situația în care se găsea această instituție înghesuită într-o clădire nepotrivită după refugiul Operei şi Teatrului din Cluj[390]. Stabilirea Operei şi Teatrului din Cluj a fost primită cu bucurie de publicul timişorean, deşi aceasta a însemnat sacrificii mari din partea primăriei la vremea respectivă, după dictatul de la Viena. Acum trebuie luate măsuri de urgență, spune el, când cele două instituții se vor reîntoarce la Cluj, Timişoara va rămâne şi fără cele autohtone, muzeul şi biblioteca singurele rămase *„vor fi scoase pe drumuri"*. Este vitală, în opinia lui, grija pentru cultura română, care trebuie să ajungă la acelaşi nivel cu minoritățile, cultura fiind singura prin care se poate demonstra la nivel european cu nu mai suntem *„neşte păstori"*, aşa cum ne prezintă străinătatea.

Revenind la memoriul către primărie în privința bibliotecii, problema era legată de fondul de carte. În frământările anului 1919, sediul a fost ocupat de poliția sârbă, care a creat haos şi dezordine, cărțile fiind evacuate şi aruncate pe coridorul Cazinoului Militar. Procentul de cărți, ziare şi reviste pierdute, distruse sau dispărute nu se cunoaşte nici acum, în anul 1943, spre mirarea lui. Procesul de inventariere şi catalogare a început, însă nu este nici pe departe aproape de final. Personalul insuficient – 2 manipulanți – nu poate susține un ritm alert la peste 80 de mii de cărți. La acestea se adaugă şi miile de cărți împrumutate şi nerestituite, pe care fostul primar Eugen Pop hotărâse ca biblioteca să le impute celor vinovați, inclusiv prin darea în judecată pentru recuperarea prejudiciului. Un caz special era cel al fostului director al muzeului, Ioachim Miloia bolnav decedând ulterior, nu mai avusese timp să restituie cărțile împrumutate. Problema trebuia abordată cu menajamente față de familia îndoliată, care urma să se ocupe de rezolvarea chestiunii[391]. Grofşorean mai ştia că era vorba de 12 fascicole

[388] Nicolae Ivan, *Sala de expoziție a Palatului Cultural trebuie să fie redată destinației ei*, „Dacia", 11 august 1943, p. 4.

[389] Ion Petrovici (1882–1972) filozof, profesor la Universitatea din Iaşi, scriitor, membru titular al Academiei Române, a fost ministru al educației şi apoi al culturii în guvernele lui Octavian Goga şi Ion Antonescu, condamnat la închisoare de către autoritățile comuniste.

[390] AMBM, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, 1943, MD 29/9665.

[391] BJT, *Scrisoare către Eugen Pop*, 20 septembrie 1942, vol. 46, f. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

din „*Magyar etimologiai szótár*" de Gombocz şi Melich[392] şi volumul II de la „*Etymologisches Wörterbuch*" de Berneker Erich[393]. A propus pe Vichentie Ardelean[394] să se ocupe de această problemă. De asemenea muzeul trebuia să finalizeze catalogarea propriilor cărţi şi un exemplar să-l depună la biblioteca municipală pentru a fi util cercetătorilor interesaţi[395]. Cornel Grofşorean propusese cu un an în urmă ca volumele ştiinţifice să fie consultate doar la sala de lectură, pentru a reduce riscul dispariţiei acestora. Măsura trebuia menţinută, facultăţile existente având nevoie de lucrări de specialitate şi de bibliografie nouă, pentru care Grofşorean a propus suplimentarea bugetului cu încă 50 mii de lei, iar în semestrul al doilea cu 90 mii de lei. Pentru completarea fondului de carte pentru anul 1942 a propus bibliotecii achiziţionarea unor cărţi, argumentând şi importanţa lor pentru istoria şi ştiinţa din Banat[396].

Cercetarea arhivei vechi de către o comisie a municipiului a fost o acţiune întreprinsă de el în timpul celui de-al doilea mandat la primăria Timişoarei, care nu se finalizase nici acum după mai mult de zece ani. Pentru inventarierea întregului fond era nevoie de suplimentarea comisiei cu încă o persoană şi asigurarea unor condiţii decente: mobilier, luminozitate, încălzire. La compunerea comisiei Grofşorean putea să vină şi cu câteva propuneri[397], fiecare instituţie de cultură urmând să fie reprezentată în aceste comisii.

Toate propunerile lui Cornel Grofşorean au avut răsunet în rândul membrilor Comisiei de Colaborare şi a primăriei. La una din şedinţele acestui Consiliu s-a hotărât înfiinţarea comitetelor consultative despre care amintea Grofşorean, pentru înviorarea managementului muzeului, bibliotecii şi arhivei[398].

---

[392] Este vorba de dicţionarul etimologic al limbii maghiare de Zoltan Gombocz şi Ianos Melich, *Magyar etimologiai szótár*, Budapest, I/1914–1938 şi II/1934–1944.

[393] Dicţionarul etimologic de Karl Erich Berneker, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*, II Band, Heidelberg, 1908.

[394] Vichentie Ardeleanu, profesor şi ziarist la Timişoara. A avut studii importante în domeniul etnografic, lingvistic şi istoric. Părăseşte şcoala pentru a intra în gazetărie la „Vestul" lui Sever Bocu. După război a colaborat la „Scrisul bănăţean" („Orizont").

[395] BJT, *Adresă către Primar*, 20 septembrie 1942, vol. 46, p. 27.

[396] BJT, *Adresă către Primar*, 6 octombrie 1943, vol. 46.f. 27.

[397] SJCSAN, Cornel Grofşorean *Memoriu*, 28 septembrie 1943, dosar, 213/1943, f. 4–5.

[398] În unele publicaţii apare şi numele lui Emil Ţieran ca făcând parte din „*aceste comitete consultative*", nu însă în documentele consultate de noi, vezi Florin Medeleţ, Vasile Râmneanţu, *Muzeul Banatului, file de cronică II 1918–1948*, Timişoara, Ed. Mirton, 2003, p. 203.

https://biblioteca-digitala.ro

La muzeu a propus pe Victor Stanciu[399] preşedinte şi Alexandru Borza[400] din partea ASTRA, Cornel Grofşorean din partea ISBC, Romul Ladea[401] ca expert artistic şi Elena Secoşan[402] specialist etnograf.

La bibliotecă: Victor Motogna[403], I. Belu[404], Traian Topliceanu[405], Valeria Mercea şi Cornel Grofşorean. Aceştia reprezentau Facultatea de Ştiinţe, Academia Teologică, ASTRA şi ISBC, Valeria Mercea ca specialist în literatură. Cornel Grofşorean urma să fie preşedintele comitetului, ca unul care cunoştea bine biblioteca, contribuind în decursul anilor la îmbogăţirea ei. La arhiva municipiului Nicolae Ilieşiu[406], Traian Bîrăescu, Traian Topliceanu şi Traian Popa[407]. Preşedinte Nicolae Ilieşiu, iar secretar Traian Bîrăescu.

---

[399] Victor Stanciu, născut în anul 1884 la Viştea de Sus (Făgăraş), licenţiat la Universitatea din Budapesta în 1908, doctorat la Cluj în 1921, profesor universitar la Universitatea Regele Ferdinand din Cluj, Facultatea de Ştiinţe, a fost decan de mai multe ori, profesor titular de mineralogie şi petrografie, a fost şi ministru subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii. După anul 1940 s-a refugiat de la Cluj la Timişoara.

[400] Alexandru Borza (1887–1971), savant de renume, botanist, preot greco-catolic născut la Alba-Iulia, a participat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, a realizat Grădina Botanică din Cluj-Napoca care îi poartă numele.

[401] Romulus Ladea (1901–1970), sculptor de renume născut la Jitin (Timiş), studii în marile capitale europene, a lucrat un timp la atelierul lui Brâncuşi din Franţa.

[402] Elena Secoşan (1900–1996), etnografă, născută la Năsăud, studii universitare la Viena şi Cluj, angajată la Muzeul de Artă Populară din Bucureşti, între anii 1957–1972 la Institutul Român de relaţii cu străinătatea.

[403] Victor Motogna (1885–1948), reputat istoric, născut la Ambriciu (astăzi Breaza), a participat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, la Timişoara în timpul refugiului a fost profesor al Academiei de Teologie Romano-catolică, membru corespondent al Academiei Române.

[404] Dumitru I. Belu (1902–1980), profesor de teologie, absolvent al Facultăţii de teologie din Cernăuţi. A fost delegat la Academia Teologică din Caransebeş după 1941 când Academia din Oradea a fost mutată la Timişoara. Autor a numeroase volume teologice, membru în Adunarea eparhială a Episcopiei Oradiei, redactor al buletinului eparhial „Legea Românească" de la Oradea (1938–1940).

[405] Traian Topliceanu (1904–1958), profesor, născut la Pârvova (Caraş-Severin), absolvent al Universităţii din Bucureşti, Facultatea de Litere şi Filosofie, director al Liceului german din Timişoara, inspector general şcolar, profesor de română la Liceul Traian Doda din Caransebeş. A fost şi secretar al ISBC.

[406] Nicolae Ilieşiu (1890–1963), istoric, publicist, politician, născut la Ţebea (Hunedoara), studii teologice la Arad şi doctorat în drept la Cluj, deputat şi senator din partea PNŢ, a condus gazetele „Banatul", „Voinţa Banatului" şi „Dacia".

[407] Traian Popa, profesor, autor însemnat al unor studii despre istoria medievală bănăţeană cum sunt: *Românii din Banatul medieval* în „Banatul de altădată. Studiu istoric", Timişoara,

https://biblioteca-digitala.ro

Odată constituite, comisiile urmau să-şi exercite rolul consultativ la solicitarea directorilor instituțiilor respective în probleme de buget, la întocmirea planului de lucru anual, uneori fiind nevoie doar de un proces-verbal scurt sau aviz în scris.

Scopul pentru care se putea apela la aceste comitete era, în opinia lui Grofşorean, acela de eliminare a birocrației excesive, de control în administrație şi îndrumarea în probleme culturale, un singur om la conducerea instituției într-un regim autoritar putând dăuna, astfel că era nevoie de un contrabalans dinspre *„marele public"*[408]. După memoriul lui Cornel Grofşorean, directorul Regional al Banatului Aurel Ciupe[409] a redactat o dare de seamă[410] pe ultimii trei ani, în care justifica situația prin lipsa de susținere şi de personal, prilej însă de a consemna realizările: colecții, număr de piese, dispunerea pe săli, informații importante pentru o eventuală istorie a muzeografiei bănățene.

Cu privire la această necesitate a conducerii colective, Grofşorean a făcut şi alte propuneri primarului Pop, având ca suport legea administrativă şi anume întocmirea planurilor de muncă cincinale care să fie aduse la cunoştința publicului şi discutate în fața Consiliului de Colaborare, constituit tocmai ca să ofere îndrumare şi control. Exista pericolul ca funcționarul să se considere *„ca scop etatic"* şi nu organ executiv. De aceea era nevoie de un control serios pentru a evita birocrațiile[411].

Implicarea lui Cornel Grofşorean prin participarea ISBC la redactarea lucrărilor pentru Conferința de Pace l-a obligat să studieze cele mai noi apariții editoriale în domeniul istoriei Banatului, dreptului, limbii române. Ideile trebuiau cunoscute şi de alți specialişti, în general publicul cititor trebuia familiarizat cu noi abordări, descoperiri ştiințifice, biblioteca având un rol formator, prin care să îndrume spiritualitatea spre *„probleme de interes generator"*. Astfel, a propus conducerii la începutul anului bugetar 1942 o listă a unor lucrări pe care le considera esențiale pentru înțelegerea istoriei şi genezei poporului român, spre achiziție[412]. Deşi scumpă, o istorie a sta-

1944; *Familia Mutnic* în „RISBC" XIII/1944 mai-august, p. 528–535, a mai publicat şi *Monografia oraşului Târgu-Mureş*, Târgu-Mureş, 1932.

[408] SJCSAN, *Scrisoare către Eugen Pop*, 6 octombrie 1943, dosar 213/1943, f. 2

[409] Aurel Ciupe (1900–1988), pictor, bursier la Paris, a fost profesor la Institutul de Aste plastice din Cluj, director al Muzeului Banatului.

[410] Florin Medeleț, Vasile Râmneanțu, *Op. cit.*, p. 203.

[411] SJCSAN, *Scrisoare către Eugen Pop*, 5 octombrie 1943, dosar 213/1943, f. 3.

[412] Cornel Grofşorean a şi donat cărți şi publicații bibliotecii municipale aşa cum rezultă din adresele de mulțumire primite, SJCSAN, dosar 209/1942–1943.

https://biblioteca-digitala.ro

telor bizantine era, în opinia lui Cornel Grofşorean, necesară, prezentând influențele imperiului bizantin asupra Banatului, pe care mulți bănățeni nu le cunosc[413]. De asemenea, cartea lui Sylvia Sterner-Rainer[414] furnizează informații interesante despre onomastica arhaică care poate contrazice teoriile maghiare. Acestea pun toate denumirile pe seama originilor maghiare, când se ştie că multe sate au fost maghiarizate, schimbându-se denumirile vechi în limba maghiară[415].

[413] Se referea la Ostrogovsky Georg, *Geschichte des Byzantinischen Staates*, Band II, Verlag C.H. Beck, München, 1940.

[414] *Illyrische Ortsnamen und illyrische Siedlung*, Harrassowitz, Leipzig, 1940

[415] BJT, *Adresă către biblioteca municipală*, 8 martie 1942, vol. 46, f. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea publicistică

Activitatea publicistică desfăşurată de Cornel Grofşorean s-a extins pe parcursul întregii sale maturități, vreo patruzeci de ani după una din mărturisirile sale. Indiferent de funcțiile avute de-a lungul timpului, toate pe durată limitată, jurnalismul a fost o preocupare constantă pe care Cornel Grofşorean a făcut-o cu talent, înțelegând-o ca pe o obligație civică, profesională, o platformă unde se confruntă idei, se expun opinii şi se exprimă puncte de vedere.

Preferința pentru anumite teme abordate se datorează interesului pe care l-a suscitat la un moment dat un anume eveniment politic, economic sau social, care a concentrat atenția opiniei publice naționale şi internaționale la un moment dat. Unele teme de larg interes au generat la vremea respectivă dezbateri aprinse, puncte de vedere exprimate uneori contondent, afirmații grăbite, neverificate, care degenerau în polemici, nu de puține ori. Spiritele şi discuțiile s-au acutizat pe măsură ce contextul internațional a devenit mai tulbure, iar exacerbarea revizionismului pe scena Europei a întreținut pe plan intern numeroase controverse, exprimate cu predilecție în presa scrisă.

De regulă subiectele erau incitante, iar Cornel Grofşorean, spirit critic şi combativ, avea aproape întotdeauna ceva de spus, formulând de multe ori idei contrastante cu opinia majorității. S-a întâmplat să puncteze idei care puteau atrage consecințe, dat fiind presiunile exercitate de către partidele politice sau coalițiile influente, astfel că pentru propria sa protecție şi a familiei sale semna şi cu pseudonim. Lista numelor utilizate conține atât abrevieri ale numelui său uşor de depistat (Grf, Grof, Gr, G, dr. Gro), cât şi pseudonime din cele mai diverse: *Omega, Ignotus, Ego, Ion Ioniță Bănățeanu, Ion Ioniță*[416], *Un comloşean, Un cetățean* sau pur şi simplu redacția ziarului

[416] Utilizarea acestui pseudonim o recunoaşte într-o scrisoare către Anton Golopenția publicată în Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, III, ediție îngrijită de Sanda Golopenția, Ruxandra Guțu Pelazza, Lidia Bradely, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2012 p. 301.

https://biblioteca-digitala.ro

declara „*articol din afară*". Se naşte întrebarea legitimă de unde ştim sub care din aceste pseudonime se ascundea Cornel Grofşorean? Multe din articolele scrise de el în ziare se află în arhiva Muzeului Banatului Montan din Reşiţa, provenite chiar de la familia lui, cu însemne manuscrise care îi aparţin. Avea obiceiul să încercuiască cu creion coloanele articolului respectiv şi să menţioneze „*scris de mine*", chiar precizează câteva din pseudonimele utilizate, când a semnat atât pentru jurnale, cât şi pentru RISBC. În cea din urmă a susţinut unele rubrici de atitudine asupra problemelor actuale, sensibile, iar poziţia exprimată de Grofşorean putea deranja în funcţie de contextul politic.

Din păcate un inventar complet al articolelor scrise de el în întreaga viaţă a fost imposibil de realizat. Multitudinea de publicaţii ante, interbelice şi postbelice, sfera largă a preocupărilor sale, expertiza în multe domenii, conştientizarea importanţei scrisului, activismul social au determinat existenţa unui număr considerabil de articole, dar şi o dispersie pe măsură. La acestea se adaugă procentele mari de pierderi care la periodice sunt semnificative, astfel încât în cel mai fericit caz am putut reconstitui o listă aproximativă, deşi unele, datorită gradului de deteriorare, nu au permis decât recuperarea parţială. În special până în anul 1918, credem că numărul articolelor publicate ar fi putut fi mai mare decât cele de pe lista din anexe, având în vedere că două gazete de la Lugoj, unde şi-a început activitatea erau îngrijite chiar de el. Avem însă certitudinea că lipsurile din lista realizată de noi sunt minime.

Nu s-ar putea spune că prefera un anume jurnal, publicaţiile sale regăsindu-se într-o multitudine de gazete cu tiraje diferite, de la cele mai numeroase în zona urbană până la cele cu tiraj redus din zona rurală, de la cele de orientare stânga, până la cele de dreapta. Cunoaşterea limbilor vorbite în Banat i-a permis libertatea să publice în periodice de limbă germană şi maghiară, astfel încât putem vorbi şi de diversitatea lingvistică a publicisticii lui.

Înainte de 1918

Ca jurnalist Cornel Grofşorean a debutat între anii 1910–1912 când „*a apărut sub redacţia mea un ziar în limba maghiară şi germană colaborând şi la ziare româneşti*"[417], iar în alt număr al aceluiaşi ziar specifică foarte clar că

[417] Cornel Grofşorean, *D-sale, D-lui Sever Bocu fost ministru*, „Ecoul", 12 aprilie 1936, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

este vorba de „Lugosi Ellenör" şi „Lugoscher Zeitung"[418], cele două publicaţii de informaţie având însă viaţă scurtă.

În timpul activităţii politice la PP, împreună cu Cornel Bojincă[419], a condus pentru puţin timp oficiosul acestui partid, ziarul „Banatul Românesc"[420], directorul acestuia, Avram Imbroane, fiind de altfel un apropiat, cel care l-a introdus şi în lumea politică.

Conştient, ca şi alţi reprezentanţi ai generaţiei sale, de importanţa mediei în cotidian, Cornel Grofşorean a acordat o importanţă deosebită activităţii gazetăreşti nu numai în calitate de redactor sau colaborator, sesizând acolo unde era cazul chiar necesitatea unei prese utile prin funcţiile de comunicare intelectuală, atât pe linia de informare, cât şi de formare şi expresie. Conectat la viaţa culturală, implicat în revigorarea activităţii instituţiilor de cultură din Timişoara, propusese directorului Teatrului Naţional[421] înfiinţarea unei reviste teatrale în care *„să se facă puţină şcoală cu publicul mare"*, iar cunoscutului sculptor Romulus Ladea, de asemenea înfiinţarea unei publicaţii pentru *„a iniţia publicul în tainele atât de gingaşe şi controversate ale artei plastice"*. Era convins că indiferent de strădaniile artistului, actor, sculptor sau pictor de a eterniza ceea ce este preţios, publicul nu poate percepe nici producţia, nici tehnica de execuţie, dacă îi lipsesc cunoştinţele în domeniu. Ori aceşti artişti nu fac decât să prezinte anumite probleme sociale în manieră proprie, artistică, de interes capital pentru public, care însă nu-i înţelege, rămânând izolaţi, toleraţi, ostracizaţi. Este esenţial astfel ca toţi să înţeleagă mesajul, înţelegând regulile artei, nu numai publicul, ci chiar şi artiştii ca nu cumva *„să deraieze şi arta plastică pe panta preconizată în literatură de unele cercuri, care vor să excludă chiar şi estetica, frumosul din poezie"*[422].

Tematica abordărilor înainte de anul 1918 nu este foarte variată, aşa cum rezultă din numerele ziarelor existente în arhivă. În plină activitate a PNR reflectată în ziarul „Drapelul", Cornel Grofşorean a ales neutralitatea politică publicând două articole care aparent nu aveau nimic comun cu

---

[418] Cornel Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului naţional-ţărănesc de sub preşedinţia d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* II, „Ecoul", 29 aprilie 1936, p. 1.

[419] Cornel Bojincă, ziarist, a fost candidat la Sasca Montană la alegerile parlamentare din anul 1919 din partea Uniunii Naţionale.

[420] „Banatul românesc" cotidian, redactor Avram Imbroane, a apărut la Bucureşti, apoi la Lugoj şi Timişoara. Adevăratul întemeietor se pare că a fost Cassian R. Munteanu.

[421] Nicolae Neamţu Ottonel (1885–1982) actor, directorul Teatrului Naţional din Cluj între anii 1940–1941, după Dictatul de la Viena s-a mutat la Timişoara.

[422] Cornel Grofşorean, *Însemnătatea subiectului în artă*, „Îndreptarea", 31 martie 1944, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

mişcarea naţională, aflându-se în totală discordanţă faţă de alţi intelectuali români, care erau mult mai activi în acţiunea de emancipare.

Ele se refereau la industria textilă şi necesitatea propagării ei în economiile ţărilor europene. Exista un mare interes pentru industria textilă, Grofşorean lăsându-se influenţat de propaganda maghiară prin care se promova dezvoltarea acestei ramuri, drept pentru care a şi absolvit o şcoală textilă în Ungaria. Mai târziu şi-a dat seama că s-a lăsat manipulat deoarece prin această mişcare de fapt se urmărea altceva.

În anul 1906 parlamentul maghiar a votat o lege care condiţiona crearea unei întreprinderi industriale de aprobarea prealabilă a ministerului de resort[423]. Secretarul de stat Szterényi[424] explica această condiţionare prin scopul urmărit, acela de a crea locuri de muncă pentru muncitorii de etnie maghiară, care trebuiau să aibă o pondere de 75% din totalul muncitorilor întreprinderii respective. În cele din urmă Cornel Grofşorean şi-a dat seama de substratul legii pe care *„caraghiosul mecenate al industriei maghiare Szterényi a luat-o sub aripa lui ocrotitoare"*[425], însă a luat în discuţie totuşi fondul, acela de modernizare a acestei industrii prin care populaţia rurală ar putea să se dezvolte economic şi să-şi amelioreze condiţia socială.

Pentru românii din Banat, o posibilitate de dezvoltare a industriei casnice textile ar fi introducerea *„războiului cu suveică repede"* sau al *„războiului Jaquard"*, pe care Cornel Grofşorean l-a descris ca fiind de mult inventat, dar abia acum în premieră la noi. Prin folosirea lui s-ar produce un număr mai mare de mărfuri pentru târg şi, cu timpul, bunăstarea celor de la sate care erau într-o situaţie socială precară. De asemenea s-ar crea mici ateliere care ar putea să declanşeze concurenţa fabricilor mari producătoare, cum a constatat când locuia la Késmark. La Szepes exista o fabrică de pânză Wein pe care Grofşorean o cunoştea din perioada când îşi făcea studiile. Folosind tehnica împletirii manuale a covoarelor, în România se puteau reînvia vechi modele româneşti, problema era însă învăţarea acestui meşteşug.

---

[423] Ilie Bădescu, *Idei politice internaţionale, panidei, naţiuni*, Bucureşti, Ed. Mica Valahie, 2012, p. 197.

[424] Iosif Szterényi, baron deputat de Braşov, apropiat de F. Kossuth, reprezentant al Ungariei la tratativele privind acordul comercial dintre România şi Imperiul Austro-Ungar. El a redactat un proiect al legii industriale în calitate de secretar de stat la Ministerul Comerţului. A fost criticat în Ungaria pentru că proiectul ascundea de fapt intenţii de maghiarizare, de exemplu: societăţile private să indice ramura industrială în limba maghiară, predarea în şcolile de ucenici să se facă de asemenea în limba maghiară, dar şi alte prevederi care contraziceau legile naţionalităţilor.

[425] Cornel Grofşorean, *Însemnătatea industriei textile*, „Drapelul", 20 septembrie 1911, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru aceasta era nevoie de şcoli superioare de industrie textilă după tipul celei în care el însuşi studiase, şcoli în care să înveţe fetele şi femeile tehnicile moderne. Făcuse şi o antecalculaţie privind plata cursului de şase lei, costuri pentru achiziţionarea maşinilor, materiale necesare etc. Când a avut posibilitatea, Cornel Grofşorean a încercat crearea unei asemenea şcoli pe perioada mandatului de deputat, astfel în anul 1927 a facut apel la Asociaţia Fabricilor de Textile din Banat pentru înfiinţarea unei asemenea şcoli, finanţarea ei însă s-a dovedit foarte problematică, câteva instituţii contactate în acest sens au refuzat, astfel încât proiectul a fost abandonat.

Interesul lui Cornel Grofşorean pentru industria textilă nu a fost publicat întâmplător în „Drapelul", el prezenta în mod voalat sugestii în intenţia de a dezvolta industria casnică, prin care lumea rurală românească să evolueze economic, să-şi depăşească condiţia de subordonare impusă de autorităţile maghiare. Pentru acea vreme „Drapelul" a apărut ca fiind cel mai potrivit pentru a transmite acest mesaj.

Ca specialist în drept şi drept administrativ, Cornel Grofşorean a făcut în cuprinsul unor numere de ziar în limba maghiară o profundă analiză a instituţiei comitatului şi a relaţiei cu mica nobilime maghiară. Se distinge astfel articolul publicat într-unul din ziarele la care ţinea redacţia, „Lugosi Ellenör"[426]. Articolul, de mărimea şi consistenţa unui adevărat studiu, reflectă de timpuriu atât cunoaşterea problematicii, cât şi a interesului pentru ştiinţa administrativă, ceea ce va desăvârşi ulterior, lansând şi propuneri de modificare legislativă.

După istoria organizării comitatense, a autonomiei acesteia, începând de la Ştefan cel Sfânt, Grofşorean a explicat originea şi motivele care au dus la separarea administrativă de către seniorii locali, aceştia încercând să-şi conserve şi să consolideze puterea, să limiteze intervenţia regală. Revoluţia de la 1848, cu elanul său democratic, s-a datorat însufleţirii ţărănimii care era dornică de schimbare. Instaurarea dualismului austro-ungar a însemnat pentru marea aristocraţie maghiară pierderea unor domenii şi a slăbirii puterii ei. Pentru a compensa pierderea suferită şi-a asigurat un bun plasament, preluând funcţii administrative în cadrul comitatului, în special. Noua legislaţie democratică nu a fost suficientă pentru a stăvili acest proces, astfel încât aristocraţia maghiară practic nu a avut prea mult de pierdut în ceea ce priveşte puterea.

Mica nobilime a reuşit în mică măsură să ocupe poziţii administrative

[426] Idem, *A dzentri megye*, „Lugosi Ellenör", V/1912, nr. 44, 20 iunie, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

centrale şi locale astfel încât nu a putut instaura un spirit cu adevărat democratic. Neputând să se impună în faţa marii aristocraţii, mica nobilime a reuşit însă să-şi pervertească propriile convingeri lăsându-se contaminată de spiritul „*gentry*", adică tocmai acela pe care doreau să-l schimbe, comportamentul lor devenind la un moment dat un motiv de mândrie ceea ce nu putea decât să dezguste.

Alt articol prin care se afirmă înainte de anul 1918 este dedicat unei catastrofe naturale. Articolul a fost publicat aproape imediat după inundaţiile din 1912 care au semănat groază în Banat. Efectele distrugătoare ale revărsării râului Timiş au fost cunoscute şi trăite de locuitorii Lugojului în luna mai a aceluiaşi an. A fost cea mai mare viitură cunoscută până atunci, prima înregistrată din punct de vedere hidrometric, iar efectele puteau fi şi mai pustiitoare dacă nu erau executate lucrări de amenajare de „Societatea de Regularizare Timiş Bega – 1872"[427], imagini cu Lugojul inundat apărând ulterior pe numeroase vederi şi cărţi poştale.

Cornel Grofşorean, ca locuitor al urbei, a fost mai degrabă impresionat de acţiunile salvatoare ale militarilor care au participat cu toate forţele la acest eveniment. În general, esenţa articolului este o filosofie a eroului, un elogiu adus participanţilor la acţiunile de salvare, spiritului de sacrificiu al soldaţilor în momentele de grele încercări. Omagiul adus militarilor este cu atât mai meritat, consideră el, cu cât aceştia în război au avut un anume comportament, de a ucide la ordin, iar pe timp de pace, deşi cunosc primejdia, sunt dispuşi să facă orice, chiar cu preţul vieţii pentru realizarea scopului. Salvarea vieţii altora este un ţel măreţ, iar cei care au riscat în felul acesta se cuvine să fie eternizaţi, astfel Grofşorean i-a nominalizat pe căpitanul Weber, locotenentul Kitticsan, maiorul Heger exemple de curaj şi dragoste faţă de semenii lor. Alături de ei s-au sacrificat şi pompierii, unii dintre ei dându-şi viaţa, numărul decedaţilor fiind astfel mult mai numeros[428]. Nu numai acest articol a fost dedicat eroilor, ci o întreagă broşură publicată în acel an conţinând texte şi fotografii, semnând pentru ultima oară: Grofşorean K. Béla.

---

[427] *Plan pentru prevenirea, protecţia şi diminuarea efectelor inundaţiilor în S. H. Banat*, www.rnges.anpm.ro.

[428] Cornel Grofşorean, *Mind hösök ök, mind férfiak*, „Lugosi Ellenör", V/1912, nr. 41, 3 iunie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

După Unire

După anul 1918 Cornel Grofşorean a început să ocupe funcţii administrative, intrând astfel în corpul funcţionarilor publici, ceea ce i-a permis cunoaşterea în detaliu a problemelor prin care trecea România, o ţară unificată cu un teritoriu mult mai extins, cu regiuni ce aparţinuseră timp îndelungat unor foste imperii. De pe poziţiile de prim-pretor, subprefect şi primar, cu întreruperi până la mijlocul anului 1932, Cornel Grofşorean s-a confruntat cu numeroase inadvertenţe administrative rezultate din diversitatea de coduri şi sisteme legislative, unele vechi, neadaptate, dar aflate în vigoare, altele noi, neaplicabile încă, situaţie care a caracterizat România după unirea din 1918. Practica de teren, spiritul analitic şi privirea critică asupra disfuncţiilor administrative au avut ca rezultat publicarea mai multor articole serial în „Lugoscher Zeitung", în care a făcut o analiză comparativă mai multor sisteme, în intenţia de a realiza propuneri viabile spre o reformă. A început cu examinarea sistematică a componentelor sistemului administrativ, precizând necesitatea autonomiei judeţelor, cercurilor, comunelor, oraşelor. Discuţia s-a centrat pe consiliul comitatens, instituţia prefectului, administraţia oraşelor, limba oficială, toate purtând amprenta unui fost cetăţean al imperiului, actualmente cetăţean român cu expertiză atât teoretică, cât şi practică în drept administrativ. Observaţiile sale pertinente reflectă situaţia existentă, rezultată din dificultatea armonizării administrative prin reorganizarea teritoriului, dar şi sensibilităţilor minorităţilor apărute în timp în unele regiuni ce aparţinuseră imperiului, aflate acum sub autoritatea românească.

După apariţia articolelor care supuneau dezbaterii publice aceste propuneri, Cornel Grofşorean le-a expus cu ocazia unei întâlniri cu locuitorii oraşului Timişoara în timpul primului mandat de primar[429]. Intenţia de reformare a administraţiei era deja în atenţia unei comisii a Ministerului de Interne, care redactase un proiect. Cornel Grofşorean, cu prilejul acelei întâlniri, criticase câteva din prevederile care le considera deficitare, în special faptul că principiul autonomiei şi descentralizării, extrem de necesare, nu erau expres precizate, delegaţia permanentă a consiliului constituită din cinci membri era prea mică, lipseau funcţionarii de specialitate în consiliu şi altele.

Toate articolele intitulate *Die Verwaltungreform*, apărute în mai multe

[429] Idem, *Die Verwaltungsreform. Der Vortrag des Oberbürgermeisters Dr. Grofşorean*, „Schäbische Volkspresse", 10 mai 1921, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

numere ale ziarului „Lugoscher Zeitung" în decursul anului 1921, s-au referit la problemele reformei administrative, ale necesității și complexității ei. Ceea ce l-a determinat pe Cornel Grofșorean să abordeze această tematică a fost tocmai nevoia imperioasă pe care a semnalat-o în primul număr dedicat[430], necesitate ale cărei origini se aflau în contextul politic agitat, a existenței unui socialism rău interpretat și a germenilor comunismului ce începuse să acționeze distructiv în România. Prin poziția sa, România era expusă în fața inamicilor, iar lipsa unei solidarități interne care să mobilizeze și dificultățile financiare, ar putea face din ea o țintă sigură. Era necesară restabilirea ordinii interne, obiectiv realizabil doar printr-o reformă administrativă, este explicația dată de Grofșorean atenției deosebite pe care o acorda temei administrației.

Pilonii de bază ai acestei reforme trebuiau să se concentreze pe autonomia județelor și inamovibilitatea funcționarilor. Pe ideea autonomiei comitatense, Cornel Grofșorean a insistat cel mai mult, explicând avantajele unui sistem descentralizat cu forme autonome mai ales în cazul unor evenimente sociale, exemplificând prin cazul Rusiei unde, datorită centralismului și autocrației, revoluția bolșevică s-a propagat cu repeziciune. O eventuală descentralizare ar avea ca efect paralizarea mișcărilor sociale care ar izbucni în asemenea „*vremuri anormale*", deci beneficiul ar fi enorm, pe de altă parte autonomia ar funcționa și ca o barieră în calea politizării administrative. Autonomia, în viziunea sa, trebuie să se asigure nu numai la nivelul județului și cercului, dar trebuie să coboare până la nivel de comună, iar conducerea să fie aleasă prin vot. Datorită analfabetismului, votanții nu trebuie să fie foarte tineri și mai ales trebuie asigurată proporționalitatea cu numărul populației. Orașele au nevoie de o atenție specială, administrarea lor fiind o chestiune sensibilă, rolul acestora fiind unul important și asta s-a văzut în timpul fostei guvernări, când imperiul a susținut intelectualitatea maghiară și germană în dauna celei românești. Trebuie găsită o modalitate corectă, acceptată de către toate naționalitățile, deoarece contribuția culturală a acestora nu poate fi negată. Limba în administrație este de asemenea o chestiune importantă, trebuie folosită limba majorității, dar totodată fiecare cetățean să dețină și dreptul de a folosi limba maternă[431].

În încercarea de a propune căile unei reforme administrative, Cornel Grofșorean recunoștea meritele sistemului anterior pe care îl considera

[430] Idem, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 11 martie 1921, p. 3.
[431] Idem, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 25 martie 1921, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

judicios gândit de statul maghiar, mai ales pe linia statutului funcționarului şi inamovibilității acestuia, celălalt punct de sprijin al pledoariei sale. Participarea cetățenilor la actul administrativ şi situarea funcționarilor deasupra politicii de partid, ar fi caracteristici ce trebuie preluate de la fostul imperiu. Acestea erau coordonatele prin care statul maghiar îşi exercita puterea, măsura fiind necesară în situația în care etnia maghiară nu putea domina decât administrativ, nefiind majoritară numeric în raport cu alte naționalități. Situația României la acea dată era una similară. Deşi românii erau majoritari numeric, existau circa patru milioane de persoane aparținând altor naționalități care trebuiau incluse în actul administrativ, în probleme sociale, economice, fără să fie subjugate sau manipulate politic[432].

Centralismul excesiv putea oricând deveni periculos pentru ordinea internă, concentrarea întregii puteri în mâna ministrului şi a prefectului atrage după sine pierderea inițiativei locale, administrația devenind în timp o unealtă în mâna politicienilor. Funcționarii nu se pot elibera de influențe politice, schimbarea guvernelor ar fi urmată de schimbarea funcționarilor superiori care vor ajunge să facă politică în loc de administrație, vor cere favoruri şi protecție din partea politicienilor, vor aduna averi ilicite, în eventualitatea eliminării, trebuie să se asigure de resurse suficiente. Centralizarea ar avea avantajul unei conduceri unitare, energice, dar se pierde interesul comun[433]. Grofşorean făcuse deja cunoştință cu practica politicianistă din administrație, era chiar după înlocuirea abuzivă de la primăria Timişoarei, astfel încât considerațiile sale se bazau şi pe propriile experiențe.

Cornel Grofşorean a exprimat opinii pertinente şi în legătură cu modul de impozitare, cu istorie diferită în regiunile României. În Transilvania şi Banat populația era mult mai reticentă față de impozite, ideea de a plăti la stat nu era agreată, fiindcă banii s-ar pierde în sistem, astfel Grofşorean i-a dedicat un spațiu jurnalistic distinct, analizând cazul de la primăria din Bucureşti. În încercarea de a-şi asigura fonduri s-a apelat la tot felul de încasări, ajungându-se la situații absurde, când totul s-ar putea simplifica dacă oraşele ar avea dreptul de a aplica impozite. Legislația fiscală nu permitea acest lucru, ceea ce lui Grofşorean i se părea că se încalcă un drept sacru al colectivității, extinzându-se sistemul din Vechiul Regat pe care îl considera

[432] Idem, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 3 aprilie 1921, p. 2.
[433] Idem, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 11 martie 1921, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

deficitar. Și la Timișoara se percepuse o taxă de lux care s-a anulat, ceea ce este o dovadă că administrarea locală este doar o iluzie[434].

După ratificarea tratatelor de pace la finalul primului război mondial, în România procentele minorităților în totalul populației erau însemnate, cu deosebire în teritoriile alipite după 1 decembrie 1918. În regiunea bănățeană mixul de populație rezultat în urma politicilor de colonizare exercitate de-a lungul timpului a creat un teren fertil dezvoltării economice, sociale, culturale, după unire fiind însă nevoie de un nou cadru legislativ în care să se integreze şi să-şi continue existența toate aceste naționalități.

Tratatul minorităților semnat după Conferința de Pace din anul 1919 a trebuit urmat de adoptarea unor legi, prin care să se asigure o dezvoltare egală tuturor cetățenilor, să se asigure dreptul de exprimare, de participare electorală, specifice unei societăți democratice. Acest proces s-a desfăşurat uneori anevoios, împiedicat de evenimente ale politicii europene revanşarde, dar şi din motive interne legate de o anumită lentoare a guvernelor româneşti, în strădania de a asigura pluralismul cultural şi reformarea societății în noile granițe.

Poziția exprimată de Cornel Grofşorean în problemele minorităților din Banat era profund conectată la politica externă, la nevoile interne şi reverberațiile transmise prin presă. Cititor de articole de presă, colecția sa o demonstrează, Cornel Grofşorean era la curent cu fluxul informațiilor pe diverse teme, cu mesajele pe care actorii politici (partide, guverne, lideri) le transmiteau, cu legislația europeană şi cea românească în problemele drepturilor omului, fiind adeptul unui echilibru în relația majorității cu minoritățile, accentuând pe linia integrării acestor minorități în statul român cu respectarea legislației şi egalității în drepturi.

Pe măsură ce atitudinea revizionistă a Ungariei şi Germaniei s-a manifestat din ce în ce mai vehement în raport cu minoritățile din România, Cornel Grofşorean a ripostat deseori, cerând tratament pentru grupurile etnice din țară, precum aveau românii în țările limitrofe.

Despre minoritatea germană referirile sunt puține în publicistica semnată de Cornel Grofşorean. Un articol apărut în oficiosul PP, intitulat *„Problema şvăbească"*, ilustrează cel mai bine gândirea lui Cornel Grofşorean vis-á-vis de acest grup etnic. Când a scris articolul, Grofşorean a avut o motivație politică legată de *„pactul de la Ciucea"*, semnat de generalul Averescu şi Octavian Goga cu PNM. Înțelegerile politice urmau să

[434] *** *Das Selbstbesteuerungsrecht der Städte*, „Temesvarer Volksblatt", 21 iunie 1923, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

includă şi partidul şvabilor din Banat, ceea ce i-a nemulţumit pe liberali, care acuzau această minoritate de *„ţinută antipatriotică"*. Cornel Grofşorean a ripostat publicând articolul în care i-a contrazis pe liberali, făcând o analiză nuanţată componenţei partidului, în care distinge cele două categorii: germanii de bună credinţă, care manifestau tendinţe de apropiere faţă de români şi luptau împotriva maghiarizării, şi cea a germanilor opozanţi, negativişti, cu vădite tendinţe autonomiste sau promaghiare reprezentată de etnicii bănăţeni Muth[435], Blaskovici[436] şi Müller[437]. A fost o ocazie pentru Cornel Grofşorean să reitereze mitul civilizator al germanilor, să-şi manifeste deschis simpatia faţă de Orendi-Hommeneau[438] de exemplu, dar şi faţă de alţii, care *„aveau curajul să-şi ridice capul contra valurilor cotropitoare ale maghiarizării"* şi mai ales să declare motivul pentru care simpatizează această naţionalitate, atitudinea la Conferinţa de Pace din anul 1919, când au susţinut unirea Banatului cu România. Aripa autonomistă s-a născut mai târziu, spune Grofşorean, după contaminarea cu ideile şi cultura maghiară deznaţionalizatoare, astfel încât s-au născut şi sentimente de neîncredere faţă de această minoritate. Concluzia lui Grofşorean se suprapunea în mod firesc politicii partidului din care la data respectivă făcea parte, într-o perioadă politică tulbure, când se încerca coagularea unei opoziţii la guvernarea liberală, iar PP încerca să-şi găsească aliaţi după spulberarea mitului Averescu. Încă încrezător în steaua PP, Cornel Grofşorean era optimist şi idealiza viitoarea alianţă politică:

> „...s-a impus soluţia calmă a căutând contact cu aceşti bărbaţi şi Partidul Poporului de sub conducerea d-lui General Averescu îşi vor întinde mâna prietenească acestui popor cinstit şi pacinic în ciuda tuturor atacurilor ridicule ale celorlalte partide lipsite de curagiul şi idealismul necesar, pentru a soluţiona problema cea mai grea a minorităţilor[439]".

---

[435] Gaspar Muth (1876–1966), avocat, licenţiat la Budapesta, doctor în drept, preşedintele comunităţii germano-şvăbeşti din Banat.

[436] Blaskovics (Franz) Ferenc (1864–1937), înalt prelat catolic de orientare pro-maghiară, editor al unor ziare de limbă germană, senator în Parlamentul României, a militat pentru drepturile minorităţii germane.

[437] Koloman Müller (1891–1957), consilier local la Timişoara, absolvent de şcoală profesională, a luptat pe front, a fost arestat după 1918 pentru activitatea sindicală.

[438] Viktor Orendi Hommeneau (1870–1954), scriitor, născut la Dumbrăveni (Sibiu), cunoscută personalitate literară şi politică, s-a mutat la Timişoara în anul 1900. A fost şi deputat în Dietă, condamnat la închisoare de autorităţile comuniste.

[439] Cornel Grofşorean, *Problema şvăbească*, „Îndreptarea", VI, nr. 350, 1 martie 1924, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Întreaga societate civilă românească era la curent cu propaganda internațională defăimătoare la adresa modului în care se administrau problemele minorităților în România, exagerându-se lipsurile, prezentându-se în mod tendențios unele realizări, în intenția de a justifica apoi acțiunea revizionistă. Cornel Grofşorean a ripostat, ca şi alți intelectuali, la aceste calomnii, întrebând retoric dacă sunt cunoscute problemele minorităților în statele calomniatoare, exemplificând cu situația românilor din Timoc, Macedonia, Iugoslavia, croații şi slovenii din Italia, germanii din Tirol. Situația acestora era chiar dramatică, pusă sub semnul deznaționalizării, a interdicției de a-şi folosi limba maternă în instituțiile publice, în familie sau obligați să-şi schimbe onomastica. Cornel Grofşorean era de părere că problemele minorităților trebuie să constituie un imperativ al fiecărui stat, nu lăsat în seama organizațiilor internaționale care nu intervin sau dacă o fac îşi urmăresc propriile interese [440].

Atenția acordată de Cornel Grofşorean organizațiilor politice maghiare din România şi a modului în care vizibil sau voalat susțineau revizionismul Ungariei, a fost una specială. Era un bun cunoscător al limbii maghiare, citind frecvent publicațiile din Ungaria şi România în probleme de politică externă mai ales, căutând nu numai informații, ci încercând să înțeleagă mesajele, înțelesurile ascunse şi scopul urmărit. Sesizase esența la alegerile comunale din anul 1933 de la Timişoara, când partidele româneşti realizaseră cartel electoral cu minoritățile, inclusiv cea maghiară. Retragerea unora însă, a creat o situație favorabilă PNM, care obținuse un număr considerabil de mandate în consiliul orăşenesc şi surprinzător, şi un viceprimar în persoana lui Adolf Ungár[441], președintele de partid. Cornel Grofşorean se implicase în dejucarea planului maghiarilor, atrăgând atenția asupra pericolului, însă la vremea respectivă nu fusese ascultat. Era evident, încă de atunci, că maghiarii din România încercau să vină în sprijinul Ungariei revizioniste, instalând în administrația orașelor, de-a lungul frontierei de vest, susținători cu ajutorul partidelor româneşti. Astfel încât, se întreba Grofşorean, ce mai rămâne? *„să admiri abilitatea ungurilor sau să te scârbeşti de politicianismul fără margini al partidelor noastre"*[442]. Explicația ar fi *„laşitatea civică"* ca rezultat al educației politicianiste, spune tot el.

---

[440] Idem, *Chestiunea minorităților şi noi românii*, „Cuvântul satelor", III/1929, nr. 92, 3 februarie, p. 1.

[441] Adolf Ungár (1887–1942), avocat născut la Beşenova Veche (Timiş), şi-a făcut studiile de drept la Cluj şi Budapesta, doctor în drept, președintele PNM.

[442] Idem, *Cum se face politică de partid dea lungul frontierei*, „Ecoul", X/1934, nr. 196, 10 februarie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Cornel Grofşorean a urmărit constant problema minorităților folosită de statele revizioniste, în principal de Ungaria, care încerca să inducă publicului european ideea că în România guvernul nu asigură respectarea drepturilor minorităților sau că acestea sunt supuse politicilor de asimilare. Prin ziarele budapestane, care circulau şi în România, adepții revizionismului vehiculau tot felul de idei, făceau afirmații tendențioase, prin care încercau să justifice eventualele pretenții teritoriale. Cornel Grofşorean a fost deseori deranjat de termenii jignitori folosiți la adresa românilor de presa maghiară, *„búdös oláh"*, tocmai ei care la întâlnirile internaționale nu ezitau să se erijeze în națiunea care a avut o mie de ani un rol civilizator asupra unor popoare inferioare cultural şi politic, incapabile să se guverneze singuri. Jignirile se adresau tuturor celor care făcuseră parte din imperiu, nu numai românilor. Astfel sârbii erau *„vad rácz"*, şvabii *„bute svab"*, slovacii *„a tot nem ember"*, fără să se ridice vreunul la nivel european, aşa cum erau ei. Grofşorean a ironizat pretențiile absurde ale Budapestei că ar fi civilizat nişte popoare care între timp şi-au constituit state independente, tocmai pentru că au fost *„civilizați"*. Rolul civilizator al Ungariei nu s-a prea materializat în optica lui, dacă tocmai ungurii afirmă această contradicție. Grofşorean a făcut referire la două scandaluri de talie internațională pornite de la Budapesta, de la statul *„civilizator"*. Unul se referea la falsificarea bancnotelor de o mie de franci în anul 1925 de către o rețea cu sediul în capitala Ungariei[443], Grofşorean ironizând că poate ungurii vor *„să ne introducă în tainele civilizate ale falsificării de bancnote?"*, iar celălalt la faptul că pe teritoriul Ungariei *„civilizate"* s-au pregătit două atentate la nivel european adică: *„spre a ne pregăti la Jankapuszta*[444] *pentru asasinarea regilor din statele adverse Ungariei civilizatoare"*[445].

Cornel Grofşorean, de mai multe ori în cuprinsul articolelor referitoare la Ungaria feudală, a pus sub semnul îndoielii mitul privind rolul civilizator pe care intelectualii maghiari îl susțineau cu vehemență. Cauzele menținerii organizării feudale până târziu, existența latifundiarilor în Ungaria, nu au constituit obiect de critică doar de către el, ci şi pentru alți autori maghiari, semnalând lucrarea lui Kovács Imre[446], în traducere românească

[443] *Istoria României. Transilvania*, II, editor Fundația George Barițiu, Cluj-Napoca, 1997, p. 1255–1394.

[444] Localitate în Ungaria unde s-au antrenat teroriştii croați vinovați de asasinarea regelui Alexandru al Iugoslaviei şi al lui Louis Barthou ministru de externe al Franței în anul 1934.

[445] Ignotus, *Națiunea civilizatoare*, „Gazeta antirevizionistă" I, nr. 13, 2 decembrie 1934, p. 2.

[446] Kovács Imre (1913–1980) cunoscut politician, scriitor, publicist maghiar, a decedat la New York.

https://biblioteca-digitala.ro

„revoluția mută"[447] care declanşase în Ungaria mai ales în cercurile oficiale numeroase reacții. Autorul personalitate recunoscută, publicase această lucrare cu intenția de a demasca *„maşinațiunile păcătoase ale protipendadei feudale şi înstrăinate care domina un popor maghiar lipsit de vlagă"*. Ideile conținute în respectivul volum, căruia Cornel Grofşorean i-a făcut o scurtă prezentare[448], erau întocmai pe placul său, un fost simpatizant marxist.

Grofşorean mai avusese inițiative de acest gen înainte de anul 1918, publicând la vremea respectivă articole în aceeaşi notă. Referindu-se la ceea ce Kovács Imre a numit revoluția mută, Grofşorean a admirat temeritatea demersului autorului care care un adevărat patriot, încerca să atragă atenția asupra realităților sociale maghiare, a reducerii populației țărăneşti, Grofşorean identificând similitudini cu situația din Banat. În Banat, practicarea sistemului *„einkinder"* şi *„keinkinder"* a dus la descreşterea populației româneşti, ceea ce echivala cu un adevărat dezastru pentru intelectualii preocupați de viitorul provinciei, printre care se număra şi Cornel Grofşorean. Concluziile autorului maghiar l-au ajutat pe Grofşorean să înțeleagă mai bine că nu maghiarii până în anul 1918 au urmărit în teritoriile locuite de români deznaționalizarea acestora, ci marii proprietari feudali care nu erau maghiari, mult mai interesați să aplice politica de dominație atât asupra românilor, cât şi asupra ungurilor, menținându-i cât mai mult timp în stare de iobăgie[449].

La începutul anului 1939 Cornel Grofşorean a scris un articol extrem de documentat despre situația minorităților din Ungaria, puternic marcat de contextul internațional în care Germania declanşase criza sudetă şi România încerca să se asigure diplomatic de relații strânse cu alte puteri europene, pentru a-şi proteja granițele împotriva vecinilor revizionişti şi de a obține garanții de securitate.

Articolul respectiv a fost publicat după ce Anschlussul din martie 1938 a avut loc, astfel încât atenția sa s-a îndreptat exclusiv asupra Ungariei, considerând-o în intențiile sale un adversar mult mai periculos decât URSS sau Germania. Ocuparea Cehoslovaciei şi Austriei de către Germania hitleristă, având multiple consecințe pe planul politicilor internaționale, s-a adăugat altor focare de război: ocuparea zonei renane şi războiul civil din Spania, apărând mai vizibil ca oricând tendința imperialistă a regimului

[447] Kovács Imre, *A néma forradalom*, Budapest, Ed. Cserépfalvi, 1937.

[448] Recenzia a fost publicată de Cornel Grofşorean în „RISBC", VII/1939, nr. 25, ianuarie-martie, p. 120–123.

[449] Cornel Grofşorean, *Revoluția mută*, „România de Vest", 2, nr. 239, 30 ianuarie 1939.

https://biblioteca-digitala.ro

național – socialist german, şi interesul lui Hitler pentru aplicarea principiului minorităților în statele succesorale[450].

Este o analiză sintetică efectuată asupra felului în care problema minorităților era tratată în Ungaria şi care releva situația germanilor şi a populației evreieşti supuse asimilării. Cele două au suportat vădite acțiuni de deznaționalizare, fiindu-le interzisă orice formă de organizare politică, iar în cazul germanilor, nici măcar culturală. Protestele vehemente ale liderului mişcării culturale Basch[451] au fost inutile, i-au adus chiar condamnarea. Evreii renunțaseră de bună voie la identitatea etnică considerându-se unguri de confesiune mozaică, ceea ce a simplificat mult politica Budapestei. După agresiunile Germaniei naziste, Ungaria şi-a schimbat politica, Basch a revenit în fruntea organizației germane, iar liderii maghiari au început în discursurile lor politice să dea asigurări privind respectarea drepturilor minorităților. Cornel Grofşorean a ținut să precizeze în final că, în funcție de modul cum înțeleg politicienii unguri minoritățile şi situația lor, ar trebui şi statul român să reacționeze. Concluzia lui Grofşorean era că în România drepturile minorităților sunt mult mai respectate decât în Ungaria, cel puțin în cazul minorității româneşti, aceştia fiind de-a dreptul ignorați în țara vecină[452].

Despre minoritatea sârbă, Cornel Grofşorean s-a exprimat publicistic mai ales în deceniul patru al secolului cu ocazia implicării în reprezentarea românilor din Iugoslavia la Congresul Naționalităților de la Geneva. Reprezentarea acestora era esențială pentru statutul şi condiția lor în țara vecină, în care se instaurase deja un regim de dictatură. Consecințele acesteia erau resimțite mai puternic de către români decât de majoritatea sârbă a populației. Startul acestui demers prin care Cornel Grofşorean şi-a dovedit calitățile de mediator, a fost provocat de Congresul refugiaților de la Timişoara din anul 1930. Acesta a fost evenimentul care a declanşat o întreagă corespondență cu persoanele implicate, reflexia în media incluzând nu numai pozițiile lui Grofşorean, dar şi a întregii ACB grupată în jurul revistei „Banatul". Nume de prestigiu ale intelectualității româneşti au exprimat diverse puncte de vedere prin care se critica

[450] Emilian Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă (1908–1940)*, Iaşi, Casa editorială Demiurg Plus, 2010, p. 169–170.

[451] Viktor Basch (1863–1944), activist important pentru drepturile evreilor în Franța, născut la Budapesta a emigrat în Franța unde a militat pentru drepturile omului, a fost asasinat de fanaticii antisemiți.

[452] Cornel Grofşorean, *Ungaria şi problema minoritară*, „România de Vest", 1 ianuarie 1939.

https://biblioteca-digitala.ro

imperialismul sârbesc, se denunța politica autoritară și abuzurile față de minoritatea română. Printre aceștia îl regăsim și pe Cornel Grofșorean care avea deja relații puternice cu liderii românilor de acolo și întrezărea posibilități prin care aceștia puteau fi ajutați. Ca atare, opiniile lui erau în presă un reflex al acestui congres, susținute atât în nume propriu, cât și prin condeiul jurnalistului Romulus Dianu cu care avusese discuții în acest sens[453].

O primă luare de poziție a făcut-o în paginile „Vestului" cu scopul de a preciza mai clar ideea necesității organizării minorității românești din toate țările limitrofe, nu numai din Iugoslavia. Era un răspuns dat jurnalistului Ioan Montani[454] și a scepticismului cu care acesta privea propunerea făcută de Cornel Grofșorean la congresul amintit[455].

Sub egida Congresului de la Geneva și în temeiul tratatelor de pace, Grofșorean propunea ca minoritatea românească din țările limitrofe să-și unească forțele pentru a-și reprezenta interesele, așa cum au procedat și alte popoare, catalaunii din Spania de pildă, care erau înglobați în blocul latin. Aceste idei de constituire a unui bloc cu toți românii minoritari se bazau în primul rând pe situația celor din Iugoslavia. Ioan Montani însă pusese problema în context politic european, așa cum o punea și statul român, îngrijorat că o asemenea idee pusă în practică ar periclita relațiile de vecinătate româno-sârbe. Cornel Grofșorean a avut însă răspuns, demonstrând că respectând tratatele de pace se poate realiza o astfel de uniune, nu încălcându-le. Acele tratate care au făcut posibilă constituirea Iugoslaviei aveau prevederi foarte clare privind minoritățile pe care trebuiau să le respecte toți, iar sacrificarea grupului etnic român pentru trăinicia alianței sârbo-române pentru Grofșorean, era de neacceptat.

Opiniile lui Cornel Grofșorean au fost susținute și de Romulus Dianu[456] în două articole la „Curentul", unde era ziarist[457]. „Curentul" se mai arătase interesat de soarta românilor din țara vecină cu prilejul conferinței Micii Înțelegeri, detectând amestecul Ungariei care prin ziarul „Temesvari

[453] Este vorba de articolul semnat de Romulus Dianu, *Reciprocitate cu sârbii*, „Curentul", III/1930, nr. 957, 21 septembrie, p. 1.

[454] Ioan Montani (1882–1961), publicist născut la Teremia Mare (Târnava-mică). A publicat în „Luceafărul", „Tribuna", „Românul", „Tribuna Nouă".

[455] Ioan Montani, *Blocul minoritar latin?*, „Vestul", I/1930, nr. 91, 13 august, p. 3.

[456] Romulus Dianu (1905–1975) publicist, prozator, născut la București, a fost redactor la „Curentul", a mai colaborat la „România literară", „Contimporanul" etc.

[457] Acestea erau: *Liga Minorităților?* „Curentul" 20 august 1930 și *Reciprocitate cu sârbii* „Curentul", III/1930, nr. 957, 21 septembrie, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Hirlap"[458] încerca să minimalizeze interesul românilor din România față de problematica conaționalilor din Iugoslavia. De asemenea, Romulus Dianu sesizase în scopul constituirii Ligii Minorităților un mijloc pentru susținerea revizionismului maghiar şi german, nicidecum pentru ajutorarea românilor din Iugoslavia, ideile sale prin subtilitatea lor atrăgând atenția lui Cornel Grofşorean.

După apariția primului articol, Cornel Grofşorean, care se informase între timp de la Petru Nemoianu asupra autorului, i-a trimis o scrisoare în care a prezentat pe scurt situația românilor din Iugoslavia pe care o cunoştea foarte bine, inclusiv filmul evenimentelor de la Congresul din Timişoara de la 1 iunie 1930. A accentuat asupra pasivității guvernului român şi a faptului că în lipsa oficialilor s-a dezvoltat o mişcare independentă, particulară pentru ajutorarea celor 500 de mii de români, sistematic deznaționalizați, ca şi a altora aflați în țările limitrofe, aproximativ două milioane de persoane. Toți aşteptau aplicarea în practică a tratatelor de pace prin care urmau să se organizeze şi să-şi apere drepturile. Lucrurile nu se mişcau şi atunci intelectualitatea timişoreană a decis să acționeze, prin constituirea unui birou de studii şi a unei secții a Asociației refugiaților, care să comunice cu minoritatea românească din țările vecine. Din scrisoare rezultă şi o întâlnire care urma să se producă la Timişoara între Romulus Dianu şi intelectualii timişoreni, printre care se număra şi Cornel Grofşorean[459].

În aceeaşi lună Romulus Dianu a publicat un alt articol în care se vedea că acum este mult mai avizat, grație informațiilor pe care le-a primit de la Grofşorean. Subiectul se concentra pe relațiile româno-sârbe, a faptului că, în ciuda încheierii unor alianțe, un conflict latent încă exista. Ideea pe care Romulus Dianu îşi baza argumentația era a reciprocității acestor relații, luând ca exemplu un fapt aparent banal, împrejurarea când Praga a cerut Bucureştiului informații privind taxele plătite de studenții români şi străini, ceea ce ar fi aplicabil şi vecinilor sârbi. Exemplul nu a fost luat la întâmplare, Iugoslavia refuzase paşapoartele pentru cetățenii sârbi de etnie română, fără de care aceştia nu puteau studia la universități româneşti. Romulus Dianu pleda astfel pentru reciprocitate în relațiile bilaterale, punct de vedere sugerat de Cornel Grofşorean care formulase şi cu alte ocazii această idee. Totodată a dezvăluit cititorilor proiectul neoficial de

[458] „Temesvári Hirlap", cotidian politic maghiar cu apariție neregulată în intervalul 1903–1940 la Timişoara, autointitulat independent, unul dintre redactori a fost şi poetul Ady Endre.

[459] Scrisoarea din 4 septembrie 1930 în Carmen Albert, *Documentele*...II p. 92.

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentare a românilor din Iugoslavia la Congresul Naționalităților de la Geneva, ca singura inițiativă de ajutorare a acestei minorități, întreg articolul făcând dovada colaborării cu Grofşorean [460].

Cornel Grofşorean nu a mai publicat pe tema relațiilor cu vecinii sârbi până în anul 1941[461], cu ocazia atacării Iugoslaviei de către trupele germane. România, deşi membră a Axei, a refuzat participarea la acest război şi nu a ocupat Banatul sârbesc, aşa cum se discutase la tratative. Se dovedea astfel un partener de încredere pentru țara vecină. Vestea l-a făcut pe Grofşorean să revină asupra problemei românilor, publicând în „Curierul Banatului"[462] un articol în care reliefa atitudinea nesinceră a Iugoslaviei în decursul existenței Micii Înțelegeri. Deşi evenimentul atacării era dramatic şi trist, nu s-a lăsat copleşit de emoții şi, pragmatic, a sugerat că este momentul potrivit al unificării pentru milioanele de români, inclusiv cei din Timoc, spunând răspicat: „*pretindem Banatul întreg*". Întregirea Banatului ar fi fost unica soluție pentru românii deznaționalizați din țara vecină[463]. În conjunctura prăbuşirii statului vecin, Grofşorean şi-a adus aminte de atitudinea lui Ion I.C. Brătianu, care la Conferința de Pace de la Versailles din anul 1919 nu a semnat tratatul, supărat că Banatul nu revenise în întregime României. Evoluția istorică a demonstrat în opinia lui Grofşorean că:

> „Serbia mărită nu s-a dovedit a fi viabilă. Unitatea între sârbi, croați, sloveni, mahomedani nu s-a conturat în timp datorită sârbilor, care nu au putut implementa sentimente naționale, deoarece acestea nu au existat niciodată".

Grofşorean a continuat pe parcursul articolului ideea revendicării Banatului sârbesc, fără să precizeze argumente istorice sau de altă natură, mai mult ca omagiu memoriei lui Ion I.C. Brătianu inclusiv şi prin titlul metaforic ales al articolului: *Când România a trântit uşile la Versailles* [464].

Românilor din Timoc Cornel Grofşorean le-a dedicat un articol special, în care a explicat de ce România ar trebui să administreze deja

[460] Încă o probă ar fi pe marginea ziarului aflat în colecția de periodice a Muzeului Banatului Montan, unde există o însemnare aparținând lui Cornel Grofşorean „*inspirat de mine*".

[461] Proiectul reprezentării românilor în forul european eşuase la scurt timp după inițierea lui.

[462] „Curierul Banatului" organ al comerțului, industriei, agriculturii, finanțelor şi muncii în perioada 1919–1943, fondator Iancu Conciatu care a fost şi proprietarul ziarului.

[463] Cornel Grofşorean, *Momentul istoric al adevărului*, „Curierul Banatului", XXII/1941, nr. 53, 13 aprilie, p. 2.

[464] Idem, *Când România a trântit uşile la Versailles*, „Curierul Banatului", 20 aprilie 1941, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

regiunea, chiar dacă ea era integrată în continuare în granițele statului vecin. Raționamentul se baza pe situația de fapt: contextul politic răvășit în care administrația sârbească se retrăsese, Bulgaria în imposibilitate să pretindă ceva, iar statele agresoare Germania și Italia indiferente în a-și asuma aceste sarcini. Soarta românilor din Timoc ar trebui să preocupe România de urgență, fără pretenții teritoriale, doar *„o administrație în acele vremuri tulburi pe cosângenii noștri mult încercați ferindu-i de vicisitudinile fireşti în volbura evenimentelor istorice"*.

O administrație românească de ambele maluri ale Dunării ar însemna implicit românizarea lor, ceea ce din punct de vedere militar și strategic simplifica situației Cazanelor, porțiunea dintre Turnu-Severin și Baziaș[465].

Cu aceste articole Cornel Grofșorean se situa în spațiul publicistic al presei românești care începuse să revendice partea sârbească a Banatului, declanșată odată cu violența cu care Germania a invadat Iugoslavia. Cornel Grofșorean nu pleda însă pentru anexarea forțată, dar se pronunța apăsat pentru administrarea teritoriului *„urmând ca cei în drept (...) să decidă în conformitate cu interesele general-europene"*. Preocuparea în România pentru românii din Timoc era mai veche, opinia publică era informată frecvent despre faptul că aceştia erau împiedicați de autoritățile sârbe să-și afirme identitatea și apartenența la altă cultură decât cea impusă. În anul prăbușirii statului iugoslav manifestările opiniei publice româneşti s-au concentrat pe acest grup etnic și a viitorului lor în configurația europeană ulterioară războiului. De partea aceasta s-a situat și Cornel Grofșorean, exprimându-și opinia într-un articol intitulat simplu: *Românii din Timoc*[466].

În acest articol Cornel Grofșorean dovedește că atenția asupra românității din alte țări nu s-a stins, așa cum a înțeles și în deceniul anterior, când a sprijinit acțiunea românilor din Iugoslavia pentru Congresul de la Geneva. Vizionar, Cornel Grofșorean și-a dat seama în anul 1941 de importanța momentului și semnificația pentru viitorul românilor timoceni, spunând că ocazia nu trebuie ratată, iar respectarea limbii, a culturii și bisericii, cele care definesc apartenența unui popor, trebuie asigurate indiferent cum va arăta viitorul. România va avea un rol important, va trebui să vegheze asupra conaționalilor din Timoc, Grofșorean gândind chiar o schemă prin care se putea interveni pentru accelerarea acțiunii. În primul rând trebuie acordată o atenție deosebită bisericii ortodoxe românești. O primă urgență

[465] Idem, *Soarta Timocului*, „Curierul Banatului" XXII/1941, nr. 63, 27 aprilie, p. 2.
[466] Idem, *Românii din Timoc*, „Curierul Banatului", 1 mai 1941, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

ar fi introducerea limbii române în serviciul divin, urmată de angajarea de preoți români, înființarea de școli confesionale cu limba de predare maternă, învățători români și biblioteci cu școli românești. Problema școlii românești era mai veche în Iugoslavia, abia în anul 1933, prin semnarea convenției școlare româno-sârbe, s-a admis pe bază de reciprocitate, dreptul de a înființa școli cu limba de predare maternă în cele două țări[467]. Înființarea de școli confesionale funcționa ca o garanție pentru situațiile în care cele publice s-ar desființa într-un regim politic restrictiv, dictatorial.

Vehemența cu care intelectualitatea bănățeană dădea glas dorinței de a unifica cele două părți ale Banatului, a creat în rândul refugiaților ardeleni aflați la Timișoara după Dictatul de la Viena temeri, pe care Grofșorean a ținut să le risipească publicând un alt articol dedicat acestora: *Către frații ardeleni*[468]. Ardelenii care suferiseră după dislocarea nord-vestului Transilvaniei în anul 1940, mulți dintre ei refugiindu-se în alte regiuni, inclusiv în Banat, nutreau speranța că la Conferința de Pace teritoriul va fi retrocedat, însă noile evenimente puteau să încline balanța într-un mod nefavorabil, astfel încât se putea risca enorm: Banatul reîntregit, dar România fără Transilvania. Ambele nu puteau fi obiect de schimb. Cornel Grofșoream însă, a dat prin intermediul articolului un răspuns diplomatic, adică unirea românilor în condițiile noilor vremuri este un scop logic deoarece *„este inimaginabil ca 17 milioane de români să fie răsfirați în 4–5 state"*, dar nici să fie abandonați un milion și jumătate de români ardeleni. Totul depindea de forțele politice externe și speranța că ce s-a întâmplat la Versailles în anul 1919, nu se va mai repeta.

Îndelungata activitate jurnalistică, contactul cu alți gazetari, colaborarea cu diverse publicații, presiunea mediatică exercitată asupra sa într-o anumită perioadă a vieții, experiența redacțională l-au îndemnat la un moment dat spre considerații de filozofie a comunicării, cu accent pe avatarurile profesiei de gazetar, a dialogului dintre jurnalist-public, jurnalismul înțelegându-l ca pe o profesie cu o înaltă misiune, cu rol formativ bine conturat. În opinia sa, gazetarul are rolul de îndrumător, educator, dascăl al cititorilor care își propune să atingă idealul chemării sale sociale, sesizând astfel caracterul formativ și informativ al presei. Nu orice publicist este gazetar, fiind necesară o temeinică cultură, orizont larg, cunoștințe vaste, precum și experiența vieții, etalând astfel un minim de condiții necesare în această profesie. Nici acestea

[467] Carmen Albert, *Particularități ale aplicării Convenției școlare din 1933 în Clisura Dunării*, „Anuar", Zrenianin, Ed. ICRV, 2012, p. 55–65.

[468] Cornel Grofșorean, *Către frații ardeleni*, „Curierul Banatului", XXII/1941, nr. 61, 25 aprilie, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

nu ar fi suficiente dacă gazetarul n-ar avea vocație și talent la scris. Exercițiul acestei îndeletniciri l-a făcut pe Grofșorean să realizeze și o tipologie a gazetarului, disociind două categorii: gazetarul-ideolog și gazetarul-reporter. Primul este directorul care imprimă direcția gazetei pe care o conduce, devenind și îndrumătorul opiniei publice. Rolul nu este de invidiat deoarece deseori gazetarul intră în contradicție cu dorințele și așteptările cititorilor, menirea sa fiind aceea de a le înfrunta, pentru a-și apăra poziția. Gazetarul-reporter se caracterizează printr-o mobilitate deosebită, spirit de observație, de profunzime, pentru a sesiza esența, funcționând ca o interfață între gazetă și colectivitate. Este interesantă comparația pe care Cornel Grofșorean o face după câțiva ani de campanii monografice între gazetar și monografistul de pe teren. Gazetarul trebuie să cunoască perfect societatea cu tradițiile și obiceiurile ei, patimi, virtuți, păcate, la fel ca monografistul care conduce echipa pe teren. Ambii trebuie să se deplaseze în mijlocul realității, să-și culeagă informațiile, ideea contactului direct fiind necesară, precum o antenă care prinde undele vieții din mers:

> „A nota ceea ce spun alții, a reproduce rapoartele oficiale, a lua informațiunile șefilor de serviciu etc, nu este gazetărie, ci cârpeală, deoarece din articolele sale va lipsi impresia vie a realităților, va lipsi viața palpitantă".

Rolul gazetarului-reporter apare ca fiind mai important, el stabilind relația dintre realitatea vie și masa de scris. Reporterii sunt *„tentaculele"* gazetarului-ideolog, furnizează materialul care trebuie prelucrat. Aici intervine gazetarul-ideolog, el canalizează atenția publicului, selectând din mulțimea de fapte pe cele importante, devenind în felul acesta îndrumător. Desigur Cornel Grofșorean nu ignoră faptul că asupra anumitor situații se creează o lumină favorabilă sau nu în mod artificial, fără să utilizeze termenul de manipulare, dar referindu-se la aceasta. În continuare considerațiile sale s-au referit la știri care privilegiază criminalitatea în detrimentul evenimentelor sociale, culturale sau economice, doar pentru că sunt prea numeroase și facil de obținut. Cu câteva declarații și fotografii se redactează știrea jurnalistică, însă nu aceasta este esența. De aceea nu ar trebui utilizați debutanți în postura de reporteri, este nevoie de cunoscători ai vieții sociale, deoarece ei furnizează faptul brut, fără ei *„directorul gazetei este ca comandantul unui submarin fără periscop"*[469].

[469] Cornel Grofșorean, *Ceva despre gazetari și gazetărie*", „Îndreptarea", 25 decembrie 1943, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Avocatura

Începutul

Absolvirea studiilor de drept şi scurta practică la biroul avocatului Mauriţiu Deutsch din Lugoj[470], au constituit premise favorabile pentru Cornel Grofsorean de a-şi începe cariera pe cont propriu la scurt timp după absolvire. Deşi era criză economică, Cornel Grofşorean şi-a deschis la Lugoj un birou avocaţial, iar din 25 iulie 1913 s-a înscris în Baroul timişorean[471], preocupările de natură socială, culturală, publicistică evoluând în paralel cu profesia. Începutul carierei sale a fost brusc întrerupt de intrarea în război a Austro-Ungariei, deci şi a Banatului, înrolarea, plecarea pe frontul italian, reluându-şi activitatea în anii de pace care au urmat.

Reîntoarcerea din război a fost marcată de două evenimente decisive care vor determina modificări esenţiale ale convingerilor proprii, precum şi ale traseului profesional. Prăbuşirea imperiului a însemnat alunecarea ideologiei sale spre convingeri naţionaliste de care era nevoie, după cum spunea el, pentru reconstrucţia României. A deţinut apoi mai multe funcţii publice, prima în calitate de prim-pretor la Reşiţa, subprefect al jud. Caraş-Severin, apoi la Timişoara de două ori primar şi deputat din partea PP.

După război, de la Lugoj a plecat la Timişoara, unde şi-a deschis de asemenea un birou avocaţial pe strada Coriolan Brediceanu la nr. 1, etajul II. Avocatura nu a fost o profesie pe care să-şi întemeieze cariera. Fondurile de arhivă păstrează însă dovezi că a practicat-o constant cu excepţia unei anumite perioade. După schimbarea sa de la primăria Timişoarei în guvernarea Iorga, nu a mai fost retribuit de stat şi nu a mai ocupat funcţii administrative niciodată. Câteva note, scrisori, adrese, chitanţe ne îndreptăţesc să credem că deşi nu a făcut o carieră de excepţie, avocatura a rămas o constantă

[470] AMBM, Cornel Grofşorean *Jegyzet,* MD 17/9398, f. 22.
[471] SJCSAN, *Adeverinţă*, 25 iulie 1913, dosar 7/1913, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

inclusiv după constituirea ISBC, deşi timp cât a fost în procese cu statul sau a întreținut polemici prin ziare, a rămas fără clienți.

Orientarea lui Grofşorean spre studii juridice a fost consecința unei tendințe practicată intens de tinerii români din imperiu. Cei mai mulți optau pentru această profesie pentru că în mare măsură nu prea aveau alternative. Până în anul 1918 în structura etnică a populației exista o discrepanță vizibilă între mediul rural eminamente românesc şi populația cosmopolită a oraşelor, constituită în majoritate din germani şi maghiari, românii fiind extrem de puțini. Majoritatea intelectualilor români de la sat erau preoți şi învățători, iar la oraş avocați, funcționari la bănci, profesori, ingineri, veterinari, în număr însă extrem de redus. Categoria profesională cea mai numeroasă în acest segment subțire al intelectualilor o constituiau avocații[472]. Preferința pentru studii de drept se explică prin faptul că era singura breşă prin care se putea pătrunde spre profesii liberale. Desigur, se mai orientau spre sectorul economic, însă aceasta era condiționată de puterea financiară care lipsea de regulă, tinerii provenind în mare măsură din mediul rural defavorizat, nefiind încurajați de statul maghiar în această direcție. Pe de altă parte ca avocați puteau avea un rol important în susținerea şi apărarea drepturilor unui *„popor asuprit"*[473]. Erau percepuți de restul populației româneşti ca apărători ai neamului cu rădăcini adânci, având ca rol facilitarea contactului cu o lume, administrația maghiară, pe care o receptau străină, ostilă, antiromânească. Astfel numărul lor a crescut foarte mult, ceea ce a fost de bun augur după anul 1918, când cunoscători ai legilor au fost cooptați după instaurarea noii administrații româneşti în posturi publice, pentru care mulți dintre ei se formaseră, fiind vorbitori şi de limbă română, devenită limba oficială. Totuşi, numărul lor nu era suficient, astfel că o perioadă au coexistat cu vechii funcționari aparținând minorităților, maghiară în special. Încă din anul 1919 s-au organizat cursuri de inițiere în limba română a acestora în schimbul păstrării serviciului şi acordării cetățeniei. Acest lucru nu era valabil doar pentru funcționărimea de stat, ci pentru toate categoriile socio-profesionale care erau în contact cu publicul. Deşi era o legislație clară în privința aceasta totuşi lucrurile avansau cu mare greutate, ajungându-se până în perioada interbelică când s-au adoptat mai multe

[472] Petru Nemoianu, *Ardealul şi Banatul după Unire*, Cluj, Imprimeria dr. Sebastian Bornemisa, 1925, p. 49–50

[473] Idem, *Criza avocaturii în Ardeal*, „Țara Noastră", nr. 5 din 3 februarie 1924.

https://biblioteca-digitala.ro

legi prin care cei plătiți de statul român trebuiau să cunoască obligatoriu limba oficială a acestuia[474].

Participarea în calitate de membru al consiliilor de administrație s-a realizat mai ales în deceniul cinci, când activitatea în cadrul ISBC s-a diminuat pe timp de război, iar ca avocat a reprezentat în instanță mai ales interese comerciale ale diferitelor societăți şi firme private existente. Cornel Grofşorean a făcut parte din mai multe consilii de administrație, consilier sau arbitru, aducându-şi contribuția prin expertiza juridică şi managerială, exersată de atâtea ori, bunului mers al societății comerciale respective. Adresele respectivelor societăți prin care i s-au adus la cunoştință drepturile băneşti sau transferurile de acțiuni pe numele său stau mărturie. Majoritatea firmelor aveau în schemă nume celebre cum a fost de exemplu Coriolan Băran care făcea parte din consiliile de administrație ale societăților: „Prima fabrică de spirt" şi „Industria Chimica SA"; Iuliu Coste era la Fabrica de pălării Timişoara, Fabrica „Bohn"; Aurel Cosma la „Uzinele Dura", „Fortuna SA", „Filt"; Sabin Evuțianu la „Balcan Impex"[475].

Au existat, desigur, şi avantaje materiale, Banca Timişoarei şi Societatea comercială pe acțiuni (Temesvarer Bank und Handels A.G.) i-a transferat lui Cornel Grofşorean 550 de acțiuni[476] şi „Cărăşana" – casă de păstrare şi societate pe acțiuni cu sediul la Lugoj i-a remis suma de 25 661 lei reprezentând *„tantiemele în calitate de membru în consiliul de administrație"*[477]. Grofşorean era administrator delegat, deci reprezentant al statului în cadrul consiliului de administrație al acestor bănci private, având obligația redactării unui raport lunar[478] pentru care era remunerat.

Firma „Desfac" pentru comercializarea produselor agricole şi industriale l-a invitat la şedința consiliului de administrație în 20 aprilie, ora 12, numindu-l totodată membru[479], la fel „Prima Fabrică de spirt şi industrie chimică din Timişoara"[480]. A fost la un moment dat şi preşedinte al consi-

[474] O analiză detaliată în Adelina Stoenescu, *Legislația privind cetățenia română în timpul restaurației carliste (1930–1940) studiu de caz: județul Arad*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.) „Studii de demografie istorică (sec. XVII-XXI)", Arad, Ed. Gutemberg Univers, 2010, p. 420–422; Idem, *Legislație românească şi identitate minoritară în jud. Arad (1919–1945)*, rezumat al tezei de doctorat, Universitatea din Oradea, 2011.

[475] BJT, *Listă*, vol. 18, f. 1.

[476] SJCSAN, *Adresă* 15 nov. 1941 dosar 88/1941, f. 2.

[477] SJCSAN, *Adresă* 31 martie 1942 dosar 96/1942–1946, f. 1.

[478] SJCSAN, *Adresă* 30 decembrie 1944 dosar 115/1944–1947, f. 1.

[479] *Ibidem* f. 2

[480] *Ibidem*, f. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

liului de administrație al societății „Helicon", societate bănățeană pe acțiuni şi tipografie pentru o scurtă perioadă de timp[481].

Spre sfârşitul vieții, Cornel Grofşorean a fost membru şi în Consiliul de Administrație al fabricii „Dura", viitoarea fabrică „Elba"[482]. Firma „Besco", fabrică de lichior şi rom, furnizorul Curții Regale, avându-i administratori pe Adela, Liviu şi Margareta Faur, l-a avut în calitate de arbitru pentru eventualele litigii tot pe Cornel Grofşorean[483]. În cazul de față trebuia să arbitreze între intenția grupului de acționari „Cărăşana", care doreau restituirea creditului vechi şi majorarea capitalului cu cinci milioane lei, şi cei trei administratori, care dețineau 50% din acțiunile societății.

Era de altfel cunoscut faptul că majoritatea avocaților se ocupau de clientela din sfera comercială, astfel legăturile stabilite cu reprezentanții firmelor sau societăților cu capital privat depăşeau uneori relația strict profesională. În unele chestiuni care priveau viața socio-culturală, Grofşorean s-a folosit de relațiile sale apelând la cei aflați în fruntea consiliilor de administrație, proprietari sau directori pentru finanțarea RISBC şi a campaniilor monografice. Astfel Ionel Dobrin de la „Banca Cărăşana", inginerul Vasile Bumbu, directorul firmei „Besco", şi Oscar Boier, directorul fabricii „Moara şi Țesătoria Lugoj", au fost solicitați să contribuie cu sume de bani de la două mii-trei mii de lei considerat „*sprijin modest*" pentru publicarea revistei. Desigur Grofşorean a şi motivat cererea, într-o manieră de nerefuzat, considerând că instituțiile respective au avut în trecut conducere neromânească şi nu au contribuit la susținerea culturii româneşti, subliniind că acum aveau chiar datoria s-o facă[484]. În ceea ce priveşte finanțarea campaniei monografice din Naidăş (1942) ea s-a realizat integral de către industriaşul Ilie Marcu, unul dintre prietenii lui Aurel Cosma jr[485].

Funcții în Barou

Vechi membru al Baroului din Timişoara, fiind cunoscut deja ca personalitate la nivelul întregii regiuni, Cornel Grofşorean a deținut şi demnități în cadrul acestei organizații profesionale.

În cadrul Baroului avocaților din Timişoara, în urma alegerilor din 25

[481] AMBM, *Adresă* 7 noiembrie, 1944, MD 33/9869.
[482] SJCSAN, *Adresă* 21 martie 1947 dosar 115/1944–1947, f. 6.
[483] SJCSAN, *Adresă* 19 decembrie 1943 dosar 96/1942–1946, f. 13–15.
[484] BJT, *Adresă,* 20 decembrie 1941. vol. 45, f. 193–195.
[485] *Documentele*...I, p. 313.

https://biblioteca-digitala.ro

octombrie 1936 pentru funcția de decan și membri ai Consiliului, la care aveau dreptul să participe avocați cu definitivat și vechime de cel puțin 3 ani, Cornel Grofșorean a fost ales cu un număr de 206 voturi din 307, pentru a face parte din Consiliul respectiv ca reprezentant al Asociației Avocaților Creștini din Timișoara. Din cauza unor neînțelegeri ivite ulterior și-a dat demisia din funcție, motivând divergența de opinii cu ceilalți membri. Era vorba de introducerea principiului „*numerus clausus*" care a declanșat la nivel național multe dezbateri și controverse. Ce se întâmplase?

La Congresul Uniunii Avocaților din România din 9 mai 1937 la București, se adoptase o moțiune referitoare la principiul proporționalității etnice în barourile avocaților. Printr-o circulară, cu un an înainte, în 1936, adresată barourilor din toată țara, uniunea dorea să știe care sunt procentele de avocați români în raport cu alte minorități, dar și ce soluții s-ar adopta pentru asigurarea unei majorități românești. Baroul din Timișoara a prezentat câteva soluții, care însă vizau cu totul altceva. Erau de fapt propuneri pentru modificarea legii avocaților, de exemplu doctoratul și examenul de avocat să devină obligatorii, pensionarea să se producă după 35 de ani de activitate, reglementări pentru notarii comunali, fără însă o specificație clară cu privire la proporționalitatea etnică. Era o chestiune care nu interesa Baroul timișorean, poate pentru că majoritatea o formau minoritățile[486].

În cele din urmă, Congresul Avocaților, bazându-se pe răspunsurile barourilor din aproximativ toate județele, a votat o moțiune care preciza ca element fundamental că în componența lor să se asigure preponderența românească autohtonă[487]. Principiul care se lua în discuție era cel al proporționalității etnice între avocații români și cei aparținând altor naționalități, în condițiile în care cei din urmă reprezentau în totalul populației procente mult mai mici decât românii[488]. Această acțiune de „*românizare*" masca de fapt o politică extremistă antisemită la nivel de stat, cu proiecte mai vechi de lege reinserate pe agenda politică, care au avut ca scop retragerea avocaților evrei din barouri[489].

---

[486] La alegerile pentru funcția de decan și Consiliul Baroului din Timișoara avocați înscriși cu vechime de peste 3 ani erau: români 39,50%, evrei 28,61%, germani 15,16%, maghiari 13,81%, sârbi 1,64%, bulgari 0,99%.

[487] Emeric Mikó, Oliver Szilágyi, *Problema proporționalității etnice în barourile României*, „Glasul Minorităților", XV/1937, nr. 9–10.

[488] Lazăr Gruneanțu, *Istoria...*, p. 139–153.

[489] Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare 1919–1938*, București, Ed. Hasefer, 2000, p. 250.

https://biblioteca-digitala.ro

În această acțiune de românizare s-a implicat şi Asociația Avocaților Români Creştini din Timişoara, avându-l ca preşedinte pe Mihai Gropşianu, acțiunile lor concretizându-se la un moment dat cu ocazia alegerile din 25 octombrie 1936 pentru funcția de decan al Baroului timişorean. Presa română şi minoritară semnalase în mai multe rânduri că prodecanul Baroului din Timişoara Adolf Ungár, care deținea şi o funcție politică fiind preşedintele PNM din Banat, a fost implicat în „*asasinate odioase*" ale unor români în anul 1918. Adolf Ungár nu a negat acuzațiile, nu a ripostat în presă prin acuze de calomnie, nu a inițiat nici în cadrul Consiliului Baroului vreo procedură de clarificare, pe scurt nu a avut nicio reacție[490]. Membrii Asociației Avocaților Creştini din Timişoara, din care făcea parte şi Grofşorean, au hotărât înlocuirea din funcție, propunându-l pe fostul decan Victor Mercea[491].

La alegerile din toamna anului 1936[492] se întocmiseră două liste cu propuneri pentru funcția de decan şi Consiliul Baroului. Prima listă îl avea în frunte pe Nestor Porumb[493], urmat de o suită de consilieri printre care se număra şi Cornel Grofşorean. A doua listă pe Petru Istfan şi mai exista o listă de voturi fără candidatură, unde pentru funcția de decan Liviu Cigărean primise 140 de voturi şi Victor Mercea doar 4. În cele din urmă a fost declarat ales pentru funcția de decan Liviu Cigărean, care a întrunit cele mai multe voturi spre deosebire de ceilalți candidați[494].

După acest moment, prin care se încerca românizarea Baroului din Timişoara, s-a adoptat în instituțiile publice principiul „*numerus clausus*", vizându-i direct pe cetățenii evrei, ceea ce a nemulțumit pe mulți dintre cei cu vederi multiculturale. Printre aceştia s-a numărat şi Cornel Grofşorean. El a considerat de datoria sa să-şi anunțe demisia, principiul aplicat fiind în contradicție cu convingerile personale, mai mult a pus în discuție propria sa calitate de membru al Consiliului Baroului obținut în urma votului celorlalți. În cererile de demisie înaintate preşedintelui Asociației

---

[490] Cornel Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedinția d-lui Sever Bocu din jud. Timiş-Torontal*, „Ecoul", 27 aprilie 1936, p. 4.

[491] Victor Mercea (1882–1981), avocat născut la Parța (Timiş), licența în drept la Oradea, doctoratul la Cluj, a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia ca delegat, a fost şi subprefect al județului Timiş, marginalizat în timpul regimului comunist.

[492] SJCSAN, *Barou avocațial-rezultat alegeri*, dosar 74/1936, f. 1–4.

[493] Nestor Porumb (1880–1973), născut la Tulca (Bihor), absolvent şi doctor în drept al Facultății din Cluj, a profesat şi la Biserica Albă pe care a reprezentat-o la Adunarea Națională de la Alba-Iulia.

[494] Nestor Porumb a avut 71 de voturi şi Petru Istfan 17.

https://biblioteca-digitala.ro

Avocaților Creștini, avocații Mihai Gropșianu[495] și decanului baroului Liviu Cigărean[496], Cornel Grofșorean a exprimat un punct de vedere extrem de rezonabil, întrebându-se dacă prezența sa în Consiliul Baroului mai este eligibilă. La momentul respectiv, din totalul votanților, 39,50% erau români, ceilalți aparțineau altor grupuri etnice: germani, maghiari, evrei etc. O parte dintre aceste naționalități îl votaseră! Prin excluderea lor din Barou se eliminau astfel și din voturile care au făcut alegerea sa posibilă. Situația nu se putea rezolva decât prin demisia sa și delegarea altui membru al asociației în locul său, așa cum a formulat în cereri[497].

Demisia din Consiliul Baroului nu a fost aprobată, deoarece câțiva ani mai târziu, motivând din nou neînțelegeri, iarăși a înaintat o demisie din funcția de membru în Comisia Interimară, de data aceasta pe motivul că decanul Adrian Brudariu a înaintat un memoriu lui Ion Antonescu, cu conținutul căruia nu era de acord[498]. Comisiile interimare aveau rolul de a sesiza cazurile de avocați care nu corespundeau tiparelor impuse, Cornel Grofșorean făcând parte la un moment dat dintr-o asemenea structură. Adrian Brudariu fusese în calitate de decan obligat să aplice legea rasială în cadrul Baroului și deși a procedat cu moderație[499], l-a nemulțumit pe Cornel Grofșorean care s-a grăbit să demisioneze. În anul 1942, în timpul decanatului avocatului Aurel Baciu[500], Cornel Grofșorean s-a trezit din nou

[495] Mihai Gropșianu s-a născut la Sasca Montană (Caraș-Severin) la 23 decembrie 1869, a absolvit facultățile de drept de la Oradea și Budapesta. A fost trimis pe front în Albania, a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia a fost ales în Marele Sfat Național Român. După instaurarea administrației românești în Banat devine procuror general al Curții de Apel din Timișoara. A fost și decanul Baroului din Timișoara în perioada 1922–1928. A fost membru al PNR apoi în PP, senator între anii 1922–1927. A decedat la Oravița în 25 octombrie 1948.

[496] Liviu Cigărean s-a născut la Turda (Cluj) în 7 decembrie 1875. A fost absolvent al Facultății de drept, a susținut doctoratul în drept la Budapesta, a fost expulzat de autoritățile maghiare datorită militantismului pentru drepturile românilor din Transilvania. S-a stabilit în Banatul sârbesc apoi a fost avocat la Oravița de unde a reprezentat românii orăviteni la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, a înființat împreună cu alții ziarul „Progresul". După Unire s-a stabilit la Timișoara devenind la un moment dat decanul Baroului Avocaților, vicepreședinte al Uniunii Avocaților din România, prefect al județului Timiș-Torontal (16 noiembrie–3 februarie 1930). A fost membru al PNR, apoi PNȚ, arestat în anul 1952. A decedat în 18 august 1952 în colonia de muncă de la Văcărești.

[497] SJCSAN, *Adresă*, dosar 186/1937–1941, f. 3–4.

[498] DJCSAN, *Demisie*, dosar 87/1941, f. 1.

[499] Lazăr Gruneanțu, *Avocați...*, p. 73.

[500] Aurel Baciu (1886–1953), avocat, născut la Nadeșul Săsesc (Târnava Mică), absolvent al Facultății de Drept din Cluj, doctorat în științe juridice, delegat la Adunarea Națională

https://biblioteca-digitala.ro

membru în Consiliul Baroului, fără să-şi dea acordul, refuzând însă orice participare[501], rămânând ferm pe poziție.

Au mai fost situații când a fost propus pentru funcții în Barou, cum a fost cea din anul 1936, după încheierea unei convenții între avocații români şi cei aparținând minorităților, avocatul Edmund Huszár[502] i-a propus demnitatea de decan, iar în anii 1938–1939 chiar Samuel Ligeti[503] i-a propus funcția de prodecan. El a refuzat ambele propuneri fiind în anii respectivi ocupat la ISBC, unde era deja preşedinte şi la revista institutului unde era director.

Grație profesiei sale, a fost inclus în echipa de lichidatori ai Societății Lloyd[504], posesoarea unui restaurant celebru şi o cofetărie alături de alți avocați: Ioan Doboşan[505] şi Petru Iştfan[506]. Societatea dăduse faliment şi tribunalul instituise procedurile de executare silită. Situația era departe de a fi clară şi în timp a evoluat spre o adevărată „*afacere*" care a ținut prima pagină a ziarelor multă vreme.

Lichidator al societății Lloyd

Fondată încă din secolul al XIX-lea, această societate, având activități economice la bază, s-a aflat la un moment dat în dificultate odată cu intrarea în vigoare a legii burselor. Se prevedea instituirea noii burse de mărfuri şi prin desființarea celei vechi şi a camerei arbitrare de pe lângă Societatea Lloyd. Respectiva companie îşi pierdea astfel rostul, deoarece legea preciza că dacă rămânea fără bursa de mărfuri şi camera arbitrară, ea trebuie

---

de la Alba-Iulia, deputat al ținutului Mureş, s-a implicat în mişcarea antirevizionistă, după Dictatul de la Viena s-a refugiat la Timişoara, a fost decan al Baroului Timiş între anii 1942–1944, a murit în închisorile comuniste. Mai multe informații în Traian Bosoancă, *Din viața şi activitatea avocatului Dr. Aurel Baciu, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, „Apullum, Arheologie, Istorie, Etnografie", XXXIX/2002, p. 541–554.

[501] AMBM, *Memoriu Barou*, 30 aprilie 1945, MD 34/9746, f. 6.

[502] Probabil este vorba de Edmund Huszár senior născut în anul 1874 la Oradea absolvent şi doctor în drept la Budapesta, a profesat până în anul 1948.

[503] Samuel Ligeti, născut în 1892 la Căpăt (Timiş) cunoscut avocat, doctor în drept la Budapesta, preşedintele comunității evreieşti din Timişoara.

[504] Societatea Lloyd a fost înființată în 1866, deținea hale de producție şi de cereale, în 1926 mai poseda un restaurant şi o cafenea în celebrul Palat Lloyd din centrul Timişoarei.

[505] Ioan Doboşan (1880–1959), avocat, studii la Budapesta, doctor în drept, prodecan al Baroului din Timiş, primar al oraşului Timişoara în perioada 19.08.1943–31.10.1944.

[506] Petru Iştfan senior, născut în anul 1885 la Denta (Timiş), absolvent al Facultății de Drept din Cluj, doctorat în drept, prodecan al Baroului Timiş.

https://biblioteca-digitala.ro

lichidată, iar patrimoniul ei va trece în proprietatea comunitară[507]. Din acest moment, au început problemele, pozițiile adoptate de unele ziare sau persoane publice, ilustrând de fapt opțiunile politice sau atitudinea față de capitalul străin investit și față de posesorii acestuia, evenimentul fiind relatat diferențiat, unele ziare exagerând de-a dreptul tendențios și conflictual.

Sesizările către ministerul industriei și comerțului l-au determinat pe ministrul Valer Pop să trimită în vara anului 1937 doi delegați, pentru a ancheta respectiva societate. Concluziile au fost făcute publice, aflându-se numeroase detalii mai puțin cunoscute de către cei interesați. Înființarea în urmă cu mai bine de 70 de ani a acestei societăți a avut ca scop organizarea și administrarea unei burse de mărfuri și dreptul de a institui o cameră arbitrară. Înainte de anul 1918, în timpul administrației maghiare, societatea a emis obligațiuni impuse doar agricultorilor și comercianților români și germani. Cu banii respectivi societatea Lloyd a ridicat palatul[508] din centrul orașului, care constituia de atunci un motiv de mândrie pentru locuitorii orașului.

Schimbarea regimului politic în anul 1918 nu a afectat această societate, care a continuat să existe și sub administrația românească, nu a impus obstacole de natură economică în funcționarea ei. Se spunea însă că politica economică practicată de Societatea Lloyd anterior Unirii s-a făcut pentru protejarea investitorilor maghiari, făcând parte dintr-un proiect mai vast de extindere a dominației maghiare și de maghiarizare de fapt a întregii provincii bănățene, precizându-se că a desfășurat o activitate de propagandă voalată până în anul 1918, însă existența ei acum nu se mai justifica. La un moment dat, aflându-se în pericol de a se desființa, respectiva societate s-a înregistrat la Tribunalul Timiș devenind particulară, apoi o simplă fundație confesională dedicată acțiunilor de asistență socială.

Sub aceste auspicii a întreținut cu subvenții liceul evreiesc și un cămin pentru vârstnici neoficial însă, zvonindu-se că a suportat cheltuielile procesului în care a fost implicat directorul fostei de acum societății Lloyd, Kun Richard, acesta primind și salariul pe perioada întemnițării de 10 mii de lei lunar, fapt, se înțelege, ilegal. Existau diferite învinuiri la adresa Societății Lloyd, care, sub masca unei fundații nevinovate, ar desfășura de fapt activități ilegale, chiar antinaționale, continuând de fapt politici mai vechi,

---

[507] *** *Iminenta lichidare a Societății Lloyd din Timișoara*, „Curierul Banatului", 14 august 1937, p. 4.

[508] Palatul Lloyd a fost construit între anii 1910–1912, arhitect Leopold Baumhorn, la parter exista renumita cafenea „Wien Café" care s-a transformat apoi în „Grand Café Lloyd", loc de întâlnire al protipendadei timișorene.

https://biblioteca-digitala.ro

antebelice. Un exemplu putea constitui împrumutul contractat la o bancă din Budapesta pentru care întreg palatul a fost ipotecat, banii servind de fapt la susținerea intereselor unor partide politice şi asociații profesionale, aceştia fiind şi chiriaşi, plătind însă sume derizorii.

Comparând această societate cu un adevărat *„guvern provincial camuflat"*, Grofşorean susținea lichidarea ei, ceea ce însemna o încetare a hegemoniei economice şi sociale cu care a capturat întreaga provincie, lichidare mereu amânată însă de către anumiți politicieni interesați.

Acțiunea de lichidare şi implicit de preluare a patrimoniului societății era disputată de Ion Oprea, care era preşedintele Camerei de Comerț şi Titu Ionaş, preşedintele Bursei de Mărfuri. Cel din urmă ceruse şi ridicarea personalității juridice a societății de la Tribunalul județului. Situația era oricum incertă şi datorită faptului că Lloyd nu se mai ştia de cine este reprezentată. Fostul preşedinte Rudolf Totisz demisionase, vicepreşedintele Jakobi Koloman[509] era absent, fostul director Kun Richard era întemnițat, astfel că soarta societății rămăsese în mâinile ministrului Valer Pop[510], singurul în măsură să dispună lichidarea[511].

Mult mai acid a fost jurnalul „Ecoul" în a relata toată povestea, încercând să demaşte subteranele afacerii şi persoanele care stăteau în spatele acțiunii de lichidare. Nu au lipsit epitete jignitoare ca *„domni jidani de la Lloyd"*, *„conducere jidovească"*, însă ziarul s-a axat mai mult pe interesul şi acțiunile lui Ion Oprea, preşedintele Camerei de Comerț, de a prelua societatea, în momentul în care acțiunea era supusă dezbaterii Tribunalului, avocatul statului urmând şi el să participe[512].

Existau şi publicații care au luat apărarea societății, cum a fost „Dimineața", prin vocea jurnalistului Ioan Bănciulescu[513], suspicionat însă

---

[509] Jakobi Kálmán (Coloman), avocat născut în anul 1881, absolvent de drept cu doctorat la Cluj, implicat în constituirea Republicii Bănățene, a fost şi director executiv al societății „Turul", fabrică de ghete în Timişoara.

[510] Valer Pop (1892–1958), avocat, politician, născut la Buduş (Bistrița-Năsăud), în Marele Război a fost luat prizonier apoi s-a înrolat în Legiunea Română, a fost de mai multe ori ministru, în perioada 1936–1937 a fost ministrul Industriei şi Comerțului, şeful delegației de negociatori la Turnu-Severin (16–24 august) şi membru în delegația de la Viena (29–30 august 1940), a fost arestat în anul 1950 de autoritățile comuniste.

[511] *** *Iminenta lichidare a Societății Lloyd din Timişoara*, „Curierul Banatului", 14 august 1937, p. 4.

[512] *** *Camera de Industrie şi Comerț din Timişoara şi cererea de dizolvare a Societății Lloyd*, „Ecoul", 23 august 1937, p. 3.

[513] Ioan Bănciulescu (1892–1951) jurnalist, prozator a fost redactor la „Dimineața",

https://biblioteca-digitala.ro

de confrați că ar fi fost plătit, aceştia amintind cititorilor că persoana ar fi lipsită de credibilitate. Motivul îl constituia faptul că ziaristul a fost cu ani în urmă condamnat pentru abuz de încredere de Curtea Marțială la două luni închisoare şi pierderea gradului de sublocotenent, deci un fost *„puşcăriaş alungat din armată ca nedemn"* s-a găsit să sprijine societatea, remarcând ei cu ironie[514].

Societatea urma să fie preluată de Camera de Comerț, procesele verbale ale comisiei de lichidatori relevă ultimele acțiuni prin care Vasile Brebenariu, directorul societății a supus aprobării anumite cheltuieli şi plăți şi predarea bunurilor care făceau parte din patrimoniul Lloyd. S-a constatat că anumiți chiriaşi ai clădirii nu au plătit mai multe luni chirie, ca Iosif Scheer şi Iosif Müller, despre care aflaseră şi ziarele, considerându-i protejați de patroni sau că membrii Clubului Societății nu au mai plătit cotizațiile de membri. S-au mai aprobat abonamente la ziarele: „Keleti Lloyd", „Temesvari Hirlap", „Uj Kor", cheltuieli curente şi alte plăți din care rezulta că societatea este în avantaj[515].

Problema era că la un moment dat comisia de lichidatori din care făcea parte şi Cornel Grofşorean, solicita ca onorariu pentru această acțiune considerabila sumă de 705 mii de lei. Camera de Comerț, care preluase activele, datoriile şi capitalurile societății, a solicitat Tribunalului respingerea pretențiilor, deoarece Judecătoria fixase suma de cinci mii de lei pentru fiecare, 15 mii de lei întreaga comisie lunar, iar dispozițiile privind executarea silită stipulau clar că salariile celor desemnați nu pot fi mai mari decât 10% din veniturile nete încasate[516].

Participarea lui Cornel Grofşorean la lichidatarea societății a constituit o excelentă ocazie de a favoriza ISBC, al cărui preşedinte devenise între timp. Averea acestei societăți era substanțială şi constituia un punct de atracție pentru potentații locali, ale căror interese se intersectau cu cele ale Lloydului. Societatea era desființată în 1938 din punct de vedere juridic, urmând acum celelalte etape ale parcursului judiciar la Înalta Curte şi recursul. Miza era importantă, constând în clădirea palatului, care putea să aducă un venit apreciabil viitorilor proprietari, chiar şi de un milion de lei anual. Iată o oportunitate favorabilă pentru ISBC. Romulus

„Adevărul", a colaborat la multe ziare şi reviste („Dacia", „Universul" „Mişcarea", „Iaşul", „Opinia").

514 ******Camera ...***

515 AMBM, *Procese-verbale*, 14–17 februarie 1939, MD 33/9880–9884, f. 14.

516 SJCSAN, *Întâmpinare Tribunal*, 17 iunie 1939, dosar 77/1937–1939, f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

Golpenția[517], aflat la Timişoara, fratele cunoscutului Anton Golopenția, a avut ideea la un moment dat ca respectivul imobil să revină Fundațiilor Culturale Regale[518]. Acestea aveau deja un rol important în dezvoltarea rurală şi împreună cu Institutele Sociale regionale federalizate odată cu adoptarea Legii Serviciului Social, cunoşteau o nouă etapă evolutivă. Se cuvenea astfel o reorganizare a acestora potrivită pentru aplicarea Legii Serviciului Social propusă de ministerul condus de Dimitrie Gusti şi extinderea propriului patrimoniu.

Cornel Grofşorean a concretizat ideea într-un demers adresându-se lui Anton Gopolenția şi Dimitrie Gusti, propunând variante ca palatul Societății Lloyd pe care o numea „*şandrama revizionistă*"[519] să revină Fundațiilor Regale şi ulterior ISBC. În această fază, întregul patrimoniu al Societății, inclusiv palatul, urma să fie administrat de Comisia Centrală de sub preşedinția Patriarhului, ulterior de către Ministerul de Finanțe. O intervenție, spunea Cornel Grofşorean, din partea ministrului Gusti ar putea să rezolve situația în favoarea Fundațiilor Regale. Procesul luase însă altă turnură. Cei care se împotriveau lichidării interveniseră la ministrul Mitiță Constantinescu[520] să retragă acțiunea de lichidare, astfel încât patrimoniul să fie împărțit între Societate şi Bursa de mărfuri, ceea ce practic însemna rămânerea în vechile structuri cu aceleaşi persoane implicate. Grofşorean considera că o intervenție la cei în drept se impunea de urgență. Ca avocat, Cornel Grofşorean a propus o tranzacție cu comunitatea evreiască prin care s-o convingă să renunțe la recurs, rămânând valabilă sentința Curții de Apel, care dispusese dizolvarea. Respectiva comunitate putea să fie de acord, cu condiția recunoaşterii dreptului de proprietate asupra clădirii internatului de lângă Liceul evreiesc. El fusese construit de Societatea Lloyd pe un teren al comunității evreilor, comisia de lichidatori îl inclusese şi pe acesta pe lista de inventar. În caz de executare silită putea fi pierdut. Astfel era foarte important pentru susținătorii Lloyd succesul intervenției la ministru. Dimitrie Gusti tocmai aici putea să acționeze, în acest punct, astfel încât intervenția lor să eşueze şi neavând încotro, să accepte tranzacția în schimbul unor avantaje. Pentru a instala Fundațiile Regale în Palatul

[517] Romulus Golopenția (1911–1978) publicist, născut în Slavonia, a locuit la Timişoara, s-a îngrijit de apariția „Almanahului național".

[518] Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, III, p. 216.

[519] *Ibidem*, p. 308.

[520] Mitiță Constantinescu (1890–1946), economist şi politician liberal, ministru, deputat, guvernator al BNR (1935–1940).

https://biblioteca-digitala.ro

Lloyd, Societatea trebuia să primească alt sediu şi să plătească datoriile ceea ce s-ar fi rezolvat cu vreo trei milioane de lei. Suma era mare, dar se recupera un palat de vreo 20–25 de milioane de lei. Edificiul putea găzdui ISBC, iar veniturile din chirii să revină desigur institutului. Procesul între timp ajungând la Casație, mai rămânea soluția intervenției lui Dimitrie Gusti direct la suveran. Regele avea astfel de ales între a interveni la minister pentru a susține Fundațiile care-i purtau numele sau pentru a sprijini comunitatea evreiască în obținerea palatului. Toată strădania s-a dovedit de prisos, Legea Serviciului Social invocată pentru includerea palatului în patrimoniul Fundațiilor a fost abrogată, iar moştenirea Societății Lloyd a revenit Camerei de Comerț în anul 1945.

Contribuții la un proiect legislativ

În anul 1941, Cornel Grofşorean a fost solicitat de Decanul Baroului Timiş să întocmească un proiect pentru modificări la Legea Avocațială. În urma adoptării Constituției din anul 1938 a fost nevoie de reorganizarea corpului de avocați conform noilor prevederi constituționale. Aceasta s-a realizat prin Legea nr. 501/5 septembrie 1940, care însă mai necesita completări şi modificări. Cornel Grofşorean a redactat astfel un proiect în care cea mai importantă modificare propusă era legată de *„sindicalizarea avocaților"*, care trebuia să fie obligatorie, după modelul oferit de Baroul Ilfov unde se hotărâse înființarea sindicatului avocaților la 1 februarie 1935[521]. Sindicalizarea era înțeleasă ca o formă de solidarizare a avocaților pe anumite cauze procesuale, ce urmau să fie stabilite de Consiliul Baroului, iar din sumele încasate Consiliul trebuia să rețină 10% în fondul regional de pensii, restul împărțit în cote egale între avocații activi, membri ai acestui sindicat. Volumul afacerilor supuse sindicalizării rămânea la aprecierea fiecărui Barou prin hotărâre în adunarea generală.

În expunerea de motive a acestor propuneri, Cornel Grofşorean a făcut dovada, ca şi în alte ocazii, a unei profunde culturi juridice şi a unui spirit de observație deosebit, a coerenței logice în ceea ce priveşte argumentația, corelând propunerea legislativă la modelul corporatist al cărui adept era. Autorul proiectului a prezentat evoluția societății de la capitalismul individualist la statul colectiv-corporatist şi necesitatea astfel a reorientării barourilor spre inițiativa privată, spre o reorganizare în spiritul

[521] Lazăr Gruneanțu, *Istoria...*, p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro

antreprenoriatului şi competiţiei. Baroul Avocaţilor, în optica lui, trebuie să-şi depăşească propria condiţie de *„birou de înregistrare"* şi să se raliezе la acest spirit care se manifestă în toată societatea. Urgenţa era mare, iar Grofşorean explica prin contextul socio-politic şi economic de criză care a urmat imediat Dictatului de la Viena, a mulţimii de refugiaţi din teritoriile alipite Ungariei care au invadat restul teritoriului românesc, categoria avocaţilor care au aglomerat barourile fiind una numeroasă. Mare parte din ei erau foşti funcţionari publici şi ofiţeri activi cu studii de drept, care au fost deblocaţi în urma cedărilor teritoriale şi încercau să-şi găsească de lucru ca avocaţi pledanţi. Pe lângă aceştia, rândurile avocaţilor erau îngroşate şi cu absolvenţii facultăţilor de drept, astfel că pentru o societate care încă resimţea acut efectele crizei economice, respectiva categorie profesională era extrem de numeroasă. Acestei *„supraproducţii intelectuale"* îi revenea un număr de litigii şi cauze procesuale destul de scăzut, multe din ele fiind doar de natură fiscală, deoarece statul mai ales în varianta regimului autoritar instituit de Carol al II-lea, era destul de agresiv în a împovăra contribuabilul de rând. Cornel Grofşorean a exemplificat diferenţa de volum de activitate spunând că dacă mai demult la o zi de constituire erau 5–600 de procese, la data redactării propunerilor abia erau 50–60/săptămână la judecătoriile din Timişoara. Scăderea se explica şi prin instabilitatea politică, contextul internaţional de război, concentrările masive, fiscalitatea excesivă, procedurile de urmărire mult îngreunate. Tocmai de aceea era nevoie de coeziune şi unitate în direcţia organizării profesionale pe baze economice, aşa acum au procedat şi alte profesii liberale.

Propunerile vizau de asemenea respectarea tarifului minimal şi obligativitatea controlului în acest caz, deoarece se constatase o concurenţă neloială a avocaţilor speculanţi *„exploataţi chiar de către clienţii lor proprii"*. Era nevoie şi aici de o schimbare pentru a restabilii demnitatea profesiei de avocat *„atât de greu avariată şi degradată de o clientelă cu o morală redusă, lipsită ea însăşi de demnitate şi de simţul echităţii"*[522].

Aceste idei urmau să fie dezbătute în cadrul Consiliului Baroului şi discutate în cadrul Uniunii Avocaţilor, alături de alte propuneri făcute de membrii acestei organizaţii. Participarea României în al doilea război mondial, contextul politic favorabil schimbării regimului politic şi venirea la putere a formaţiunilor socialiste au împiedicat bunul mers şi astfel următoarea

[522] SJCSAN, *Adresă* 11 iunie 1941, dosar 186/1937–1941, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

lege a avocaților s-a adoptat abia în anul 1948, Legea 3 din 17 ianuarie care viza măsuri de reorganizare specifice regimului totalitar[523].

În căutarea dreptății

Procese de calomnie

Totul a început cu momentul în care Cornel Grofşorean a fost înlocuit de la şefia primăriei Timişoarei la 3 ianuarie 1922, în urma căderii averescanilor şi constituirea unui nou guvern condus de Take Ionescu, instalat la 17 decembrie 1921 pentru o scurtă perioadă. Nu peste mult timp, acesta a lăsat apoi locul PNL pentru o guvernare mult mai îndelungată[524].

Demisia guvernului Averescu s-a produs la 13 decembrie 1921 şi a atras după sine multiple consecințe pe plan politic în teritoriu, printre acestea numărându-se şi înlocuirea lui Cornel Grofşorean cu inginerul Stan Vidrighin. Schimbarea s-a făcut la solicitarea expresă a fracțiunii bănățene a naționalilor care prin Caius Brediceanu acceptase să participe la guvernare. Actul în sine a fost perceput de Cornel Grofşorean ca unul abuziv, lăsând să se înțeleagă, chiar în momentul respectiv, că lucrurile nu vor rămâne aşa[525].

Nu peste mult timp de la consumarea evenimentului, scandalul a ajuns în presă, mai multe ziare timişorene poziționându-se de o parte sau de alta. Desigur Cornel Grofşorean s-a văzut la un moment dat nevoit să riposteze, ajungându-se în instanțele de judecată un timp destul de îndelungat.

După destituirea sa în urma hotărârii Ministerului de Interne, în cursul aceleiaşi luni, în ziarul social-democrat „Lupta" din Bucureşti, apăruse un articol care a ridicat problema remunerațiilor funcționarilor de la primăria Timişoarei. Subiectul fusese preluat de la presa socialistă germană din Banat, în speță „Temesvari Hirlap"[526] şi „Schwäbische Volkspresse" care acuzau pe fostul primar Cornel Grofşorean că a majorat nejustificat salariile unor funcționari de la primărie, ceea ce l-a făcut pe Stan Vidrighin, actualul primar, să deschidă o anchetă pentru a pune capăt speculațiilor. Cornel Grofşorean s-a abținut un timp de la comentarii, aşteptând rezultatele anchetei, în baza cărora ulterior să ia poziție[527].

---

[523] Lazăr Gruneanțu, *Op. cit.*, p. 81.

[524] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 137.

[525] SJCSAN, *Proces-verbal*, 3 ianuarie 1922, dosar 154/1921–1930, f. 92.

[526] „Temesvari Hirlap", săptămânal de informație generală în limba maghiară apărut în perioada 1903–1940, sub îndrumarea lui Pogány Mihaly, redactor responsabil a fost şi Samuil Ligeti.

[527] ***Informațiune*, „Banatul românesc", 11 ianuarie 1922, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Apariția unui alt articol în ziarul „Temesvarer Volksblatt"[528], semnat doar printr-o inițială „W"[529], a prezentat extrem de acuzator câteva situații referindu-se la activitatea primăriei Timişoarei din timpul administrației conduse de Cornel Grofşorean, în speță abuzurile directorului de cinematograf, salariile imense a 14 funcționari de la primărie şi alte aspecte negative. Grofşorean a considerat articolul defăimător, calomnios şi s-a adresat Parchetului printr-un denunț împotriva redactorului respectivei publicații, Arpad Weil, acuzându-l de *„calomnie şi vătămare de onoare"*[530]. Câteva luni războiul mediatic a ținut primele pagini ale ziarelor, în principal „Temesvarer Volksblatt" şi „Temesvari Hirlap" în care Stan Vidrighin, primarul care i-a luat locul, a proferat – după spusele lui Cornel Grofşorean – afirmații calomniatoare, cum că ar fi rămas restanțe de plată, pentru care era nevoie de o jumătate de an ca primăria să le acopere[531]. Poziția acuzatoare a lui Vidrighin la adresa lui Grofşorean a fost expusă şi în şedințele Comitetului administrativ din 31 martie, mediatizată de ziarele „Schwabische Volkpresse"[532], „Arbeiter Zeitung" [533], „Temeswarer Zeitung"[534] şi „Temeswarer Hirlap" cu *„inscripții şi epitete strigătoare"*[535]. Agresive păreau să fie şi „Nădejdea"[536] şi bineînțeles „Temesvarer Volksblatt". Tuturor Cornel Grofşorean le-a răspuns printr-o broşură cu realizările primăriei Timişoarei[537] din timpul mandatului său extrem de scurt, în care prezenta punctual, cu argumente juridice şi economice, evidențiind performanțele primăriei într-o perioadă de mari schimbări, cum a fost cea după anul 1918. Când tenta acuzatoare

---

[528] „Temesvarer Volksblatt", ziar democrat de limbă germană fondat în 1902 de Samuel Kastriener (1871–1937), director a fost Arpad Weil. Publicația a existat până în anul 1934.

[529] W, *Panama luft* „Temesvarer Volksblatt", 3 martie 1922, p. 2.

[530] SJCSAN, *Denunț*, dosar 48/1933, f. 1

[531] SJCSAN, *Denunț*, dosar 154/1921–1930, 3 iunie 1922, f. 1.

[532] „Schwabische Volkpresse", cotidian în limba germană apărut între anii 1919–1925, apoi a devenit „Banater Deutsche Zeitung".

[533] „Arbeiter Zeitung", ziar social-democrat de limbă germană cu apariție săptămânală între anii 1918–1930, printre redactori: Ludovic Magyari, Iosif Gabriel, Iosif Mayer.

[534] „Temesvarer Zeitung", cotidian timişorean în limba germană a apărut între anii 1852–1949. A avut un caracter oficial până în anul 1861, fiind organul de presă al guvernului provinciei Banatul Timişan şi Voivodina sârbească. În anul 1912 s-a unit cu „Neue Temesvarer Zeitung".

[535] SJCSAN, *Denunț*, 3 iunie 1922dosar 154/1921–1930, f. 34–37.

[536] „Nădejdea", ziar politic apărut în perioadele 1919–1926, 1928–1930, proprietar dr. Lucian Georgevici, apoi dr. Aurel Cosma. Printre redactorii responsabili au fost şi Traian Birăescu, Ștefan Vlădescu.

[537] AMBM, *Dare de seamă asupra activității de primar şef al Timişoarei*, MD 34/9759, f. 16–30.

https://biblioteca-digitala.ro

din presă s-a accentuat, s-a adresat Parchetului denunțând pe toți cei care se făceau vinovați de calomnii și defăimare.

În primul rând, a fost vizat primarul Stan Vidrighin, care îi adresase false acuzații în ședințele Comitetului Administrativ. Acesta reproșa că a distribuit sume de bani funcționarilor din administrație sub formă de salarii, că ar fi făcut reparații la locuința proprie și ar fi plătit un servitor personal cu bani din bugetul primăriei. Acuzațiile s-au mai referit la finanțarea ziarului „Banatul Românesc" cu 30 de mii de lei, că a încercat să facă posibilă o afacere necinstită cu Banca Țărănească și că ar fi comandat pe banii primăriei revista „Tükör es Szinház es Társaság" pentru interes personal.

A mai fost denunțat și Președintele Camerei de Comerț Henric Baader[538], care de asemenea l-a acuzat nu numai pe Grofșorean, ci și pe fostul prefect Nicolae Imbroane că i-ar fi apărat interesele. Alt denunț era adresat ziarului „Nădejdea" care a publicat calomniile lui Stan Vidrighin și ziarului „Temeswarer Volksblatt" pentru articole defăimătoare[539].

Toate învinuirile erau legate de ședința Comitetului Administrativ municipal căreia Cornel Grofșorean îi nega autoritatea, considerând că acest comitet și cel județean nu aveau dreptul să se implice în asemenea chestiuni. Conform Decretului XXIV art. 3, ordonarea de anchete era de competența Ministerului de Interne și pentru a răspunde argumentat acuzațiilor s-a adresat acestuia prin Prefectura jud. Timiș-Torontal, însă răspunsul întârzia[540]. În cele din urmă Cornel Grofșorean a înaintat denunțul Parchetului, încercând să-și demonstreze nevinovăția la acuzațiile aduse public de jurnalele timișorene.

Deși i s-a reproșat acordarea nejustificată a salariilor funcționarilor, el a constatat că tocmai Stan Vidrighin se numără printre aceștia, obținând suma de zece mii de lei pentru că a condus ramura hornăritului în 1921 și cinci mii de lei în 1922, când era și primar în același timp. Ideea acestor remunerații era bună pentru motivarea funcționarilor, la data polemicii, când nu se mai primiseră suplimentele, au sporit nemulțumirile, mulți prin demisie *„amenințând administrația locală cu o derută cumplită"*[541]. Deși

[538] Heinrich Baader, inginer, a introdus tramvaiul cu cai și primul tramvai electric în Timișoara. A avut o contribuție importantă la modernizarea orașului de pe Bega, a fost director al Societății Lloyd, al Societății Tramvaielor, ales cetățean de onoare al Timișoarei.
[539] SJCSAN, *Denunț*, dosar 154/1921–1930, f. 34–37.
[540] Abia în anul 1923 Ministerul de Interne a ordonat o anchetă, nu știm însă dacă la reclamația lui Cornel Grofșorean sau ca urmare a sesizărilor ziarului „Nădejdea".
[541] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Ministerul de Interne nu a răspuns solicitărilor lui, totuşi Ministerul de Finanțe a ordonat anchetarea gestiunii anilor 1920–1922, rezultatele după finalizare putând să ilustreze nevinovăția lui Grofşorean în problema remunerării funcționarilor[542].

Ziarul „Temeswarer Volksblatt", reclamat de asemenea, prezentase în articolul incriminat de Grofşorean *„Wie mit unserem Geld-gewirtschaftet"* dezbaterile şedinței Comisiei Administrative a oraşului la care primarul Vidrighin se adresase cu un referat. Acesta specifica faptul că sumele retribuite funcționarilor s-ar fi cuvenit în cazul în care întreprinderile comunale erau profitabile, însă realitatea era că în cursul anului ele nu au avut nici măcar rezultate satisfăcătoare, iar plata s-a efectuat înaintea fixării bugetelor şi fără aprobarea comisiilor de specialitate. Tot atunci, în şedința respectivă, s-a discutat şi despre cheltuielile personale ale lui Grofşorean din bugetul primăriei, referitoare la plata servitorilor şi reparațiile casei.

Parchetul, după primirea denunțului, a anchetat situația şi, analizând probele, a decis în cazul acestui ziar sistarea cercetării, pe motiv că acesta nu a făcut decât să relateze conținutul şedinței publice în care Stan Vidrighin a adus respectivele acuzații, astfel că nu s-a comis nicio infracțiune, atâta vreme cât articolul nu a făcut decât să reproducă fidel discuțiile din comisie[543].

Împotriva ziarului „Nădejdea" delațiunea lui Grofşorean a avut în vedere articolul *„Întrebare publică"*, apărut în 17 august 1922, care se referea la faptul că primarul ar fi achitat o subvenție de două mii de lei din bugetul local unui anume ziar pentru a publica ştirile primăriei. În special lui Grofşorean nu i-a plăcut tonul tendențios al articolului: *„are dl Şef Primar de gând să cerceteze dosarele şi să pornească acțiune contra celor ce au frustrat oraşul cu acea sumă de bani?"*[544].

Cornel Grofşorean s-a plâns şi de articolul apărut în 8 aprilie în acelaşi ziar[545] despre şedința invocată, când s-a discutat despre banii încasați de la întreprinderile comunale chiar de el Cornel Grofşorean, suma fiind de 67200 lei, cheltuielile cu reparațiile la locuința sa de vară de 3345 lei, plata servitorului său timp de 8 luni în sumă de 10371 lei şi două abonamente la reviste[546].

Cotidianul „Nădejdea" ocupase multe coloane cu aceste ştiri în mai multe

---

[542] *Ibidem.*

[543] SJCSAN, *Hotărâre*, 22 august 1922, dosar 12/1922, f 22.

[544] SJCSAN, *Denunț*, 25 august 1922, dosar 12/1922, f. 32.

[545] Ioan Bănățeanu, *Gospodăria oraşului Timişoara*, „Nădejdea" nr. 248, 8 aprilie 1922.

[546] SJCSAN, *Hotărâre*, 31 august 1922, dosar 12/1922, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

numere, redacția adresa primarilor şi primăriei întrebări privind problemele cu care aceştia se confruntau sau se pronunța legat de deficiențe de gospodărire locală, deci Cornel Grofşorean atribuise în mod eronat vina actualului primar, Stan Vidrighin, că s-ar afla în spatele defăimărilor. Nu peste mult timp îi va veni şi lui Stan Vidrighin rândul, în perioada respectivă însă ținta era Cornel Grofşorean. Astfel în numărul din 12 martie 1922 s-a făcut o sinteză cu toate învinuirile care i s-au adus, pentru care mai târziu Cornel Grofşorean îl va acționa în instanță atât pe Vidrighin, cât şi publicația respectivă.

Întrebându-l pe Stan Vidrighin ce se întâmplă pentru că zvonurile erau alarmante privind *„cetățenii cu tragere de inimă pentru interesele oraşului nostru"*, ziarul „Nădejdea" a dat glas reclamațiilor care vor constitui ulterior tot atâtea motive în cererile de dare în judecată semnate de Cornel Grofşorean către Stan Vidrighin. Acuzația cea mai importantă se referea la remunerațiile plătite de aproximativ 600 de mii de lei distribuite la 77 de persoane din care 14 au încasat 500 de mii de lei, iar ceilalți 63 suma de 100 de mii de lei. Suma nu trebuia acordată, spune ziarul, deoarece nu se fixaseră bilanțurile întreprinderilor comunale, nu s-a obținut aprobarea din partea comisiilor şi mai ales respectivele întreprinderi nu înregistraseră venituri, ci deficit. Remunerații s-au acordat în sumă de 60–70 de mii de lei unor funcționari străini de serviciile primăriei.

Acuzațiile s-au referit direct şi la persoana primarului în discuție Cornel Grofşorean. Primăria i-ar fi plătit acestuia reparațiile la locuința de vară, dar şi un servitor care presta servicii personale cu un salar de 10 mii de lei. Alți 10 mii de lei s-ar fi plătit pentru reparațiile casei fostului prefect Avram Imbroane, mai veche cunoştință a lui Cornel Grofşorean, coleg de partid. Nu numai reparații a plătit primăria, dar şi trăsurile aflate în folosința acestuia şi familiei sale cu suma de 20 de mii de lei. Revista „Banatul Românesc" care se afla în proprietatea lui Avram Imbroane, a primit pe lângă suma care i se cuvenea oricărui ziar dacă publica anunțurile oraşului şi suma de 30 de mii de lei, când el de fapt încă nu exista. De asemenea, s-a mai cheltuit din fondul săracilor suma de patru mii de lei pentru înmormântarea lui Ilie Ureche din Coştei, unchiul lui Avram Imbroane. „Nădejdea", adaugase totuşi că dacă aceste afirmații nu sunt adevărate *„aduc acuzări nedrepte unor persoane nevinovate"*[547], lăsând astfel loc în eventualitatea că cele prezentate s-ar putea să fie simple exagerări.

---

[547] *** *Pentru domnul primar al oraşului Timişoara*, în „Nădejdea", II/1922, nr. 243, 12 martie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Deşi acuzaţiile păreau grave, în acest caz nu a mai urmat nicio anchetă, deoarece apăruse Decretul 4319/14 octombrie 1922 prin care se amnistiau toate delictele de presă, în plus s-au invocat şi dispoziţiile art. 44 din Legea XIV/1914, prin care procedura penală împotriva unei publicaţii care relatează o şedinţă publică într-un *„spirit fidel"* trebuie sistată. Spiritul fidel de care se vorbea a fost probat prin anexarea referatului primarului Vidrighin care a făcut obiectul şedinţei şi deci cel al articolului din „Nădejdea".

Cornel Grofşorean a retras reclamaţia împotriva lui Henric Baader, Preşedintele Camerei de Comerţ din Timişoara, după mai mult de un an de la denunţ, considerând că după ce a muncit pentru *„binele obştesc"* mai mult timp, cel reclamat a demisionat, retrăgându-se din viaţa publică şi *„n-ar fi uman şi corect să tulbur actul acesta încheiat al vieţii publice unui bărbat onest şi de bună credinţă, liniştea atât de binemeritată"*[548], ocazie cu care s-a stins şi ultimul conflict al acestei campanii de presă furibunde.

Procesul cu Stan Vidrighin

Rămăsese doar primarul Stan Vidrighin la adresa căruia Cornel Grofşorean şi-a propus nu numai să nu retragă denunţul, ci să continue contraargumentând acuzaţiile acestuia.

În şedinţele Comitetului administrativ din 1 martie 1922 şi 30 martie 1922, Vidrighin reproşase unele considerate de el abuzuri, fapte care au fost prezentate şi de presă mai mult sau mai puţin obiectiv. În esenţă era vorba de modul de cheltuire al finanţelor din bugetul primăriei, pentru care primarul Cornel Grofşorean avea să dea socoteală.

La denunţul făcut de Cornel Grofşorean, cel învinuit, Stan Vidrighin, a încercat să demonstreze ceea ce s-a expus în şedinţele mediatizate. Pentru aceasta a anexat la dosar numeroase acte, spre stupoarea lui Grofşorean, originale. Peste 300 de documente originale se aflau ca probe în dosarul respectiv[549] spre marea sa uimire. Ca avocat practicant, Grofşorean ştia că la dosar se anexează doar copii. Faptul a fost adus la cunoştinţa noului primar, cel care i-a luat locul lui Stan Vidrighin, deoarece nici mandatul lui nu a fost prea lung, Lucian Georgevici. Grofşorean a cerut de asemenea permisiunea copierii unor documente pentru a aduce probe noi *„deoarece este just să ne luptăm cu arme egale"*[550]. A cerut astfel acte referitoare la remu-

[548] SJCSAN, *Cerere Tribunal*, 28 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 1.
[549] SJCSAN, *Act de acuzare*, 24 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 49–51.
[550] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

nerațiile funcționarilor, rapoartele inspectorilor la verificarea gestiunilor, istoria sistemului remunerațiilor, cum s-au distribuit întreprinderilor comunale în perioada 1919–1923 sumele ridicate chiar de Stan Vidrigin, reparațiile și cheltuielile de la locuința proprie, legislația maghiară din perioada anterioară instaurării administrației românești valabilă încă la data exercitării funcției de primar, legislația emisă de Consiliul Dirigent, hotărâri privind subvenționarea ziarelor, probe prin care să dovedească dacă primarul Stan Vidrighin a condus gestiunile orașului independent sau prin Consiliul Comunal, dovezi privind situația achiziționării de lemne de foc prin „Banca Țărănească", acte privind creșterea salariului lui Stan Vidrighin, vânzarea de materiale de la Întreprinderea de Apă fără avizul Consiliului Comunal și acte doveditoare ale afacerii cerealelor cumpărate în anul 1920. Desigur multe dintre acestea l-ar fi dezvinovățit pe Cornel Grofșorean, altele însă îi erau necesare pentru a face comparații cu situații similare în timpul mandatului predecesorului său, lansând acuzații la rândul lui.

Reproșurile lui Vidrighin în ședințele Comisiei Administrative au condus la denunțul lui Cornel Grofșorean, astfel că adversarul său a fost nevoit să probeze cele afirmate, pentru care a atașat actele originale. Cornel Grofșorean, la rândul său, a analizat punctual cele spuse precum și dovezile aduse de Vidrighin, atașând probe în copie, pentru a-și demonstra nevinovăția și a reliefa netemeinicia afirmațiilor din ședințele Comitetului administrativ.

Prima și cea mai importantă acuzație la adresa lui Grofșorean s-a referit la sumele de bani date funcționarilor de la primărie sub formă de salarii care fuseseră ridicate înaintea bilanțurilor și fără avizul comisiilor de supraveghere, mai ales că întreprinderile comunale *„nu se pot lăuda cu rezultatul satisfăcător pe anul despre care este vorbă"*[551]. Grofșorean amintește însă că sumele au fost aprobate de Consiliul comunal și prefectură iar Vidrighin, de asemenea a acordat sporuri întreprinderilor comunale în timpul mandatului său, inclusiv sieși. Făcând un istoric al acestei practici de remunerare al serviciilor în cadrul primăriei, Grofșorean constatase că ele existau încă din anul 1919, când Vidrighin era și atunci primar, fiind acceptate de administrația românească. Aprobate de primar atât pentru întreprinderile comunale, cât și pentru funcționari, acordarea acestor sume s-a păstrat până în anul 1921 în timpul mandatului lui Cornel Grofșorean. Ori dacă era

[551] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 58.

https://biblioteca-digitala.ro

ilegal, de ce el, Vidrighin, a ridicat respectivele sume când era şi primar şi director la Întreprinderea de Apă?

Sumele în discuţie se acordau din vremea administraţiei maghiare când Stan Vidrighin era funcţionar public, iar statul român prin Ordinul nr. 53448/1922 al Ministerului de Interne a recunoscut dreptul prefecturii şi oraşului de a-şi remunera funcţionarii din veniturile întreprinderilor. Mai mult, această practică a continuat şi în anul 1923, anul procesului. Necesitatea alocării acestor sume a fost demonstrată de Cornel Grofşorean prin raportul Reuniunii funcţionarilor administrativi, unde se preciza că salariile aferente funcţiilor publice fiind foarte mici, era nevoie de o suplimentare a veniturilor prin acordarea acestor sume. Exista chiar o analiză comparativă, astfel că aceşti funcţionari luau salarii cam la nivelul a 40% din cele ale magistraţilor, 50% din venitul profesorilor etc.[552]. A existat şi o reacţie a acestora la sistarea acestor sume, a demisiei lor, ceea ce a produs multe neplăceri primăriei, semn că într-adevăr sumele erau motivante şi necesare[553].

În ceea ce priveşte afirmaţia lui Stan Vidrighin că au existat la nivelul primăriei restanţe de plată datorită acestor remuneraţii, Grofşorean a ataşat probe cum că a predat primăria având în casierie 4262351 lei şi 1573825 lei în timbre. Era hotărât să probeze chiar şi cu martori faptul că însuşi Vidrighin a încasat mai multe sume fără aprobarea Consiliului Comunal[554].

O altă acuzaţie la adresa lui Grofşorean a fost legată de faptul că din bugetul primăriei s-au plătit bani pentru reparaţii la locuinţa proprie, ba chiar unui servitor pe numele Pavel Gulyás, pentru prestarea de servicii personale[555]. Cornel Grofşorean a admis că s-au achitat pentru aceste reparaţii o sumă mică de trei mii de lei, dar fără să i se comunice de către Serviciul Tehnic, astfel încât ele s-au virat de la buget fără consimţământul lui. De altfel nu a făcut niciun secret din această operaţiune, toate chitanţele erau ataşate la dosar şi erau pe numele său. Avea de gând să demonstreze totodată că regulamentul comunal permite primarului să efectueze cheltuieli la locuinţa de serviciu în anumite limite, dar că sumele nu au fost supuse aprobării de către Consiliul Comunal, astfel că mare parte din reparaţii le-a suportat personal, putându-se considera chiar păgubit (sic!). La fel ar putea

[552] SJCSAN, *Întâmpinare Tribunal*, 26 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 52–55.
[553] SJCSAN, *Denunţ Parchet*, 3 iunie 1922, dosar 154/1921–1930, f. 34–37.
[554] *Ibidem*.
[555] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 58.

https://biblioteca-digitala.ro

proba că are dreptul la servitor personal plătit din bugetul primăriei, tot conform legii[556].

Stan Vidrighin i-a mai reproşat şi faptul că a plătit din fondurile primăriei publicarea ziarului „Banatul Românesc", deşi în perioada respectivă el nici nu apăruse[557]. Respectivul ziar luase fiinţă atunci în anul 1921, ca răspuns la ameninţările la adresa României Mari şi a necesităţii promovării culturii româneşti, a celei bănăţene în special. Se mai înfiinţase în acelaşi scop o editură cu acelaşi nume şi o tipografie, toate făcând parte din societatea anonimă „Banatul Românesc", printre membrii fondatori numărându-se şi Cornel Grofşorean[558]. Astfel, cel acuzat, Cornel Grofşorean, a explicat că într-adevăr a aprobat o subvenţie de 20 de mii de lei pentru ziarul „Banatul Românesc", din care însă nu s-au ridicat decât cinci mii de lei. Culmea este că tocmai Stan Vidrighin introdusese acest sistem de finanţare înaintea lui Grofşorean, mai multe reviste, în special economice, beneficiaseră de această prevedere[559], cum au fost cele conduse de deputatul Iancu Conciatu[560].

Stan Vidrighin s-a mai referit la achiziţionarea pe banii primăriei a lemnelor de foc de la „Banca ţărănească" la un preţ mult mai mare decât cel de piaţă, aducându-se importante prejudicii la bugetul public[561]. Cornel Grofşorean a argumentat că afacerea cu respectiva bancă nu s-a încheiat, tocmai pentru că preţul mai mic, propus de primărie, nu a fost acceptat. Grofşorean a pus pe seama diferenţelor de opinii politice atitudinea lui Vidrighin, prin proprietarii ei, banca fiind apropiată de cercurile politice ale PP pe care Vidrighin, persoană importantă în organizaţia bănăţeană a PNŢ, îi considera adversari. Dacă primăria nu a acceptat preţul lemnelor propus de bancă, până la urmă au vândut lemnele societăţii „Solomon & fii" din Fabric la un preţ mai mare, nicidecum primăriei[562].

O altă acuzaţie a lui Stan Vidrighin se referea la achiziţionarea pe banii primăriei a unor reviste ungureşti de care Grofşorean ar fi avut nevoie

---

[556] SJCSAN, *Întâmpinare Tribunal*, 26 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 52–55.

[557] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 58.

[558] SJCSAN, Colecţia de documente, manuscrise şi foi volante, dosar 181/1921, f. 1–2.

[559] SJCSAN, *Întâmpinare Tribunal*, 26 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 52–55.

[560] Iancu Conciatu (1889–1958) om politic, publicist născut la Bozovici (Caraş-Severin), proprietar şi director al revistei „Curierul Banatului", deputat liberal, s-a remarcat prin multe iniţiative constructive în Valea Almăjului.

[561] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 59.

[562] SJCSAN, *Întâmpinare Tribunal*, 26 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 52–55.

https://biblioteca-digitala.ro

personal[563]. Răspunsul Parchetului la această acuzație prin procurorul care instrumenta cazul, a fost foarte clar: *„nu există nici o dovadă"*[564]. Totuşi, când au ajuns cu dosarul la Tribunal, Grofşorean a explicat şi acest punct. Revista „Tükör és Szinház", spune Grofşorean, nu a fost comandată niciodată de primărie, ci chiar de el şi achitată tot de el, rezultând din probele anexate tocmai de Vidrighin, acele acte originale. Este de neînțeles, spune el, cum de persistă această acuzație la adresa sa, pentru suma ridicolă de 140–170 de lei[565], erau totuşi colegi până la urmă.

O situație care a făcut de asemenea obiectul acuzațiilor lui Stan Vidrighin s-a referit la înmormântarea țăranului Ilie Ureche. Acesta a murit în urma unei operații la spital, iar cadavrul nu a fost ridicat de nimeni, familia acestuia fiind foarte săracă, astfel că prefectul Nicolae Imbroane a dat ordin să-l îngroape primăria, lui Grofşorean imputându-se cheltuielile făcute cu înmormântarea. Situația a fost în mod distorsionat prezentată ziarelor de către Stan Vidrighin, cum că de fapt Ilie Ureche ar fi fost unchiul lui Avram Imbroane, ceea ce era complet fals.

Tot referitor la finanțe i s-au reproşat şi cheltuielile făcute la locuința fostului prefect Nicolae Imbroane pentru care însă Grofşorean a replicat sec, că acesta trebuie să răspundă pentru ele, pe numele lui făcându-se chitanțele respective[566].

Având în vedere aceste demonstrații de către cele două părți, făcute cu probe, Parchetul Tribunalului Timişoara a admis poziția lui Cornel Grofşorean şi a întocmit actul de acuzare în vederea urmăririi penale pentru Stan Vidrighin, făcându-se vinovat de delictul de calomnie, deoarece lansase acuzații care s-au dovedit a fi false[567]. Şi Grofşorean, după propria mărturisire, a avut de suferit, începând o vastă campanie de defăimare urmată de un război mediatic, cu scopul de a-l discredita, degenerând într-un şir de procese la Tribunalul timişorean:

> „luni de-a rândul a ținut această luptă, căci nici eu nu am rămas impasibil, însă fățitul campaniei a fost că, doi ani de zile nici dracu nu a cutezat ca să-mi deschidă uşa biroului meu"[568].

---

[563] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 59.
[564] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 58.
[565] SJCSAN, *Întâmpinare Tribunal*, 26 mai 1923, dosar 154/1921–1930, f. 52–55.
[566] *Ibidem*.
[567] SJCSAN, *Act de acuzare*, 5 iunie 1923, dosar 154/1921–1930, f. 59.
[568] AMBM, Cornel Grofşorean, *Informațiune* 1930, MD 34/9751, f. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe parcursul procesului Stan Vidrighin a fost înlocuit la primăria Timişoarei în august 1922, locul său fiind ocupat de noul primar Lucian Georgevici. Aşa cum s-a întâmplat cu Cornel Grofşorean, acelaşi ziar „Nădejdea" a pornit o campanie de presă împotriva fostului primar de acum Vidrighin, sesizând tot felul de nereguli. Autoritățile administrativ-financiare s-au văzut în situația de a efectua controale, delegându-l pe inspectorul general Petrescu din partea Ministerului de Interne cu ancheta. După finalizarea acesteia inspectorul general Petrescu a dat un interviu publicației, detaliind cele constatate. A fost o ocazie excelentă pentru respectivul cotidian de a-şi dovedi buna credință față de cititori, demonstrând că rubrica „*Din anchetele ziarului nostru*" se bazează pe informații adevărate, verificate, eliminând zvonurile sau presupunerile că ar fi părtinitor, venind astfel în întâmpinarea curiozității publicului. Inspectorul a recunoscut că acuzațiile ziarului la adresa administrației în timpul primarului Stan Vidrighin sunt adevărate, acesta făcându-se vinovat de modul deficitar de aprovizionare al oraşului, încălcându-se legea prin depăşirea creditelor, repartizarea unor lucrări pe bani mulți fără licitație şi mai interesant se făcea vinovat tocmai de ceea ce reproşase odată lui Cornel Grofşorean, „*...a lucrat ca pentru avutul său fără nici o aprobare a consiliului comunal sau a celorlalte organe superioare*". Concluzia ziarului era că Stan Vidrighin nu a fost un sincer apărător al oraşului, însă sancțiunile au fost doar disciplinare, interzicându-i-se să mai ocupe o funcție publică. Desigur exista şi răspunderea penală asupra căreia însă nu se putea pronunța încă nimeni[569].

Cornel Grofşorean a pus această dispută care a culminat cu un proces, pe seama războinării politice, ceea ce în parte era adevărat. Era o luptă acerbă între partidele politice atunci după 1918, sete de putere, o continuă goană după funcții importante, astfel încât adversarii nu se cruțau unul pe celălalt. În cazul de față avem două personalități marcante ale vieții publice timişorene înregimentați politic diferit, cu realizări importante, aspirații mari, ambiții care s-au aflat la un moment dat într-o conjunctură politică neprielnică, în care se petreceau numeroase schimbări cerute de noile realități. Tocmai de aceea s-au şi produs multe inadvertențe în administrație mai ales, generate de particularitățile locale şi regionale vizibile după Unirea din 1918. Legea de unificare legislativă, însoțită de celelalte prevederi din anul 1925, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1926, până atunci funcționând încă legile şi practicile vechi, intrând la un moment dat în conflict

[569] *** *Neregulele fostului primar ing. Vidrighin*, „Nădejdea", III/1923, nr. 303, 17 martie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

cu prevederi recente. Astfel s-a întâmplat şi în situaţia prezentată mai sus. Procesul de unificare şi reformă legislativă s-a realizat treptat, astfel încât la un moment dat a existat un paralelism al legilor, multe din cele elaborate la nivel naţional intrând în contradicţie cu legi interprovinciale încă în vigoare[570].

Procesul diurnelor

După înlocuirea guvernului generalului Alexandru Averescu în ianuarie 1922 de către PNL, moment în care Cornel Grofşorean şi-a pierdut funcţia aşa cum am relatat, au urmat câţiva ani de guvernare în care acest partid s-a străduit, conform noului program adoptat, să aplice doctrina *„prin noi înşine"*, contribuind prin noi măsuri la desăvârşirea unificării în diferite domenii şi la dezvoltarea României. O scurtă perioadă însă PP a revenit pe scena politică, astfel că la 30 martie 1926 Alexandru Averescu a primit sarcina de a forma un nou cabinet. Alegerile parlamentare au fost fixate pentru data de 25 mai la Adunarea Deputaţilor şi 28–30 mai la Senat. Acestea au fost primele alegeri care s-au organizat de când se adoptase Legea electorală. Datele publicate în Monitorul Oficial arătau că PP întrunise 52,09% din numărul total al voturilor, având un număr de 292 de deputaţi, printre care se număra şi Cornel Grofşorean. Instabilitatea politică însă s-a accentuat din nou, astfel că pe parcursul anului 1927 negocierile au dus la demisia guvernului generalului Averescu şi formarea unui nou guvern a lui Barbu Stirbey, urmate de dizolvarea parlamentului şi organizarea de noi alegeri[571].

Înainte de a părăsi Parlamentul, aleşii averescani încasaseră diurne anticipat pe timpul vacanţei înainte viitoarelor alegeri. După căderea guvernului PP şi înlocuirea cu PNL, cei din urmă au dispus urmărirea parlamentarilor şi restituirea diurnelor încasate. Cheltuielile suportate de la bugetul public erau destul de mari pentru întreţinerea parlamentarilor din România, astfel că în anul 1926, anul în care Cornel Grofşorean a obţinut mandatul de deputat, un parlamentar primea o îndemnizaţie de şase mii de lei/lună la care se adăuga diurna de 500 de lei la fiecare şedinţă[572]. S-au emis decizii de urmărire fiscală care au atras după sine contestaţii ale celor

[570] Gheorghe Iancu, *Unificarea legislativă, sistemul administrativ al României (1919–1939)*, Vasile Puşcaş, Vasile Vese (coord), „Dezvoltare şi modernizare în România interbelică", Bucureşti, Ed. Politică, 1988, p. 49.

[571] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 169.

[572] Monitorul Oficial nr. 160 din 20 iulie 1926.

https://biblioteca-digitala.ro

somați să restituie sumele. Acestea au generat un mare scandal, măsura fiind percepută ca un act de răzbunare politică şi cum aproape toți foştii parlamentari erau avocați, nu au ezitat să dea statul în judecată, mai ales că deseori procedurile au fost însoțite de încălcări ale legii de către organele fiscale, deputații care s-au considerat vătămați reclamându-le justificat. Cornel Grofşorean s-a numărat printre aceştia. Un scurt mandat de deputat al jud. Timiş-Torontal din partea partidului aflat la guvernare, l-a adus din nou în atenția opiniei publice, datorând statului suma de 54668 lei, reprezentând diurne de şedință pentru anul 1927, mai precis lunile în care nu a prestat nicio activitate, fiind în vacanță. După înlăturarea PP au început să curgă şi procesele, noii guvernanți încercând să recupereze banii.

Pentru că s-au încasat acele sume ilegal, în cazul lui Cornel Grofşorean din 17 iunie până la 15 octombrie 1927, acesta trebuia să depună o garanție în mai multe rate. La cea de-a doua rată, pe motiv că nu s-a depus la termenul stabilit, administrația financiară a ordonat sechestrul pe unul din imobilele sale, ceea ce Grofşorean a considerat a fi un abuz, făcând contestație. Organele fiscale au respins contestația pe baza unui articol din legea de percepere şi urmărire a veniturilor publice, pe care Cornel Grofşorean îl considera neaplicabil în situația respectivă. Chiar dacă ar fi fost posibilă aplicarea ei, garanția se depunea în rate, iar termenul scadent era departe încă, deci nu era cazul unui sechestru. Nemulțumit Cornel Grofşorean s-a adresat Tribunalului Timiş-Torontal, cerând nu numai ridicarea sechestrului, dar şi restituirea primei rate de 4555 lei şi 73 de bani[573], dând astfel în judecată Ministerul de Finanțe şi administrația financiară Timişoara.

Restituirea primei rate o pretindea invocând că art. 34 din lege nu se aplică, spune el, când urmărirea e făcută în conformitate cu art. 1 din lege, adică atunci când statul are titlu legal ceea nu era cazul, deci depunerea sumei nu era obligatorie[574]. El cerea returnarea sumei şi pe baza unor precedente la nivel național, alți foşti deputați averescani reuşind să evite depunerea de garanții, prin decizia Curții de Casație. Aşa a fost situația avocaților, foşti parlamentari ai PP din jud. Mureş, Nicolae Suciu şi Aurel Baciu. Aceştia au atacat deciziile de urmărire în contencios la Curtea de Apel, care a respins acțiunile lor, admițând principiul Ministerului de Finanțe. Ei însă au făcut recurs la Înalta Curte care a admis acțiunea. Motivul era că nefiind prevăzută restituirea diurnelor de legea contribuțiilor directe, nicio datorie

[573] SJCSAN, *Apel*, 3 decembrie 1928, dosar 157/1927–1930, f. 4.
[574] SJCSAN, *Recurs*, 31 august 1928, dosar 157/1927–1930, f. 12–13.

https://biblioteca-digitala.ro

lichidă nu putea fi executată în baza art. 1 din respectiva lege de urmărire. Pare se că în cazul celor doi Curtea de Casație le-a dat și câștig de cauză în final *„apărându-i de orice restituire"*[575].

La termenul stabilit, Tribunalul Timișoara a admis apelul reclamantului Cornel Grofșorean împotriva fiscului și au anulat urmărirea silită, ceea ce a atras după sine recursul Ministerului de Finanțe împotriva sentinței, motivând că instanța de fond a violat dispozițiile clare ale art. 34 din Legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice din 1921 și Legea contabilității. Tribunalul a dat câștig de cauză reclamantului, spune ministerul, pentru că legea diurnelor și îndemnizațiilor parlamentare din 1927 nu a fost promulgată, totuși ordonanțarea sumei a fost făcută de un organ de drept, astfel că fiscul ar trebui să obțină un titlu executoriu, apoi urmărirea ar deveni valabilă după legea specială. Însă, spune Ministerul de Finanțe, există legea contabilității care prevede că nicio ordonanță de plată nu se va mai putea emite fără a fi însoțită de acte doveditoare, că datoriile la stat s-au achitat, iar această lege este aplicabilă, deoarece diurnele sunt cheltuieli plătite din veniturile statului, adică bani publici. Cu atât mai mult cu cât nu se face dovada drepturilor câștigate, pentru plata lor neexistând vreo lege. Sumele în discuție constituiau un avans și se refereau la o perioadă pentru care mandatul încetase. Diurnele se încasaseră de la casieria statului, iar luarea banilor trebuia justificată prin documente de prezență, deci legea contabilității trebuie aplicată și corpurilor legiuitoare[576].

Nu știm cum s-a finalizat procesul, recursul la Curtea de Apel a avut la un moment dat termen în 4 februarie 1931[577], probabil în mod nefavorabil pentru Grofșorean, din dosar lipsind piese importante, însă între timp a intentat o nouă acțiune la Judecătoria din Timișoara acelorași pârâți: Ministerul de Finanțe reprezentat de ministrul Mihai Popovici[578] și administrația financiară prin administrator Nedecianu.

Obiectul acțiunii îl constituia restituirea sumei de 4555,73 de lei, prima rată depusă deja, eventual compensarea ei în contul impozitului anului

[575] SJCSAN, *Extras*, dosar 157/1927–1930, f. 60.

[576] SJCSAN, *Recurs*, dosar 157/1927–1930, f. 12–13.

[577] SJCSAN, *Hotărâre*, dosar 157/1927–1930, f. 24.

[578] Mihai Popovici (1879–1966), ministru de finanțe în mai multe guverne. A absolvit Dreptul la Budapesta și Filosofia la Viena. A fost membru al PNR, a organizat corpul voluntarilor români în Moldova, membru al Consiliului Dirigent. A mai fost ministru la Justiție, Comerț, Lucrări Publice. A făcut parte din PNȚ, vicepreședinte al acestuia. Arestat de autoritățile comuniste în 1947 a fost încarcerat la Sighet până în anul 1955.

https://biblioteca-digitala.ro

1928, dobândă de 10% şi achitarea cheltuielilor de judecată[579]. Sentința judecătorească s-a pronunțat la 1 octombrie 1929 prin care se admitea acțiunea reclamantului, pârâții fiind obligați să restituie în termen de 15 zile suma datorată, dobânda şi 1125 lei cheltuieli de proces. Motivele instanței explicate prin legislația civilă de atunci se refereau la faptul că respectiva creanță este lipsită de titlu executoriu, iar sechestrul aplicat pentru suma de 4555 lei şi 73 de bani nu se putea înfăptui decât printr-o hotărâre judecătorească. Inițial, pârâții se apăraseră pe motiv că asemenea litigiu nu este de competența judecătoriei, reclamantul trebuind să ceară eliberarea sumei cu apel la administrație şi Ministerul de Finanțe. Față de apărarea formulată în dosar de către pârâții Ministerul de Finanțe şi administrația financiară, Cornel Grofşorean a invocat faptul că prevederile codului de procedură fiscală nu se aplică în acest caz, arătând că obiectul litigiului este de natură civilă, sumele solicitate reprezintă o garanție asupra unor drepturi băneşti din activitatea de parlamentar, chiar dacă pârât este statul roman prin reprezentanți, iar sumele solicitate sunt din bani publici. Mai mult a arătat că față de obiectul dosarului şi anume restituirea sumelor depuse cu titlu de garanție, nu este admisibilă procedura prealabilă necontencioasă, aşa cum au invocat pârâții din dosar, nefiind în situația în care statul român să fi emis titluri de creanță, având ca obiect impozite şi taxe, respectiv titlu executoriu care să determine urmărirea silită, respectiv sechestrarea sumelor depuse cu titlu de garanție. Pe bună dreptate considera că acum este de competența judecătoriei, deoarece respectivul organ fiscal nu avea dreptul să emită acte de executare înainte de expirarea termenului scadent.

Situația lui nu era singulară, multitudinea de dosare care au încărcat instanțele de judecată ale foştilor parlamentari averescani deputați şi senatori, au creat isterie la nivel național, fiecare încercând să scape de administrațiile financiare locale, care cereau restituirea sumelor. În unele cazuri aceştia nu au depus nicio sumă, au făcut contestație fiind urmăriți de fisc şi au atacat cu apel, deoarece le-a fost respinsă contestația, cum a fost cazul fostului senator Cicerone Budişteanu[580] şi a fostului deputat Sabaru[581]. Li

[579] SJCSAN, *Reclamație* 18 noiembrie 1928, dosar 157/1927–1928, f. 30.

[580] Cicerone Budişteanu (1872–1936), avocat, magistrat născut la Piteşti, căsătorit cu Constanța Carstoceanu.

[581] Alexandru Sabaru (pseudonim al lui Alexandru Popescu) născut la 1 octombrie 1885, Ploieşti, decedat la 8 februarie 1943 Bucureşti, a fost dramaturg şi prozator. Absolvent al Facultății de Drept a Universității din Bucureşti, Sabaru a fost scurt timp magistrat

https://biblioteca-digitala.ro

s-a admis cererea de suspendare a urmăririi, deoarece se putea face şi fără depunerea garanției, art. 34 referindu-se la urmăriri în baza unei impuneri sau a unei dări legale, urmând să se pronunțe asupra fondului problemei Tribunalul Ilfov[582].

Pentru a clarifica această situație legată şi de proceduri, asupra căreia existau atâtea discuții, Curtea de Casație a publicat în „Revista juridică" a anului respectiv câteva observații, referindu-se la altă speță, cea a avocatului Ioan Harşia[583] din jud. Mureş, obligat de fisc să restituie diurnele. Curtea de Casație a prezentat în respectiva revistă tot cursul evenimentelor, precizând că actele făcute în baza legii de urmărire se vor ataca conform dispozițiunilor şi la instanțele prevăzute de această lege, nefiind admisibilă acțiunea în Contencios administrativ, explicând pe larg unde se poate aplica art. 1 şi art. 34 din legea de urmărire şi încotro să se îndrepte căile de atac ale părții vătămate, precum şi precizări privind depunerea garanției băneşti.[584]

Se declanşase o adevărată campanie de presă la nivel național legată de acest scandal, parlamentarii respectivi fiind de-a dreptul înfierați de unele ziare pentru pretențiile lor. O decizie a Curții de Casație privind returnarea banilor se dăduse chiar cu ocazia Crăciunului anului 1929, prilej pentru unii jurnalişti de a publica articole încărcate de ironii şi satiră. Iată ce scria un jurnalist de la Cluj la adresa parlamentarilor averescani în problema diurnelor:

> „S-ar cuveni o cravaşare cu pleasnă de foc a tuturor acestor nemernici cari sub guvernarea averescană s-au aruncat ca hienele asupra banului şi averii

(1909–1910), ulterior a practicat avocatura. După primul război mondial a făcut şi politică militantă în rândurile PP, fiind la un moment dat deputat de Ilfov (1926–1927). Debutează în 1915, cu o piesă de teatru, la „România nouă" şi editorial tot atunci cu volumul „Cealaltă lege". În acelaşi an a fost primit în Societatea Scriitorilor Români. Colaborează cu piese de teatru şi nuvele la „Ramuri", „Viitorul țării", „Adevărul literar şi artistic", „Naționalul nou", „Universul", „Gazeta refugiaților", „Cronica", „Curentul magazin", „Convorbiri literare" etc. A fost membru fondator al Societății Autorilor Dramatici Români (1923).

[582] SJCSAN, *Parlamentari urmăriți pentru diurne încasate fără drept*, 3 decembrie 1927, (extras), dosar 131/f.a., f. 23.

[583] Ioan Harsia (1872–1953), avocat, om politic, născut la Milăşel (Mureş) decedat la Reghin. A absolvit Universitatea „Ferencz József" din Cluj, doctorat în drept tot la Cluj, a făcut parte din corpul voluntarilor ardeleni, prizonier în Rusia, membru ASTRA, a activat politic în mai multe partide: PP, PNC, PNA. A fost senator în Parlamentul României, primar al oraşului Tg. Mureş, preşedinte al Consiliului Județean Mureş, a fost închis la Gherla de autoritățile comuniste, mai multe informații în Traian Bosoancă, *Mureşenii şi Marea Unire*, Tg. Mureş, Ed. Ardealul, 2000.

[584] „Revista Juridică", 24 octombrie 1929, p. 288.

https://biblioteca-digitala.ro

noastre publice. Ar trebui încrestat aici un ascuțit și crâncen rechizitoriu acestor fiare flâmânde cari au devorat atunci zeci de milioane într-o noapte-ca noaptea viitoare jaful să fie reluat din nou[585].

Aversiunea față de abuzurile funcționarilor și ale aleșilor era cu atât mai virulentă cu cât se apropia criza economică, primele semne fiind deja vizibile. Pe lângă alte promisiuni electorale neonorate ale partidului condus de generalul Averescu, s-a numărat și scandalul diurnelor, partid care în general a dezamăgit alegătorii, fiind înlocuiți de la guvernare după organizarea de noi alegeri.

Guvernele ulterioare au încercat sub presiunea publică să amelioreze situația și să prevină manifestările crizei. În sprijinul muncitorilor care și-au pierdut locul de muncă se adoptase încă din anul 1929 măsuri de protecție socială, cum a fost ajutorul de șomaj prin legea protecției muncii indigene și altele. Curând însă au apărut probleme chiar la salarizarea funcționarilor publici, ceea ce a dus la o politică fiscală împovărătoare pentru toată populația, generând nemulțumiri în toate categoriile sociale. Desigur consecințele erau previzibile[586]. Au izbucnit greve, demonstrații, revendicările vizau în primul rând mărirea salariilor, astfel că recuperarea unor mari sume de bani pe o perioadă nelucrată de către parlamentari a fost de natură să exacerbeze spiritele care au răbufnit în presă. Era de fapt o răbufnire a populației împotriva unui sistem politicianist, care afecta întreaga societate. O relatare a situației de atunci care făcea referire directă la presiunea pe care o exercita administrativul asupra bugetului public, contribuind și el la adâncirea crizei, a făcut-o un ziar vâlcean:

„...politicieni fără scrupul și fără milă au sporit sălbatec numărul funcționarilor publici cu toții agenți de club, cu toți nepoții, strănepoții, pseudonepoții pe care i-au vârât cu duiumul între numeroasele articole bugetare în aparență disponibile. Și-au căpătuit oamenii cu jetoane, diurne, miliarde din bugetul statului și al diverselor case autonome, regii, direcții, consilii, misiuni streine. Și azi când a venit momentul socotelilor de dat, guvernele ezită între îndepărtarea din funcțiuni în masă ori reducerea de salarii pentru a sfârși prin a aplica pe amândouă"[587].

---

[585] Bazil Gruia, *Crăciunul pentru averescani*, „Chemarea Tinerimei Române" IV/1929, nr. 44, 22 decembrie, p. 2.

[586] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op cit.* p. 200.

[587] Bogdan Dumitru Aleca, *Criza anilor 1929–1933 reflectată în presa vâlceană*, „Cultura Vâlceană" V/2012, nr. 75, iunie.

https://biblioteca-digitala.ro

Procesele parlamentarilor averescani, unele câştigate, cele mai multe pierdute la Înalta Curte, au atras atenția supra vidului legislativ față de chestiuni care au fost prea mult timp amânate sau insuficient precizate, față de întârzieri în modernizarea organizării administrației locale şi centrale. Legile ulterioare, care aveau menirea de a moderniza administrativul, au avut la rândul lor efect întârziat din cauza crizei economice.

Proces pentru recuperarea salariului

Un alt proces în care Cornel Grofşorean a fost reclamant şi care s-a prelungit pe o perioadă îndelungată a fost cel cu Ministerul de Interne şi primăria Timişoarei. Reclamațiile lui erau în legătură tot cu înlocuirea de la primăria Timişoarei cu inginerul Stan Vidrighin. Respectiva *„manevră politică"*, aşa cum a calificat-o de atâtea ori în documentele dosarelor de judecată, a avut rolul de a acutiza spiritul de dreptate şi echilibru care l-a condus în viață, de a-şi căuta rezolvarea în justiție, chiar dacă aceasta a presupus consum de timp, energie, bani, umilințe. Desigur, nu trebuie să ignorăm şi latura pecuniară, era vorba de recuperarea unei mari sume de bani, Cornel Grofşorean considerându-se îndreptățit s-o câştige în instanță, fiind astfel suficient de motivat şi din acest punct de vedere.

După înlocuirea de la primăria Timişoarei a şi primit hotărârea Consiliului Comunal prin care noul primar desemnat i-a sistat retribuțiile. Nemulțumit, s-a adresat prefectului, motivând că nu era cazul ca primăria să se implice în această problemă, fiind un litigiu guvernat de un fapt politic, înlocuirea sa datorându-se demisiei guvernului Averescu şi constituirii unuia nou, a lui Take Ionescu. Sugestia lui Grofşorean era ca prefectul să recomande primăriei:

> „să nu se amestece în chestia aceasta şi să-i solvească şi mai departe salariul întreg lunar, raportând totodată Ministerului de Interne starea aceasta anormală într-un stat constituțional deoarece subscrisului îi compete ori salariul ori penziune"[588].

Ulterior, s-a adresat şi Curții de Casație, tot atunci în anul 1922, care i-a respins cererea, trecând câteva luni în care nu a avut nicio sursă de venit, ceea ce l-a determinat în final să apeleze la diferite instanțe de judecată[589].

Cele două instituții, Ministerul de Interne şi primăria Timişoarei, se

[588] AMBM, *Adresă Prefect*, 30 martie 1922, MD 33/9871, f. 8.

[589] SJCSAN, *Cerere către Curtea de Casație*, 1 mai 1922, dosar 154/1921–1930, f. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

făceau vinovate în optica lui de încălcarea drepturilor salariale, fiindu-le sesizate aceste fapte în mai multe rânduri. Tăcerea şi, într-un târziu, răspunsurile nesatisfăcătoare l-au nemulţumit, astfel încât a demarat procedura de chemare în judecată adresându-se prima dată Curţii de Apel, aşa cum cereau uzanţele. În temeiul legilor în vigoare a cerut explicit:

a. stabilirea calităţii de funcţionar public din momentul înlocuirii, anul 1922 până în anul 1928.

b. stabilirea drepturilor băneşti aferente acestei perioade, excepţie cea de un an şi câteva luni cât a fost deputatul judeţului Timiş-Torontal.

c. obligarea pârâţilor de a achita sumele cuvenite.

d. de a se clarifica în ce raport se află el, Cornel Grofşorean, faţă de cele două instituţii, caz în care cerea ori reîncadrarea, ori pensionarea.

e. dacă nu se admite niciuna din variante, atunci cere despăgubiri financiare pentru perioada când nu a fost angajat nicăieri[590], motivele fiind foarte limpezi.

Numirea sa în fruntea primăriei din Timişoara s-a făcut prin Decret Regal, iar înlocuirea sa la fel, în care se preciza că avea să fie numit în altă funcţie, ceea ce însă nu s-a mai întâmplat. Adresându-se Ministerului de Interne prin prefectul judeţului Timiş-Torontal, cerând despăgubire sau pensionare şi primăriei care i-a sistat retribuţiile, fără să primească vreun răspuns, cele două instituţii se făceau astfel vinovate pentru neplata salariilor şi indemnizaţiilor aferente. De ce era vorba de două instituţii? Pentru că numirile pe post se făceau prin Ministerul de Interne, iar resursele financiare şi alte cheltuieli administrative priveau oraşul, deci primăria.

Acţiunea la Curtea de Apel a iniţiat-o abia în martie 1928, deşi se referea la un fapt petrecut în anul 1922. Explicaţia lui Cornel Grofşorean era că instituţiile invocate au tărăgănat intenţionat mersul lucrurilor, întârziind deliberat trimiterea actelor depuse, de la prefectură la Ministerul de Interne, prin care Cornel Grofşorean îşi cerea drepturile salariale, despăgubire sau pensionare. Amânarea timp de şapte ani a condus la creşterea sumei revendicate, astfel încât din ianuarie 1922 până în martie 1928, data depunerii dosarului la Curtea de Apel, salariile restante cu îndemnizaţiile speciale ajungea la peste 900 de mii de lei, sumă considerabilă[591].

În întâmpinarea sa, primăria Timişoarei a cerut hotărât respingerea acţiunii, invocând nerespectarea termenului legal de 30 de zile de la data

[590] SJCSAN, *Cerere de chemare în judecată*, 10 martie 1928, dosar 159/1928–1930, f. 6–8.

[591] *** *Dr. Grofsorean als Kläger gegen den Staat und die Stadt Temeschburg*, „Lugoscher Zeitung„, nr. 37, 6 mai 1928, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

intrării în vigoare a Legii Contenciosului, publicată în 23 decembrie 1925. De altfel, primăria se considera nedreptățită, neavând nicio vină că reclamantul a fost înlocuit din funcție sau că Ministerul de Interne nu l-a numit pe alt post, lăsându-l fără funcție și fără venituri[592]. Curtea de Apel a admis acțiunea lui Cornel Grofșorean și i-a dat câștig de cauză doar parțial, recunoscându-i calitatea de funcționar public și drepturile salariale pentru perioada 5 ianuarie 1922 – 1 aprilie 1926, responsabilitatea în solidar aparținând Ministerului de Interne și primăriei Timișoara[593].

Hotărârea Curții de Apel nu l-a mulțumit pe Cornel Grofșorean, astfel că a făcut recurs la Înalta Curte de Casație și Justiție, cerând modificarea în parte a deciziei, prin care să oblige pârâții la plata salariilor restante și după anul 1926 până în prezent, adică anul 1928 și scutirea de plata cheltuielilor de judecată.

Desigur, intimații Ministerul de Interne și Primăria Timișoarei nu s-au lăsat mai prejos și au făcut recurs la decizia Curții de Apel către Înalta Curte. Ministerul de Interne motiva că respectiva Curte de Apel se face vinovată de exces de putere și denaturare de acte, violând art. 4, alin. 2 al Legii Contenciosului administrativ. Respectiva instanță a socotit valabilă o petiție a lui Grofșorean către Ministerul de Interne din 11 ianuarie 1928, prin care își exprima doleanțele și din acest moment a socotit 30 de zile, nu din ianuarie 1922, când a avut loc înlocuirea sa din funcție. Acesta este excesul de putere, deoarece i-a dat posibilitatea lui Grofșorean de a *„reînvia un termen care expirase de șase ani de zile"*[594]. Din numeroasele petiții adresate de Cornel Grofșorean, instanța trebuia să o ia în considerare pe prima, nu pe ultima. Faptul că lui Cornel Grofșorean i se recunoaște calitatea de funcționar public și după înlocuirea sa, cu sumele de bani aferente, ar echivala cu o reintegrare, adică anularea decretului regal prin care a fost înlocuit, ori aceasta se putea face în termen de 30 de zile de la publicarea în Monitorul Oficial. Publicarea a fost făcută în 4 ianuarie 1922, deci această posibilitate expirase demult. Neatacându-se decretul în timp util, înlocuirea a rămas definitivă, deci nu mai avea dreptul să primească nici salariul respectiv.

Curtea de Apel i-a dat câștig de cauză lui Cornel Grofșorean și pentru faptul că decretul de înlocuire a precizat că va fi *„trecut în altă funcțiune"*, ceea ce nu s-a întâmplat în decursul anilor care au urmat, însemnând că el a continuat să fie funcționar cu drepturile salariale corespunzătoare, chiar

[592] SJCSAN, *Întâmpinare*, 1928, dosar 159/1928–1930, f. 9–10.
[593] *Ibidem*, f. 12.
[594] *Ibidem*, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

dacă nu a mai primit nicio funcție. Această interpretare este greșită, consideră Ministerul de Interne, calificând-o din nou drept exces de putere.

Ministerul era de părere că pentru a fi numit în altă funcție trebuia alt decret, care să precizeze clar despre ce funcție este vorba. Precizarea că va fi trecut pe un alt post fără să se indice care anume, nu-i asigură calitatea de funcționar. După publicarea decretului de înlocuire în Monitorul Oficial, reclamantul trebuia să se intereseze de situația sa, dacă este numit în vreo funcție sau nu, atunci era în măsură să atace în contencios administrativ. Acest lucru nu s-a realizat, înlocuirea a rămas definitivă, chiar dacă a făcut o petiție în 11 ianuarie 1928. Acestea au fost motivele prin care Ministerul de Interne a cerut admiterea recursului și respingerea acțiunii în contencios administrativ, intentată de Cornel Grofșorean[595].

La recursul ministerului Cornel Grofșorean a pregătit de asemenea o întâmpinare, prin care încerca să demonstreze înțelegerea greșită a art. 4 din Legea Contenciosului invocată, privind tardivitatea acțiunii și nerespectarea termenului de 30 de zile. Grofșorean nu a cerut *„reintegrarea în funcția de primar"* și nici anularea decretului de înlocuire, ci tocmai respectarea lui, adică *„trecerea în altă funcție"*! A atacat de asemenea și problema pensionării pentru care făcuse cerere tot atunci către Curtea de Casație. Aceasta l-a îndrumat către Ministerul de Interne. Cererea de pensionare trimisă de Cornel Grofșorean ministerului prin prefectură nu a fost timp de cinci ani rezolvată, deoarece, explică Grofșorean, ministerul dădea curs decretului regal, adică îi recunoștea calitatea de funcționar public fără însă a-i asigura și salariul[596].

Pe de altă parte, primăria a făcut și ea o întâmpinare la recursul lui Grofșorean către Înalta Curte, cerând respingerea acțiunii lui Grofșorean și confirmarea deciziei primei instanțe, Curtea de Apel, cu plata cheltuielilor de recurs. Primăria din Timișoara nu-și recunoștea nicio vină în această situație, eventual Ministerul de Interne este cel vinovat, deoarece trebuia să-i găsească alt post lui Cornel Grofșorean, caz în care primăria ar fi onorat drepturile salariale. Nu stătea în puterea ei să-l transfere pe Grofșorean în altă funcție, după legile românești ar fi fost ilegal. Înainte de 1918, primarul era ales de Adunarea Generală a municipiului după acest an însă, s-a suspendat această autonomie a orașelor din fosta monarhie, atribuțiile consiliilor orășenești au trecut la prefecturi, care și-au exercitat atribuțiile

[595] SJCSAN, *Recurs*, 27 august 1928, dosar 159/1928–1930, f. 10–11. La fel și Primăria Timișoarei a făcut recurs pe aceleași motive la Curtea de Casație.

[596] SJCSAN, *Întâmpinare*, 7 octombrie 1928, dosar 159/1928–1930, f. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

cu aprobarea Ministerului de Interne, adică în mod centralizat. Deci era de competența acestui minister încadrarea lui Grofşorean în alt post de funcționar public, primăria ar fi acceptat această variantă şi l-ar fi retribuit corespunzător. Aceasta nu s-a întâmplat, deci primăria nu a contribuit cu nimic la situația respectivă şi se consideră nevinovată[597].

Ca avocat, Cornel Grofşorean şi-a instrumentat singur cazul, aşa cum o arată şi sursele de arhivă, semnându-şi singur actele, întâmpinările, cererile. Când a ajuns la Înalta Curte însă, chestiunea se complicase şi a fost nevoit să apeleze la avocați specializați de la Bucureşti, care să-i reprezinte cauza. Astfel a rezultat o întreagă corespondență cu avocați şi alte persoane implicate, contactate în problema recursului la Înalta Curte. Multe informații din corespondență se referă la birocrația juridică, avizele, confirmările de primire, chitanțe, numere de înregistrare, aprobări, referate, contrareferate, răspunsuri etc. Procesul, extinzându-se pe o durată aşa de lungă, a generat un noian de hârtii, fiecare având locul şi importanța sa în uriaşul puzzle al dosarelor.

Primul avocat a fost Ioan Lugoşianu[598], deja o personalitate politică la data corespondenței, fiind renumit în specialitatea lui, drept administrativ. Tocmai pentru că fusese şi activ politic, Cornel Grofşorean spera că va înțelege şi îi va rezolva problema care, în mod evident, avea conotații politice. La recomandarea lui Grigore Ion[599], Cornel Grofşorean l-a pus în temă explicându-i şi dându-i datele problemei, anexând documentația de rigoare. A avut grijă să-l introducă şi în culisele politicii, influenței din partea partidelor în politica şi administrația locală, a mutațiilor frecvente după cum se succedau şi guvernele.

---

[597] *Ibidem.*

[598] Ion Lugoşianu (1890–1957), avocat, ziarist, membru PNȚ şef de cabinet în guvernul Vaida Voevod (1919–1920), deputat în mai multe legislaturi, ministru al Instrucției Publice (1930), ministrul Industriei şi Comerțului (1932–1933), delegat la Liga Națiunilor, director al ziarului „Universul". A fost condamnat în august 1949 la muncă silnică pe viață pentru *„crimă de înaltă trădare"*. A trecut prin penitenciarele Jilava, Aiud, Piteşti, Văcăreşti şi Râmnicu Sărat, unde a şi murit la 7 noiembrie 1957. Întreaga sa familie a suferit prigoana comunistă. Mai multe informații în monografia semnată de Ioan Spătan, *Ioan Lugoşianu, omul, avocatul, universitarul, omul politic şi diplomatul, ziaristul martirul*, Piteşti, Ed. TIPARG, 2009.

[599] Grigore Ion (1887–1951), născut la Mehadia (Caraş-Severin), absolvent al Academiei comerciale din Leipzig, doctorat în ştiințe comerciale şi în studii politice, a luptat pe front în Galiția, a fost prizonier într-un lagăr rusesc de unde dezertează şi pleacă spre Japonia, delegat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia. A susținut cauza românilor din Banatul Iugoslav şi Valea Timocului. A publicat articole în „Voința Banatului", „Vestul" şi în alte ziare şi reviste.

https://biblioteca-digitala.ro

Cornel Grofşorean era destul de sigur de victorie, îşi punea deja problema recuperării banilor, totul depinzând de termenul de judecată. I-a sugerat lui Lugoşianu să obţină un termen scurt pentru că anul 1928 se încheie în curând, iar pretenţiile lui trebuie să fie incluse în bugetul anului viitor 1929, altfel Ministerul de Interne nu putea să-i returneze banii şi risca amenzi prin Legea Contenciosului[600]. Astfel chestiunea fixării termenului procesului devenise una foarte importantă. Pentru a se asigura că totul este sub control, la sugestia lui Lugoşianu, l-a contactat şi pe avocatul Dimitrie Demetrescu, care conducea şi biroul subsecretarului de stat, pentru a urgenta cazul. De fapt, întreaga povară a procesului o va suporta acest avocat, până într-un anumit moment. Implicarea lui Dimitrie Demetrescu nu va fi gratuită, ci recompensată cu 10% din suma pretinsă ca onorariu avocaţial, a precizat Cornel Grofşorean[601].

Dimitrie Demetrescu, citind dosarul şi analizând faptele, a ajuns la concluzia că recursul Ministerului de Interne va avea câştig de cauză, adică Înalta Curte nu va confirma decizia Curţii de Apel în problema restituirii salariului, nici măcar până în anul 1926, recomandând consultarea unui alt specialist în probleme administrative. Ca să nu lase impresia unui dezinteres, a propus varianta unei tranzacţii cu ministerul respectiv, caz în care ar trebui să facă Grofşorean o cerere pentru a fi înaintată subsecretarului de stat de la Interne[602].

Cornel Grofşorean nu a lăsat să treacă mult timp şi i-a dat un răspuns hotărât, că, dimpotrivă, şanse ar fi, având în vedere că recursul Ministerului se bazează pe faptul că acţiunea este tardivă, iar decizia Curţii de Apel a dat-o Primpreşedintele Alexandru Marta *„cel mai bun magistrat al Transilvaniei"*, recunoscut şi de Înalta Curte. Ideea tranzacţiei este bună, spune el, având relaţii cu ministrul Alexandru Vaida-Voevod, însă Demetrescu să intervină la referenţi, deoarece ministrul va lua avizul referenţilor. Dacă tranzacţia se încheie, onorariul rămâne cel stabilit. Rolul lui Demetrescu se configura astfel ca unul important, de a pregăti terenul pentru ca tranzacţia să aibă loc[603].

Intră în joc vechea sa cunoştinţă Grigore Ion, deputat în Parlament, contactat de Cornel Grofşorean cu rugămintea de a interveni la ministrul Vaida-Voevod pentru a încheia tranzacţia, existând trei soluţii de rezolvare

[600] SJCSAN, *Scrisoare către Ion Lugoşianu*, 25 nov. 1928, dosar 157/1927–1931, f. 102.
[601] SJCSAN, *Scrisoare către Ion Lugoşianu*, 25 nov. 1928, dosar 157/1927–1931, f. 100.
[602] SJCSAN, *Scrisoare de la Dimitrie Demetrescu*, 29 nov. 1928, dosar 157/1927–1931, f. 107.
[603] SJCSAN, *Scrisoare către Dimitrie Demetrescu*, 2 dec. 1928, dosar 157/1927–1931, f. 110.

https://biblioteca-digitala.ro

a cazului său. Acestea se refereau la recuperarea salariilor, recunoaşterea calităţii de funcţionar public şi numirea într-un post echivalent[604].

Avocatul Demetrescu, cel care îşi manifestase neîncrederea, este contactat din nou pentru soluţia unei *„tranzacţii echitabile"*. Cornel Grofşorean a simţit pesimismul avocatului şi forţând, a crescut procentul reprezentând onorariul avocaţial, condiţionând desigur. Dacă Înalta Curte recunoaşte decizia Curţii de Apel, adică salarii până în 1926 de 774,717 lei, procentul este de 10%, dacă i se recunoaşte calitatea de funcţionar şi repus pe un post echivalent cu drepturi de pensie – 20%, iar dacă se admite soluţia a treia cu restanţe achitate până în anul 1928, atunci 30%[605]. Suma de recuperat era considerabilă, trecea de două milioane de lei şi Cornel Grofşorean conta astfel pe o motivare substanţială a avocatului, ca acesta să se mobilizeze pentru o soluţie cât mai favorabilă.

Cercul de avocaţi şi relaţii care să intervină pentru finalizarea cu o soluţie pozitivă s-a extins, Grofşorean l-a contactat şi pe unchiul său Iuliu, senator în Parlamentul României din partea PNŢ. Acesta a studiat cu seriozitate dosarul vrând să se convingă personal de legalitatea acţiunii, a intervenit la ministrul Vaida-Voevod şi şi-a sfătuit nepotul să redacteze cererea neîntârziat către minister pentru încheierea tranzacţiei[606]. Nu mai puţin de şapte scrisori sunt conţinute în corespondenţa dintre cei doi, unchi-nepot în problema procesului şi încheierii tranzacţiei cu Ministerul de Interne. Ministrul Vaida, contactat de Iuliu Grofşorean, şi-a manifestat nedumerirea faţă de întreaga situaţie, dar şi pesimismul că se va soluţiona favorabil pentru reclamant[607].

Aflat acasă la Galşa în judeţul Timiş din pricina unei răceli, senatorul Iuliu Grofşorean l-a sfătuit pe nepot să urmeze calea trasată de ministrul Vaida, adică să redacteze cererea pentru tranzacţie, deoarece *„timpul nu e prielnic"*, referindu-se la atmosfera politică[608] defavorabilă negocierilor[609].

Avocatul Demetrescu i-a atras între timp atenţia că tranzacţia trebuie făcută abia după ce se convine asupra unor puncte esenţiale, probabil

---

[604] SJCSAN, *Scrisoare către Grigore Ion*, 10 ianuarie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 112.

[605] SJCSAN, *Scrisoare către Dimitrie Demetrescu*, 10 ianuarie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 113

[606] SJCSAN, *Scrisoare de la Iuliu Grofşorean*, 31 ianuarie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 111.

[607] SJCSAN, *Scrisoare către Grigore Ion*, 31 ianuarie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 114

[608] Probabil se refera la faptul că în urma alegerilor din decembrie 1928 cele mai multe mandate au revenit PNŢ care a format şi guvernul. Primele măsuri ale noilor aleşi au vizat controlul politic şi subordonarea Parlamentului de către Guvern.

[609] SJCSAN, *Scrisoare de la Iuliu Grofşorean*, 2 feb. 1929, dosar 157/1927–1931, f. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

se referea la suma ce trebuia recuperată, deoarece trebuie convins şeful Contenciosului din Ministerul de Interne, care urma să redacteze referatul. Acesta trebuia să fie favorabil, altfel ministerul nu va accepta tranzacția. Personal, Demetrescu a fost de părere că referentul va prefera o tranzacție în loc de judecată[610].

Avocatul Lugoşianu era căutat în acest răstimp şi de unchiul Iuliu, cât şi de deputatul Grigore Ion, pentru a-şi da acordul cu privire la eventualitatea încheierii unei tranzacții procesuale. Uitase între timp despre ce era vorba, Iuliu Grofşorean i-a reamintit încercând totodată să-i pună de acord pe cei doi avocați, implicându-se cu tot sufletul în cauza nepotului. Luase contact şi cu câțiva miniştri, dar fără prea mult succes:

> „...cu miniştrii puțină ispravă. Fiecare s-a pus pe punctul de vedere al economiei în toate afacerile lor. Am temerea că târguiala va merge anevoie"[611].

Multe cazuri similare cu cel a lui Cornel Grofşorean a determinat Ministerul de Interne să emită o hotărâre prin care să se achite pretențiile funcționarilor, astfel Grofşorean a crezut că a venit momentul soluționării, indiferent dacă era vorba de tranzacție sau termen la Casație. Ar fi fost nevoie acum de colaborarea între cei doi avocați, Lugoşianu şi Demetrescu, astfel că apelează din nou la deputatul Grigore Ion care îi cunoştea pe amândoi. Era plecat însă la Belgrad într-o misiune parlamentară[612]. Demetrescu era de părere că la Casație procesul va fi pierdut şi recomandă cu insistență încheierea tranzacției[613]. Discuțiile, aşa cum rezultă din mulțimea de scrisori, s-au concentrat apoi pe problema persoanei care să redacteze textul tranzacției către minister. Demetrescu apelase la un alt avocat care trebuia s-o redacteze, însă la minister nu se depusese nimic. Ori nu s-a redactat respectiva cerere, ori nu a înaintat-o Demetrescu, opina Iuliu Grofşorean care urmărea îndeaproape evenimentele. Revine cu ideea ca el, Cornel Grofşorean, s-o redacteze personal, în baza deciziei Curții de Apel, dar nu cu pretenții exagerate. Unchiul Iuliu este convins că la Casație se va pierde procesul, aşa cum a înțeles din discuțiile cu cei implicați, aşa că printr-o cerere cu pretenții mai reduse, se măresc şansele de câştig[614].

Avocații, la un moment dat, s-au retras, astfel că Grofşorean deşi

---

[610] SJCSAN, *Scrisoare de la Dimitrie Demetrescu*, 4 feb. 1929, dosar 157/1927–1931, f. 120.
[611] SJCSAN, *Scrisoare de la Iuliu Grofşorean*, 19 martie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 127.
[612] SJCSAN, *Scrisoare de la Grigore Ion*, 14 aprilie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 128.
[613] SJCSAN, *Scrisoare de la Dimitrie Demetrescu*, 28 aprilie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 131.
[614] SJCSAN, *Scrisoare de la Iuliu Grofşorean*, 5 mai 1929, dosar 157/1927–1931, f. 133.

https://biblioteca-digitala.ro

redactase tranzacția, nu avea cui s-o mai dea spre înaintare, apelând din nou la unchiul său, manifestându-şi nemulțumirea:

> „Mitică tot Mitică rămâne: lipsit de cel mai elementar simț al bunei cuviințe/nu cred că asta să fi învățat la Paris, ori numai în mahalalele Parisului. Demetrescu, dl. avocat, nici un răspuns nu mi-a dat la vreo epistolă. Mă miră foarte mult că şi Lugoşianu la asemenea derbedei mi-a predat chestiunea. În fine n-am ce face".

A rămas astfel stabilit ca unchiul să depună tranzacția şi să trateze cu referentul pentru o atitudine binevoitoare. Dacă soluția va fi favorabilă, ar vrea să-i retragă procura lui Demetrescu, altfel acesta va pretinde că totul i se datorează lui, ceea ce ar fi incorect[615].

Textul tranzacției redactat de Grofşorean viza stabilirea calității de funcționar public din ianuarie 1922 până la sfârşitul anului 1928, cu plata salariilor restante, reintegrarea într-un post echivalent corespunzător rangului său, aşa cum s-a precizat în decretul regal *„satisfăcându-se principiul legalității"*. Dacă se acceptă doar a doua doleanță, atunci cel puțin să i se recunoască ca vechime anii respectivi pentru drepturile de pensie, de salariile restante ocupându-se Curtea de Casație[616]. Anexa la cerere care cuprindea calculul salariilor exprima nuanțat sumele datorate, având la bază adeverințele de venit de la primăria Timişoarei. Totalul de restituit era suma considerabilă de 1 823 989 de lei. Recunoaşterea de către Curtea de Apel a drepturilor sale până în anul 1926 ar însemna un total de 783709 lei, la acestea adăugându-se remunerațiile suplimentare de la întreprinderile comunale, ceea ce ar însemna 944709 lei. Grofşorean face o concesie, doar unchiul îl sfătuise să aibă pretenții mai modeste, mulțumindu-se cu suma de 600 de mii de lei reducând suma pretinsă cu 344709 lei[617].

S-a creat în acele zile un concurs nefavorabil de împrejurări şi Iuliu nu a putut depune textul tranzacției lui Grofşorean, la minister fusese depus un text al avocatului Demetrescu, probabil fără *„pretenții mai reduse"* aşa cum se cerea. Deci ministerul a analizat textul lui Demetrescu respingându-l *„pe motivul exagerării sumei pretinse"*. Între timp se fixase şi termen la Curtea de Casație pentru 6 iunie 1929[618]. Acesta s-a amânat apoi pentru 6 iulie, însă avocatul Demetrescu, care oricum fusese sceptic de la început cu privire

---

[615] SJCSAN, *Scrisoare către Iuliu Grofşorean*, 22 mai 1929, dosar 157/1927–1931, f. 134.

[616] AMBM, *Tranzacție*, 22 mai 1929, MD 33/9875, f. 13

[617] *Ibidem*, f. 15.

[618] SJCSAN, *Scrisoare de la Iuliu Grofşorean*, 25 mai 1929, dosar 157/1927–1931, f. 135.

https://biblioteca-digitala.ro

la şansele de câştig, a renunțat la reprezentarea în instanță explicându-şi gestul: *„nu înțeleg să pledez contra convingerilor mele"* lăsând dosarul la dispoziția unui alt specialist al Baroului[619].

Cu şanse reduse de a câştiga procesul şi fără avocat după retragerea lui Demetrescu, Grofşorean apelează la alții pentru reprezentare cum au fost avocații Eusebiu Nicorescu[620], George Rusu, ajungând în sfârşit la celebrul Alexandru Otetelişanu[621]. Alegerea părea să fie una fericită, ambii erau avocați, dar foarte important, împărtăşeau aceleaşi convingeri politice ceea ce reiese şi din lectura corespondenței, nu numai din biografiile celor doi. Între timp termenele la Curtea de Casație curgeau, ajungându-se în anul 1930, amânările datorându-se complexității cauzei, multitudinii de acte cuprinse în dosar, deselor schimbări de avocați, precum şi conjuncturilor politice şi desigur tenacității lui Cornel Grofşorean.

Alexandru Otetelişanu a fost contactat de Cornel Grofşorean printr-o scrisoare lungă unde a expus toată povestea, începând cu anul 1922, cerând să îl reprezinte pentru termenul din 14 decembrie 1929, contra unui onorariu ce va fi stabilit[622]. Avocatul acceptând, a amânat însă procesul în anul 1930 pentru *„preparare"*, cerând onorariu de 10 mii de lei în două rate. În caz de reuşită sau tranzacție, încă 25% din ceea ce va obține de la Ministerul de Interne[623]. Are loc din nou o amânare, deoarece primăria Timişoarei nu a fost prezentă.

Între timp, Cornel Grofşorean încerca să afle dacă mai există precedente şi ce soluții s-au găsit, ştiind că au mai existat primari numiți prin Decret Regal şi înlocuiți la schimbarea guvernului, ignorați ulterior. Găsise la un moment dat un caz ce i se părea similar, cel al lui Ilie Oana pe care pe care l-a contactat pentru a afla informații, care îl puteau ajuta la proces. Ilie Oana i-a răspuns că cele două situații sunt diferite, personal nu a fost lăsat pe dinafară, ci invitat să-şi clarifice pensionarea, care nu se

---

619 SJCSAN, *Scrisoare de la Dimitrie Demetrescu*, 22 iunie 1929, dosar 157/1927–1931, f. 136

620 Eusebiu Nicorescu, avocat născut în anul 1901, absolvent cu doctorat în drept la Facultatea din Cluj, a fost secretarul Chesturii Poliției din Timişoara şi directorul editurii „Mişcarea Banatului".

621 Alexandru Otetelişanu născut în 1886 cu studii de drept la Paris, avocat, rector al Universității Bucureşti în 1941. A fost activ politic din partea PC apoi al PP. A fost senator, secretar general la Ministerul de Interne, deputat, vicepreşedinte al Camerei. Autor de studii juridice, specialist în dreptul civil. Mai multe informații în Ion Obretin, *Conacul Otetelişanu. O curte boierească în pragul epocii moderne*, Craiova, Ed. Templum Plus, 2006.

622 SJCSAN, *Scrisoare către Alexandru Otetelişanu*, 6 dec. 1929, dosar 157/1927–1931, f. 144.

623 AMBM, *Scrisoare de la Alexandru Otetelişanu*, 13 dec. 1929, MD 28/9649, f. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

ştia însă după ce lege să se producă. Un caz similar, spune el, ar fi cel al lui Coriolan Bucico[624], primarul de la Oradea, tot avocat, care a fost înlăturat după schimbarea legilor, dosarul cu decizia putându-se găsi la Ministerul Internelor[625].

În anul 1930, procesul tot nu se încheiase, Alexandru Otetelişanu ținându-l tot timpul la curent, noi dovezi s-au ataşat dosarului care ajunsese impresionant. S-au ataşat probe privind legislația pensiilor din Ungaria cu traducerea legalizată, norme de salarizare elaborate de Consiliul Dirigent atunci în anii grei după Unire, încercându-se o altă abordare, deşi între timp un nou referat al şefului contenciosului era defavorabil[626].

Un nou termen la Curtea de Casație arată că procesul nu era încheiat. Ministerul de Interne, epuizat în a-şi demonstra punctele de vedere, aduce noi probe, necredibile însă, cum că Grofşorean a fost la un moment dat numit în funcția de subprefect atunci în 1922, dar nu s-a prezentat la post. Uimit peste măsură Cornel Grofşorean, care nu fusese informat, a verificat aflând că, într-adevăr exista o numire în anul 1922 în funcția de subprefect, dar nu era vorba despre el Cornel, ci despre altcineva cu alt nume de botez, numirea nefiind publicată în Monitorul Oficial. Chiar şi aşa informația ar fi de ajutor, însemnând că i se recunoaşte statutul de funcționar şi că a fost scos din serviciu în mod abuziv. „*Scoaterea din serviciu*" este expresia care redă cel mai bine realitatea, mult mai bine decât „*punerea în disponibilitate*", deoarece actul a fost ilegal, săvârşit de reprezentanți ai unui partid care de zece ani invocă legalitatea, referindu-se desigur la PNL[627].

În luna mai 1930 a fost stabilit un nou termen, avocatul Otetelişanu cerând cu insistență să fie prezent şi Grofşorean, cu o întâlnire în prealabil, pentru că „*avem o mulțime de lucruri delicate în proces, căci trebuie să fie pe deplin elucidate înainte de judecare bineînțeles*" [628].

Este şi ultima informație pe care o avem despre acest proces. Mulțimea de dosare de arhivă care au stat la baza acestui capitol din viața lui, deşi conservă câteva sute de pagini, adunate cu meticulozitate de Cornel

[624] Coriolan Bucico, avocat, primul primar român al oraşului Oradea din partea PNL în perioada 1920–1926. După anexarea nord-vestului Transilvaniei la Ungaria prin Dictatul de la Viena a împărtăşit soarta altor români. Urmărit şi maltratat de autoritățile maghiare a fost închis în anul 1940 în lagărul de la Püspökladány.

[625] SJCSAN, *Scrisoare de la Ilie Oana*, 23 dec. 1929, dosar 157/1927–1931, f. 146.

[626] AMBM, *Scrisoare de la Alexandru Otetelişanu*, 16 ianuarie 1930, MD 28/9650, f. 9.

[627] SJCSAN, *Scrisoare către Alexandru Otetelişanu*, 21 ianuarie 1930, dosar 157/1927–1931, f. 155.

[628] SJCSAN, *Scrisoare de la Alexandru Otetelişanu*, 23 mai 1930, dosar 157/1927–1931, f. 157.

https://biblioteca-digitala.ro

Grofşorean, nu păstrează şi hotărârea Curții de Casație. Există o sumedenie de acte în aceste dosare, mai mult sau mai puțin hotărâtoare pentru finalitatea procesului, inclusiv chitanțe de plată pentru cheltuieli mărunte, însă cel decisiv lipseşte. Asocierea cu pesimismul avocaților contactați şi al unchiului, care se implicase cu tot sufletul, ne îndreptățeşte să considerăm că Grofşorean a pierdut procesul, nerecuperându-şi salariile restante, rămânând şi cu cheltuielile de judecată. Avea chiar el dubii în privința unui rezultat favorabil, aceasta „*simțindu-se*" din tonul scrisorilor, chiar dacă nu a fost precizat explicit.

Vinovat pentru această situație care a durat mulți ani, cu inerente răsturnări, dezamăgiri, reconsiderări a fost factorul politic, exprimând acest gând de mai multe ori pe parcursul scrisorilor. Debarcarea sa din funcție s-a declanşat prin înlocuirea PP de la guvernare, dar şi prin contribuția lui Caius Brediceanu de la Lugoj, care intrase în guvernarea lui Take Ionescu, devenind ministru. Cererile şi alte formalități le îndeplinise pe o perioadă de cinci ani, cerând de la instituții şi instanțe ce se putea în situația lui: pensionare, eventual despăgubire, fără rezultat. Revenirea la putere pentru scurtă vreme a PP, în 1926–1927, cel care l-a propulsat în funcții şi în care avea cea mai mare încredere, i-a dat noi speranțe, crezând că „*lucrurile s-au pus în mişcare*"[629], cu atât mai mult cu cât devenise şi deputat. PP a fost repede înlocuit, revenind liberalii, aceeaşi care l-au înlocuit şi în 1922. Pe tot parcursul acestei perioade, Cornel Grofşorean a susținut răspicat că este vorba de un act de răzbunare politică, ceea ce se ştia de altfel, adversarii politici încercând să se elimine reciproc din pozițiile deținute pentru a păstra controlul în viața publică şi politică. Acțiunile lui, poate insistente, s-au datorat faptului că el, ca funcționar, încă nu înțelegea să-şi abandoneze principiile şi să aparțină taberei laşilor, care de frica stăpânirii erau în stare să renunțe la drepturile lor[630].

Se considera funcționar public de când în anul 1919 se apelase la avocații români să contribuie la consolidarea unui nou stat, cel românesc, pentru care majoritatea au răspuns pozitiv. Foarte mulți dintre avocații români angajați în procesul de refacere administrativă participaseră la război, au organizat detaşamentele de voluntari, au fost prizonieri, au militat pentru unire, au făcut parte din Consiliile Naționale, din Consiliul Dirigent, au gândit legile de unificare, au fondat partidele politice, mulți dintre ei însă,

[629] SJCSAN, *Scrisoare către Alexandru Otetelişanu*, 6 dec. 1929, dosar 157/1927–1931, f. 144.
[630] SJCSAN, *Recurs*, 1 mai 1922, dosar 154/1921–1930, f. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

sfârşind în temniţele comuniste. Cornel Grofşorean a fost şi el unul dintre cei care a participat la reconstrucţia noului stat, încercând astfel o mare dezamăgire faţă de mersul politic interbelic şi evoluţia evenimentelor.

Prelungirea procesului pe un timp atât de îndelungat – opt ani –, lipsa unui loc de muncă retribuit de stat, clientelă puţină, stresul provocat de războiul mediatic la care a fost supus în timpul disputei cu Stan Vidrighin, perioadă în care s-au suprapus două procese, i-au pricinuit numeroase stări de nervozitate astfel că la un moment dat a riscat şi sancţiuni din partea Baroului timişorean. Acesta declanşase acţiuni disciplinare, deoarece Grofşorean folosise într-una din cererile sale un ton agresiv „*vătămând autoritatea Contenciosului administrativ*". Baroul a făcut o sesizare Ministerului de Justiţie în această problemă, care i-a cerut lui Grofşorean o declaraţie de justificare în acest sens. Cornel Grofşorean a răspuns motivând că situaţia a fost de aşa natură pentru care îşi exprimă regretele şi îşi cere scuze[631].

Toate procesele în care Cornel Grofşorean s-a constituit parte reclamantă s-au petrecut într-un context extrem de frământat din punct de vedere politic. Momentul generator de tensiuni pentru viaţa şi activitatea lui Cornel Grofşorean a fost cel al înlocuirii sale la primăria Timişoarei în primii ani după unirea de la 1918. Era o perioadă în care nu s-a produs numai înlocuirea unui regim cu altul, ci era vorba de ieşirea unor provincii istorice, Transilvania şi Banatul din monarhia dualistă şi încadrarea în graniţele unui nou stat, românesc de data aceasta. Era nevoie de un timp de armonizare, de revenire după anii grei ai războiului care fuseseră urmaţi de dezechilibre administrative bugetare şi alte bulversări. Scopul central era desăvârşirea unificării politice şi construirea unui alt stat. În anul în discuţie, 1922, nu se votase nici noua Constituţie. Abia în anul 1923 a fost votată şi promulgată prin Decret Regal, iar legile de unificare, normele şi alte hotărâri aprobate de Consiliul Dirigent nu vizau de la început toate segmentele vieţii social-politice. În lipsa lor au avut loc multe încălcări ale legii, nesoluţionate poate niciodată. Sectorul administrativ a fost cel mai sensibil în această perioadă, supus frecventelor schimbări de către toate partidele aflate la guvernare. Astfel coexista în anul 1922 un amalgam de legi austro-ungare din sec. XIX, decrete regale româneşti cu normative emise de Consiliul Dirigent. La acestea se mai adăuga şi dorinţa liberalilor de a limita autonomia regională şi a impune legi cu rol centralizator, ceea ce a generat în timp numeroase dezechilibre. Erau frecvente numirile pe post

[631] SJCSAN, *Declaraţie de justificare*, 5 septembrie 1922, dosar 154/1921–1930, f. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

care substituiau sistemul impus de vechea monarhie, iar desele schimbări de guvern şi sistemul electoral românesc nedefinitivat nu făceau decât să încurce şi mai mult. Schimbările de la Bucureşti în politica naţională atrăgeau după sine consecinţe şi în teritoriu, la fel de des. Mandatele erau uneori extrem de scurte astfel că nici nu se putea pune problema unei eficienţe administrative, la acestea cumulându-se şi corupţia ce începuse să-şi facă loc în comportamentul politic şi administrativ. Cornel Grofşorean încerca să-şi găsească dreptatea într-o societate în continuă schimbare, în care lipseau legile sau erau înţelese greşit, iar hotărârile locale evoluau paralel cu legi naţionale.

Unele prevederi legislative, care ar fi limpezit situaţia, au fost adoptate în timpul derulării proceselor, care însă nu puteau fi aplicate retroactiv, cum a fost Statutul funcţionarului public din iulie 1923 sau Legea pensiilor pentru salariaţii statului, iar „*grila*" de salarizare a funcţionarilor publici pentru salarizarea în funcţie de importanţa muncii şi pregătirea profesională a fost adoptată abia în 1927[632]. Mai era situaţia legilor tot administrative care erau discutate şi aprobate, dar nu erau promulgate şi nu se puteau invoca. Era ca şi cum nu existau. La fel, atribuţiile sau „*fişele postului*" erau şi ele variabile, aproape că rămânea la latitudinea fiecăruia felul în care îşi exercita profesia. Toate acestea s-au realizat în timp în întreaga perioadă interbelică până la Constituţia din anul 1938, care a stabilit însă şi noi coordonate, dictate de intenţia monarhiei româneşti de a institui regimul de autoritate. Procesele lui Cornel Grofşorean oferă spete interesante cu privire la modul în care nu numai un simplu cetăţean, dar chiar avocat, încearcă să iasă învingător în lupta cu un întreg sistem juridic şi instituţional, aflat la confluenţa a două regimuri.

Din aceste experienţe Cornel Grofşorean va rămâne cu antipatia declarată faţă de PNL şi faţă de politicianismul din ce în ce mai vizibil pe scena publică, retrăgându-se din viaţa politică, rămânând doar un atent observator.

În faţa Comisiei de Epurare

Acţiunea politico-militară din 23 august 1944 în urma căreia Germania a devenit din aliat, adversar al României a fost urmată nu numai de multiple consecinţe pe plan internaţional în evoluţia politico-militară, economică, dar şi pe plan politic intern. După înlăturarea regimului antonescian şi lansarea „*proclamaţiei către ţară*" a regelui, schimbările politice au fost substanţiale,

[632] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 159, 170.

https://biblioteca-digitala.ro

ca să amintim doar reintrarea în teatrul politic a unor partide şi formaţiuni printre care şi Partidul Comunist Român care fusese interzis în anul 1924.

Evenimentele politice s-au derulat cu mare viteză apoi. În decursul anului 1944 Rusia sovietică intrase în România în marşul lor către Berlin, iar în martie 1945 se şi instalase guvernul Petru Groza, marcându-se astfel începutul comunizării României. Pe lângă decretele lege necesare pentru marcarea sfârşitului ostilităţilor, s-au numărat şi multe altele menite să restrângă drepturile şi libertăţile civile şi politice obţinute în anii anteriori. Totul, desigur, sub stricta supraveghere a reprezentanţilor Moscovei, implementându-se stalinismul şi în România, ca în celelalte ţări est-europene.

Legislaţia specifică acţiunilor de epurare era aplicată de numitele *„comisii de epurare"*, care aveau rolul de a elimina din toate instituţiile şi categoriile profesionale elementele ostile regimului, pentru monopolul puterii politice. Rând pe rând legile epurării au vizat categorii diverse socio-profesionale. Prima dată administraţia publică, apoi au urmat profesiile liberale, medici, avocaţi, artişti, toate segmentele sociale. Epurarea era considerată un element necesar al democratizării, constând în eliminarea elementelor *„criminale"*, prin acuzaţii false şi dosare *„fabricate"*. Au fost eliminate în felul acesta din viaţa social-politică persoane valoroase, specialişti în diferite domenii, cărora li se atribuiau etichete fără discernământ, dificil de contestat, multe din ele nedovedite, dar care îşi produceau din plin efectele: marginalizare, detenţie, deportări etc.

Legea nr. 643/19.12.1944 pentru epurarea corpului avocaţilor, ca şi altele, s-a emis sub asediul forţelor politice de extremă stânga, având condiţii optime de aplicare în timpul guvernului Groza. Respectiva lege specifica rolul important al Consiliilor Barourilor care trebuiau să facă cercetări pentru a descoperi şi sancţiona cazurile în care avocaţii se află în situaţii de nedemnitate sau incompatibilitate morală. Potrivit aceleiaşi legi se înfiinţau comisii de cercetare, existând şi un raportor care studia probele sau interoga martorii, iar cauza se judeca de către o comisie de apel constituită din membrii Baroului. Raportorul întocmea un proces verbal, iar comisia decidea, hotărârea putând fi contestată la Comisia permanentă a Uniunii Barourilor. Dacă recursul se admitea, atunci dosarul era reanalizat de Comisia de Apel, care pronunţa diferite interdicţii până la excluderea şi pierderea dreptului de pensie[633].

---

[633] Lucia Cornea, *Intelectuali în epoca stalinistă. Epurarea şi „reeducarea" avocaţilor din Baroul Oradea (1945–1953)*, „Crisia", XXXIX/2009, p. 269–281.

https://biblioteca-digitala.ro

Această legislație a permis delatorilor acuzații mincinoase, defăimări și calomnii îndreptate de multe ori spre persoane onorabile, profitându-se de contextul favorabil, dându-se frâu liber răzbunărilor și patimilor. Un asemenea caz a fost al avocatului Ioan Țenchea[634], colaborator vechi al ISBC și coleg de Barou cu Cornel Grofșorean. A conferențiat în cadrul programului inițiat de institut din partea secției de politică și sociologie al cărui membru era, iar la lucrările sale publicate, recenziile în RISBC erau favorabile[635]. Cu o carieră bogată în cadrul Baroului, cu studii de drept și doctorat la Paris, Ion Țenchea a atras repede atenția aflându-se în vizorul comisiei, care i-a adus numeroase acuzații pe care Țenchea le-a respins sau a dovedit că unele au fost răstălmăcite sau pur și simplu mincinoase. În ciuda audierii martorilor printre care s-a numărat și Cornel Grofșorean, a studierii înscrisurilor, comisia l-a găsit vinovat în iulie 1945, iar recursul a fost respins, astfel că lui Ion Țenchea fost decan al Baroului, i s-a interzis să profeseze doi ani. După un an, Comisia de Apel a Baroului a judecat cererea de revizuire a avocatului Ion Țenchea anulând decizia precedentă, apărând petentul de orice pedeapsă. Cu toate acestea cererile sale de reînscriere în Barou au fost de fiecare dată respinse, Ion Țenchea aflându-se în situația în care nu și-a mai exercitat profesia niciodată[636].

Cazul lui Cornel Grofșorean a fost unul mai fericit. Dosarul său avea nr. 74/1945, iar raportorul era avocatul dr. Pepa Ion[637]. Adresa care însoțea procesul-verbal al Comisiei Interimare și dosarul personal a lui Cornel Grofșorean, trimise raportorului, specificau începerea cercetării *„de urgență"*, iar în termen de 15 zile să fie depus rezultatul acesteia[638]. Din extrasul procesului-verbal rezultă că, în urma unei ședințe a Comisiei Interimare a Baroului avocaților în data de 27 februarie 1945, s-a stabilit ca

---

[634] Ioan Țenchea (1903–1998) născut la Hitiaș (Timiș) cunoscut avocat cu studii și doctorat la Paris, Decan al Baroului Timiș, autor de articole în presa de specialitate.

[635] Recenzia a fost făcută de Cornel Grofșorean lucrării „Femeia la răscruce", semnată de Ion Țenchea preocupat de emanciparea femeilor în „RISBC", IV/1936, nr. 14, ianaurie-martie, p. 96–98; I. Țenchea a scris la rândul său recenzii, amintim cea a lucrării semnată de Iosif Jivan, *Composesoratele de pădure în Transilvania și Banat și controlul statului* în „RISBC", IV/1936, nr. 16, octombrie-decembrie, p. 88–89.

[636] Cazul său este detaliat în sinteza semnată de avocatul Lazăr Gruneanțu, *Istoria...*, p. 173–177.

[637] Ioan Pepa (1901–1962) avocat născut la Domașnea (Caraș-Severin), licențiat și doctor în drept la Cluj, a profesat la Cluj, Teregova, Timișoara.

[638] SJTAN, Fond Baroul avocaților, dosar, nr. 74/1945, imaginea documentelor ne-a fost pusa la dispozitie de dl. avocat Lazăr Gruneanțu căruia îi mulțumim.

https://biblioteca-digitala.ro

Grofşorean să fie cercetat pentru că a scris articole profasciste în presă. Era de altfel cea mai frecventă acuzaţie adusă intelectualilor mai ales, aproape o formulă standard în acei ani de aşa zisă democraţie populară, în care cel puţin în Banat organizaţiile de extremă stânga erau dominate măcar la nivelul conducerii, dacă nu în ansamblul lor de minoritari, într-un fel sau altul dedându-se la răzbunări personale, alimentate de antipatia pe care o manifestau faţă de foşti militanţi naţionali.

Raportorul desemnat începuse să facă cercetările, făcând demersuri la Chestura Poliţiei municipiului Timişoara, pentru a afla dacă Cornel Grofşorean are cazier sau dosar privind apartenenţa la o mişcare legionară sau profascistă. Grofşorean, disciplinat, se prezentase la interogatorii, ataşase şi un răspuns la citarea primită extrem de competent, drept pentru care raportorul a recunoscut, coroborând probele că sus-numitul avocat nu se face vinovat de acuzaţia adusă. Căutase personal în presă printre articolele publicate de Grofşorean, poate va găsi ceva compromiţător, dar nu era nimic. Avocatul Ioan Pepa a argumentat concluzia sa spunând:

> „nu face niciun fel de politică, dedicându-se problemelor culturale fapt îndeobşte cunoscut... susnumitul este un convins democrat şi unul care a documentat prin studii minuţioase despre adevăratul sens al principiilor democratice".

Raportul era important, pe baza lui Comisia de Apel a Baroului care se ocupa de purificarea corpului de avocaţi s-a pronunţat, după ce a analizat dosarul cu probele ataşate *„apărând pe dl. Avocat Cornel Grofşorean din Timişoara de orice pedeapsă"*.

Cornel Grofşorean nu se prezentase la şedinţa din 1 septembrie 1945, fiind informat ulterior, însă este de presupus ce sentimente îl dominau pe cel care ocupase demnităţi importante, luase atitudine, se implicase activ, militase pentru bunul mers al cetăţii. Multe din acţiunile lui se puteau interpreta, poziţiile exprimate puteau fi denaturate de la sensul real, de aceea şi memoriul justificativ anexat la dosar[639] poartă această amprentă. Avea un caracter defensiv, o pledoarie *„pro domo"*, invocând multe aspecte din tinereţea sa socialistă, de convingerile marxiste de care se dezbărase atunci în anul 1918, dar la care era nevoit acum să revină.

În acest manuscris extrem de dens, concentrat, sunt informaţii importante privind activitatea şi ideologia sa prin care încerca să se justifice, să

[639] SJCSAN, *Memoriu* 30 aprilie 1945, dosar 118/1945, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

răspundă unor acuzații care instrumentate riscau nu numai să-l excludă din breaslă, ci chiar mai rău. Dincolo de subiectivismul lor, explicațiile date sunt o sursă de neignorat în încercarea de a reconstitui personalitatea autorului lor. Grofşorean accentua anumite laturi ale activității sale, dar sunt de bănuit şi treceri cu vederea sau chiar tăceri explicabile acum în noul context. Deşi după 1918 renunțase la convingerile marxiste, vizibile în presă, acum dă de înțeles că de fapt ruptura nu s-a mai produs. Cum altfel putea să convingă? A invocat momente din tinerețe ca pe un merit, evocând asocierea cu numele lui Oszkár Iászi şi orientarea spre social-democrație. A scos în evidență acțiunea lui privind organizarea unei uniuni a micilor burghezi în anul 1925, în majoritate minoritari, o încercare de colaborare de fapt cu minoritățile, care în noile vremuri s-au orientat repede spre stânga aflată în ascensiune. Mai ales însă accentul a căzut greu pe înființarea ISBC, al cărui obiectiv principal era cercetarea situației de la sat şi ameliorarea condiției țăranului. Era momentul cel mai potrivit să reamintească scopul pentru care s-a constituit institutul, eforturile considerabile din timpul celor şase campanii monografice, intențiile clare de a ridica nivelul de cultură, scop fixat de Școala gustiană, căreia i s-a subordonat necondiționat şi institutul bănățean.

Precizările legate de obiectivele cercetate de ISBC îl puneau pe Cornel Grofşorean într-o postură favorabilă, fiind îndreptate spre categorii ignorate până atunci în anul 1932 în regiunea bănățeană, ca *„țărănimea obidită"* pentru cunoaşterea căreia se făcuseră sacrificii mari, daca ne referim numai la dificultățile de a coagula un colectiv şi deplasările în teren. Resursele umane insuficiente, specializarea limitată strict la domeniul de cercetare al specialiştilor, dificultățile din teren au imprimat note particulare cercetărilor din Banat, intențiile rămânând clare în ceea ce priveşte scopul principal, acela de a sesiza autoritățile asupra problemelor constatate. În anul 1945 se prefigurase drumul României către *„etapa de construcție socialistă"*, iar reforma agrară din 23 martie 1945 se aplica privind exproprierea marilor proprietăți, în beneficiul țărănimii. Astfel dădea bine noilor autorități, dacă se menționa interesul pentru standardul de viață rurală, mult timp înainte de evenimentele politice în curs. Desigur Școala gustiană din care făcea parte şi ISBC s-a concentrat pe acest segment, fără să bănuiască evoluția ulterioară, însă dat fiind situația, era important de precizat şi acest aspect, funcționând deja la nivelul societății demagogia alianței proletariat-țărănime-intelectualitate.

Tot în acest material informativ adresat Consiliului de Epurare, a făcut referire şi la alegerile pentru demnitatea de Decan al Baroului din Timiş din

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1936, un episod care a reținut atenția ziarelor vremii, de care Grofşorean îşi aducea aminte acum ca argument care să-i susțină convingerile democrate, în strădania de a respinge acuzația de profascism. Respectivele alegeri pentru funcția de decan au avut un substrat politic evident, ținând de politica de românizare a barourilor din România, alegerile pentru funcția de decan sau membru în Consiliul Baroului făcându-se funcție de etnia candidatului. Cornel Grofşorean refuzase candidatura la funcția de decan, o acceptase în schimb pe cea de membru al Consiliului Baroului. Voturile obținute i-au permis obținerea unui loc în Consiliu, nu pentru mult timp. Adoptarea principiului *„numerus clausus"* față de avocații evrei l-a nemulțumit pe Cornel Grofşorean, dându-şi demisia. Curios este faptul că nu a amintit în memoriul respectiv acest *„amănunt"*, referindu-se doar la faptul că a refuzat funcțiile de decan şi prodecan. Demisia a justificat-o prin faptul că excluderea avocaților evrei, adică tocmai cei care l-au votat, decredibiliza poziția sa în cadrul Baroului, ceea ce nu a putut accepta. Însă propunerile de decan şi prodecan venite din partea avocaților democrați (minoritari), chiar dacă refuzate, puteau convinge asupra orientării sale, care nu avea cum să fie profascistă.

Alte argumente aduse în apărarea sa s-au relaționat din nou cu Şcoala gustiană, când în anul 1939 după legiferarea Serviciului Social a fost propus de Dimitrie Gusti să devină preşedinte al filialei regionale al ICS. Numirea trebuia aprobată de regele Carol care însă a respins-o, pe motiv că Grofşorean ar avea simpatii legionare. Trebuie să precizăm că nu există absolut nicio dovadă a implicării sau afilierii sale la extrema dreaptă, respectiv mişcarea legionară. Este adevărat că între colaboratorii institutului şi ai revistei sale s-au numărat câțiva care au aderat la legionarism. Este chiar exemplul lui Ilie Ghenadie pe care îl trimisese la Bucureşti la Institutul de Statistică să învețe de la Sabin Manuila metode şi tehnici de măsurare a populației. Ajuns prefect, Ghenadie îi refuzase cererea lui Grofşorean de finanțare a RISBC, doar pentru că nu s-a înscris în Legiune. La nivelul instituției însă nu s-au manifestat simpatii, membri permanenți erau puțini, propaganda politică interzisă prin cererea de înscriere, iar Grofşorean conducea cu mână de fier, neacceptând disidența.

Un alt episod invocat se petrecuse în anul 1940 când a fost chemat la Ministerul Afacerilor Străine, pentru a discuta cu comisia desemnată să încheie înțelegerea de la Turnu-Severin cu partenerii maghiari situația frontierelor României. Se comentase prezența lui acolo pe motiv că ar avea convingeri socialiste, opinia publică aducându-şi aminte probabil de

https://biblioteca-digitala.ro

faptele lui din tinerețe. Când a fost propus ca director al Teatrului Național din Timişoara în anul 1941, se aflase că a fost căsătorit cu o unguroaică, astfel că Liviu Rebreanu rupsese decretul de numire. În timpul dictaturii regale, Grofşorean a refuzat atât postul de prefect al județului, cât şi pe cel de primar, nefiind adept al regimului autoritar. După anul 1940 cu atât mai mult nu putea fi fascist când jocurile politice ale lui Mussolini şi Ciano în combinație cu Hitler au îngăduit revizionismului maghiar desprinderea unei părți considerabile din teritoriul românesc. De altfel era şi mirat că acuzația de fascism era atribuită multor personalități bănățene, în mod cu totul ciudat când se ştia cât de mult au urât românii bănățeni:

> „întocmirea frontierei în 1940 din Ardeal ca un cioc de pasere răpitoare până sub zidurile Braşovului, pentru a ține sub amenințare perpetuă capitala țării"[640].

Personaj cunoscut în tot Banatul, cu mulți adversari, activ în viața publică, manifestând atitudine în aproape toate segmentele societății, Cornel Grofşorean a avut numeroase etichete de-a lungul timpului, cea de profascism fiind ultima atribuită. Este adevărat că s-a arătat la un moment dat interesat de corporatism, speriat de bolşevismul care se arăta inuman şi de hitlerismul care sprijinea revizionismul maghiar, însă toate acestea nu l-au determinat să reintre în viața politică pe care o părăsise demult în anul 1927. De atunci nu mai făcuse politică niciodată, urmărea de pe margine evoluțiile interne şi internaționale. A reuşit totodată să ferească ISBC de implicare politică, să păstreze echidistant relații cu autoritățile, pentru a nu periclita existența institutului.

[640] AMBM, *Memoriu*, f. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

Institutul Social Banat-Crişana

Geneza unui institut

La 1 iunie 1930 a avut loc la Timişoara un eveniment căruia revista „Banatul", organ al ACB, în ultimul său număr[641], îi rezerva aproape întreg spațiul, transformându-se de fapt într-un adevărat buletin informativ. Este vorba despre „Congresul românilor refugiați din Banatul iugoslav"[642].

Exista la Timişoara încă din anul 1920 – înființată la stăruința lui Emanuil Ungureanu – o asociație, o Ligă a celor din statul vecin care, după Unirea din 1918, de fapt după stabilirea frontierelor, s-a refugiat în România[643]. Ea urmărea în principal ajutorarea acestor refugiați, susținerea în fața autorităților române, dar şi susținerea comunităților româneşti rămase acum dincolo de frontieră. De fapt un scurt istoric – care nu este prea dens, fiindcă judecând lucrurile, de pildă după reflexiile în presă, nici activitatea Ligii nu a fost foarte intensă – îl face însuşi preşedintele, inginerul Ştefan Ardeleanu[644] chiar în numărul cu pricina al revistei „Banatul"[645]. Tocmai pentru că nu se reuşise mare lucru, un grup de tineri a decis la 1 decembrie

[641] *„Banatul"* V/1930, nr. 1.

[642] *** *Un ecou al Congresului românilor refugiați* „Vestul", 23 iulie 1930 care aprecia numărul în cauză ca: *„un catechism al naționalismului luminat şi al dragostei de neam şi de frați a bănățenilor"* .

[643] Refugiații (optanții) din Banatul iugoslav au fost colonizați în: Clopodia, Denta, Banloc, Gherteniş, Ferendia, Sculea, Gătaia, Semlacul Mic, Gherman, Deta, Vinga, Jadani, Bucovăț, Cerneteaz, Satchinez, Seceani. La Timişoara s-au stabilit în cartierul Mehala. (Gligor Popi, *Românii din Banatul Iugoslav*, Timişoara, Ed. de Vest, 1996, p. 52.)

[644] Ştefan Ardelean, (n. 1900) inginer, refugiat din Banatul iugoslav născut la Sân-Mihai, cu studii liceale la Vârşeț şi politehnice la Viena, Praga şi Brno, director al Liceului Industrial din Timişoara, consilier local. În anul 1941, după ocuparea de către armata germană şi dezagregarea Iugoslaviei, de teamă că Banatul sârbesc va fi anexat Ungariei, a semnat alături de alții apelul adresat lui Ioan Antonescu pentru o anexare românească.

[645] Ştefan Ardeleanu, *Ce a fost şi ce trebuie să fie mişcarea noastră*, *„Banatul"*, V/1930, nr. 1, p. 29–32.

https://biblioteca-digitala.ro

1929, să înființeze tot la Timişoara „Comitetul de acțiune al Românilor din Banatul iugoslav" având, în fond, acelaşi scop ca Liga: *„de a contribui în marginile putinții la uşurarea soartei refugiaților şi la apărarea fraților rămaşi dincolo de graniță"*[646]. Raportul preşedintelui avea nouă puncte dintre care opt se referă la refugiați şi numai ultimul, indirect doar, la românii din Banatul sârbesc: s-au plasat 30 de refugiați în posturi, zece refugiați au fost eliberați din închisoare fiindcă trecuseră fraudulos frontiera, unele familii fără resurse au fost asistate de municipalitate, informări privind modalitatea de obținere a cetățeniei române, prezentarea unui memoriu către Regență, demersuri la prefectura Timiş pentru împroprietărirea refugiaților, anchete la centrele de refugiați, sprijin pentru colonişti, prezența la Praga cu ocazia Congresului Micii Antante Studențeşti, unde a înaintat o *„întâmpinare"*[647] cu privire la decizia autorităților iugoslave de a revoca studențimea română de cetățenie iugoslavă de la şcolile din România, fapt ce a avut ecou mediatic mare, inclusiv în America. În articol, Ştefan Ardelean ține să sublinieze răspunsul decent şi binevoitor al delegatului iugoslav:

> „Răspunsul delegatului jugoslav Tumin, care spunea printre altele că, în ce priveşte minoritatea românească, studențimea jugoslavă va depune toate stăruințele tineretului academic pentru ca această minoritate să formeze o punte indestructibilă între poporul român şi cel jugoslav – a fost fără îndoială, nu numai satisfăcător, ci îmbucurător"[648].

Sunt destule lucruri de reproşat vecinilor pentru felul în care se raportează la problemele minorității române. Activitatea de organizare politică românească din regatul iugoslav a început bine. S-a constituit la 10 februarie 1923 Partidul Român şi s-a înființat un organ de presă *„Graiul Românesc"*. La jumătate de an, în 5 august 1923 la Sân-Mihai, într-un congres al studențimii române s-a întemeiat „Uniunea Studenților Români din Regatul S.H.S.". Curând, cu sprijinul prof. univ. Traian Lalescu, au obținut un număr de burse pentru studii în România. Serbările prevăzute însă la Sân-Mihai în septembrie 1924 au fost interzise, iar organizatorii reținuți. Această reacție brutală a inhibat alte activități de acest fel[649]. De altfel,

---

[646] ***„*Raport cetit în adunarea generală din 1 iunie, asupra activității Comitetului de acțiune al Românilor din Banatul Jugoslav*", „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 68.

[647] Se evită cuvântul *„protest"*.

[648] Ştefan Ardelean, *Art. cit.*, p. 31.

[649] Mircea Măran, *Românii din Banatul sârbesc în anii interbelici (1918–1941)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2012, p. 54–56.

https://biblioteca-digitala.ro

„Asociația Culturală" şi „Uniunea Studențească" nu erau nici în momentul când scria recunoscute de statul iugoslav. Acestea atitudini au determinat Liga refugiaților să organizeze adunări de protest, dintre care cea mai însemnată a fost la 1 decembrie 1929, când a luat ființă şi „Comitetul de acțiune...". Totuşi rezultatul a fost minim:

> „Rezultatul acestor manifestațiuni, departe de a fi fost cel dorit, n-a avut aproape nici un răsunet – mai ales acolo unde trebuia să-l aibă – şi cu atât mai puțin rod pentru poporul nostru, lipsit din ce în ce tot mai mult de cărturarii lui"[650].

Acesta era contextul în care se produce congresul de la Timişoara. Trebuie însă spus că de fapt întreaga mişcare românească din statul vecin se afla într-un moment de răscruce, pentru că de un an de zile aici se instaurase regimul de dictatură. La 6 ianuarie 1929 a fost interzisă activitatea partidelor politice inclusiv Partidul Român, a cărei arhivă a fost confiscată, organul său de presă, *„Nădejdea"*, interzis să mai apară sub egida acestuia[651]. Consecințele dictaturii au fost desigur cu mult mai complexe şi ca în orice regim autoritar, greu resimțite de populația românească. Era nevoie de organizare care să țină seama de realitățile aspre, era nevoie mai mult decât oricând de acel grup de elită care să organizeze şi să conducă în noile condiții. Comunitățile româneşti erau însă în mare măsură private de intelectualitate. Mulți dintre lideri sau potențialii lideri au plecat imediat sau în anii următori partajării Banatului. Represiunea din primii ani, confiscările unor proprietăți inclusiv bisericeşti, arestarea unor preoți şi învățători, excluderea românilor de la reforma agrară, introducerea limbii sârbe în şcolile elementare ca disciplină obligatorie, desființarea practic a învățământului confesional românesc au părut tuturor un regres în comparație cu epoca maghiară, chiar şi cazuri de expulzare au determinat plecarea multora din Banatul iugoslav în România. Estimarea numerică este greu de făcut. Totuşi, numărul aşa zişilor *„optanți"* a fost de ordinul sutelor de familii. Cele promise adeseori nu s-au împlinit în România. Mulți au rămas fără mijloace de existență. Alții au fost colonizați în Dobrogea[652], aproximativ o treime au fost însă

---

[650] Ştefan Ardelean, *Art. cit.*, p. 30.

[651] Gligor Popi, *„Românii din Banatul iugoslav (1918–1941)"*, Timişoara, Ed. de Vest, 1996, p. 114.

[652] Au trecut în Dobrogea 500 de familii sărace din Sân-Mihai, Toracul Mic, Toracul-Mare, Seleuş, Sân-Ianăş, Nicolinț, Alibunar, Grebenaț, Petruvasâla. S-au stabilit de-a lungul

https://biblioteca-digitala.ro

împroprietăriți[653]. Evident, s-a produs şi un exod în sens invers, al populației sârbe din România care a trecut în Regatul Sârbo-Croato-Sloven. De altfel chiar şi Protocolul de delimitare a frontierei dintre cele două țări cuprindea o Convenție privind optanții. Se convenea, printre altele, ca opțiunea să poată fi admisă şi după delimitarea acestei frontiere[654]. Categoria intelectualilor a fost cea mai afectată, după cum arată cifrele. De pildă din cei 105 învățători români, câți funcționau în vremea stăpânirii austro-ungare în actualul Banat sârbesc, au mai rămas doar 32, cu totul insuficienți[655]. Sub pretextul acoperirii necesarului au fost aduşi în satele româneşti învățători sârbi sau ruşi refugiați şi bulgari.

Toate acestea au avut ecou în presa română, adăugându-se unor resentimente legate de perioada prezenței militare sârbe în Banatul românesc din anii 1918–1919, atitudini abuzive şi clar antiunioniste ale acestor trupe, influențând opinia publică din provincie[656]. Existau nemulțumiri mai vechi care proveneau în urma disputei româno-sârbe din vremea tratativelor de pace de la Paris al cărui punct central a fost Banatul[657]. Pe lângă polemicile de presă provocate pentru influențarea opiniei publice, au mai fost ulterior – de ambele părți – exploatate şi politic, generând consecințe. Pe de altă parte, existau şi situații abuzive reale, dar explicabile în cazul unor state care-şi fixau frontierele, după ce o mare parte din populația lor suportase dominația străină vreme de secole. Modelul disponibil cunoscut în multe chestiuni, inclusiv în cel al minorităților, era al defunctului imperiu austro-ungar, care se prăbuşise tocmai pentru că n-a ştiut să administreze această problemă. Nu cumva această problemă va fi şi una a statelor succesoare şi la fel de periculoasă? Frustrările oricum îşi făceau şi ele jocul într-un astfel de climat. Nu poate fi deci surprinzător că, dacă la nivel guvernamental se înțelesese interesul major al ambelor state – pe măsură ce trecea timpul şi manifestările revanşarde din Europa creşteau – la nivel local vechile nemulțumiri generau adeseori neîncredere şi suspiciune. În orice caz noua fizionomie politică a continentului, tensiunile care se stârniseră la scurt timp

drumului Balcic-Teke-Ekrene. După anul 1940 mulți au trecut în România. (Gligor Popi, *Op. cit.*, p. 60.)

[653] Ştefan Ardeleanu, *Art. cit.*, 44–63.

[654] *Ibidem*, p. 55.

[655] *Ibidem*, p. 76.

[656] Valeriu Leu, Carmen Albert, *Memorialistica „măruntă" sau istoria ignorată*, Reşița, 1995, p. 110–131.

[657] Sherman David Spector, *„România şi Conferința de pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu"*, Iaşi, Ed. Institutul European, 1995, p. 149–152.

https://biblioteca-digitala.ro

după semnarea tratatelor precum şi noul context în care se punea problema minorităților le crea destule dificultăți, aşa cum crea, de fapt, tuturor statelor. Fiecare stat încerca să-şi asigure coeziunea internă, adeseori înțeleasă ca omogenizare inclusiv etnică, statele revanşarde acționau adeseori fățiş presând prin minorități statele vecine, forțând această chestiune şi folosind-o în acțiuni diplomatice şi politice în interes propriu. Răspunsurile erau, la rândul lor, nepotrivite. Era nevoie cu certitudine de constituirea unui instrumentar potrivit, de senzori speciali şi de un studiu ştiințific pentru a putea furniza deciziei politice informațiile corecte şi utile. Cu cât problema se politiza mai mult, cu atât urgența creştea. În vacarmul disputelor politice, în ritmul schimbărilor de tot felul, din ce în ce mai accelerat şi care solicita din ce în ce mai mult şi mai repede, dar şi al unor incompetențe care se instalaseră la nivelul deciziei, înființarea unor centre de observație, de studiu şi, după caz, de ripostă, întârzia periculos. România se afla, din acest punct de vedere, într-o situație extrem de dificilă cu atât mai periculoasă cu cât părea că elita sa politică nu întrevedea cu adevărat dimensiunile şi complexitatea problemei. Nu erau semne că necesitatea înființării acelor centre de studiu ar fi înțeleasă. Semnase ca şi alte state central-est europene aşa numitele Tratate ale Minorităților[658], tratate în care au fost cuprinse prevederi speciale cu privire la protecția acestora. Celorlalte state nu li s-au impus însă aceste obligații şi nici marile puteri nu şi le-au asumat, fapt care a determinat ratarea ocaziei de stabilire a unui standard continental benefic în primul rând minorităților, de a fi privat revanşarzii de un pretext, iar propaganda politică de a se fi diminuat mult. Pe de altă parte, statele obligate cu presiuni şi chiar cu şantaj privind stabilirea frontierelor să le semneze, le-au privit – tocmai pentru că nu aveau caracter general – ca pe un amestec în chestiunile interne şi o ştirbire a suveranității lor. România acordase o serie de drepturi şi libertăți despre care se considera că sunt atât de evidente, încât nu vor fi puse de nimeni la îndoială şi cu atât mai puțin negate, mulțumindu-se doar cu reacții diplomatice sau de presă atunci când se simțea atacată sub acest pretext. România asumase chestiunea minorităților ca pe una strict internă. Guvernele care s-au succedat nu au făcut nimic sau prea puțin pentru a echilibra lucrurile, corectând viziunea cu asumarea unui rol în protecția minorităților române din statele vecine.

[658] Au fost cinci astfel de tratate semnate de Principalele Puteri Aliate şi Asociate cu Polonia (Versailles, 28 iunie 1919), România (Paris, 9 decembrie 1919), Cehoslovacia (Saint-Germanin-en-Laye, 10 septembrie 1919) Grecia (Sevres, 10 august, 1920), Regatul Sârbilor, Croaților şi Slovenilor (Saint-Germanin-en-Laye, 10 septembrie 1919).

https://biblioteca-digitala.ro

Între cei care au sesizat aceste dezechilibre, inexistența unei atitudini coerente într-o chestiune de cea mai mare importanță, inexistența senzorilor, a centrelor de analiză şi consiliere, a unui sistem propriu care să facă față provocărilor din ce în ce mai frecvente pe măsură ce problema minoritară era mai degrabă pe mâna statelor revanşarde şi era manevrată cu abilitate împotriva status-qou-lui şi a păcii, se număra şi Cornel Grofşorean de la Timişoara.

Cu oarecare timp înaintea congresului avea deja puternice şi constante relații cu lideri ai românilor din regatul vecin. La acest congres el încerca, folosindu-se, este drept, de organizațiile refugiaților români al căror consilier devenise[659] să atragă atenția autorităților române şi tuturor celor interesați asupra chestiunilor minoritare, a necesității implicării hotărâte şi din ambele perspective – țară cu minorități interioare, dar şi cu o puternică minoritate exterioară – a statului român. Într-un fel se poate spune că încerca o forțare. Se pare că îşi pregătise atent paşii de la stabilirea acelor relații, la militarea pentru convocarea congresului, invitarea unor personalități politice care să dea un semnal prin însăşi participarea lor – toate prin acele organizații de care vorbeam – creându-şi astfel o tribună excelentă spre a-şi expune punctele de vedere în fața unui public avizat şi binevoitor, dar şi cu convingerea că acțiunea va stârni ecourile scontate.

Cel mai important discurs, deşi cel mai scurt, a fost – prin semnificația politică – cel al ministrului Sever Bocu. Numit *„ministru al Banatului"* în guvernul PNȚ, nu avea cum să refuze o invitație de la refugiați, pentru un congres organizat tocmai la Timişoara, fără să suporte costuri. E drept că din scrierile sale, memorii inclusiv, se vede limpede că acolo şi-a expus un punct de vedere onest, în care credea şi iată, avea curajul să-l exprime. Ca ministru în guvernul României, era greu să ridice vocea pentru apărarea comunităților româneşti din statul vecin aliat. Probabil pe aceasta a şi mizat Grofşorean când a îndemnat la congres tocmai atunci când în guvern erau incluşi şi miniştri *„regionali"*. Chestiunea dezbătută era în egală măsură una națională, dar şi provincială. Partajarea Banatului lăsase pentru mulți un gust amar, l-ar fi vrut întreg. Aceeaşi era părerea şi de partea cealaltă a graniței, ce-i drept.

Revista „Banatul" nu reproduce însă discursul propriu-zis, ci un text care se presupune a fi fost scris detaşat de stări emoționale, care existau în

[659] Pe larg despre acest subiect în Carmen Albert, *Cornel Grofşorean şi problema reprezentării românilor la Congresul Minorităților de la Geneva* „Studii şi cercetări, Banatul trecut istoric şi cultural", Ed. ICRV-Ed. Fundației, Zrenianin-Novi Sad, 2010, p. 157–188.

https://biblioteca-digitala.ro

situația cu publicul în față. Oricum, spune Bocu în acest text, nu crede că prezența sa la Timişoara ar fi deservit alianța. În fond n-au fost atacuri la adresa Iugoslaviei:

> „Oratorii au rămas între marginile criticei permise între „aliați". Despre aceasta organizatorii mă asiguraseră de altfel prealabil şi s-au ținut de cuvânt. Din acest punct de vedere departe de a fi încurajat, am împiedecat mai curând o demonstrație regretabilă. Au participat cam toate partidele căci această chestiunea era una de „opinie publică". Se ştie doar că „din punct de vedere local aceste relații româno-sârbe sunt, din nenorocire, destul de înveninate" [660].

După care urmează o adevărată filipică cu privire la starea în care se află minoritatea românească din Banatul sârbesc, amnezia națională cu privire la aceasta şi multe altele. Sever Bocu evaluase situația românilor pe care îi considera cei mai asupriți din toată Europa, care nu îndrăzneau să se prezinte nici la congrese internaționale, cu preoți şi învățători izgoniți, iar cărțile româneşti retrase din şcoli. S-a încălcat şi autonomia bisericească, iar dialogul s-a rezumat la constituirea de comisii fără să se producă de fapt „*înțelegerea*" [661].

Spre deosebire de Sever Bocu care a preferat o poziționare explicativă într-un articol, lui Vasile Goldiş, alt participant semnificativ prin poziția sa înaltă în clasa politică românească, dar şi prin calitatea de preşedinte ASTRA, i se redă discursul rostit în fața mulțimii. El se adresează celor două categorii de participanți – refugiaților şi localnicilor, dar cu toții români şi cu toții bănățeni:

> „Sunteți aici frați români de două categorii. Cei mai mulți sunteți refugiați la noi, din statul vecin care s-ar zice că ni-ar fi prieten. Dar, fără îndoială, dumneavoastră sunt convins, nu a-ți fugit de prietenie ci a-ți fugit de urgie, fiindcă vă simțiați jigniți în iubirea de neam, de limbă, de ideal, fiindcă statul vecin Vi s-a descoperit duşman nu amic. De bine nu fuge nimeni. Afară de d-voastră, cei refugiați, văd aici mulțime de români cetățeni ai României, frați dulci de-ai voştri...." [662]

Refugiații trebuie să primească urgent şi integral sprijinul Bucureştiului, al guvernului pentru a deveni cetățeni deplin egali ai României. România

---

[660] Sever Bocu, *Cuvânt înainte*, „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 1.

[661] *Ibidem*, p. 2.

[662] *Cuvântarea D-lui Vasile Glodiş, preşedintele „Astrei"*, „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

nu este un stat iredentist, românii nu sunt şovini şi nu cer revizuiri de frontiere, chiar *„dacă am crede, cum de fapt suntem convinşi, că dreptatea omenească ar fi trebuit să dea României, Banatul întreg"*[663].

Persecuțiile la care sunt supuşi românii în țara vecină vor afecta, mai devreme sau mai târziu, relațiile între cele două țări, tratamentul omenos al minorităților este reclamat de însăşi democrația, civilizația modernă, de civilizația creştină a ambelor popoare. Interesul este ca aceste relații amicale până în prezent să se fortifice, dar pentru aceasta trebuie s-o dorească ambele părți. Ceea ce solicită de pildă, românii este tratamentul lor în Serbia aşa cum sunt tratați sârbii din România, reciprocitate! Lucrurile trebuie reglementate şi într-o perspectivă pe care, iată în 1930, Vasile Goldiş o credea posibilă, dacă raţiunea şi calmul o vor întemeia. Actualitatea discursului lui Vasile Goldiş constă în ideea cooperării europene în perspectiva Statelor Unite Europene, a unității lor pentru a contracara lăcomia SUA, ori acest proiect risca să fie periclitat dacă nu se gândea raţional împărțirea *„din liliputanele state ale Europei"*, făcând apel la principiile de dreptate socială, libertate naţională, culturale, politice, economice, valabile întotdeauna:

> „Iată principiile nemuritoare, iată adevărul etern în numele căruia noi cerem națiunei sârbeşti şi Statului iugoslav să curme prigonirea fraților noştri români cari trăiesc în mijlocul lor şi să redea deplina libertate de cetățeni ai unui stat civilizat"[664].

Pare evident după parcurgerea articolelor şi studiilor din acest număr special şi ultim de fapt al revistei „Banatul", că pe fundalul acestui Congres se conturează şi un proiect personal al lui Grofşorean, pentru că la el s-a făcut într-un fel o referire fie şi indirectă, dar importantă de însuşi ministrul Sever Bocu, cum că în statul iugoslav este imposibil ca un minoritar român să participe la o întrunire internațională pe chestiunea minorităților europene. Este vorba despre intenția lui Grofşorean de a iniția o participare românească la Congresul Minorităților de la Geneva. Ideea aceasta îi aparținea şi iată, acum o rosteşte Sever Bocu. Pe de altă parte, însăşi lista celor care au luat parte şi au vorbit pare inspirată de Grofşorean[665].

Între alții a fost invitat dr. Petru Nemoianu, prieten din anii 1920–1921

---

[663] *Ibidem.*

[664] *Ibidem*, p. 7–8.

[665] Cornel Grofşorean în calitate de vicepreşedinte al ACB a avut mai multe încercări de reorganizare, iar revista „Banatul" (a asociației) l-a avut în colegiul de redacție, aşa cum rezultă şi din prezentul volum.

https://biblioteca-digitala.ro

când era prefect al Caraş-Severinului, iar Grofşorean subprefect. Şi acesta cunoştea mediul sârbesc şi bănăţean. Făcuse liceul la Biserica Albă, se implicase în viaţa politică antebelică, cunoştea toate limbile importante ale provinciei, sârba inclusiv, dar fusese şi unul dintre militanţii foarte activi pentru menţinerea integrităţii Banatului, în frontiere româneşti desigur, aşa că se putea conta pe el. De altfel trebuie să atenţionăm că toţi aceştia au militat în acest scop. Unii ca Sever Bocu, chiar la Conferinţa de Pace de la Paris, alţii în România. Acea adversitate româno-sârbă[666], deşi a fost de scurtă durată, a avut intensităţi regionale importante, lăsând oarecare urme. Urmele acestea se simţeau de ambele părţi. Rolul lui Petru Nemoianu era acela de a face nu numai o demonstraţie istorică a relaţiilor româno-sârbe, concepută clar din punctul de vedere exclusiv românesc, dar şi de a arăta că de cealaltă parte adversitatea aceasta cunoştea răbufniri, poate mai violente şi mai periculoase ca în Banatul românesc. Acolo lucrurile – şi asta este cel mai grav – au pătruns în manualul şcolar, riscând astfel să afecteze pe termen lung o relaţie pe care totuşi raţiunea şi chiar unele temeiuri istorice o cer normală cel puţin, dacă nu prietenoasă. El publicase[667] – se vede că nu întâmplător – o carte pe această temă din care discursul său a preluat două scurte capitole.

În primul se face o analiză a situaţiei românilor din Voivodina, a politicii statului iugoslav în relaţia cu minoritatea română sau aromână de pe cuprinsul său. Celor din Timoc refuză pur şi simplu să le acorde vreun drept la şcoală, limbă sau biserică şi nici alte forme de exprimare a identităţii. După război au început să facă la fel cu cei din Macedonia. Sârbii recunosc că prin tratatul de la Bucureşti din 1913 au deschis acolo şcoli româneşti şi că au recunoscut acele şcoli, dar cum România a refuzat să acorde sprijin Serbiei în anul 1914, când a fost atacată de Austro-Ungaria, acea convenţie a căzut. Clauza aceasta ar fi fost însă una...verbală aşa că nimeni nu o poate pune la dispoziţie dovedind-o. Oricum sârbii au închis acele şcoli. Politica faţă de grupul românilor din Voivodina a stabilit-o Duşan Popovici[668], o politică în această provincie, esenţializată în trei puncte:

„1. Schimbarea raporturilor etnice în favoarea noastră", 2. Reîmprospătarea

[666] Calmată totuşi de tratatul de alianţă, dar şi de raţionalitatea însăşi, care a dus la o frontieră se pare în cea mai bună variantă de vreme ce a rămas durabilă, în ciuda atâtor vicisitudini care au modificat atâtea alte frontiere în Europa.

[667] Petre Nemoianu, *Sârbii şi Banatul*, Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1930.

[668] Dušan Popović (1885–1918) important lider politic sârb de orientare socialistă.

https://biblioteca-digitala.ro

masselor largi ale noastre. 3. Începcierea intelectualilor noştri la adevărata „cultură" – sub care desigur, se înțelege cultura sârbească"[669].

Primele două puncte, spune Petre Nemoianu, s-au realizat prin cele 28 de legi şi hotărâri privind reforma agrară care i-a avantajat pe sârbi excluzându-i pe ceilalți, pe români mai ales. Li s-au expropriat pământuri pentru a face loc unor colonişti şi li s-a cerut să participe la construcția căminelor acelora. S-a expropriat şi pământ bisericesc. În domeniul bisericii de altfel lucrurile au asperități. Sârbii nu vor reciprocitate, ci să subordoneze biserica românească bisericii sârbeşti aşa ca înainte de 1864. Nu vor să admită vicariat românesc la Vârşeț, ci îl vor la Becicherecul Mare sub controlul episcopului sârb de acolo.

Școala, cu toate că s-a încheiat un acord româno-sârb în anul 1927, nu beneficiază de acesta. Sârbii vor să-l desființeze şi nu-l aplică. Învățătorii în şcolile româneşti sunt slavi, ruşi refugiați mai ales, dar şi sârbi. Știe chiar el de pildă un caz în care unui cor românesc i s-a cerut să cânte pe melodii româneşti, dar cu texte traduse în sârbeşte. Tinerilor români din Serbia li se interzice studiul în România, paşapoarte pentru studii nu se eliberează – un principiu legiferat chiar. Presa sârbă este şi ea antiromânească. De pildă în chestiunea Basarabiei e mai duşmănoasă chiar decât cea sovietică. Panslavismul – se vede – este încă activ având însă acum două centre, unul la Belgrad, iar cel doctrinar la Praga. Singurul stat cu care România nu a putut rezolva niciuna din probleme este aliata Iugoslavia. Chiar şi cu Ungaria a fost posibil, dar cu statul iugoslav nu, după zece ani de *„tandră alianță"*. Acolo se face deschis propagandă antiromânească, se face în armată, prin regulamentele militare secrete sârbii învață că duşmanii lor sunt: românii, ungurii, germanii, iar N. Țolovici[670] fost comandant al trupelor care au intervenit la Timişoara în anul 1918, după 10 ani de la eveniment, deplângea nedreptatea care s-a făcut la Conferința de Pace când Banatul a fost împărțit şi oraşul a fost înstrăinat de regatul sârb:

---

[669] Petru Nemoianu, *Situația românilor din Jugoslavia*, „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 15–16

[670] Nikola Colović (1874–1939), născut la Zajecar la 28 august. În primul război balcanic a participat în bătălia de la Kumanovo fiind comandant al Regimentului de Cavalerie din cadrul Diviziei I Dunărene a armatei sârbe. În timpul Primului Război Mondial s-a evidențiat în bătălia de la Cer, cât şi cu ocazia retragerii armatei sârbeşti de la sfârşitul anului 1915. A fost comandantul armatei sârbe care a intrat în Timişoara în anul 1918. S-a evidențiat în luptele pentru eliberarea Serbiei în urma străpungerii Frontului de la Salonic. Avea gradul de general de brigadă. A decedat la Belgrad în data de 13 decembrie.

https://biblioteca-digitala.ro

„Astăzi, când toate oraşele noastre serbează aniversarea cuceririi oraşului Timişoara – vechea capitală a Vojvodinei sârbeşti – localităţile dimprejurul Timişorii nu iau parte la această bucurie, precum nu serbează această aniversare nici numeroasele sate sârbeşti aşezate de-a lungul Dunării, eliberate prin sânge sârbesc şi făcute apoi plocon pe o tipsie de aur. Dar poporul şi armata noastră, totuşi, nu vor uita niciodată amara lor soartă, deoarece este adânc şi cu sânge întipărită în inimile şi mintea noastră, iar gândul nostru va fi îndreptat spre acele ţinuturi până când istoria nu va repara nedreptatea"[671].

Într-adevăr, iată că şi de cealaltă parte, ca şi de cea românească, existau puncte de vedere după care partajarea Banatului avantajează partea *„adversă"*, română în cazul acesta.

Spre deosebire însă chiar şi de presa radicală provincială de partea românească, articolul acestui militar de rang înalt de la Belgrad revendica transparent şi declara deschis speranţa retrasării frontierelor – făcând trimitere inclusiv la forţa armată – aşa încât să se anuleze *„nedreptăţile"* păcii, solicitând în fapt anexarea unor părţi mai mari din Banat, a Timişorii inclusiv, la Serbia. Asta în condiţiile acelui tratat de alianţă în numele căruia guvernul român reprima orice revendicare faţă de regatul iugoslav.

Totuşi, acestea puteau fi vorbele grăbite ale unui militar exaltat într-un moment emoţional, dar denigrări la imaginea românilor au intrat în manualul şcolar, chiar cu vreo trei ani mai înainte, într-o Geografie, ediţia a VIII-a, care se utiliza în toate şcolile secundare din Iugoslavia. Petru Nemoianu ţine să reproducă acest portret colectiv al românilor aşa cum apare el din textele manualului, un valoros, în felul său, material imagologic. Poporul român este considerat leneş şi inactiv datorită condiţiei de sclav a ţăranului care nu-l îndeamnă la muncă, a lipsei pământului care se află în proprietatea boierilor. Tot în acest manual, lui Nemoianu i-au atras atenţia aprecierile lui Heksch[672] care situează sârbii în ierarhia societăţii umane pe o treaptă incomparabil mai înaltă, pe români considerându-i

[671] Petru Nemoianu, *Art. cit.* p. 20. El este şi autorul traducerii româneşti ca şi în cazul celorlalte surse bibliografice sârbeşti.

[672] Lucrarea la care se face referire este de fapt o colaborare: A. F. Heksch, W. Kowszewicz, *Ilustrirter Führer durch die ungarischen Ostkarpathen, Galizien, Bukowina und Rumänien*, Wien-Pest-Leipzig o J., 1882. Ea însă cuprinde şi observaţii pozitive, elogioase chiar la adresa românilor, dar ele au fost excluse în manualul sârb potrivit intenţiei sale propagandistice. Despre aceste chestiuni vezi Klaus Heitmann, *Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german (1775–1918). Un studiu imagologic,* Bucureşti, Ed. Univers, 1995, p. 26, 99, 108, 128, 136, 145, 169, 173, 203, 207, 255.

https://biblioteca-digitala.ro

foarte uşuratici şi nedemni de încredere. De aici derivă şi proverbul sârbesc: *„Ni u tikvi suda, ni u vlahu druga" (Nici dovleacul minte, nici românul prieten)*"[673]. Se face de asemenea şi o analiză a codului alimentar, a standardului de viaţă, superstiţiilor, toate deloc măgulitoare la adresa românilor.

Exemplul de mai sus este relevant cu privire la modul în care imaginile unor călători străini preluate necritic, scoase din context, *„alese"* din corpusul disponibil, pot fi manipulate în scop propagandistic. Evident se preiau meritele, iar ceea ce-i negativ se lasă pe seama vecinului, *„celuilalt"* în general, având grija unui martor cât mai *„obiectiv"*. Nu contează că martorul acela scrisese cu o jumătate de veac mai înainte. România întregită reprezentând cu totul altă imagine, era o ţară cu un rang de industrializare cu mult mai înalt decât al Serbiei, urbanizarea cu mult mai avansată, se înfăptuise cea mai radicală reformă agrară postbelică din Europa. Cu certitudine o mulţime din observaţiile călătorului german citat, erau valabile pentru orice societate tradiţională pe atunci, cea sârbă inclusiv şi cu certitudine aproape în aceiaşi termeni se pot găsi destule texte româneşti contemporane care să privească de *„sus"* această societate patriarhală sârbă. Un studiu de imagologie comparată realizat cu instrumentarul şi metodologia contemporană va elucida multe din aspectele complexelor raporturi româno-sârbe şi evoluţia lor. Petru Nemoianu porneşte demonstraţia dintr-o perspectivă politică, dar şi textul manualului de geografie avea încărcătură tot politică, ceea ce justifică selecţia şi insistenţa de a duce lucrurile, până la a dovedi că de fapt se dorea şi în acest fel o contestare a prezenţei româneşti în Banat şi deci absenţa dreptului românesc în această provincie. Cea mai mare primejdie pe care o pune în evidenţă manualul respectiv în privinţa românilor este capacitatea lor extraordinară de a asimila. Aşa ar fi păţit sârbii pe care istoriografia proprie îi plasează prin evul mediul în Banat şi în Ardeal şi chiar pe areale mai largi. Românii i-au asimilat şi au dispărut fără urmă, pur şi simplu. Tocmai de aceia raporturile cu ei trebuie să fie foarte prudente şi suspicioase. În regatul iugoslav românii erau o minoritate departe de a avea forţa deznaţionalizării, dimpotrivă, se aflau într-o situaţie dificilă. Statisticile iugoslave arătau descreşterea sa rapidă[674]:

---

[673] Petru Nemoianu, *Art. cit.*, p. 20–21.

[674] Statisticile maghiare menţionează în Voivodina (de fapt în Banat) 69.668 români în 1880 (5,9%), 73.492 români în 1890 (5,5%), 74.718 (5,2%), 75.223 (5%). Se observă că deşi procentual ponderea populaţiei româneşti în total scade şi nu este de mirare dat fiind modalităţile de mascare a realităţilor, în care pe atunci statistica maghiară se specializase, totuşi nu se putea estompa trendul crescător. Brusc, primul recensământ iugoslav introduce o

https://biblioteca-digitala.ro

„Din punct de vedere etnografic, nici un popor nu este aşa de rezistent ca cel românesc. Cea mai bună dovadă despre aceasta o constituie românii din Banat. Ei nu numai că au rezistat cu succes presiunii maghiare şi germane, dar au dat dovadă şi de o putere specială de a se înfige între popoarele cu care ajung în contact. Ei nu vor să înveţe limba vecinilor lor, nici să primească obiceiurile şi însuşirile acelora, ci îi silesc pe vecini să înveţe româneşte. Este de ajuns ca o româncă să intre într-o casă sârbească pentru ca în scurtă vreme toţi să devină români – zice poporul nostru. Aşa se explică puternica lor rezistenţă precum şi înmulţirea lor printre elementele străine; de aceea n-au rămas urme după sârbii cari pe vremea războaielor cu turcii se aşezaseră în Ardeal; de aceea şi în multe sate din Banat limba sârbească, obiceiurile sârbeşti şi naţionalitatea sârbească a fost înlocuită cu cea românească; de aceea, în sfârşit, se menţin puţinii (?!) români[675] din Homolia şi Craina, neatinşi de progresul şi cultura mediului în mijlocul şi pe pământul căruia trăiesc..."[676].

O astfel de trăsătură – a rezistenţei – ar fi una pozitivă, crede Petru Nemoianu, apreciată la vremea ei tocmai de cei care au încercat să o frângă, ungurii. În monografia Timişului scoasă în seria care se inaugurase cu ocazia mileniumului maghiar, *„Comitate şi oraşe"*, se face de către aceşti vechi inamici un portret colectiv românilor bănăţeni, mult mai favorabil decât o fac acum aliaţii. Trăsătura incriminată e aceiaşi, dar perspectiva diametral opusă:

---

cifră mult mai mică (dar şi un procent brusc scăzut şi el la 4,3%), de numai 65.197. La fel de brusc se produce o creştere mare în numai 10 ani, la 78.000 în 1931. După al doilea război mondial scăderea este de-a dreptul dramatică: în 1948 erau 59.263 români (3,6%) iar în 2002 numai 30.419 respectiv (1,5%). Istoria a verificat deci *„adevărul"* susţinut de autorii acelui manual. De fapt în perioada respectivă astfel de atitudini pline de suspiciune, exagerări şi naţionalism se puteau înregistra în mai toate statele Europei Centrale, de Est şi Sud-Est, nu doar în regatul iugoslav.

[675] După recensământul sârb din anul 1884, întreaga ţară număra 1.901.736 locuitori dintre care 149.727 erau înregistraţi ca români adică 7,8% în patru judeţe: Craina, Pojarevaţ, Chiupuria şi Ţârneanca; În 1895 recensământul sârb dă la o populaţie totală de 2.312.484 un număr de 159.512 români. În 1900 – peste numai cinci ani deci – cifra românilor se reduce la jumătate: 89.873! Cifrele sunt preluate după S. Romanschi, *Românii dintre Timoc şi Morava*, în vol. N.A.Constantinescu, „Chestiunea Timoceană", Novi Sad, 2003, p. 97–99. O lucrare de excepţională importanţă atât prin onestitatea autorului cât şi pentru erudiţia sa cu privire la românii din nord-estul Serbiei, dr. Tihomir R. Georgevici, *„Printre românii noştri. Note de călătorie"*, ediţie îngrijită de Marian Tudor şi Vladica Roskanović, Bor, 2004, având la paginile 22–33, statistici.

[676] Petru Nemoianu, *Art. cit.*, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

„Este un popor strâns legat de naționalitatea, religia și limba lui. Bun la inimă, solidar și ospitalier. Ascultător și respectuos față de legi la care vorba bună prețuește mai mult decât forța. Conservatorismul românilor din Timiș și în general al românilor din Ungaria de sud, mai bine s-ar putea caracteriza în modul următor: românul iartă pe femeia decăzută, el aprinde lumânare și pentru mântuirea sufletească a celui ce a murit în spânzurătoare, își ridică pălăria și în fața sinagogii dar niciodată nu-l iartă pe cel ce și-a părăsit națiа, religia și numele"[677].

Scurtul și timpuriul său studiu imagologic pe care l-a inclus unei cărți, dar pe care îl publică și în „*Banatul*", Nemoianu îl încheie într-un crescendo și nu se lasă mai prejos decât cei pe care-i arată cu degetul, el însuși ajungând, potrivit regulii escaladării, să conteste granițele, să formuleze chiar amenințări și asta în partea rezervată concluziilor, adică în cea mai consistentă. Relațiile cu Iugoslavia nu pot urma decât două căi. Una este a prieteniei reale, dar care trebuie să țină seama de realitatea în care se află comunitățile românești din acest regat. Orice convenție sau tratat trebuie să se refere la toți românii, la cei din Timoc și Macedonia deopotrivă cu cei din Banat. Standardul minorităților trebuie bazat pe reciprocitate, dar aceasta așezată la rândul ei pe reglementările Societății Națiunilor. Alta este calea dușmăniei pe care sârbii o practică și nu doar de azi, ci și de ieri. În această situație nu-i rămâne decât să-l citeze pe Leon Gambetta:

„Îmi închipui, în răsăritul Europei, o schimbare de frontiere care să permită reunirea tuturor românilor în Regatul României. Prin toți românii, înțeleg pe cei din Bucovina, din Ungaria și chiar din Serbia și Macedonia"[678].

Evident, era un punct de vedere strict personal, neîmpărtășit de cei care coordonau politica statului român. Totuși astfel de atitudini au înveninat relațiile româno-iugoslave și au produs destule dificultăți. Ele au contribuit și la construcții care țineau de schița portretului colectiv. O cercetare de imagologie comparată româno-sârbă trebuie să țină cont de acestea și de reacțiile stârnite. De pildă pe un exemplar al cărții lui Petru Nemoianu privind românii și sârbii din Banat, un oarecare Serafin face manuscris un „*adaus*" cu informații preluate din ziarul „Curentul" din 27 septembrie 1935, care la rându-i ia dintr-o lucrare pe care, din păcate nu o numește. Merită reprodus fiindcă închide o atitudine semnificativă:

[677] Borovszky Samu, „*Temes vármegye es Temersvár*", Budapest, f. a., p. 114. Traducerea lui Petru Nemoianu, *Art. cit.*

[678] *Apud.* Petru Nemoianu, *Art. cit.*, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

„Într-o lucrare apărută în 1921 Mihailo Avramovici se ocupă de starea higienică a țăranului sârb pe care o prezintă astfel: 72% din lucuințe sunt bordee, 12% n-au geamuri, 30% din gospodării nu folosesc nici un mijloc de lumină artificială, 20% n-au o masă sau scaune, 30% n-au decât 2–3 farfurii şi 2–3 linguri, 8% n-au nici un fel de sobă, 95% din țărani n-au apă de beut procurată în condiții higienice, 37% nu mănâncă niciodată pe an carne"[679].

Conştient că tonul trebuie temperat ca şi poziția congresului respectiv, a revistei care-i reflecta lucrările într-un număr special, cu siguranță Cornel Grofşorean, omul care structura întregul număr, a fost cel care a pledat pentru introducerea unui studiu semnat de Ion Montani, în care să se evoce perioada când români şi sârbi s-au înfrățit în opoziția lor politică față de presiunea regimului dualist ce-i lovea deopotrivă[680]. Este clar că se dorea prin acest studiu a se atrage atenția asupra faptului că trecutul nu are doar momente de separații, ci şi de solidaritate şi ele nu trebuie ignorate dacă se dorea o rezolvare, nu o adâncire a disensiunilor. De altminteri chiar tonul lui Grofşorean în raportul său[681] este unul calm, acela al specialistului implicat în rezolvarea sau cel puțin în cunoaşterea amănunțită a chestiunii minorității române din țările înconjurătoare, cu deosebire a celei din Serbia. El abandonează poziția polemică a celorlalți. Se vede bine nu numai superioritatea cunoştințelor sale, dar şi că era posesorul unor studii de sociologie şi statistică, că a mizat mult pe acest eveniment. Am arătat că planurile de viitor sunt reflectate în discursul lui Sever Bocu, dar şi în telegrama trimisă congresului de Teodor Filipescu[682] care menționează importanța acțiunii în presa internațională şi aducerea ei în agora națională. Există o problemă minoritară română![683]

În acest text se face cea mai structurată expunere a concepției lui Grofşorean privind crearea unui sistem de informare şi reacție românesc

---

[679] Însemnare manuscrisă pe exemplarul cărții lui Petru Nemoianu, *„Sârbii şi Banatul"*, p. 87 aflat la Muzeul Banatului Montan din Reşița.

[680] Ioan Montani, *„O frăție de arme în vechea Ungarie"*, „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 46–49.

[681] Cornel Grofşorean, *„Minoritățile româneşti în raport internațional"*, „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 9–13.

[682] Teodor Filipescu, etnograf, profesor, publicist, născut în anul 1870 la Glogoni (Serbia), absolvent al Politehnicii din Viena, colaborator al Astrei, cunoscător al situației românilor din Balcani, colaborator la mai multe ziare din România.

[683] Teodor Filipescu, „Banatul", V/1930, nr. I, p. 38: *„Dacă aceste sincere sentimente de alianță nu vor da nici un rezultat practic, atunci chestiunea română din Iugoslavia trebuie temeinic tratată în revista (buletinul) Uniunii internaționale a asociațiilor pentru Societatea Națiunilor: „Les Minorités Nationales"*.

https://biblioteca-digitala.ro

în problema minorităților românești din statele vecine. Face un scurt istoric al chestiunii în plan continental, pentru a menționa și argumenta că în perioada postbelică vechea problemă a naționalităților, de odinioară, care și-a avut contribuția la prăbușirea vechilor imperii, a renăscut într-una a minorităților. Absorbția naționalităților de națiunile și statele-mamă și-a trăit finalul așteptat, *„dezlegarea firească"*. Locul l-a luat problema minorităților înțelese de el ca *„oaze numeric reduse în massa compactă a unor majorități etnice"*[684]. Vechile naționalități nu erau numeric inferioare față de națiunea dominantă, ele erau comparabile numeric, ba chiar în dubla monarhie depășeau elementele dominante german și maghiar. Abia afirmate, abia anunțate de evenimentele istorice, problemele minorităților fuseseră deja prinse în cadrul tratatelor de pace prin documente adiționale și, în orice caz, supuse controlului permanent al Societății Națiunilor. De atunci s-au purtat destule discuții *„lungi și academice"* în cadrul oferit de „Uniunea Interparlamentară", dar și într-o agora ce se întrunește de două ori pe an la Geneva, Congresele minoritare. Acestea din urmă se convoacă cam în aceeași perioadă cu sesiunile Societății Națiunilor care sunt influențate de pozițiunările și atitudinile ce se întâmplă cu acest prilej[685]. Este vorba de circa 35 milioane de europeni. Cea mai activă și care s-a proclamat fățiș protectoare a minorităților este Germania, secondată de Ungaria. Ele au inițiat prin reprezentanți ai minorităților lor, chiar mișcarea aceasta a congreselor pe care apoi, într-un fel sau altul, le vor domina. În iunie 1925 câțiva participanți la Congresul Uniunii Internaționale a Asociațiilor Societății Națiunilor au convocat o întrunire care să decidă asupra unor conferințe minoritare. Inițiatori au fost: Josip Wilfan[686], reprezentantul slovenilor în parlamentul italian, Paul Schiemann[687], reprezentantul germanilor în parlamentul leton și Geza de Szüllo[688], președintele Asociației maghiare pen-

[684] Cornel Grofșorean, *Art. cit.*, p. 9.

[685] Gh. Iancu, *Problema minorităților din România în organizații internaționale (1918–1940)*", „Transilvania între medieval și modern", Cluj-Napoca, Fundația Culturală română, 1997, p. 37–45.

[686] Josip Wilfan (1878–1955), scriitor, politician sloven născut la Trieste, absolvent de drept la Universitatea din Viena, activist pentru drepturile minorităților, a fost președintele Congresului Naționalităților de la Geneva.

[687] Carl Christian Theodor Paul Schiemann (1877–1944), publicist, politician, a fost lider al PD german baltic.

[688] Geza de Szüllo (1872–1957), politician, unul din fondatorii partidului socialist maghiar, a reprezentat mai mulți ani interesele maghiarilor din Slovacia, a fost membru al parlamentului de la Praga.

https://biblioteca-digitala.ro

tru SDN[689]. În 14–16 octombrie are loc Conferința, la care au luat parte 33 de grupuri naționale din 14 state și 12 minorități (din România maghiarii Jakabffy Elemér[690], Arthur Balogh[691] și germanul Rudolf Brandsch[692]) după care, în anii următori se vor organiza acele congrese. Din 1927 se va edita, pentru a populariza lucrările, revista „*Nation und Staat*"[693] care-și va avea redacția la Viena. Curând, în cadrul acestor conferințe, se va manifesta – în opinia lui Grofșorean – un grup, un bloc al minorităților slave refuzând colaborarea cu cel germano-maghiar și făcând chiar opoziție, ieșind la un moment dat din Congresul minorităților. Și ei dispun de un organ de presă foarte activ și bine construit, „*Kulturwehr*" [694], de limbă germană și cu redacția la Berlin. Această ultimă grupare a acuzat deschis blocul advers de politică revizionistă, în timp ce el însuși susținea status-quo-ul. Ceea ce este tot mai evident, în opinia aceluiași observator, este că ea slujește interesele Germaniei și Ungariei sub pretextul problemei minoritare, dar ținta ultimă este revizuirea tratatelor de pace. Cu siguranță deci, în Europa contemporană problema minoritară este una de mare importanță și utilizată iată, cu mare succes de anumite state-mamă. Astfel minoritățile de acum înainte nu au doar sarcini care rezidă în apărarea intereselor în cadrul oferit de patriile-politice, dar și un rol determinat de politica externă a patriilor-mamă. Așa se explică și conturarea celor două blocuri determinate de atitudini opuse, cel revizionist și cel antirevizionist. Bifurcarea aceasta determină însă și rolul bifurcat al patriei-mamă. Oricum în acest concert, se remarcă lipsa grupării minoritare latine, iar România ar trebui – dată fiind situația sa – să fie foarte interesată în acest domeniu. Merită reprodus întocmai tabloul pe care îl realizează Grofșorean orizontului minoritar românesc din jurul țării:

„În privința aceasta României îi obvine datoria ca să inițieze – în timpul

[689] Cornel Grofșorean, *Art. cit.*, p. 44.

[690] Jakabffy Elemér (1881–1963), publicist, născut la Lugoj, deputat în mai multe legislaturi, redactor al bilunarei reviste „Magyar Kisebbség", vicepreședinte al Partidului Maghiar.

[691] Balogh Artúr (1866–1951) avocat, profesor, politician, membru corespondent al Academiei de Științe din Ungaria, a fost președinte al Ligii Populare Maghiare din România.

[692] Rudolf Brandsch (1880–1953), politician sas născut la Mediaș, ministru al minorităților în guvernul Iorga, președinte a Asociației Germanilor din România.

[693] „Nation und Staat" jurnal în limba germană care a analizat problemele minorităților, cu apariție între 1927–1944 în toate țările europene care aveau minorități germane.

[694] „Kulturwehr" oficios al Uniunii Naționale a Minorităților cu apariție lunară în Germania între anii 1925–1938.

https://biblioteca-digitala.ro

cel mai scurt – organizarea minorităților latine şi îndeosebi a minorității româneşti din toate țările limitrofe, având în vedere că:

În Albania trăiesc	54.000 (de) români
În Bulgaria	101.437
În Grecia	250.000
În Jugoslavia	229.398
În Ungaria	23.760
În Rusia	300.000
În total deci	958.995 români

Conform statisticei lui Dr. Nagy Ivan"[695]

Cornel Grofşorean menționează că din datele de mai sus nu fac parte 300 de mii de români din Valea Timocului sârbesc, nici circa 100 de mii de români din Timocul bulgăresc. Numărul minorității româneşti ar fi enorm, de circa un milion şi jumătate de persoane, neorganizată, fără unitate de acțiune, aflată în imposibilitatea de a se manifesta în spiritul Societății Națiunilor. România din păcate a abandonat această masă uriaşă de populație care ar putea deveni o armă în dialogul internațional. Națiunile Europei au conştientizat importanța şi necesitatea concentrării forțelor, acordând atenție fiecărui grup de oameni, încercând să-i înroleze în spiritul general al mişcării, cu excepția latinilor. Grofşorean a selectat acele exemple din presa internațională care puteau constitui un exemplu pentru statul român, încă odată ignorant. Astfel la Satu Mare germanii şi maghiarii îşi disputau un grup de 40 de mii de şvabi, în interesul a 50 de mii de sârbi din Germania (*lauschitzer-serben*), gruparea minorităților a refuzat participarea la Congresul minorităților, iar partidul maghiar din România încerca revigorarea sentimentelor naționale ale aproximativ 60 de mii de ceangăi. România însă se arăta nepăsătoare față de soarta a un milion şi jumătate de români. Urgența era maximă, iar întârzierea se putea recupera prin organizarea unui bloc minoritar latin cu conducere centrală, revistă europeană şi delegați la toate întrunirile internaționale, toate în scopul aplicării principiului reciprocității: *„atât şi nimic mai mult"*[696].

Acesta a fost orizontul problemei atunci când Grofşorean a pornit acțiunea sa de studiu şi chiar de mobilizare a minorităților române. Consideră

[695] Este vorba de Iván Nagy, *Die Minderheiten Europas. Ein nationalitätenstatistischer Überblick*, „Glasul minorităților", nr. 8, 1929, p. 287–299.
[696] Cornel Grofşorean, *Art. cit.*, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

că statul român rămâne impasibil față de minoritățile din statele vecine cu toate că ele erau numeric, chiar după statistici minimale, extrem de numeroase şi prin aceasta săvârşeşte o enormă greşeală. Exista deja conturat în această chestiune un bloc revanşard şi revizionist, care se integra unei politici cu mult mai vaste, concepute în chiar capitalele acelor țări care susțineau revizuirea tratatelor ceea ce evident că, mai devreme sau mai târziu, va sfârşi prin a afecta şi integritatea României postbelice. Pe de altă parte – şi aici Grofşorean se lasă atras chiar de exemplul celor pe care-i critica – minoritățile române din țările învecinate sau apropiate reprezentau *„o formidabilă armă"*, ceea ce deşi gândul nu este dus până la capăt, înseamnă de fapt intenția de a folosi aceste grupuri asemenea Germaniei sau Ungariei, în orice caz a le pune în slujba interesului patriei-mamă! Totuşi esența pretențiilor sale este acela al tratamentului egal al românilor dinafară cu cel al minorităților din interiorul țării, acel principiu al reciprocității mereu afirmat în toate scrierile sale. În discurs el expune situația în plan european, evidențiază poziția pasivă a României şi costurile acestei poziții, dar nu pomeneşte nimic despre faptul că tocmai declanşase o tentativă de a organiza măcar un prim pas spre reprezentarea minorităților române la Congresul de la Geneva.

Schimbul de scrisori cu liderii românilor din regatul iugoslav[697], lideri europeni implicați în mişcarea de emancipare a minorităților, jurnalişti şi redactori de ziar specializați pe probleme ale minorităților, autorități, relevă nu numai efortul singular al lui Grofşorean pentru formarea unui sistem de monitorizare la nivel național, soldat cu eşec, dar marchează şi trecerea de la teorie la acțiune, mai precis la cercetare ştiințifică. Dialogul cu reprezentanții români din Iugoslavia a fost susținut de Cornel Grofşorean care copilărise în apropiere, cunoştea mediul minoritar românesc şi de asemenea consecințele politice ale evenimentelor internaționale, care au condus la schimbarea de status: cei care dominaseră înainte au devenit minoritari, iar la graniță formarea unei minorități româneşti cu multe probleme. Devenise un fel de coordonator de proiect, dezvăluind strategii, contacte, microproiecte pentru ca aceşti români să beneficieze de avantaje prin organismele europene constituite în acest scop. Complexitatea regiunii bănățene cu multiculturalismul şi policromia confesională cunoscută constituia un mediu propice unor asemenea abordări. Lipsit de suport instituțional şi politic, proiectul său nu a izbutit, interesant este că în urma acestor contacte se naşte un altul, de data aceasta de succes: Institutul Social Banat-Crişana.

[697] Este analizat în prezentul volum într-un capitol distinct.

https://biblioteca-digitala.ro

La 12 ianuarie 1930 într-o scrisoare adresată lui Alexandru Butoarcă[698] mărturiseşte acestuia deznădejdea referitoare la eşecul acţiunii, dar şi speranţa de viitor:

> „Este drept că de ani de zile nu am mai acţionat căci nu aveam, cu cine. Însă nu am disperat, nu am bătut în retragere. Continui azi acţiunea începută, deoarece acum lucrez la înfiinţarea unui institut social"[699].

Deja la data respectivă „*lucra*" pentru înfiinţarea lui, ideea fiind mai veche, preluată se pare de la prietenul său Petre Nemoianu, aşa cum rezultă din propria sa relatare. Dacă rememorăm iniţiativele sale instituţionale, interesul pentru domeniul social potrivit profilului său, putem crede că din modestie i-a atribuit acestuia ideea, când de fapt îi aparţinea. Nu avem dovezi însă, rămânând valabilă aserţiunea că Petre Nemoianu a adus prima dată într-o discuţie privată intenţia, contextul fiind foarte clar, cel al mişcării pentru emanciparea politică a românilor din Iugoslavia la care Cornel Grofşorean aderase cu tot sufletul, stimulându-l în direcţia iniţiativei, fapt confirmat prin procesele-verbale de înfiinţare:

> „Nu aflam însă soluţionarea potrivită, până când nu luasem întâmplător contact cu distinsul publicist al Banatului domnul dr. Petre Nemoianu care îmi mărturisi că, de câţiva ani încoace îl preocupă planul înfiinţării unui institut social bănăţean. Astfel paternitatea ideii îi compete dlui Nemoianu. Realizarea ei rămâne în sarcina noastră, a tuturora[700]".

Era un moment de maximă oportunitate care nu trebuia ratat, existând şi un orizont de aşteptare din partea elitei bănăţene. S-a discutat la un moment dat în anul 1931 despre înfiinţarea unei Uniuni a Banatului pentru „*solidarizarea unei forţe active a provinciei*", la care Grofşorean se angajase că participă cu un referat al problemei minoritare[701]. Se simţea deci

---

[698] Alexandru Butoarcă (1898–1980), avocat, publicist şi om politic român din Banatul sârbesc cu studii juridice la Universitatea din Cluj, doctor în ştiinţe politice. A fost avocat la Vârşeţ, director la „Nădejdea" în perioada 1930–1935, fondator şi conducător al multor asociaţii româneşti: Asociaţia Studenţilor Români, Comitetul Central Român, Uniunea de Credit şi Economii „Solidaritatea Ţărănească", fondator al Liceului Românesc din Vârşeţ. În 1935 a fost ales deputat în Parlamentul Iugoslav. În anul 1942 se refugiază la Timişoara de unde în anul 1950 regimul comunist îl predă autorităţilor comuniste iugoslave, fiind întemniţat şase ani. După eliberare a rămas avocat la Vârşeţ.

[699] Carmen Albert, *Documentele...*, II, p. 75

[700] BJT, Cornel Grofşorean, *Expunere de motive*, vol. 32, f. 1.

[701] SJCSAN, *Scrisoare de la Cornel Corneanu*, 24 octombrie 1931, dosar 165/1931, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

necesitatea reacției angajate, ordonate, instituționale, la evenimentele și provocările ce agitau lumea politico-socială.

Învățând din experiența anterioară era limpede că avea nevoie de suport financiar și instituțional, ceea ce pe plan local exista. Grofșorean era primar al Timișoarei – șef al comisiei interimare – a doua oară, deci putea furniza cel puțin la început logistica și resursa materială, iar sprijin instituțional se putea primi de la Politehnica din localitate, singura conexată la activitatea științifică în lipsa unei universități, neafiliată politic, așa cum avea și Institutul să devină. Unul din contactele stabilite pentru legătura cu Politehnica s-a făcut prin fostul rector, Victor Vâlcovici[702], devenit între timp ministrul lucrărilor publice. Se cunoșteau din anii petrecuți la Timișoara de când Vâlcovici era coleg cu Traian Lalescu, altă figură importantă a Banatului, dar din păcate nu putea susține demersul lui Grofșorean, fiind la București. Scrisoarea-răspuns a lui Vâlcovici este importantă deoarece se pare că este primul care sugerează ca profilul viitorului institut să fie *„legat de ISR din București, de sub președenția d-lui D. Gusti"*[703].

La 7 februarie 1932 încă se mai purtau discuții cu privire la numele viitorului institut. În sala primăriei din Timișoara la chemarea primarului Cornel Grofșorean, s-au prezentat în număr impresionant cei invitați, elita timișoreană și arădeană pentru a discuta despre *„înființarea unui Institut Social la Timișoara pentru Banat și județul Arad"*[704]. Adunarea a fost prezidată de rectorul Politehnicii Victor Blașian[705], care a dat cuvântul celor doritori să-și exprime opiniile. Cornel Grofșorean a structurat de la început discuțiile pe trei probleme la care să se facă propuneri:

1. Este necesar să se înființeze un Institut Social?

2. Acest institut să se rezume doar la Banat sau să includă și Arad?

3. Ce formă de organizare să caracterizeze noul institut, ca cel de la București sau un cerc de studii sociale?

În luările de cuvânt vorbitorii au prezentat diferite variante cu privire la numele viitoarei instituții: Institut Social, Institut Social Cultural,

---

[702] Victor Vâlcovici (1888–1970), matematician născut la Galați, cu doctorat la Göthingen, a predat la Universitatea din Iași, apoi a fost transferat în anul 1930 la Universitatea din București, membru titular al Academiei Române din anul 1965, a fost rectorul Politehnicii timișorene între anii 1921–1930.

[703] SJCSAN, *Scrisoare de la Victor Vâlcovici*, 27 august 1931, dosar 167/1931–1941, f. 1.

[704] BJT, *Proces-verbal*, 7 februarie 1932, vol. 32, f. 24.

[705] Victor Blașian, inginer, absolvent al Academiei superioare de mine din Schemnitz, rector al Politehnicii din Timișoara.

https://biblioteca-digitala.ro

Institutul Cultural, Institutul Social de Vest, Institutul Social Bănățean, Cerc de studii sociale şi economice din Banat şi Crişana. Nu era foarte limpede cât de extins urma să fie şi cărui domeniu se va adresa. Erau şi certitudini, faptul că era extrem de necesar, că nu va fi cultural deoarece mai existaseră societăți culturale care nu au fost capabile să contureze un program coerent, ba mai mult au fost în cele din urmă şi manipulate politic, ci va avea în vedere aspecte legate de social, va include şi Aradul deoarece era vorba de o istorie comună, iar extinderea va fi progresivă, la început „*cerc*", apoi mai mult decât atât. Ioachim Miloia a mai avut ideea ca noul institut să înglobeze toate societățile culturale care să devină secții, ceea ce Grofşorean nu a respins, însă s-a întrebat dacă acestea vor dori acest lucru, cunoscând dorința de autonomie şi pretențiile de exclusivitate ale unora. Iosif Nemoianu[706] a fost un fervent susținător al ideii de „*cerc*", atât în şedința respectivă, cât şi în alte împrejurări, motivul fiind eşecul de la început a unor încercări anterioare de organizare a intelectualilor când se aborda problema statutelor[707]. Pentru „*cerc*" nu era nevoie de statute.

Desigur, cel mai consistent punct de vedere a aparținut lui Cornel Grofşorean care a precizat şi necesitatea cercetării ştiințifice a minorităților, pe care o avea în vedere cu predilecție, tot el a fost cel care a gândit că extinderea nu ar fi suficientă doar până la Arad, introducând şi regiunea Crişanei. A propus ca proiectul de statut întocmit de Petre Nemoianu să fie verificat de o comisie care să ia legătura şi cu Dimitrie Gusti, urmând astfel sfatul dat de Victor Vâlcovici. Totodată a informat auditoriul că în urma solicitării sale Ministerul de Interne a acordat un ajutor financiar de 500 de mii de lei pentru înființarea institutului. La această şedință care a durat trei ore, putem spune că s-au pus bazele viitorului ISBC.

Rectorul Politehnicii, ca preşedinte al respectivei comisii, ținând seama de dorința lui Cornel Grofşorean, l-a contactat pe profesorul Gusti pentru a-l ruga să fie îndrumător în această acțiune, să vină la Timişoara pe cheltuiala bănățenilor şi să țină şi o conferință la Ateneu, iar în cazul în care

[706] Iosif Nemoianu (1894–1967?), născut la Petrilova (Caraş-Severin), medic, absolvent de medicină la Budapesta şi Cluj, a luptat pe front, a condus şcoala de surori de puericultură, a colaborat cu echipele conduse de Dimitrie Gusti şi cu ASTRA pe teme de sănătate infantilă, secretar general al ISBC, inspector al Ministerului Sănătății, a înființat Centrul pentru Ocrotirea copiilor din Timişoara în anul 1943.

[707] Se referea la Asociația Culturală din Banat, care a lăsat un gust amar celor de bună credință implicați, printre care se număra şi Cornel Grofşorean.

https://biblioteca-digitala.ro

acest lucru nu este posibil să trimită un delegat[708]. Bolnav, Dimitrie Gusti nu a putut participa astfel că Anton Golopenția[709], custodele Seminarului de Sociologie, Etică şi Politică, i-a răspuns cu scuzele de rigoare amânând data întâlnirii[710]. Pregătirile pentru fundamentarea acțiunii au continuat, Cornel Grofşorean a redactat expunerea de motive[711] ca document juridic necesar pentru constituirea institutului, în care a prezentat întreaga istorie de la idee la proiect, aprobarea de către Consiliul profesoral al Politehnicii şi, cel mai important, rațiunea întregului demers: cercetarea temeinică a problemei minorităților. Proiectele de statute au fost întocmite de profesorul Victor Vlad[712], după modelul ISR, discutate de Petre Nemoianu şi Cornel Grofşorean, în urma discuțiilor fixându-se stuctura noului institut, scopul, obiectivele, existând şi inerentele controverse. Cornel Grofşorean a fost de la debut artizanul ideii extinderii arealului ce trebuia acoperit de viitorul institut, care nu trebuia în nici un caz să se limiteze la regiunea Banatului. Includerea regiunii arădene era necesară, problemele şi istoria comună constituind o punte de legătură şi, mai important, nu trebuia ignorat potențialul economic, resursa materială fiind vitală pentru înființarea unei reviste. Fără o revistă Cornel Grofşorean era de părere că nu va fi nicio diferență între institut şi conferințele de la Ateneu. Avea desigur în vedere o publicație care să oglindească realizările, nu neapărat de nivelul Arhivei ISR care era exclusiv sociologică, ceea ce în Banat nu era posibil, neavând specialişti ca la Bucureşti. Lipsa acestora condiționa şi structura echipelor, a secțiilor, dar şi a rezolvării problemelor diferite în această regiune față de restul țării. Revista putea însă să urmeze modelul celei de la Iaşi, „Viața Românească"[713], accesibilă, deschisă spre probleme de interes general, comunicate publicului larg şi nu numai unui segment restrâns de specialişti. Victor Vlad, cadru didactic la Politehnică, era de părere că, dimpo-

[708] BJT, *Scrisoare către Dimitrie Gusti*, 20 februarie 1932, vol. 32, f. 50.

[709] Anton Golopenția (1909–1951), sociolog important, născut la Prigor (Caraş-Severin) cu doctorat în filosofie la Leipzig, apropiat colaborator al lui Dimitrie Gusti, a organizat şi coordonat cercetări în Transnistria, a fost arestat de autoritățile comuniste, a decedat în închisoare.

[710] BJT, *Scrisoare de la Anton Golopenția*, 15 martie 1932, vol. 32, f. 51

[711] BJT, Cornel Grofşorean, *Expunere de motive*, ianuarie 1932, vol. 32, f. 2–4.

[712] Victor Vlad (1889–1967) inginer, profesor universitar la Politehnica din Timişoara, absolvent al Școlii superioare tehnice din Budapesta, a contribuit la înființarea Politehnicii timişorene.

[713] Înființată în anul 1906, revista a avut o apariție îndelungată fiind profilată pe literatură, artă, ştiință, educație. La început i-a avut directori pe Constantin Stere şi Paul Bujor.

https://biblioteca-digitala.ro

trivă, să nu fie cooptați decât membrii care fac dovada activității științifice, obligație ce trebuia prevăzută în statute, tot după modelul ISR. Propunerea ar fi fost potrivită dacă ar fi existat o universitate, însă Grofşorean şi-a dat seama că s-ar restrânge periculos de mult numărul participanților, ar deveni o grupare exclusivistă *„lipsită de Hinterlandul masei mari a populației"*. Are însă o viziune mai extinsă şi în ceea ce priveşte corpul de specialişti care trebuie să includă şi alte naționalități. Având propriile lor convingeri, pot să-şi aducă contribuția la dialogul profesional, activ, critic cu colegii români. Necesitatea unui birou statistic care să centralizeze datele şi a unui centru pentru studierea românilor minoritari din țările limitrofe, a fost des menționată de Cornel Grofşorean şi cu alte ocazii, tocmai datorită pasivității guvernanților care altfel riscau să fie acuzați de amestec în treburile interne ale statelor vecine[714].

Ideile lui Grofşorean converg spre finalul expunerii motivelor spre realizarea Frontului de Vest, o înglobare a regiunilor de graniță până în Crişana, menținându-şi ideea expusă la şedința din ianuarie 1932. Fără să intre în detalii, realizarea acestui front corespundea scopului de colaborare culturală, privit prin prisma datelor statistice care situau acest areal Banat-Crişana în fruntea țării în ce priveşte încasările din producții culturale: spectacole, teatru, cinematografie, abonamente la radio. informația cifrică fiind doveditoare. Cu alte cuvinte institutul trebuia să reprezinte aceste regiuni, realizând în felul acesta unitatea culturală a celor mai titrate părți ale României[715].

Un element care a contribuit decisiv la întemeierea institutului şi a existenței sale se leagă de primăria Timişoarei prin Cornel Grofşorean, care, în calitate de edil, a oferit suportul instituțional necesar, financiar, precum şi concepția de fundamentare, având exercițiul organizării, al managementului organizațional, viziune macrosocială şi o înaltă cultură a relaționării. După numeroase funcții, devenise o persoană publică apreciată de marea parte a intelectualității timişorene, astfel că mulți dintre aceştia l-au urmat încă de la început, puțini dintre ei abandonând pe parcurs din cauza războiului sau a evenimentelor personale. Era un entuziasm național care caracteriza intelectualitatea română dornică să-şi aducă contribuția prin asociații şi societăți înființate în direcția schimbării, a dezvoltării. Proiectele de modernizare inițiate de Carol al II-lea se înscriau într-un

[714] Valeriu Leu, *Istoria unui proiect eşuat*, „Românii", Băile Herculane, nr. 1, noiembrie 1995, p. 31–33.

[715] BJT, Cornel Grofşorean, *Expunere de motive*, ianuarie 1932, vol. 32, f. 2–4.

https://biblioteca-digitala.ro

efort național integrat unei mișcări europene de reformă, mai ales socială. Pentru a aduce toate teritoriile obținute după 1918 la un standard apropiat cu cel occidental, era nevoie de o mobilizare masivă, cu atât mai mult cu cât uriașele decalaje nu erau doar între regiuni, ci cu deosebire între clase sociale. Populația majoritară a României, țărănimea, se afla în centrul atenției devenind principala grijă, într-un uriaș program de pedagogie socială și națională. Dorința aceasta s-a transmis și în Banat și s-a tradus prin înființarea acestui institut, care s-a bucurat din start de adeziunea unei mari părți a elitei bănățene, în ciuda unor pesimiști. După 16 ani de la înființare, Cornel Grofșorean își aducea aminte cu nostalgie:

> „Am pornit la drum cu o mână de intelectuali însuflețiți, care s-au raliat în jurul steagului, ca să servească dezinteresat idealul de cultură, mânați de focul sacru (al) unui idealism înalt, ce le face cinste. Și va rămâne în Analele Banatului un punct luminos, faptul că într-o epocă de materialism cras și egoist s-au aflat 30–35 de intelectuali, doamne, domni și domnișoare care au jertfit anual câteva săptămâni din vacanța lor pentru a descinde în satele bănățene"[716].

La adunarea generală de constituire, primul care a luat cuvântul a fost, bineînțeles, Cornel Grofșorean în calitate de primar[717], care a girat fondarea instituției și s-a ocupat de organizarea evenimentului, propunând ca președinte al adunării pe Dimitrie Gusti. S-au citit statutele, comisiile, structurile de conducere. Banchetul din gradina restaurantului „Câmpului Ciocârliei" dat în cinstea lui Dimitrie Gusti care a precizat că meritele i se cuvin primarului, au încheiat festivitatea[718].

Constituirea, planuri de extindere

Înființarea ISBC la 21 mai 1932 a fost un moment celebrat printr-o mare adunare în sala festivă a Prefecturii, la care au participat reprezentanți ai asociațiilor culturale, intelectuali din Timișoara și Arad, o delegație de la ISR formată din Dimitrie Gusti și Alexandru Costin[719].

---

[716] SJCSAN, Cornel Grofșorean, *Raport*, 121/1946, f. 1.

[717] Din bugetul primăriei a asigurat o subvenție de 250 mii de lei așa cum rezultă din scrisoarea către Eduard Slavconschi, SJCSAN, dosar 204/1941, f. 1.

[718] ******Adunarea de constituire a Institutului Banat-Crișana***, „Unirea Română" II/1932, nr. 290, 24 mai, p. 3.

[719] Alexandru Costin (1884–1948) jurist, președinte la Curtea de Apel București, apropiat colaborator al lui Dimitrie Gusti.

https://biblioteca-digitala.ro

Deşi Dimitrie Gusti devenise între timp şi ministru al Instrucţiunii Publice, Cultelor şi Artelor, conducea ISR, la care se mai adăugau şi alte responsabilităţi, cu toate acestea îşi făcuse timp să încurajeze în teritoriu apariţia unui institut pe modelul celui patronat de el. Preşedintele ISBC a fost ales Victor Blaşian, iar vicepreşedinţi Cornel Grofşorean, primar al Timişoarei, şi Cornel Radu, primar al Aradului. Cele şase secţii componente şi-au stabilit priorităţile şi cadrul de acţiune, Cornel Grofşorean se ocupa de secţia minoritară urmând să analizeze influenţele dintre grupurile etnice şi conexiunile acestora cu majoritatea românească[720]. Înfiinţarea institutului a fost prezentată favorabil chiar şi de presa potrivnică, care criticase anterior activitatea primăriei Timişoara, dar care acum era solidară majorităţii opiniei publice, prezentând pe larg evenimentele[721].

Scopul înfiinţării acestui institut a fost relatat şi dezvoltat într-un articol de ziar chiar de Cornel Grofşorean, care a explicat necesitatea constituirii prin contextul internaţional zbuciumat, influenţele exercitate după război, urmările tratatelor de pace şi urgenţa studierii societăţii după transformările structurale importante produse. La acestea se mai adăugau ideologiile care presau dinspre est prin pericolul bolşevizării şi a extremei drepte dinspre vest, România aflându-se la mijloc, nepregătită îndeajuns pentru confruntări şi momente cruciale. Cornel Grofşorean a circumscris interesului ISBC toată regiunea frontierei de vest de la Timişoara la Satu Mare ţinut „*periclitat din toate punctele de vedere*", a reiterat ameninţările politice şi economice deopotrivă şi necesitatea acţiunii preventive. Politic, pericolul iminent era reprezentat de revizionismul maghiar care contesta dreptul românilor la teritoriile obţinute după tratatul de la Trianon, iar economic se dovedise că românii erau absenţi în industrie şi comerţ, ramuri concentrate mai mult la oraşe care se doreau „*fortăreţe*" în stare să apere graniţa, dar în fapt nu erau, deoarece acest sector important nu se afla în mâinile majorităţii româneşti. Cultural, exista o lipsă mare de instituţii care să coaguleze o intelectualitate conştientă de rolul ei de apărătoare a graniţei, cu alte cuvinte, politic, economic şi cultural frontiera de vest era complet descoperită. În ceea ce priveşte superioritatea numerică etnică, criteriu care mai funcţionase în istorie la trasarea graniţelor, lucrurile erau discutabile. În timpul imperiului, românii erau majoritari la sat şi minoritari la

[720] Carmen Albert, *Cercetarea monografică din Banat (1859–1948)*, Reşiţa, Ed. Modus PH, 2002, p. 75–76.

[721] *** *Crearea unui Institut Social Bănăţean, iniţiativă luată de primarul oraşului*, „Vestul", III/1932, 7 februarie, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

oraş. Acum se producea o dislocare a ţărănimii româneşti de la sat la oraş, o migraţie forţată spunea el „*artificial promovată*", din care rezulta o clasă socială afectată de boli cu mortalitate infantilă îngrijorătoare, incapabilă să facă faţă unor provocări internaţionale. Toate aceste deficienţe constituiau probleme de rezolvat pentru consolidarea graniţei:

> „Iată problemele cari se impun Institutului Social, pentru a combate tot ce este rău, pentru a da alarma – cu argumentaţia ştiinţifică – şi a supune concluzii şi soluţii pentru cei în drept, acesta este scopul nostru"[722]

Factorii care au decis înfiinţarea acestui institut au fost de natură politică, chiar dacă pe parcurs, prin obiectivele şi campaniile monografice organizate, s-a realizat apropierea de sociologie, de social, aşa cum funcţiona ISR. Scopul politic, cu timpul, s-a restrâns la activitatea secţiei minoritare condusă de Cornel Grofşorean cu două subsecţii: a problemelor interne şi a minorităţii româneşti de peste graniţă[723]. Înfiinţarea acesteia era necesară, deoarece urmărea să informeze:

> „despre evoluarea istorică a diferitelor chestiuni, ce priveau minorităţile din România. Îndeosebi arăta raportul între poporul majoritar şi popoarele minoritare, precum şi raportul reciproc dintre ele însele"[724].

Secţia îşi începuse activitatea prin conferinţe tematice[725] susţinute de membrii acestei secţii, care, prin conţinutul lor, se încadrau tematic scopului secţiei, unele fiind apoi cercetate în cursul campaniilor monografice cum a fost *Declinul populaţiei în Banat*, care a constituit ulterior subiect de monografiere în cursul a două campanii monografice succesive la Belinţ şi Sârbova, întreaga opinie publică fiind îngrijorată de sporul natural al populaţiei care ajunsese la cote extrem de scăzute. De regulă, tematica sesiza disfuncţii, anomalii ale societăţii europene sau româneşti.

Conferinţa lui Iosif Dima ilustra pe baza listelor de la Camera de Comerţ inferioritatea numerică a românilor în grupul profesional al funcţionarilor

---

[722] Cornel Grofşorean, *Scopul Institutului Social Banat-Crişana*, „Suflet Nou", 15 octombrie 1934, p. 1.

[723] *** *Institutul Social Banat Crişana*, „Vestul", 13 decembrie 1932, p. 2.

[724] Grf., *Probleme minoritare*, „RISBC", V/1937, nr. 19–20, iulie-decembrie, p. 56.

[725] Câteva teme: *Descreşterea populaţiei în Banat* (Emil Mihaiu), *Funcţionari particulari, meseriaşi, lucrători din Banat în lumina datelor statistice* (Iosif Dima), *Românii din Ungaria* (Emil Mihaiu) aşa cum rezultă din *Raportul Secretariatului general despre activitatea ISBC de la 30 ianuarie 1933 la 31 martie 1934*, în „RISBC", II /1934, nr. 6–9, p. 85–90.

https://biblioteca-digitala.ro

particulari, meseriaşi şi alte categorii în judeţele Timiş-Torontal, Caraş, Severin, iar Emil Mihaiu prezenta situaţia minorităţii româneşti din Ungaria pe baza statisticilor maghiare. Cornel Grofşorean a susţinut şi el conferinţe în cadrul ISBC sau în alte sedii pe teme de larg interes: *Imperialismul bumbacului*, *Fascism-naţional-socialism*[726], *Principiile corporatismului*[727], *Magyariens Schuld, Ungarens Süne*[728].

Cu timpul, activitatea secţiei condusă de Grofşorean s-a restrâns la articole publicate în RISBC, concentrate mai ales în rubrica *„probleme minoritare"*, susţinută aproape în exclusivitate de Cornel Grofşorean, constând în comentarii, recenzii, prezentări referitoare la articole, cărţi publicate de reprezentanţi ai minorităţilor din România sau autori europeni care acţionau mai mult în sensul *„contrapropagandei interne"*, cum avea să mărturisească mai târziu. La articolele ostile, tendenţioase ce se propagau mai ales în presa altor naţionalităţi, răspunsul nu era pe măsură cum avea să constate la un moment dat:

> „nu mai este admisibil că, dealungul frontului de Vest, noi românii să nu avem un ziar maghiar, scris în interesul statului nostru. O chestiune atât de simplă, care a fost rezolvată de cehi încă din 1919, când statul Cehoslovac a pus mâna pe „Prager Presse" – pentru a contrabalansa propaganda internă, chiar în limba maghiară[729]".

Cornel Grofşorean a fost insistent şi faţă de colegii de la Arad care formaseră o filială, un despărţământ al ISBC, în ceea ce priveşte formarea unei secţii minoritare. La debut, filiala Arad a ISBC avea trei secţii: medicală, culturală şi economică, cu rolul de a *„iniţia şi promova şi în judeţul Aradului un curent pentru cercetarea realităţii vieţii româneşti"*[730]. În virtutea aceluiaşi scop, de a fortifica Aradul ca oraş de graniţă aflat în proximitatea unor centre maghiare revizioniste, Seghed şi Debreţin, unde arădenii aflaseră că se desfăşoară o intensă propagandă antiromânească, era extrem de importantă constituirea unei secţii minoritare. Aflase cum cadre didactice maghiare ale Universităţii de la Cluj se deplasaseră la Seghed unde sub masca ştiinţei acţionau revizionist:

---

[726] Carmen Albert, *Documentele...* II, p. 338.

[727] Cornel Grofşorean, *Ideea naţională şi corporatismul*, „Suflet nou", II, nr. 4, 1935.

[728] *Însemnări* „RISBC", II, nr. 6–9, noiembrie-decembrie 1933-iunie 1934, p. 96

[729] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 133.

[730] BJT, Octavian Lupaş, *Raport* 1934, vol.23., f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

„Până şi în banalul orăşel Macău[731] vecinii noştri au inaugurat un institut cu editură destinat a publica lucrări monografice cu privire la comitatul Cenadului. Într-una din aceste lucrări în care se tratează trecutul episcopiei de Cenad, se vorbeşte însă într-o bună parte despre trecutul judeţului Arad, bine înţeles într-un fel care numai conveni nu se poate"[732].

Aradul se afla într-o poziţie similară Timişoarei, existând astfel două mari oraşe la graniţă lipsite de universitate, care să dea greutate academică, forţă intelectuală, aflate acum în situaţia de a fonda un institut cu scopul de a suplini aceste lipsuri.

În corespondenţa cu Cornel Radu, primar al Aradului şi vicepreşedinte ISBC, Cornel Grofşorean era foarte categoric în intenţia de a grăbi lucrurile, pentru înfiinţarea secţiei minoritare care să-şi asume la fel ca Timişoara, obiective concrete de politică internă a minorităţilor, ba, mai mult, să conţină şi o subsecţie unde să participe şi minorităţi pentru a discuta problemele grupurilor de peste graniţă. Abia când erau finalizate, cercetările puteau fi făcute publice prin rapoarte şi buletine în ziare, interpelări în Parlament, pentru informarea opinie publice şi a cercurilor oficiale[733].

După modelul filialei arădene, Cornel Grofşorean l-a contactat pe Alexandru Bireescu[734] de la Lugoj, oraşul unde-şi făcuse cu ani în urmă debutul în societate, cu scopul de a extinde institutul[735]. După doi ani de încercări i se păruse că a găsit omul potrivit în primarul oraşului pe care îl cunoştea din tinereţe, încercând să-l mobilizeze în acţiunea de afirmare culturală a românilor. Secţia de la Lugoj urma să existe ca filială a ISBC cu un departament cultural şi unul minoritar independente ştiinţific, conectate cu sediul din Timişoara doar administrativ. ISBC, având personalitate juridică, urma să se ocupe de documentaţie, primarul de la Lugoj eventual să se îngrijească de subvenţii aşa cum se procedase odată la Timişoara, când Grofşorean finanţase de la bugetul primăriei proiectul de înfiinţare. Bugetul se putea constitui din cotizaţii, iar cercetările să fie publicate în

[731] Makó, iar în limba germană Makowa.

[732] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 133.

[733] *Ibidem*, p. 215–216.

[734] Alexandru Bireescu (1893–1952) medic, absolvent al Facultăţii de medicină (Viena, Budapesta), a luptat în Marele Război, a devenit primar liberal la Lugoj (1933–1938), cu merite deosebite în modernizarea oraşului, decorat cu Ordinul „Coroana României" în grad de cavaler, a fost arestat de autorităţile comuniste decedând în cursul anchetei la Timişoara.

[735] Carmen Albert, *Op. cit.* p. 206–207.

https://biblioteca-digitala.ro

RISBC. Bireescu nu a respins propunerea de a înființa o filială, ci pe cea de șef al acesteia recomandându-i pe Victor Bârlea[736], fost senator, și Titus Popovici[737], deputat.

O altă încercare de extindere a ISBC, întreprinsă tot de Cornel Grofșorean, a fost spre Oradea, încercând să ducă la îndeplinire proiectul inițial[738]. Îi solicitase lui Gheorghe Sofronie[739], profesor la Facultatea de Drept din Oradea, îndemnat de Cornel Radu de la Arad[740], un punct de vedere. Cornel Grofșorean, plăcut impresionat de răspuns, i-a expus un plan detaliat privind scopul viitoarei filiale de a *„inventaria de-a lungul hotarelor noastre"*, urgența publicării rezultatelor, constituirea comitetului de conducere, metoda de cercetare. A exemplificat apoi prin filiala Arad, care era subordonată *„centrului"* din Timișoara doar prin programul de cercetare și prin contribuția la revistă. Îi scrisese și lui Eugeniu Speranția[741] profesor la aceeași facultate, încercând să mobilizeze cât mai multe cadre universitare, așa cum se procedase și la Timișoara. Discursul lui Cornel Grofșorean în toată această corespondență a fost unul antrenant, de solidarizare a județelor de la granița apuseană a Românei, a căror situație era mai fragilă decât a restului țării. Economia, dominată de patronatul aparținând minorităților evreiești, maghiare și germane, nu era în măsură să asigure stabilitate, ceea ce se putea compensa cu cercetări asupra unor probleme pentru soluționarea lor. Gheorghe Sofronie și Eugeniu Speranția urmau

[736] Victor Bârlea (1882–1959), profesor, născut la Vărădia (Caraș-Severin), studii teologice, filosofice și de drept canonic la Roma, apoi la Budapesta, director al Liceului Coriolan Brediceanu din Lugoj, redactor la „Drapelul", colaborator la multe ziare și reviste, s-a îngrijit de apariția revistei lugojene „Scorpionul".

[737] Titus Popovici (1890–1963), avocat, politician născut la Lugoj, absolvent al Facultății de Drept din Budapesta și Academia de Drept din Bratislava, doctorat în drept la Cluj, a luptat pe frontul italian, membru marcant al PNL, membru în guvernele lui I.G. Duca, Gh. Tătărescu, deputat al județului Severin, a fost deținut politic în închisorile comuniste.

[738] SJCSAN, *Corespondență cu Gheorghe Sofronie*, dosar 170/1933–1934, f. 4–8.

[739] Gheorghe Sofronie (1901–1961), publicist, autor de lucrări istorice în care a abordat problematica minorităților, mai multe informații la Balint (Goia) Simina Ioana, *Gheorghe Sofronie. Contribuții la o monografie*, teză de doctorat susținută în anul 2011 la Universitatea din Oradea, Facultatea de Istorie – Geografie, Coordonator științific prof.univ.dr. Viorel Faur, în arhiva www.uoradea.ro.

[740] Cornel Grofșorean îl rugase pe Cornel Radu președintele filialei arădene să contacteze intelectuali din Oradea pentru înființarea unei secții, vezi la Carmen Albert, *Documentele...* II, p. 219.

[741] Eugeniu Sperantia (1888–1972), filosof, estetician, poet, a fost profesor universitar la Universitatea din Cluj, date biografice la Mihaela Ioana Teacă, *Eugeniu Sperantia monografie*, București, Ed. ProUniversitaria, 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

să fie catalizatori ai acestei mişcări pentru zona Bihorului asigurând astfel graniţa vestică prin constituirea unei structuri care să dea greutate instituţională, contribuind la consolidarea intelectuală şi întărirea elementului românesc. Propunerea nu s-a concretizat până la sfârşitul anului, de aceea Cornel Grofşorean a revenit accentuând necesitatea politică a proiectului, îndemnând din nou la coagularea unui colectiv de la Facultatea de Drept. Răspunsul lui Gheorghe Sofronie i-a dat speranţă: *„ideea dv. de a realiza şi la Oradea o secţie a Inst. B.C. o consider foarte utilă salutară promovării culturale şi naţionale a ţinutului nostru*[742]", a cerut chiar model de statute, despre metoda de lucru, detalii organizatorice etc., asigurându-l pe Grofşorean de interesul deosebit de care se bucură proiectul în rândurile intelectualităţii bihorene. Urma să vină chiar Cornel Grofşorean la Oradea pentru a contura mai precis planul de acţiune în cadrul unei întâlniri de lucru.

După un an însă, proiectul, deşi avansat, nu se materializase. Se fixase data inaugurării la 20 mai 1933 când Gheorghe Sofronie a cerut o amânare *„până la toamnă*", până când se va limpezi situaţia facultăţii. Facultatea de Drept de la Oradea se afla în centrul unui mare scandal provocat de o lege[743], prin care urma să fie contopită cu Facultatea de Drept de la Cluj, cu aprobarea Consiliului Interuniversitar şi consimţământul tuturor membrilor prezenţi ai Senatului Universităţii din Cluj. În ciuda protestelor cadrelor didactice, acest decret a fost aplicat, astfel că Oradea a pierdut o facultate importantă şi, odată cu ea, nume ilustre ale culturii româneşti au părăsit oraşul, mutându-se la Cluj.

Pentru Cornel Grofşorean era deja limpede că la Oradea nu se va mai înfiinţa o filială ISBC. Comasarea celor două facultăţi a fost calificată de Cornel Grofşorean ca *„cea mai stranie şi nenorocită iniţiativă*", care nu avea să ducă la nimic bun. Grofşorean deja întrezărea consecinţe nefaste la adresa stabilităţii etnice de-a lungul frontierei. Îngrijorat, l-a contactat şi pe Dimitrie Gusti care era ministru al Instrucţiunii la acea vreme, sperând într-o schimbare. Într-o discuţie mai veche, Dimitrie Gusti explicase că o Universitate necesită concentrarea mai multor facultăţi, însă Grofşorean a dat exemplul Germaniei unde existau mai multe universităţi fără să reunească toate facultăţile. Spera chiar la o intervenţie pe lângă rege pentru a anula decretul. Propunerea lui Grofşorean avea în vedere, dimpotrivă, mutarea facultăţii de la Cluj la Oradea pentru a consolida instituţional

[742] SJCSAN, *Corespondenţă cu Gheorghe Sofronie*, dosar 170/1933–1934, f. 6.

[743] Decretul Lege nr. 2 424 publicat în Monitorul Oficial nr. 192 din 22.08.1934.

https://biblioteca-digitala.ro

linia de vest. Din raţiuni pedagogice neînţelese de el, se punea în pericol o întreagă regiune[744].

Fondarea unui institut de cercetări la Oradea avea în vedere tocmai acest scop, de a se adăuga unei facultăţi existente deja, dar desfiinţarea învăţământului superior prin mutarea în altă localitate era de neînchipuit. Gândind geostrategic Grofşorean scria:

> „mutarea facultăţii va fi considerată ca o recunoaştere benevolă a inexistenţei noastre etnice pe aceste plaiuri (...) Cari vor fi argumentele noastre pentru a menţine şi mai departe linia demarcaţională etnografică? Ori ne pregătim de o lentă evacuare deja acum?"[745]

Eventualitatea unui război care se prefigura de mai mulţi ani odată cu exacerbarea revizionismului, pretenţiile teritoriale şi eventual iminenţa unei conferinţe de pace, puteau pune România în situaţia în care nu avea răspuns. Grofşorean citise cartea lui Harold Nicolson[746] şi îşi făcuse o idee despre *„cum se croieşte un tratat de pace"*. Şi-a dat seama că vor veni vremuri când aceste greşeli vor fi regretate. După câţiva ani Grofşorean a revenit chiar dacă universitatea se mutase, mai avea o speranţă, contactându-l pe Nicolae Zigre[747], figură marcantă a intelectualităţii orădene, cu aceeaşi propunere, sperând la o reactualizare a proiectului. Zigre a fost, ca şi predecesorii săi, de acord, urma să convoace intelectualii la Casa Naţională pentru a hotărî ce este de făcut, iar întâlnirea cu Cornel Grofşorean s-ar fi produs la Timişoara ulterior pentru definitivare[748], ceea ce însă nu s-a mai realizat.

Cornel Grofşorean încerca prin toate modalităţile şi era atent la toate mişcările ce aveau loc pe plan instituţional în regiunea vestică, pe care o dorea ca barieră în calea agresiunilor. Tot în aceeaşi perioadă mai avusese loc un eveniment pe care Cornel Grofşorean *„l-a citit"* în termeni politici, iar prin intermediul ISBC a luat atitudine într-o şedinţă a comitetului de conducere, redactând chiar un memoriu ministrului de resort. Ministerul Instrucţiunii hotărâse în mod abuziv, având justificarea economiei de

---

[744] Carmen Albert, *Op. cit.* p. 128–129.

[745] SJCSAN, *Corespondenţă cu Gheorghe Sofronie*, dosar 170/1933–1934, f. 9.

[746] Harold Nicolson (1886–1968) diplomat britanic, a fost membru al delegaţiei Marii Britanii la Conferinţa de Pace de la Paris, ulterior a publicat volumul *Peacemaking 1919*, Groset&Dunlap, 1933.

[747] Nicolae Zigre (1903–1949), avocat, bursier Gojdu, secretar al Consistoriului ortodox român din Oradea s-a implicat în mişcarea naţională, primar liberal al Oradiei, ministru al Culturii şi Artelor, preşedintele Baroului avocaţilor, preşedintele PNL Bihor.

[748] Carmen Albert, *Op. cit.* p. 406.

https://biblioteca-digitala.ro

fonduri, desființarea Școlii Normale de băieți din Timișoara, înființată încă din anul 1775 de către autoritățile habsburgice, ceea ce a provocat mai multe reacții ale opiniei publice din Banat. Faptul a constituit un punct pe ordinea de zi a ședinței comitetului de conducere al ISBC, iar memoriul redactat poartă de departe amprenta lui Cornel Grofșorean. După un istoric sumar al înființării școlii și valorilor pe care le-a cultivat în îndelungata existență, a subliniat pe lângă funcția educativă și pe cea socială, politică și culturală, iar în caz de suprimare, riscurile la care este expusă întreaga regiune de vest, prin destabilizare instituțională[749].

Într-o altă etapă a existenței ISBC, Grofșorean a mai pus în discuție, odată cu federalizarea institutelor sociale, crearea la Caransebeș a unei subsecții a Regionalei Timișoara. Exista un grup de inițiatori în frunte cu Cornel Corneanu[750], președintele ASTRA, care putea să fie chiar președintele ei, a Regionalei. Cheltuielile ar fi fost minime, bugetul asigurat de ASTRA și o mică contribuție de la Regionala Timișoara. Ideea a fost supusă aprobării lui Traian Herseni[751], directorul Direcției Generale a Cercetărilor din cadrul Fundațiilor Culturale Regale[752], care probabil nu a agreat propunerea, respectiva subsecție nu s-a mai realizat.

Războiul începuse în anul 1939 și temerile cu privire la probabilitatea ca o conferință de pace să decidă la un moment dat soarta Banatului erau imense. Provincia era expusă așa cum se mai întâmplase, astfel că Grofșorean are o nou proiect de extindere de data aceasta spre Oltenia. În virtutea unei istorii comune, a existenței Banatului de Severin, Grofșorean i-a propus lui Dimitrie Gusti varianta unei colaborări intensive între cele două regionale:

> „...îndrumând intelectualii din Oltenia înregimentați cu noi, să înscrie dânșii la Institutul nostru, noi la regionala din Craiova, urmând să ținem icicolea chiar și ședințele comune când s-ar pune problema de interes comun. Apoi să înceapă și dânșii să colaboreze la Revistă abordând problemele din Oltenia căci este trist și supărător că noi nu cunoaștem problemele de acolo

[749] BJT, *Memoriu*, 23 februarie 1933, vol. 1, f. 154.

[750] Cornel Corneanu (1884–1960), preot, secretar consistorial în timpul păstoririi Episcopiei ortodoxe a Caransebeșului de către Miron Cristea, a coordonat cu succes mai multe societăți culturale, filantropice, muzicale, a fost delegat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia.

[751] Traian Herseni (1907–1980), sociolog, etnolog, psiholog personalitate proeminentă a sociologiei și antropologiei românești, născut în satul Iași (Brașov), studii și doctorat în litere și filosofie, apropiat colaborator al lui Dimitrie Gusti.

[752] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 159.

https://biblioteca-digitala.ro

şi (ei) ale noastre de aici deşi suntem vecini, avem trecut comun şi viitor comun. În felul acesta „Dacia Traiană" ar avea şi regiunea întinsă a Olteniei majorându-şi astfel venitul. Ca punct de reper al unei convenţii între noi şi această întreprindere ar fi: cedarea, din partea noastră a tuturor subvenţiilor ce ni s-ar acorda de către Ministerul Propagandei pentru Revistă, monografii şi publicaţiuni de specialitate reţinându-ne nouă numai sumele acordate pentru deplasările la faţa locului spezele de administraţie, spezele eventuale cu monografiştii, etc. adică tot ce este în strânsă legătură cu activitatea ştiinţifică"[753].

Bunele intenţii nu s-au materializat nici de data aceasta. Insistenţa de a crea filiale acolo unde se putea s-a datorat vocaţiei lui Cornel Grofşorean de întemeietor de instituţii, pe de altă parte aveau să fie copii fidele ISBC, dar la scară mai mică, care ar fi preluat din obiectivele timişorenilor, ar fi degrevat instituţia de bază, iar realizările ar fi fost mult mai numeroase şi influenţa în viaţa comunitară semnificativă.

Revista Institutului Social Banat-Crişana

Necesitatea unei reviste cu apariţie periodică care să întregească proiectul instituţional din anul 1932 s-a pus încă de la expunerea de motive, în şedinţa din 7 februarie de la primărie, considerându-se că:

„fără existenţa revistei toată acţiunea şi-ar pierde rostul ei, fiind activitatea institutului redusă exclusiv la conferinţe. Fapt ce se întâmplă şi de prezent în cadrele Ateneului"[754].

Pretenţiile ştiinţifice nu puteau fi mari, lipsind o universitate cu cadre didactice de specialitate şi deci perspectiva cercetării ştiinţifice. În definitiv mai erau publicaţii sociologice de nivel *„pur ştiinţific"*, Grofşorean referindu-se la „Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială", astfel că adaptat împrejurărilor, revista trebuie să se adreseze unui public larg, să aibă un conţinut cultural, dar să reflecte totodată problemele specifice regiunii cu mentalităţile şi obiceiurile provinciale, să activizeze energiile spre progres şi dezvoltare. Un model potrivit găsea Grofşorean că ar fi „Viaţa Românească" de la Iaşi, la care se gândise de la înfiinţare, finanţarea însă putea fi posibilă doar din subvenţii şi abonamente ale autorităţilor municipale şi judeţene din vestul României, ale centrelor urbane, societăţilor,

[753] *Ibidem*, p. 156.

[754] BJT, Cornel Grofşorean, *Expunere de motive*, vol. 32, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

camerelor de comerț, firmelor private[755]. Solicitările se îndreptau spre vechi prieteni sau colaboratori, care dispuneau de profituri, cu rugăminți pentru a întreține apariția revistei. Textele erau de regulă standard:

> „Intreprinderea care cu onoare o conduceți, în trecut n-a sprijinit mişcările culturale româneşti având conducere străină. Cum situația s-a schimbat în urma românizării (...) vă rugăm să binevoiți a ne acorda un abonament de 2000 de lei pe seama revistei noastre"[756].

Redactori ai RISBC au fost pe rând Ioachim Miloia, Emil Botiş[757], Aurel Bugariu[758], care au condus comitetul de redacție, iar director responsabil de la început până la ultimul număr a fost Cornel Grofşorean. Problema cea mai mare a apariției RISBC a fost obținerea subvențiilor care să facă posibilă publicarea, de care Grofşorean s-a ocupat intens, foarte multe din scrisorile şi rugămințile adresate la Bucureşti sau guvernanților regionali, referindu-se la finanțare. Acest fapt a influențat şi ritmicitatea apariției, inclusiv a faptului că în anul 1945 nu s-a editat niciun număr. Deşi se dorea a fi publicație lunară, RISBC a apărut bilunar, având apoi apariții neregulate, în întreg intervalul 1933–1946 fiind publicate 98 de numere, înregistrând în timp modificări de formă şi structură. Deşi nu a format o şcoală, RISBC a reuşit pe parcursul apariției să grupeze intelectualii bănățeni, dobândind în timp o individualitate bine conturată în peisajul publicistic interbelic, de unde se desprinde contribuția substanțială a lui Cornel Grofşorean.

Dimitrie Gusti a fost extrem de mulțumit de această inițiativă pe care a considerat-o ulterior o etapă importantă în mişcarea sociologică, chiar dacă revista nu era orientată exclusiv spre câmpul sociologiei[759]. Cu toate acestea, numărul paginilor dedicate sociologiei depăşea două mii, urmate de cele istorice, peste o mie[760].

Reunind o mare diversitate de studii, articole, recenzii, însemnări şi

[755] BJT, Cornel Grofşorean, *Expunere de motive*, vol. 32, f. 2.

[756] BJT, *Adresă către directorul fabricii Besco*, 20 decembrie 1941, vol. 44, f. 194.

[757] Emil Botiş (1904–1984), avocat cu doctorat în drept la Paris, secretar al Cercului Juridic Bănățean, redactor al Revistei cercului, secretar general al ISBC, a predat discipline juridice la Politehnica din Timişoara, a publicat un interesant volum în anul 1946-*Cercetări asupra populației franceze din Banat*, detalii monografice în Emil Botiş, *Amintiri 1904–1984*, Timişoara, Ed. Marineasa, 2006.

[758] Aurel Bugariu s-a născut la Moldova Nouă în anul 1919, a fost publicist, poet, scriitor, licențiat în litere şi filosofie la Bucureşti, a luptat pe front, a publicat în „Universul", „Fruncea" „România literară". A murit în exil. A publicat şi sub numele Nicolae Novac.

[759] Dimitrie Gusti, „Sociologie Românească", IV/1936, nr. 14, p. 56.

[760] Andrei Negru, *Op. cit.*, p. 141.

https://biblioteca-digitala.ro

comentarii, RISBC a promovat atât activitatea ISBC, cât şi specificul bănăţean, problemele acestui colţ de ţară, accentul critic fiind sesizabil atât din analiza realităţilor, cât şi în abordarea politicilor publice, a politicii interne/internaţionale, teoriilor sociologice, aspectelor culturale. În general autorii chiar dacă erau de profil academic nu erau întotdeauna de specialitate, totuşi s-au străduit şi au reuşit o remarcabilă deschidere spre comunitatea bănăţeană, în cultivarea specificului regional, al valorilor bănăţene, istoriei locale, mentalităţii provinciale.

În anul 1943 în şedinţa din 4 septembrie, Cornel Grofşorean – preşedintele ISBC – a hotărât scindarea în două buletine sociologic şi istoric, concomitent cu înfiinţarea a două secţii: etnografică şi istorică. Cea istorică îşi propusese un obiectiv interesant dat fiind contextul internaţional: elaborarea unei istorii a Banatului[761]. Era în perioada redactării memoriilor pentru Conferinţa de Pace, iar apariţia de studii istorice se impunea prin programul Biroului Păcii. Accentul trebuia să cadă cu predilecţie pe teme ale istoriei Banatului, astfel că Grofşorean s-a hotărât să le reunească într-o sinteză unitară, studiile publicate în Buletin istoric fiind parte componentă. Se preconiza prin aceasta nu numai contribuţia la Conferinţa de Pace, cât şi completarea istoriografiei româneşti. Deşi nu s-a realizat Istoria Banatului, studiile istorice nu au trecut neobservate la Bucureşti. Octavian Neamţu a sesizat importanţa lor în anul care a precedat încheierea războiului şi România era în toiul pregătirilor pentru pace, mai ales contribuţiile istoricilor Victor Motogna, Traian Pop, Ştefan Manciulea[762]:

> „Studiile lor consacrate programatic istoriei românilor bănăţeni în evul mediu, răstoarnă cu documente publicate chiar de unguri teza maghiară despre absenţa românilor din Banat în evul mediu şi arată în baza unor documente clare (...) însemnătatea şi forţa elementului românesc din Banat"[763].

Ponderea mare a abordărilor sociologice în paginile revistei–61,48%[764] din totalul publicat, se explică prin orientarea spre oglindirea activităţii ISBC pe parcursul celor 13 ani de apariţie, a campaniilor monografice

---

[761] ******ISBC în plină activitate***, „Dacia", 11 septembrie 1943, p. 3.

[762] Ştefan Manciulea (1894–1915), născut la Straja (Alba), istoric, preot greco-catolic, a participat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, a fost întemniţat de autorităţile comuniste la Gherla.

[763] Octavian Neamţu, *Banatul*, „Dacia", VI/1944, p. 39.

[764] Ion Negru, *Op. cit.*, p. 142.

https://biblioteca-digitala.ro

publicate ulterior în volum sau a celor rămase doar sub formă de studii. S-au analizat şi teme care au decurs din schimbările sociale, relaţiile interetnice, evoluţia statului, ordinea socială. Lectura paginilor ilustrează o structura tematică diversă în care se combină dezbaterile de idei în jurul unor evenimente cu impact regional, naţional şi internaţional, elemente de sociologie politică, politică externă/internă, RISBC dedicându-se educaţiei politice, aceeaşi care a dus şi la înfiinţarea ISBC, îndepărtându-se în timp de la obiectivul cultural-general:

> „ne-am făcut un titlu de datorie de la înfiinţarea revistei ca să propagăm necesitatea imperioasă a gândirii politice, informând cititorii noştri despre problemele vitale ale neamului în raport cu evenimentele intereuropene"[765].

Acestui scop politic i s-au alocat cele 30,06%[766] dintre paginile cu conţinut istoric, ameninţarea revizionismului stimulând cercetările şi interpretările istorico-politice, dobândind intensitate odată cu evoluţia internaţională.

Contribuţia lui Cornel Grofşorean la RISBC s-a concretizat atât în activitatea de redacţie, cât şi în calitate de autor de articole diverse sau de însemnări, evocări, recenzii, comentarii aflate în partea a doua a cuprinsului, îndreptate spre educaţie politică, de informare a publicului asupra pericolului revanşard[767]. Studiile semnate de el sunt de regulă rezultat al cercetărilor monografice sau legate de analiză socială, politică, economică. O notă aparte la studii o reprezintă lucrările de istorie apărute după cooptarea ISBC în programul de redactare al memoriilor pentru Conferinţa de Pace, aproape toate temele asumate de el apărând în paginile revistei. Sunt de altfel printre puţinele, dintre cele redactate de alţi autori, care respectă normele ştiinţifice de redactare, precizând la sfârşit referinţele bibliografice. Este şi aceasta o caracteristică a profesionalismului lui Cornel Grofşorean ca autor, spre deosebire de alţii, care, deşi cu bune intenţii, nu au depăşit diletantismul şi amatorismul.

Prezenţa lui Grofşorean în cuprinsul RISBC se remarcă cu deosebire în problemele minorităţilor, dezbaterilor doctrinare, evoluţiei geopolitice, teoriilor sociologice, juridice, culturale, istorice, distingându-se printr-o paletă de preocupări extrem de diverse în sfera ştiinţelor umaniste.

Rubrica „*Probleme minoritare*", apărută cu consecvenţă câteva numere la rând, a fost susţinută de Cornel Grofşorean, care analiza sistematic

---

[765] Cornel Grofşorean, *România în orbita politicei internaţionale*, VI/1938, nr. 22–23, aprilie-septembrie, p. 75.

[766] Ion Negru, *Op. cit.*, p. 141.

[767] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 240.

https://biblioteca-digitala.ro

publicațiile europene, fluctuația pozițiilor politice, schimbările în evoluția ideologică. După anul 1938 a fost înlocuită cu rubricile „*Ce scriu ziarele străine*", „*Politica externă*", atitudinea războinică a unor state fiind mult mai evidentă, depășindu-se etapa provocării prin minorități naționale.

În sfera politică, în întreaga Europă, se proiectau teorii privind noua ordine internațională care se insinua, poziția României pe viitoarea hartă putându-se configura în două ipostaze, pe care Cornel Grofșorean le-a identificat ca posibile. Una ar fi încadrarea țării în confederația dunăreană având în componență Cehoslovacia, Austria, Ungaria, Iugoslavia și confederația balcanică a șase state cu centrul la București, preferată de Grofșorean pentru că asigura României un rol major. Deși state mici, însumate ar forma o alianță semnificativă a 60–65 milioane de persoane cu deschidere la trei mări, o poziție strategică de excepție și o rezistență totodată la politicile de cucerire. Între țările componente se putea armoniza mai ușor problema minorităților, altfel politicile imperialiste ale Germaniei și Rusiei sovietice ducând la pierderea independenței pe termen lung[768].

Cea mai mare parte a comentariilor și însemnărilor s-a concentrat pe presiunea exercitată de revizionismul maghiar, foarte activ, pe care Grofșorean l-a studiat încă de la primele semne[769]. După prăbușirea imperiului toate grupurile naționale din Banat încercau să-și redefinească identitatea, să depășească criza în care se aflau, având uneori reacții și poziții în funcție și de susținerea din partea patriilor de origine. Grofșorean susținuse și cu alte ocazii necesitatea solidarizării acestei diversități etnice, fără deosebire, opunându-se chiar în unele situații tendințelor de excludere manifestate de societate, odată cu ofensiva extremei drepte. După ascensiunea revizionismului, a avut o atitudine mult mai nuanțată, mai ales față de politica Ungariei, în plan îndepărtat față de Germania. Aceste state încercau prin grupurile naționale din România să-și facă cunoscute intențiile în revizuirea granițelor și să convingă asupra unui viitor politic în care ele vor deține o poziție și un rol important, mult peste ceea ce se oferise până acum. Grofșorean a ripostat în paginile RISBC la pretențiile teritoriale ale Ungariei, acuzând guvernanții de modul cum erau tratate minoritățile, inserând lungi comentarii, căutând sensuri, motivații, încercând să

[768] Cornel Grofșorean, *România în orbita politicei internaționale*, „RISBC", VI/1938, nr. 22–23, p. 76.

[769] S-a concentrat în special pe studiul publicațiilor: „Magyar Kisebbség", „Kimondom", „Magyar Szemle", „Nation und Staat", „Völkischer Beobachter", „Temervari Hirlap", „Déli Hirlap", „Uj Magyarok", „Erdély Futár" etc.

https://biblioteca-digitala.ro

înțeleagă, să se facă înțeles, asumându-şi de multe ori poziții fățişe, opuse majorității, procedând, ca în cazul periodicelor, semnând uneori abreviat sau cu pseudonime.

Se poate observa frecvent că în abordările sale Grofşorean încerca un echilibru în relația autoritate-grup minoritar, nu aproba excesele sau exclusivismul, fiind adeptul reciprocității, a reacției inteligente la anomaliile sesizate, mai ales dacă lipsea răspunsul oficial al guvernanților. A fost adeptul proporționalității etnice în profesiile liberale, al protejării capitalului românesc care încă nu echivalase ca forță pe cel minoritar, a acordării cetățeniei cu respectarea unor criterii clare, proces care se desfăşurase necontrolat, fiind cuprinşi şi cei de rea-credință[770]. În ideea de echilibru şi paritate, Grofşorean considera că şi statul, populația majoritară, trebuie să respecte minoritățile, într-o epocă de afirmare a conştiinței naționale, procesele de asimilare fiind de neconceput.

Citind în „România eroică" un articol despre asimilarea şi epurarea minorităților şi a raselor, scris de Gheorghe Făcăoaru, fratele cunoscutului eugenist Iordache Făcăoaru[771], Grofşorean era de-a dreptul nedumerit cu privire la distincția autorului asupra raselor care ar trebui asimilate. Evreii nu trebuiau asimilați, pe când arienii da, pe baza unui principiu rasist pe care Grofşorean nu-l înțelegea. Asimilarea selectivă a unor rase era un criteriu atât de ambiguu încât nu putea fi invocat, Grofşorean făcând apel la drepturile juridice care sunt încălcate şi a respectului pentru individualitate, personal manifestând prudență în problema rasei în toate abordările sale, întorcându-se de fiecare dată la diferențele etnice şi implicațiile lor politice[772].

Poziția tranşantă în problemele minorităților şi a raporturilor cu statul l-a angajat şi pe acest tărâm în polemici, de data aceasta cu Elemér Jakabffy cunoscutul lider maghiar, vicepreşedinte al partidului maghiar din Banat şi redactor al prestigioasei reviste „Magyar Kisebsbbség", chiar în paginile RISBC. Nu numai Grofşorean urmărea ieşirile în presă ale minorității maghiare, ci şi invers, liderul maghiar citise unul din numerele RISBC şi

---

[770] Idem, *Problema minoritară*, „RISBC", VI/1938, nr. 19–20, p. 57.

[771] Iordache Făcăoaru (1897–1984), adept al mişcării eugeniste preocupat de puritatea rasei, a avut doctorat în sociologie, a lucrat la Institutul de Igienă Socială din Cluj, director al Institutului Central de Statistică (1941–1948), membru al Gărzii de Fier, a realizat în Transnistria o cercetare pe bază de măsurători antropometrice. A fost condamnat politic de autoritățile comuniste.

[772] Idem, *Problema minoritară*, „RISBC", VI/1938, nr. 24, octombrie-decembrie, p. 74.

https://biblioteca-digitala.ro

analiza articolele şi pe autorii lor, criticându-i pe toţi pentru spiritul şovin, subiectivismul şi ura de care se lăsau dominaţi. Politicianul maghiar era enervat pentru că Grofşorean cita mereu din autorii articolelor unor ziare ale minorităţilor care făceau opoziţie partidului maghiar, uitând că în timpul imperiului ambii luptaseră împotriva oportuniştilor şi profitorilor maghiari sau români. Grofşorean se justifica că nu face decât să informeze publicul, acesta fiind scopul revistei în fond:

> „...Că noi relatăm şi părerile opoziţiei maghiare, care se remarcă tot mai accentuată împotriva partidului maghiar, nu o facem din ranchiună, ci cu tendinţa de a informa publicul românesc asupra unor fenomene politice, care se petrec în sânul minorităţii maghiare"[773].

Desigur şovinismul i s-a atribuit lui Cornel Grofşorean care susţinea şi dădea spiritul revistei, mai ales rubrica de însemnări, unde prezenta articolele diferitelor ziare publicate în limbile minorităţilor, cu un ton extrem de critic. Jakabffy i l-a reproşat, considerând că nu face în felul acesta decât să scadă valoarea RISBC. Cornel Grofşorean, vizibil contrariat că a fost făcut şovin, i-a răspuns sintetizând-şi concepţia naţionalistă de care mai fusese acuzat şi de jurnaliştii de la „Vestul", făcând diferenţa între naţionalismul imperialist al trecutului, care anula sentimentele naţiunilor componente, şi cel defensiv, necesar acum în faţa pericolului vestic şi cel răsăritean. În momentul în care se făceau intense pregătiri de război în Europa şi „*ordinea sovietică*" se afla în proximitate, era nevoie de o reacţie hotărâtă, care nu putea să-şi aibă sursa decât în spiritul naţionalismului, acesta fiind nu un scop, ci un mijloc prin care se putea acţiona şi preveni un dezastru european. Deci dacă aceasta înseamnă şovinism, atunci este unul defensiv nicidecum unul agresiv, violent, în contextul în care naţionalismul a evoluat şi în Europa, de la cel sentimental-etnic la modern cu tendinţe de emancipare politică şi financiară de sub tutela statelor puternice[774].

Funcţii şi metoda de cercetare-particularităţi

Încă de la fondarea institutului bănăţean, Cornel Grofşorean a avut funcţia de vicepreşedinte, cea de preşedinte fiind ocupată de rectorul Politehnicii

[773] Idem, *Probleme minoritare*, „RISBC", IV/1936, nr. 15, p. 131–133.
[774] *Ibidem*, p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro

în persoana lui Victor Blaşian şi apoi Constantin C. Teodorescu[775]. În anul 1938 s-a ales un comitet de conducere, Grofşorean păstrând funcţia de vicepreşedinte. Asocierea la înfiinţare cu Politehnica era necesară, fiind singura instituţie de învăţământ superior care putea „*imprima*" un caracter ştiinţific cercetărilor, contându-se şi pe prezenţa cadrelor didactice în echipele monografice. A fost o dezamăgire peste ani când Grofşorean a constatat că:

> „în decurs de 7 ani de zile nici un singur profesor de la Politehnică nu ne-a ţinut nici o conferinţă din seria anuală (...) nici un singur profesor nu a scris măcar un studiu în revista institutului, nici un profesor nu a luat parte la anchetele noastre monografice..."[776]

Dificultăţile materiale prin care trecea ISBC l-au făcut, la un moment dat, în anul 1937 pe Cornel Grofşorean să propună printr-o adresă Adunării Generale a ISBC suspendarea activităţii pentru o perioadă de timp, fiind singurul care se implica în absolut toate segmentele şi care se lupta pentru finanţarea activităţii monografice. Preşedintele C.C. Teodorescu nici nu ştia de problemele institutului, aflase atunci cu ocazia şedinţei. Totuşi supunând propunerea adunării, suspendarea nu s-a acceptat cu unanimitate de voturi:

> „căci o suspendare a activităţii ar putea fi fatală pentru viitorul acestei societăţi culturale care a îndeplinit cel mai frumos rol la graniţa de vest a ţării"[777].

Nu peste mult timp a avut loc federalizarea institutelor sociale, astfel că ISBC a fost dizolvat prin hotărârea Adunării Generale din 23 iunie, întreg patrimoniul şi revista revenind Regionalei ICSR[778] cu statutele trimise de la centrul din Bucureşti, noua formulă avându-l pe Cornel Grofşorean director, iar C.C. Teodorescu vicepreşedinte. Afilierea nu a fost întru totul pe placul lui Cornel Grofşorean, prin această federalizare se pierdea autonomia, independenţa pe care şi-o asiguraseră de la înfiinţare, când s-au aflat doar sub „*patronajul*" Politehnicii.

Legea care a stat la baza acestei impresionante reorganizări a fost cea a

---

[775] Constantin C. Teodorescu (1892–1972), inginer, născut la Bucureşti, a fost profesor al Politehnicii din Timişoara şi apoi rector la Politehnica din Bucureşti.

[776] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, dosar 184/1937, f. 21.

[777] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 121.

[778] Pentru proiectul regionalizării cercetării în România, precum şi o listă a celor 50 de institute afiliate în Sanda Golopenţia, *The sociological school of Bucharest between its heyday and suppression*, „Revista Română de Sociologie", XXV/2014, nr. 5–6, p. 379–404.

https://biblioteca-digitala.ro

Serviciului Social, al cărui proiect a fost gândit de H.H. Stahl şi Octavian Neamțu, apropiați colaboratori ai lui Dimitrie Gusti devenit ministru, pe baza experienței monografice din timpul campaniilor şi activității la Fundație. Era un proiect original cu caracter românesc, aplicabil la realitățile româneşti, inspirat pe alocuri şi din practica altor țări. Voluntariatul devenea obligatoriu, dobândea caracter de stat şi avea ca rol primordial emanciparea culturală prima dată la sat, legea având extensie şi asupra oraşului. Pilonii acțiunii erau căminul cultural şi el reorganizat, precum şi şcolile țărăneşti, iar principiul de bază era implicarea comunității în toate acțiunile de intervenție socială[779].

ISBC se înființase prin sentința juridică nr. 207/24 martie 1933 dosar nr. 2981/1932 a secției I al Tribunalului Timiş-Torontal[780], ISR oferind doar consultanță, sprijin logistic, în limitele fixate de statutele aprobate, păstrându-se autonomia decizională, deşi exista în memoria colectivă percepția că era doar o „*sucursală*". În anul 1939 această independență la care țineau atât de mult se pierduse, devenea un institut „*subordonat*", apartenența la noua structură centralizată având şi efecte benefice, în ceea ce priveşte remunerarea echipei permanente de monografişti, procurarea materialelor de campanie şi, nu în ultimul rând, integrarea bănățenilor într-un circuit național al cercetării şi valorificării rezultatelor. Cel puțin chestiunea finanțării părea asigurată. Înainte de a deveni Regională se apela la donații, sponsorizări, taxe de înscriere şi multă muncă voluntară aşa cum preciza Grofşorean în alocuțiunile sale, cu toții însuflețiți mai mult de idealuri. Legiferarea Serviciului Social oferea o nouă perspectivă cu clarificarea chestiunilor financiare şi integrarea obiectivelor generale într-un program unitar. Astfel când Cornel Grofşorean şi echipa de la Timişoara au hotărât redactarea unui album cu modele de țesături şi cusături expuse cu ocazia unor manifestări, dar şi altora colectate de pe teren, a cerut finanțare de la Bucureşti, simplificându-se mult procedurile[781].

Reorganizarea ISBC a fost precedată de discuții procedurale între cele două părți, fiind necesare deoarece cel puțin de către bănățeni, integrarea în noua formulă era percepută ca un moment tensionant. Îşi pierdeau autonomia pe care o afirmau de la înființare şi îşi dădeau seama că nu exista alternativă. Dacă activitatea se dorea continuată, nu aveau de ales. Conformismul dinspre bănățeni, şi de această dată, nu era absolut. La

[779] Zoltán Rostás, *Strada Latină, nr. 8*, Bucureşti, Ed. Curtea veche, 2009, p. 228–229.
[780] BJT, vol. 94, f. 157.
[781] BJT, vol. 44, f. 120

https://biblioteca-digitala.ro

şedința patronată de Gusti pentru pregătirea federalizării a fost invitat şi preşedintele ISBC, ing. Teodorescu care ulterior i-a repartizat lui Cornel Grofşorean sarcina redactării unui proiect pentru realizarea *„grandiosului plan"* de inventariere a întregii țări. Cornel Grofşorean îl considera utopic şi nu era singurul, punându-şi o întrebare legitimă, dacă cei şase ani preconizați pentru realizare ajung? Prin cine? Cu ce mijloace financiare? În continuare, calculele făcute de Grofşorean de monografiere pentru cele 25 de mii de localități, timp de o lună, cu efectivele de care dispuneau, costurile enorme, timpul de culegere a datelor dublat cu cel de prelucrare pentru valorificare ştiințifică, arătau că practic nu exista timpul necesar. Ideea lui se concentra pe distribuirea de sarcini asupra institutelor din țară existente, după caz înființarea altora noi la Oradea, Cluj, Cernăuți, împărțirea terenului în circumscripții monografice unde să se repartizeze echipele de monografişti, neapărat bonificați, căci nimeni nu-şi sacrifică timpul gratuit. Se impunea de asemenea colaborarea cu străjerii şi premilitarii, realizările să fie repartizate Fundațiilor Regale Regionale, care ar trebui să existe în fiecare unitate administrativă. Grofşorean structurează un adevărat plan managerial, detaliază cheltuielile pe lună, an, echipă mobilă, fixă, încercând să facă realizabil planul lui Dimitrie Gusti, ajunge chiar la detalii privind remunerațiile cuvenite, deşi încheie modest că sunt *„numai puncte de reper, vag schițate, ce comportă însă multe completări"*[782].

Mai târziu, conducerea ISBC a redactat un memoriu[783] în toamna anului 1938, semnat şi de Cornel Grofşorean, în care de data aceasta s-au prezentat propuneri şi soluții cu privire la *„subordonarea"* care se întrezărea, termen evitat în corespondența cu Dimitrie Gusti, preferându-se cel de *„afiliere"*. Memoriul a fost trimis la Bucureşti şi avea rolul de a face cunoscut punctul de vedere al bănățenilor, care reclamau un statut special, dat fiind rezultatele celor cinci ani de existență, spre deosebire de alte institute recent înființate. Reprezenta totodată şi o mişcare opozițională, Cornel Grofşorean având sentimente confuze când trebuia să ceară aprobarea şefilor ierarhici. Unul dintre aceştia a fost chiar şeful *Departamentului de cercetări sociologice şi coordonarea institutelor federalizate*, Traian Herseni. Încercase într-o scrisoare către Dimitrie Gusti să-i explice că este vorba de *„federalizare"*, nu *„fuzionare"* ceea ce presupune implicit recunoaşterea meritelor ISBC,

[782] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Proiect*, dosar 184/1937, f. 6–13.

[783] Documentul se află la SJCSAN publicat ca anexă la studiul semnat de Carmen Albert, Valeriu Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat*, „Banatica", 14/1996, p. 381–385.

https://biblioteca-digitala.ro

ei având deja vechime, performanță, prestigiu[784]. Unele cereri din memoriul adresat respectate în procesul de fuziune au fost: ridicarea la rangul de regională, nu filială, păstrarea numelui, respectarea statutelor proprii, stabilirea unui plan anual de lucru în mod autonom, doar cu avizul „*centrului*". Procedura de asociere era însă greoaie, complicată fiind de anvergură națională, deci existau inerente confuzii şi neclarități.

Dificultățile acestui proces de regionalizare instituțională reies limpede studiind aceste documente, scrisori în special, unde Cornel Grofşorean intră în detalii la care probabil nu se reflectase suficient, dar cu care ei, la regionale, se confruntau. Chiar după fuziune, explodează aceste aspecte concrete şi fac obiectul discuțiilor. Era vorba de patrimoniul regionalelor care se „*afilia*" şi el, cheltuieli neachitate, buget insuficient pentru activitățile propuse în planul anual, salarizarea angajaților. Asupra acestei ultime chestiuni chiar el, Cornel Grofşorean, ca director, cunoscuse o involuție. Dacă înainte avea un salariu de 10 mii de lei, după fuziune ajungea la 6 mii de lei, cât un grefier la Curte! De asemenea nu aveau dreptul la angajarea unui contabil, iar secretarul general nu era salariat. Centrul, pe de altă parte, reproşa că sumele pentru salariați depăşesc pe cele materiale, Grofşorean socotea că dimpotrivă, trebuie să prevaleze personalul uman[785].

Au fost doar câteva aspecte semnalate, câteva realități asupra cărora Cornel Grofşorean, având o dinamică amplă a experienței proprii de cercetare şi acțiune, cunoscută la Bucureşti, a solicitat reflecție. El a demonstrat că această construcție instituțională a regionalizării, extrem de importantă prin misiunea şi scopurile ei, s-a realizat prea grăbit, fără consultarea suficientă a regionalelor, fără o strategie clar definită sau un plan operațional întocmit pentru fiecare etapă în parte, cu resurse, obiective, termene, responsabilități, iar managementul acestui proiect lăsat doar la îndemâna colaboratorilor, Dimitrie Gusti, în calitate de ministru, fiind plecat atunci din țară. Cornel Grofşorean nu era un opozant al federalizării în sine, mai ales că aceasta avea miza aplicării obligatorie a Legii Serviciului Social cu care era absolut de acord, ci a modului şi căilor în care se producea. Dovadă a acestui fapt era că în august 1939 funcționa deja la Caransebeş o şcoală pregătitoare a Serviciului Social unde cu acordul său fusese acceptat şi un învățător din Banatul sârbesc de la Alibunar, la rugămintea lui Anton Golopenția[786]. Școala de la Caransebeş, şi nu numai, a fost prilej de

[784] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 148.

[785] *Ibidem*.

[786] *Ibidem*, p. 337.

https://biblioteca-digitala.ro

solidarizare a tinerilor de diferite naționalități, de consolidare relațională într-o perioadă în care exacerbase manifestarea curentelor șovine, naționaliste, rasiste. Mobilizarea tinerilor a fost fără precedent, în cele 31 de centre de pregătire din țară fiind cuprinși patru mii de tineri, în spiritul colaborării și acțiunii[787].

Deci la ședința din 13 iunie 1939 ISBC devenea Regionala Timișoara a ICS, devenit ulterior ICSR, schimbându-și conducerea, antetul, subordonându-se acțiunii de federalizare, întocmai ca celelalte institute de cercetări sociale de la Chișinău, Cluj, la care se vor adăuga în timp noi centre la Cernăuți, Iași, Turnu-Severin, Constanța sau institute din alte domenii de cercetare națională[788]. Transformarea în Regionala Timiș a fost marcată de un eveniment solemn în cadrul unei ședințe convocate la orele 18, fiind majoritatea membrilor prezenți, C.C.Teodorescu accentuând importanța momentului în care se punea problema păstrării autonomiei sau a pierderii ei. Toți vorbitorii, inclusiv Cornel Grofșorean, au fost de acord cu relevanța actului pentru viitorul cercetării sociale românești și necesitatea chiar a afilierii la ICSR, cu atât mai mult cu cât *„ni s-au dat toate posibilitățile materiale de activare"*[789]. S-a hotărât de asemenea trecerea patrimoniului la noua instituție, iar adunarea generală din 18 iunie 1939 urma să valideze noua formulă juridică.

Încă înainte de confirmarea juridică se făceau planuri ale anchetei monografice pentru vara anului 1939, în noua formulă evident, care includea și ASTRA. De la București se stabilise ca activitatea să se desfășoare în zonele Câlnic, Țerova, Doman-Secu și Brebu. Grofșorean, care militase și obținuse totodată în proiectul de statute constituirea unei echipe permanente remunerate, acum a avut din nou prilejul să revină asupra unor modificări, în sensul în care acestea să se impună ca normativ, nu facultativ. Pentru un asemenea proiect în localitățile de mai sus – centre industriale și miniere – era nevoie de salarizarea a cel puțin opt echipieri, deci un buget suplimentat. Cei 700 de mii promiși nu ajungeau nici pentru tipărirea întârziată a monografiei Sârbovei, era nevoie de încă 15 mii de lei. Iată că începuseră deja problemele inerente noii reorganizări. Grofșorean s-a adresat rezidentului regal Alexandru Marta care se ocupa de finanțare, propunând Reșița, unde de asemenea se putea observa influența industrializării asupra românilor, tratată la Ohaba-Bistra. Propunerii rezidentului regal de a

[787] Zoltán Rostás,*Op. cit.*, p. 222–223.

[788] Sanda Golopenția, *Art. cit.*, p. 383–384.

[789] BJT, *Proces-verbal*, 13 iunie 1939, vol. 38, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

expune obiecte casnice pentru comercializare într-un bazar, Grofşorean încearcă să o concretizeze prin identificarea unui spațiu potrivit, în clădirea Palatului Cultural din Timişoara, într-un loc restrâns care să nu solicite sume mari pentru chirie. Subvenția trebuie să fie totuşi de vreo 100 de mii de lei. Grofşorean era conştient de presiunea mare asupra „*centrului*", astfel că a sugerat inclusiv contribuția primăriei Timişoara, care nu se putea face evident decât iarăşi cu intervenții[790].

Deşi a demarat cu semne de întrebare, ISBC a devenit regională continuându-şi existența şi activitatea o perioadă cu campania din Valea Almăjului. Suspendarea Legii Serviciului Social[791] a determinat revenirea ISBC la forma juridică prin care s-a consacrat. Consecințele acestei suspendări s-au resimțit la nivelul regionalelor, perturbându-se o anumită cursivitate care se statornicise, cum a fost chiar în Banat. La Timişoara, ISBC a rămas cu datorii de la publicarea volumului campaniei de la Sârbova. Comanda s-a făcut de către „*centru*", a costat 150 de mii de lei, din care 100 de mii fuseseră achitați, revenirea la ISBC, ca instituție autonomă, generând dificultăți în completarea sumei, institutul primind somație. Fundațiile Regale, deținătoarele activelor fostului ICS, trebuiau să achite diferența, însă spre nemulțumirea lui Cornel Grofşorean, nu au făcut-o. Tipografia „Cooperativa Națională" a dat ISBC în judecată pentru recuperarea sumei, Fundațiile Regale în calitate de garant nu au mai dat niciun răspuns, la sumă adăugându-se şi cheltuieli avocațiale. ISBC risca executare silită, reacționând prin amenințări cu un nou proces pentru daune intentat Fundațiilor Regale[792].

Redevenind instituție autonomă, ISBC şi-a schimbat şi structura managerială, Cornel Grofşorean devenind preşedintele ei până în momentul desființării.

Teme şi campanii monografice

De la început a fost limpede că metoda de cercetare a ISBC în campaniile de teren avea să fie cea practicată de Dimitrie Gusti şi ISR, detaliu

[790] BJT, *Scrisoare către Alexandru Marta*, 30 martie 1939, vol. 22, f. 12–13.

[791] Suspendarea era în legătură cu necesitatea înzestrării armatei în perspectiva participării la al doilea război mondial care cerea o finanțare puternică, pe de altă parte erau destul de mulți contestatari ai regimului autoritar care nu vedeau în ea decât o lege „*carlistă*", vezi Zoltán Rostás,*Op. cit.*, p. 235.

[792] ***Procesul Institutului Social Banat-Crişana*, „Porunca vremii" 1940 (1941). Probabil suma de bani s-a recuperat fără apelul la instanțe judecătoreşti.

https://biblioteca-digitala.ro

precizat încă de la şedinţele comitetului de înfiinţare. Opţiunea bănăţenilor a fost determinată nu neapărat de faptul că aceasta reprezenta o noutate, ci datorită notorietăţii pe care Şcoala Gusti a dobândit-o în epocă, a renumelui internaţional şi realizărilor notabile în câmpul sociologiei aplicate. Monografii de localităţi, comunităţi sau instituţii s-au mai realizat în teritorii locuite de bănăţeni încă din sec. XIX, prin utilizarea chestionarului ca instrument de colectare a datelor. Iniţiativa plecase din vestul Europei şi penetrase spaţiul european până în Banat, unde chestionarele din 1859 şi 1862 au pus elita rurală în situaţia de a furniza informaţii şi cu această ocazie de a-şi forma şi exersa abilităţi de monografişti[793].

Peste ani Şcoala Sociologică gustiană a dezvoltat cercetarea monografică încadrând-o într-un sistem filosofic, gândind o schemă metodologică, utilizând un instrumentar complex şi integrând-o într-un program social de amploare, toate conferindu-i unicitate la nivel mondial. Un model mai celebru de cercetare cu rezultate observabile nu exista, deci era clar că „*metoda domnului Gusti*", cunoscută şi apreciată, va fi adoptată fără rezerve. Ceea ce va determina particularizarea ei au fost necesităţile din teren, printre altele lipsa specialiştilor. Asocierea, cel puţin în prima parte a existenţei, institutului cu cadrele didactice de la Politehnică s-a făcut şi din aceste considerente de a se „*asigura cu specialişti*", de a imprima un stil ingineresc[794], departe de devierile temperamentale sau inspiraţiile de moment ale politicianismului local.

Ulterior, Grofşorean va recunoaşte că politehniştii l-au dezamăgit, aşa cum anticipase şi Dimitrie Gusti care-l sfătuise în acest sens:

> „Şi urmările au dat dânsului dreptate, deoarece chiar aceşti domni profesori – afară de dl. Rector- se dezinteresează de viaţa culturală a acestei regiuni. Parcă n-ar avea şi alte îndatoriri spirituale, culturale şi sociale, afară de cursurile obligatorii, lipsa aceasta a simţului de răspundere faţă de interesele superioare ale statului-din partea unor oameni atât de bine dotaţi de cătră visteria colectivă, mă exasperează până la scârbă"[795].

Nu numai lipsa specialiştilor, dar şi specificul regiunii i-au determinat pe iniţiatorii ISBC să modifice schema gustiană chiar de la început, ceea ce

[793] Pe larg în Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859–1948)*, Reşiţa. Ed. Modus Ph, 2002.

[794] Iosif Nemoianu, *Scrieri*, Bucureşti, Ed. Artpres, 2013, p. 206.

[795] SJCSAN, *Corespondenţă cu Gheorghe Sofronie*, dosar 170/1933–1934, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

presa va nuanța spunând că metoda utilizată este gustiană, dar „*cu abateri fundamentale*"[796].

Concluzia la care s-a ajuns în ședința prealabilă constituirii a avut la bază două fundamente: informațiile să fie obținute pe baza unui chestionar specific fiecărei secții, aprobat în ședințele comune sau desemnarea unui expert pentru fiecare problemă în parte, care eventual să ia contact și cu terenul. Specialistul își asuma astfel o mare răspundere, fiind motivat spre seriozitate, nu spre indolență[797]. Lipsa experților a devenit astfel obstacolul principal, posibilitățile de recrutare fiind infime în lipsa tineretului universitar umanist, absolvenți sau studenți care să se deplaseze în teren. Resursa umană restrângându-se la specialiștii din diferite domenii organizați în echipe, se deplasa pentru culegerea de informații pe care le prelucrau tot ei. Limitarea aceasta a impus regândirea schemei gustiene, flexibilă de altfel, prin adaptarea ei la situația de fapt, rezultând o variantă în care puținii specialiști să se concentreze nu pe toate cadrele și manifestările, ci pe „*probleme*", care trebuiau soluționate de urgență. Grofșorean precizase încă din anul 1932 și repetase peste ani că la Timișoara nu se va realiza ceea ce s-a făcut la București, unde exista un seminar de sociologie „*unde se face știință pentru știință, sociologie pentru sociologie pur științifică*", ci doar aplicarea practică a teoriei sociologice, pentru a se descoperi cauze la efectele constatate, prin restrângerea la cercetarea „*de probleme*"[798]. Surprinderea realității vii din unghiuri diverse a declanșat o permanentă schimbare de perspectivă, de paradigmă, ceea ce a conferit în timp modernitate, deci valoare unor cercetări care au constituit exemple chiar de atunci.

Cornel Grofșorean era neîncrezător în proiectul național gustian de a inventaria toate localitățile României, asociindu-se altor colaboratori ai profesorului, sceptici de asemenea, care în 1933 încă nu se pronunțaseră. Grofșorean și colaboratori ai institutului de la Timișoara, în virtutea autonomiei ISBC, au ales varianta cea mai potrivită, excluzând din start un conformism absolut. Suprapunerea celor două metode nu putea fi perfectă, dat fiind diferențele de regiune. Tot datorită autonomiei instituționale, Dimitrie Gusti nu a putut impune propria sa metodă, limitându-se de la București să întrețină o legătură constantă, dar profundă cu cei de la Timișoara. Nu numai Cornel Grofșorean, dar și cunoscutul medic Iosif Nemoianu, ales

[796] ****Anchetă monografică în comuna Belinț*, Tipografia Românească Timișoara, 1938, p. 2.

[797] *Ibidem*.

[798] Cornel Grofșorean, *Metoda monografică a Institutului Social Banat-Crișana*, „Timpul", IX/1938, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

secretar general al ISBC, în desele întâlniri în biroul de pe strada Latină i-a explicat profesorului necesitatea ca la Timişoara institutul *„să-şi făurească o concepție şi o metodă proprie de lucru"*. Dimitrie Gusti nu a avut nimic de obiectat, fiind mulțumit că se formează o nouă experiență de cercetare socială, chiar dacă ea se producea în afara ISR, scopul fiind acelaşi: de a efectua sinteze sociologice într-o lume bulversată de convulsii sociale[799].

Încercând să înființeze filială la Oradea încă de la înființarea ISBC şi contactându-l pe Gheorghe Sofronie, Grofşorean şi-a expus opinia şi totodată şi-a manifestat neîncrederea despre obiectivul gustian de *„inventariere națională"*:

> „Eu personal nu sunt prea încântat de acest sistem – nu pentru a desconsidera munca uriaşă depusă de dl. Gusti în privința acesta, însă pentru că este un sistem prelungit, care abia după câțiva ani va putea să fie concentrat în generalizări necesare. Timp care nouă ne lipseşte. Deoarece ucalegon ardet[800]! Noi avem lipsă de inventarizarea a tot ce avem mai însemnat, cu imediate concluziuni, corespunzătoare unei propagande mai eficace"[801].

Iată o explicație succintă dată în anul 1933 privind opțiunea bănățenilor în ceea ce priveşte modalitatea aleasă pentru cercetare socială. Interesant este că nu peste mult timp Școala Sociologică prin Anton Golopenția, alt bănățean, va prelua acest mod de cercetare, ca o necesitate pentru finalizarea proiectului gustian, bănățenii fiind dați ca exemplu[802].

Filiala de la Arad a fost cea care a aplicat într-adevăr schema gustiană, efectuând cercetări la Sâmbăteni, finalizate prin studii publicate în RISBC. Octavian Lupaş, secretarul secției culturale, a expus în cadrul unei şedințe modalitatea de efectuare a cercetărilor, care nu se detaşa deloc de sistemul gustian. El a precizat că unitatea este satul care este cercetat din perspectiva monografiei sociologice, adică integral pentru a reda imaginea realității, adoptând fără rezerve filosofia gustiană cu voința socială, cadrele şi manifestările componente, observația şi regulile ei[803].

Prezentarea în detaliu a metodei ISBC era necesară, dat fiind faptul că nu era preluată *„in integrum"* de la ISR, ci *„adaptată"*, ceea ce Cornel Grofşorean

---

[799] Iosif Nemoianu, *Op. cit.*, p. 207.

[800] Din expresia latină: *Iam proximus ardet Ucalegon*, adică *arde la vecini.*

[801] SJCSAN, *Corespondență cu Gheorghe Sofronie*, dosar 170/1933–1934, f. 7.

[802] Anton Golopenția, *Două centre regionale de organizare românească şi de documentare: institutele sociale din Banat şi Basarabia*, „Sociologie Românească", II/1937, nr. 11–12, p. 530.

[803] Octavian Lupaş, *Expunere de vederi asupra modului în care urmează a se desfăşura activitatea Secțiunii în decursul verii din anul 1933*, „RISBC", I/1933, nr. 2–5, martie-oct., p. 84–86.

https://biblioteca-digitala.ro

a realizat într-un articol de presă. Articolul concentrat pe această temă, a fost publicat la câțiva ani după debut, probabil în intenția de a fixa mai bine în conștiința publică motivul întemeierii, rolul și specificul acestui institut. În presă se mai vehiculau idei cu privire la activitatea și metoda utilizată, cu imperfecțiuni însă, datorate jurnaliștilor mai puțin profesioniști. În anul 1938, Cornel Grofșorean decide să mai precizeze odată toate aceste elemente, spunând că metoda de cercetare „*pe probleme*" s-a impus cu necesitate, deoarece era singura cale pentru descoperirea neajunsurilor sociale, iar argumentarea propunerilor trebuia făcută documentat, ca măsurile să declanșeze consecințe resimțite pozitiv de populație. Cornel Grofșorean a fost conștient că metoda practicată de ei este un nou tip, nu numai prin tehnică, dar și prin corpul specialiștilor, liber profesioniști care aveau exercițiu în activitatea practică, chiar dacă nu se specializaseră în sociologia teoretică. Dispuneau însă de experiență de viață ceea ce nu era puțin:

> „În definitiv ce este sociologia dacă nu fotografia vie a vieții? Și cine să cunoască mai bine aceste realități ca profesionistul specializat în domeniul profesiunii sale?"[804].

Fiecare specialist (doctor, avocat, pedagog, inginer etc.) a încercat să explice prin prisma specializării fenomenul cercetat și consecințele sale, exersându-se abordarea interdisciplinară, discuțiile finale comune conferind un caracter unitar, vizibil și prin soluțiile propuse. Ca o concluzie, la ISBC nu se făcea de fapt sociologie, temele erau sociale, metoda era monografică, iar scopul era dictat de necesități concrete care convergeau spre ridicarea standardului de viață.

Stilul de monografiere al ISBC a devenit mai ales după federalizare unul cunoscut, apreciat și recomandat ca „*bună practică*" pentru celelalte institute. Regionala de la Chișinău era interesată în special de metodologia utilizată în campania de la Belinț „*după care să ne orientăm pe teren*", astfel că au solicitat volumul editat[805].

Prin practica de teren se atenuau și distanțele sociale dintre intelectualitate și țărănime, producându-se acel contact mult așteptat, între cele două existând o fractură care în timp a creat o falie uriașă. Venise vremea ca acestea să se apropie și Școala Sociologică de la București mai ales prin activitatea Fundațiilor Regale își propusese acest obiectiv. Orășenii descoperiseră

[804] Cornel Grofșorean, *Metoda monografică a Institutului Social Banat-Crișana*", „Timpul" IX/1938, nr. 480, p. 1.

[805] BJT, *Adresă de la Regionala Chișinău*, 6 iulie 1939, vol 41, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

tezaurul folcloric specific diferitelor regiuni, frumusețea ruralului, dar și marile neajunsuri care afectau peste 80% din populația țării. La frontiera de vest această separație putea avea consecințe dramatice în eventualitatea unor provocări. Populația urbană era mai pregătită ideologic să facă față unui pericol, conferințele și RISBC se adresau acesteia, însă la sat contactul trebuia realizat direct spre beneficiul amândurora. Odată depășită bariera, ambele părți aveau de câștigat, înlăturând clișee cat: țăranul plătitor de taxe și masă de manevră la alegeri și orășeanul încasator de taxe și agent electoral. Cornel Grofșorean era de părere că tinerii intelectuali aveau cel mai mult de câștigat din această confruntare, tineri fiind, vor avea un contact direct cu realitatea, știind apoi ce responsabilități își vor asuma și ce misiune dificilă îi așteaptă. Pentru ei era o adevărată școală a vieții *„căci un neam nou nu se călește în cârciumă și nu se conduce din cafenele"*[806], deci ISBC se integra perfect în regenerarea națională începută după Unire.

O altă particularitate a fost combinarea activității de monografiere cu cea de intervenție directă în cursul campaniei, substituind ceea ce pentru ISR erau Fundațiile Regale. Au existat incursiuni în Banat ale Fundațiilor, însă nu funcționa ca regulă însoțirea echipei monografice de către echipieri, aceștia din urmă acționând mai ales când s-au fondat Căminele Culturale. A existat totuși o excepție în anul 1938 în cazul campaniei de la Ohaba-Bistra. Astfel, cu puteri modeste ISBC a contribuit local cu mici intervenții mai ales în sectorul medical.

Realizările și diferențele de metodă nu au scăpat monografiștilor gustieni de la București, cunoscutul Mitu Georgescu[807], într-o cronică dedicată celor două institute regionale, ISBC și cel din Chișinău, a lăudat activitatea acestora după numai câțiva ani de la înființare, asumând pe bună dreptate meritele școlii gustiene:

> „...amândouă institutele fie că recunosc sau nu paternitatea spirituală a școalei sociologice de la București, au adoptat atât orientarea pragmatică cât și metoda monografică a școalei amintite"[808].

Campaniile monografice organizate de ISBC aveau ca punct de plecare o temă de cercetare căreia echipa îi dedica întreaga activitate de teren,

---

[806] *Ibidem.*

[807] Dumitru (Mitu) Georgescu (1904–1974) medic, sociolog, demograf, statistician, a fost și directorul Institutului Central de Statistică.

[808] Mitu Georgescu, *Institutele sociale regionale*, „Sociologie Românească", III/1938, nr. 7–9, iulie-septembrie, p. 388–391.

https://biblioteca-digitala.ro

eventual segmentată, elementele componente putând fi înțelese uneori atât cauză, cât şi efect. Planul tematic de cercetare se realiza de către Cornel Grofşorean în calitate de vicepreşedinte până în anul 1939, pornind de la punctele de vedere exprimate de membrii secțiilor în cadrul şedințelor de lucru, aflate în consonanță cu scopul şi obiectivele ISBC stabilite la înființare. Cele cinci campanii monografice au avut în vedere denatalitatea, deznaționalizarea românilor, proletarizarea țăranului român, specificul popular bănățean. Prin tema generală stabilită se fixa direcția cercetărilor la care ISR nu a intervenit niciodată, doar recomandări în stabilirea tematicii şi a calendarului desfăşurării, respectând autonomia pe care bănățenii şi-au asumat-o de la înființare. Scopul precizat către Alexandru Vaida-Voevod[809], într-o scrisoare[810], de a se crea o unitate administrativă la granița de vest, se regăsea în acțiunile monografice ale institutului timişorean, în fiecare campanie prin analiza fenomenelor vizibile care se multiplicau, supuse apoi atenției autorităților, care însă manifestau indolență. Întreaga graniță trebuia să acționeze unitar, să-şi armonizeze acțiunile, să le canalizeze spre dezvoltare şi modernizare, în fața unui alt pericol sesizat, al bolşevismului aflat în proximitate.

ISBC nu a eludat şi alte aspecte legate în special de sănătatea populației care preocupa întreaga societate, în cadrul echipelor monografice fiind constituite subechipe de medici care desfăşurau ample activități preventive în acest domeniu, pe linia detectării maladiilor, bolilor sociale, a afecțiunilor venerice. Medicii efectuau consultații, aplicau tratamente locale sau recomandau, după caz, investigații suplimentare. Aceste acțiuni se înscriau în litera legii aprobate în anul 1930, care viza măsuri profilactice de sănătate publică şi preciza expres obligația de evaluare a necesităților sanitare şi de ocrotire prin anchete şi cercetări ştiințifice şi de aplicare a metodelor de medicină modernă[811]. Preocuparea pentru sănătate a pornit de asemenea de la Școala Sociologică care a integrat în concepția sa cultura muncii, minții, sănătății şi sufletului, practicată în special prin Echipele Regale în cursul deplasărilor pentru modernizarea ruralului românesc.

---

[809] Alexandru Vaida-Voevod (1872–1950), medic, important politician născut la Bobâlna (Cluj), lider al PNR din Transilvania, participant activ la mişcarea națională, prim-ministru, consilier regal, arestat de autoritățile comuniste; mai multe informații în Alexandru Vaida Voevod, *Memorii,* prefață, ediție îngrijită, note şi comentarii de Alexandru Şerban, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1994.

[810] Carmen Albert, *Documentele*...II., p. 404.

[811] Legea sanitară şi de ocrotire nr. 236/1930, www.legex.ro .

https://biblioteca-digitala.ro

Teme ca depopularea, industrializarea, urbanizarea, deznaționalizarea s-au înscris în registrul protejării și consolidării frontierei de vest, fiind considerate vitale în eventualitatea unui nou război. Chestiunea denatalității/depopulării a fost dezvoltată în perioada interbelică mai mult prin abordările eugeniștilor, grupați în Transilvania în jurul medicului Iuliu Moldovan[812], printre ei aflându-se și celebrul medic bănățean Petru Râmneanțu[813]. Cercetările acestuia în mai multe localități din Banat s-au desfășurat prin Institutul de Igienă din Cluj și au vizat subiecte de identitate rasială/etnică, superioritate genetică, ierarhii pe criterii etnice, căsătorii mixte etc., subiecte preferate de eugeniștii din toată România, inclusiv de Școala Sociologică de la București. Semnalul de alarmă tras de aceștia se îndrepta asupra grupurilor minoritare, a diferențelor biologice raportat la populația majoritar românească, care pe alocuri înregistra cote slabe de creștere sau chiar descreștere numerică. Dacă toată elita din Transilvania și Vechiul Regat s-a ancorat în disputa natalitate-denatalitate/depopulare, în termeni eugenici, ISBC nu putea face excepție. Mai mult, aflându-se în vecinătatea graniței, a rezultat aproape natural conexiunea cu alt pericol, acela al deznaționalizării, ce putea fi dramatic pentru viitorul românilor, în contextul revizionismului exacerbat. Cercetările ISBC nu s-au limitat însă la aceste teme și s-au localizat în Banat, diferit de cele ale eugeniștilor de la Cluj, cu care nu se stabilise nicio legătură, în timp, Cornel Grofșorean evitând cu multă determinare înglobarea în structurile ASTRA condusă de Iuliu Moldovan.

Subiectele centrate pe spor natural și fertilitate, adică pe problema bănățeană[814], au fost deci constant urmărite în toate campaniile, fiind considerate extrem de importante, două campanii monografice fiind orientate spre această problemă, la Belinț și Sârbova. La recensământul din 1930, Sabin Manuila[815] constatase un deficit serios de populație în regiunea bănățeană,

---

[812] Iuliu Moldovan (1882–1966), reputat medic născut în satul Bogata (Mureș), licențiat al Școlii Medicale din Viena. A lucrat la Praga, Viena, Hamburg, Paris. A fost secretar general al Consiliului Dirigent, membru corespondent al Academiei Române, președintele ASTRA, a fondat Școala de Igienă și Sănătate publică din Cluj, a contribuit la înființarea Universității de Medicină din Cluj, important promotor al mișcării eugeniste în România.

[813] Maria Bucur, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, Iași, Ed. Polirom, 2005, p. 55–68; C-stin Bărbulescu, *Căsătorie, rasă și eugenism în România interbelică*, „Multiculturalism, identitate, diversitate. Perspective istorice", Iosif Marin Balog, Ioan Lumperdean, Loránd Mádly, Dumitru Țeicu, (coord.), Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, p. 613–644.

[814] ******Problema bănățeană***, „Universul", 9 noiembrie 1937, p. 1.

[815] Sabin Manuila (1894–1964), medic, statistician, demograf, născut la Sâmbăteni (Arad),

https://biblioteca-digitala.ro

sporul natural fiind mult sub media națională, atrăgând atenția administrațiilor în acest sens. Pe de altă parte, la nivel școlar, inspectorul șef Sabin Evuțianu[816], care avea responsabilitatea învățământului preuniversitar din Banat, remarcase de mai mult timp că școlile de pe malul Dunării sunt în pericol de a se desființa datorită lipsei populației școlare. Ca inspector școlar a tras numeroase semnale de alarmă, ceea ce a alimentat cu timpul în presa scrisă serioase reflecții pe această temă, exagerându-se consecințele, punându-le sub semnul *„deficienței biologice"* și *„stingerii"* neamului românesc. Fenomenul era pus în legătură cu situația familială și carențele instituției familiale dobândind cu timpul și conotații eugeniste. Politicile de acest tip fiind extrem de active în epocă, nu puteau să nu influențeze și concepția monografiștilor din Banat. Subiectul fusese analizat înaintea fondării ISBC de redutabili specialiști în domeniu, cunoscuți ca reprezentanți ai mișcării eugeniste, nu numai de Petru Râmneanțu, ci și Iosif Nemoianu. Acesta publicase *Contribuțiuni la problema copiilor în Banat*[817], foarte apreciată, iar Petru Râmneanțu s-a axat pe depopularea ruralului[818] după efectuarea unor cercetări în localitățile Vărădia, Banloc și Iablanița din Banat, unde se constatase că declinul începuse în sec. al XIX-lea[819]. Era firesc deci ca ISBC să aprofundeze tema prin cercetări proprii și conferințe imediat după înființare. Buletinul demografic al României cuprindea date care plasau natalitatea cu 14% și mortalitatea cu 20% în mediul rural, la oraș valorile fiind chiar mai mici de 11% la natalitate, mortalitatea infantilă oscilând între 19–23%[820]. Ca atare în cursul cercetărilor au studiat familia și diferitele determinații (logodnă, căsătorie, recăsătorie, concubinaj), încercând să departajeze cauzele de efecte și să evalueze consecințele.

Participarea lui Cornel Grofșorean la campaniile monografice s-a realizat efectiv, fiind prezent pe teren, contribuind apoi și ca autor de articole în

---

a absolvit medicina la Budapesta, membru în mai multe societăți profesionale internaționale, a fost director general al Institutului Național de Statistică, a organizat primul recensământ din România, a murit în exil.

[816] Dumitru Tomoni, *Sabin Evuțianu un dascăl în slujba neamului*, Ed. Eurostampa, Timișoara, 2014, p. 297.

[817] Iosif Nemoianu, *Contribuțiuni la problema copiilor în Banat*, Tipografia Națională Lugoj, 1928.

[818] Petru Râmneanțu, *Studiu asupra depopulării*, „Buletin eugenic și biopolitic", VII/1936, nr. 3–4, martie-aprilie, p. 120–129.

[819] Rezultatele au fost publicate în „Buletin eugenic și biopolitic" din Cluj, vezi C-stin Bărbulescu, *Art. cit.*, p. 621–624.

[820] ****Problema bănățeană***, „Universul", 9 noiembrie 1937, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro

monografii sau în RISBC. La prima campanie în localitatea Belinț, a făcut parte din echipa intitulată *„de sociologie și politică socială"*, fiind autorul raportului asupra anchetei etico-juridice. În ceea ce privește modalitatea de abordare a problemei depopulării, se pusese de la început în discuție sensul cercetării, fiind acceptată ideea că depopularea este și cauză și efect. Grofșorean susținea că abordarea nu poate fi decât deductivă, adică identificarea cauzelor și efectelor care produc fenomenul, trebuie căutate prin studiul familiei ca instituție de bază a societății. Comitetul ISBC a acceptat însă cealaltă variantă, cea inductivă, venită din partea medicilor, care vedeau depopularea drept cauză, iar aceasta analizată va duce la depistarea tarelor familiei, a destrămării sale cu consecințe devastatoare, a disoluției societății. Grofșorean nu a ezitat să-și manifeste nemulțumirea față de modalitatea acceptată, pe care o considera mai puțin științifică, existând pericolul ca cei neexperimentați să confunde cauza cu efectul, familia ca unitate de analiză fiind agresată de multe probleme, depopularea fiind doar una dintre ele.

Înainte de a prezenta concluziile anchetei, Cornel Grofșorean s-a documentat, făcând o incursiune în abordările și gândirea unor teoreticieni, care s-au evidențiat în studiul populației de-a lungul vremii, numindu-i pe T.R. Malthus[821] și Werner Sombart[822]. Chiar dacă ideile lui Sombart se îndreptau spre teorii care au susținut mișcarea eugenistă din Germania, Grofșorean s-a folosit de raționamentele acestuia pentru a sublinia cauzele social-politice ale depopulării și pericolul care se întrevedea, nu numai prin reducerea numerică, dar și deprecierea calitativă a populației:

> „Adecă să avem o populație numeroasă dar și de proastă calitate, degenerată și demoralizată, ori un număr mai scăzut de conaționali însă de o calitate superioară? Să nu dăm alt exemplu decât al țiganilor. Ce folos are omenirea din prolifia acestei rase?"[823]

Este singura mențiune prin care Grofșorean se pronunță în termeni de identitate ereditară. Depopularea l-a preocupat doar ca fenomen cu profunde implicații geopolitice și naționale, cu consecințe previzibile la nivelul întregii țări în cazul în care s-ar fi extins, ceea ce era destul de probabil.

---

[821] Thomas Robert Malthus (1756–1834), cleric, autor al teoriei (Legea populației) privind necesitatea stopării creșterii populației pentru evitarea epuizării resurselor naturale.

[822] Werner Sombart (1863–1941), economist, sociolog de prestigiu din Germania, profesor la universitățile din Breslau și Berlin.

[823] ******Anchetă în comuna Belinț***, Timișoara, Tipografia Românească, p. 327.

https://biblioteca-digitala.ro

Deocamdată caracteriza teritoriile de la granița vestică şi aici considera el, se impuneau măsuri reparatorii care vizau în principal familia şi procreația. Politicile publice trebuiau orientate spre încurajarea familiei pe căi diferite: de la creşterea numărului de copii, până la instaurarea spiritului religios, a moralei şi eticii religioase, care păreau să se afle în conştiința sătenilor în cădere liberă. La acestea se adăuga atracția oraşului, al mediului citadin ateu şi egoist, deşi în Banat observase un fenomen curios în sens invers, al urbanizării treptate a satului. Urbanizarea era înțeleasă ca o expresie a decadenței civilizației, cu vicii şi lacune sociale şi morale dominate de individualism şi izolare, prin care putea corupe masa țărănească tot mai redusă numeric. Influența se făcea resimțită mai mult în nordul Banatului mai aproape de centrele orăşeneşti, mobilitatea socială manifestându-se aici pregnant. Cornel Grofşorean a pus în relație acest fenomen cu cel constatat în Franța despre care citise că era specific țărănimii înstărite, iar printre cauzele invocate se afla slăbirea sentimentelor religioase şi a celor familiale, considerând că între cele două țări există multe similarități în acest sens.

Considerându-se insuficient cercetat fenomenul depopulării, a fost reluat în cadrul campaniei următoare de la Sârbova în anul 1934, unde Cornel Grofşorean a condus echipa etico-juridică şi a redactat raportul manifestărilor constatate. În respectivul raport au fost incluse instrumentele de cercetare, constatări obținute de pe teren, considerații şi argumente pentru susținerea concluziilor şi recomandări pentru viitor. Grofşorean s-a documentat din surse edite de specialitate citând din Herbert Spencer[824], Richard von Kühlmann[825], Alexis Carrel[826], fiecare reprezentând domenii diferite, dar având în comun interesul pentru populație şi problemele ei. Cel din urmă a fost cel mai des invocat, ideea acestuia că şi femeile trebuie să fie educate nu pentru carieră, ci pentru rolul de mamă, fiind acceptată de Grofşorean făcând chiar o analogie cu viața familială a Banatului de altădată, când exista familia țărănească, patrimoniul se administra prin comuniunea familială, iar *pater familias* îşi exercita în mod absolut toate prerogativele. Grofşorean era desigur în spiritul vremii cu aserțiuni pri-

[824] Herbert Spencer (1820–1903), biolog, filosof, sociolog englez, adept al sociologiei evoluționiste.

[825] Richard von Kühlmann (1873–1948), diplomat german, a făcut parte din delegația care a semnat Pacea de la Bucureşti din 7 mai 1918.

[826] Alexis Carrel (1873–1944), medic, biolog francez, a primit premiul Nobel în anul 1912, a fost unul dintre promotorii eugeniei.

https://biblioteca-digitala.ro

vind critica emancipării femeii şi a nostalgiei pentru familia extinsă care se zădărnicea, făcând loc familiei nucleare cu copii prea puțini[827]. Abordările lui Carrel l-au îndreptat uşor spre convingeri eugeniste[828], Grofşorean fiind convins, ca şi alții din şcoala gustiană, de necesitatea unei igiene sociale care să revigoreze pe cei *„rezistenți, apoi din prisosul energiilor sociale, asistența pentru cei debili"*[829]. Activitatea ulterioară relevă clar că nu s-a numărat însă printre promotorii eugeniei, iar cariera lui era departe de a se construi pe preceptele vehiculate de aceştia.

El a criticat la fiecare campanie monografică sistemul *„ein"*, *„zwei"* sau *„keine kinder system"* pe care românii bănățeni l-ar fi preluat de la colonişti trimişi de Viena şi care s-a dovedit în decursul vremii foarte nociv, citând în special studiul publicat de Mihaly Kerék[830] în „Magyar Szemle". Autorul demonstra că sistemul a pătruns prima dată în rândurile populației maghiare de confesiune protestantă în secolul al XIX-lea, răspândindu-se şi la celelalte naționalități ca o *„epidemie"*[831], producând efecte şi în Ungaria. Depopularea în țara vecină a fost analizată şi de preotul catolic Sándor Szabó, a cărui concluzie era considerată de către Cornel Grofşorean valabilă şi pentru cazul românesc, adică lipsa procreației s-ar datora fricii de sărăcie, care putea surveni dacă averea se împărțea la mai mulți copii, astfel că se prefera cât mai puțini. Apelul la realitățile şi demografia maghiară a făcut-o în mod repetat în cuprinsul cercetărilor, demonstrând că fenomenul denatalității nu este unul izolat, mai caracterizează şi alte țări europene aflate chiar în vecinătate şi nu se datorează unei administrații româneşti incompetente aşa cum menționa presa de propagandă elvețiană[832].

Ceea ce face ca raportul de la Sârbova să fie extrem de atractiv este redarea în partea a doua a detaliilor anchetei, a unor răspunsuri la interviurile considerate reprezentative pentru concluziile de la sfârşit. Ele se refereau la etapele constituirii familiei, fenomenului concubinajului, interesul pentru căsătoriile mixte, relații familiale[833]. Fenomenul depopulării a mai fost cercetat ulterior şi în alte campanii, dar nu a mai constituit motivul prin-

827 *** *Monografia comunei Sârbova*, Timişoara, 1939, p. 220–228.

828 Mai multe detalii în Maria Bucur, *Op. cit.*, 2005.

829 ****Monografia comunei Sârbova*, p. 229.

830 Mihály Kerék (1902–1990), sociolog maghiar, implicat în activități sociale, specialist în implementarea reformei funciare.

831 *** *Anchetă monografică în comuna Belinț*, p. 330.

832 *Ibidem.*

833 Carmen Albert, *Fenomenul depopulării în Banatul interbelic*, „Populația României, trecut, prezent, perspective", Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 337–346.

https://biblioteca-digitala.ro

cipal al monografierii, ocupând un spațiu restrâns, adițional, lipsindu-i anvergura primelor două campanii.

La Pojejena-de-Jos s-au deplasat în vara anului 1936, Cornel Grofşorean a coordonat activitatea întregii echipe de monografişti, redactând un raport sumar[834] al campaniei, care s-a desfăşurat pe parcursul unei luni calendaristice. S-au abordat mai multe domenii, fiecare analizată de o subechipă, Cornel Grofşorean fiind în cea social-politică şi juridică. În ce măsură exista o majoritate românească în localitățile de pe malul Dunării, aflate în vecinătatea statului iugoslav, a fost unul dintre scopurile declarate. Situația economică, administrativă şi sanitară era departe de aşteptările echipei, iar intervențiile efectuate ulterior aveau rolul de a îndrepta situația, cum mărturisea Grofşorean într-o scrisoare trimisă senatorului Gheorghe Dobrin, în care relata un tablou sfâşietor. Situația constatată era rezultatul absenței totale a administrației, indiferenței unei întregi generații postbelice, pe care ei, generația războiului, aveau datoria s-o salveze cât încă se mai putea[835]. Grofşorean se raporta la acelaşi proiect politic pentru care se constituise ISBC, de fortificare a graniței şi consolidare a românității. Localitatea se afla la granița României cu un stat care îşi manifestase în trecut agresivitatea şi intențiile clare de asimilare, ca atare Grofşorean gândea din nou politic. Se ştia că în arealul respectiv există fricțiuni între români şi sârbi, mai ales după semnarea Convenției şcolare din anul 1933 pentru şcolile primare minoritare din Banat, care avea rolul de a reglementa situația şcolilor minorităților celor două state aliate, vecine, respectându-se principiul reciprocității: România şi Iugoslavia. Aplicarea convenției s-a lovit de asperități prea puțin anticipate, care decurgeau atât din diferențele de sisteme şcolare, cât şi din obligația respectării statutului minorităților, stipulat în tratatele de pace. Ministerul român al Instrucțiunii şi Cultelor ceruse relații inspectorului general şcolar de la județ Sabin Evuțianu asupra situației de pe teren privitor la respectarea convenției[836].

Răspunsurile nu au fost mulțumitoare, iar ulterior chiar în anul 1936, anul campaniei, Ministrul Instrucțiunii, Cultelor şi Artelor a primit sesizări cu privire la faptul că preoții şi învățătorii sârbi din şcolile care fac obiectul aplicării convenției se ocupă de propagandă iredentistă. Desigur s-au cerut

[834] SJCSAN, Fondul Prefecturii, Cornel Grofşorean, *Raport sumar*, 27 august 1936, dosar 16/1936, f. 2–15.

[835] Carmen Albert, *Documentele...* II, p. 102.

[836] Idem, *Particularități ale aplicării Convenției şcolare din 1933 în Clisura Dunării*, „Anuar", Zrenianin, Ed. ICRV, 2012, p. 55–65.

https://biblioteca-digitala.ro

informări prin prefectură, iar pretorul plasei Moldova-Nouă a confirmat acest „*rău*" care își are originea în modul de aplicare al convenției. Au fost cercetați preotul Kugel Dragutin din comuna Belobreşca, consilierul județean Slavco Stoicovici, preotul sârb Angelco Stancovici şi primarul comunei Radimna, Rada Tomici. Aceştia acționau prin mijloace de propagandă şi constrângere ca locuitorii să-şi treacă copiii de la şcolile de stat la cele confesionale sârbeşti, constituite din anul 1935 pentru că „*li se vor face oarecari înlesniri*", dacă frecventează bisericile sârbeşti. Verificările au confirmat că în localitățile Clisurii sunt înregistrați la şcolile confesionale sârbeşti, copii români, ignorându-se etnia părinților. În şcolile confesionale preoții sârbi îşi exercitau autoritatea excesiv asupra învățătorilor angajați, iar la inițiativa autorităților de a fonda parohii româneşti în comunele sârbeşti, tot acei preoți sârbi au răspuns cu încercări de atragere a populației spre biserica ortodoxă sârbă sau de a înființa o parohie sârbă în comuna românească Şuşca[837]. Desigur, se ştiau problemele în zonă, întreaga opinie publică era informată, iar deplasarea pe teren a echipelor institutului s-a făcut în cunoştință de cauză, existând aşteptări care s-au confirmat.

Considerațiile lui Cornel Grofşorean asupra celor observate s-au concentrat într-un studiu publicat în RISBC şi vizau constatările şi intervențiile pentru a soluționa diferitele fenomene înregistrate. Slăbirea economică şi socială a populației Clisurii Dunării se combina periculos cu pierderea identității româneşti, toate satele de pe malul Dunării fiind locuite de populație româno-sârbă cu influențele şi transferurile culturale inerente.

Răspândirea altui fenomen, „*sectarismul*", reprezentat de martorii lui Iehova era de asemenea considerat periculos, Grofşorean citând pe Kováci Imre[838], care explica fenomenul prin pauperizarea populației ce „*s-a aruncat în brațele misticismului sectar*"[839]. Îndepărtarea de creştinismul practicat prin bisericile ortodoxe echivala în viziunea lui Grofşorean cu același proces de alienare, slăbirea credinței determina slăbirea unității, facilitând vecinilor sârbi o potențială anexare. Situația socială agravată a populației a făcut obiectul unor intervenții la nivel înalt, printre cei care au aflat de situația existentă a fost şi Dimitrie Gusti, care a fost rugat să apeleze chiar la rege, în problema „*ocupațiunilor*" abuzive pe terenurile oficiilor silvice[840].

---

[837] DJCSAN, Fondul Prefecturii, *Adrese note informative*, vol. 2, nr. 61/1936, f. 1–7.

[838] Kováci Imre (1913–1980), politician maghiar, lider al mişcării populare din perioada interbelică, a emigrat la venirea comuniştilor la putere, a decedat în exil.

[839] Cornel Grofşorean, *În valea Dunării*, „RISBC", IX/1941, septembrie-decembrie, p. 358

[840] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 142.

https://biblioteca-digitala.ro

Problema industrializării în campania de la Ohaba-Bistra a fost abordată în consonanță cu dezbaterile aprinse ale societății începutului de secol XX. În România intenția guvernanților de a menține caracterul agrar ale economiei s-a intersectat la un moment dat cu trendul industrializării, găsind numeroşi susținători mai ales în rândul burgheziei româneşti. În perioada interbelică, numărul întreprinderilor româneşti a crescut semnificativ, iar producția industriei petroliere a plasat România pe un loc favorabil în ierarhiile mondiale ale producătorilor de petrol. Trendul de creştere a fost alimentat şi prin pătrunderea capitalului străin şi legislația favorabilă investițiilor, adoptată de guvernele din Vechiul Regat până în anul 1918, ceea ce a favorizat sporirea numărului cetățenilor străini în categoria întreprinzătorilor. În regiunea bănățeană fenomenul industrializării s-a produs mult mai devreme, în sec. al XVIII-lea existând deja o industrie extractivă, metalurgică şi minieră extrem de diversificată şi complexă, evidențiindu-se în Europa secolului XIX prin ritmul de dezvoltare, lăsând mult în urmă celelalte teritorii româneşti.

Compoziția etnică a patronatului însă indica similarități cu Vechiul Regat. Ponderea etniilor evreiască, germană şi maghiară era covârşitoare până în 1918, după Unire cunoscând un uşor regres, rămânând dominante totuşi.

Orientarea ISBC către această localitate Ohaba-Bistra s-a făcut subit, planul inițial stabilea o campanie la Glimboca, corespondența lui Cornel Grofşorean demonstrând că discuțiile au ajuns la un stadiu destul de avansat. La sugestia lui Anton Golopența totul s-a schimbat. De la Bucureşti, Golopența a sugerat altă temă, cea a influenței procesului de industrializare asupra țăranului român, iar localitatea cea mai potrivită nu putea fi decât Ohaba-Bistra la Uzinele Ferdinand. În „Sociologie Românească", acest fenomen era analizat într-un studiu doar prin prisma consecințelor sociale şi intervenției statului prin activitatea ministerului muncii, care înțelegea să se comporte ca arbitru între patronat şi muncitori, dar şi ca inițiator lansând programul *„muncă şi voie bună"* în speranța *„formării sufleteşti a muncitorului"*. Autorul considera însă că trebuie să se producă o reacție şi la nivelul patronatului, statul nu poate rezolva singur neajunsurile constatate[841]. După cum se va vedea, Cornel Grofşorean a avut o altă percepție asupra fenomenului, vedea prin *„social"* din nou aspectul național-politic.

[841] Dumitru Dogaru, *Preocuparea de soarta muncitorilor*, „Sociologie Românească" 3/1938, nr. 7–9, iulie-septembrie, p. 392–395.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin această temă de cercetare, ISBC se asocia discuțiilor cu privire la raportul sat-oraş, la locuitorii acestora între care se produsese o distanță apreciabilă. Evoluțiile relațiilor acestor două categorii sociale indicau o timidă apropiere, încurajate mai ales de necesarul de resurse umane în industrie, dar şi de perspectiva obținerii unor posturi în administrația publică mai ales după Unirea din 1918. În ambele cazuri se presupunea deplasarea sătenilor la oraş, migrația înregistrând cote ridicate, ce concordau cu ritmurile de modernizare, de tranziție de la societatea tradițională la una capitalistă. Lipsa activității economice în arealul rural a determinat populația să se deplaseze la oraş rezultând un fenomen interesant de *„industrializare a țăranului"*, nu de orăşenizare cum s-ar putea presupune, care a constituit punctul de plecare al cercetărilor. Fenomenul era în atenția publică, se mai discutase în mediile intelectuale şi jurnalistice, însă Cornel Grofşorean precizase că ceea ce interesează acum sunt riscurile proletarizării țăranilor angajați în industrie. Interesul pentru tematica muncitorească se afla în orizontul european, Cornel Grofşorean fiind la curent de actualitatea problemei, ceea ce rezultă din schimbul de scrisori cu Anton Golopenția. În anul 1935 nu era însă de acord că aceasta ar trebui să constituie o prioritate pentru cercetare, din punct de vedere social numărul muncitorilor fiind extrem de redus în România. Cornel Grofşorean era de părere că problema muncitorească trebuie privită național, iar chestiunile strict legate de muncitori şi condiția lor să se cerceteze prin prisma relației cu satul de unde majoritatea proveneau. Se petrecea acelaşi fenomen care în Europa era extrem de extins, de migrație sat-oraş. Prin contagiune urma şi în România, iar autoritățile erau complet nepregătite. Faptul că țăranii români intrau în oraşe schimbând proporția etnică, ceea ce înainte de 1918 nu se putea, era extrem de benefic, însă procesul se precipita cu consecințe imprevizibile în ambele sensuri. La oraş migranții riscau inadaptare socială cu efecte pe termen lung, iar satul, unde cu adevărat se putea identifica un specific național, se depopula[842].

Deci problemele, după cum vedea Cornel Grofşorean, erau iarăşi de natură politică. *„Cucerirea"* oraşelor de către populația românească era o necesitate politică, însă nici satul nu trebuia ignorat. Totuşi, în anul 1938, iată ca Anton Golopenția l-a convins şi echipa s-a deplasat la Ohaba-Bistra, unde se aflau Uzinele Franz-Ferdinand. Sugestia lui Anton Golopenția de a studia această temă era în acord şi cu programul celui de-al XIV-lea Congres

[842] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

de Sociologie care urma să aibă loc la Bucureşti, dar şi cu noua metodologie propusă de cercetare zonală, acceptată în final de Dimitrie Gusti. Un prim experiment se desfăşura în această localitate bănăţeană, concluziile putând fi revelatoare pentru alte regiuni similare, cu industrializare puternică: Reşiţa, Hunedoara etc.

Cercetările s-au finalizat prin studii publicate în RISBC de membrii echipelor, Cornel Grofşorean s-a limitat la sinteze, în primul rând a echipei juridice pe care a coordonat-o[843].

Ipoteza din start a campaniei a fost dacă procesul de industrializare cu consecinţa directă a migraţiei conduce la citadinizare în sens burghez sau doar la proletarizarea unui strat social, care poate deveni cu timpul un pericol prin declanşarea unor mişcări sociale. Înlocuirea muncitorilor de altă etnie cu cei români, care în timp devin nemulţumiţi şi pauperizaţi, nu poate fi soluţia, poate transformarea ţăranului român în mic burghez urban care să acţioneze în sensul românizării oraşelor, aceasta ar fi soluţia în opinia lui[844].

Cornel Grofşorean propunea o perspectivă naţională cu caracter dirijist, deoarece întregul proces trebuia să se producă cu implicarea statului, acesta intervenind direct pentru binele colectiv. Dacă procesul de industrializare are consecinţe negative asupra românilor devenind un factor de risc prin pericolul exploziei sociale, atunci este de datoria statului să elimine cauzele care ar produce disoluţia naţiunii. Iminenţa unui război european era considerabilă, iar proletarizarea ţăranului român echivala cu sărăcirea lui, iar un popor sărăcit, lipsit de solidaritate putea să pună în pericol existenţa statală. Raporturile de muncă dintre muncitorii români şi patronatul de altă etnie au fost studiate la Ohaba-Bistra chiar de Cornel Grofşorean, care constatase discriminări în ceea ce priveşte salarizarea şi condiţiile de muncă şi locuire. Propunerile sale vizau asigurarea unor condiţii decente la fabrică cu specificarea faptului că legătura cu pământul trebuie menţinută, ca o minimă protecţie în eventualitatea unei crize. Ţăranul muncitor în fabrică, susţinându-se prin economia de subzistenţă a propriei gospodării, putea evita consecinţe sociale dramatice, mai mult, se putea evita pericolul bolşevizării[845].

---

[843] Este vorba de Cornel Grofşorean, *Influenţa Industrializării asupra ţăranului român* „RISBC", X/1942, ian-febr. p. 132 şi în „Sociologie Românească" IV/1939, nr. 1–3, p. 22; Cornel Grofşorean, *La porţile de fier ale Ardealului*, „RISBC", X/1942, mai-august, p. 483.

[844] Cornel Grofşorean, *Influenţa* ..., p. 22–24.

[845] Idem, *La porţile*..., p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

Riscul bolşevizării sesizat şi cu alte ocazii era major, Grofşorean îl percepuse ca majoritatea opiniei publice, studiase fenomenul propagării, proiecția sa fiind că fenomenul va câştiga teren în rândurile unei clase sărace, lipsite de alternativă, cum s-a întâmplat în Rusia care se sovietizase. În România constatase şi el că această propagandă prinsese deja unele straturi ale burgheziei româneşti, o burghezie fragilă, a doua generație a celor dislocați de la sat la oraş, insuficient maturizată, prea puțin prosperă şi uşor de manipulat[846]. Cornel Grofşorean a fost prezent pe tot parcursul campaniei, contribuția lui fiind recunoscută de membri echipei:

> „Dl. dr. Cornel Grofşorean ne prezida, ne anima, ne dădea entuziasmul fără de care n-am fi putut realiza nimic. Lupta de fiecare zi pentru noi, egocentrismul fiecăruia dispăruse. Eram puşi în slujba țării noastre şi munciam cu drag. Într-o seară însă după ce ne-am dat raportul de activitate zilnică, am văzut în ochii preşedintelui o lumină nouă şi ştiam că are să ne comunice o mare bucurie pe care o simțea pentru noi"[847].

Citadinizarea țăranului bănățean *„la el acasă"* în satul natal a constituit mai târziu motiv pentru o nouă campanie monografică, desfăşurată conform tipologiei lui Anton Golopenția autorul unui nou model, al *„monografiilor sumare"*. De data această nu se mai cerceta un *„sat"*, ci o *„țară"* – *Țara Almăjului* care corespundea administrativ plasei Bozovici. Aşadar cercetarea zonală conform paradigmei lui Golopenția s-a impus şi la Regionala Timişoara şi s-a aplicat în Țara Almăjului în vara anului 1939. Plasa Bozovici era compusă din 16 sate situate de-a lungul văii Almăjului şi nu corespundea întru totul viziunii lui Cornel Grofşorean, care nu credea în ideea monografiilor sumare, ripostând hotărât adresându-se lui Dimitrie Gusti:

> „În general îmi pare curioasă monografia plasei. De când formează plasa o unitate socială? Ştiam că ea este o unitate administrativă, foarte variabilă şi mai ştiam că unitate sociografică este familia, satul, regiunea, problema, dar o plasă? În care plasă nu se întretaie zeci de probleme, ce trec în circumscripția altor plase" [848].

---

[846] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 227.

[847] Anunțase că a plănuit o vizită în apropiere la situl arheologic de la Sarmizegetusa, Mia Marian Jaleş, *Excursia echipei monografice la Sarmisegetuza*, „RISBC", VI/1938, nr. 24, octombrie-decembrie, p. 108–110.

[848] *Ibidem*, p. 149.

https://biblioteca-digitala.ro

La sfârşitul campaniei nu ezită să facă referire la neajunsurile considerate inerente privind monografia sintetizată *„a realităţilor mai pregnante, prinse în fuga examinărilor"*, fiind lipsite de pretenţii sociologice, dar totuşi utile pentru informarea statului[849].

În cele din urmă Grofşorean s-a lăsat convins de raţionalitatea demersului, fără de care întocmirea Atlasului sociologic ar fi rămas o utopie. Exista acum sprijinul instituţional al centrului şi al Fundaţiilor Regale pentru schimbări cu efecte imediate, astfel încât proiectul părea realizabil. Scopul campaniei a fost specificat de Cornel Grofşorean ca fiind elaborarea unei monografii sintetizate a graniţei militare bănăţene, referindu-se la graniţa fostului imperiu austriac (Militärgrenze) stabilită în secolul al XVIII-lea, unde se fixaseră puncte de apărare, sedii de companii, iar satele erau organizate după principiul militar al comunelor grănicereşti, pentru a rezista invaziilor turceşti.

Între aceste regimente grănicereşti s-a numărat şi cel româno-bănăţean nr. 13 cu sediul la Caransebeş. Regimentul controla teritoriul Văii Bistrei de la Comuna Marga până la Caransebeş, culoarul Timiş-Cerna de la Caransebeş până la Orşova, malul stâng al Dunării până la comuna Svinița, Craina Bănăţeană şi Valea Almăjului până la comuna Lăpuşnicu Mare[850].

Organizarea austriacă a acestei graniţe a creat o solidaritate exemplară, a devenit un model de comportament, care în timp a fixat identitatea acestei regiuni, în care satele văii Almăjului se distingeau de restul localităţilor în mod deosebit. *„Grănicerii"* şi urmaşii lor vor fi receptaţi întotdeauna ca vajnici apărători ai libertăţii, care prin curajul lor au ferit provincia bănăţeană şi imperiul de cuceririle turceşti, dar şi ca oameni harnici, familişti, ordonaţi, cerinţe impuse de conducerea militară din vremea respectivă. Nu este întâmplător faptul că aceste atribute i-au reţinut atenţia lui Grofşorean în timpul anchetelor, aşa cum se relevă din observaţiile aflate carnetele de teren[851]. Ele ilustrează nu numai informaţii seci, ci şi mentalităţi rurale, sensibilităţi mai ales în studiul familiei, relaţii de vecinătate, intrafamiliale etc.

Temerile lui Cornel Grofşorean în ceea ce priveşte desfăşurarea cercetării zonale în Almăj s-au dovedit neîndreptăţite, campania a decurs bine,

---

[849] SJCSAN, Cornel Grofşorean *Cercetarea satului bănăţean*, dosar 80/1938, f. 8.

[850] Liviu Groza, *Contribuţii la cunoaşterea culturii grănicerilor bănăţeni*, Lugoj, Ed. Nova, 1993, p. 36–48.

[851] Au fost publicate împreună cu toată documentaţia campaniei de Carmen Albert, *Documentele Institutului Social Banat Crişana, Campaniile monografice din Valea Almăjului şi Naidăş*, I, Timişoara, Ed. Mirton, 2003.

https://biblioteca-digitala.ro

a fost de amploare prin numărul de participanți și complexă prin multitudinea și diversitatea abordărilor, iar ajutorul semnificativ al Bucureștiului consolidase o relație constructivă. În calitate de director de campanie, Cornel Grofșorean încerca să obțină informații cu privire la percepția satului din perspectiva administrației, a relației cu populația, o modului în care locuitorii s-au adaptat structurilor administrative impuse succesiv după anul 1918, problemei judecătoriilor comunale a căror ineficiență devenise un fapt arhicunoscut.

Ca vechi funcționar Grofșorean era extrem de interesat de proiectul noii legi administrative, care prin importanță se situa alături de Constituție. Personal se mai implicase alături de alți intelectuali în procesul de reformare administrativă imediat după Unire, acum însă schimbarea preconizată de instituire a unui regim autoritar era considerabilă, ceea ce nu putea să-l lase indiferent. Într-un memoriu adresat Ministerului de Interne făcuse chiar propuneri, susținând numirea primarilor de către autoritățile guvernamentale în locul procesului electoral. O consecință pozitivă ar fi, spunea el, stoparea luptei candidaților diferitelor partide care se foloseau de votanții de la țară pentru a-și face jocul electoral, fiind deplin conștient că în esență ideea era contrară spiritului democratic, dar necesară în contextul prezent[852].

Când campania a debutat, regimul de autoritate monarhică se instituise, Grofșorean având ocazia să constate că sătenii resimt această schimbare, opiniile lor lăsându-se mai greu exprimate. Un fost primar țărănist, eliberat de responsabilitatea funcției, i-a mărturisit la interviu:

> „Cât privește partidele politice recunoaște că au făcut mult rău dar au făcut și bine. Îndeosebi în administrație se observă deosebirea. Sub regimul partidelor primarul și organele administrative erau mai prevenitori, mai serviabili față de oameni deoarece conducerea partidelor avea tot interesul ca să satisfacă doleanțele alegătorilor (uită însă ca numai a clientelei proprii- Cornel Grofșorean). Azi primarul este independent de voința poporului. Face ce vrea!"[853]

Răspunsurile la chestionare și interviuri au fost consistente, relevând fiscalitatea excesivă, clientelism, demagogie politicianistă, abuzuri, realități care plasau satul almăjan departe de idilismul propagandistic superficial.

Contribuția lui Cornel Grofșorean a fost mai ales în domeniul juridic,

[852] BJT, *Memoriu*, f. 5.

[853] Carmen Albert, *Documentele*...I, p. 130.

https://biblioteca-digitala.ro

fiind interesat nu numai de impactul legilor „*regale*" asupra populației, ci și de păstrarea tradiției, consecințele pierderii ei într-un areal specific, care reprezentase odată frontiera. Acest specific al granitei bănățene rămăsese neobservat, necercetat, fiind fundamental în constituirea fizionomiei locale.

Studiile semnate de Cornel Grofșorean tratează pe larg problematica perioadei grănicerești începând cu legislația aprobată în timpul suveranității austriece și ulterior austro-ungare în ceea ce privește istoria dreptului familial. A explicat esența comuniunii familiale ca entitate socială și a dreptului de proprietate, dreptul cutumiar, evoluția comuniunii familiale, tradiția prin prisma cercetării legislației și a observațiilor de teren.

Cornel Grofșorean identificase familii extinse în satele almăjene, pe care le considera succesoare ale tradiției comuniunii familiale, astfel că era necesar să explice istoria lor, eventual numărul restrâns, în descreștere, ceea ce angrena consecințe previzibile, deloc încurajatoare. A realizat chiar un excurs al legiuirilor grănicerești de la Constituția adoptată în anul 1807, care stabilea principiile de organizare și reglementa structura familială până în momentul desființării lor. Grofșorean încerca să demonstreze că originile acestor prevederi constituționale își au punctul de plecare în dreptul cutumiar valah, iar atunci când s-au consfințit legile austrice, dintre toate naționalitățile imperiului doar românii le-au acceptat cu entuziasm, tocmai pentru că existau anterior și erau practicate, pe când alte popoare s-au revoltat. Raționamentul său se baza pe ideea că autoritățile vieneze au respectat dreptul autohton, l-au adaptat reglementărilor proprii, nu au impus un model străin, rezultând comuniunea familială așa cum o defineau statutele din anul 1737: „*Conviețuirea în aceeași avere a fraților, copiilor, neamurilor*"[854]. Ideea aceasta îl preocupa de mult timp pe Grofșorean, care constatase și la Belinț și Sârbova această instituție a comunității familiale în faza de disoluție. Este adevărat că vechile comunioane de casă din satele grănicerești, care cuprindeau mai multe generații, erau organizate astfel, din rațiuni evidente pentru a putea fi controlate de autorități și pentru a fi eficiente în lupta de apărare. Fiecare comunion de casă își alegea „*pater familias*" și „*mater familias*", care erau apoi validați de autoritatea militară, fiind investiți cu responsabilități educative, morale, civice și în general cu tot ce se întâmpla în comunion.

Pentru a se edifica, i-a scris chiar lui Giorgio Del Vecchio[855] de la

[854] Cornel Grofșorean, *În Țara Dacilor*, „RISBC", VIII/1940, nr. 27, ianuarie, p. 7.

[855] Giorgio Del Vecchio (1878–1970), proeminentă personalitate italiană de origine evreiască, specialist și filosof al științelor juridice, istoric al ideilor și doctrinelor pacifiste,

https://biblioteca-digitala.ro

Roma, binecunoscut istoric şi filozof al dreptului, căruia i s-au recenzat câteva apariţii editoriale în RISBC. Un studiu i-a atras atenţia lui Cornel Grofşorean, care se referea exact la problema care îl preocupa, necesitatea ca judecătorul în lipsa normelor date de legiuitor să se raporteze la dreptul nescris al unui popor ca expresie particulară a exigenţelor universale ale naturii umane[856]. Grofşorean studiase dreptul cutumiar al strămoşilor românilor şi încerca să identifice cât a fost rezultat al influenţei dreptului romanic şi cât al dacilor, în problema instituţiei comunităţii familiale şi a lui *„pater familias"*. În corespondenţa cu reputatul filozof, Grofşorean şi-a expus ideile accentuând că diferenţele dintre popoarele nomade şi cele sedentare s-au imprimat în existenţa comunităţii familiale prin deosebirile privind dreptul de proprietate. Dacă la nomazi acesta avea ca fundament proprietatea comună, la agricultori, cazul dacilor, era proprietatea privată asupra pământului, deci altă bază de raportare, alt comportament şi alte principii de drept nescrise, care s-au încadrat în *„jus valahicum"*, acele norme nescrise preluate apoi de codurile austriece[857]. Vecchio se pare că nu a avut nimic de obiectat, ba mai mult a promis că va recomanda şi altora consideraţiile sale, ce pot constitui contribuţii importante la istoria ştiinţei:

> „Mit grossem Interesse habe ich Ihren geschätzten Brief vom 26. April, sowie die mir von Ihnen gütigst zugesandten, sehr wertvollen Schritten erhalten (...). Ihre Gedanken und erfolgreichen Untersuchungen auf dem Gebiete meines völkischen Gewohnheits rechts haben meines Erachtens die grösste Wichtigkeit und verdienen die ganz besondere Beachtung der wissenschaftlichen Welt"[858].

Cornel Grofşorean în periplul său prin satele almăjene a mai făcut remarci asupra tipurilor de aşezare rurală, asupra opiniei celor intervievaţi, identificând numeroase urme vii ale trecutului. A constatat prezenţa încă în memoria colectivă a Austro-Ungariei cu atribute legate de ordinea publică, organizarea rurală, sistematizarea localităţilor la mulţi ani de la Unire şi percepţia comună multor informatori privind rolul civilizator al austriecilor.

---

profesor la Universitatea din Roma (1920–1953), rector (1925–1927), opozant al ideologiei marxiste, adept al lui Norberto Bobbio, l-a cunoscut şi pe Mircea Djuvara. A publicat şi în „RISBC" un studiu, *Pacifism*, în numărul din aprilie 1940, p. 225–230.

[856] Traian Stângu, *Giorgio Del Vecchio, Reforma Del Codice civile e principi generali di diritto, Roma, 1938*, „RISBC", VIII/1940, nr. 30, aprilie, p. 303.

[857] SJCSAN, *Scrisoare către Giorgio Del Vecchio*, 26 aprilie 1940, dosar 203/1940, f. 1.

[858] SJCSAN, *Scrisoare de la Giorgio Del Vecchio*, 13 iulie 1940, dosar 203/1940, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Observațiile și concluziile sale raportau o legătură strânsă între memorie și identitatea locală, precum și manifestări de dezagregare a comunității familiale și de dispariție a lui *„pater familias"*[859]. Erau semne evidente de nuclearizare familială și de democratizare a acesteia, de emancipare a femeii și separație a descendenților în cupluri consensuale, dezvoltându-se procese ce aminteau de *„orășenizare"*. Grofșorean sesizează un fenomen în sens invers celui de la Ohaba-Bistra, a faptului că orașul vine spre sat, procesul de urbanizare invadând spațiul almăjan ceea ce se reflecta comportamental și în stilul de viață, în dauna tradiției de care se simțea extrem de legat. Studiile au fost publicate în RISBC, preconizata monografie în formă unitară nu s-a realizat din lipsă de fonduri, *„centrul"* nu virase și sumele necesare[860]. Atrage atenția în special asupra unei probleme identificată pe teren a electrificării regiunii[861], propunerile fiind supuse analizei de către specialiștii ingineri Micloși și Zebgan[862]. Cornel Grofșorean propusese soluția utilizării căderilor de apă de la Borlovenii-Vechi, care ar putea furniza atât lumina, cât și înființarea unei linii electrice între Oravița și Iablanița spre a scurta drumul de cale ferată, realizându-se o economie de timp de 5 ore[863].

Campania de la *Naidăș*, ultima organizată de ISBC, s-a produs într-un context instituțional aparte. Prin abrogarea Legii Serviciului Social, ISBC și-a reluat autonomia în 20 mai 1940, revenind la vechiul statut, dar și la vechile probleme, cele ale finanțării. Izbucnirea războiului a creat o situație excepțională pentru statul român, care nu putea să suporte decât cheltuieli extrem de reduse, fiind pusă sub semnul îndoielii însăși existența sa la un moment dat, astfel încât prioritățile erau orientate în alt sens. Cu ajutorul lui Aurel Cosma jr., care a intermediat o sponsorizare din partea industriașului Ilie Marcu, ISBC a organizat o deplasare la Naidăș, într-o regiune aflată pe malul Dunării. Spre deosebire de campania anterioară se revine la formula considerată *„standard"* de ISBC prin care se făcuse remarcat: cercetarea pe probleme, fixând teme cu care mai ieșise pe teren: depopulare, deznaționalizare, folclor. *Fișele informatorilor*[864] completate

[859] Carmen Albert, *Documentele...*II, p. 250–271.

[860] *Ibidem*, p. 153.

[861] *** *Realități românești în Valea Almăjului*, „Dacia", 25 septembrie 1939, p. 1.

[862] Vasile Zbegan (1892–1973) inginer, profesor, absolvent al Politehnicii din Praga, a condus Uzina de Apă din Timișoara.

[863] Carmen Albert, *Projects for rural development on the Danube during the inter-war period*, „Tibiscum", 5/2015, p. 477–481.

[864] Publicate în Carmen Albert, *Documentele...*, I.

https://biblioteca-digitala.ro

de Cornel Grofşorean oferă şi de această dată o bogăție de date referitoare la moravurile constatate, impresii, observații şi un raport etico-juridic pe baza unor răspunsuri obținute din aplicarea chestionarelor.

Raportul sintetizează probleme legate de proprietate, reformă agrară, toponimia din localitate, pierderea identității româneşti[865]. În linii generale se repeta acelaşi fenomen constatat la Pojejena-de-Jos, aflată nu departe de Naidăş. Localitate cu populație mixtă româno-sârbă Naidăş prezenta influențe puternice din partea etnicilor sârbi care conduceau, nu spre transferuri culturale cum se întâmpla de regulă, ci spre pierderea identității româneşti. Acest fenomen de asimilare al românilor era favorizat de factori identificați pe teren: sărăcie, boli şi încă o dată ignoranța autorităților comunitare la problemele existente. Acestea ar fi putut interveni în sensul asigurării căilor de transport, lipsa acestora favorizând contacte intense cu vecinii de la Biserica Albă de pe malul sârbesc, în dauna oraşelor româneşti. Drumurile spre localitățile româneşti erau impracticabile, ceea ce a determinat reorientarea locuitorilor spre spațiile urbane sârbeşti, cu timpul producându-se înstrăinarea lor. Lipsa unei infrastructuri moderne de-a lungul Dunării a condamnat la izolare cele opt comune care se aflau la limita unei frontiere importante. Războiul izbucnise, iar proxima conferință de pace putea să pună în discuție configurația teritorială a României.

Participarea lui Cornel Grofşorean atât la organizarea, cât şi la cercetarea monografică nu au trecut neobservate de contemporani. Colaborator apropiat, Gheorghe Atanasiu[866] i-a dedicat un medalion jurnalistic în galeria *„animatori şi conducători monografici"*. Pe de o parte a lăudat munca de monografiere pentru importanța cunoaşterii satului, pe de altă parte calitățile lui Cornel Grofşorean şi entuziasmul cu care s-a dedicat acestei activități:

> „D. dr. Grofşoreanu întrupează o acțiune şi realizează o operă. (...) E opera monografică cu primul țel, cunoaşterea realității satelor din Banat (...). Şi aşa cum vorbim de opera unui artist, tot aşa putem aminti de această operă socială de teren, care la noi în Banat şi-a găsit animatorul în dr. Cornel Grofşoreanu şi care de la animare a trecut cu paşi hotărâți la realizarea ei.

[865] *Ibidem*, p. 375–391.

[866] Gheorghe Atanasiu (1902–1974), prozator, publicist, născut la Făurei (Brăila), a fost profesor şi director de studii la Aşezământul pentru ocrotirea surdo-muților (şcoala profesională specială de surdo-muți) din Timişoara, a publicat manuale şcolare, studii şi articole în reviste de specialitate.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru d.dr. Cornel Grofşoreanu satul este celula de rezistenţă a vieţii noastre de stat românesc"[867]

Regionala Fundaţiilor Culturale Regale în Banat-un deziderat neîmplinit

În anul 1933 s-a realizat Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale din România[868], prin fuzionarea mai multor aşezăminte create de-a lungul anilor, avându-l director general pe Dimitrie Gusti, devenit între timp şi ministru la Instrucţie Publică. Ideea fuziunii i-a aparţinut, a fost promotorul formării acestui organism care reunea cinci fundaţii, toate având acelaşi scop, fundamentul principal fiind ideea de reformă. Această idee a survenit logic după ani de campanii monografice, în care se identificaseră slăbiciunile lumii rurale şi se practicase o vastă *„operă de pedagogie socială la sate"*. Politic a fost posibil şi datorită guvernului liberal, care decisese să acorde sprijin regelui în demersul său de a instaura cultul personalităţii, existând semne clare că suveranul ar dori în timp un regim autoritar. Prin concentrarea acestor fundaţii şi politicile de mobilizare a tinerimii la muncă socială, se urmărea asigurarea unei alternative de muncă colectivă, la mişcările de extremă dreaptă care se materializaseră în vestitele tabere legionare loiale Căpitanului[869].

Fundaţiile au continuat activitatea socială începută cu echipele studenţeşti, doar că, în noua configuraţie, accentul nu-l mai constituia propagarea în registrul haretist al învăţăturilor utile pentru culturalizare prin elita satului[870], ceea ce practicau şi alte asociaţii culturale. Acestora le lipsea o angajare fermă pe linia reformei, a unui salt calitativ care să *„ridice satul"*, să imprime chiar şi cu întârziere trendul modernizator dinspre Europa.

Misiunea echipelor studenţeşti era ridicată la alt nivel, al acţiunii transformatoare, cu realizări vizibile, concrete, grupându-se în jurul Căminului Cultural reorganizat, aplicându-se schema gustiană din timpul campaniilor. Participarea sătenilor alături de echipieri era factorul care asigura sustenabilitate, odată plecaţi studenţii, rămânea comunitatea care să

[867] Gh. Atanasiu, *Dr. Cornel Grofşoreanu*, „Timpul", 1 octombrie 1938, p. 3.

[868] Zoltán Rostás, *Strada Latină nr. 8*, Bucureşti, Ed. Carte veche, 2009, p. 11–23; Laura Rodica Hâmpă, *Dimitrie Gusti şi Fundaţiile Culturale Regale (1922–1948)*, „Studii de biblioteconomie şi ştiinţele comunicării", 20/2016, p. 119.

[869] Zoltán Rostás, *Op.cit.*, p. 16.

[870] H.H.Stahl, *Amintiri şi gânduri din vechea şcoală a „monografiilor sociologice"*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1981, p. 279–283.

https://biblioteca-digitala.ro

gestioneze şi să se mobilizeze pentru a asigura continuitatea demersului modernizator. Era una din condiţiile succesului acestui proiect stabilită încă de la început:

> „Cine şi cum va continua această muncă în sat? (...) Satul în care s-a lucrat trebuie să-şi ia destinul în mâinile lui proprii. Echipele în timpul celor trei luni, pe lângă lucrările de ridicare a satului, mai duc o muncă de descoperire a acelor elemente din sat, împreună cu fii satului plecaţi de acasă, să formeze Căminul Cultural, adică organul de ducere mai departe a metodei de lucru întrebuinţată de Echipă"[871].

S-au construit dispensare, farmacii, biblioteci, librării, muzee[872], activitatea acestora fiind încununată de succes, mai ales după aplicarea Legii Serviciului Social care a crescut semnificativ numărul participanţilor, a echipelor, Gusti rămânând director general până în anul 1939, urmat apoi de un alt excelent organizator Octavian Neamţu[873].

La Timişoara se cunoştea activitatea Fundaţiilor, fiind foarte apreciate, cunoscutul om politic Avram Imbroane alături de alţi intelectuali au înaintat din 27 martie 1934 o cerere Comisiei Interimare care administra Timişoara, pentru construirea unui sediu al Fundaţiilor, care s-a şi aprobat, urmând să se construiască chiar în centrul oraşului[874]. În Banat acţiunea Fundaţiilor s-a resimţit diferenţiat în funcţie de urgenţa realizărilor şi de mobilizarea populaţiei. La Fibiş de pildă, activitatea a fost organizată de cunoscutul demograf Sabin Manuila, care a îndrumat mai multe echipe, devenind ca recompensă pentru meritele sale, a *„activităţii rodnice"* preşedinte de onoare al Sfatului Cultural din comuna Macedonia (Timiş)[875].

Un caz interesant, un model al felului în care s-a constituit şi cum a existat/acţionat, care a fost relaţia cu *„centrul general"*, cum s-a transpus într-o localitate rurală din Banat reorganizarea Fundaţiilor, este cel al Căminului Cultural din localitatea Moniom, aflată aproape de Reşiţa.

---

[871] Dimitrie Gusti, *Învăţăminte şi perspective din munca echipelor studenţeşti*, „Sociologie Românească", I/1936, nr. 2, februarie, p. 4.

[872] Laura Rodica Hâmpă, *Art. cit.*, p. 119.

[873] Octavian Neamţu (1910–1976), sociolog născut la Caransebeş, membru al Şcolii Sociologice de la Bucureşti, apropiat colaborator al lui Dimitrie Gusti, a avut diverse funcţii: inspector general al serviciului echipelor studenţeşti, director al Serviciului Social, director general al Fundaţiilor Culturale Regale.

[874] Vasile Râmneanţu, *Art.cit.*, p. 477–492.

[875] Florian Tănăsescu, *Doctorul Sabin Manuila-demersuri sociologice*, „Sociologie Românească", 4/1994, p. 404–405.

https://biblioteca-digitala.ro

În data de 19 august 1936 s-a oficializat constituirea Căminului Cultural „Mihail Gaşpar" din Moniom, având 87 de membri, fiecare plătind o cotizație anuală de 40 de lei, *„accesibil oricărei pungi"*[876]. Căminul Cultural purta numele unui celebru protopop ortodox, om de cultură, care lăsase o puternică impresie asupra enoriaşilor şi regrete prin dispariția sa prematură, mulți cunoscându-l personal. Căminul Cultural era organizat pe secțiuni, şefii secțiilor compuneau Sfatul căminului, alături de care se mai constituise şi o echipă de specialişti: medic uman, medic veterinar, agronom, bibliotecar etc. Preşedintele era învățătorul Emil Florescu, iar întreaga activitate era coordonată la nivel județean de un inspector cultural județean, în persoana lui Coriolan Buracu[877], figură emblematică a Banatului. Biblioteca căminului avea un rol activ, cărțile şi publicațiile nu-şi pierduseră rostul, se difuza „Albina"[878], dar şi utilul „Îndrumător al muncii culturale de la sate" cu învățăminte din ultimele trei campanii. Întrecerile erau impuse de conducerea Fundației, având un rol stimulator, astfel că în anul 1938 Dimitrie Gusti trimisese la toate căminele o adresă privind participarea la cel de-al patrulea congres al acestor cămine şi a Şcolilor Țărăneşti la Bucureşti la Arenele Romane. Acolo urmau să participe coruri şi echipe de dansuri populare, care trebuiau să cunoască obligatoriu piesele „Trăiască regele", „Mulți ani trăiască" pentru că între timp schimbarea Constituției promulgată în 27 februarie 1938 a modificat şi regimul politic românesc prin instaurarea monarhiei autoritare a lui Carol al II-lea. Era de presupus că tocmai Fundațiile care îi purtau numele să devină vectori modelatori în mediile în care funcționau, instrumente de propagare a voinței suveranului, ceea ce se observă într-o simplă adresă trimisă de inspectorul Coriolan Buracu căminului, care atenționa clar: *„în fața noilor stări create prin noua Constituție..."*. Căminul din Moniom trebuia să mai participe şi la cursurile organizate de căminele model, cheltuielile decontându-se din bugetul comunității, în preajma

[876] Informațiile constituirii şi activității căminului cultural din Moniom sunt preluate din Duşan Basista, *Moniom oameni şi locuri*, Reşița, Ed. Promarketing, 2005, p. 114–122 şi copiile unor documente din colecția Meilă Gheorghe.

[877] Coriolan Buracu (1888–1964), preot militar, născut la Mehadia, deputat de Caraş din partea PNȚ, apoi senator, preşedinte al Comunității de Avere, mai multe detalii în volumul colectiv omagial, *Iosif Coriolan Buracu-o legendă vie*, editor Pavel Panduru, Reşița, Ed. Tim, 2008.

[878] „Albina", periodic care apărea la Viena şi Budapesta (1866–1876), primul redactor-şef a fost ardeleanul George Popa, apoi bănățeanul Vicențiu Babeş, cunoscut luptător național român.

https://biblioteca-digitala.ro

Crăciunului regele recompensând prin Fundație o mie de gospodari cu o mie de pluguri, selectând pe cei care se dovedeau vrednici, dar săraci, membri devotați ai Căminului.

Căminul Cultural de la Moniom nu s-a înființat de către Echipele Regale, însă a primit susținere pentru constituirea lui, iar Sfatul Căminului a realizat o mică farmacie, o baie, s-au dat îndrumări practice, lecții de gospodărire a muncilor agricole, meşteşuguri, şezători, lecții de alfabetizare.

Imediat după înființare s-a convocat o adunare generală pentru a se pregăti sosirea la Moniom a Echipelor Regale care staționaseră la Târnova, aflată tot în apropierea Reşiței.

La Târnova munca studenților, în care antrenaseră şi localnici, a avut un bilanț mulțumitor, o delegație de la Moniom constatase rezultatele muncii: crearea dispensarului, modernizarea drumurilor, pietruirea străzilor, consolidarea podurilor, reparații la biserică şi casa parohială, construirea de fântâni la şcoală, ridicarea unei troițe pentru eroi. Echipa Regală făcuse şi daruri Căminului prin inspectorul cultural județean: 500 de lei, scânduri în valoare de 500 de lei şi o bibliotecă de cărți. Echipele Regale dobândiseră faimă, iar pentru primirea lor în localități se făceau de către localnici pregătiri intense, tinerii erau percepuți ca agenți ai schimbării, ai modernizării, venirea lor fiind prilej de bucurie şi speranță pentru săteni. Ședința de la Moniom a stabilit un program de primire al oaspeților, amenajarea sălii unde vor conferenția doi echipieri cu teme de educație a tineretului şi cooperație[879].

Un alt exemplu de acțiune al echipelor a fost la Rudăria, într-un ținut pitoresc, în vestita vale a Almăjului unde se aflau morile de apă cu ax vertical, unde ISBC organizase campania monografică în vara anului 1938[880]. Echipa studențească şi sătenii au demolat vechiul local al primăriei satului, pentru a face loc unei noi construcții, cea a Căminului Cultural. Acțiunea a debutat în anul 1936, s-au trasat şanțurile şi s-a turnat fundația, iar un an mai târziu au ridicat şi zidurile pentru construirea edificiului. Lucrările nu s-au finalizat prea repede, cele trei luni pe an, cât petreceau echipele în sat,

[879] Instruirea pentru stimularea cooperației era văzută ca o soluție de românizare a economiei, de dezvoltare a burgheziei româneşti, a capitalului românesc, pentru a putea concura cu cel dominant al minorităților.

[880] Informațiile despre activitatea echipelor la Rudăria le-am obținut de la venerabilul (avea aproape 90 de ani la data interviului, învățător Vasile Nemiş care a fost şi şef de echipă a localnicilor. Fotografiile din anexă referitoare la Fundații provin de la el.

https://biblioteca-digitala.ro

nu erau suficiente pentru finalizarea în timp scurt, astfel că în anul 1939, Dimitrie Gusti a suplimentat cu noi forțe, trimițând *„cercetași"*[881], la final Căminul devenind *„model"*.

Dimitrie Gusti mai fusese în Banat în anul 1933, când l-a însoțit pe rege la Băile Herculane, apoi la Bozovici unde se ridicase o troiță în cinstea eroilor căzuți în Marele Război. În anul 1934 a fost la Rudăria, iar în 10 septembrie 1935, când a inspectat activitatea echipei, a vizitat și o gospodărie considerată una din cele mai prospere, cea a lui Emilian Didraga[882]. Ca semn al recunoașterii autenticității sau poate din respect pentru implicarea sătenilor, eforturile și meritele lor, un număr al prestigioasei reviste „Sociologie Românească" a avut pe copertă o fotografie, reprezentând un țăran din Rudăria ținând boii de căpăstru[883].

Activitatea Fundațiilor în Banat a fost prodigioasă și datorită inspectorului județean Coriolan Buracu care se bucura de multă încredere din partea suveranului și implicit a lui Gusti. Buracu a coordonat nu numai a echipele din Rudăria și Târnova, dar și la Glimboca, Borlova, Mărul, Jdioara, Prigor. A fost și directorul Școlii Țărănești de la Făgăraș și director adjunct al Căminelor Culturale ostășești, iar când s-a realizat Muzeul Satului, a fost rugat de Dimitrie Gusti să participe cu o gospodărie, Buracu alegând una din Borlova[884].

În anul 1938 Banatul, ca și celelalte regiuni românești, a fost subiectul intervențiilor echipelor, din cele 55 la nivelul țării, deplasându-se câteva în 9 localități bănățene, atenția lor fiind îndreptată spre *„a determina focarul problemelor mari ale României rurale și a cauzalității lor complexe"*[885]. În cadrul aceste radiografii naționale nu putea firește lipsi zona bănățeană, în multe regiuni se înființaseră Regionale pentru o mai bună susținere și coordonare a acțiunii sociale: Basarabia (Chișinău), Moldova (Iași), Oltenia (Craiova), Dobrogea (Constanța). Căminele Culturale din Muntenia, Transilvania,

---

[881] Viitorii străjeri. Pergamentul pus la fundația căminului în data de 15 august 1937, poartă semnăturile tuturor celor care l-au construit: studenți, localnici, premilitari.

[882] Vasile Nemiș mi-a relatat că la scurtă vreme după plecarea echipelor venise și savantul Nicolae Iorga curios și neîncrezător să vadă lucrările de amenajare din biserică făcute de: *„ăia a lui Gusti"* (sic!). (interviu iunie 1996).

[883] „Sociologie Românească", II/1937, nr. 11–12, noiembrie-decembrie.

[884] Lavinia Diana Micu, *Iosif Coriolan Buracu-neobosit animator obștesc pentru acțiuni frumoase și nobile*, Pavel Panduru (editor), „Iosif Coriolan Buracu-o legendă vie", Reșița, Ed. Tim, 2008, p. 59–64.

[885] Dimitrie Gusti, *Starea de azi a satului românesc*, „Sociologie românească", III/1938, nr. 10–12, octombrie-decembrie, p. 431.

https://biblioteca-digitala.ro

Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina, îşi raportau realizările şi problemele direct la sediul central de la Bucureşti.

În anul 1936 s-a pus problema înfiinţării şi în Banat a unei Regionale a Fundaţiilor Regale, ceea ce Cornel Grofşorean cerea demult, fiind singurele care puteau să preia etapa realizărilor ce urma campaniilor monografice, rezultând o colaborare strânsă între ISBC şi Regionala cu căminele din teritoriu. Descinderea trebuia să fie simultană, în acelaşi loc unde paralel cu cercetările să se înfăptuiască şi intervenţii[886]. Grofşorean a înaintat la scurtă vreme un memoriu din partea ISBC în care prezenta propunerile sale. Ele vizau chestiuni de structură, membri, sediu, fonduri, subliniind pertinent punctele nevralgice cum ar fi ierarhizarea, poziţia acestei Regionale în schema organizaţională generală, aceasta condiţionând şi finanţarea. Subordonarea faţă de administraţia locală/judeţeană era condiţionată de politicianism, astfel propunea ca sediul să fie în incinta ISBC, până la construirea unuia nou. Ulterior, la sugestia lui Romulus Golopenţia, s-a gândit chiar la clădirea palatului Lloyd preferabil lângă canalul Bega, deoarece se impunea şi practicarea unor sporturi nautice. Publicaţia Regionalei trebuie să fie dedicată exclusiv realizărilor şi activităţii secţiei culturale. La formarea unei *„echipe motorizate"*, mobile[887], Grofşorean nu renunţă, ea trebuie să cuprindă specialişti după modelul echipelor de la celelalte Regionale şi, desigur, trebuie modificată legea privind stagiul obligatoriu al medicilor la sat de la 5 ani la 2 ani. Costurile, dacă se ridică la un nivel mare, se pot subvenţiona şi de conducerea oraşelor sau a judeţului, pentru a exclude intervenţia politică care să *„închidă robinetele"*.

Răspunsul lui Gusti[888] a fost încurajator, complimentând activitatea ISBC, savantul îi face recomandarea să implice în organizarea şi constituirea comitetului autorităţile judeţului, lideri de partide, personalităţi, ceea ce denotă asentimentul total faţă de viabilitatea proiectului, a susţinerii de către centru şi de data aceasta.

Răspunsul lui Gusti a fost recepţionat ca îndemn şi, încurajat, Cornel Grofşorean îşi propusese să ia legătura cu medicul Iosif Nemoianu, care se preocupa de mulţi ani şi coordona activitatea de puericultură şi de combatere a mortalităţii infantile cu rezultate meritorii. Grofşorean dorea să-l

[886] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Memoriu*, dosar 184/1937, f. 1

[887] Câteva idei din proiectul constituirii Regionalei bănăţene a Fundaţiilor şi în studiul semnat de Carmen Albert, *Cercetarea monografică regională interbelică: cazul bănăţean*, „Sociologie Românească", X/2012, nr. 2, p. 64–73

[888] SJCSAN, *Scrisoare de la D. Gusti*, 27 februarie 1937, Dosar 184/1937, f. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

integreze ca specialist în noua structură a Regionalei Fundațiilor Culturale din Banat, cu misiunea să coordoneze echipa sanitară, lucrurile mergând însă anevoie[889].

Grofşorean face o ultimă încercare în decembrie 1938. Se ajunsese într-o fază destul de avansată, trebuia să aibă loc o întâlnire cu Dimitrie Gusti la Bucureşti, unde să se discute detalii privind organizarea, însă o gripă l-a împiedicat pe Grofşorean să se deplaseze. Totuşi, a redactat un alt memoriu, în nume propriu de data aceasta, completare la cel anterior, unde revine cu precizări suplimentare, sugestii, între care mai strecoară şi chestiuni concrete specifice, legate chiar de poziția sa în viitoarea structură[890]. Încerca din răsputeri să facă loc ISBC în statutul central adoptat, în aşa fel încât ceea ce au realizat până acum să se poată integra fără convulsii organizatorice. Precizează apăsat că viitoarele regionale să devină sucursale ale *„centrului"*, ele nu pot fi independente, conduse de un preşedinte cu funcție de reprezentare, iar ca organ consultativ şi de control, un comitet. S-a gândit chiar şi la felul în care să se facă numirile pe funcții, cine să avizeze, componența comitetului, numărul echipelor județene, responsabilii de echipă, asimilarea ca funcționari publici cu drepturi la pensie şi, mai interesant, menționează că:

> „echipierii trebuie să fie elemente tinere, însă organele de control să fie oameni mai aşezați, cu simțul răspunderii".

Este prima oară când Cornel Grofşorean cere limpede să fie investit cu funcția principală de conducere, el care fusese până atunci vicepreşedinte şi nu dădea semne că ar vrea altceva. Ajunsese la o vârstă matură, la înțelepciunea şi competențele cerute, astfel s-a simțit îndreptățit să revendice principala funcție, motivând fără falsă modestie cu meritele reale pe care şi le asuma. Mai demult spera că înființarea ISBC sub patronajul Politehnicii va asigura o notă academică cercetărilor, acum considera că greşise, Politehnica nu s-a implicat nici cu participanți, nici colaborări, studii, conferințe, nici cu managementul instituției, astfel că el a dus greul, şi se socoteşte cel mai îndreptățit pentru a asigura succesul viitoarei instituții:

> „...țin să Vă mărturisesc cu toată sinceritatea mea cunoscută pe aci că, de data aceasta nu a-şi consimți ca să lucrez sub comanda altuia, în afară de şefia Excelenței Voastre".

[889] Dimitrie Gusti, *Opere*, VI, Bucureşti, Ed. Academiei, 1977, p. 55–58.
[890] SJCSAN, *Memoriu*, 3 decembrie 1938, dosar 184/1937, f. 1–4.

https://biblioteca-digitala.ro

De asemenea, foştii preşedinţi şi membri ai comitetului puteau să rămână membri onorifici pe viaţă[891]. Regionala bănăţeană a Fundaţiilor nu s-a mai înfiinţat, în schimb se constituise Regionala Astrei[892], după lungi pertractări de federalizare, la care Cornel Grofşorean nu dorise să implice ISBC[893], refuzul fiind legat mai mult de relaţia tensionată pe care o avea cu medicul Iuliu Moldovan, preşedintele Astrei şi tendinţelor de hegemonie evidente. Vestea a primit-o cu satisfacţie, dar şi cu uşoară invidie: *„bătrâna instituţiune porneşte la drum cu platoşă nouă, să fie într-un ceas bun!"* considerând că poate cu ISBC împreună vor colabora şi pe viitor *„rodnic la opera de unificare sufletească"*[894]. La Bucureşti se făceau pregătiri pentru Legea Serviciului Social care avea să impună reorganizări prin coordonarea tuturor institutelor de cercetări sociale şi de acţiune socială[895], un mega proiect purtând de asemenea marca Dimitrie Gusti şi a colaboratorilor săi, care avea să includă şi ASTRA pentru ţinutul Timiş[896].

Al XIV-lea Congres Internaţional de sociologie

În anul 1939 urma să se desfăşoare la Bucureşti cel de-al XIV-lea Congres internaţional de sociologie[897], care se dorea o manifestare de răsunet pentru comunitatea sociologilor din toată lumea. Pregătirile începuseră din anul 1937, când la Expoziţia internaţională de la Paris s-a anunţat locul de desfăşurare, anticipându-se o ediţie specială care să se impună faţă de cele anterioare prin numărul de participanţi, multitudinea activităţilor şi o structura tematică extrem de diversă, care să asigure o prezenţă semnificativă.

Organizarea acestei manifestări de amploare pentru prima dată

---

[891] *Ibidem*, f. 19–21.

[892] Dumitru Tomoni, *Regionalismul cultural în Banatul interbelic. înfiinţarea şi organizarea regionalei „Astra bănăţeană" (1937)*, „Analele Banatului", XV/2017, p. 259–271; Idem, *Regionala Astra Bănăţeană-monografie istorică*, Timişoara, Ed. Eurostampa, 2006.

[893] Carmen Albert, *Cornel Grofşoreanu şi problema înfiinţării Regionalei „Astra Bănăţeană"*, „Banatica", 14/1996, 388–393.

[894] Cornel Grofşorean, Însemnări, „RISBC", V/1937, nr. 19–20, iulie-decembrie, p. 46.

[895] H.H.Stahl, *Amintiri şi gânduri*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1981, p. 393.

[896] *** *Încadrarea Astrei în Serviciul Social-solemnitatea de la Sibiu*, „Universul", I/1939, nr. 30, p. 11, www.cooperativag.ro.

[897] Despre acest congres am utilizat informaţii din Sanda Golopenţia, *Al XIV-lea Congres internaţional de sociologie (Bucureşti 1939-Roma 1950)*, „Revista Română de Sociologie, XXVI/2015, nr. 3–4, p. 145–206; Zoltán Rostás, *Beneficiile unui congres care n-a avut loc*, www.cooperativag.ro; *Amânarea celui de-al XIV Congres Internaţional de Sociologie dela Bucureşti*, „România", 20 august 1939, nr. 449, www.cooperativag.ro.

https://biblioteca-digitala.ro

într-o țară din Europa de sud-est sub egida Institutului Internațional de Sociologie a fost un gest simbolic, care ilustra aprecierea și considerația de care se bucura Școala Sociologică de la București și personalitatea lui Dimitrie Gusti. Fiind un eveniment de importanță majoră atât pe plan științific/academic, cât și ca rezonanță politică, factorii implicați au fost numeroși, de ranguri diferite de la Ministerul Instrucțiunii Publice și Casa Regală, până la toate institutele devenite regionale aparținătoare de ICSR. Secretariatul general a fost condus de Cristina Galitzi Brătescu[898] care a avut dificila misiune să asigure buna desfășurare a lucrărilor congresului, pentru care s-au anunțat ca lectori nume importante și, mai ales, mulți participanți. Dacă la ediția precedentă de la Geneva din 1930 au fost 19 participanți, la București urmau să sosească peste o sută, doar din străinătate. Însăși structura manifestării a fost gândită în mod original, cu lansări de carte, expoziții de etnografie, folclor și ieșiri în teren pentru o privire „*in situ*" a realităților cercetate.

Tema stabilită „*sat-oraș*" a permis participanților înscrieri cu subiecte diverse prin care urmau să-și expună considerațiile și contribuțiile științifice. Cornel Grofșorean, desigur, se anunțase cu o temă referitoare la ruralitatea cercetată prin programele ISBC: „*Tipuri de sate din Banat. Proprietatea individuală și comună în satele din Banat*", însă pe lista contribuțiilor primite apare doar inginerul Paul Cocârlan[899] cu „*Viața economică a satelor din Banat*". Pe lângă această temă, Cornel Grofșorean a mai primit o înștiințare de la Dimitrie Gusti pentru a realiza „*o comunicare specială*" privind cercetarea satului bănățean conform concepției institutului de la Timișoara, pe care, iată, marele sociolog o considera importantă pentru a fi inclusă în cadrul discuțiilor unui congres internațional. Gusti recomanda ca ea să reprezinte o sinteză a metodelor institutului, a realizărilor și concluziilor obținute, iar termenul de finalizare era și el destul de strâns, până la data de 20 august. Cornel Grofșorean s-a conformat și a trimis-o în timp util, însă secretara congresului l-a anunțat despre amânarea lucrărilor până în anul 1940[900], putând fi apoi actualizată. În realitate congresul s-a amânat până în anul 1950 după terminarea războiului, acesta fiind și

[898] Cristina Galitzi Brătescu (Avghi), cu doctorat în asistență socială în SUA, a fost secretara Reginei Maria, a predat la școala de asistență socială, a condus secretariatul Congresului Internațional de Sociologie.

[899] Paul Cocârlan, inginer, născut la Vărădia (Caraș-Severin) în 22 martie 1909, absolvent al Politehnicii din Timișoara.

[900] SJCSAN, *Corespondența Congresului de Sociologie*, dosar 80/1939, f. 1–2.

https://biblioteca-digitala.ro

motivul pentru care nu s-a mai ținut la Bucureşti. Cornel Grofşorean decedase între timp.

În vederea participării sale la Congres, Cornel Grofşorean a conceput astfel la cererea lui Gusti un studiu, nu foarte întins ca dimensiuni, intitulat *„Cercetarea satului bănățean"*[901].

În acest studiu[902] Cornel Grofşorean realizează o scurtă incursiune asupra activității Institutului pe care îl conducea de şapte ani şi care se remarcase deja prin câteva realizări, chiar dacă nu atinsese – nici nu putea – standardele ISR. Este un fel de raport de activitate de la înființare până în anul 1939, anul congresului în care Cornel Grofşorean a pus accent pe metoda de cercetare, aşa cum i s-a şi cerut, pe caracterul aplicativ al acesteia, care a condus la diferențe de abordare față de ISR, justificate prin necesitatea contextului, fără să se afirme printr-o contribuție teoretică de excepție. Prezentând particularitățile care au determinat modificarea paradigmei gustiene, Cornel Grofşorean a subliniat şi asemănările, ele constând în unitățile sociale investigate, tehnicile utilizate, scopul cercetărilor cu care ISBC s-a încadrat într-un efort de construcție națională, alături de ISR. Grofşorean era convins că problemele apar acolo unde nu există informare din partea autorităților în drept, iar simpla constatare şi comunicare ar fi suficientă pentru a se elimina aceste neajunsuri, intervențiile statului asigurând apoi condiții optime pentru opera *„grandioasă de construcție a statelor noi"*. Autorul înțelegea astfel dimensiunea națională a sociologiei, rolul acesteia de a descrie şi analiza, de a susține proiecte largi de dezvoltare socială.

Totodată a precizat că prin acest caracter utilitarist al cercetărilor afirmat constant, ISBC s-a înscris printre instituțiile care au contribuit la reformarea societății, informațiile furnizate puse la îndemâna guvernanților având suport în cercetările efectuate pe o schemă reinventată, paradigma gustiană dovedindu-se perfect adaptabilă. Reorientarea spre cercetarea *„problemelor"* cu *„echipe benevole"* a fost argumentată punctual, analizându-se sumar fiecare campanie monografică prin prisma realizărilor obținute, rezultând o informare corectă şi utilă pentru participanții la congres. Rezultatele obținute au constituit stimulente pentru viitoarea campanie, astfel explică şi numărul ieşirilor în teren numeroase pentru posibilitățile institutului.

[901] SJCSAN Cornel Grofşorean, *Cercetarea satului bănățean*, dosar 80/1939, f. 3–6.

[902] Pe larg despre contribuția lui Cornel Grofşorean la congresul amintit s-a mai publicat de Carmen Albert, *The Portrait of a Sociologist Advocate*, „Analele Banatului", XX/2012, p. 333–343.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu uită să adauge că opțiunea spre acest tip metodologic s-a făcut pentru „*cercetarea mai grăbită*" a problemelor, evitând să intre în detalii, dar specificând că punctul de plecare l-a constituit „*metodologia dlui prof. Dimitrie Gusti care este mentorul şi îndrumătorul nostru de la început*". Respectarea cadrelor şi manifestărilor, a unităților sociale ale satului se încadrează acestui sistem, însă nu printr-o suprapunere perfectă. Nu din „*recalcitranță orgolioasă*" s-a schimbat metoda, ci din necesitatea de a umple golurile la nivel provincial. Grofşorean a enunțat şi particularitățile determinante, aducând elogii Legii Serviciului Social căreia îi recunoştea meritele, deşi la momentul respectiv se opusese pe motiv că le răpea autonomia. Profitând de această ocazie, Cornel Grofşorean în încheiere a reliefat şi importanța programului gustian de cercetare şi dezvoltare centrat pe nevoile comunităților săteşti, a Fundațiilor Regale expresie a „*grijii Majestății Sale*" care fuseseră şi în Banat, prezentând câteva realizări semnificative şi desigur accente pe entuziasmul, idealismul şi voluntarismul monografiştilor bănățeni, care s-au mobilizat până în anul 1939, când abia atunci, prin prevederile legii, au fost remunerați.

Cornel Grofşorean nu a avut ocazia să prezinte referatul, însă prin faptul de a fi fost invitat cu o temă „*la cerere*" dovedeşte aprecierea de care se bucura ISBC ca „*filială*" între celelalte şi recunoaşterea meritelor acestui institut în intenția de a creea o replică a Școlii gustiene în Banat, de a cerceta într-o provincie specială prin istorie, cultură, mentalități, dar care se confrunta cu aceleaşi probleme ca şi restul țării.

Contribuția la proiectul european: Conferința de Pace

Amenințarea unui nou război plana deja după primul război mondial, astfel că ideea unei conferințe de pace, pe timp de pace, l-a preocupat pe Cornel Grofşorean încă din anul 1934. Ideea constituirii ISBC pentru studierea şi cunoaşterea situației minorităților s-a aflat în rezonanță cu afirmarea revizionismului statelor revanşarde, care uzaseră de toate căile şi metodele de propagare, exprimate succint de Grofşorean într-o scrisoare:

> „în anul 1926–1927 a început acțiunea intensiv revizionistă, atât internă, cât şi peste hotare. Pe la toate congresele, conferințele internaționale la Societatea Națiunilor, la Congresul Minorităților de la Geneva, s-a ridicat problema minorităților etnice din Europa, fiind România pretutindeni prezentată ca recalcitrantă, ca o barbară persecutoare a tot ceea ce este minoritar

https://biblioteca-digitala.ro

şi îndeosebi ce este maghiar. Această propagandă intensivă ascunsă de către Budapesta sub muşamaua ştiinţifică avuse repercusiuni dezastruoase asupra publicului din Banat, simţindu-se românii mereu ameninţaţi şi într-o perpetuă nesiguranţă, ceea ce a produs o morală scăzută faţă de acţiunile din ce în ce mai îndrăzneţe ale revizionişti lor interni şi externi"[903].

După 1930 se intensificaseră ameninţările din partea statelor revizioniste şi diplomaţia română trebuia să riposteze cu un plan de măsuri dinamic, care să asigure pacea în regiune, deşi de război încă nu putea fi vorba. Factorii politici implicaţi militau încă pentru strategii de apărare prin relaţii diplomatice şi alianţe, fără să anticipeze că în scurt timp va urma şi războiul. Un asemenea proiect, realizat prin eforturile ministrului de externe Nicolae Titulescu[904], a fost Mica Înţelegere din anul 1920 care avea drept scop contracararea politicilor revizioniste. Ea s-a fondat ca o reacţie defensivă a micilor state ameninţate de spectrul revizionismului, reprezentând concretizarea unui proiect pentru a-şi asigura graniţele, securitatea, de a rezista presiunilor revanşarde. Respectiva alianţă a acţionat ca un factor de stabilitate şi ordine, cu timpul dobândind un puternic caracter antinazist, antifascist, oferind marilor puteri prin modul de organizare şi acţiune un nou model de înţelegere şi relaţionare statală.

Prima referire a lui Cornel Grofşorean la o viitoare conferinţă de pace s-a făcut cu prilejul contopirii Universităţii din Oradea cu cea de la Cluj în anul 1934. Toate demersurile întreprinse de el începând cu fondarea ISBC au avut ca obiectiv consolidarea graniţei de vest ca minimă protecţie împotriva propagandei revizioniste care a urmat tratatelor de la Versailles. Ideea pregătirii pentru o conferinţă de pace când încă nu izbucnise războiul se înscria în logica preventivă, România se mai prezentase fără material documentar, iar dacă istoria se repeta existau riscuri cu consecinţe dramatice. Vecinătatea Banatului cu Iugoslavia şi Ungaria, ţări care îşi declaraseră explicit revizionismul şi manifestaseră atitudini revanşarde, îndemna la prudenţă în conturarea unor abordări diplomatice şi exprimarea unor intenţii la nivel guvernamental românesc. Această prudenţă a statului român a fost interpretată deseori ca indiferenţă de intelectualii aflaţi în regiunile vizate de politicile statelor vecine, Cornel Grofşorean numărându-se printre ei. Până la stipularea unor măsuri clare, el îşi făcea datoria

[903] DJCSAN, *Scrisoare către Eduard Slavcovschi*, 29 octombrie 1941, dosar 2014/1941, f. 1.

[904] Nicolae Titulescu (1882–1941), diplomat de carieră, profesor de drept, ministru, preşedinte al Ligii Naţiunilor, a fost exilat de regele Carol al II-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

avertizând de fiecare dată asupra pericolului. În anul 1934 discursurile de tip revizionist dobândiseră intensitate, deveniseră extrem de virulente şi se întâlneau în toate mediile, la nivelul instituţiilor publice, în discursul personalităţilor din diverse domenii, organizaţiilor militare, civile, de care Cornel Grofşorean, fidel cititor de presă în limba maghiară, era la curent[905]. Cunoştea în detalii această mişcare revendicativă şi gândea multiple acţiuni prin care să se preîntâmpine o criză în politica naţională. Grofşorean nu a fost singurul care anticipase că se va ajunge la politică de forţă, întreaga opinie publică conştientiza aceasta[906], însă a fost printre puţinii care au depăşit stadiul discursiv sau al manifestărilor de stradă, al dezbaterilor jurnalistice, importante şi acestea prin efectul produs de conştientizare a pericolului la adresa stabilităţii româneşti, ci a conceput un plan de acţiune menit să aducă informaţii care să ajungă pe masa negociatorilor, să servească drept fundament discuţiilor.

O primă încercare (1940)

Ascensiunea la putere a naţional-socialismului german şi alegerea lui Adolf Hitler cancelar, a agitat spiritele şi mai mult. Războiul era predictibil, iar România ca stat succesoral era o ţintă. În acest context, Cornel Grofşorean s-a gândit la o schemă care să genereze o documentaţie consistentă şi convingătoare cu privire la întreaga graniţă de vest. Începuse al doilea război mondial şi Cornel Grofşorean a conceput un plan de lucru în aprilie 1940, discutat probabil într-una din şedinţele de lucru ale institutului intitulat: *Plan de lucru al Institutului Social Banat-Crişana în vederea viitoarei conferinţe de pace*[907]. De la început se precizează că iniţiativa aparţine ISBC fără să fie rezultatul unei directive oficiale:

---

[905] Despre revizionism şi antirevizionism mai multe detalii în Liviu Lazăr, Cornel Grad, *Politica revizionistă a Ungariei în perioada 1918–1944. Antirevizionismul românesc din Transilvania*, „Istoria României Transilvania", II, Cluj-Napoca, Ed. George Barit, 1997, cap. VI, p. 1255–1394.

[906] Societatea civilă românească înregimentată în această mişcare a constituit Liga Antirevizionistă Română.

[907] A fost semnalat pentru prima oară de Dumitru Mărginean, Vasile Râmneanţu, *Câteva consideraţii asupra activităţii Institutului Social Banat-Crişana în perioada 1940–1944*, „Studii de istorie a Banatului", XVI/1992, p. 257–263, a mai existat un exemplar şi la Muzeul Banatului Montan şi publicat ca anexă la studiul semnat de Carmen Albert, *Contribuţia Institutului Social Banat-Crişana la <Programul pentru pregătirea materialului documentar de informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace>*, „Banatica", XV/2000, Reşiţa, p. 181–211

https://biblioteca-digitala.ro

„Institutul Social Banat-Crişana din Timişoara dându-şi seama de evenimentele grave ce s-au abătut în 1919 la Conferința de Pace, asupra Banatului, în urma lipsei de informațiuni precise şi documentare, a întocmit un plan de lucru pentru 1940 şi 1941, urmând ca să examineze atât realitățile prezente cât şi cele din trecut, culegând toate datele necesare în vederea unei sintetizări sociografice, monografice şi sociologice a evoluției firești aci, de-a lungul graniței de vest din nou contestată"[908].

Atât din planul conceput, cât şi din desfăşurarea ulterioară a evenimentelor rezultă că inițiativa era una personală, implicarea s-a realizat din dorința de a veni în ajutorul oficialilor, spre a nu se repeta situația de la precedenta conferință de pace când în problemele Banatului delegația României a fost complet nepregătită.

Structura planului cuprindea 11 secțiuni şi avea în vedere elementele care, dezvoltate, urmau să constituie părți ale unui volum dens, în care argumentele legate de unitate şi continuitate să prevaleze. Secțiunile se refereau la: unitatea economică, rolul bisericii în politica de independență a Ardealului şi Banatului, unitatea folclorului, muzica, istoria, problema juridică, problema geografică, istoria mineritului, istoria şcolii, literatura, arhitectura. Argumentele invocate pentru demonstrație deveneau contraargumente la tezele vehiculate de revizioniştii care doreau restabilirea situației dinaintea Unirii şi a încheierii tratatelor de pace, a revenirii vechilor granițe, a importanței imperiului, singurul în măsură să asigure un echilibru european precar în plin proces de destructurare. La aceste idei Cornel Grofşorean considera că trebuie aduse dovezi ştiințifice care să susțină punctul de vedere diplomatic românesc.

Satul bănățean[909] pregătit în anul 1939 a fost structurat pe patru capitole cu documentația realizată din surse bibliografice şi informații obținute din ieşirile în teren. Cornel Grofşorean a încercat în acest manuscris să prezinte satul bănățean aşa cum a rezultat în urma cercetărilor sociologice, ca inventar general al problemelor, aplicând procedeul de analiză detaliată, principiul pe care se întemeia de fapt întreaga activitate de cercetare monografică bănățeană.

Primele capitole erau dedicate istoriei Banatului începând cu prezența

[908] Carmen Albert, *Art. cit.* p. 193.

[909] A mai fost analizat în Carmen Albert, *Satul bănățean sau monografia unor probleme*, „Identitate şi alteritate Studii de istorie politică şi culturală", 5, editori C. Bărbulescu, I. Bonda, C. Cârja, I. Cârja, A. Sima, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2011, p. 245–255.

https://biblioteca-digitala.ro

românilor bănățeni, demonstrate de vestigiile arheologice, continuității populației, a specificului ocupațional încă din preistorie, cu accente pe stabilitate şi statornicie, teze contestate de statele revanşarde.

Demonstrația urmăreşte firul cronologic al evenimentelor secolului al XVIII-lea după cucerirea austriacă şi transformarea într-o provincie bine organizată şi apărată, până la instaurarea administrației maghiare. Ideea explicit formulată este aceea că, după acest moment, începe în istoria Banatului o perioadă critică, în care autoritățile au presat pe direcția maghiarizării prin şcolile de stat sub efectul legilor apponyene şi al rolului *„chinezului"*[910], care devine cu timpul un adevărat exponent al puterii de la Budapesta. Aceste politici au avut drept consecință distanțarea țăranului român de autorități şi apropierea de biserica ortodoxă şi şcolile confesionale, instituții care se străduiau să mențină limba română şi să formeze conştiința națională. Ultimul capitol este bazat exclusiv pe cercetările de teren şi dă nota de *„monografie de probleme"* întregului material. Sunt relatări privind lipsa de responsabilitate a funcționarilor care s-au îndepărtat de cetățeni, absența interesului public față de problemele ruralității, demagogie, pasivitate, politicianism cu exemple concrete din campaniile monografice. Revin temele care au constituit punctul de plecare pentru cercetarea denatalității/deznaționalizării, consecințele resimțite, influențele exercitate de diferitele grupuri etnice aflate în contact, aplicarea reformei agrare care a generat un şir de nemulțumiri şi care a constituit până în anul 1946 subiect de interes pentru institut, nevalorificat ştiințific însă.

Referirea la reforma agrară s-a făcut în urma observațiilor din teren, în special din zona Clisurii unde s-a constatat că în urma exproprierii Comunității de Avere[911], țăranii nu au fost împroprietăriți conform legii, aceştia ocupând terenuri în mod ilegal pentru care se aplicaseră amenzi şi contravenții. Exemplul a fost suficient pentru a începe o analiză a felului în care s-a aplicat legea în județele Caraş-Severin, Timiş-Torontal, Hunedoara, Arad fără să se finalizeze într-o monografie[912].

Cornel Grofşorean mai analizează în acest ultim capitol al memoriului

[910] Primarul unei localități.

[911] Comunitatea de Avere, creată în anul 1879 pentru administrarea fostelor proprietăți ale Regimentului grăniceresc, s-a desființat în anul 1948, mai multe detalii în monografia semnată de Ovidiu Laurențiu Roşu, *Comunitatea de Avere a fostului Regiment Grăniceresc româno-bănățean nr. 13 din Caransebeş*, Timişoara, Editura Cosmopolitan Art, 2010.

[912] La BJT se găsesc sute de imprimate completate referitoare la reforma agrară din județele menționate fără să fie prelucrate însă.

https://biblioteca-digitala.ro

principalele evenimente ale celor cinci regimuri de dominație, a coexistenței naționalităților aflate în competiție, a confluenței dintre tradiție și modernitate. Reușește într-adevăr o monografie-sinteză a problemelor constatate de-a lungul timpului cu observații inteligente, ce denotă rațiunea pragmatică a întregii cercetări, mai puțin latura propagandistică sau a demonstrației istorice, așa cum ar fi fost necesar la nivel de tratative de pace. Materialul se concentrează mai ales în ultimul capitol pe o informare corectă, utilă a decidenților în administrație, înscriindu-se pe linia monografiilor realizate, publicate integral sau parțial. Doar primele două capitole ar putea fi considerate potrivite pentru misiunea asumată, a participării la negocieri. Este puțin probabil că pe delegații la tratative i-ar fi interesat problemele satului bănățean, așa cum erau prezentate, în lipsa unui model de redactare însă, a unei coordonări și ca rezultat al unui proiect personal, acesta a fost rezultatul. El a constituit mai mult un exercițiu pentru viitorul proiect de participare la Conferința de Pace unde ISBC a fost cooptat oficial, înscriindu-se de data aceasta într-un program organizat.

Studiul este interesant și din perspectiva imagologiei și a alterității, autorul recurgând la memorie, la durata lungă a istoriei, la reprezentări ale *„celuilalt"* aflat în diferite ipostaze. Fiecare grup etnic în Banat și-a construit în procesul de relaționare cu alte grupuri anumite reprezentări, au alimentat la nivelul imaginarului atât imagologia proprie, cât și a *„celorlalți"* cu elemente negative sau pozitive, atribuite în funcție de modul și sensul în care s-a desfășurat dialogul intercultural. Din această perspectivă toate contribuțiile lui Cornel Grofșorean cu memorii reflectă și această dimensiune a clișeelor, stereotipurilor și imagologiei, pe care le constată în relatările unor autori, dar pe care le practică și el pe alocuri.

Chiar dacă această inițiativă personală era singulară, Cornel Grofșorean a anunțat oficialii de la București, anexând planul de lucru, propunând o acțiune concertată cu un *„organ de coordonare"*, dându-și seama că dacă proiectul s-ar extinde la scară națională și materialul ar trebui prelucrat, atunci cine ar fi mai potrivit decât Ministerul Propagandei, căruia i s-a și adresat. A avertizat chiar că timpul este scurt de maxim 2–3 ani, iar materialul redactat într-o manieră accesibilă trebuie, după o selecție, publicat în mai multe limbi străine, pentru a informa opinia publică europeană. Scopul fiind unul politic, trebuia astfel redactat pentru a servi acestui interes[913].

La București se constituise din octombrie 1939 o comisie în cadrul

[913] Carmen Albert, *Art. cit.* p. 200–201.

https://biblioteca-digitala.ro

Subsecretariatului de Stat pentru Minorități având ca scop colectarea materialelor pentru viitoarea conferință de pace, atribuții transferate apoi Ministerului Afacerilor Străine[914]. De la acesta au sosit între timp îndrumări, astfel încât Cornel Grofşorean a făcut doar câteva completări. Lucrările întocmite urmau să fie publicate de fiecare regională a ICSR conform unor cerințe stabilite. Evenimentele s-au precipitat însă, negocierile cu Ungaria au intrat într-un punct nevralgic, pretențiile acesteia de schimbare a graniței au fost inacceptabile pentru România, urmând a fi discutate în cadrul altei întâlniri la Turnu-Severin. Întâlnirea bilaterală urma să se producă în luna august 1940, deci lucrurile trebuiau urgentate.

Grofşorean a fost chemat la Ministerul Afacerilor Străine, unde se constituise o comisie formată din diplomați şi miniştri, pentru a discuta problemele ce vor constitui obiectul întâlnirii de la Turnu-Severin. De Banat trebuia să se ocupe ISBC[915]. Timpul era scurt şi totul trebuia concentrat în jurul revendicărilor teritoriale ale Ungariei care priveau Transilvania şi Banatul. Cornel Grofşorean avea planul pregătit, în concordanță cu cele stabilite la Bucureşti, alături de care ataşase completări la propunerea lui Silviu Dragomir care îl vizitase la Timişoara[916]. Cum în situația creată se cerea o mobilizare rapidă, Grofşorean l-a contactat şi pe Octavian Lupaş de la filiala Arad pentru a-l include în echipa raportorilor, dându-i indicații asupra dimensiunilor studiului şi a esenței ce trebuia cuprinsă[917]. Octavian Lupaş fusese şi el contactat de acelaşi minister în 14 iulie, dar până la 1 august când trebuiau finalizate cele două memorii, nu mai era timp[918]. În lipsa unui model era destul de dificil să se contureze structura unei asemenea documentații, totuşi unele memorii s-au redactat şi dacă tot s-au finalizat, urmau să fie incluse în volumul monografic al cercetărilor de la Bozovici din Valea Almăjului. Toate sugestiile lui Cornel Grofşorean din planul de lucru aveau sens, în condițiile în care pacea viitorului apropiat nu era una „*dictată*" fără nicio documentație, ceea ce spera să nu se întâmple, puterile beligerante având inteligența să evite un al doilea Versailles[919].

---

[914] *Pacea de mâine*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice Petre Otu, Bucureşti, Ed. Militară, 2006, p. 13.

[915] AMBM, Cornel Grofşorean, *Memoriu către Baroul avocațial*, 30 aprilie 1945, MD 34/9746.

[916] Anton Golopenția, *Rapsodia* ...III, p. 324.

[917] Carmen Albert, *Art.cit.*, p. 201.

[918] Octavian Lupaş trebuia să redacteze: *Cultura românească în regiunea Aradului* şi *Voievozi şi cnezi români în județul Arad*, BJT, *Scrisoare către Cornel Grofşorean*, 14 iulie 1940, vol 46, f. 1.

[919] Carmen Albert, *Art. cit*, p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro

Tratativele de la Turnu-Severin între România şi Ungaria începute la 19 august au eşuat[920], România respingând categoric pretenţiile ţării vecine, ceea ce a creat premisele unei crize naţionale. A urmat Dictatul de la Viena în 30 august 1940, cu cedările teritoriale cunoscute, confirmându-se previziunile lui Cornel Grofşorean asupra politicii de forţă şi a modificării graniţelor statelor succesorale, fără negocieri, făcând inutil efortul depus de ISBC şi diplomaţia română. Ultimul studiu semnat de Ion Stoia-Udrea din seria memoriilor a fost trimis în 21 august după evenimentele de la Turnu-Severin, dar Bucureştiul a răspuns *„nu mai este necesar"*, considerându-se tardiv. Cornel Grofşorean avea însă punctele lui de vedere, scriindu-i optimist lui Mihail Manoilescu, că, nefiind un tratat de pace definitiv, ci unul provizoriu obţinut prin dictat, efortul trebuie continuat[921]. Contribuţia lui Cornel Grofşorean nu s-a limitat doar la ideea şi managementul acţiunii, ci a avut şi această contribuţie personală redactând memoriul-sinteză *„Satul bănăţean"* înainte de succesiunea evenimentelor care au dus la întâlnirea de la Turnu-Severin. Era redactat pentru o eventuală situaţie în care s-ar fi hotărât destinele ţării, o pace care s-ar fi încheiat mai devreme sau mai târziu[922].

„Pacea de mâine" (1946)

Întregul efort din anul 1940, prilejuit de acţiunile de protecţie al frontierelor, a fost continuat în cadrele mai largi ale unui proiect de extensie naţională în anul 1943. Institutul de la Timişoara era considerat, pe bună dreptate, o forţă ştiinţifică redutabilă, cel puţin în domeniul ştiinţelor sociale din întreaga zonă de vest. Era singura instituţie care putea organiza o cercetare cu caracter interdisciplinar de o asemenea complexitate. Astfel ISBC a fost inclus proiectului elaborat şi realizat în cadrul „Biroului Păcii", care funcţiona deja după 16 iunie 1942[923].

Dictatul de la Viena şi consecinţele sale i-au determinat pe politicienii români să se mobilizeze pentru pacea ce va urma sfârşitului războiului, aceştia fiind mult mai atenţi în calcularea şanselor de viitor pentru o pace durabilă, în care pretenţiile României să fie satisfăcute. Pacea trebuia

[920] Valeriu Pop, *Amintiri politice*, Bucureşti, Ed. Vestala, 1999, p. 236–236, Idem, *Bătălia pentru Ardeal*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1992, p. 76.

[921] Carmen Albert, *Art. cit*, p. , p. 202.

[922] Pe marginea manuscrisului Cornel Grofşorean scrisese *„deocamdată neutilizabil"*!

[923] Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii". Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor României şi realizarea unor bune relaţii în Balcani (1942–1943)*, „Europa XXI", t. I-II/1992–1993, p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro

gândită din timp, experiența anului 1940 fiind încă resimțită extrem de dureros. La 18 mai 1942 Mihai Antonescu[924], în dubla sa calitate de vicepreşedinte al guvernului şi titular la departamentul Afacerilor Străine şi Propagandei Naționale, a decis începerea pregătirilor pentru o intensă propagandă internațională şi totodată, în anumite coordonate, de a fixa revendicările la Conferința de Pace. În 16 iunie 1942 s-a constituit Biroul Păcii, stabilindu-se comisiile componente formate din nume sonore ale ştiinței româneşti, îndeosebi istorici, care avea rolul de a pregăti materialul pentru pacea viitoare[925].

La Timişoara interesul pentru această problemă s-a reafirmat în anul 1942 luna noiembrie, când Ion Veverca[926] a expus necesitatea întocmirii unei lucrări sintetice despre rolul Banatului în România după anul 1918. Cornel Grofşorean a avut câteva completări pertinente pe care le-a expus, ceea ce a atras atenția rezidentului regal Alexandru Marta[927], care i-a sugerat lui Silviu Dragomir[928] ideea ca problemele bănățene să revină ISBC, afirmat de câțiva ani ca institut de cercetări[929] şi care exersase deja ideea de participare la asemenea proiecte. Astfel în 5 aprilie 1943, într-una din şedințele institutului prezidată de Cornel Grofşorean, s-a constituit colectivul ce urma să se ocupe de „*Programul pentru pregătirea materialului documentar de*

[924] Mihai Antonescu (1904–1946) politician cu doctorat în drept, a fost ministru de mai multe ori, condamnat la moarte de autoritățile comuniste şi executat.

[925] Gheorghe Buzatu, *Drepturile şi interesele României în perspectiva reglementărilor potbelice* „România în ecuația războiului şi a păcii", Bucureşti, Ed. Mica Valahie, 2009, p. 25–28.

[926] Ion Veverca născut în anul 1912 la Dalboşeț, (Caraş-Severin), absolvent al Academiei Comerciale din Bucureşti, doctorat în Germania, din anul 1940 a devenit directorul Băncii Timişoara. A publicat numeroase lucrări în specialitatea economică, a participat şi la redactarea Enciclopediei României.

[927] Alexandru Marta (1870–1965), avocat, magistrat cu o carieră de excepție, născut la Căprioara (Arad), studii de drept la Budapesta, judecător, consilier de Tablă Regească la Curtea de Apel din Szeged, primul preşedinte român al Curții de Apel din Timişoara. A fost în anul 1938 Rezident Regal al ținutului Timiş.

[928] Silviu Dragomir (1888–1962), reputat istoric, politician, născut la Gurasada (Hunedoara), membru al Academiei Române, studii secundare la Blaj şi Novi Sad, doctorat în teologie la Cernăuți, profesor la Universitatea din Cluj, a participat la Adunarea Națională de la Alba-Iulia, ministru, s-a specializat în problema minorităților, arestat de autoritățile comuniste a fost întemnițat la Sighet, mai multe detalii în Sorin Şipoş, *Silviu Dragomir-istoric*, Ediția a II-a adăugită, prefață de Ioan-Aurel Pop. Oradea, Ed. Universității din Oradea, 2008.

[929] Apariția unor lucrări revizioniste a declanşat reacția Institutului prin revista sa, astfel că poziția acestui institut şi a directorului revistei Cornel Grofşorean erau binecunoscute. La aceasta s-a mai adăugat şi implicarea în evenimentele care au precedat tratativele de la Turnu-Severin.

https://biblioteca-digitala.ro

informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace"[930]. Aurel Cosma jr. i-a explicat lui Cornel Grofşorean detaliile, fixând şi locul Banatului în acest organism constituit. La Ministerul Afacerilor Străine se constituiseră două comisii, una restrânsă, „Biroul Păcii" de vreo 10 membri, care sub directivele Ministerului selecţiona materialul documentar pentru comisia a doua, numită şi Comisia Mare, aceasta din urmă compusă din aproximativ 60 de membri miniştri, profesori universitari, preşedinţii academiilor şi instituţiilor importante, cu care va lua legătura Cornel Grofşorean. Silviu Dragomir urma să se ocupe de Transilvania, iar materialul documentar al Banatului urma să fie verificat şi coordonat de Silviu Dragomir, Petru Nemoianu şi Aurel Cosma jr[931]. Propunerea de participare a ISBC la un eveniment de o asemenea importanţă era onorantă, demonstrând că încrederea în potenţialul acestuia era mare, realizările erau cunoscute şi apreciate la nivel naţional[932].

Programul a fost conceput la Bucureşti cuprinzând un număr de 174 de obiective din diverse domenii, sarcina atingerii acestora revenind institutelor de cercetare şi universităţilor[933]. În acest plan a fost implicat şi ISBC. Din multitudinea de obiective au fost selectate câteva aplicabile Banatului, constituindu-se şi subcomisia care avea rolul de a duce la îndeplinire realizarea programului.

Cornel Grofşorean făcea parte iniţial din comisia economică, ulterior îl regăsim la cea social-politică şi culturală, mult mai apropiate de preocupările lui. Toţi raportorii urmau să trimită memoriile până în data de 25 iulie 1943[934]. Tematic lucrările s-au grupat „*pe probleme*", păstrându-se specificul abordării inaugurate la înfiinţarea institutului[935].

Temele se încadrau celor din vastul program naţional consultat de Cornel Grofşorean din care s-au selectat acele obiective care se raportau la Banat:

Cap. II punct 5: Unirea de la 1918 şi progresele realizate sub stăpânirea românească;

---

[930] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Raport*, 21 martie 1943, dosar 97/1943, f. 1–4.

[931] SJCSAN, *Scrisoare de la Aurel Cosma jr*, dosar 211/1943, f. 1–2.

[932] Detalii despre ISBC şi Conferinţa de Pace şi în studiul semnat de Carmen Albert, *Participarea Institutului Social Banat-Crişana la elaborarea documentaţiei pentru Conferinţa de Pace (1940–1946)*, „Studii bănăţene", Timişoara, Ed. Mirton, p. 451–471.

[933] Gheorghe Buzatu, *Op. cit.*, p. 30.

[934] SJCSAN, *Scrisoare către Ion Vlădescu* din 17 iulie 1943, dosar 97/1943, f. 8.

[935] Problemele s-au structurat în: sanitare, culturale, administrative, economice, social-politice.

https://biblioteca-digitala.ro

Cap. III, p. 1: Istoria Banatului;

Cap. IV, p. 18: Istoria minorităților etnice din punct de vedere al migrației acestora.

Cap. VI: Ce a făcut România cu minoritățile şi ce a făcut Ungaria cu naționalitățile sale; p. 22: România stat religios;

Cap. XIX, p. 1 Problema Banatului; p. 10. Elementul german din România; p. 213: Realizările în județul Caraş; p. 224: Realizările în jud. Severin; p. 229: Realizările în jud. Timiş-Torontal; p. 234: Presa minoritară din România (1918–1940); p. 235: Învățământul minoritar în Transilvania sub unguri şi români[936].

Programul a fost aprobat de Silviu Dragomir, de primul-ministru, iar lucrările trebuiau depuse până cel târziu la 1 august 1943. S-a făcut distincția între memoriile care trebuiau finalizate în luna iulie şi materialul propagandistic care se construia pe aceste memorii în august, acesta din urmă fiind destinat informării delegaților la Conferința de Pace[937].

Cornel Grofşorean s-a străduit să adapteze la posibilitățile Institutului cerințele stabilite la Bucureşti prin vastul program cu memorii (rapoarte), implicându-se în constituirea comitetului de acțiune, activității de secretariat, sugerând colaboratori, realizând un inventar al problemelor ce vor urma să fie analizate, programarea şedințelor de lucru, colectarea materialelor realizate. Se reedita aceeaşi situație de la înființare când după modelul ISR trebuia constituit ISBC. În Banat erau situații particulare, deci planul de măsuri adoptat la Bucureşti în cazul păcii trebuia şi el particularizat. Cornel Grofşorean înțelegând dificultatea demersului, mai ales în lipsa logisticii necesare, se plângea într-o scrisoare că în Banat nu este ca la „*centru*" acolo sunt specialişti „*faci planul, apoi îți alegi omul*". În Banat este invers: „*ai omul de specialitate înscri subiectul în program*"[938]. A propus de asemenea discutarea memoriilor stabilind prima şedință la 15 aprilie 1943, sugerând noi colaboratori ca Petru Râmneanțu, Anton Golopenția şi Constatin Daicoviciu, personalități recunoscute, originari din Banat[939].

[936] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 206.

[937] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Raport,* 21 martie 1943, dosar 97/1943, f. 2.

[938] SJCSAN, *Scrisoare de la Cornel Grofşorean*, dosar 97/1943, f. 2–3.

[939] Majoritatea celor propuşi erau personalități locale, specialişti, foşti sau actuali membri ai ISBC, alături de care regăsim nume sonore ale unor specialişti cu care au colaborat sau se aflau temporar la Timişoara după Dictatul de la Viena: Victor Stanciu, Ion Luca Ciomac, Ion Negru, Nicolae Tomiciu, St. Manciulea, Sabin Evuțianu, Victor Motogna, Filip Morariu, Gheorghe Cotoşman, Emil Botiş, Morariu, Ardeleanu. Nu toți au rămas până la final, autorii rapoartelor au fost: Leonte Munteanu, E. Pocreanu, Al. Buteanu,

https://biblioteca-digitala.ro

Silviu Dragomir urma să supervizeze întreaga activitate de la Sibiu[940]. Cornel Grofşorean preşedinte al ISBC, redevenind instituție autonomă, a gestionat în detaliu proiectul, a stabilit după cum s-a văzut lista participanților, a comunicat cu organizatorii, a făcut propuneri de teme, a corectat ciornele materialelor trimise, a sugerat inclusiv raportorilor idei pe care să se fundamenteze demonstrația, funcționând ca o interfață între organizatorii de la Bucureşti- Mihai Antonescu, Silviu Dragomir, Zenovie Păclişan[941], lideri regionali – Alexandru Marta, Aurel Cosma jr. şi autori, sesizând diferite aspecte metodologice, având obiecții, făcând recomandări[942].Trebuia păstrată esența acțiunii, demonstrarea faptului că de la instaurarea administrației româneşti după 1918 respectivele domenii au evoluat, societatea nu a rămas imobilă, demontând tezele maghiare care accentuaseră ideea superiorității propriei administrații până la Unirea din 1918 şi a incapacității de guvernare a românilor.

Relațiile generate prin acest proiect nu au fost întotdeauna cordiale, au existat tensiuni, nemulțumiri, neclarități, confuzii. Era un plan extrem de vast, au apărut ca atare inerente disfuncționalități. Chiar traseul canalelor de comunicare era lung şi sinuos. Corespondența ilustrează persoane diverse cu care a luat contact Cornel Grofşorean, oficiali aflați pe diferite niveluri de autoritate fiecare cu anumite concepții, având percepții diferite, unii criticând chiar planul – cadru gândit de Mihai Antonescu[943].

Un subiect de dispută a fost termenul de predare al lucrărilor şi temele solicitate. Se ştia de 20 iulie, apoi 25 iulie pentru a avea timpul necesar

---

Sabin Evuțianu, Traian Topliceanu, Aurel Ciupe, Marius Moga, Dimitrie Linția, Melentie Șora, Gheorghe Cotoşman, Traian Birăescu, Vasile Deheleanu, Sabin Indrieşu, Ilie Ruzmir, A.E. Peteanu, Ion Luca-Ciomac, Ioan Oltenski, Ion Caraminu, Ion Stratul, Tiberiu Cristea, Silviu Dragomir, Ion Negru. Secția istorică a ISBC şi-a propus un volum dedicat istoriei Banatului de către autorii: Victor Motogna, Ion Negru, Traian Popa, Șt. Manciulea, Valeriu Șotropa, Traian Birăescu, Cornel Corneanu, I.V. Daşchivici, Alexandru Borza. Și acest volum trebuia finalizat tot în acest spirit demonstrativ.

[940] Despre relația lui Silviu Dragomir cu bănățenii vezi Carmen Albert, *Contribuția Banatului la „Pacea de mâine" în corespondența lui Silviu Dragomir*, „Sargeția", VIII/2017, p. 335–347.

[941] Zenovie Păclişanu (1886–1957), istoric, teolog, născut la Straja (Alba), absolvent al Facultăților de Teologie de la Budapesta şi Viena, membru corespondent al Academiei Române, a fost preocupat de istoria bisericii unite cu Roma, istoria românilor în epoca luminilor, a decedat în timpul unei anchete a securității.

[942] Se pot observa şi acum pe textul manuscriselor corecturile lui Cornel Grofşorean atât de formă cât şi de fond.

[943] Petre Otu, *Pacea de mâine*, Bucureşti, Ed. Militară, 2006, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

până la 1 august când s-ar fi realizat sintezele. Raportorii a întârziat predarea lucrărilor şi Grofşorean a încercat să obţină o prelungire apelând la înţelegerea lui Aurel Cosma jr. ca să intervină pe lângă Mihai Antonescu. Răspunsul lui Antonescu a fost tranşant: *„Nu se poate trece peste 1 august. Dacă nu se angajează la acest termen, dăm altora însărcinarea"*[944]. În această situaţie s-a văzut nevoit să ceară Ministerului Propagandei ca, de la nivelul său de autoritate, să se ceară lucrările. La această adresă îi răspunde Zenovie Pâclişanu în 31 iulie, că din toată lista lucrărilor ce reveneau prin proiectul general bănăţenilor, Ministerul Propagandei nu mai era interesat decât de cele patru semnate de Cornel Grofşorean, ceea ce a fost de natură să-l nemulţumească profund. Dacă nu era nevoie de aceste lucrări, pentru ce a fost pus în situaţia să solicite atâta efort atâtor oameni? Oricum, la 6 august, reuşise să trimită o mare parte din rapoarte, în câte trei exemplare. Avea motive de mulţumire căci, în general, se putea vorbi de o realizare importantă. Este adevărat că nu s-a angajat decât la acele domenii în care avea specialişti şi aceasta se vede în calitatea lucrărilor. Deşi nu par, ele, evident, au angajament politic, sunt utile scopului general pentru care s-a înfiinţat Biroul Păcii:

> „Noi nu ne-am angajat la alte lucrări cum V-am comunicat şi verbal şi în scris, deoarece pentru alte probleme nu avem specialişti. La ce ne-am obligat însă am deslegat cu vârf şi îndesat: am combătut teza maghiară (acceptată şi colportată de şvabi) referitoare la incapacitatea de guvernare a elementului românesc. Teză ce pe la noi, aici la graniţă, ne interesează mai mult. Teză ce nicăieri nu se putea combate mai strălucit căci niciunde în Ţară nu s-a făcut atâta ca aici. Aceasta am dovedit-o. Trebuie numai citite memoriile cari par numai că sunt lipsite de obiectivul politic... Memoriile mele şi al d-lui Topliceanu sunt absolut de ordin politic, dar şi ceilalţi raportori au atins mereu acest obiectiv... Luaţi-Vă d.e. osteneală ca să citiţi monografia Întreprinderii Electromec(anice) (numai subtragerile mele în roşu) pentru a Vă forma un tablou asupra enormei evoluţiuni a oraşului Timişoara, faţă de trecut. Aceasta nu e politicum? Numai vorbăria goală, fără documente este politicum?[945]".

Ar fi bine, spune el, ca rapoartele sosite din Banat să fie încredinţate unor referenţi ai ministerului, care să redacteze apoi rezumate de numai 4–5 pagini, dar cu trimiteri precise la lucrările de bază, încât delegaţii la

[944] SJCSAN, *Scrisoare către Cornel Grofşorean*, 5 iunie 1943, dosar 211/2943, f. 3.
[945] Carmen Albert, *Documentele...*, II, p. 107–108.

https://biblioteca-digitala.ro

Conferința Păcii să se poată orienta rapid. Ar fi făcut-o şi pe aceasta la Timişoara, dar timpul a fost mult prea scurt şi pe de altă parte, de aici încolo este vorba de o treabă oficială. Se vede clar că Grofşorean este stăpânit de sentimentul datoriei împlinite, dar şi de grija pentru soarta lucrării, o monografie în fond a Banatului contemporan. Era convins ca lucrările reflectă fidel situația regiunii, iar ei, autorii, au conştiința împăcată. Propune ca memoriile să fie depuse în câte un exemplar la fiecare minister, la direcțiile de studii în eventualitatea că va fi nevoie de ele când se va pune în discuție chestiunea Banatului[946]. Era evident iritat de faptul că atâta muncă se poate irosi, doar pentru că unii credeau că nu este nevoie de detalii, încercând să simplifice planul-cadru aprobat, când de fapt era nevoie de un *„maxim de randament"* într-o chestiune extrem de sensibilă şi importantă.

În anul 1944 activitatea Biroului Păcii a încetat, contextul internațional se modificase radical, România avea de înfruntat o situație pentru care oamenii de ştiință, diplomații şi politicienii nu se pregătiseră, cu armata rusă victorioasă şi cea germană, fosta aliată, învinsă. Materialele redactate de bănățeni au devenit inutile, nu însă şi informația conținută, rezultat al unui efort intens de documentare şi analiză[947]. Ele sunt o dovadă a seriozității autorilor, colaboratori şi membri ISBC, a realizărilor româneşti după unire, precum şi implicării cu promptitudine, a răspunsului de nivel înalt al bănățenilor care, racordați la un plan de anvergură națională, s-au achitat cu profesionalism.

Partea ce i-a revenit lui Cornel Grofşorean a fost destul de consistentă, dacă este să evaluăm doar cantitativ contribuția sa. A avut cele mai multe studii din toată echipa de raportori, documentate după cele mai noi apariții editoriale, luând în discuție ipoteze, clişee, prejudecăți vehiculate în istoriografia europeană sau națională. Materialele rezultate nu puteau fi redactate fără incursiuni în istorie, ceea ce se va reflecta apoi în constituirea la nivelul ISBC a unei noi secții, cea de istorie şi în proiectul realizării istoriei Banatului[948]. Pentru aceasta se coagulase o echipă de istorici, profesori universitari de la Cluj, aflați la Timişoara în refugiu, intelectuali din Banat, un necesar care să acopere fiecare epocă, din care să rezulte sintezele[949].

Cornel Grofşorean s-a anunțat cu teme la secțiunea probleme culturale

---

[946] *Ibidem* p. 109.

[947] Memoriile bănățenilor, câte s-au păstrat vor constitui cuprinsul vol. III al colecției *Documentele Institutului Social Banat-Crişana*, aflat în pregătire de către subsemnata.

[948] Carmen Albert, *Op. cit.*, p. 189.

[949] *Ibidem*, p. 153.

https://biblioteca-digitala.ro

şi social-politice[950]: *Mişcări culturale în sud-estul european*[951], *Istoricul colonizărilor germane*[952], *Problema germană*[953], *Problema maghiară*[954], *Situaţia românilor din Banat în decursul sec. al XVIII-lea*[955], *Situaţia politică şi culturală a minorităţilor etnice din România la finea anului 1930*[956] şi *Banatul de altă dată şi de totdeauna*[957].

În continuare ne propunem o prezentare pe scurt a contribuţiilor sale la *„pacea de mâine"*[958]. Studiile semnate de el, destinate conferinţei de pace din 1945 poartă amprenta deja a experienţei, a exerciţiului de redactare adaptat conjunctural la un mediu mult mai pregătit pentru finalul războiului, spre deosebire de *Satul bănăţean* care a fost o încercare destinată întâlnirii de la Turnu Severin între România şi Ungaria.

Mişcări culturale în sud-estul european[959] este un subiect ce se cerea abordat datorită contextului istoric creat prin alianţa României cu Germania, ceea ce a influenţat şi concepţia autorului. Era dificil de teoretizat în situaţia în care nu se cunoşteau învingătorii. La data respectivă Germania dicta regula jocului, iar România era aliata ei, deci trebuia câştigată bunăvoinţa acestui stat, inamicul real fiind Ungaria. Cu un vădit ton polemic, argumentele lui Grofşorean sunt orientate spre demonstrarea compoziţiei culturii româneşti, ca fiind rezultată din contopirea elementelor originale cu modele culturale preluate critic, în speţă cultura germană, care a influenţat toate popoarele din evul mediu în special din epoca modernă. Nici chiar cultura maghiară nu a scăpat acesteia, fiind clar un produs al celei germane. Toată demonstraţia lui Cornel Grofşorean este stimulată de apariţia febrilă a lucrărilor maghiare publicate în Germania cu conţinut revizionist. Era informat, citise şi acum a profitat de situaţie să dea un răspuns. A făcut în

---

[950] Cornel Grofşorean, *Banatul de altă dată şi de totdeauna*, Timişoara, 1946, p. 8.

[951] Publicată în două numere ale „RISBC", XI/ 1943 iunie, p. 473–504 şi XIII/1944, ian-aprilie, p. 1–68.

[952] Publicată sub titlul *Istoricul colonizărilor germane în sec. al XVIII-lea*, „RISBC" XV/1946, iulie-dec., p. 60–127.

[953] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Imperialismul german*, dosar 215/1943, f. 6.

[954] AMAE, Fond Transilvania, Cornel Grofşorean, *Imperialism maghiar*, vol. 374, f. 301.

[955] Publicat în „RISBC", XIII/1944, ian-aprilie, p. 161–201.

[956] Publicată în broşură separată în 1944 şi în „RISBC" XI/1941, ian-apr., p. 58–92.

[957] Publicat în volum separat, *Banatul de altă dată şi de totdeauna*, Timişoara, 1946.

[958] Expresia este întâlnită în documentele publicate de Petre Otu, *Op. cit.*

[959] Comentat pe larg în studiul semnat de Carmen Albert, *Participarea Institutului Social Banat-Crişana la elaborarea documentaţiei pentru Conferinţa de Pace (1940–1946)*, „Studii bănăţene", Ed. Mirton, Timişoara, 2007, p. 451–471.

https://biblioteca-digitala.ro

acest studiu referire la multe apariții editoriale europene, realizând adevărate recenzii, invocate pentru a-şi demonstra punctele de vedere. Analiza este spațial dispusă pe cercuri, de la centrul european, la cel național şi apoi provincial, uneori suprapunând planurile. Pentru ca pledoaria să fie credibilă a apelat la argumente din istoriografia germană, a statului potențial învingător, dar revine apoi la spațiul românesc, cu accent pe cultura scrisă, cărțile vechi şi circulația lor, căile de pătrundere spre Banat a cărților bisericeşti care au contribuit şi ele la clădirea unității româneşti. Ca să dea o mai mare greutate afirmațiilor sale, a realizat şi o listă pe localități a distribuției cărților vechi în regiunea bănățeană, făcând precizări interesante cu privire la influențele culturale din timpul reformei religioase, sesizând aspecte inedite în domeniul culturii, subtilități care se vor constitui în teme de cercetare extinse mai târziu în istoriografia română.

Studiul este de mari dimensiuni, are structura unei enciclopedii şi datorită listei de personalități care s-au evidențiat în decursul istoriei bănățene, pe care Grofşorean a integrat-o, sesizând lipsa unei asemenea lucrări la nivel provincial. Deşi este conceput ca un răspuns lobby-ului maghiar şi, pare, extrem de critic la adresa istoriei Ungariei, Cornel Grofşorean recunoaşte fără nicio urmă de ironie şi calități ale poporului vecin, cel mai evident, talentul politic cu care românii nu sunt prea bine înzestrați:

> „O mână de oameni, nomazi, străini în mijlocul Europei, fără cultură proprie, au ştiut să se mențină una mie de ani, creindu-şi, prin exproprierea talentelor străine, îndeosebi a popoarelor subjugate o cultură, dacă nu proprie, dar una difuzată în limba lor. Și aceasta nu este un lucru mic. Noi socotim o adevărată enigmă: dăinuirea poporului maghiar în mijlocul Europei"[960].

Este un studiu de istorie culturală cu frecvente întoarceri în trecut până în evul mediu, demonstrația neputându-se realiza fără explorarea duratei lungi, studiu care urma să fie inclus în preconizata monografie a Banatului.

Participarea lui Cornel Grofşorean la capitolul social-politic s-a concretizat într-un studiu de asemenea de mari dimensiuni, cel mai important până atunci în istoriografia noastră, despre colonizările germane intitulat: *Istoricul colonizărilor germane în sec. al XVIII-lea*[961], publicat mai târziu, ulterior datei de predare. El face parte din seria destinată Biroului Păcii, dar şi publicului larg, opiniei publice a cărei forță un sociolog o înțelegea perfect.

[960] Cornel Grofşorean, *Mişcările culturale în sud-estul european* „RISBC", XIII/, 1944, ian-aprilie, p. 17.

[961] Idem, *Istoricul colonizărilor germane în sec. al XVIII-lea*, Timişoara, 1946, 68 p.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografia cercetată şi invocată este, desigur, în primul rând germană, dar şi română, maghiară şi sârbă. Lista bibliografică pe această temă s-a extins în anii războiului cu teme noi, susținând, în fond, confruntările politice şi militare în desfăşurare. Colonizarea germană devenise un subiect relevant în acest sens. Scopul publicării atâtor lucrări, mai ales în Germania, nu era unul ştiințific, ci de propagandă care sprijinea şi motiva acțiunea Reichului în Bazinul Dunărean. Se urmărea, pregătirea opiniei publice pentru lansarea faimosului plan, acel „*Donauland*" german în care popoarele sud-est europene, inclusiv românii bănățeni, nu ar fi avut loc[962]. Punctul de plecare al acestei istoriografii pornea, exagerând cu bună ştiință, de la mitul privind rolul civilizator al colonizării şi ponderea numerică extrem de slabă a băştinaşilor, motive ce se regăseau în mai toată istoriografia germană privitoare la Banat. Desigur, această propagandă a stârnit neliniştea populației româneşti. Acestei îngrijorări îi răspunde studiul lui Grofşorean, care încearcă să fixeze o poziție, un punct de vedere românesc asupra acestei chestiuni. O face la rândul său de pe o poziție vădit partizană susținând cu înflăcărare tezele istoriografiei româneşti privind latinitatea şi continuitatea, dar întemeindu-se şi pe argumentul, mult mai puternic al demografiei, Banatul dispunând întotdeauna de o majoritate românească. Lucrul acesta încă nu-l negase nimeni!

Dincolo de tonul polemic şi atitudinea vizibil implicată, Cornel Grofşorean reuşeşte să introducă în circuitul istoriografic puncte de vedere surprinzătoare şi demne de a fi verificate, dar şi documente necunoscute, să pună sub semnul întrebării formule ce păreau unanim acceptate, să demonstreze falsitatea altora şi afilierea la expansionismul german. În planul său, discuția asupra colonizării trebuia să dea dimensiunea lungă unei probleme scrutată prea adesea doar prin fantele conjuncturii şi evenimentului. Urma să dea unei relații fundamentale adâncime şi deci perspectivă istorică. Îşi asuma acest efort în lipsa unei veritabile grupări de istorici români bănățeni. Intuise că secolul al XVIII-lea a schimbat fundamental statutul provinciei, că direcții stabilite atunci au fixat traiectul pentru multă vreme şi că fizionomia Banatului modern s-a stabilit, în trăsăturile principale atunci. De acum înainte Banatul va aparține fără dubii Europei Centrale şi ritmurilor sale. Schimbările suportate au fost dramatice, traumatizante, chiar profunde şi unele ireversibile.

---

[962] Alexandru Marta, *Cuvânt Înainte* la cartea lui C. Grofşorean, „Banatul de altă dată şi de totdeauna. Sinteza problemelor istorice şi social-politice", Timişoara, 1946, p. (1).

https://biblioteca-digitala.ro

Prima parte a studiului este menită unei demonstrații despre latinitatea Banatului, a continuității românești în veacurile evului mediu până la cucerirea austriacă, a regimului politic instaurat de noii ocupanți. Intenția era aceea de a evidenția faptul că singurul element de continuitate, în contextul complexului etnic bănățean, este cel românesc. Din acest moment, desfășurarea proiectului său este structurată pentru a combate teza depopulării Banatului sub turci, o depopulare care ar fi justificat, fiind și invocată din această perspectivă colonizarea și o face uneori cu argumente asupra căreia istoriografia contemporană ar trebui să zăbovească mai atent astăzi. De pildă, Grofșorean susține că însăși discuția despre raritatea populației pe kilometru pătrat, raportându-se la întreaga suprafață a Banatului, este pusă în termeni incorecți, pentru că raportarea trebuie făcută la suprafața locuibilă. Nici coloniștii, când au fost aduși, nu au fost așezați în mlaștini. Desecările nu le aparțin în exclusivitate, totuși au beneficiat în cel mai înalt grad. Dacă Banatul a fost depopulat și pentru a compensa au fost aduși coloniștii, de ce la sosirea lor pentru a le face loc au fost dislocate comunitățile românești? Cine plătea impozitele substanțiale, când se știe că un număr de ani nou-veniții au fost scutiți de impozite? Este de asemenea bine cunoscut faptul că românii se sustrăgeau sistematic recensămintelor pentru a scăpa astfel și de impozitare. O spun chiar germanii, precizează Grofșorean[963]. De aici falsitatea statisticilor invocate mereu. Ar trebui în schimb insistat asupra momentului în care s-au întâlnit două concepții cu privire la populare unor teritorii, una habsburgică și alta otomană, ori Banatul, se știe, până la 1718 fusese pașalâc: imperialii, după pacea de la Karlovițț (1698) au oferit turcilor ca fâșia de contact de pe Tisa să fie devastată și golită de oameni: *„Propunerea fu însă cu indignare respinsă de turci ca contrară legilor care prescriu împopularea și nu depopularea"*[964].

Nici chestiunea privind imaginea românilor ca o populație neagricolă nu este de acceptat. Se știe că la Viena chiar s-a ezitat mult între menținerea șesului bănățean ca teren de pășune și redarea lui agriculturii. Acest lucru nu a fost posibil decât după canalizare și drenare. La aceasta se adaugă sistemul proprietății individuale. Inventarele agricole ale gospodăriilor românești dislocate infirmă opinia istoriografiei germane. În general imaginea românilor neloiali, violenți, lipsiți de hărnicie este una falsă. Tocmai acestor infideli le-a încredințat imperiul (din 1768) paza frontierelor cu otomanii?

---

[963] Cornel Grofșorean, *Istoricul colonizărilor*... p. 90.

[964] *Ibidem*, p. 89.

https://biblioteca-digitala.ro

Moravurile trebuie înțelese în spiritul vremii. Sunt atâtea exemple privind lipsa de moralitate a funcționarilor austrieci sau credințele primitive ale coloniștilor. Să nu mai vorbim de comportamentul armatei imperiale. Trecerea ei era o pacoste chiar pentru colonişti. Să nu se uite nici faptul că dintre toți, doar românii au fost lipsiți de ajutorul statului. Și germanii şi sârbii au avut scutiri şi privilegii, a existat îngăduință şi au fost asistați efectiv multă vreme! Apoi coloniştii, la rândul lor, nu au avut omogenitate în nici un fel, inclusiv în chestiunea competenței agricole, recunoscându-se, de asemenea, că mulți s-au dedat la fel şi fel de tertipuri pentru a nu plăti ceea ce datorau. Mulți au plecat după ce au vândut tot ce primiseră şi apoi s-au strecurat iarăşi între cei hotărâți să plece în Banat. În acest fel încasau de două ori beneficiile. Alteori îşi vindeau singuri inventarele şi apoi îi acuzau pe români că le-au luat prin silnicie. Înalții prelați erau la rândul lor îngrijorați de nivelul superstițiilor. Sunt de pomină procesele intentate strigoilor. Exemplele pot continua. Chiar şi atunci Banatul era asemănat cu Siberia. Într-un cuvânt se poate vorbi, cel puțin în privința românilor, de o imagine falsă, mai bine zis falsificată. Chiar şi celebrul Griselini[965] era unul dintre falsificatori:

> „Deşi *„fratele"* Griselini ne-a prezentat într-o postură cât se poate de odioasă observând numai sălbăticia românilor nu şi cea a sârbilor, ungurilor, croaților şi nemților, fără a face o comparație, fără a privi problema prin situația generală a contemporaneității sale, fără a remarca epoca unde exista încă un sclavaj creştin, unde se aplicau cele mai barbare torturi, unde armata imperială alături de birocrația coruptă jefuia, devasta, extermina populația paşnică. Totuşi numai valahul este prezentat ca sălbăticit." [966].

Toate acestea se întâmplau într-o vreme (1771) în care *„aproape a şasea parte a colonilor trăia din cerşit"*. Circumstanțele impun o rediscutare a rolului civilizator al şvabilor. Corect ar fi să se discute despre efectele reformismului austriac asupra populației colonizate, ca şi asupra autohtonilor deopotrivă. Există o evidentă evoluție economică a populației germane din Banat şi, dincolo de toate, ea îşi are originea în regimul privilegiat de care a beneficiat, indiferent de stăpânire:

> „Privilegiații regimului austriac, privilegiații regimului maghiar care pe această cale voiau să înlesnească asimilarea lor şi privilegiații, apoi ai

[965] Francesco Griselini (1717–1787) om de ştiință italian, a călătorit în Banatul Timişoarei în anul 1774, lăsând una din cele mai importante surse de informație pentru istoriografia română, chiar daca recurge în relatările sale la stereotipuri şi prejudecăți.

[966] Cornel Grofşorean, *Istoricul colonizărilor*, p. 90.

https://biblioteca-digitala.ro

regimului românesc în scop de a facilita desasimilarea, au fost sortiți de destin ca să ocupe primul loc în viața economică a Banatului. Iar prin regimul național-socialist li s-au acordat o largă autonomie, plină de drepturi, dar aproape fără îndatoriri față de țara adoptivă" [967].

Studiul lui C. Grofşorean – dincolo de nedisimulatul său partizanat – are virtuți evidente. În primul rând de ordin bibliografic fiindcă apelează la o listă bogată, la lucrări de ultimă oră, mai ales germane, în al doilea rând pentru că sesizează miturile acestei istoriografii ca şi motivațiile de ordin politic diferite de la o etapă la alta, în al treilea rând pentru că schimbă perspectiva asupra colonizării, încercând să formuleze un punct de vedere românesc coerent. Metodologic este îndatorat lecturilor sociologice, formației sale umaniste. Apelul insistent la demografie, aplecarea spre social, interesul redus pentru nivelul evenimențial îl apropie mult de noile orientări care vor schimba spectaculos statutul istoriei ca ştiință socială, îl apropie de imagologie ca nouă direcție de cercetare şi ca subiect de investigații descoperit după multă vreme în România. Privită din acest unghi lucrarea lui Grofşorean dobândeşte înălțime şi se constituie într-un valoros precedent ştiințific.

Era firesc şi mai aproape de scopul propus o concentrare asupra situației minorităților după 1918, acesta fiind subiectul unui studiu scris cu mulți ani înainte, dar publicat mult mai târziu[968]. Cum am subliniat şi cu alte ocazii, chiar înființarea Institutului avea printre principalele motivații cunoaşterea problemei minoritare în Banat. Cu timpul a devenit chiar instituția care deținea în acest domeniu cele mai multe şi mai bine sistematizate informații, ceea ce a utilizat Grofşorean în acest studiu, alt memoriu datat în cea mai mare parte înainte de înființarea Institutului, anii 1927–1930. Prelucrarea s-a produs în anul 1933 şi numai lipsa fondurilor l-a făcut să nu reuşească publicarea imediat[969]. Inițial era vorba de a dezvălui activitatea de propagandă revizionistă, dar apoi a înțeles că sensul acestei lucrări nu era unul de imediată utilitate, ci şi pentru un viitor mai îndepărtat:

„ca izvor autentic istoricilor şi sociologilor deoarece din piesele publicate se va putea uşor reconstitui aspectul vieții politice şi culturale al minorităților etnice din Transilvania (Ardeal-Banat)" [970].

---

[967] *Ibidem*, p. 108.

[968] Cornel Grofşorean, *Situația politică şi culturală a minorităților etnice din România la finea anului 1930*, Timişoara, 1944.

[969] *Ibidem*, p. (3).

[970] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Potrivit unei prudențe pe care a manifestat-o de multe ori, și de astă dată a folosit numai surse neromânești. Evident, militantismul său rezidă nu în documente, ci în comentarii. Colecția sa are mare valoare chiar și astăzi, mai ales că astfel de studii au fost practic prohibite de regimul comunist. Din perspectiva evenimentelor petrecute până în toamna anului 1944, Grofșorean apreciază că problema minorităților etnice este una dintre cele mai complexe, dar și cele mai periculoase. Ungaria și Germania, dar și alte state, Bulgaria credea el, au manevrat-o în scopuri revizioniste și au făcut din ea un motiv de război. Toamna anului 1944, înainte chiar de încheierea celui de-al doilea război mondial, părea să se anunțe deja o refacere, mai devreme sau mai târziu, a vidului interbelic care a permis acest fapt. Era posibilă deci o regenerare a problemei și în consecință a conflictului. Soluțiile, după Grofșorean, sunt două: „*una forțată și menținută cu arme, alta prin arondări juste și echitabile*"[971]. Ce cale va alege viitorul se va vedea, dar părerea autorului era deja formată:

> „În consecință repetăm încă odată: problema minoritară în Europa Centrală are o singură soluție posibilă, acceptabilă și de lungă durată. Schimbul de populație, creând organisme omogene, etniceşte închegate, încadrate apoi într-o confederație europeană. Europa viitorului trebuie întemeiată pe principiul etnic și social"[972].

După război milioane de germani acuzați de infidelitate față de statele respective – dar nu în România – au fost alungați din Europa Centrală, dar, cum s-a văzut curând, nu aceasta a fost soluția, ci mai degrabă un fel de a crea noi nedreptăți și uriașe frustrări.

Era toamna lui 1944, se apropia sfârșitul războiului, dar nu erau semne că documentația bănățeană va mai fi utilizată de delegația României. Circumstanțele se schimbaseră, rușii erau în țară și România participa la război alături de aliați. În noua situație, se pare că Grofșorean era convins de necesitatea publicării selective a materialelor redactate. Gestul său pune în lumină speranța că războiul nu va fi urmat de un alt dictat, că frontierele vor fi stabilite în funcție de adevărul etnic, demografic, economic, istoric etc. Acesta este motivul fundamental pentru care și-a publicat lucrarea redactată în anul 1933 și care, cum s-a văzut, își are geneza în primul deceniu după Unire. Atunci Cornel Grofșorean a realizat o adevărată monitorizare a presei maghiare și germane din România. În felul acesta spera să înțeleagă

[971] *Ibidem.*

[972] *Ibidem*, p. (4–5).

https://biblioteca-digitala.ro

care sunt problemele reale ale acestor minorități, cum sunt organizate politic şi cum reacționează structurile lor politice la provocările revizioniste. A făcut un inventar al reacțiilor la evenimentele cu semnificație, la evenimentele internaționale care încercau să impună rediscutarea tratatelor de pace după primul război mondial şi chiar la scandalurile destul de numeroase care au alimentat subiectul: optanții, cazul Rothermere, cazul Paleoloquet, cazul Blumenstein, St. Gotthard etc. Principalul punct de atenție l-a constituit însă evoluția politică a organizațiilor etnice, poziția uneia față de cealaltă, în special a celor germane față de cele maghiare, a saşilor cu şvabii bănățeni, a tuturor față de statul român, viața culturală şi religioasă în limbile materne, comparația stărilor de lucruri din România postbelică cu cele din vechea Ungarie şi Ungaria contemporană.

În urma analizei amănunțite pe domenii, observă o diferență mare în atitudinea germană[973] şi cea maghiară. Diferența era generată de condițiile diferite în care cele două naționalități s-au aflat în momentul constituirii statului național unitar român şi în noul cadru politico-administrativ, nu în sensul că legislația românească ar fi fost diferită, ci receptarea şi efectele ei. În timp ce şvabii bănățeni supuşi maghiarizării, rămaşi în vremea dualismului austro-ungar fără instituții defensive – chiar şi biserica era în curs de maghiarizare – şi-au putut reface sistemul organizatoric-instituțional, maghiarii au pierdut sprijinul şi solidaritatea germană. Pierzându-şi statutul privilegiat, pentru ei egalizarea a fost percepută ca petrecându-se în jos. Nu o dată încercările liderilor maghiari de a organiza sub conducerea şi potrivit programului lor un bloc al tuturor naționalităților s-a izbit de împotrivirea germanilor, cu deosebire a şvabilor. Nu odată voci germane au făcut publică starea infinit mai bună de care se bucura această comunitate în raport cu stăpânirea maghiară şi în primul rând posibilitatea de a-şi conserva şi afirma identitatea națională, aşa cum afirmase un cunoscut lider şvab:

> „Deşteptarea simțului național a săvârşit minuni – în deceniul din urmă – la poporul nostru deoarece în cele două secole din trecut nu şi-au înființat atâtea instituțiuni culturale şi economice ca în aceşti zece ani: Școala normală germană, Asociația culturală germană în Banat, reuniunea economică şvăbească din Banat, casa germană (Deutsches Haus), peste una sută de coruri, – Reuniunea femeilor germane, – Asociațiile tineretului german – cotidianul Banater Deutsche Zeitung, – o sumedenie de ziare săptămânale

[973] A se înțelege aici pozițiile organizațiilor politice şi a liderilor de o parte şi de alta.

https://biblioteca-digitala.ro

– Internatul şi Casa culturală „Banaţia" – şcoala agricolă din Voiteni, Tipografia şi Editura germană s.a., Călindariul şvăbesc, – Liceul catolic german etc., etc. şi de zece ani colindăm din sat în sat, de la întrunire publică la conferinţe" [974].

Totuşi loialitatea nu a fost desăvârşită. Ascensiunea hitlerismului în Germania şi-a avut reflexia şi în Banat în cazul unora din organizaţiile politice germane de aici, crede Grofşorean. În momentele de grea cumpănă pentru România, referindu-se la Dictatul de la Viena, românii aveau nevoie de dovezi de prietenie din partea acestei naţionalităţi, totuşi acestea nu au venit. După anul 1940, toţi visau la Donauland uitând de orice manifestare de recunoştinţă.

Toate afirmaţiile de mai sus trebuie înţelese prin momentul istoric, conjunctura în care s-au făcut, altfel nu s-ar fi putut produce confuzia între poziţia populaţiei germane din Banat cu cea a unor lideri politici afiliaţi naţional-socialismului. Din păcate studiul lui Grofşorean nu a urmărit subiectul până în momentul publicării, deşi a încercat o actualizare prin adăugarea unui capitol de concluzii, scris sub impresia marilor transformări europene. Mare parte din vina catastrofalelor evenimente prin care a trecut ţara în ultimii ani o atribuie partidelor politice româneşti şi minoritare, care *„manevrând doctrine în interesul armoniei sociale"* au neglijat problema stratificării sociale, deşi dinspre Răsărit *„bătea vântul viforos al luptei de clasă"*. În Banat, după opinia autorului, numai social-democraţii au rămas lucizi dar zadarnic, în vacarmul general vocea lor s-a pierdut. Teoria rasială germană s-a manifestat politic prin crearea acelui *„Volksgemeinschaft"* şovin şi intolerant. Nici partidele româneşti n-au reuşit de multe ori să depăşească un *„şovinism deplasat"*. În noua ordine europeană postbelică asperităţile dintre statele mici se vor atenua prin influenţa principiilor *„socializante"*[975] care vor netezi drumul spre *„o armonioasă şi coordonată colaborare între popoare"*. Grofşorean începea, la rândul său, să-şi modeleze discursul sub influenţa aceluiaşi vifor ce venea dinspre răsărit.

Imperialismul german[976] este un studiu integrat categoriei problemelor politice în cadrul documentaţiei Biroului Păcii, încercând să analizeze modul cum s-a raportat minoritatea şvăbească la ideea de stat român

[974] Kaspar Muth *„Banater Deutsche Zeitung"* 24 august 1928, *Apud* C. Grofşorean, *„Situaţia politică..."*, p. 71.

[975] Probabil avea în vedere principiile *„socialiste"*.

[976] SJCSAN, Cornel Grofşorean, *Imperialismul german*, dosar 215/1943, f. 12–16.

https://biblioteca-digitala.ro

după anul 1918. Cornel Grofşorean începe analiza prin rememorarea evenimentelor premergătoare, făcând, de fapt, o istorie a prezenței acestei minorități odată cu politica de colonizare din secolul al XVIII-lea, relațiile cu administrația maghiară după anul 1867, iar la final situația lor în România întregită. În toate materialele redactate de Cornel Grofşorean, tema colonizărilor revine obsesiv în format restrâns sau extins, atât din motivele specificate deja, dar şi datorită consecințelor resimțite în urma politicii reformiste a Vienei care a debutat cu aceste colonizări germane, asigurând regiunii deschiderea spre Mitteleuropa.

Interesul pentru şvabii din Banat, pentru minorități în general s-a manifestat constant în preocupările lui Cornel Grofşorean, fiind o perioadă extrem de sensibilă după primul război mondial când tratatele de pace au avut prevederi exprese în problematica minorităților, iar politica europeană era extrem de atentă la felul în care fiecare stat succesoral, mai ales, se raporta. La adresa minorității germane Cornel Grofşorean s-a exprimat în diverse situații laudativ, cunoştea personal reprezentanți ai acesteia, colaborase cu ei în exercitarea funcțiilor avute, era un bun cunoscător al istoriei prezenței lor în regiunea bănățeană. În studiul de sinteză a detaliat întreaga perioadă, de la venirea lor, a dualismului austro-ungar, părându-i-se ciudat traseul sinuos din timpul colonizărilor, când, îndrumați şi protejați de autorități, s-au fixat în regiunea de munte şi câmpie a Banatului, iar după anul 1848 s-au ataşat Ungariei, care i-a răsplătit ulterior cu o vehementă politică de deznaționalizare. După anul 1918, sub administrația românească sentimentele lor naționale s-au redeşteptat în aşa măsură încât nu au rezistat propagandei național-socialismului mai ales după anul 1940, când s-a declanşat o adevărată explozie imperialistă, prin intenția de a forma Donaulandul, de unde Grofşorean s-a şi inspirat intitulând articolul: *Imperialismul german*.

Este interesantă şi deosebit de utilă istoria pe care Cornel Grofşorean o face mişcării germane după anul 1918, încercărilor de afiliere la politica Reichului, curentele ideologice şi politice care s-au conturat în rândul germanilor, a liderilor, poziția fiecăruia în raport cu puterea, sensul acțiunii lor, motivațiile care au determinat reacții. După Unire, în rândul naționalității germane a existat, ca şi în cazul altor naționalități, o anumită dezorientare generată de schimbarea radicală de statut politic a provinciei bănățene, aflându-se în situația de a se poziționa în noua realitate, în acord cu minoritatea maghiară sau nu. Au existat în rândul şvabilor două orientări, exprimând direcții diferite. Una sub conducerea lui Jakob

https://biblioteca-digitala.ro

Bleyer[977], care îi cuprindea pe germanii din pusta maghiară afiliați ideii de integritate a Ungariei, iar cealaltă condusă de sasul Rudolf Brandsch pentru care soluția ar fi fost adaptarea la noua configurație, adică aderarea la România. În Banat naționalitatea germană s-a orientat în funcție de aspirațiile proprii, rezultând gruparea maghiarofilă (maghiaronii) în jurul lui Gaspar Muth şi a prelatului Franz Blaskovits, iar ceilalți în jurul lui Brandsch având susținători şi pe Orendi Hommenau, Kausch[978], Kopony[979], Müller[980]. Presa scrisă germană s-a afiliat şi ea exprimând partinic opiniile celor două grupuri: „Schwäbische Volkspresse" de partea promaghiarilor, „Deutsche Wacht" al grupării pro-româneşti. Confruntările în paginile acestor jurnale au fost utilizate de Cornel Grofşorean care a citat copios, inserând şi considerații proprii rezultate din observațiile directe, dovedindu-se un fin observator şi bun cunoscător al realităților la care a participat de fapt întreaga elită bănățeană. Lupta era concertată de maghiari pentru *„păstrarea"* şvabilor de partea lor, în realizarea unui proiect politic comun, adică o organizare administrativă neintegrată României.

Cornel Grofşorean şi-a manifestat deschis simpatia față de grupul proromân şi a liderilor săi, mai ales că *„maghiaronii"* deveniseră şvabi radicali, militând pentru autonomia Banatului proclamând chiar Republica Bănățeană, o reacție antiunionistă cu viață scurtă însă. În legătură cu pierderea identității şvabilor Cornel Grofşorean a afirmat de mai multe ori în rapoartele sale, faptul că aceasta nu ar fi reuşit fără complicitatea unor lideri şvabi prin chiar biserica catolică cu autoritățile maghiare, proces care a continuat până la începutul secolului XX, când s-au format mai multe asociații[981] cu reacții vehemente, împotrivindu-se asimilării.

---

[977] Jakob Bleyer (1874–1933) scriitor german de origine maghiară, ministru al naționalităților din Ungaria (1919–1920). A predat la Universitatea Transilvania din Cluj, apoi la Budapesta.

[978] Michael Kausch (1877–1942) politician, profesor, membru al Partidului Popular German, a luptat până în anul 1919 pentru predarea în şcolile germane din Banat în limba maternă, a fost deputat în Parlamentul României.

[979] Wilhelm Kopony (1868–1939) sas originar din Râşnov, a venit în Banat în anul 1908, senator în timpul Austro-Ungariei, a protestat împotriva politicii de maghiarizare, a fost senator şi în Parlamentul României.

[980] Ladislau Müller avocat, a făcut parte din delegația şvabilor care i-a înmânat un memoriu gen. Berthelot pentru Conferința de Pace, opțiunea lor fiind unirea Banatului cu România.

[981] Cornel Grofşorean face referire la Asociația studenților germani din Ungaria constituită la Viena şi „Ungarländische deutsche Volkspartei" în anul 1907 la Biserica Albă şi Vârşeț.

https://biblioteca-digitala.ro

Când procesul de regermanizare a început în timpul administrației românești, „*maghiaronii*" au devenit brusc naționaliști cu scopul evident de a-și păstra influența politică, apărând în fața opiniei publice ca „*mari germani*", raliindu-se ideilor național-socialiste, militând pentru emanciparea comunităților germane la nivel european, aspirând la privilegii sub autoritatea Reichului.

Oscilațiile acestei minorități în încercarea de a-și găsi calea i s-au părut lui Cornel Grofșorean dovezi clare de „*lipsă de maturitate politică*", găsindu-le totuși scuza că șvabii, fiind dedicați, în special activităților economice, au dezvoltat o civilizație economică de excepție, fiind lipsiți însă de talent politic.

Ca și precedentele memorii semnate de Cornel Grofșorean și acesta a fost redactat în perioada de apropiere româno-germană, ușor de sesizat din poziția adoptată. O însemnare manuscrisă ulterioară pe ultima pagină, realizată probabil când puterile Axei au început să piardă în teatrele de război, ilustrează necosmetizat percepția pe care Cornel Grofșorean a avut-o față de poporul care a declanșat cea mai mare conflagrație a secolului XX:

> „După 1940 a răbufnit în sufletul acestui popor apolitic, gata acuma un sfert de veac în urmă să-și lapede chiar și naționalitatea, un șovinism teutonic, nemărturisit și nemanifestat timp de două secole, îmbibat cu o intoleranță față de tot ce este românesc. Militând, fără reticențe, pentru un „Donauland", care ar cuprinde Banatul întreg, Bacica și părțile transdanubiene din jud. Baranya (Ungaria) așa numita „Schwäbische Türkei", instaurând astfel o legătură directă cu Austria pe o fâșie de pământ dealungul Dunării și a Savei. Iară pe noi Românii ne invitau mereu ca să ne colonizăm în Transnistria, deoarece aci trebui să facem loc, deacuma a doua oară-colonilor"[982].

Situația românilor bănățeni în decursul secolului al XVIII-lea este într-un fel o continuare a problemei colonizărilor care prezintă din cealaltă perspectivă, a populației românești, politicile și percepțiile față de noile grupuri etnice sosite în urma colonizării austriece. Cornel Grofșorean a fost inspirat de apariția unui studiu semnat de N. Hans Kockl[983] într-o revistă de limbă germană[984] și necesitatea de a clarifica unele aspecte pe care respec-

[982] SJCSAN, Cornel Grofșorean, *Imperialismul german*, dosar 215/1943, f. 15.

[983] Nikolaus Hans Hockl (1908–1945), istoric, pedagog, politician, născut la Lenauheim, a fost și director al liceului german din Reșița, în anul 1945 a fost deportat în URSS unde a decedat.

[984] Nikolaus Hans Hockl, *Die <Transferierungen und Nationalistenschübe> im Banat während des. 18. Jahrhunderts*, „Deutsche Forschungen im Südosten", aprilie, 2/1943.

https://biblioteca-digitala.ro

tivul autor le-a preluat din istoriografia maghiară considerate de români false, dar care s-au perpetuat periculos şi riscau să se permanentizeze în lipsa unor reacţii hotărâte. Este analizat fiecare capitol aducându-se precizări suplimentare, corecţii din bibliografia germană, respectând acelaşi principiu al utilizării de surse neromâneşti, „*neutre*", pentru a nu da ocazia interpetării şi a fi acuzat de extremism.

Studiul autorului german pe care Grofşorean l-a analizat reia temele colonizărilor în Banatul devenit pustiu după ocupaţia turcă, a stabilirii românilor veniţi din Transilvania în Banat, mutarea „*benevolă*" a familiilor româneşti în zonele mai puţin favorabile, pentru a face loc coloniştilor, situaţia precară a regiunii la venirea acestora, justificarea necesităţii colonizării doar din raţiuni militare şi mai ales insistă pe tema depopulării, preferată îndeosebi de istoricii maghiari, reactivând de fapt vechi clişee.

Cornel Grofşorean a fost în primul rând deranjat de termenul *Hirtenvölker* pentru care a optat autorul german, referindu-se la ciobanii români care ar fi colonizat teritoriul Banatului, un fel de expansiune ciobănească într-un Banat pustiit de războaiele cu turcii, pe care Curtea de la Viena s-a hotărât să-l colonizeze, din interese militare. Tot din interese militare s-au constituit şi regimentele grănicereşti având în componenţă şi populaţie românească care s-a deplasat „*benevol*" în Clisura Dunării, ceea ce Grofşorean respinge categoric, disociind consimţământul benevol de lipsa de reacţie, dintre deplasarea făcută de bunăvoie şi transferul oficial prin constrângere. De asemenea unii dintre *Hirtenvölker* cărora le-a displăcut disciplina militară fiindcă le îngrădea libertatea şi-au părăsit satul ceea ce l-a făcut să se întrebe cu cine s-a mai constituit atunci regimentul româno-bănăţean cu misiunea de a asigura paza Dunării de la Baziaş până la Orşova[985]?

Înfiinţarea regimentelor nu a avut exclusiv motivaţii militare în opinia sa, ci a fost însoţită de un complex de măsuri cu caracter social, cultural, economic pentru consolidarea graniţei, ca şi procesul colonizării în general care nu a fost determinat doar din raţiuni militare, cum afirmă N. Hans Kockl, ci cu intenţii pragmatice, mercantile, rezultatul unor politici publice efectuate prin intervenţia şi controlul statului.

Cea mai mare parte a demonstraţiei se axează din nou pe mituri generate de problema depopulării Banatului la venirea coloniştilor, unul din multele clişee care au circulat în scrierile interbelice, dar care putea să

[985] Cornel Grofşorean, *Situaţia românilor din Banat în decursul sec. al XVIII-lea* „RISBC", XIII/1944, ian-aprilie, p. 164.

https://biblioteca-digitala.ro

influențeze decizii în probleme de tratative de pace. Cornel Grofşorean invocă statistici ale secolului al XVIII-lea realizate de autori germani, conscripțiile austriece din 1717, hărțile generalului Mercy, unde se observă preponderența numerică a românilor, fiind consemnate inclusiv gospodăriile, casele în cadrul satelor locuite. Ca să exemplifice vechimea şi continuitatea românilor pe teritoriul bănățean, Cornel Grofşorean a folosit informații din monografia eparhiei Caransebeşului semnată de Nicolae Corneanu[986], mai precis a extras toate datele despre bisericile şi mânăstirile din veacul al XVIII-lea, spre a dovedi că românii în secolul respectiv nu au fost doar *Hirtenvölker*, un popor de ciobani, ci aveau stabilitate, aşezările erau solide, iar satele numeroase cultivau o credință şi o cultură proprie.

Banatul de altă dată şi de totdeauna[987] face parte din seria lucrărilor de sinteză întocmite pe baza celorlalte materiale aflate în manuscris sau publicate pentru Biroul Păcii şi reprezintă un corolar al temelor de la secția social-politică pe baza cărora s-a fundamentat. Acest studiu, de mărimea unui volum, format mare cu peste 70 de referințe bibliografice, este structurat ca un eseu politic întemeiat pe analiză ştiințifică, destinat atât participanților la Conferința de pace, cât şi publicului.

Prima parte se concentrează pe retrospectiva istorică, care ocupă şi ponderea cea mai mare în structura volumului. O retrospectivă detaliată a istoriei Banatului începând din neolitic până în momentul redactării 1940/1941 expusă cronologic, în care autorul face demonstrația originilor românilor nu doar ideologic sau politic, ci pe baza unor dovezi materiale certe, a urmelor dovedite arheologic, elemente ale civilizației fierului, bronzului care atestă durabilitatea, trăinicia strămoşilor în opoziție cu nomadismul altor popoare. Această sinteză redactată pentru a exprima un interes colectiv, circumscrie istoria Banatului în cadrul celorlalte provincii locuite de români, Grofşorean urmând acelaşi tipar în construcția raționamentelor ca şi la celelalte contribuții. Accentul cade pe afirmarea romanității românilor, a latinității limbii române, a elementelor care au constituit procesul etnogenezei, a convingerii bănățenilor că sunt strămoşii daco-romanilor. Prezintă numeroase dovezi care probează romanitatea bănățenilor, prezența lor în cultura, civilizația şi mentalitatea europeană.

Nu lipseşte perioada luptei naționale, dusă pe două planuri, împotriva guvernelor maghiare şi a ierarhiei sârbeşti, evocarea figurilor de luptători

[986] Nicolae Corneanu, *Monografia Eparhiei Caransebeşului*, Caransebeş, Tipografia Diecezană, 1940.

[987] Cornel Grofşorean, *Banatul de altă dată şi de totdeauna*, Timişoara, 1946, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru cauza românilor, organizarea şi coeziunea în jurul ziarelor româneşti, a partidelor naționale, sacrificiile pentru împlinirea unui ideal. Partea a treia prezintă esența urmărită, a demonstrației prin realizări ale regimului românesc, constituind şi scopul lucrării, adică în cei peste 20 de ani românii au dovedit capacitate de guvernare, în ciuda greutăților şi a provocărilor pe care le-au întâmpinat. Sunt şi critici, Grofşorean nu pierde ocazia de a înfiera politicianismul centralist, politicile greşite caracterizate prin toleranța excesivă față de minoritățile din țară şi a lipsei de implicare în cauza minorităților româneşti din țările vecine, a dezechilibrului în tratarea acestei probleme europene nu numai de către România.

Expunerea sa, deşi urma să fie utilizată ca material propagandistic, este expresia unei sinteze bine articulate, echilibrate, făcând dovada unei culturi istorice de excepție. Informația este extrem de bine sintetizată, iar modul în care este prezentată conferă nota de autenticitate acestei lucrări, care pentru acea vreme a reprezentat una din exegezele de excepție. Nu întâmplător acest studiu a fost utilizat încă din faza de manuscris de către compartimentul tehnic al Biroului Păcii ca sursă de informație pentru redactarea altui material de mari dimensiuni: *Frontiera Banatului*[988].

Sfârşitul unei instituții

În anul 1940, deşi în plin război, activitatea ISBC continua, chiar cu avânt. Refugiul universitarilor şi altor instituții după Dictatul de la Viena la Timişoara, a stimulat încrederea că cercetările monografice vor continua, modificându-se şi structura institutului prin încadrarea unor specialişti de excepție sosiți recent, prin reînființarea unor secții, care în lipsa resurselor umane se desființaseră, revista de asemenea schimbându-şi formatul prin scindarea în două buletine: istoric şi sociologic[989].

În anul 1943 după o perioadă în care sănătatea sa s-a deteriorat, „*se aştepta să fie chemat la o altă viață*", Grofşorean era îngrijorat cu privire la persoana care va conduce destinele institutului atât de greu menținut în perioada de război mai ales. Lansând o chemare lui Iosif Nemoianu de a reînființa activitatea secției medico-sociale la ISBC, îi amintea acestuia că este datoria lor de a menține coeziunea internă, de a reface spiritul colectiv, spre a limita pornirile individualiste ale tineretului[990]. A regândit în anul

[988] AMAE, Fond Conferința de Pace de la Paris 1946–1947, vol 114, f. 133–374.

[989] BJT, *Adresă Ministerul de Justiție*, 1944, vol. 37, f. 16.

[990] BJT, *Scrisoare către Iosif Nemoianu*, 15 septembrie 1943, vol. 43, f. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

1943 şi structura organizatorică a ISBC, cu mai multe secţii, la cele trei existente adăugându-se cea etnologică, agrară şi etico-juridică, existând şi perspectiva uneia de învăţământ. În anul 1944 Dimitrie Gusti i-a trimis şi o felicitare pentru realizări, urându-i succes pentru anul în curs, deşi, cum s-a văzut, 1945 a fost unul fără activitate. O notă la primul numărul al RISBC/1946 explică lipsa de activitate a anului precedent:

> „În decursul anului 1945 institutul a fost nevoit să sisteze activitatea în lipsă de încăperi potrivite. La fel nu a apărut nici Revista, în urma resurselor financiare foarte reduse"[991].

Probabil în acei ani datorită războiului şi ascensiunii stângii politice, sediul ISBC a fost pierdut, iar activitatea monografică inexistentă. În acele vremuri aspre însă, colectivul ISBC chiar dacă nu a ieşit în teren, deşi planuri de monografiere pentru viitor nu lipseau, şi-a mai pierdut şi sediul, a realizat celebrele memorii pentru Biroul Păcii, ceea ce a însemnat o activitate intensă prin arhive, biblioteci, birouri. În anul 1945[992] Grofşorean s-a adresat Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice, o nouă formulă gândită de Dimitrie Gusti la presiunea noilor realităţi politice, oferindu-şi colaborarea şi propunând continuarea cercetărilor, având mai multe obiective: Valea Caraşului, singura ce *„scăpase"* până atunci, cercetarea unui sat cu populaţie mixtă româno-germană, româno-maghiară, monografierea Caransebeşului – cel mai vechi oraş din Banat, situaţia populaţiilor colonizate după reformele agrare şi, desigur, continuarea studierii procesului de proletarizare a ţăranilor studiat la Ohaba-Bistra în anul 1938. Cel mai potrivit loc ar fi fost Doman în apropierea Reşiţei, locuit de mineri, studierea vieţii lor putând oferi răspuns la problema europeană muncitorească. Se gândea chiar la Reşiţa pe care o cunoştea bine, unde situaţia muncitorilor de la UDR nu era deloc fericită. Opinia publică fusese informată că în industria metalurgică reşiţeană majoritatea angajaţilor nu o formau românii nici acum, o condiţie la angajare era apartenenţa la etnia maghiară sau germană, iar în funcţiile de conducere de asemenea românii nu erau promovaţi. În timpul crizei economice fusese un val de concedieri care au afectat cum era de aşteptat, angajaţii români, iar acest tratament discreţionar născuse între timp resentimente[993].

---

[991] Redacţia, *Început de activitate,* „RISBC", XIV/1946, p. 1–2.

[992] Dimitrie Gusti, *Opere*, VI, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1965, p. 63–64.

[993] Gh. Dinteanu, *Problema elementului românesc la UDR*, „Valea Berzavei", III/1933, nr. 1, 7 ianuarie, p. 1–2.

https://biblioteca-digitala.ro

Se adresase şi lui Dimitrie Gusti[994] când era preşedinte al ICS în speranța că se vor „*afilia*" din nou. Chiar dacă odată, în anul 1939, nu era agreată de către Grofşorean posibilitatea subordonării, acum o cerea expres. În noile împrejurări critice, când tot ce era vechi părea perimat şi trebuia schimbat după alte culori politice, ca să asigure existența ISBC, Grofşorean era gata de orice compromis. Ar fi dorit acum vechea formulă a Serviciului Social cu finanțare de la centru şi planuri de activitate aprobate. Plecarea lui Dimitrie Gusti la Institutul internațional de Științe Sociale a întârziat proiectele propuse, în lipsa Profesorului Consiliul Național al Cercetării ştiințifice a trimis răspuns ...după un an. Astfel se explică bucuria lui Grofşorean la aflarea veştii că Profesorul s-a întors, deci lucrurile vor intra în normal. În ianuarie 1947 s-a constituit Regionala Consiliului Național al Cercetării Științifice la Timişoara, iar ISBC a fost inclus în comitetul de conducere, aşteptând subvenții pentru demararea cercetărilor, care nu au mai venit însă. RISBC nu a mai apărut nici ea, practic ISBC şi-a încetat activitatea în anul 1947, noua poziție în Consiliul Național nu a adus nicio realizare, valul schimbărilor afectând nu peste mult timp şi celelalte institute.

De la început formarea acestui institut a stat sub semnul pesimist al nereuşitei şi al aspirațiilor neîmplinite. În iarna anului 1932, anul înființării, era încă o atmosferă apăsătoare în ceea ce priveşte raporturile grupurilor etnice, relațiile între românii aflați în majoritate numerică, desolidarizați, risipiți în mai multe partide politice, lipsiți de forță economică şi minoritarii încă deținători ai mecanismelor economice, mult mai solidari, la care se adăugau efectele crizei economice încă puternice. La întrunirea elitei bănățene unde s-a pus în discuție înființarea unui institut de cercetări sociale, s-au exprimat puncte de vedere diverse, animate de controverse dictate de opțiuni politice sau apartenență etnică, Cornel Grofşorean încercând să plaseze deasupra diferențelor de opinie necesitatea proiectului. Chiar şi observatorii s-au manifestat neîncrezător:

> „...ideea unui institut social nu are sorți de izbândă sau nu va fi izbândă fericită. Interesele personale au şi ele partea lor de joc. Ceea ce este mai mâhnitor pentru cel ce iubeşte provinciile bănățene, e că atâtea daturi de la natură (...) nu sunt totuşi suficiente pentru a da coeziunea şi forța unor aspirații. Un idealism cum e cel bănățean, impetuos, autentic, nu se poate concretiza în fapte"[995].

[994] Dimitrie Gusti, *Op. cit.*, p. 65–67.

[995] Romulus Dianu, *Banatu-i fruncea*, „Curentul", V/1932, nr. 1473, 6 martie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-adevăr, după multe intenții privind constituirea de asociații culturale şi alte forme derivate, exista o neîncredere acută cu privire la şansa culturală a Banatului, astfel că formarea unui institut de cercetări care să evolueze în timp şi să mai aibă şi realizări părea neverosimilă. Cu toate acestea, el s-a constituit, a existat 16 ani cu merite incontestabile, exceptând perioada de un an când s-au aflat în situația de subordonare şi echipele au fost remunerate, eforturile au fost voluntare, iar costurile campaniilor acoperite prin subvenții de primării sau alte organisme de creditare. Contribuția lui Cornel Grofşorean la acest succes a fost covârşitoare. A manifestat consecvență în preocupările legate de ISBC, s-a străduit cu insistență chiar, să creeze un sistem instituțional adecvat, să se alinieze acțiunii gustiene în care a crezut până la sfârşit, să supraviețuiască în contextul geopolitic central şi est-european complicat pe care l-a studiat şi l-a înțeles foarte bine. Prin acest institut, mai mult decât prin alte realizări, Cornel Grofşorean a participat la scrierea unei importante pagini în istoria interbelică a României.

https://biblioteca-digitala.ro

Asociații și afilieri

Constituirea blocului burghez

Interesul pentru participare social-civică în comunitate şi vocația organizatorică s-au manifestat la Cornel Grofşorean şi când a gândit o formulă de tip asociativ a burgheziei mici din Timişoara. Ideea o punea pe seama simpatiilor încă „*socialiste*" pe care le avea, organizarea într-o asemenea ligă având rolul de a-i feri pe întreprinzători de influențele politicianiste, după expresia lui. Se inspirase din practica sindicalizării acțiunii stângii, a organizării şi unității ei, a necesității de reprezentare a intereselor lor în lupta cu patronatul.

Burghezia, în deceniul trei al secolului XX, se confrunta cu probleme serioase pe care Cornel Grofşorean le cunoştea din experiența sa de avocat, specializat în drept comercial. Clasa burgheziei mici şi mijlocii mai ales era în refacere după anii grei ai războiului când economia avea de recuperat în privința producției şi exportului. Astfel între anii 1922–1923 mai ales, bugetul României s-a echilibrat după ani de regres, datorită capitalurilor private şi investitorilor naționali. Pozițiile burgheziei naționale încă nu erau suficient consolidate, societățile şi capitalurile investite se aflau pe un trend ascendent datorită politicilor liberale, care aplicau doctrina „*prin noi înşine*", însă procesul era abia la început[996]. La acestea se adăuga şi presiunea cercurilor politice locale care încercau să subordoneze această clasă, să-şi impună propriile interese, mai ales în timpul alegerilor şi campaniilor electorale.

Între anii 1924–1925 Cornel Grofşorean a înființat la Timişoara „*Asociația micilor burghezi*" compusă din aproximativ două mii de membri cu scopul de a proteja această categorie de „*mrejele politicianismului încuibărit la toate partidele politice fără (de)osebire de colorit politic şi naționalitate*".

[996] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op. cit.*, p. 93–94.

https://biblioteca-digitala.ro

Spera astfel ca prin constituirea acestei asociații cel puțin membrii ei să fie protejați de abuzurile şi interesele de grup ale clasei politice, indiferent de orientare doctrinară sau etnie[997].

Ideea a fost bine primită de comunitatea timişoreană, asociația s-a constituit, Cornel Grofşorean devenind preşedintele ei. Scopul acestei asociații, declarat la adunarea din 28 februarie 1926 în sala Patria din cartierul Fabric, relatată pe larg de ziarele „Dimineața" şi „Adevărul", a fost acela de apărare a intereselor oraşului Timişoara în chestiunile cetățeneşti. Această Asociație a micilor burghezi, formată nu numai din clasa burgheză, dar şi reprezentanți ai profesiunilor liberale, mici comercianți, funcționari, fără deosebire de naționalitate: români, germani, maghiari, avea să se opună marii burghezii compusă din industriaşi, fabricanți, care acționau în virtutea politicilor de partid la care erau afiliați sau cu care aveau strânse conexiuni, blocând orice altă inițiativă şi condamnând oraşul la regres economic. Cum ar fi procedat această mică burghezie pentru atingerea obiectivelor de mai sus nu se specifica, însă este clar că statutele aveau să înscrie principiile democratice în baza cărora interesele respectivei clase să fie protejate.

Cuvântul de deschidere l-a avut Cornel Grofşorean, care, în cele trei limbi vorbite în Banat – română, germană, maghiară, a explicat auditoriului caracterul apolitic al viitoarei asociații. Alt vorbitor, avocatul Gugenberger[998], a precizat că afilierea nu era condiționată de etnie, religie sau orientare politică, iar avocatul Mauriciu Wiener[999] a argumentat necesitatea constituirii acestei asociații, ca fiind mai mult un organism de control asupra gospodăririi oraşului, dând exemplul intreprinderilor comunale pentru modul defectuos în care sunt conduse, exemplificând cu cea cinematografică care se făcea vinovată de faptul că a consumat şi banii destinați fondului săracilor, iar uzina electrică prin măsuri abuzive obliga consumatorii să-şi schimbe ceasurile plătind taxe suplimentare sau rechizițiile cailor micilor cărăuşi de către armată, pentru care au primit doar nişte „*țidule*".

Organul de presă al noii asociații s-a hotărât a fi ziarul „Der Demokrat" care urma să apară în trei limbi. S-a constituit un comitet director care să redacteze statutele ce urmau să fie validate de adunarea generală. În

---

[997] AMBM, *Memoriu către Baroul avocațial*, 30 aprilie 1945, MD 34/9746.

[998] Iuliu Gugenberg (1869–1939), avocat, judecător la Bozovici, absolvent de drept cu doctorat la Budapesta.

[999] Maurus Wiener (1883–1951), avocat, absolvent de drept cu doctorat la Universitatea din Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro

fruntea acestui comitet a fost ales bineînțeles Cornel Grofşorean, inițiatorul[1000]. Probabil opinia publică a primit cu îndoieli informația mai mult din cauza dezideratul apolitic pe care îl propunea, astfel că în ziarul „Temesvarer Volksblatt" Cornel Grofşorean a fost nevoit să aducă o serie de precizări spre a transmite corect scopul constituirii acestei organizații, pentru a nu exista niciun echivoc în această privință. Într-o perioadă în care politicul era extrem de prezent, Cornel Grofşorean a constituit o uniune complet apolitică, civică, atât prin componența ei, cetățeni mici burghezi fără apartenență de partid, cât şi prin obiectivele urmărite. „*Confederația*" urma să fie o verigă de legătură între marii capitaliști şi muncitori, cu rolul de a opri proliferarea metodelor de acțiune ale celor dintâi şi de a promova democrația[1001].

După un an benefic, respectiva ligă a ținut să-şi onoreze preşedintele, recunoscându-i meritele de fondator, inaugurându-i-se un portret într-unul din sediile sale, în aplauzele celor prezenți. La festivitate au participat membrii asociației, publicul timişorean, gazetari, iar, în luările de cuvânt, Cornel Grofşorean a fost lăudat atât de invitații români, cât şi de cei de alte naționalități pentru inițiativa sa, mai ales datorită principiilor liberale de constituire, apartenența la mica burghezie şi diversității etnice, fiind condiții minime de formare a asociației.

Adresându-se participanților, Grofşorean a expus şi un alt deziderat, înființarea unei bănci a micilor meseriaşi şi comercianți care să fie sprijinită de Banca Națională, proiect posibil şi prin contribuția membrilor asociației pe care i-a invitat cu această ocazie să-l susțină[1002].

Din păcate, asociația s-a destrămat nu după mult timp, probabil nu a putut respecta principiul, care a stat la baza fondării ei, de a limita influența politicului. Din cauze interne, fiind „*torpilată*" atât de români, cât şi de minoritari, asociația şi-a încetat activitatea după mai puțin de doi ani[1003].

Fiind la al doilea mandat ca şef al comisiei interimare, Cornel Grofşorean a inițiat o acțiune de revitalizare a acestei asociații în vara anului 1931 la sugestia unor vechi membrii ai ligii. A început ca o mişcare prima dată din cartierul Iosefin, urmând apoi să se extindă şi în alte cartiere ale Timişoarei. În cartierul Iosefin, în localul restaurantului Scholier, unde burghezia

---

[1000] ****Constituirea unei asociațiuni pentru apărarea intereselor orașului Timişoara*, „Dimineața", 3 martie 1926, p. 2.

[1001] *** *Die Ziele des Kleinbürgerbundes*, „Temesvarer Volksblatt", 3 martie 1926, p. 1.

[1002] *** *Ehrung dr. Grofşoreanus*, „Temesvarer Volksblatt, 10 iunie 1926, p. 2.

[1003] AMBM, *Memoriu către Baroul avocațial*, 30 aprilie 1945, MD 34/9746.

https://biblioteca-digitala.ro

s-a adunat în număr mare, aproximativ două sute de persoane, primarul Grofşorean a luat cuvântul dând de înțeles că au existat mai multe propuneri de reorganizare şi revenire a fostei asociații, în primul rând contactul cu membrii fostei ligi, apoi o selecție a celui mai bun proiect. Propunerea lui Skutecky a fost cea mai potrivită, conținând ideea că ar trebui să dispară disocierea dintre mica şi marea burghezie, noua formațiune socială urmând să devină „*blocul burghez*". Și statutele vechi urmau să se schimbe în acest sens. Speranța lui Grofşorean se îndrepta spre întreaga burghezie care chiar dacă era dispersată în mai multe partide, când este vorba de interese orăşeneşti ar trebui să acționeze compact, unitar, ca un bloc cetățenesc pentru a contracara proletariatul[1004].

Astfel, în câțiva ani, opțiunea politică a lui Cornel Grofşorean s-a schimbat fundamental. Dacă în anul 1926 disocia clar între „*mica*" şi „*marea burghezie*", văzând în cea din urmă un factor de politicianizare care trebuia blocat pentru a nu împiedica cel puțin politica edilitară, acum pericolul îl constituiau „*atacurile proletariatului*". Experiența europeană a anului 1931, când multe țări îşi constituiseră guverne care susțineau burghezia, speriate de avântul proletariatului şi de exemplul Rusiei sovietice, îndemna acum la solidarități prudente pentru a stăvili acest fenomen. Spectrul comunismului rusesc îngrijora inclusiv piața financiară, iar agitațiile muncitoreşti sporiseră odată cu criza din 1928 şi creşterea numărului şomerilor. Exemplu Angliei era de dată recentă. Partidul Laburist sub presiunea capitalului american şi francez, a fost nevoit să demisioneze, iar în locul lui se constituise un guvern de largă participare politică ceea ce demonstra puterea de organizare în primul rând a burgheziei care a ignorat alte diferențe, în sprijinul ideii de democrație şi împotriva comunismului rusesc[1005]. În acest context internațional, Cornel Grofşorean încerca unele satisfacții deoarece anticipase cu cinci ani înainte acest pericol, atunci când a susținut înființarea organizației micilor burghezi. Semnificația gestului său, a concentrării burgheziei apolitice şi implicarea ei în administrație, economie şi finanțe dobândea importante valențe politice în realitatea interbelică europeană, în care nu numai proletariatul trebuia organizat pentru lupta de clasă, dar şi burghezia.

Vechea asociație avea astfel să renască având în componență şi pe cei excluşi atunci, „*marea burghezie*", respectându-se acel principiu de asociere

[1004] *** *Burghezimea îşi strânge rândurile*, „Unirea Română", 19 august 1931, p. 2.

[1005] Cornel Grofşorean, *Burghezia şi lupta de clasă*, „Unirea română", I/1931, nr. 88, 11 septembrie, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

indiferent de apartenența etnică sau confesională. Punând această inițiativă sub semnul primăriei pe care o conducea, Grofşorean a profitat de ocazie să anunțe că din blocul burghez se vor forma 14 comitete a câte 20 de membri, fiecare conduse de membrii comisiei interimare, cu rol de control şi îndrumare mai ales în activitatea întreprinderilor comerciale, punct nevralgic încă din timpul primului mandat. A mai precizat şi faptul că ținta acestui bloc şi a comisiilor nu era să acționeze împotriva partidelor politice, ci în spiritul intereselor cetățeneşti, singura politică acceptată fiind cea a bunei gospodăriri[1006].

Jurnaliştii prezenți la adunare s-au grăbit să relateze momentul, fiecare întrecându-se în comentarii şi precizări la adresa evenimentului şi a semnificației sale. Secretarul ligii, ziaristul Ion Bănciulescu, care a relatat pe larg acțiunea şi atmosfera manifestării, în cuvântul de deschidere, s-a adresat primarului, sperând că acesta va rămâne credincios principiilor enunțate în urmă cu câțiva ani: *„dezbrăcarea de ori ce sentimente personale, de ambiții cu caracter politic ori de diferențiere între categoriile de cetățeni"*. Cornel Grofşorean a mai precizat tot cu această ocazie că noua formațiune cuprinde atât burghezia mică, cât şi cea mare, indiferent de naționalitate sau confesiune, iar rolul ei va fi acela de a observa şi controla toată activitatea edilitară fără imixtiunea politică. Partidele politice nu urmau să fie excluse din schemele de organizare civică, ele fiind invitate să-şi constituie propriile comisii de control.[1007]

Ion Stoia Udrea[1008] a publicat la jurnalul „Unirea Română" un interesant editorial privind semnificația politică a constituirii acestui bloc burghez, care, deşi se anunța apolitic, avea totuşi importante motivații politice, întrezărite şi în discursul lui Grofşorean. Jurnalistul sesizase că momentul organizării burgheziei, al forțelor de dreapta nu era întâmplător în acel an 1931, după ce clasa proletară se afirmase pe plan european în lupta sa pentru drepturi sociale şi politice, mai ales în timpul crizei economice. Burghezia a fost nevoită să cedeze făcând compromisuri, însă cu timpul şi-a văzut amenințată chiar propria sa existență. Era nevoie astfel de o regândire a doctrinei şi a planului de acțiune, conform noului context politic, o reformare a modului de organizare şi de reprezentare a propriilor interese. Constituirea

---

1006 ******Constituirea blocului burghez din Timişoara*, „Dimineața", 20 august 1931, p. 1.

1007 *Ibidem*.

1008 Ion Stoia Udrea (1901–1977), publicist, poet, editor, traducător, pasionat de istorie, născut la Greoni (Caraş-Severin), licențiat în Litere şi Filosofie la Bucureşti, editor al revistei „Vrerea".

https://biblioteca-digitala.ro

unui bloc burghez, în opinia ziaristului, ilustrează că respectiva clasă nu era sortită dispariției, fiind vorba doar de o reconsiderare a principiilor de organizare şi unitate. Dacă proletariatul ultimilor ani s-a organizat şi a adoptat strategii de acțiune comune, atunci ar trebui şi burghezia să facă la fel, ori ea era dispersată acționând prin partide diferite, care se învrăjbeau reciproc. Reorganizarea şi conducerea unitară ar putea însemna recâştigarea unor poziții pierdute şi menținerea ei în viața politică, susținând astfel ideea lui Grofşorean. Unitatea burgheză la nivelul oraşului Timişoara era un bun exemplu de solidaritate, dar nu este decât o soluție de moment, pentru o refacere completă fiind nevoie de sprijinul maselor țărăneşti, care însă erau într-o situație extrem de gravă[1009].

Chemați de inițiatori, mulți cetățeni din Timişoara s-au adunat să valideze în cadrul unei ceremonii înființarea blocului burghez, în prezența primarului Grofşorean.

În anul 1934, după constituirea ISBC, Cornel Grofşorean a fost invitat să accepte şi calitatea de membru de onoare al Asociației Meseriaşilor, Comercianților şi Muncitorilor Români din Timişoara, ca recunoştință pentru activitatea de ridicare culturală şi profesională a acestor categorii[1010].

Clubul Rotary

În primăvara anului 1929 la Bucureşti a luat ființă primul Club Rotary din inițiativa lui Christian Penescu-Kertsch, inginer de profesie, care a devenit şi primul preşedinte. La acest club s-au afiliat apoi şi câteva mai mici din Timişoara şi Cluj, ulterior înființându-se filiale la Arad, Braşov, Câmpina, Cernăuți, Iaşi şi Ploieşti. Ceva mai târziu, în anul 1936, s-a creat şi Districtul românesc al Clubului Rotary. Clubul, ca majoritatea de acest gen, a avut în vedere organizarea de acțiuni umanitare, proiecte cu caracter educațional, de asistență socială, mişcarea fiind interzisă însă în anul 1939[1011].

Nu reiese din manuscrisele din arhivă când s-a produs afilierea lui Cornel Grofşorean, cu certitudine putem însă afirma că în toamna anului 1933 era deja membru, fără să fie menționat printre fondatori, o listă de 35 de personalități ale oraşului[1012].

[1009] I.S.Udrea, *Conferința de aseară a burghezilor din Iosefin*, „Unirea Română", 19 august 1931,

[1010] SJCSAN, *Adresă*, 20 august 1934, dosar 59/1934.

[1011] www.rotary2241.org.

[1012] Printre fondatori regăsim nume ilustre de intelectuali ai Banatului ca: Liviu Gabor,

https://biblioteca-digitala.ro

Din procesele verbale ale şedinţelor acestei filiale din luna ianuarie a anului 1933 rezultă o intensă activitate nu numai pe plan local, ci şi în relaţie cu mediul rotaryan naţional sau internaţional. Astfel legătura cu clubul din Blois-Franţa pentru schimbul de steaguri, cu cele din SUA, cărora le-au trimis fotografii despre România şi portul naţional sau delegaţii din Austria şi Olanda, ar fi câteva exemple ale acţiunii acestui club în relaţia cu străinătatea.

În general, şedinţele lunare care se desfăşurau public se concentrau pe discuţii legate de activităţile cu destinaţie socială, organizarea unor manifestări de solidaritate cu grupuri dezavantajate, de susţinere a intereselor acestora, propuneri de proiecte viitoare. Buletinele clubului emise lunar conţineau un asemenea sumar, la care se adăugau conferinţele pe care membrii clubului le susţineau periodic pe teme de interes general, în funcţie de formaţia profesională a propunătorului. Un asemenea exemplu l-a constituit conferinţa *Încrederea şi criza economică* susţinută de Oskar Kubicsek în care lectorul a arătat că încrederea reprezintă un factor important care influenţează în mod hotărâtor evoluţia economică, iar Wilhelm Klein a ţinut o conferinţă despre cultivarea, selecţionarea şi comerţul seminţelor în România, fiind proprietar al unei societăţi comerciale cu acest specific.

Cornel Grofşorean a făcut şi el un expozeu în data de 31 ianuarie 1933 despre evoluţia socială din România, analizând sistemele sociale ale istoriei umanităţii, abordând problema minorităţilor şi a sistemului burghez. A detaliat situaţia existentă în fostele ţări succesoare ale monarhiei danubiene cu tendinţa de constituire a unei clase burgheze în rândul popoarelor, care înainte se aflau în imposibilitate de a-şi forma o asemenea clasă. El a relevat dificultăţile de consolidare a acestei clase, pe care le-a experimentat personal, din rândul auditoriului unii membri lansându-se în lungi dezbateri, cum au fost Eugen Lendvai şi Ladislau Heller, care au făcut observaţii asupra chestiunii minorităţilor sau a necesităţii dezvoltării burgheziei naţionale[1013].

Pentru Cornel Grofşorean a fi membru în acest club sau în oricare altă formă de asociere, nu a însemnat numai participarea la şedinţele lunare, câte o conferinţă prezentată ocazional sau mobilizarea pentru evenimentele şi acţiunile caritabile organizate, ci implicarea efectivă înţelegând

---

Tiberiu Adler, Ladislau Heller, Oscar Kubicsek, Eugen Lendvai, Ion Băltescu, Dion Mardan, Cornel Miklósy, Vasile Zbegan, Wilhelm Klein, Camil Manuilă, preşedinte Eduard Giurcăneanu, vicepreşedinte Victor Klein. www.rotarytm.ro.

[1013] AMBM, *Proces-verbal*, 7 februarie 1933, MD 33/9855.

https://biblioteca-digitala.ro

importanța și puterea pe care o aveau aceste asociații și mesajul pe care trebuiau să-l transmită.

O scrisoare adresată lui Cornel Micloși, devenit la un moment dat președintele regionalei Timișoara a Clubului, ilustrează atenția cu care Grofșorean observa orizontul geopolitic spre apus, sesizând, dincolo de aparențe, manevre îndreptate spre un anumit scop politic, ceea ce contravenea statutelor asociației. Din ziarul „Ecoul" i-a atras atenția un anumit articol care cita și sursa de informație, ziarul „Pesti Hirlap", că renumitul Lóránt Hegedüs[1014] la congresul cluburilor a declarat independența organizației Rotary din Ungaria[1015], ceea ce a permis acestora o mare libertate în a-și propaga ideologia revizionistă în rândul celor două mii de cluburi din Ungaria și chiar mai mult, în rândul cluburilor din străinătate cu care avea contacte frecvente. Grofșorean a sesizat conducerea Rotary Timișoara asupra acestei situații, pe președintele acesteia, inginerul Cornel Micloși, care a promis discutarea și rezolvarea situației la întrunirea cluburilor române, dându-i asigurări că nu admite ca această organizație să fie folosită pentru scopuri politice[1016].

Pentru data de 28 octombrie, premergătoare consfătuirii președinților, se fixase o întâlnire între Grofșorean, Penescu-Kertsch și Micloși, care a limpezit într-o oarecare măsură situația. Grofșorean aflase la această întâlnire că respectivul congres este de fapt o întrunire neoficială, nu un congres de district, iar declarațiile lui Hegedüs neoficiale. Președintele Penescu-Kertsch a atenționat totuși centrala din New-York, urmând ca Rotary Internațional să emită o circulară tuturor cluburilor, prin care să interzică preocupările politice, fără menționarea Ungariei de unde s-a declanșat această tevatură.

De asemenea Grofșorean a primit asigurări că la congresul de district din luna mai 1933 la București, unde vor participa și delegații străine, se va discuta această problemă. Deși erau multe asigurări și promisiuni, Cornel Grofșorean nu era prea optimist, cunoscând maniera președintelui Penescu-Kertsch de a amâna luarea unei poziții, pentru a nu tulbura climatul internațional, nerealizând de fapt cât de periculoasă este această practică a cluburilor maghiare instrumentată de Lóránt Hegedüs.

[1014] Lóránt Hegedüs (28 iunie 1872–1 ianuarie 1943), politician maghiar, ministru de finanțe, din 1920 membru al Academiei Maghiare de Științe. După ieșirea la pensie a devenit fondator al Clubului Rotary din Szólnok și unul din principalii organizatori ale acestor cluburi în Ungaria rurală.

[1015] Robert Gardener, *A szolnoki Rotary Club története (1932–1941)*, www.rotaryszolnok.hu.

[1016] Carmen Albert, *Documentele...*II, p. 366.

https://biblioteca-digitala.ro

Foarte atent la miza acestui joc politic în Clubul Rotary, Grofşorean a adus la cunoştinţa lui Micloşi concluziile sale deloc optimiste, dezvoltând ideea unei conspiraţii care începuse mai demult. Cluburile maghiare Rotary, având aproape două mii de organizaţii în străinătate, deci aproximativ 60 de mii de intelectuali, făceau propagandă politică militând pentru integritatea teritorială şi *„dreptatea Ungariei"* în rândul statelor succesoare imperiului, ceea ce va continua să se întâmple şi în viitor. Atitudinea conciliant-tolerantă a preşedintelui Penescu-Kertsch i se părea lui Grofşorean nepotrivită, însemnând de fapt o aprobare tacită, prin care cluburile româneşti deveneau complici, ceea ce, în contextul politic european destul de agitat, le plasa într-o postură ingrată.

Grofşorean a sesizat şi un alt aspect formal, acela că se încălca specificul naţional recomandat de Rotary Internaţional New-York, pe care ar trebuiau să-l respecte, dar care în România se ignora, deci toleranţa internaţională a lui Christian Penescu-Kertsch nu cadra cu spiritul naţional recomandat tocmai de la New York, care trebuia cultivat.

Profund afectat de lipsa de reacţie a rotaryenilor români vis-á-vis de propaganda colegilor maghiari, a precizat clar că: *„nu voi consimţi-în cercul meu mic de activitate-ca România de dragul armoniei internaţionale-să fie ţara care primeşte pălmi"*[1017]. Se mai aştepta ca această indiferenţă a conducerii clubului faţă de protestul său să fie primită cu satisfacţie de rotaryenii maghiari, creându-i deja sentimentul de indezirabilitate în cadrul asociaţiei. Scandalul în timp a dobândit amploare, chestiunea ajungând până la preşedintele Cluburilor de la New-York. Grofşorean a mai propus ca această atitudine să fie prezentată şi criticată în buletinele tuturor cluburilor, ceea ce nu s-a acceptat[1018].

Nemulţumit de spiritul acestor organizaţii, care ar trebui să fie în primul rând naţionale, apoi internaţionale şi a faptului că în semn de protest niciun alt membru al clubului nu l-a urmat în acţiunea sa, Grofşorean, în ultima scrisoare adresată, s-a considerat demisionat până când aceste lucruri se vor schimba[1019]. Desigur demisia sa nu a rămas fără ecou în rândul organizaţiei timişorene, clubul întrunindu-se în şedinţa din 14 noiembrie adoptând o rezoluţie care a exprimat poziţia oficială faţă de problema pusă în discuţie de Cornel Grofşorean. S-a precizat foarte limpede că poli-

[1017] *Ibidem*, p. 174.

[1018] Cornel Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului naţional-ţărănesc de sub preşedinţia d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* IX, „Ecoul", 8 mai 1936, p. 1.

[1019] Carmen Albert, *Op. cit.* p. 172–174.

https://biblioteca-digitala.ro

tica este interzisă în cadrul clubului, că articolul referitor la acțiunile lui Lóránt Hegedüs din ziarul „Pesti Hirlap" sunt de natură politico-națională, până aici dându-i-se dreptate întru totul lui Cornel Grofşorean. Cu toate acestea, preşedintele Cornel Micloşi a precizat *„cu regret"* că nici clubul Timişoara sau altele din România nu au posibilitatea să ia măsuri imediate, fără să motiveze de ce şi care ar fi totuşi organizațiile care ar putea s-o facă, în schimb a explicat motivul pentru care demisia lui Grofşorean nu este urmată şi de alte demisii. Cornel Micloşi ştia că prin nesancționarea cluburilor maghiare, de fapt, se încurajează un anume comportament ideologic, dar că prin demisia din cluburile româneşti nu s-ar rezolva această problemă, ci, dimpotrivă, acestea ar dispărea lăsând loc liber afirmării propagandei antiromâneşti. Datoria tuturor este să fie activi de pe pozițiile lor, neutralizând încercările celor din afară, respectând totodată şi principiile rotariene despre patriotism.

Cornel Micloşi a îndemnat astfel la solidaritate în cazul agresiunilor exterioare, o rezistență pasivă am putea spune, în încercarea de a respecta caracterul apolitic al clubului, chiar dacă unii colegi Rotary din Ungaria nu o făceau. Clubul a acceptat în final demisia lui Cornel Grofşorean cu *„părere de rău"*[1020]. În lipsa altor dovezi, a corespondenței sau precizări pe această temă putem concluziona că Grofşorean a renunțat atunci la această afiliere la Clubul Rotary, la care nu a mai revenit niciodată. Revolta şi demersurile făcute nu au atras după sine *„înfierarea"* cluburilor maghiare aşa cum şi-a dorit, însă zbaterea nu a fost zadarnică. Lóránt Hegedüs a fost nevoit să se retragă de la preşedinția clubului maghiar[1021].

Peste doar câțiva ani un nou scandal rotaryan a ocupat paginile ziarelor româneşti, mai precis „Observatorul", care a publicat informații citate din „Pesti Hirlap" despre conferințe organizate în câteva oraşe din Anglia de clubul Rotary. Titlul ilustra de departe interesul pentru politica externă a conferențiatorului: *Europa, Ungaria şi criza dunăreană.* Conținutul însă s-a rezumat la revizuirea tratatului de la Trianon, care a tulburat pacea lumii, astfel autoritățile maghiare sperând să se repare greşelile de la Trianon printr-o politică revizionistă, conferința respectivă bucurându-se de aprecierea şi elogierea organizațiilor Rotary. Ceea ce l-a deranjat pe Grofşorean a fost faptul că aceste chestiuni se rosteau în localurile organizației, care avea altă menire decât să reflecte interesele strict politice, aşa cum i s-a

[1020] AMBM, *Rezoluție*, 14 noiembrie 1933, dosar MD 29/9668.
[1021] Cornel Grofşorean, *Art. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

spus chiar lui. Era excedat de *„aberațiile agentului revizionist de la Londra"*, dar mai mult de indiferența cluburilor românești care nici acum nu au reacționat, caracterul apolitic fiind încălcat frecvent de cluburile maghiare cu asentimentul rotaryenilor englezi. Un nou exemplu, crede Grofșorean, de *„muşamalizare"* a chestiunii din partea românilor sau de *„înghițire a hapului"*[1022].

Importanța existenței clubului Rotary din Timişoara se relevă nu numai din acțiunile desfăşurate la sediu, ci şi din politica de prestare a serviciilor umanitare, a acțiunilor de asistență socială, în zona Banatului, clubul în acei ani a construit o cabană de instalații moderne pe Muntele Mic, a ridicat crucea de pe acelaşi munte iluminată electric, a colectat sume de bani pentru Societatea de Patronaj, a organizat o colonie de vară pentru copii săraci. Pe plan ideologic a continuat să ia atitudine la nivelul cluburilor din vestul Europei, în special în Anglia, pentru a contrabalansa acțiunea lordului Rothermerer[1023], cunoscut adept al revizionismului maghiar. Clubul timişorean se lansase într-o adevărată campanie pentru informarea corectă a cercurilor diplomatice europene în ceea ce priveşte istoria şi realitățile bănățene, editând o broşură „La vie dans le Banat-Roumain" de 32 de pagini, în care se prezenta sintetic aspecte de geografie, istorie, populație, agricultură comerț, instituții culturale, sociale etc., având anexe care conțineau planşe şi fotografii. Reprezenta o adevărată micromonografie editată în mii de exemplare, distribuite în străinătate, cu scopul de a oferi o altă perspectivă la ideile pe care lordul Rothermerer le propaga, care să formeze şi alte opinii în cancelariile vestice, astfel încât regiunea bănățeană să aibă de suferit cât mai puțin în eventualitatea unei alte conflagrații şi a unei posibile păci[1024].

[1022] Cornel Grofşorean, *Probleme minoritare*, „RISBC", 1936(IV), nr. 16, octombrie-noiembrie-decembrie, p. 87–88.

[1023] Harold Harmsworth Rothermerer (1868–1940), nobil britanic, susținător al naziştilor germani, a fondat mai multe ziare, a susținut revizuirea tratatului de la Trianon în favoarea Ungariei.

[1024] Sabin Evuțianu, *Clipe trăite*, ediție îngrijită de Anton Ilica, Arad, Ed. Universității Aurel Vlaicu, 2013, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro

Relații, prietenii, polemici

Cornel Grofşorean şi românii din Iugoslavia

După trasarea frontierelor în urma tratatelor din anul 1919, România a ajuns să se învecineze cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, devenit ulterior Iugoslavia. Împărțirea Banatului între România, Iugoslavia şi Ungaria a însemnat şi crearea de grupuri minoritare mai numeroase în primele două, situație reglementată prin tratate adiționale, atunci, după Marele Război. Deoarece statul român manifesta indiferență față de comunitățile româneşti din statele vecine, ceea ce va fi însă exploatat de statele revanşarde, sesizând pericolul imediat după semnarea tratatelor, Cornel Grofşorean şi-a asumat o sarcină complexă, considerând că este de datoria lui ca intelectual să se implice. O retorică goală de conținut invadase discursul politic, acaparase întreaga societate, liderii politici părând depăşiți de problemele interioare, de unde decurgea şi neglijența lor față de românii de la frontiere. Prezența românilor din Iugoslavia la Congresul naționalităților de la Geneva îl preocupa intens pe Cornel Grofşorean încă înainte de fondarea ISBC. Înaltul for i se părea o tribună excelentă prin care se putea internaționaliza, evidenția această minoritate în relațiile cu oficialii români, europeni pentru sincronizarea situației acestora cu a altor minorități europene.

Din fericire, chiar dacă nu integral, s-a păstrat un consistent schimb de scrisori cu lideri ai românilor din regatul iugoslav şi cu lideri ai grupurilor minorităților, cu militanți pentru drepturile minorităților, redactori de reviste specializate în acest domeniu, autorități[1025]. Acestea sunt documentele care permit măcar fragmentar – totuşi suficient, pentru a înțelege

[1025] O parte a acestei chestiuni a fost publicat de Carmen Albert, *Cornel Grofşorean şi problema reprezentării românilor la Congresul Minorităților de la Geneva,* „Studii şi cercetări, Banatul trecut istoric şi cultural", Zrenianin – Novi Sad, Ed. ICRV-Ed. Fundației, 2010, p. 157–188; Între timp însă am regândit conținutul problemei şi am completat cu informații noi pe care le-am identificat ulterior în cursul cercetărilor.

https://biblioteca-digitala.ro

în ansamblu – reconstituirea eforturilor care chiar dacă nu vor reuşi să închege un sistem senzorial românesc la dimensiunile proiectate iniţial, va determina totuşi instituirea, în acest scop, a unei comisii speciale în cadrul viitorului ISBC. Scrisorile acestea dezvăluie nu numai eşecul acţiunii sale, ci şi felul în care Grofşorean a ajuns la convingerea că trebuie să facă pasul de la acţiune la cercetarea ştiinţifică. Să menţionăm că iniţiativele sale se singularizează în mediul românesc. Nici o altă provincie istorică nu a încercat să descentralizeze lucrurile, să şi le asume în postură de iniţiator şi chiar de coordonator, nimeni nu le-a gândit la o astfel de anvergură. Banatul, cu întreaga sa complexitate etnică, confesională, lingvistică, cu istoria sa recentă care a dus la partajare şi la constituirea unor minorităţi, cu tensiunile pe care aceste fapte istorice majore le-au introdus, a fost un mediu propice abordărilor problemelor minoritare. Cei care dominau până nu demult se aflau acum în postură minoritară, iar, pe de altă parte, la graniţă se constituise o minoritate românească cu destule probleme[1026]. Acestei proximităţi i s-a adresat Grofşorean în mod special. Nu ştim când şi cum a început dialogul său cu românii din Banatul sârbesc. Că avea relaţii vechi acolo este limpede, a copilărit în împrejurimile Becicherecului Mare, cum am arătat, a trecut prin mai multe localităţi cu populaţie românească pe unde l-au purtat pe tatăl său obligaţiile de serviciu.

În primul deceniu după război, românii reuşiseră să se organizeze politic într-un partid, să constituie câteva organizaţii culturale, economice şi să conserve alte câteva care veneau dinspre vechea perioadă austro-ungară. Totuşi, sunt menţionate destule stări şi conflicte interioare[1027]. Se pare că o grupare de tineri nemulţumiţi, avându-l în frunte pe Alexandru Butoarcă, fiul unuia dintre cei mai activi lideri români[1028], începuseră să conteste conducerea mai vârstnică, în primul rând pe protopopul de Vârşeţ, Traian

[1026] Despre minoritatea română din Iugoslavia/Serbia vezi şi Gligor Popi, *Românii din Banatul sârbesc (1941–1996),* Novi Sad, Ed. Libertatea, 1998; Mircea Măran, *Contribuţii istorice bănăţene,* Novi Sad, Ed. Departamentului pentru învăţământ al CNMR, 2005; Idem, *Românii din Voivodina,* Zrenianin, Ed. ICRV, 2009; Idem, *Românii din Banatul sârbesc în anii interbelici (1918–1941),* Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2012; Costa Roşu, *Dicţionarul preoţilor români din Banatul Sârbesc 1761–2011,* Zrenianin, Ed. ICRV, 2011.

[1027] Gligor Popi, *Românii din Banatul Iugoslav (1918–1941)* Timişoara, Ed. de Vest, 1996, p. 83–130.

[1028] Savu Butoarcă (1859–1930), originar de la Deliblata (Serbia), absolvent al Universităţii clujene, doctor în filozofie şi în matematici, a fost pentru o scurtă perioadă asistent la această Universitate, apoi din 1890 până în 1922 profesor de matematică la Liceul real din Vârşeţ, când s-a afirmat şi ca activist pentru promovarea intereselor comunităţilor

https://biblioteca-digitala.ro

Oprea[1029]. Corespondența purtată în acest interval atât de dens pentru Grofșorean pune în lumină conflictul acerb dintre cei doi lideri, dar și între două generații de militanți naționali. El este direct implicat pentru că în mod vădit sprijină echipa lui Butoarcă și pe acesta personal. La 12 ianuarie 1930, răspunzând la o scrisoare a lui Butoarcă din 20 decembrie, se află în situația de a da sfaturi. Mai întâi Alex. Butoarcă să fie cu băgare de seamă față de reacțiile protopopului. Nu-l numește, dar cu siguranță este Traian Oprea, singurul de altfel cu acest rang ecleziastic din Banatul sârbesc. Nu numai la București[1030], ci și la Belgrad s-ar putea ca acesta să pună la cale ceva potrivnic. Evident, o suspiciune cu totul nelalocul ei, dat fiind faptul că Traian Oprea nu ar fi acționat niciodată împotriva unui conațional în cârdășie cu autoritățile politice. Grofșorean este bucuros că lucrurile la românii de acolo încep să se miște cultural și economic. Pomenește de o tipografie considerată a fi doar un început al sprijinului. Oricum el îl susține cât îi va sta cu putință. A trimis cinci mii de lei la „Nădejdea", dar nu i s-a confirmat primirea. Va mai trimite și alte sume pe care tocmai le colectează. E greu însă, că nu știe nici cum, nici cui să trimită banii, iar de sărbători a fost plecat. În următoarele luni[1031] una din probleme este aceea a rezolvării unui sprijin financiar pentru rețeaua de bănci rurale românești din Banatul sârbesc, dar în primul rând a „Luceafărului" de la Vârșeț. Aici partenerul cel mai important este avocatul George Dobrin, vechi cunoscut și colaborator din perioada lugojeană a lui Grofșorean, dar și din anii dificili ai Unirii și

---

românești din Banatul de Vest. A participat la constituirea Partidului Român, a fost primul director al săptămânalului „Nădejdea" (1927–1932).

[1029] Traian Oprea (1866–1947), preot și profesor la Liceul din Vârșeț. S-a născut la Ezeriș, (Caraș-Severin), a făcut studii teologice apoi a fost capelan la Ciacova și Moldova Nouă, din anul 1906 protopop și din 1911 paroh român la Vârșeț unde izbutește să determine construcția unei monumentale biserici (1910–1912). A câștigat încrederea comunităților românești devenind lider recunoscut. Între anii 1918–1921 a fost președinte al Consiliului Orășenesc Vârșeț, din 1923 vicepreședinte al Partidului Român, director executiv al Institutului de Credit și Economii „Luceafărul" de la Vârșeț, președinte al Asociației Culturale a Românilor din Regatul S.C.S, înființată la 10 februarie 1923 la Alibunar.

[1030] Traian Oprea era de multă vreme considerat la București ca principal lider al românilor din Banatul sârbesc. Aprecierea aceasta se vede și din distincțiile pe care le-a primit: ordinul „Coroana României" în grad de comandor (1922), „Steaua României" în grad de comandor (1931), dar și „Răsplata muncii pentru Biserică", cl. I (1922).

[1031] Scrisorile la care se face referire sunt publicate în volumul de documente Carmen Albert, *Documentele Institutului Social Banat-Crișana, Corespondență*, II, Timișoara, Ed. Mirton, 2009. În continuare vom cita doar scrisoarea care a furnizat informația. *Scrisoarea către Al. Butoarcă* din 12 ianuarie 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

introducerii administrației românești. Acesta era un versat al chestiunilor bancare, ocupând un post important în Consiliul de Administrație al băncii „Creditul Bănățean", într-un cuvânt era cel mai indicat să sfătuiască și să sprijine. Nu trebuie trecut cu vederea că George Dobrin era apropiat al lui Iuliu Maniu și a altor lideri țărănişti care conduceau în acest timp guvernul României. El este cel care ar putea interveni cu succes la Banca Națională care, printr-o bancă intermediară, ar putea acorda celor din Serbia un împrumut salvator. Erau anii crizei! Nu este vorba de sume mari și pentru siguranță este necesară o probă, un experiment. Se vor acorda sume relativ mici, de până la un milion de lei pentru fiecare bancă, credit pe gaj și controlat chiar prin banca lui Dobrin. Acordarea creditului de reescompt s-ar face o dată pe lună, ori odată la două luni *„iar cambiile astfel primite, controlate și reescomptate ar fi prevăzute cu semnătura băncii D-Voastră și escomptată la Banca Națională"*[1032]. Așa își imaginează el, Grofșorean, că s-ar putea petrece lucrurile. N-ar fi nici un obstacol politic sau legal și nici diplomatic, de vreme ce nimeni n-ar ști implicarea Băncii Naționale. Evident Grofșorean se împiedica totuși în proiectele sale de uzanțele sau reglementările în vigoare între state, chiar dacă încearcă să minimalizeze aspectul în fața seniorului George Dobrin. Problema aceasta, a ajutorului pentru bănci, l-a preocupat pe Grofșorean întregul an și chiar în cel următor. Era într-adevăr o chestiune importantă, care, rezolvată, ar fi avut un răsunet mare în comunitățile românești. El îi înțelegea relevanța și a încercat mereu să determine prin Dobrin intervenția cât mai urgentă. La 8 ianuarie 1931, Trifu Șocardă[1033], învățător din Uzdin, se adresează lui Grofșorean cu privire la necesitatea unui ajutor pentru banca „Concordia" din localitatea sa. Aflăm că deja lucrurile erau discutate și cu directorul acestui institut, Ilie Selea, care l-a informat și cu privire la audiența avută la ministrul Ghiță Pop[1034]. Se pare că a avut succes întrucât a plecat de la București, cu înțelegerea de a trimite un om care să primească condițiile de garanție. Ei, cei din Uzdin, s-au gândit la Ilie Selea numai că până la București drumul costă

[1032] *Scrisoarea către George Dobrin* din 8 martie 1930.

[1033] Trifu Șocardă (1896–1951), învățător român din Uzdin, în anul 1931 a fost destituit din învățământ, a revenit în anul 1933, predă la Satu Nou, iarăși își pierde postul, dar revine în anul 1941.

[1034] Ghiță Pop (1883–1967), om politic român, activist în cadrul Partidului Național apoi în PNȚ, de mai multe ori senator și deputat în Parlamentul României, subsecretar de stat la Culte (17 iunie–8 octombrie 1930, 10 octombrie 1930–4 aprilie 1931) apoi ministrul Cultelor și Artelor (4 noiembrie – 6 decembrie 1944, 6 decembrie 1944 – 28 februarie 1945). În perioada 1940 – 1947 a fost secretar general al P.N.Ț.

https://biblioteca-digitala.ro

şi ei ar solicita o precizare, o poziție fermă. Primesc împrumutul sau nu? În funcție de asta se vor angaja în cheltuieli. Cum BNR poate ajuta bănci străine – face trimitere la un caz al băncii Hermes – ar putea să ajute şi pe românii de peste graniță mai ales că ei pun şi garanții imobiliare: „*Membrii direcțiunei şi ai comitetului de supraveghere de la „Concordia" dispun de o avere cca. 450 iugăre pământ, 20 de case plus bani gheață*"[1035]. Pentru a primi împrumutul roagă respectuos pe Grofşorean să-şi folosească sistemul său de influențe. Primul lucru pe care acesta îl face este un mesaj de sprijin pentru George Dobrin, fiindcă el nu-l cunoaşte pe Ghiță Pop. Dobrin este singurul din Banat care face parte din actualul regim politic şi se interesează de soarta românilor din Banatul iugoslav. Ceea ce face Grofşorean în scrisoarea către Dobrin este să extindă lucrurile de la „Concordia", la toate institutele româneşti de credit din Banatul de peste graniță:

> „Este vorba despre situația celor cinci institute de credit din Banatul Iugoslav, cari ar fi fost să fie concentrate sub egida „Luceafărul", ca centrală de reescompt, alimentată de către Banca Națională. Cum această chestiune tot mereu s-a amânat şi aşa se vede că sub actualul regim – din cine ştie ce considerente meschine – nici nu se va aranja – se impune necesitatea de a căuta ameliorarea situației măcar în parte, şi pe de altă cale, forțând până la dezlegare definitivă a chestiunei, reescomptul direct acestor institute. În vederea acestui plan cred că ar fi posibilă începcierea institutului „Concordia" în ritmul economic românesc, prin un mic reescompt acordat de către Banca națională"[1036].

În consecință, roagă o intervenție la ministrul Popp şi la BNR să se acorde sprijin chiar şi până la clarificarea situației de la „Luceafărul". Răspunsul[1037] este scurt, dar clar. Dobrin nu poate promite nimic, dar se va interesa şi la Popp şi la Banca Națională. Există însă o diferență între ce spune Grofşorean şi Trifu Șocardă, care vorbeşte despre „*deplină garanță în avere mobilă*", deci intabulare. S-ar putea face aşa ceva în Iugoslavia în favorul Băncii Naționale? Desigur, cei din Iugoslavia nu vor impune forma împrumutului, este o chestiune secundară. Banca Națională este una de emisiune, nu va putea acorda împrumuturi decât ca reescompt. Oricum, cine să-i ajute pe cei din Iugoslavia dacă nu românii bănățeni? Important este acum să fie ajutați, nici măcar suma nu mai contează, ci principiul.

[1035] BJT, *Scrisoarea lui Trifu Șocardă din Uzdin către Cornel Grofşorean*, vol. V, f. 26.

[1036] *Scrisoarea către G. Dobrin*, 11 ianuarie 1931.

[1037] *Scrisoarea către C. Grofşorean*, 14 ianuarie 1931.

https://biblioteca-digitala.ro

Era bine dacă reescomptul s-ar fi concentrat în mâna unui singur institut, „Luceafărul" de bună seamă, dar chestiunea de acolo *„se tot amână, n-are rost să mai aşteptăm"*. În continuare nu se poate abține să nu sesizeze politicul chestiunii:

> „Această concentrare era bună şi din punct de vedere politic, având astfel posibilitatea de a concentra şi conducerea politică, pe baza unei discipline economice atât de necesară la individualismul exagerat al românului. Pe de altă parte poate că era mai primejdioasă, având guvernul sârbesc posibilitatea ca să strivească toate 5 institute prin o singură lovitură"[1038].

Ceea ce a putut face George Dobrin a făcut: a intervenit la Ghiță Popp. Acesta l-a trimis la Viorel Tilea[1039] care, deşi înțelegător, a cerut un memoriu justificativ despre fiecare bancă în parte. Din păcate corespondența conservată nu mai permite cunoaşterea finalului acestei chestiuni dar, din perspectiva subiectului principal care-l preocupa pe Grofşorean în acel moment şi care era evident unul politic, legat de situația generală a minorității române, se sesizează totuşi ataşamentul său la punctul de vedere al lui Alex. Butoarcă. În acțiunea de contestare a lui Traian Oprea, acesta n-a ezitat să invoce o posibilă fraudă pe care protopopul ar fi făcut-o la „Luceafărul". Într-adevăr, Traian Oprea a fost conducător multă vreme al băncii „Luceafărul" din Vârşeț în calitate de preşedinte al consiliului de administrație, iar în anii de la mijlocul primului deceniu postbelic banca stătea excelent. În anul 1930 a fost chiar o creştere a capitalului, iar din 1932 chiar una simțitoare. În anul 1933 însă s-a resimțit criza din plin[1040]. Banca acorda înainte de criză dividende de 14%, ulterior, în anii crizei, situația s-a depreciat, dar nu a fost vorba de o fraudă. Solicitările pentru ajutorarea băncilor româneşti, între timp constituite în cartel, se vor adresa şi primului-ministru Nicolae Iorga, mai ales că de la 31 martie 1932 băncile urmau să verse toate fondurile la Banca Ipotecară de Stat din Belgrad, creându-se un gol de patru milioane de dinari[1041].

Activitatea şi mecanismul de creditare al băncilor româneşti din

---

[1038] *Scrisoarea către G. Dobrin*, 17 ianuarie 1931.

[1039] Viorel Tilea (1896–1972) avocat şi om politic român, secretar al lui Iuliu Maniu, deputat, subsecretar de stat la preşedinția Consiliului de Miniştri.

[1040] Gligor Popi, *Op. cit.*, p. 32.

[1041] Carmen Albert, *Memoriile românilor din Banatul sârbesc în perioada interbelică*, „Studii şi cercetări Actele Simpozionului Banatul – istorie şi multiculturalitate", Novi Sad-Zrenianin, Ed. ICRV, Ed Fundației, 2014, p. 279–293

https://biblioteca-digitala.ro

Iugoslavia, a căror acționari erau fruntași ai mișcării politice, era extrem de importantă, deoarece punea în discuție prosperitatea acestei minorități, rezistența economică și, implicit, forța politică de acțiune. Mica burghezie românească avea nevoie de sprijin, deoarece capitalul acestor societăți era insuficient față de nevoile debitorilor constituiți în principal din țărănimea mică și mijlocie. Orice susținere financiară ar fi consolidat puterea acestor bănci, de aceea aveau nevoie de ajutor. Capitalul era redus, investițiile în anul 1931 abia reprezentau un milion de dinari, ceea ce era nesemnificativ[1042].

Scrisorile lui Alex. Butoarcă sunt pline de acuzații și de cereri insistente pentru trimiterea de controale din România care să lămurească situația. Subiectul făcea parte din arsenalul mobilizat împotriva vechilor lideri români și avea deci o motivație legată de această confruntare politică. Ea poate fi urmărită în setul consistent al scrisorilor schimbate de Cornel Grofșorean cu Alexandru Butoarcă. Din nefericire, și el este incomplet și disproporționat în sensul că cele primite de Grofșorean le depășesc cu mult pe cele trimise. Una din acestea releva o relație deja bine stabilită, o relație de încredere, poate chiar de parteneriat. Foarte probabil, Grofșorean considerase că o persoană tânără, ambițioasă și activă, corespundea intereselor proiectului său cu privire la minorități. Avea nevoie în Iugoslavia de un partener dispus să acționeze pentru implicarea românească în Congresele Minorităților de la Geneva, un partener care să aibă și prestigiu în comunitățile românești, să aibă și voința de acțiune, dar și curaj. Acestea toate era de sperat să le găsească la unul din tinerii minorității din acea țară. În acest context, este de înțeles că, la rândul său, îl va sprijini cu relațiile și prestigiul său, că îl va susține în tentativa de a-și asuma conducerea întregii acțiuni românești din Banatul iugoslav, ceea ce în corespondență se vede cu limpezime, deși n-au lipsit nici momentele tensionate. Alexandru Butoarcă pare să fi fost un spirit luptător, ambițios și direct. Scrisoarea următoare[1043] pe care i-a adresat-o Grofșorean datează de la sfârșitul lui august 1930, deci la oarecare timp după congresul de la Timișoara. Veștile nu erau prea bune. Guvernul român s-a dezis de mișcarea lor. Se motivează prin evenimentele externe care fac imposibilă o poziționare în favoarea proiectului și, în consecință, nu va acorda nici un fel de ajutor, bani în nici un caz. Nu le rămâne decât să se orienteze spre surse particulare. Pe de altă parte, speranța unei colecte discrete și reușite este destul de mică. Va trebui să se implice și ei,

[1042] Gligor Popi, *Op. cit.*, p. 33.

[1043] *Scrisoarea către Al. Butoarcă*, 28 august 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

cei de „*dincolo*" în cheltuieli. La toate acestea se mai adaugă şi o greşeală de neiertat pe care a făcut-o Ghiţă Popp care a intrat direct în corespondenţă cu Ewald Ammende[1044], comunicându-i că delegatul român din Iugoslavia nu va mai pleca la Geneva. El însă, Grofşorean, considera că dimpotrivă, totul trebuie accelerat. În nici un caz nu trebuie să renunţe acum. Butoarcă să-i scrie lui Ammende şi să-l anunţe că cei din Iugoslavia, românii, vor avea totuşi un trimis. Să-i expedieze lui Ammende şi copia scrisorii sale lui Ştefan Ardelean[1045], ca la nevoie – el nu are încredere în poşta iugoslavă – să o trimită şi de la Timişoara. Aşa vor fi siguri că ajunge. Discreţia este capitală în această situaţie. Să nu afle nimeni de plecarea lui Şocardă căci altminteri este de aşteptat să i se refuze paşaportul. Odată ajuns acolo trimisul din Iugoslavia trebuia să se prezinte la legaţia română pentru a primi sprijinul necesar. Trebuie să ajungă în audienţă şi la ministrul Titulescu pentru a expune programul. În cazul în care ministrul nu-şi dă acordul pentru a fi acreditat la congres, atunci Grofşorean sugerează resemnarea, deoarece fără avizul guvernului toată acţiunea ar putea fi periclitată[1046].

Referirile la Titulescu nu indică însă o cunoaştere prealabilă a proiectului conceput de Grofşorean în colaborare cu Butoarcă. Există dovada că doar cu trei zile înainte de a i se adresa lui Butoarcă, respectiv la 25 august, Grofşorean a trimis o scurtă scrisoare lui Titulescu. În acest fel nu i se mai lăsa timp de reacţie. Se făcea deci o manevră care să pună marele diplomat în faţa unui fapt împlinit, tocmai de aceia îşi permitea să-l sfătuiască pe Şocardă ca în cazul sosirii la Geneva să se ducă la legaţia română şi să aştepte cuvântul de decizie de la nimeni altul decât Nicolae Titulescu. În scrisoarea adresată, Cornel Grofşorean i-a făcut ministrului o prezentare succintă de la Congresul refugiaţilor din anul 1930 şi i-a adus la cunoştinţă necesitatea ca mişcarea să fie îndrumată spre Congresul de la Geneva, astfel pot fi „*repercusiuni asupra politicii ext*erne"[1047].

Toate acestea par să indice o situaţie limită, de urgenţă. Congresul de

[1044] Ewald Ammende (1893–1936) personalitate importantă europeană, originar din Estonia, politician, publicist cu doctorat în ştiinţe politice, a reprezentat la Congresul Naţionalităţilor *Asociaţia grupurilor etnice germane din Europa*, a militat pentru respectarea echilibrului în relaţia grupurilor etnice minoritare cu statele naţionale. A decedat în China.

[1045] Ştefan Ardelean (n. 1900 la Sân-Mihai) inginer, directorul Liceului industrial din Timişoara, consilier municipal, iniţiatorul Asociaţiei Studenţilor fondată la Sân-Mihai în anul 1923, preşedintele Ligii Românilor refugiaţi din Iugoslavia, preşedinte al secţiei Timiş-Torontal al ACB.

[1046] *Ibidem.*

[1047] *Scrisoarea către N. Titulescu*, 25 august 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

la Geneva era convocat pentru septembrie şi acum era sfârşitul lui august. Totul părea să meargă strună şi brusc guvernul refuză să se angajeze. De fapt, este mult spus *„guvernul"* fiindcă lucrurile fuseseră comunicate inițial numai lui Ghiță Popp. Atunci când informațiile au ajuns la cunoaşterea conducerii, probabil chiar al lui Iuliu Maniu, totul a fost anulat. Corespondența din acest interval arată un travaliu excepțional al lui Grofşorean. Pe de o parte, el se grăbeşte să fructifice ecourile congresului de la Timişoara – care totuşi au fost sub aşteptări – difuzând cât mai insistent revista „Banatul", numărul special, iar, pe de altă parte, să câştige cât mai multe personalități de partea proiectului său. Sunt abordați în scris câțiva dintre cei mai cunoscuți militanți în domeniul minorităților, dar şi oficialități româneşti. În luna mai se adresează Christinei Bakker de Bosse[1048]. Aceasta făcuse o vizită la Timişoara urmând să întocmească un raport pentru Congresul de la Geneva. Grofşorean n-a putut s-o întâlnească dar, citind raportul, a avut surprize neplăcute. Activista olandeză s-a lăsat influențată de propaganda maghiară, aşa încât documentul era tendențios. Informațiile utilizate erau unilaterale şi ignorau cu totul poziția românească. În consecință, este gata să pună la dispoziție documentația necesară unei eventuale corecturi, în fapt o lucrare dedicată subiectului, *„Problema minoritară în România"* aflată în manuscris. Este o lucrare ştiințifică, subiectul fiindu-i de altfel familiar, pentru că se ocupa de el încă dinainte de război. Desigur, realitățile au fost atunci altele. Speră că raportoarea intenționează la rându-i un studiu serios, o bună cunoaştere a situației din România şi nu doar o tratare superficială. Va fi greu pentru că nu cunoaşte limbile regiunii. El se foloseşte în investigațiile sale de surse minoritare, de presa minoritară mai ales, pe care o parcurge sistematic, dar şi de cărți, reviste, broşuri editate pe acest subiect. Este un pic decepționat, dar păstrează tonul binevoitor într-o evidentă încercare de a câştiga bunăvoința. Se oferă chiar să-i pună la dispoziție o parte a studiului redactat, ca să-şi facă o idee despre aceste acțiuni, să privească şi din cealaltă perspectivă realitatea[1049]. Foloseşte un ton decent în ciuda dezamăgirii. De

[1048] Christine Clasine Bakker-Van Bosse (1884–1973), avocată inițiatoare a mişcării feministe olandeze, pacifistă militantă, delegată la Congresul Minorităților, a fost investită de acest Congres cu studiul situației minorităților din România unde a şi făcut în cursul anului 1930 o deplasare. S-a lăsat influențată de liderii politici maghiari, a studiat superficial situația aşa încât raportul său a fost defavorabil. Grofşorean îi reproşează de altfel acest subiectivism. N-o acuză însă de rea voință.

[1049] *Scrisoarea către Christina C. Bakker-Van Bosse,* 4 mai 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

altfel, acelaşi ton l-a păstrat Grofşorean şi în scurta prezentare a vizitei şi rezultatelor sale făcută în numărul din „Banatul", dedicat congresului refugiaţilor. Spera probabil să determine o schimbare de atitudine şi refuză stilul polemic[1050]. În noiembrie însă orice speranţă de revenire este pierdută. În ciuda faptului că i s-a trimis documentaţie, Bakker de Bosse nu a mai răspuns. Grofşorean îi mai trimite totuşi extrase din presa bănăţeană germană în care prelatul Franţ Blaskovits ia atitudine împotriva reprezentantului minorităţii maghiare Jakabffy Elemér, dar acum nu mai pierde ocazia pentru ironii:

> „Este o mică probă despre cum se poartă aici, în ţară, discuţiile între şvabi şi maghiari. Vă va interesa cu atât mai mult cu cât este vorba despre onoratul dvs. prieten dr. E. Jakabffy. De fapt acum câteva luni unul dintre colaboratorii noştri, a avut libertatea să vă trimită două pachete recomandate ca pachete foarte valoroase, dar stimata doamnă nu apreciază acest gest nici măcar cu un răspuns. Probabil că acesta este obiceiul în apus. Pentru că stimata doamnă este cunoscută însă în Banat ca o apărătoare de nezdruncinat a maghiarilor şi o reprezentantă a problemei minorităţilor şi la Congresul de la Geneva, se cuvine unei „socioloage" să cunoască şi reversul acestei probleme"[1051].

Deşi nu le semnează, consemnările de la finalul ultimului număr din „Banatul", cu siguranţă, aparţin lui Grofşorean. În exemplarul păstrat în arhiva achiziţionată odinioară, aflată acum la muzeul din Reşiţa, o însemnare manuscrisă ţine să precizeze: „*Cele (însemnate) cu creion roşu sunt scrise de mine. Gf.*". Tot acolo, evident, nu întâmplător şi datorat aceluiaşi condei, se menţionează şi sesiunea de toamnă a Congresului de la Geneva programată pentru septembrie cu precizarea temelor şi personalităţilor

---

[1050] Cornel Grofşorean a considerat că militanta pentru drepturile minorităţilor etnice din Europa nu a fost suficient şi corect informată de aceea şi raportul ei este părtinitor, lipsit de obiectivitate, deşi a fost atenţionată de nenumărate ori de consulul Josef Gabriel asupra relaţiilor maghiare-germane şi mai ales acţiunea deznaţionalizatoare a primilor faţă de cei din urmă. Grofşorean adunase o vastă bibliografie germano-maghiară asupra subiectului pe care i-o trimisese în două colete poştale recomandate. Lipsa în continuare de reacţie din partea militantei semnifică de fapt indiferenţă ceea ce i se pare lui Grofşorean de neînţeles. „*Banatul*", V/1930, nr. 1, p. 59–60.

[1051] *Scrisoarea lui C. Grofşorean* (în numele redacţiei „Banatului") *către Cristina Bakker van Bosse*, 10 noiembrie 1930. Acest document nu a fost ultimul din corespondenţa dusă acum în numele unei reviste, care de fapt şi-a încetat apariţia. Ultimul avea să fie scrisoarea din 21 noiembrie 1930 păstrată în acelaşi loc ca şi precedenta.

https://biblioteca-digitala.ro

mai importante – Briand[1052] şi Coudenhove Kalergi[1053] – care vor participa şi în final mai discretă opinia că, este nevoie şi de o prezenţă minoritară românească:

> „România a aderat – fără reticenţe – la planul Briand şi având în vedere situaţia precară a minorităţilor româneşti din statele limitrofe, se impune datoria delegaţiei românilor din Jugoslavia cari în septembrie se vor prezenta, prima oară la Congresul Minorităţilor de la Geneva, ca să-şi espună şi în privinţa aceasta, punctul lor de vedere. Cu atât mai vârtos că într-o configuraţie paneuropeană şi cuvântul minorităţilor latine va avea resunăt hotărâtor şi decisiv"[1054].

De fapt aici este expus întregul plan al lui Grofşorean privind participarea la Geneva. Rubrica „Însemnărilor" este deschisă cu acest anunţ, fiindcă altminteri ordinea de zi a Congresului este dată doar la finalul lor. Rubrica a fost utilizată pentru a sugera şi utilitatea activităţilor de studiu, reacţie şi propagandă în condiţiile în care astfel de lucruri în anumite ţări din Europa se fac deschis, în instituţii puternice şi care folosesc specialişti. Scopul, din păcate, este totuşi distructiv pentru că acele ţări sunt state revanşarde şi revizioniste. Ştiu să folosească minorităţile pentru a forţa vecinii. De pildă, scrie Grofşorean, recenta întâlnire între anumiţi lideri maghiari şi bulgari din România pentru a constitui un bloc în interiorul ţării poate fi înţeleasă şi ca o tentativă de constituire a unei forţe revizioniste, nu doar în afara graniţelor româneşti, ci şi în interiorul lor[1055]. Pe de altă parte, ştiu să folosească un sistem de propagandă foarte eficient. Presa elveţiană, de pildă, a fost puternic influenţată în favoarea lor. Răspunsul românesc lipseşte ceea ce, consideră Grofşorean, este o mare greşeală, după cum o greşeală este şi faptul că nu se ia în serios eficienţa maghiară care utilizează specialişti ca Artur Balogh[1056] şi ştie să se folosească de instrumentarul ştiinţific. Un exemplu recent este cel de la adunarea generală a Ligii din 5 iunie, unde

---

[1052] Aristide Briand (1862–1932) politician francez, prim-ministru, a primit premiul Nobel pentru pace, activist în mişcarea muncitorească.

[1053] Coudenhove Kalergi (1894–1972) politician, filosof austriac, adept al mişcării pan-europene.

[1054] *Însemnări*, „Banatul", V/1930, nr. 1, p. 59.

[1055] *Ibidem*, p. 62.

[1056] Artur Balogh (1866–1951) avocat, doctor în drept, politician maghiar, membru corespondent al Academiei maghiare de Ştiinţe, a fost deputat în Parlamentul român din partea partidului maghiar, profesor universitar la Universitatea din Cluj, a fost foarte activ în mişcarea de promovare a drepturilor minorităţii maghiare.

https://biblioteca-digitala.ro

contele Ernö Zichy[1057] a prezentat un studiu comparativ între legislația Apponyi şi Angelescu, ceea ce a determinat reacția delegației române, dar dezbaterile s-au amânat pentru toamnă. Este imperios necesar astfel ca delegații români să-şi formuleze punctele de vedere pe probe şi argumente, luând exemplul delegaților maghiari, care precis se vor prezenta cu problematica studiată temeinic[1058]. Partea română se privează singură de beneficiile studiului sistematic şi chiar de specialiştii disponibili cum ar fi el însuşi. Grofşorean se foloseşte de toate ocaziile, de evenimentele internaționale, face tot ce poate, dar cu posibilități limitate, pentru a atenționa asupra problemelor de acest fel şi utilității acelui sistem pe care îl şi concepuse pentru receptare, studiu, informare şi reacție. Două sunt direcțiile sale de influențare, una internă bifurcată spre autorități şi asociații civice şi alta externă îndreptată la rândul ei spre comunitatea românească din Iugoslavia şi spre liderii şi militanții pentru drepturile minorităților, mai ales celor afiliați Congresului de la Geneva. Intenția sa era aceea de a reuşi să creeze o reprezentanță românească în această instituție cu mare ecou în epocă. Exista atât posibilitatea reprezentării directe printr-o persoană care să aparțină minorității române din Iugoslavia, fie o reprezentare printr-o persoană care să aparțină grupului de refugiați români, cel care organizase congresul de la Timişoara, aceasta în cazul în care autoritățile iugoslave ar fi interzis documentele de călătorie. Chiar şi în cazul în care autoritățile române ar sprijini proiectul şi ar susține trimiterea unui reprezentant la Geneva, tot era nevoie de acordul celor care acționau deja în această instituție, dar şi de sprijinul celor mai cunoscute organe de presă specializate în minorități. Timpul scurt până la Congres – convocat pentru 3–6 septembrie – grăbea lucrurile. La 4 august, Grofşorean decide să i se adreseze lui Jan Skala, redactorul revistei *„Kulturwehr"* (*„Rezistența culturală"*), reprezentant al minorității sorabe (sârbe) din Germania şi al aripii slave din Congres, considerată ca fiind antirevizionistă. Îşi foloseşte toate argumentele, exagerează chiar în unele afirmații, pentru a-şi face oferta cât mai atrăgătoare. Este, de fapt, o ofertă de colaborare a minorității române şi apoi a previzionatei grupări latine cu polonezii, respectiv gruparea slavă. Din chiar acel an, 1930, Jan Skala[1059] era liderul acestei grupări aşa că putea fi interesat.

[1057] Ernö Zichy nobil maghiar foarte activ pentru drepturile minorității maghiare în Liga Națiunilor.

[1058] *Însemnări*, p. 62.

[1059] Jan Skala (1889–1945) jurnalist, poet, ideolog al mişcării naționale sorabe născut în

https://biblioteca-digitala.ro

O trecere în revistă a problemei privind intenția de organizare a minorității latine în cadrul Congresului după modelul slav constituie debutul primului contact dintre Cornel Grofşorean şi Jan Skala. Interesul este comun, gruparea germano-maghiară de orientare revizionistă trebuie contracarată cu cea antirevizionistă slavă, la care s-ar putea asocia minoritățile romanice. În felul acesta, s-ar consolida întreaga aripă antirevizionistă, ceea ce ar pune în dificultate blocul revizionist[1060].

Răspunsul a fost prompt, peste numai patru zile. Este binevoitor, dar prudent. Mulțumeşte pentru „Banatul" şi un alt articol publicat în 4 august 1930, dar din păcate nu se precizează nimic altceva, unde a apărut şi sub semnătura cui. Deocamdată nu poate lua nici o poziție precisă cu privire la chestiunile de organizare ale minorității române. O întâlnire pentru o discuție de principiu ar fi foarte utilă în aceste circumstanțe, dar şi cu reprezentanții minorității. O astfel de întâlnire însă, după părerea lui, nu mai poate fi organizată în scurtul timp rămas până la Congres. Are însă o părere potrivit circumstanței în care se află lucrurile:

> „Dacă pot să-mi exprim părerea fără să vă influențez şi fără a mă obliga, ar fi cu siguranță util ca dvs. să nu participați la Congresul din acest an, această părere se bazează în special pe comunicarea dvs. referitoare la împiedecarea reprezentanților minorităților din Iugoslavia, dar şi asupra atitudinii Congresului față de cererea dvs. de primire în Congres"[1061].

Înainte de toate, în ceea ce priveşte colaborarea, ea ar fi posibilă numai după clarificări de principiu şi după stabilirea punctului până unde poate ea să meargă. Ține să-şi ia şi măsuri de siguranță:

> „Totodată aş vrea să subliniez că prin orice contact între dvs. şi mine trebuie evitată orice aparență a unui afront atât împotriva minorităților individuale reprezentate în Congres, cât şi împotriva statelor, în toate împrejurările"[1062].

În cel mai scurt timp, probabil chiar în ziua primirii mesajului de la Skala, Grofşorean întocmeşte un răspuns cuprinzător, prilej pentru a se

---

Germania. A fost activ în cadrul Asociației minorităților naționale din Germania, pentru drepturile grupurilor negermane. În anul 1938 i s-a interzis să practice jurnalismul fiind închis nouă luni la Dresda. A publicat la un moment dat în ziarul „Prager Presse" din Praga, atunci a fost contactat de Cornel Grofşorean.

[1060] *Scrisoarea către J. Skala*, 4 august 1930.

[1061] *Scrisoarea lui J. Skala*, 8 august 1930.

[1062] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

afla lucruri noi în legătură cu cele concepute de el, planul acțiunii sale și stadiul în care se afla. Ține să precizeze că datorită lui s-a reorganizat minoritatea română, dar că încă nu au luat contact cu celelalte minorități românești, fiind prea devreme. Pe de altă parte sunt zone îndepărtate, cum ar fi regiunea Trasnistreană, greu de contactat. Ei, românii din Iugoslavia, nu pretind drepturi speciale, ci similare sârbilor din România. Este de acord cu întâlnirea care desigur, nu poate avea decât un caracter privat. Acum însă nu este timpul potrivit. Skala ar vrea o întâlnire cu reprezentanții tuturor minorităților românești din țările vecine ori organizarea de care vorbea este abia la început. Ar fi posibilă o întrevedere numai cu cei din Iugoslavia. Speră însă ca după sesiunea de toamnă a Congresului de la Geneva să poată convoca un Congres al Minorităților Românești de pretutindeni și poate că acesta ar fi prilejul doritei întâlniri. Cunoaște problemele minoritare, scrie un studiu pe această temă, știe bine și publicația condusă de Skala de unde își ia destule informații utile, este un cititor fidel, așa că poate înțelege prudența acestuia. În cazul românesc, ea este însă de prisos: românii sunt clar antirevizioniști.

> „În schimb suntem într-o permanentă luptă cu foarte activa și dinamica minoritate maghiară deoarece chestiunea germană la noi este una de rangul doi, în principal aici, în Banat, unde sprijinim minoritatea șvăbească pentru a-i da posibilitatea unei renaționalizări, deoarece în trecut inteligheța șvăbească a fost aproape în întregime maghiarizată"[1063].

Cât despre prezența sau absența românilor la Congresul din 3–6 septembrie, lucrurile depind încă de mulți factori. Mai întâi Iugoslavia să nu facă greutăți fiindcă Secretariatul Congresului de la Geneva insistă ca reprezentanții să fie supuși iugoslavi, nu emigranți. Chiar dacă proiectul organizării minorităților române din statele vecine ar reuși, este greu de crezut că ele vor rămâne mult timp în Congres – spune acum ceea ce credea că lui Skala îi va face plăcere – dacă „*domnii*" de acolo nu își vor modifica tactica de până acum. Oricum, după aceea, unitatea cu gruparea slavă este sigură. Asta însă se va putea numai în viitor, poate chiar la anul. Este limpede că, în ciuda bunăvoinței lui Skala și evidentului interes, de fapt Grofșorean din această relație n-a reușit să obțină nimic. Ar fi vrut cu siguranță un sprijin concret pentru a reuși participarea românească la Geneva chiar în acea toamnă. Are în sfârșit și el prudența de a nu implica decât persoana sa în toate aceste combinații:

[1063] *Scrisoarea lui C. Grofșorean către J. Skala*, 12 august 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

„Mai subliniez odată, pentru a evita orice eroare, că sunt un simplu observator care deocamdată nu are nici autorizarea, nici justificarea de a vorbi în numele altora. Eu prelucrez doar partea ideologică a problemei şi combat indolenţa crasă a autorităţilor"[1064].

Cum a evoluat mai departe acest dialog, dacă s-a menţinut, corespondenţa nu mai permite nici un răspuns. Probabil că s-a întrerupt, cel puţin pe tema Congresului. De altfel, curând, în anul 1936, autorităţile naziste, care în 1933 se vor instala la putere în Germania, îi vor interzice lui Jan Skala revista, iar în 1938 va fi întemniţat la Dresda.

Între timp însă, Grofşorean caută ajutor în lumea presei, singura care ar fi putut să-i acorde susţinerea. În acest scop îi scrie jurnalistului Mihai Tican Rumano[1065], punându-l la curent cu planul, dar într-o variantă cât mai atrăgătoare, umflând puţin cifrele şi mizând pe sentimentul de solidaritate românească. Îşi arogă merite în organizarea minorităţii din Iugoslavia, în organizarea congresului de la Timişoara şi, pentru a fi credibil, pune la dispoziţie numărul cu pricina din „Banatul". Se va putea documenta astfel despre procesul de deznaţionalizare la care sunt supuşi românii din Iugoslavia, circa o jumătate de milion. Va putea afla şi cum el, Cornel Grofşorean, a propus organizarea minorităţilor române şi constituirea în cadrul Congresului de la Geneva a unui bloc latin antirevizionist. S-a şi trecut la organizare pe baza Asociaţei refugiaţilor, preexistentă proiectului său. Acum românii din Iugoslavia vor fi reprezentaţi la Congres, fapt de necesitatea căruia au trebuit să convingă autorităţile, aşa că se va putea auzi de acum peste tot starea acestei minorităţi. În acest fel însă – ceea ce este şi mai important – se va oferi un model celor din Ungaria, Bulgaria şi Rusia – cam vreo două milioane – pentru a trece şi ei la organizare, cerând reprezentare la Geneva. Vor fi deci câteva grupuri româneşti puternice, care vor putea iniţia un bloc latin. În octombrie se va convoca la Timişoara congresul tuturor minorităţilor româneşti pentru a le centraliza într-o singură organizaţie puternică cu Birou de Studii şi o revistă, care să se ocupe pe baze exclusiv ştiinţifice cu problema minoritară. Care ar fi aici rostul lui Mihai Tican Rumano? Ar fi următorul:

„Anume Vă rog, să binevoiţi a desfăşura puţină propagandă în interesul mişcării noastre-apoi luând contact cu conducătorii catalaunilor – unica

[1064] *Ibidem.*

[1065] Mihai Tican Rumano (1893–1967), publicist, scriitor, călător neobosit prin multe ţări, a publicat impresii şi imagini de pe alte continente.

https://biblioteca-digitala.ro

minoritate latină reprezentată la Congresul de la Geneva – să-i determinați ca să pună în legătură-acum în septembrie-cu delegatul românilor din Iugoslavia, pentru a discuta posibilitatea unui bloc latin. Și în fine, să binevoiți a îndemna aceşti conducători ca să participe şi la Congresul nostru, care se va convoca în Octombrie şi unde la fel se va discuta această problemă. Prezența catalaunilor, aci ar fi mai mult un gest de frățietate, cu atât mai vârtos că şi românii din Albania şi cei din Istria vor fi reprezentați"[1066].

Într-adevăr, Grofşorean părea că se gândise la toate şi că lucrurile se leagă. A contactat liderii organizațiilor europene mai importante, redactorii revistelor semnificative, a convins liderii românilor din Iugoslavia. Cel mai important lucru era însă să-i convingă pe cei care decideau în acel moment politica statului român, guvernul condus de Iuliu Maniu. Cel mai uşor de convins, probabil şi datorită relațiilor acestuia cu vechiul său susținător George Dobrin, unul dintre cei mai cunoscuți lideri țărăniști din Banat, a fost subsecretarul de stat la Culte, Ghiță Popp[1067]. Acestuia i se adresează însă numai după congresul de la Timişoara, pentru a-i da impresia că lucrurile sunt în plină desfăşurare, că procesul de organizare – în sensul înțeles de Grofşorean – este început. Deşi scrie în aceleaşi zile lui Jan Skala sau lui Tican, doar lui Ghiță Popp îi înfățişează un proiect, ceea ce urma să se facă, un plan şi nu lucruri realizate, doar începute. Aici se cuprinde poate cel mai detaliat proiectul conceput la Timişoara. Scrisorile – două s-au păstrat – sunt sub acest aspect documente fundamentale. Începe prin vechea manevră de câştigare a bunăvoinței, lăudându-l. Lucrurile nu s-au mişcat până acum prea mult, pentru că nici nu era cine să le înțeleagă. Acum au şansă deoarece „*sub imboldul D-Voastră, se resimte o ameliorare*". Această calitate îl şi face să i se adreseze. În primul rând, Asociația refugiaților din Iugoslavia trebuie transformată într-una a minorității româneşti de pretutindeni, cu sediul la Timişoara. De ce Timişoara? Pentru că aici se află cea mai mare concentrare a minorității maghiare şi germane. Lupta pe care o dau sârbii pentru a-i câştiga pe şvabi de partea lor, pentru reuşita pla-

[1066] *Scrisoarea către Mihai Tican Rumano*, 23 august 1930.

[1067] Ghiță Popp (1883–1967), avocat, ziarist, politician, născut la Poiana Sărată (Bacău), a publicat la „Tribuna" din Arad, „Românul", „Gazeta Transilvaniei", „Luceafărul" etc. A militat împotriva politicilor deznaționalizatoare din fostul imperiu, folosind pseudonimul Gheorghe Pădure. În anul 1914 a trecut în vechiul Regat, apoi la Kiev a scos împreună cu alți intelectuali gazeta „România nouă", deputat în Parlamentul românesc, între anii 1931–1932 a fost subsecretar de stat la culte şi minorități. Era recunoscut ca unul dintre cei mai avizați în problemele minorităților. A fost deținut politic la Văcăreşti şi Aiud.

https://biblioteca-digitala.ro

nului lor, tot aici se dă. Planul este mai vast. Se avea în vedere extinderea spre Ungaria şi Bulgaria, dar şi spre Iaşi, deoarece şi în Rusia sovietică erau români. Contactând toți liderii români de pretutindeni, s-ar putea forma blocul minorităților româneşti. Ar urma apoi înființarea unei reviste, tot după modelul oferit de minoritățile din România, tipărită în mai multe limbi. Această organizație odată fondată, trebuie recunoscută, în primul rând de Congresul Naționalităților de la Geneva. Participarea la congres să se facă măcar în calitate de observatori, deoarece şi aşa se pot face declarații energice. Pe de altă parte, Grofşorean a sesizat că în cadrul congresului doar catalanii mai există ca minoritate latină, astfel că împreună cu românii s-ar putea constitui blocul minorității latine[1068].

Următoarea scrisoare – răspunsurile nu s-au păstrat – adresată Subsecretarului de la Culte conservă tonul primei în aceeaşi tentativă de a-l câştiga. Poate că ideile sale obosesc, dar este convins de necesitatea organizării minorităților române din afară, lăsând să se înțeleagă că pentru asta sunt destule modele la îndemână care au avut succes. Acestei activități trebuie să i se adauge cea de propagandă pe această temă, internă şi externă. Acum pasul cel mai important – începutul – s-a făcut, la Timişoara congresul refugiaților este de fapt inițierea acțiunii de organizare. Vechea Asociație a refugiaților este – sub influența sa – una a românilor de pretutindeni. Urmează acum – *„cu concursul prețios al D-Voastră"* – organizarea celor din Bulgaria. Există premise externe bune. A văzut o corespondență a lui Ewald Ammende cu Grigore Ion în care vorbea despre aşa ceva. Această informație este extrem de prețioasă pentru că dezvăluie faptul că demersul aparține directorului instituției genoveze. Vor urma cei din Ungaria şi Rusia. În Rusia va fi greu, dar în cazul Ungariei nu crede că va îndrăzni să se împotrivească, având în vedere situația în care se afla. Era doar implicată atât de vizibil. L-a şi trimis pe ginerele său, avocatul Al. V. Cimponeriu, la Gyula pentru a stabili contacte. Grofşorean face o analiză a situației din fiecare țară care are minorități româneşti cu atenționarea asupra avantajelor şi dezavantajelor, dar şi cu accent asupra faptului că planul acesta este susținut – s-a şi văzut doar la Timişoara – de ministrul Sever Bocu, că România dispune de personalități refugiate din acele state, care pot fi foarte utile. Despre partea de propagandă şi studiu nu au decât să se uite mai atent la unguri. Aceştia sunt experți, s-au dovedit pricepuți şi eficienți. Ar fi înțelept să le urmeze modelul. Pentru românii din Bulgaria primeşte informații

[1068] *Scrisoarea către Ghiță Popp*, 20 iulie 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

de la de la jurnalistul Ivanov de la „Vestul". Bulgar de origine, i-a prilejuit un contact cu preşedintele macedonenilor din Bulgaria, Ion Ghiulamila[1069]. În Rusia, ideologia sovietică i-a făcut pe români să-şi abandoneze crezul naţional, totuşi s-ar putea obţine un rezultat, dacă s-ar organiza ca o minoritate, un drept consacrat de către bolşevism şi s-ar prezenta la congres. Contactele cu ei ar fi însă dificile, dar se poate rezolva prin organizaţiile de refugiaţi din Basarabia şi desemnarea unui delegat cu care să se permanentizeze legătura. Este necesară implicarea intelectualilor regionali pentru concentrarea şi coordonarea acţiunilor, menţionându-se numele lui Şt. Ciobanu[1070] de la Chişinău şi Şt. Berechet[1071] de la Iaşi, buni cunoscători ai problemei.

Când lucrurile păreau să se desfăşoare potrivit planului, s-a produs o întorsătură care a determinat un mare eşec. Guvernul, prin chiar şeful său – se pare – Iuliu Maniu, a dezavuat orice implicare, a refuzat orice fel de participare. Mai mult, Ghiţă Popp anunţă pe Ewald Ammende că nu va mai sosi nici un reprezentant al minorităţii române. Reacţia aceasta – în acest punct referirile sunt foarte laconice – s-a produs ca urmare a intervenţiei Belgradului. Pentru a nu periclita relaţiile între cele două state şi anumite tratative în curs, guvernul român – nici în prezent nu se ştie dacă implicat în mod serios sau numai de entuziasmul lui Ghiţă Popp – a făcut pasul înapoi, lăsând totul în voia sorţii. Situaţia aceasta trebuia acum s-o explice, cu toate precauţiile posibile, Cornel Grofşorean lui Ewald Ammende într-o scrisoare trimisă la Geneva în ultima zi a lui iulie 1931. Mai întâi se recomandă ca fiind colaborator al deputatului Grigore Ion, iar în această calitate a luat legătura cu Alexandru Butoarcă din Vârşeţ. Este un lucru ştiut că dictatura din Iugoslavia a dizolvat toate organizaţiile de partid. Românii de acolo – în consecinţă – nu au nicio reprezentare juridică sau constituţională. Orice mişcare este dificilă, iar o reprezentare la un congres imposibilă datorită persecuţiilor. Mai mult, situaţia românilor este diferită de a altor minorităţi. Acelea – ungurii şi germanii – au reprezentare la Congres din timpul *„parlamentarismului"* şi dictatura nu şi-ar permite să anuleze acum acest statut. Pe de altă parte, sunt susţinute de statele-mamă ceea ce în cazul românesc, datorită unor tratate, nu se poate face şi sârbii ştiu foarte

---

[1069] Ion Ghiulamila, aromân născut la Gopeš (Macedonia).

[1070] Ştefan Ciobanu (1883–1950) istoric, vicepreşedinte al Academiei Române, născut la Talmaza (Basarabia), foarte activ în mişcarea naţională a românilor.

[1071] Grigore Ştefan Berechet (1885–1946), jurist, avocat, cadru didactic la Facultatea de Teologie din Iaşi, autor de monografii de istoria dreptului românesc.

https://biblioteca-digitala.ro

bine. Religia românilor este o altă chestiune şi ea a fost folosită cu succes pentru slavizare chiar în timpul regimurilor imperial şi dualist până la război. Slavizarea care se petrece acum în Iugoslavia se foloseşte de această situaţie. Oricum există o mare atenţie asupra celor ce se petrec cu românii din Banat, căci exemplul lor – în sensul naţional, al identităţii şi conştiinţei naţionale – poate fi urmat de *„trezirea românilor din Timoc"*. Este limpede că în cazul minorităţii române din Banatul sârbesc este o situaţie de *„Vis Maior"*[1072] şi ar trebui să se accepte reprezentarea prin refugiaţi. Într-o astfel de situaţie nu este exclus ca tocmai sârbii să fie de acord cu reprezentarea directă, refugiaţii nefiindu-le supuşi şi deci liberi, îndrăzneţi şi de necontrolat. Un localnic oricum ar fi, ar simţi o anume presiune! La fel ar trebui procedat în cazul *„minorităţii ruse"*. Sovieticii n-ar admite reprezentarea şi trebuie apelat deci la refugiaţi care se organizează. Şi aici trebuie aplicat principiul *Vis Maior*. Pentru românii din Bulgaria speră în ajutorul Congresului, pentru a-i organiza şi a determina reprezentarea.

Scopul acţiunii sale este înfiinţarea la Timişoara a unei *„organizaţii solide a tuturor minorităţilor româneşti deci o cvasicentrală a acestei minorităţi"*, să înfiinţeze la Congres o grupare romanică sau latină[1073].

Desigur că răsturnarea de situaţie a determinat reacţii şi în comunitatea românească din Iugoslavia. Alexandru Butoarcă lasă să se întrevadă nemulţumirea sa şi sentimentul de manipulare al acestei comunităţi. La 29 august 1930 deja i se adresează lui Grofşorean în această chestiune. Mai întâi aminteşte că trimiterea delegatului la Geneva a fost de fapt o cedare în faţa unei solicitări a guvernului român – se pare că aşa ştia el. Acum, iată, tot guvernul român renunţă. În toate o fi la fel de consecvent acest guvern? În imaginarul său, un gest de politică externă, un gest motivat de interesul naţional este bine chibzuit, odată luată o decizie, ea nu se schimbă cu una cu două, de pe o zi pe alta. Are motive de jenă şi faţă de Şocardă:

> „Ei bine, ce apoi face cu Şocardă, cum să-i comunic lui, îl aştept în fiece clipă; omul şi-a cerut concediul şi paşaportul. Lumea l-a luat la ochi, şi-a făcut haine, ghete, palton etc. Poate că are deja paşaportul în mâna ca să plece. Şi acum? Retragere, că tot a fost o glumă?"[1074].

Evident, insuccesul acesta va fi şi pe placul adversarului său, Traian Oprea. Noroc că nu era chiar el trimisul. Oricum în acest moment nu are

[1072] Vis Maior expresie latinească însemnând *„forţă majoră"*.

[1073] *Scrisoarea către Ewald Ammende*, 31 iulie 1930.

[1074] *Scrisoarea lui Alexandru Butoarcă către Cornel Grofşorean*, 29 august 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

decât să oprească plecarea lui Șocardă. Motive sunt destule. Sunt slabi pentru a se putea opune guvernului sârb darămite ambelor guverne, nu se pot pune în situația celor ce periclitează încheierea acordurilor bisericesc și școlar, situația tensionată impusă de dictatură. Toate acestea îi determină să abandoneze ideea prezenței la Geneva. Guvernul român n-ar mai trebui să se amestece în mod public sau să ia angajament față de Ammende, că va trimite reprezentanți ai minorității la vreun congres. În fond cu Ammende pot sta și ei singuri direct de vorbă, iar guvernul român le poate trimite instrucțiuni fără intermedierea lui Ammende.

> „Noi de fapt am putea acționa când am vrea, aici nu ne-ar putea împiedica nici forumul sârbesc dar mai vârtos guvernul român care n-are nicio putere asupra noastră"[1075].

Chiar în 3 septembrie Grofșorean se adresează lui Ammende arătând cum stăteau lucrurile, făcând o timidă tentativă de a menține totuși legăturile cu Congresul de la Geneva și a păstra o speranță pentru viitor. Concluzia era clară. Orice proiect în viitor trebuie să excludă autoritățile române, deoarece s-a văzut, nu se ajunge la niciun rezultat. Grofșorean consideră că guvernul nu numai că nu-i susține, dar îi și împiedică, fiind vorba de o inițiativă particulară. Pe viitor, susține el, vor proceda independent de autoritățile române.

Sunt zile de mare încordare pentru Cornel Grofșorean. Scrie peste tot unde speră că ar putea găsi sprijin încercând să minimalizeze pierderile și să-și salveze, măcar și în altă formă, proiectul. Ziaristul Romulus Dianu redactor la „Curentul" este una din persoanele despre care – prin Petre Nemoianu – aflase că era interesat de chestiunea minorităților române, așa că îl pune la curent cu situația și cu intenția grupului de intelectuali timișoreni la rândul lor interesați de chestiune. Ei sunt cei care au avut ideea și au și acționat pentru reprezentarea românilor din Iugoslavia la Geneva. Tot ei sunt cei care ar fi înființat – lucrurile cum se știe erau totuși doar de perspectivă – o secțiune *„a minorităților române de pretutindeni"*. Aceasta a luat apoi legătura cu românii din Iugoslavia. După o activitate susținută și discretă de două luni a reușit să convingă românii de peste hotare. Acum s-a făcut marea greșeală deoarece:

> „oficialitatea odată câștigată pentru ideea delegării a împins la o parte inițiativa noastră particulară asumându-și toată acțiunea în văzul tuturor.

[1075] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Natural, Belgradul a căpătat vânt şi rezultatul a fost că primul-ministru a intervenit acum o săptămână pretinzând abandonarea ideii"[1076].

Grupul timişorean – afirmă Grofşorean – nu s-ar fi lăsat dezarmat în faţa abandonului oficial ci a început împreună cu refugiaţii să strângă sumele necesare deplasării şi misiunii delegatului din Iugoslavia, dar o parte din liderii de acolo, după atitudinea guvernului român, au refuzat să se mai prezinte la Geneva. Totuşi, ei nu-şi vor abandona convingerile şi vor continua să acţioneze, dar fără implicarea oficialităţii. De altfel de zece ani guvernele şi partidele din România au fost indiferente faţă de soarta românilor de peste graniţă şi este vorba despre un milion şi jumătate de suflete. La Timişoara vor înfiinţa un birou de studiu – fără niciun amestec oficial care doar ar complica, cum se vede, lucrurile – birou care se va pune în legătură cu comunităţile din Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, Rusia obţinând date statistice şi alte informaţii. Prelucrate, informaţiile vor fi publicate într-o revistă editată în limba germană, dar şi în limba franceză. Astfel Europa va putea fi informată asupra chestiunii românilor din ţările vecine. Ca toate acestea, să se poată realiza, este nevoie de ajutor. Presa ar putea face mult. Pentru succes este însă nevoie şi de discreţie. Entuziasmul lui Ghiţă Popp a fost foarte vizibil, ceea ce a adus deservicii proiectului. Gestul de ajutor pe care Romulus Dianu îl poate face este, fireşte, un articol bine scris. Îşi permite sugestii şi nu este prima oară:

„De prezent ar fi bine însă dacă a-ţi publica un articol cu următorul titlu şi conţinut: „de ce nu s-au prezentat românii din Iugoslavia la Geneva". Espunând pe scurt situaţia lor de până acum că România, ca stat aliat al sârbilor va tranşa chestiunea lor pe cale prietenească. În loc însă ca Iugoslavia să fie revenit la sentimente mai bune, nu respectă nici convenţiile încheiate în favoarea fraţilor noştri fiind mai rău trataţi ca ceilalţi minoritari datorită tentei de deznaţionalizare mai eficace faţă de români ca faţă de unguri şi germani, datorită religiei comune. Astfel, conform informaţiunilor noastre generaţia tineră nu mai posedă limba maternă. Şi aceasta în decurs de 10 ani. Ce va fi în viitor?"[1077]

Intervenţia este salutară şi pentru că de fapt nici situaţia românilor din Ungaria şi Bulgaria, state faţă de care România nu are obligaţii de aliată, nu este mai bună, nici în cazul lor nu s-a produs sprijinul necesar, nu sunt

[1076] *Scrisoare către Romulus Dianu*, 4 septembrie 1930.
[1077] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentați la Geneva. Să fie ajutați să facă pasul reprezentării şi cu siguranță exemplul lor ar fi urmat de cei din Iugoslavia.

Există, pe acest subiect, o scrisoare cu un adresant nesigur. Este vorba despre un „*ministru*", dar titulatura poate fi interpretată în sensul cel mai larg de membru al guvernului sau de înalt funcționar guvernamental sau de fost ministru etc. Greu de spus, în aceste circumstanțe, cine este de fapt acest personaj. Că era un om de încredere de la care se putea spera ajutor este limpede. În orice caz, Grofşorean îi repetă toată povestea, prilej de a afla noi detalii în legătură cu poziția oficială şi schimbarea ei atât de intempestivă[1078].

Între timp disputa cu Alexandru Butoarcă continuă şi ea. Se pare că acesta îl dezamăgise, tocmai pentru că a stopat plecarea atunci când s-a produs schimbarea atitudinii oficiale. Acum căuta să-i explice lui Grofşorean motivele, revenea de fapt la ele. El nu putea lua de unul singur o aşa importantă decizie, ar fi împins comunitatea românească într-o aventură, în care ar fi fost lipsită de sprijinul guvernului român, dar supusă represiunii guvernului sârb. De altfel lucrurile fuseseră cam pripite. Nici Șocardă nu era cel mai bun reprezentant fiindcă nu cunoştea nicio limbă străină, nici politică etc., deşi are caracter şi este un român bun. Îl deranjează mai ales vestea că el, Grofşorean, ar fi spus că la urma urmei, nici Butoarcă n-ar fi mai bun decât Traian Oprea. Asta era prea mult![1079]

Pentru Grofşorean era momentul să clarifice anumite lucruri. Da, a făcut o comparație între el şi Traian Oprea, dar nu în domeniul moral-etic, ci în cel politic. Sentimentele naționale nu i se pot nega lui Traian Oprea, dar el a făcut ce a putut în împrejurările date cu ezitări şi amânări care adeseori nu i se datorau lui, ci politicii pline de ambiguitate a statului român. Este nevoie acum de curaj, de curajul acțiunii pe cont propriu. De aceea el a crezut că este nevoie de schimbare. Un lider tânăr, îndrăzneț, demn, care să nu plece capul atunci când i se cere, un lider care să ştie numai de interesul comunității sale, care să folosească cu inteligență, dar şi curaj toate oportunitățile, iată ce a crezut Grofşorean că va determina o schimbare de lucruri. Dincolo de lamentări, de explicații şi motivații, o condiție rămâne obligatorie: aceea a curajului. Să judece şi singur după cele de mai jos şi să înțeleagă sensul cuvintelor sale atunci când l-a comparat cu Oprea:

[1078] AMBM, *Scrisoarea lui Grofşorean către un „ministru"* 6 septembrie 1930, MD 35/1190, f. 16, fiind incompletă nu a fost inclusă în volumul II al *Documentelor Institutului Social Banat-Crişana.*

[1079] *Scrisoarea lui Butoarcă către Grofşorean*, 7 septembrie 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

„Putea oare Oprea, sub asemenea împrejurări, să facă altă politică? Când statul român fără ruşine a jertfit 500 mii de români de dragul unor interese efemere, izvorâte din o alianţă foarte şubredă? Mai mult, am bănuiala că, diplomaţia noastră consimte tacit la deznaţionalizarea voastră, pentru a întări elementul sârbesc, redus la număr. Şi când afirm aceasta, am oarecari motive, cari mă determină să fac asemenea aserţiune" [1080].

În ciuda dezamăgirilor din ultimele luni ale anului, Grofşorean continuă să-şi promoveze proiectul, cu mijloacele sale personale. Se adresează pentru ajutor vechiului prieten, Petre Nemoianu care, de altfel, îi împărtăşea ideile. Îi comunică ce a reuşit să întreprindă între timp. A scris lui Ion Ghiulamila care – afirmativ – ar fi liderul românilor macedoneni din Sofia, dar şi consulului român la Varna. N-a primit nici un răspuns. Sunt trei posibilităţi: ori sunt needucaţi, ori n-au îndrăznit să răspundă, ori pur şi simplu nu au primit scrisorile. Îl roagă pe Nemoianu să încerce să găsească el nişte contacte pentru românii din Bulgaria. În privinţa transnistrenilor s-a dresat profesorului Ştefan Ciobanu de la Chişinău, membru al Academiei şi profesorului Ştefan Berechet de la Iaşi cu aceeaşi rugăminte de a-i facilita contacte cu refugiaţii. Nici de la aceştia nu a primit răspuns. Le-a propus să studieze situaţia transnistrenilor aşa cum au făcut polonezii asupra conaţionalilor din Ucraina sovietică şi acum au o excelentă bază de date. Poate că şi în acest caz Nemoianu – ar putea ajuta, având în vedere activitatea sa din vremea mişcării voluntarilor când a activat pe acolo[1081].

În aceiaşi zi, expediază o scurtă misivă capelanului român din Batania (Ungaria), comunicându-i intenţia de a studia grupul minoritar român din această ţară – îi trimite şi un chestionar – pentru care ar fi nevoie de ajutorul său[1082]. A primit un răspuns căci iată, la 12 noiembrie, Grofşorean este în situaţia de a furniza iarăşi proiectul său de astă dată reformulat, după experienţa neplăcută cu reprezentarea la Geneva a românilor din Iugoslavia:

„Ce voim? Să restabilim legătura cu fraţii de peste graniţă-noi particularii, neoficialii, căci oficialitatea are alte preocupări...Având acest contact, vom studia situaţia minorităţii române de pretutindeni-cu ajutorul intelectualilor din acea ţară. Apoi la un moment dat vom convoca o consfătuire a câtorva intelectuali din ţările limitrofe, pentru a discuta împreună şi

[1080] *Scrisoarea lui C. Grofşorean către Al. Butoarcă*, 11 septembrie 1930.

[1081] *Scrisoarea către P. Nemoianu*, 2 noiembrie 1930.

[1082] *Scrisoarea către Simeon Cornea*, 2 noiembrie 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

neoficial situația, păsurile și remediile necesare și posibile a românilor de peste hotare"[1083].

În perioada următoare preocuparea principală a lui Grofșorean care începe să se vadă tot mai clar, este aceea de a întemeia ISBC care să preia între altele și sarcina studiului minorităților. În anul 1932 el va fi un fapt realizat. Totuși, relațiile cu Ewald Ammende și cu alții, Alexandru Butoarcă, de pildă, vor continua pe tema reprezentării. Ammende i se adresează în anul 1931 cu puțin timp înaintea sesiunii Congresului din acel an, pentru a-i comunica că după cât se poate vedea din poziția sa, nici acum românii din Iugoslavia nu vor avea reprezentare. El l-a întâlnit în vară la București pe Iuliu Maniu și în legătură cu problema respectivă acesta i-a spus că reprezentarea trebuie să aibă loc în mod independent și la inițiativa acelei grupări. Ammende a trimis invitație, dar n-a primit nici un răspuns. Românii din Iugoslavia pot să vină, chiar și numai în calitate de observatori[1084].

Grofșorean răspunde mai târziu abia în 20 septembrie[1085], scuzându-se că a întârziat pentru că tocmai a fost numit primar al Timișoarei fiind foarte ocupat. Amintește despre intenția sa de acum doi ani de a conduce o acțiune unitară pentru reprezentare, dar care a eșuat datorită – crede – entuziasmului lui Ghiță Popp și prudenței lui Maniu. Acum situația comunității românești din Iugoslavia este chiar mai rea decât atunci. Conducătorii sunt fără autoritate. Când a văzut că nu se poate realiza nimic cu Asociația Refugiaților, a vrut să înființeze la Timișoara o filială a Institutului de Sociologie de la București și în cadrul său o secțiune pentru minorități, unde să se producă o cercetare academică a chestiunilor. Acum este gata să înființeze această filială sub egida Politehnicii din localitate. Reducerile bugetare, din păcate, nu permit și apariția revistei dorite. Deocamdată! În iulie protopopul Oprea din Vârșeț i-a comunicat că Ammende va trece prin Timișoara dar, din păcate, ruta a fost alta, așa că întâlnirea nu s-a produs.

Alex. Butoarcă a continuat să-l țină la curent cu planurile și acțiunile sale. În ianuarie 1932[1086] i-a comunicat o listă întreagă de lideri ai comunităților românești din Balcani, făcând câteva propuneri de personalități care ar trebui atrase în institutul gândit de Grofșorean. Peste câteva săptămâni revine, anunțându-l că tocmai lucra la un memoriu pe care să-l depună la

[1083] *Scrisoarea către Simeon Cornea*, 12 noiembrie 1930.

[1084] *Adresa lui Ewald Ammende*, 14 august 1932.

[1085] *Scrisoarea către E. Ammende*, 20 septembrie 1931.

[1086] *Scrisoarea lui Al Butoarcă către C. Grofșorean*, 6 ianuarie 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

guvernul Iorga poate şi în mâna Majestății Sale[1087]. Când a fost gata i l-a şi trimis în 22 februarie 1932, avându-l coautor pe Nicolae Meda. Memoriul destinat primului ministru Nicolae Iorga exprimă punctul de vedere al acestei minorități, nemulțumirile lor şi soluțiile pe care le considerau posibile. Nuanțau chiar şi direcția dorită, prin sistemul de burse şi finanțări de către statul român[1088].

Se pare că acum mai interesat de a atrage românii din Iugoslavia în Congresul de la Geneva era Ewald Ammende însuşi. Pe 19 mai i-a scris lui Grofşorean anexând şi invitația pe care a trimis-o acestei comunități deşi este sceptic *„Să rămână cu adevărat această grupare întotdeauna afara colaborării tuturor minorităților Europei?"*[1089]

Se pare că nimic nu s-a schimbat. Ammende accentuează şi de data aceasta importanța reprezentării, pentru a realiza o înțelegere națională între popoarele şi statele Europei[1090].

La 22 mai Grofşorean răspunde având cuvinte grele la adresa lui Oprea pe care îl află vinovat de toate[1091]. Scrisoarea primită i-a stârnit o mare bucurie, cu atât mai mult cu cât la primire a fost de față şi Dimitrie Gusti, cunoscutul sociolog sosit la Timişoara în vederea înființării ISBC. Acesta are de acum o secție de minorități interne coordonată de el, dar şi o subsecție pentru românii din străinătate, unde se vor discuta problemele acestora şi vor fi tratate *„ştiințific şi statistic"*[1092]. Să mai aibă Ammende puțină răbdare şi lucrurile se vor mişca din nou.

Peste trei zile Ammende scrie iarăşi[1093]. Congresul din acela an se va ține la Viena. Românii din Iugoslavia s-ar putea prezenta şi ei, asemenea tuturor celorlalte minorități din acest stat. El a trimis deja o invitație lui Alexandru Butoarcă, o şi anexează spre ştiința lui Grofşorean. Insistă ca măcar un observator să fie prezent la Congresul din anul respsectiv, ocazie cu care se va stabili cel puțin un contact, care poate în viitor va genera o colaborare viitoare.

Reprezentanții românilor din Iugoslavia nu s-au prezentat nici de astă

[1087] *Scrisoarea lui Al. Butoarcă către C. Grofşorean*, 20 februarie 1932.

[1088] Carmen Albert, *Art. cit.*, p. 279–293.

[1089] *Scrisoarea lui E. Ammende către C. Grofşorean*, 19 mai 1932.

[1090] *Invitația lui E. Ammende către Comunitatea românească din Iugoslavia*, 13 mai 1932.

[1091] *Scrisoarea lui C. Grofşorean către E. Ammende*, 22 mai 1932.

[1092] A fost o cercetare de mici dimensiuni în Banatul Iugoslav, constatările fiind publicare în RISBC, vezi Iosif Duma, *Situația românilor din Banatul Iugoslav*, „RISBC" VIII/1940, nr. 37–38, p. 633.

[1093] *Scrisoarea lui E. Ammende către C. Grofşorean*, 22 mai 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

dată în august la Congresul întrunit la Viena, ceea ce stârneşte o reacţie vădit nemulţumită a Secretarului General, care, iritat, întreabă dacă românii din Iugoslavia vor veni totuşi după atâtea insistenţe. Nu de alta, dar să nu-şi închipuie că situaţia lor se va schimba, atâta timp cât ei înşişi sunt atât de indiferenţi[1094].

Relaţiile însă nu s-au întrerupt, ele încep să capete de acum conţinutul unor schimburi de informaţii, de material documentar. Chiar în 30 ianuarie 1933 Ammende îl felicită pe Grofşorean pentru un documentar interesant[1095].

În august 1934 Grofşorean a primit invitaţia de a participa chiar el la Congres, al X-lea convocat la Berna[1096]. Era prea târziu, dar sesizează în acest fapt că iată, Congresul nu se mai adresează doar minoritarilor, ci şi unor instituţii şi particulari aparţinând majorităţilor, o schimbare benefică. Nu vede vreun motiv ca pe viitor institutul din Timişoara să nu participe cu condiţia unei invitaţii la timp. Întreaga acţiune va avea un caracter pur ştiinţific, aşa că îndeamnă să fie invitat şi profesorul Gusti de la Bucureşti. În aceiaşi zi, pentru a-l informa, Grofşorean se adresează lui Dimitrie Gusti anexând o copie după adresa lui Ammende. Crede că ar fi bine să participe amândoi în numele institutelor şi că refuzul ar fi o greşeală politică[1097]. La rândul său, Ammende confirmă că este de acord cu propunerile lui Grofşorean în ceea ce-l priveşte pe Gusti, dar întreabă dacă el mai găseşte oportun în viitor invitarea românilor din Iugoslavia având în vedere experienţa de până atunci? *„Poate că de partea românească nu există disponibilitate de a participa la munca solidară a celorlalte minorităţi"*[1098]. Într-adevăr – răspunde Grofşorean – este inutilă invitaţia. Doleanţele culturale – mai ales ale românilor – s-au cam realizat, iar relaţiile dintre România şi Iugoslavia n-ar permite niciodată o prezenţă la Congres. Mai degrabă atenţia ar trebui îndreptată acum spre românii din Ungaria care vor fi urmaţi de cei din Bulgaria şi Transnistria.

În aceiaşi zi se şi adresează lui Gusti pentru a susţine prezenţa la Congres şi a relata cele comunicate de Ammende[1099]. Corespondenţa lui Grofşorean cu secretarul general al congresului Ewald Ammende[1100] relevă dinamica

---

[1094] *Scrisoarea lui E. Ammende către C. Grofşorean*, 9 august 1932.

[1095] *Scrisoarea lui E. Ammende către C. Grofşorean*, 30 ianuarie 1933.

[1096] *Scrisoarea lui C. Grofşorean către E. Ammende*, 24 august 1934.

[1097] *Scrisoarea lui C. Grofşorean către D. Gusti*, 24 august 1934.

[1098] *Scrisoarea lui E. Ammende către C. Grofşorean*, 4 octombrie 1934.

[1099] *Scrisoarea lui C. Grofşorean către D. Gusti*, 26 decembrie 1934.

[1100] Corespondenţa lui Cornel Grofşorean cu acest proeminent politician nu a fost

https://biblioteca-digitala.ro

politicii internaționale după primul război mondial, lupta națiunilor în afirmarea grupurilor etnice din alte teritorii, strădania de a armoniza pluralismul, dar şi climatul nesigur umbrit de spectrul revizionsmului. Grofşorean a învățat multe de la acest important politician, l-a evocat pentru poziția sa neutră şi în paginile RISBC, numindu-l:

> „...unul dintre cei mai eruditi doctrinari ai problemelor minoritare (...) care şi-a dat silința să vină în ajutor minorității române din Iugoslavia, pierzând astfel românismul un prieten sincer, a subliniat hotărât că: minoritățile au datoria ca să se încadreze perfect în interesele superioare ale statului"[1101].

Acesta a fost şi crezul lui Grofşorean în toate chestiunile legate de naționalități, relații cu minoritățile, dialog intercultural.

Ultima scrisoare din partea lui Ammende datează de la începutul lui 1935, după scurt timp va deceda la o vârstă tânără, în care îşi dă acordul privind o eventuală participare a minorității române din Ungaria[1102]. Cu siguranță nici comunitatea din Ungaria n-a reuşit reprezentarea, cum n-au reuşit nici celelalte. Statul român a rămas impasibil, incapabil să înțeleagă importanța reală a acestei chestiuni. Totuşi, am ținut să relatăm istoria acestui episod fără de care nu s-ar fi ştiut că măcar au existat tentative. Proiectele eşuate au şi ele importanța lor.

Chiar dacă zbaterea pentru Congresul Naționalităților a avut sens, dar nu şi finalitate, Cornel Grofşorean, investit între timp cu funcția de preşedinte al Comisiei Interimare al Timişoarei, primar iarăşi, a fost rugat de Butoarcă din nou să intervină pentru tipografia „Nădejdii" şi renovarea Casei Naționale din Vârşeț. Din experiență se cunoştea reacția statului român. Exemplele, când în anul 1925 s-a cerut susținere pentru ziarul „Graiul Românesc" şi în anul 1929 pentru „Nădejdea", au confirmat că ajutorul trebuie cerut din altă parte. Atunci, în anii grei de dictatură a regelui Alexandru, ajutorul a venit tot de la particulari, unul dintre ei fiind cunoscutul jurnalist Pamfil Șeicaru de la „Curentul" [1103], iar celălalt acelaşi Cornel Grofşorean. Se adresau acum primarului Grofşorean pentru tipografia zia-

---

întâmplătoare. Cornel Grofşorean îl cunoscuse probabil în septembrie 1923 la Timişoara, cu prilejul festivităților ocazionate de jubileul de 200 de ani de colonizare al şvabilor bănățeni.

[1101] Cornel Grofşorean, *Probleme minoritare*, „RISBC", IV/1936, nr. 15, p. 125.

[1102] *Scrisoarea lui E. Ammende către C. Grofşorean*, 11 ianuarie 1935.

[1103] Vasile Râmneanțu, *Istoria relațiilor româno-iugoslave în perioada interbelică*, Timişoara, Ed. Mirton, 2007, p. 206, *Apud.* „Nădejdea", 14 iulie 1929, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

rului în limba română, care avea nevoie de o mie de kg litere româneşti şi alte utilaje pentru modernizare. Casa Națională din Vârşeț, emblemă a culturii şi spiritualității româneşti, avea nevoie de asemenea de reabilitare şi renovare. După un demers oficial complicat, coordonat de Grofşorean, cu avizele Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti şi ale Ambasadei din Belgrad, suma de o sută de mii de lei din bugetul primăriei timişorene a fost virată la banca „Albina", apoi ridicată de preotul Traian Petrica[1104], luând drumul Vârşeţului[1105].

Generația de sacrificiu – Ion Clopoțel, Viktor Orendi-Hommenau, Oszkár Jászi, Todor Manojlović, Iuliu Moldovan

Surprinderea aspectelor ce vizează multiplele fațete ale personalității lui Cornel Grofşorean nu este posibilă decât prin recurgerea la corespondența impresionantă, pe care a avut-o în decursul întregii vieți, acest tip de document autentic şi sincer, care, alături de jurnale şi alte însemnări, exprimă gânduri pe care autorul le mărturiseşte în singurătate. Accesul la acest tip de documente devine obligatoriu pentru a contura profilul său, de a compara aşteptările, speranțele, dorințele, ezitările, dinamica acțiunilor sau a intențiilor cu rezultatele. De multe ori, aceste pagini oferă descrieri care, coroborate, oferă o imagine completă nu numai a trăsăturilor de personalitate, ci şi ale mediului în care a evoluat. Din vasta corespondență se pot identifica nu numai preocupările unui om, ci ale unei întregi generații, se poate reconstrui un traseu de importanță europeană, al modernității unui sistem şi al unei Şcoli de sociologie, precum şi inventarierea unor evenimente importante consemnate în interbelicul românesc. Cei cu care a întreținut corespondențe au fost combatanți în tranşee sau în spatele frontului, făcând parte din ceea ce se numea şi în epocă: *„generația războiului"*. Cornel Grofşorean, ca şi alții, se simțea dator față de țara pentru care a luptat, de noua configurație politică din Europa creată după Versailles de a menține ce s-a construit cu atâtea jertfe. A rezultat o pace mereu amenințată de un viitor război, de pregătire intensă din partea unora pentru o nouă conflagrație, *„o inerție moleşitoare"* care putea să coste foarte scump.

[1104] Traian Petrică a fost capelan protopresbiteral la Vârşeț în perioada 1930–1934. În anul 1932 a fost ales administrator al săptămânalului „Nădejdea" din Vârşeț, pe care a sprijinit-o şi financiar. În anul 1934 părăseşte Iugoslavia, iar funcția de capelan la Vârşeț este preluată de Gruia Roşu.

[1105] Carmen Albert, *Contribuția primăriei din Timişoara la susținerea intereselor minorității româneşti din Voivodina*, „Anuar"/2012, Zrenianin, Ed. ICRV, 2013, p. 43–49.

https://biblioteca-digitala.ro

A fost o generație încercată care trebuia să reconstituie, să se sacrifice, să contribuie la renaştere, să dea identitate unui construct politic indiferent despre ce parte a Europei era vorba. Tocmai de aceea îndemnul lui era de a nu abandona valorile pentru care au participat la război şi la naşterea unei noi Europe, ci angajarea în continuare, chiar şi cu sacrificii:

> „Noi cei din generația războiului, trebuie să dăm semnalul de alarmă, alergând din nou în tranşee, ca să apărăm viitorul copiilor noştri"[1106]

Relația cu **Ion Clopoțel** se pare că s-a mărginit la câteva scrisori, prilejuite de momentul aplicării Legii Serviciului Social. Contactele cu Banatul începuseră pentru Ion Clopoțel în anii tinereții când s-a aflat la Caransebeş o scurtă perioadă de timp, ca suplinitor la Școala Normală (1917–1918), timp în care a colaborat şi cu ziarul lugojan „Drapelul", urmând apoi perioada nefastă a întemnițării. Bogata activitate publicistică a lui Clopoțel a fost completată şi de interesul pentru cercetarea fenomenelor sociale ale realității rurale, îndeosebi[1107].

S-a implicat activ în activitatea premergătoare Marii Uniri ca deputat din partea Colegiului electoral al presei româneşti din Arad. A redactat chiar o carte despre evenimentele unirii de la 1 decembrie 1918, destul de repede după consumarea evenimentului, extrem de binevenită şi documentată, criticată însă de bănățeni pe motiv că Banatul nu a fost reprezentat deloc. Situația era complexă, condiția Banatului destul de precară în acel timp, cu prezența armatei sârbe şi excesele de autoritate ale acestora, ale administrației maghiare, cu tendințele de autonomie ale minorităților, cu toate acestea însă, *„fratele ardelean domnul istoriograf Clopoțel"*[1108] spune că în Banat nu a fost nimic, exclamă nemulțumit un memorialist al evenimentelor[1109].

În timpul studiilor universitare s-a apropiat de lecturile de specialitate ale unor nume celebre în epocă: Durkheim[1110], Mauss[1111] etc. comple-

---

[1106] Cornel Grofşoreanu, *Generația de război*, „Mişcarea Bănatului", 26 aprilie 1936, p. 3.

[1107] Andrei Negru, *Ion Clopoțel studiu monografic*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2003, p. 13–15.

[1108] Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Cluj, Ed. Societatea de mâine, 1926.

[1109] Mihail Gropşianu, *Revoluția anului 1918 din Oravița-Caraş*, în „Marele război în memoria bănățeană", III, antologie, ediție, studii şi note de Valeriu Leu, Nicolae Bocşan, Mihaela Bedecean, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 189.

[1110] Emile Durkheim (1858–1917), reputat sociolog francez cu contribuții substanțiale în domeniul ştiințelor sociale.

[1111] Marcel Mauss (1872–1950), cunoscut sociolog francez, antropolog, nepotul lui Emile Durkheim.

https://biblioteca-digitala.ro

tându-şi formarea profesională la Sorbona, participând la cursurile lui Ch. Seignobos[1112]. Spre deosebire de Dimitrie Gusti care a optat pentru cercetări monografice de teren, Clopoțel a fost influențat de şcoala lui Steinmets cunoscută pentru profilul său sociografic[1113], făcând acest gen de studii întreaga viață. A fost tipul de cercetare pe care a preferat-o, realizând studii temeinice în regiuni din Banat şi Transilvania prin care inaugura un nou model sociografic, fără conexiuni cu Școala Sociologică de la Bucureşti, adepta monografierii pe cadre şi manifestări.

A fost la un moment dat inspector general administrativ în munții Apuseni din partea Ministerului de Interne, când l-a contactat pe Cornel Grofşorean. Schimbul epistolar, deşi scurt, exprimă esența unor preocupări comune, a studiului şi cercetării, a respectului pe care Clopoțel îl avea față de activitatea Institutului bănățean. Îi urmărise de la înființare şi era curios cum se va raporta ISBC la cerințele Legii Serviciului Social, o lege pe care el, Clopoțel, n-o agrea. O vedea ca pe un organism care *„înghite"*, după ce desființează entități autonome, punând în pericol existența până atunci legitimă a instituției respective. El însuşi era *„amenințat"*, Dimitrie Gusti făcuse deja demersuri pentru a-i pregăti înglobarea sub semnul legii, ceea ce îl nemulțumea profund:

> „Dl prof. Gusti vrea să intervină la d. Călinescu pentru subalternizarea mea şi încadrarea în Serviciul Social".

Singura speranță era „Societatea de mâine", prin care putea să mai aspire la independență. Spera într-o colaborare cu institutul bănățean pentru *„ameliorări în regiunea satelor răzlețe"*, într-un proiect mai vast care să cuprindă munții Apuseni, Hațeg şi Semenic[1114]. A mai fost în Banat în anul 1926 în celebra Vale a Almăjului şi la Margina, efectuând cercetări pe cont propriu, sperând să realizeze o amplă diagnoză socială. A şi publicat rezultatele constatate[1115], cu remarca că soluția mai depinde şi de funcționarii publici, calitatea profesională fiind uneori extrem de importantă[1116].

[1112] Charles Seignobos (1854–1942), istoric francez, membru al Ligii drepturilor omului, a predat la multe universități din Franța.

[1113] Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie*, Bucureşti, Ed.Paideia, 2000, p. 45–46.

[1114] *„În orice caz a-şi dori ca grupul dvs. atât de prodigios şi specializat să colaboreze intensiv la Societatea de Mâine şi să fie alături de mine în lămurirea acțiunilor în Munții Apuseni, în Hațeg şi Semenic"*. SJCSAN, *Scrisoare de la Ion Clopoțel*, 4 februarie 1939, dosar 195/1939, f. 1.

[1115] Ion Clopoțel, În valea Almăjului. Plasa Bozovici, „Societatea de Mâine", IV/1927, nr. 45, p. 528.

[1116] Ion Negru, *Op. cit.*,; *Apud* Ion Clopoțel, *Sociografie românească. Anchetarea plăşilor muntoase Margina, Almăj, Vaşcău şi Beiuş*, Cluj, Ed. Societatea de mâine, 1928, p. 89–90.

https://biblioteca-digitala.ro

În cele câteva scrisori Ioan Clopoțel încerca să caute aderenți, probabil era la curent cu opoziția lui Grofşorean la pierderea autonomiei ISBC, să colaboreze oferind problemelor bănățene identificate pagini, în „Societatea de mâine" şi, mai ales, să se pronunțe la proiectul său:

> „Aşi fi încântat dacă ați agrea ideea Căminului şcolar desbătută de mine dela 1933 încoace. Bunăoară Căminul Cultural-anost, nedefinit, fără cadru lămuritor, o vagă afirmare mai mult de intenție. Capriciul dlui Gusti care nu vrea să se dea bătut față de mine, deşi aprobă cu amândouă mâinile planul (a marcat legiferarea potrivit ideii mele, dar neavând-o concepută a deformat-o). Cu exclusivismul dlui Gusti ne vom mai întâlni deschis şi în culise..."[1117].

Nu dispunem de răspunsul lui Cornel Grofşorean, e limpede care a fost însă. ISBC, prin liderul său, Cornel Grofşorean, a rămas constant alături de marile proiecte gustiene, chiar dacă a manifestat câteodată şi opoziție. Propunerile lui Clopoțel nu aveau substanță în viziunea lui Grofşorean, dacă ar fi să analizăm ultimele luări de poziție. În acea etapă Grofşorean nu renunțase la ideea de constituire a Regionalei bănățene a Fundațiilor, fiind foarte aproape, credea el, de realizare. Era extrem de interesat de acea etapă a *„realizărilor practice"*, ceea ce lipsise până atunci, ba, mai mult, refuzase incorporarea la ASTRA, tocmai pe motivul că activitatea lor se rezuma la practica de *„culturalizare"* în vechea concepție haretistă, pe care Gusti în perioada managementului la Fundație o înlocuise cu acțiunea propriu-zisă. Clopoțel îi propunea de fapt cercetări de teren, publicarea constatărilor în revista sa, ceea ce ISBC făcea din anul 1932, publicând în RISBC. Intenția lui Clopoțel de a-l contacta pe Cornel Grofşorean şi de a-i face propuneri, ilustrează importanța institutului, prestigiul de care se bucura în ceea ce priveşte realizările sale, dar şi intenția pentru sociologul ardelean de a-şi găsi un aliat la proiectul său de înființare a Căminului Școlar, variantă pe care o considera mult mai bună decât cea a lui Dimitrie Gusti.

Viktor Orendi Hommenau făcea parte din grupul etnicilor germani pe care Grofşorean îi respecta şi îi admira, pentru implicarea politică în timpul evenimentelor care s-au asociat Adunării Naționale de la Alba-Iulia din anul 1918. Atunci, la sfârşitul Marelui Război, înaintea Conferinței de Pace, era o competiție susținută în ceea ce priveşte alipirea Banatului între statele succesorale: Ungaria, Iugoslavia şi România. Grupurile etnice ale românilor, sârbilor şi germanilor au fost folosite de lideri deseori, pentru

[1117] SJCSAN, *Scrisoare de la Ion Clopoțel*, 10 februarie 1939, dosar 195/1939, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

a-şi vedea împlinit scopul incorporării fostei provincii bănăţene sau cât mai mult din ea.

Naţionalitatea germană era într-o poziţie specială, Banatul nu se afla în proximitatea unei zone germane şi a posibilităţii de susţinere din partea ţării-mamă, la care se mai adăuga pierderea identităţii prin acţiuni diverse, pe care această minoritate le-a suportat în timpul monarhiei dualiste. Era o ocazie unică, momentul era oportun pentru ca această minoritate să-şi definească şi reafirme identitatea într-o provincie în care trăiau de la colonizările secolului al XVIII-lea. Opţiunile şi interesele unora dintre liderii germani au divizat grupul etnic, rezultând după multe negocieri, trei grupări. Una susţinea interesele Ungariei, alta prounionistă – unirea Banatului cu România, dar şi una autonomistă, foarte activă care a înfiinţat Republica Bănăţeană. După proclamarea Unirii, organizaţiile şvăbeşti trebuiau să-şi facă cunoscută poziţia, grupul prounionist atras de promisiunile Consiliului Naţional Român Central a început o campanie de informare şi propagandă prin cluburile culturale şi alte medii din Timişoara. Unul dintre aceste locuri a fost în cartierul Iosefin, condus de Viktor Orendi Hommeneau, cunoscut poet şi om de cultură şvab, care a organizat împreună cu alţi etnici germani manifestări cultural-literare, susţinând proiectul românesc al alipirii Banatului la România[1118]. A fost unul dintre germanii care a organizat Adunarea Naţională a şvabilor din Banat în care s-a hotărât unirea Banatului cu România[1119].

În anul 1928 a publicat o lucrare de mici dimensiuni, care a atras atenţia nu numai lui Grofşorean, dar şi altor lideri români care priveau cu simpatie pe şvabii care s-au pronunţat pentru unire, intitulată *„Gestern und Heute"*[1120], recenzată şi în RISBC[1121]. Meritul consta în faptul că prezentând comparativ statistica anilor 1910–1929 în ceea ce priveşte situaţia culturală şi educaţională a naţionalităţilor din Banat, cu excepţia maghiarilor cele-

[1118] Pe larg despre participarea şvabilor la construcţia societăţii româneşti după Unire în studiul semnat de Nicolae Bocşan, *Şvabii şi problema apartenenţei Banatului (octombrie 1918-noiembrie 1919)*, „Multiculturalism, identitate şi diversitate. Perspective istorice", coord. Iosif Marin Balog, Ioan Lumperdean, Loránd Mádly, Dumitru Ţeicu, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, p. 533–548.

[1119] Adunarea a avut loc în 10 august 1919 la Timişoara. Alături de el s-au mai numărat: Rausch, Noll, Philipe, Stefan Frecôt, Andrei Buschmann, Fr. Tiron, Th. Fernbacher şi alţii.

[1120] Viktor Orendi Hommeneau, *Gestern und Heute, eine kleine Statistik*, Timişoara, Selbstverlag des Vefassers, 1928.

[1121] Cornel Grofşorean, *Viktor Orendi Hommeneau–70 de ani*, „RISBC", VIII/1940, nr. 31–32, p. 402–405.

https://biblioteca-digitala.ro

lalte naționalități, deși mai numeroase, aveau reprezentări mult mai slabe în anii 1910, dar crescuseră semnificativ după Unire, autorul demonstrând aceasta prin instrumente statistice greu de combătut, ceea ce Grofșorean aprecia enorm, cu atât mai mult cu cât „*un minoritar le publică*", deci o voce mult mai credibilă.

Scrisorile în limba germană trimise de poet în corespondența de care vorbim[1122] redau o relație caldă dintre doi prieteni care se cunosc demult, prima scrisoare din 27 decembrie 1930 fiind mai mult o felicitare pentru faptul că Grofșorean a revenit la primăria Timișoarei. Dorința lui era aceea de a-l publica pe Mihai Eminescu în limba germană, iar pentru asta, la „Scrisul Românesc" din Craiova unde dorea să tipărească poeziile, avea nevoie de un avans. Cei 15 mii de lei trebuiau dați înainte, chiar dacă apoi cartea editată aducea un câștig de 60 de mii de lei. Prin aceste poezii traduse în limba germană, poetul dorea să pătrundă în lumea literară din Germania și Austria și, știind că-i face plăcere interlocutorului, încerca să-l motiveze pentru aprobarea sumei, anexând la scrisoare în premieră poezia „*Ce-ți doresc eu ție dulce Românie*" tradusă în limba germană. Poetul era un admirator al activității lui Grofșorean făcând complimente în exces: îl citește mereu, îl consideră un sociolog tipicar, pedant, iar cartea lui este „*operă de artă*" care merită să fie cunoscută. Este totodată un admirator al RISBC, din care are vreo două exemplare, probabil numerele unde Grofșorean îi face o evocare cu prilejul împlinirii unei vârste și își exprimă admirația pentru faptul că un șvab a fost favorabil luptei naționale, „*a luptat pe baricade*" și „*este cântărețul neîntrecut al peisajului bănățean*".

Poetul trimite ultima scrisoare din București, felicitându-l pentru cartea „*Fără formă și fără formalism*", care i-a pricinuit o mare bucurie și vine cu completări la pasajele care i-au plăcut mai mult, despre filozoful Schopenhauer[1123] și puterea voinței, Goethe și forța primară, deasupra tuturor fiind:

> „Dumnezeu Atotputernicul care ne ghidează de la leagăn până la mormânt și soarta popoarelor care se încred în El și de aceea cred într-un viitor deosebit de frumos al românilor, care au suferit atât de mult și cărora nu le poate lipsi recompensa meritată."

[1122] SJCSAN, *Scrisori de la Viktor Orendi Hommeneau*, dosar 166/1931–1943, f. 1–6.

[1123] Arthur Schopenhauer (1788–1860), filozof german, reprezentant al gândirii voluntariste, influențat de Friedrich Nietzsche.

https://biblioteca-digitala.ro

Scrisoarea a sosit prea târziu, de la Bucureşti Viktor Orendi Hommeneau nu aflase că Grofşorean se stinsese de două luni.

Despre Cornel Grofşorean şi **Oszkár Jászi** se poate spune că legătura a fost una specială, debutând în perioada tinereții, în timpul studiilor la Budapesta. Primul contact s-a produs când Cornel Grofşorean a trimis revistei „Huszádik Szazád" un studiu în limba maghiară, considerat *„original"* de editorul acesteia, Oszkár Jászi. Revista fiind profilată pe studii sociale, dizertația lui Grofşorean părea că nu şi-a găsit locul potrivit pentru publicare, cu toate acestea editorul l-a sfătuit să nu abandoneze şi să abordeze pe viitor *„chestiuni sociale"*[1124], intuind o anumită sensibilitate la tânărul aspirant.

Însemnările lui Cornel Grofşorean relevă pe scurt momentul întâlnirii dintre cei doi, petrecut la Teregova la 12 iulie 1905, unde Ioan Grofşorean-tatăl era prim-pretor. Trebuie să fi fost un fapt memorabil pentru că a fost menționat în jurnal, chiar dacă scurt, aproape telegrafic[1125]. Grofşorean, impresionat, îi asemuia privirea cu a lui Napoleon, personaj de legendă, de care însă nu s-a lăsat intimidat, discutând probleme vitale pentru viitorul națiunilor. Cornel Grofşorean la vârsta de 24 de ani, a înțeles importanța vizitei pe care celebrul sociolog şi om politic a făcut-o în Banat. Jászi se făcuse remarcat pentru vederile sale progresiste în problema naționalităților imperiului la început de secol XX în Ungaria, preferând soluții liberale la tensiunile ce începuseră să se acutizeze. În Ungaria curentul acesta avea numeroşi adepți, în alte regiuni ale imperiului însă, elita maghiară era refractară la aceste tendințe modernizatoare, văzând un pericol la adresa integrității şi de fapt, încă un pas spre disoluție[1126].

În cele din urmă, spre a-şi populariza ideile, Oszkár Jászi s-a decis asupra unui turneu, încercând să convingă intelectualii din imperiu de necesitatea susținerii proiectului său privind autodeterminarea popoarelor din monarhie. Vizitele sale în Slovacia, Serbia, Croația, Transilvania[1127] şi Banat au avut ca scop obținerea unei mai mari aderențe la ideile sale din partea

---

[1124] AMBM, *Jurnal*, MD 35/9268.

[1125] AMBM, *Jegyzet 1904–1905*, MD 17/9398, f. 47. *„Tegnap itt volt Jászi Oszkár. Alig 33 éves fiatal ember. Hatalmas Napóleon arccal zseniális szürke-sárgás szemekkel"*.

[1126] Attila Varga, *Între sociologie şi istorie: francmasonul Oszkár Jászi şi problema naționalităților din Monarhia Austro-Ungară*, „Studii şi cercetări bănățene", Reşița-Novi Sad, Ed. ICRV, 2012, 143–145.

[1127] S-a întâlnit şi cu Emil Isac vezi Erzsébet Vesér, *Emil Isac és a magyar progresszió. Levelezése Jászi Oszkárral*, „Korunk", 8 august 1978, p. 642–643.

https://biblioteca-digitala.ro

elitelor naționalităților, cele mai în măsură să susțină această viziune salvatoare la apusul imperiului.

Discuția la Teregova s-a concentrat pe problema votului universal secret, care îl preocupa pe Jászi şi care trebuia, în opinia lui, să intereseze toate naționalitățile, dornice de democrație. Cele mai numeroase categorii sociale erau muncitorii şi țăranii, însă lipsite de educație, nu trebuiau excluse deoarece s-ar împiedica contrabalansarea puterii stărilor dominante. Problema era în fond socială, în concepția lui doar solidaritatea acestora, indiferent de naționalitate, era soluția viitorului. Puterea claselor dominante era contracarată astfel de puterea celor mulți, ajungându-se la supremația democrației, care era şi ținta proiectului său. Intrarea lui Jászi în lojile masonice şi chiar înființarea uneia noi, Martinovici, unde a devenit Maestru Venerabil[1128], au dat un avânt deosebit mişcării sale. După o vizită la Paris, a fondat în luna august 1905 *Liga pentru vot universal prin vot secret* grupând în jurul ei bine-cunoscuta revistă „Huszadik Század" şi *Societatea de Științe Sociale* (Társadalontudományi Társaság)[1129]. Cei care s-au raliat erau de convingeri politice extrem de eterogene, însă cu timpul, sub coordonarea lui Jászi, au reafirmat necesitatea studierii legilor de dezvoltare socială, concomitent cu abordarea de soluții pentru problemele cotidiene. La începutul secolului XX sociologul maghiar a rămas consecvent în ideea că viitorul ar aparține democrației, cu speranța unei reforme sociale de ansamblu[1130].

Cu siguranță, Cornel Grofşorean s-a lăsat influențat de ideile reformiste propagate de Oszkár Jászi, pe care le-a urmat devenind membru al acestei societăți în anul 1907, *„aderând la ideologia socialistă"*[1131] după propria mărturisire, iar în anul 1910 membru al Lojii Dél din Lugoj, aflată sub obediența Lojii Simbolice Maghiare[1132].

Membrii nou înființatei Loji Martinovici intenționau printr-o serie de conferințe să convingă naționalitățile imperiului asupra proiectului ambițios a lui Jászi. La Lugoj se anunțaseră în câteva seri, gazetele locale difuzând ştirea, la ultima vorbind chiar Oszkár Jászi familiarizând publicul cu ideea schimbării spre un stat național şi necesitatea ca acesta să se constituie

---

[1128] Attila Varga, *Art.cit.*, p. 143.

[1129] Attila Pók, *Jászi as the Organizational Leader of a Reform Movement*, „Hungarian Studies Review", XVIII/1991, 1–2, p. 18–20.

[1130] György Litván, *A twentieth Century Prophet: Oszkár Jászi 1875–1957*, CEU Press, Budapest, NewYork, 2006.

[1131] SJCSAN, *Memoriu*, dosar 118/1945, f. 3.

[1132] Attila Varga, *Art.cit.*, p. 141.

https://biblioteca-digitala.ro

cât mai curând, spre a desăvârşi ieşirea din feudalism, un sistem depăşit de evoluţiile economice şi sociale[1133]. Nu a trecut neobservat nici faptul că dorinţa de schimbare spre autonomie, justiţie şi administraţie naţională pentru dezvoltarea unei noi naţiuni, vine din partea Lojii Martinovici, asociind-o cu numele lui Oszkár Jászi, care dedică timp şi activităţi în *„chestia de naţionalităţi"*, cum scria „Drapelul". Ziarul susţinător fervent al poziţiei naţionalilor români, aprecia eforturile spre reorientarea politicii maghiare prin Loja Martinovici, dar fără prea mare entuziasm, nutrind alte scopuri politice:

> „în cazul acesta de idei este o apariţie mângâietoare faptul că lojile radicale (...) îndeosebi Martinovici a luat hotărârea ca o bună parte a acţiunii sale din anul acesta o va închina chestiei de naţionalităţi[1134]."

Consideraţiile lui Oszkár Jászi după contactele avute s-au finalizat prin apariţia celebrei lucrări *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*[1135], la care Cornel Grofşorean se pare că a avut o contribuţie substanţială, furnizând materialul documentar din judeţul Caraş-Severin, cules după indicaţiile autorului[1136].

Poziţia critică a lui Jászi la adresa vechilor structuri feudale maghiare şi speranţa unei noi legi electorale care să deschidă orizontul democraţiei prin participarea tuturor claselor sociale i-au influenţat gândirea lui Grofşorean, rămânând fidel convingerilor de stânga multă vreme. Influenţa lui Jászi pentru Grofşorean venea pe un fond preexistent, care nu a făcut decât să consolideze vechi convingeri şi aderenţa la valorile şi practicile democraţiei, la respectul pentru etică în viaţa publică, pe care le-a practicat în întreaga existenţă.

Scrierile lui Grofşorean din anii maturităţii indică aceeaşi apropiere faţă de clasa socială de mijloc, de critică la adresa aristocraţiei maghiare şi a imobilismului său, a conservatorismului de care a dat dovadă mai ales după anul 1867. Critica sa nu a fost îndreptată împotriva maghiarilor ca etnie, discursul nu a fost unul etnicist, ci social. A criticat vehement ordinea socială, militând pentru egalitate socială, pentru schimbări de mentalitate în

---

[1133] *Informaţiuni*, „Drapelul", nr. 21, 23 februarie/8 martie, 1910.

[1134] ****Francmazonii şi chestia de naţionalităţi*, „Drapelul", nr. 99/1910.

[1135] Jászi Oszkár, *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*, Budapest, 1912, *Apud.* Péter Hanák, *Oscar Jaszi's Danubian Patriotism*, „Hungarian Studies Review", XVIII/1991, p. 1–2.

[1136] Aurel Cosma jr., *Istoria presei Române din Banat*, I, Timişoara, Ed. Unirea, 1932, p. 136.

https://biblioteca-digitala.ro

sensul modernizării şi progresului. A simpatizat cu clasele sociale lipsite de putere politică în direcţia emancipării lor, influenţele lui Jászi şi apartenenţa la institutul social din Budapesta fiind vădite şi declarate de multe ori. Preocupările la Lugoj până la izbucnirea războiului s-au concentrat în acest spaţiu social, iar apropierea de sociologie, de ştiinţa schimbării, s-a produs firesc pe fondul aspiraţiilor spre egalitate, solidaritate şi patriotism.

Lecturile ulterioare şi contactele diverse, apropierea de unul dintre cei mai mari specialişti ai vremii, l-au ajutat pe Cornel Grofşorean să-şi completeze pregătirea sociologică, ceea ce se va dovedi ulterior extrem de necesar în activitatea ISBC. Şi-a format în acea perioadă convingeri „*socialiste*", pe care le-a evocat chiar cu mândrie în polemici cu alţi intelectuali. Această evoluţie teoretică nu era departe, ba chiar similară lui Jászi. Şi el îşi avea originile, ca şi Grofşorean, într-un teritoriu înglobat monarhiei habsburgice, ducându-şi existenţa în mijlocul diversităţii etnice şi religioase, realitate similară celei bănăţene, devenind în timp sensibil la diferenţe sociale pe fondul deosebirilor dintre naţionalităţi.

Momentul în care Jászi a devenit ministrul naţionalităţilor în guvernul reformist[1137] al contelui Károly[1138] a fost decisiv, ocazie prielnică pentru a-şi pune în practică programul ca soluţie de salvare a imperiului, care dădea semne categorice de prăbuşire. În timpul tratativelor de la Arad, Jászi a propus din măsurile pe care le considera necesare pentru supravieţuirea imperiului şi dezvoltarea naţiunilor, delegaţiei române care îl avea în componenţă pe Iuliu Maniu, Vasile Goldiş, Şt. Cicio-Pop şi alţii. Deşi Jászi a încercat să fie convingător în intenţia de a federaliza imperiul, delegaţia română a respins propunerile, motivându-se că guvernele maghiare au mai avut legi ale naţionalităţilor din anul 1868, pe care nu le-au respectat.

În timp ce tratativele cu Ungaria au eşuat, a izbucnit o criză politică, iar guvernul lui Károly a fost înlocuit cu cel comunist a lui Béla Kun[1139]. Între

---

[1137] În noaptea de 30–31 octombrie 1918 a avut loc la Budapesta „*revoluţia rozelor de toamnă*" când armata a trecut de partea Consiliului Naţional Maghiar, iar contele Mihály Károly a devenit prim-ministru.

[1138] Înainte însă la Budapesta în 25 octombrie 1918 s-a organizat un Consiliu Naţional Maghiar care a reunit Noul Partid al Independenţei al contelui Károly, radicalii burghezi ai lui Jászi şi social-democraţii, preşedinte Mihály Károly. Consiliul şi-a definitivat programul în 12 puncte din care amintim: reforma agrară, vot universal, pace separată cu Antanta, independenţa Ungariei, păstrarea integrităţii teritoriale. Conform acestui document Banatul ar fi rămas încorporat Ungariei.

[1139] Béla Kun [Cohen] (1886–1938), politician maghiar născut în Lelei (Satu-Mare), a luptat în Marele Război, a fost prizonier în Rusia de unde a fost influenţat de ideologia

https://biblioteca-digitala.ro

timp, pentru români, evoluția a fost alta. Unirea de la 1918 ratificată ulterior de statele europene, încheierea războiului, influența bolşevismului au determinat evoluții diferite ale gândirii celor doi, în sensul unor transformări radicale. Grofşorean „*s-a raliat*" de data aceasta punctului de vedere românesc, acționând în sensul în care el înțelegea că trebuia s-o facă orice român. Deşi ideologic nu mai consonau, Cornel Grofşorean îi va păstra un respect profesional toată viața, semnalând aparițiile sale editoriale, respectându-i punctele de vedere, chiar dacă nu le aproba, aşa cum s-a întâmplat atunci în anul 1918. Oszkár Jászi, luptător pentru schimbare şi progres, pentru valori democratice, lupta de fapt pentru o iluzie: Ungaria Magna. Tocmai el nu-şi dădea seama că lupta de fapt pentru supunerea unui popor nou la sclavie politică şi economică:

> „Dealtcum nu mă miră faptul din moment ce însuşi Iaszi Oskar a dat dovadă în 1918 de lipsa aceasta de discernământ când insistase la Arad că românii să rămână mai departe în cadrele statului maghiar. Adică nici în acel moment nu-şi dăduse seama că istoria Europei a ajuns la o cotitură definitivă, prăbuşindu-se monarhia, pentru a asigura ideii naționale acest rol de culturalizare care rol nu s-a putut înfăptui nici după o mie de ani în şandramaua exploatatoare a monarhiei austro-ungare"[1140].

Acela a fost momentul care a dus la despărțirea celor doi, pe care Cornel Grofşorean îl explica foarte simplu punându-l pe seama ideii naționale, care a modificat ideologia fiecăruia. Nu era de mirare că el, Grofşorean, a renunțat la vederile sale cosmopolite, ale internaționalismului proletar, îmbrățişând altă ideologie, cea națională, dar şi Jászi făcuse la fel, „*trădase trecutul*" tot pentru ideea națională. După anul 1918 Cornel Grofşorean vedea lucrurile mult mai nuanțat. I se părea că dorința lui Jászi de a reconfigura imperiul prin federalizare, pentru care a pus în mişcare toate forțele intelectuale în interesul menținerii integrității statului maghiar nu a fost decât o încercare de a se opune autodeterminării unui popor întreg[1141]. Deşi Jászi avea idei progresiste, ele nu au fost apreciate de români, deoarece era evident că nu dorea să demonteze acel imperiu multietnic, ci doar reorganizarea lui, este adevărat pe baza respectării drepturilor colective şi a principiului autodeterminării pentru naționalități. Şi el acționase pe baza ideii

---

comunistă. A fost liderul efemerei Republici a Sfaturilor din Ungaria, executat de autoritățile comuniste de la Kremlin în anul 1938.

[1140] Cornel Grofşorean, *Răspuns...*"Ecoul", 8 mai 1936, p. 1–3.

[1141] Idem, *Dela Marx până la ideea națională*, „Banatul", I/1926, p. 33.

https://biblioteca-digitala.ro

naționale! După mai mulți ani Cornel Grofşorean îi face un portret scurt dar sugestiv, considerându-l:

> „*Un representativ man* al intelectualității maghiare, de o onorabilitate ştiințifică necontestată şi cu profunde şi temeinice cunoştințe referitoare la problemele sociale din fosta Ungarie"[1142].

18 scrisori i-a trimis **Todor Manojlović**[1143] lui Cornel Grofşorean la începutul secolului XX, între anii 1900–1913. Todor Manojlović a fost un poet sârb, cel mai bun traducător al poeziei lui Ady Endre[1144] în limba sârbă, reuşind să înțeleagă sensuri, semnificații, logica internă, lăsându-se chiar influențat de acesta în creația sa proprie[1145]. Se cunoscuseră la Becicherecul Mare[1146] unde trăia poetul sârb, iar Grofşorean era elev la liceu. Ambii au absolvit Liceul Piarist, Cornel Grofşorean nu-l menționează în jurnalul tinereții, însă prietenia s-a legat mai târziu, fiind colegi şi la Universitatea budapestană, locuind chiar împreună pe perioada studiilor. El ştia că Todor Manojlović era strănepotul episcopu-

---

[1142] Idem, *Magyariens Schuld, Ungarens Süne*, „RISBC" II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933-iun. 1934, p. 96.

[1143] Todor Manojlović (1883–1968), scriitor, dramaturg, poet, critic de artă, traducător sârb. A pus bazele literaturii moderne sârbe, prin contribuția sa a consolidat curentul expresionist în literatură, iar prin traducerile sale a facilitat dialogul literar sârbo-maghiar. A stat şi în Timişoara când a lucrat la redacția ziarului „Neue Temesvarer Zeitung".

[1144] Ady Endre (1877–1919), publicist maghiar, unul dintre cei mai importanți poeți ai secolului XX, născut la Căuaş (Satu-Mare), a crezut în progres, dezvoltare şi patriotism pe care le considera valori fundamentale.

[1145] Loránd L. Mádly, *Două destine la cotitura istoriei: poetul Todor Manojlović şi sociologul Cornel Grofşorean*, „Studii şi cercetări", Zrenianin-Novi Sad, Ed. ICRV, Ed. Fundației, 2010, p. 147–157. Relația epistolară, inclusiv câteva dintre ele publicate în anexă, a mai făcut obiectul analizei în studiul semnat de Valeriu Leu, *Corespondență din vremea ‹veselei apocalipse›*, „Actele simpozionului", Timişoara, Ed. Marineasa, 2005, p. 84–101; cele două studii sunt extrem de relevante pentru ideea de amiciție transetnică, este şi motivul pentru care analiza noastră va fi rezumativă. Nu am putut-o omite, deoarece relația specială dintre cei doi: un sârb şi un român, scriind în limba germană, ilustrează o realitate al cărei conținut incumbă necesitatea studierii din perspective multiple a conceptului Mitteleuropei, pentru eliminarea clişeelor şi afirmarea unor identități interesante şi atât de vizibile la sfârşitul secolului XIX, cu prelungiri până în sec. al XX-lea. Vom cita mai mult din scrisorile nepublicate, traduse de Loránd Mádly, care pregăteşte editarea lor. Îi mulțumim pentru că ni le-a pus la dispoziție. Ele se află la SJCSAN, dosar 4/1900–1909.

[1146] În timpul imperiului: Nagybecskerek, Großbetschkerek, astăzi Zrenianin.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Manojlović[1147] din Vârşeţ, „*deci era român*", scrie Grofşorean într-o însemnare[1148].

Toate scrisorile sunt scrise de Toduş[1149] care se adresează ca unui vechi prieten pe care îl cunoştea deci foarte bine, cu care apoi s-au reîntâlnit la Oradea unde Grofşorean se specializa în administraţie, iar Manojlović în ştiinţe juridice. Acolo exista un mediu cosmopolit, atractiv pentru tinerii literaţi ai imperiului, Manojlović fiind nelipsit de la celebra cafenea Emke şi a societăţii literare „A Halnop", la a cărei naştere a fost martor[1150]. Oradea devenise o adevărată metropolă culturală, nu întâmplător acolo constituindu-se acest grup al modernişti lor cu care Grofşorean a luat contact prin prietenul său Todor Manojlović.

Până la venirea lui Grofşorean, Toduş îi relatează întâmplări ale boemei de la Oradea, unde se simţea extrem de confortabil după cei cinci ani petrecuţi la Budapesta, subiectele comentate fiind obişnuite în epocă[1151]. A devenit aproape un cronicar al vieţii mondene, care percepea alteritatea în tuşe groase, împărtăşindu-i şi prietenului său ce urma să vină cât de curând, impresiile sale: Tamás Emőd – un poet foarte talentat, Dutka – o superioritate nobilă, Nagy Miska – personaj simpatic şi cuminte, Antal Sándor – un evreu acru şi caustic, însă talentat, Jancsó Jenő – în orele sale libere socialist şi anarhist, Ady Endre – un om minunat care te vrăjeşte.

Cornel Grofşorean îşi pregătea doctoratul la Cluj, iar dintr-o scrisoare a lui Toduş aflăm cu uimire ce preocupări diverse avea viitorul întemeietor al ISBC, informaţii inedite pe care nu le-am regăsit în nicio altă sursă. Se pare că în scurta perioadă petrecută la Cluj Grofşorean a fost membru

---

[1147] Maxim Manuilovici s-a născut la Arad în anul 1829. După hirotonire a fost paroh şi protopop la Oradea Mare. S-a călugărit la mânăstirea Krusedol în anul 1819, în 1829 devine episcop de Vârşeţ, unde a sprijinit folosirea limbii române în bisericile ortodoxe din oraş şi personal pe tânărul Andrei Şaguna în perioada în care acesta a fost elev al Seminarului Teologic din Vârşeţ. A ctitorit multe biserici, episcopul a fost rudă cu unchiul lui Andrei Şaguna. În anul 1833 a fost transferat în funcţia de Episcop al Timişoarei, unde a şi decedat în anul 1838.

[1148] SJCSAN, *Corespondenţă*, dosar 4/1900–1909, f. 1.

[1149] Numele de alint al poetului sârb.

[1150] Mişcare literară, fondată în anul 1908, avându-i ca membri pe celebrii: Ady Endre, Mihály Babits, Béla Balász, Dutka Ákos, Tamás Emőd, Juhász Gyula, Miklos Jutka. În centrul oraşului Oradea se află un grup statuar (Holnaposok) opera lui Deák Árpád, care ilustrează această mişcare literară „A Halnop", unul dintre ei este Ady Endre.

[1151] Despre filosofia lui Nietzsche, literatura lui Tolstoi, revoluţia rusă din anul 1905, literatura maghiară etc.

https://biblioteca-digitala.ro

al Muzeului Ardelean[1152] – *„acesta este deja un pas"* scrie Toduş, că a scris o comedie care *„nu este literatură totuşi o piesă care se poate prezenta mai ales în Ungaria"*, că a elaborat un eseu despre teoria Kant-Laplace şi originile Universului, că preferă lecturile lui Tolstoi şi Dostoievski şi alte preocupări pe baza cărora s-a cimentat amiciția lor. Cluj este un oraş pentru care Manojlović nu are cuvinte prea elogioase:

> „Clujul trebuie să fie un cuib păduchios. Chiar nu sunt acolo poeți şi artişti? Tu ai avea nevoie de o astfel de companie".

Era total diferit de Oradea, oraşul *„vibrant, neliniştit, colorat şi însorit"*. Toduş îl portretizează pe Grofşorean ca fiind *„un om al datoriei"*, cu *„simțul orientat spre cele practice"*, intuind dincolo de preocupările literare, filozofice, estetice, omul de acțiune şi de atitudine care va deveni. L-a vizitat pe Grofşorean şi în cursul anului 1907 la Teregova, unde i-a cunoscut părinții petrecând zile *„neuitat de frumoase"*.

În timp, destinele se vor separa, în Marele Război ambii luptă pe frontul italian, iar trasarea frontierei îi mai separă o dată, pentru totdeauna. Vor deveni personalități remarcabile cu vocația scrisului, fiecare în cultura proprie, cu realizări importante, lectura scrisorilor oferind nu numai proba unui ataşament reciproc, ci şi imaginea unei lumi agonice a crepusculului imperial[1153], ale cărei semne erau evidente chiar şi în aceste scrisori, dar pe care Grofşorean atunci nu le intuia. Peste timp îşi dă seama de importanța scrisorilor şi chiar adnotează manuscris prin anii '30:

> „Corespondența are aşa o valoare literară pentru literatura sârbească. Concomitent însă este şi in document grăitor pentru preocupările generației din secolul trecut, adică a generației la popas de secol. Astfel are valoare umană şi pentru noi românii"[1154].

Cu **Iuliu Moldovan** schimbul de scrisori a fost axat pe o chestiune extrem de spinoasă: extinderea Astrei în Banat[1155]. Celebra ASTRA, care avusese până în anul 1918 spațiu de acțiune în toate comitatele imperiului, dorea

---

[1152] Muzeul Ardelean a fost o societate care a luat ființă în anul 1859 la Cluj cu piese donate de contele Imré Mikó, ulterior colecțiile au revenit universității clujene.

[1153] Metaforă extrem de inspirată a lui Valeriu Leu, *Art.cit.* p. 85.

[1154] SJCSAN, *Corespondență*, dosar 4/1900–1909, f. 2.

[1155] Carmen Albert, Valeriu Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Cornel Grofşorean şi Institutul Social Banat-Crişana*, „Banatica", 14/1996, p. 347–386.

https://biblioteca-digitala.ro

extinderea acțiunii sale culturalizatoare şi în alte regiuni, nu numai prin despărțămintele existente, ci prin cooptarea şi a altor aşezăminte culturale, în acțiunea lor concertată spre emancipare şi dezvoltare, pentru ridicarea nivelului cultural. În anul 1930, din puținele societăți existente în Banat, ACB era cea mai vizibilă, însă inactivă, ceea ce nu a descurajat elita bănățeană care cerea cu insistență înființarea unei Regionale bănățene ASTRA. La Congresele ASTRA s-au discutat variante de extindere, mijloace de acțiune, modalități prin care încercau ocuparea spațiului bănățean. Acțiunea s-a intensificat mai ales după alegerea în funcția de preşedinte a medicului Iuliu Moldovan, Banatul fiind în orizontul său de interes. La chemarea preşedintelui Curții de Apel Alexandru Marta s-a organizat la Timişoara o întâlnire a intelectualilor, printre ei aflându-se şi Cornel Grofşorean, care reprezenta ISBC, constituit între timp. În timpul luărilor de cuvânt a avut imediat o reacție de respingere pe care, ulterior, în schimbul epistolar cu Iuliu Moldovan din anul 1935, nu a întârziat s-o expună pe larg.

Dialogul a avut pe alocuri accente grave, cei doi lideri, personalități recunoscute, nu au căzut de acord asupra modalităților de extindere, fiecare încercând să-şi pună instituția pe care o reprezenta pe primul plan, în cazul lui Grofşorean să mențină ce abia se constituise. Proiectul lui Moldovan, fuziune prin absorbție, era de neacceptat. Grofşorean a insistat pe ideea colaborării, cu menținerea autonomiei organizaționale față de structurile de la Bucureşti, cu care Dimitrie Gusti a fost de acord. Un argument des invocat era acela al înființării în Banat a propriilor instituții, care să abordeze specificul istoric şi cultural cu forme potrivite, nu de import care să vină cu scheme imobile, în timp dovedindu-şi ineficiența. Din încercarea de reactivare a ACB, soldată cu eşec, a tras învățăminte, ISBC s-a constituit învățând din greşeli, iar acum intențiile Astrei îi produceau neliniști. Recunoştea meritele Astrei, dar şi ISBC era deja la câțiva ani de la înființare un nume sonor, cu prestigiu, ceea ce explica şi interesul lui Moldovan. Era şi o incompatibilitate de scop şi metodă, dar şi de specialişti, de aceea ISBC s-a aliniat demersurilor gustiene care aveau țeluri înalte cunoscute deja în Europa. Obiectivul era îndreptat spre cercetare şi ulterior acțiune reformistă, pe când ASTRA opera cu mijloacele pasive bine cunoscute de mai multe decenii. Tocmai de aceea Grofşorean a propus la un moment dat colaborarea celor trei instituții, pentru o eficiență maximă: ISBC, Fundațiile Culturale, ASTRA, fiecare cu orizontul propriu de acțiune. ISBC-cercetări, Fundațiile-acțiune, ASTRA-culturalizare. Prin fuziune se întrezărea şi perspectiva ca Grofşorean, deşi încă nu era preşedinte, să-şi piardă poziția de

https://biblioteca-digitala.ro

inițiator și lider pe care o obținuse meritat, ba chiar risca în noua formulă să fie eliminat din institut:

> „mai mult vroia să mă scoată chiar și de la institut, unde am lucrat opt ani de zile dezinteresat, fără nici un ban, jertfind numai timpul meu liber, ci neglijând chiar și profesiunea mea[1156]".

Pentru Iuliu Moldovan asocierea cu Fundațiile nu era o opțiune, deși nu respinsese ideea colaborării. Fundațiile nu aveau Regională bănățeană și nu era oportun să se alinieze cu ei, deranjat probabil de faptul că ISR își constituise filială la Cluj și astfel Vechiul Regat invadase spațiul transilvan, controlat până nu demult de ASTRA. Se născuse o concurență pe tărâmul afirmării și acțiunii culturale, Grofșorean menținându-și în întreg discursul atașamentul față de Școala Sociologică de la București, în ciuda lui Iuliu Moldovan. O idee îi venise totuși din acest dialog, dacă Moldovan își dorea o Regională a Astrei și Fundațiile Regale puteau să creeze una în Banat, ceea ce Grofșorean găsea provocator, implicându-se într-un nou proiect. A fost momentul în care Moldovan a apelat la ultima soluție, rugându-l pe Alexandru Vaida-Voevod, consilier regal, să intervină în această dispută în favoarea Astrei. Răspunsul lui Grofșorean către Vaida-Voievod s-a lăsat așteptat, se lansase în două mari proiecte instituționale: Regionala Fundației și reorganizarea sub egida ICSR. A profitat de ocazie să explice motivele de substanță ale refuzului, diferențele de concepție, de abordare în fond, dincolo de aparența orgoliilor și individualismului. În opinia lui se confruntau două școli, două curente, ardelean vs. regățean ale căror acțiuni nășteau resentimente. Chiar el, Grofșorean a propus la un moment dat în anul 1939 întârzierea înființării Căminelor Culturale, care ar fi *„răpit"* din zona de acțiune a Astrei[1157], încercând să nu invadeze aria lor de acțiune, ceea ce Moldovan însă nu recunoaște. Discuțiile au degenerat, Grofșorean a avut la un moment dat impresia că Moldovan a realizat Regionala ASTRA bănățeană, doar ca să-i demonstreze puterea de acțiune și decizie, forța instituțională, manifestând de atunci ostilități fățișe la persoană, receptate ca atare:

> „Iată Excelență motivul imposibilității de a colabora, nu cu ASTRA, cu care voi continua cea mai amiabilă colaborare, însă cu dl. dr. Moldovanu. Și iată

[1156] SJCSAN, *Scrisoare de la Vaida-Voevod*, 18 martie 1939, dosar 194/1939, f. 1–3.
[1157] SJCSAN, *Memoriu*, dosar 184/1937, f. 1–4.

https://biblioteca-digitala.ro

şi motivul gratitudinei mele nemărginite faţă de Excelenţa Voastră, care a-ţi dat dovadă de interesul viu şi de bunăvoinţa sinceră ce mi-o păstraţi"[1158].

Au şi colaborat într-adevăr în campania de la Ohaba-Bistra, ASTRA bănăţeană dând sprijin financiar 30 de mii de lei.

Şcoala Sociologică de la Bucureşti – Dimitrie Gusti, Anton Golopenţia, Traian Herseni, Octavian Neamţu

Cel mai bine se poate surprinde relaţia dintre Şcoala Sociologică şi ISBC, a liderului său, Cornel Grofşorean, din corespondenţă, probă materială indiscutabilă, consolidată şi de întâlnirile pe care le-au avut la Timişoara, în timpul campaniilor monografice sau la Bucureşti. Din studiul acestora se pot identifica cu mare uşurinţă etapele nu numai ale unei prietenii cu membri ai Şcolii, ci şi ale evoluţiei ISBC, o dinamică vizibilă din text, cu oprelişti şi reveniri, cu schimbări de paradigmă agreate sau impuse, evoluând de la autonomie la subordonare, cele două entităţi împărtăşind până la urmă destine similare.

Legătura cu Şcoala Sociologică de la Bucureşti[1159] s-a stabilit încă din faza preliminară constituirii ISBC, când iniţiatorii proiectului, Cornel Grofşorean, Iosif Nemoianu şi Victor Blaşian, căutau un model ale cărei caracteristici să le imprime noii instituţii. Venirea la Timişoara a lui **Dimitrie Gusti**, însoţit de Alexandru Costin, la înfiinţare a cimentat relaţiile ISBC-şcoala gustiană definitiv.

La Timişoara, Gusti, în discursul inaugural, a transmis un mesaj clar asupra uriaşei răspunderi pe care noul institut şi-o asuma, de documentare metodică asupra problemelor vieţii sociale şi politice în *„acest colţ de ţară"*[1160], pe care Grofşorean, cel care a asigurat întreaga existenţă a ISBC, o invoca mereu, cu intensităţi diferite dictate de gravitatea situaţiei sau de urgenţa rezolvării. Contactele cele mai profunde şi mai intense cu Şcoala, ilustrate

---

[1158] *Ibidem*. Grofşorean îşi exprimă gratitudinea pentru faptul că Vaida Voevod îl recomandase la suveran pentru funcţia de preşedinte în noua structură reglementată prin Serviciul Social.

[1159] Pe larg despre această legătură în Carmen Albert, Valeriu Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenţia, Cornel Grofşorean şi Institutul Social Banat-Crişana*, „Banatica", 14/1996, p. 347–386. În subcapitolul de faţă am mai inserat câteva date din documente descoperite ulterior sau publicaţii recente care nu modifică fundamental, însă au meritul de a evidenţia unele aspecte, mai demult abia sesizate.

[1160] *** *Înfiinţarea Institutului Social Banat-Crişana*, „RISBC", I/1933, nr. 1, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

prin corespondența între cele două instituții, s-au purtat cu precădere prin Cornel Grofşorean şi Dimitrie Gusti, atât în probleme de strict interes instituțional, cât şi de largă preocupare civico-națională. Scrisorile dintre cei doi relevă dimensiuni, probleme, subiecte de interes, colaborări, proiecte de perspectivă, obstacole, reîntoarceri, implicări cu referiri directe sau indirecte[1161].

Dacă Cornel Grofşorean a reuşit cu insistențele lui să păstreze autonomia ISBC, se datorează şi viziunii lui Dimitrie Gusti, care a înțeles că este mai important marele deziderat al reconstrucției naționale, decât altceva, pentru centralizarea instituțională nefiind încă momentul. Nu s-a interpus în ceea ce priveşte metoda, aplicarea ei, organizarea campaniilor, prelucrarea informațiilor sau scopul către care se îndreptau aceste campanii. A înțeles că nu era posibil o identificare totală, nici nu avea sens, nu asta era important. Avea satisfacția că metoda monografică în tiparele concepute de el şi colaboratorii săi se propagă fără mari intervenții şi costuri, subordonarea producându-se doar după ce s-au constituit, apoi s-au unificat toate institutele şi atunci cu oarecare înțelegere față de bănățeni. Sprijinul Profesorului a fost întotdeauna necondiționat, iar solicitările lui Cornel Grofşorean, de mare diversitate, se adresau nu numai savantului, creatorului, ci unui apropiat al regelui, cu mare influență politică, care a ocupat de-a lungul vieții funcții importante, având nu numai puterea să intervină, dar şi inteligența să accepte alte puncte de vedere sau cel puțin să nu obstrucționeze alte inițiative. De fiecare dată Grofşorean găsea în comunicarea cu Dimitrie Gusti dacă nu soluția, resorturile ei. Astfel putem afirma că la Timişoara se crease un adevărat centru-pilot pentru diferite experimente monografice, ceea ce se va releva şi în relația cu Anton Golopența.

Grofşorean îl informa pe Gusti când se petrecea câte un eveniment care putea să influențeze social-politic, să genereze consecințe ireparabile, în acea perioadă extrem de tulbure încărcată de amenințarea războiului. Multe din sesizările lui Grofşorean au vizat chestiuni care prevesteau un viitor negru: contopirea Facultății de Drept de la Oradea cu cea din Cluj, necesitatea desființării Liceului Piarist din Timişoara, românii din Iugoslavia sau, în scop umanitar, rugămintea de a interveni la rege pentru situația localnicilor din Clisura Dunării, de a rezista presiunilor Astrei pentru a rămâne fidel Fundațiilor, blocarea încercărilor de desființare al Liceului de băieți din Timişoara, intervenția pentru Romul Ladea, Atanasie Popa, Nicolae Ursu,

[1161] Cele mai multe au fost publicate de Carmen Albert, *Documentele...II*, Timişoara, Ed. Mirton, 2009.

https://biblioteca-digitala.ro

ultimii adevărate valori pentru care Grofşorean s-a simţit obligat să intervină, într-o lume în care nepotismul încuraja non-valoarea. A avut parte şi de consideraţie din partea lui Gusti, care îşi începea scrisorile prin 1937 cu: *Stimate şi scumpe domnule Preşedinte*, mai ales pentru faptul că Grofşorean a dovedit în mod strălucit că ştie să îndeplinească misiunea de cunoaştere ştiinţifică şi de îndrumare practică a satelor bănăţene[1162]. Se ocupase personal şi de rezolvarea altor cereri: problema *„ocupaţiunilor"* ţăranilor din Clisură sau constituirea echipelor de intervenţie socială – *„o forţă activă de educaţie cetăţenească şi naţională"*. O scrisoare trimisă de Gusti de la Băile Herculane, unde îşi îngrijea o sciatică mai veche, probează o adevărată prietenie: *„Poate a-şi veni la Timişoara, numai ca să te întâlnesc, să-ţi strâng mâna cu veche prietenie şi să te felicit călduros"* pentru cei 10 ani de activitate, iar după ce a apărut Monografia Belinţ, Gusti adăuga:

> „Am nădejdea că nu supărările pricinuite de neînţelegerea celor cari ar trebui să vă fie întotdeauna colaboratori, va putea să oprească munca D-Voastră atât de rodnică. În ce priveşte, vă rog să fiţi convinşi de întreaga stimă şi încredere ce o păstrăm adevăratului întemeietor al Institutului Social Banat-Crişana[1163]".

În RISBC cel mai recenzat autor de către Cornel Grofşorean a fost, desigur, Dimitrie Gusti, apariţiile editoriale ale Profesorului, comunicările în Aula Academiei au fost comentate de Cornel Grofşorean în paginile revistei, ca şi omagierea cu ocazia împlinirii a 25 de ani de activitate didactică. La cel din urmă eveniment evocarea este semnată *„Prezidiul ISBC"*, dar recunoaştem pe Cornel Grofşorean în spatele cuvintelor, care îl considera pe Dimitrie Gusti *„îndumătorul nostru spiritual"*[1164]. În scrisorile trimise de Dimitrie Gusti spre sfârşitul războiului se exprimă punctul de vedere al savantului asupra motorului existenţei ISBC care a fost Cornel Grofşorean:

> „Rog pe dl. Preşedinte C. Grofşorean să primească cele mai calde urări de realizări strălucite ale Institutului creat şi condus de D(umneavoa)stră cu atâta succes, pentru 1944"[1165].

A fost foarte aproape de finalul existenţei ISBC. În anii care au urmat, Cornel Grofşorean încerca o adaptare la noile realităţi, ca şi Dimitrie Gusti

[1162] SJCSAN, *Scrisoare de la Dimitrie Gusti*, 27 februarie 1937, dosar 184/1937, f. 5.
[1163] AMBM, *Scrisoare de la Dimitrie Gusti*, 16 noiembrie 1936, MD14/9293, f. 8.
[1164] Prezidiul ISBC, *Dimitrie Gusti*, „RISBC", VII/1939, nr. 25, ianuarie-martie, p. 87.
[1165] SJCSAN, *Scrisoare de la Dimitrie Gusti*, 2 ianuarie 1944, dosar 11/1944, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

şi toată Şcoala Sociologică. A vrut să ralieze ISBC noilor structuri constituite la Bucureşti, acolo unde se afla şi Profesorul, garanţia deplină a cercetării şi realizărilor, a siguranţei şi continuităţii, ca până atunci. În ultima scrisoare solicita bani pentru tipărirea monografiei Naidăşului şi sprijin moral şi material pentru continuarea activităţii şi editarea RISBC[1166]. Avea un crez mai vechi pe care îl considera important: va veni o vreme când vor conta criteriile culturale la evaluarea popoarelor din Bazinul Dunării. De fapt, în noua ordine politică, nu au contat.

Alt *„elev"* al Şcolii cu care Grofşorean a avut o relaţie apropiată a fost **Anton Golopenţia**. Relaţia epistolară cu Anton Golopenţia este comparabilă cu Dimitrie Gusti[1167], atât în privinţa numărului, cât şi a profunzimii subiectelor abordate. Există desigur şi deosebiri imprimate de particularităţile celor doi, de diferenţele de vârstă, de maturitate la Grofşorean, entuziasm şi exaltare la Golopenţia. Aparţineau unor generaţii diferite, dar aceluiaşi spaţiu cultural, ceea ce se *„simte"* imediat când se lecturează aceste scrisori. De regulă, Grofşorean pe bănăţenii de la Bucureşti îi considera *„fraţi"*, numindu-i astfel pe Petru Nemoianu şi Octavian Neamţu. Golopenţia la început este *„prietene"*, devenind pe măsura avansării în timp şi a consolidării relaţiei *„Tonci"* sau *„Toni"*. Schimbul de scrisori a cuprins perioada 1935–1942 contribuind în timp la o apropiere reală între aceşti doi bănăţeni, o dovedeşte dimensiunea scrisorilor şi diversitatea, structura tematică. Grofşorean îl introduce la început în chestiunile care îl frământau, la care căuta răspuns sau măcar o direcţie, Golopenţia, foarte tânăr, aflat la studii în Germania, avea deja o perspectivă europeană pe care încearcă s-o pună în relief. Intenţiile amândurora erau aceleaşi, Grofşorean găsind în tânărul bursier un susţinător al proiectelor sale, chiar un vizionar cu un orizont mult mai larg, facilitat de contactele cu cele mai mari universităţi şi institute de cercetări din Europa. Grofşorean ştia care sunt problemele naţionale şi internaţionale în climatul politic încordat, temele de interes major, Golopenţia venindu-i în ajutor cu bibliografie de specialitate şi reviste, dovedindu-se de asemenea idealist, patriot, un apărător al democraţiei şi valorilor naţionale. Golopenţia era adeptul planurilor şi atitudinii ofensive, de ripostă la adresa agresivităţii vecinilor, iar începutul trebuie făcut cu educaţia politică a tinerilor, nu prin presă, ci prin

[1166] Dimitrie Gusti, *Opere*, VI, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1965, p. 63–67.

[1167] S-au publicat de către Carmen Albert, *Documentele...*II, Timişoara Ed Mirton, 2009 şi *Rapsodia epistolară*, III, ediţie îngrijită de Sanda Golopenţia, Ruxandra Guţu Pelazza, Lidia Bradely, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2012, p. 292–324.

https://biblioteca-digitala.ro

cunoaşterea realităţilor, ceea ce Grofşorean semnalase încă de la începutul corespondenţei. Datorită acestei inculturi politice prolifera demagogia politicianistă făcând breşă pentru pătrunderea bolşevismului, de care lui Grofşorean îi era teamă[1168]. Stimulat de convergenţa de idei, Grofşorean a aderat imediat inserând în paginile RISBC o rubrică de însemnări, care va deveni din ce în ce mai nuanţată şi mai curajoasă, constând în recenzii la articole, volume şi reviste europene, în probleme de geopolitică semnând cu iniţiale sau pseudonime. În corespondenţa cu Golopenţia, Grofşorean se pronunţa asupra politicilor marilor puteri, a ameninţării revizioniste, a pericolelor ce anticipau izbucnirea marii conflagraţii, a planurilor de reîmpărţire a lumii, opinând pentru importanţa constituirii centrelor de documentare asupra minorităţii româneşti, acei senzori care să indice caracteristicile şi variaţiunile în respectarea drepturilor lor. Golopenţia susţine şi el necesitatea unor *„centre de observaţie"*, chiar *„bastioane"* dacă este cazul, de la Timişoara putându-se *„vedea"* spre Iugoslavia, Ungaria, Austria şi Germania. Grofşorean se gândeşte şi la celelalte frontiere, asemenea centre de documentare putând fi înfiinţate şi la Cernăuţi, Cluj şi Chişinău, fiecare cu aria de acoperire[1169]. În anul 1936, Grofşorean, vechi combatant, se gândea la o posibilă linie a frontului, la un scenariu apocaliptic şi la viitorul negru care se prefigura: *„una e cert: Banatul şi Transilvania se (vor) preface în ţandere"*[1170].

A rămas un proiect nedefinitivat, acela al constituirii centrelor de documentare pentru studiul minorităţilor, însă colaborarea a continuat şi după revenirea în ţară a lui Golopenţia, care s-a alăturat din nou Şcolii lui Dimitrie Gusti. Reacomodarea cu realităţile din ţară s-a realizat greu, dar Golopenţia şi-a propus să lupte, ceea ce va face până la final. De asemenea a facilitat legătura dintre cele două institute ISBC şi ISR, a realizat conexiunea cu publicaţia „Sociologie Românească", al cărui director a devenit, a intervenit când se părea că dialogul cu Bucureştiul este întrerupt, ca în cazul publicării Monografiei Belinţului, şi s-a implicat decisiv în cazul campaniei de la Ohaba-Bistra a bănăţenilor, mai mult, a ales punctul de cercetare. Grofşorean optase pentru Glimboca, însă a acceptat argumentele şi a rămas definitiv Ohaba-Bistra, iar prezenţa Fundaţiilor Regale absolut necesară s-a făcut prin intervenţia lui Golopenţia la Dimitrie Gusti care

[1168] SJCSAN, *Scrisoare către Anton Golopenţia*, 5 noiembrie 1935, f. 1–3.
[1169] Carmen Albert, *Documentele*...II, p. 117–120, 331–337.
[1170] *Rapsodia*...III, p. 300.

https://biblioteca-digitala.ro

devenise președintele acestora[1171]. Grofșorean a împărtășit de asemenea prietenului său nelămuririle cu privire la federalizarea institutelor și aplicarea Legii Serviciului Social, repetându-i greșeala care se făcea, considerându-se ISBC pe același plan cu celelalte regionale.

Revendicarea clădirii care aparținuse Societății Lloyd a ocupat multe pagini de corespondență. Tot de la un Golopenția pornise ideea, Romulus fratele lui Anton, pentru a adăuga această clădire patrimoniului Fundațiilor, un adevărat palat care putea aduce la buget resurse financiare importante. Desigur, fără intervenția lui Dimitrie Gusti la suveran și la ministrul de resort nu se putea, astfel Grofșorean a apelat la Anton Golopenția. Schema gândită de Grofșorean era destul de complicată, dar nu imposibilă, a prezentat-o în multe variante, însă izbucnirea războiului a ratat și această ocazie.

Ultimul proiect al ISBC, participarea la Conferința de Pace, a fost de asemenea discutat cu Anton Golopenția, fiind informat pas cu pas. A văzut planul de lucru, a dat un exemplar și lui Gusti, Grofșorean încercând de asemenea să-l mobilizeze și în această chestiune: *„Eu fac înc-o dată apel la tine și la toți bănățenii capabili: mișcați-vă, căci este vorba de glia și vouă dragă"*[1172]. Anton Golopenția *„s-a mișcat"* într-adevăr, făcând parte în august 1940 din grupul care a transportat la Viena datele ultimului recensământ, pentru a fi consultate în arbitrajul ce avea loc[1173]. Inutil, trasarea granițelor s-a făcut pe alte considerente. Îl regăsim apoi pe Anton Golopenția puternic implicat încă din martie 1942 în celebrul *Birou al Păcii* înființat de ministrul Mihai Antonescu, atât în calitate de autor de memorii, cât și membru al Comisiei etnice, biologice și statistice[1174]. Drumurile pentru cei doi se despart după acest an. Anton Golopenția avea deja responsabilități uriașe în campania din Transnistria în cadrul ICS[1175], iar Grofșorean punea la cale planul unei noi campanii monografice la Naidăș. Nu avea să afle niciodată ce destin tragic a avut Toni, Grofșorean urma să moară doar peste câțiva ani.

Relațiile cu alți membri ai Școlii s-au limitat la chestiuni administrative,

---

[1171] Carmen Albert, *Anton Golopenția și Institutul Social Banat-Crișana*, „Reflex", II/2001, nr. 11–12, noiembrie-decembrie, p. 20–22.

[1172] *Ibidem*, p. 323.

[1173] Anton Golopenția, *Restituiri*, editor Ștefan Costea, București, Ed. Ararat, 1995, p. 31.

[1174] Petre Otu, *Op.cit.*, p. 339.

[1175] Cercetarea a fost de mari proporții și avea ca scop indicarea pe localități a grupurilor etnice românești pe teritoriul ucrainean dintre Bug și Nistru, precum și cât de conservate erau limba și obiceiurile tradiționale. Materialele au fost publicate: Anton Golopenția, *Românii de la Est de Bug*, I-II, editor Sanda Golopenția, București, Ed. Enciclopedică, 2006.

https://biblioteca-digitala.ro

tehnice, purtate în tonuri neutre, poate cu excepția lui **Traian Herseni** care în problema *„federalizării"* reușește chiar să-l enerveze pe Cornel Grofșorean, cerându-i imperativ să se conformeze, întocmai ca celelalte regionale. Grofșorean s-a abținut să-i dea o replică pentru că tonul devenea *„lipsit de urbanitate"*, însă nu ezită să-i expună pe larg neconcordanțele manifestate de expansiunea Școlii prin federalizare, deficiențele în comunicare, buget insuficient, lipsa unei coerențe în organizarea viitoarelor campanii în plasele-model, carențe în operaționalizarea unor directive ale legii, absolut esențiale pentru bunul mers. Dimitrie Gusti era plecat, iar unul din directorii cu responsabilități în implementarea acestui mare plan, cazul de față Traian Herseni – directorul direcției de cercetări sociologice – nu a reușit să mențină o relație de comunicare constructivă, astfel că Grofșorean întrerupe dialogul cu acest mare sociolog, preferându-l pe Dimitrie Gusti și mai ales bănățenii: Golopenția și Neamțu[1176].

Octavian Neamțu născut pe meleaguri bănățene s-a afiliat Școlii de timpuriu, făcând în timp dovada unor excelente calități de coordonator și organizator. Implicarea lui în realizarea Muzeului Satului, cercetările monografice de la Cornova, activitatea de redacție la diferite reviste în București, organizator al echipelor studențești[1177] au fost completate de relația cu ISBC și Cornel Grofșorean. În problema pierderii identității românilor din localitățile malului românesc al Dunării situația era extrem de serioasă, Sabin Evuțianu făcuse propuneri în primăvara anului 1936 lui Cornel Grofșorean ca inclusiv Fundațiile Culturale să se deplaseze în Clisură la Pojejena și Lescovița, ceea ce prin Octavian Neamțu s-a și realizat, pe atunci fiind inspector, Casa Școlilor suportând financiar deplasarea[1178].

Din cuprinsul corespondenței directe sau cu terțe persoane, a publicațiilor se desprinde ideea unui atașament emoțional a lui Octavian Neamțu de zona Banatului de unde era originar, chiar dacă relația era strict legată de elemente administrative și organizatorice. Alături de Golopenția a făcut parte din micul grup al bănățenilor de la București care sprijinea ISBC, fiind des menționat ca punct de sprijin în chestiuni esențiale cum au fost: participarea la campania de la Belinț ca trimis al Bucureștiului, informarea cu privire la schimbarea de optică a Fundațiilor sau obținerea de finanțare

[1176] Carmen Albert, Valeriu Leu, *Din istoria ...*, p. 373.

[1177] Octavian Neamțu s-a născut în anul 1910 la Caransebeș, un medalion dedicat lui, în Zoltán Rostás, *Octavian Neamțu sau valoarea devotamentului*, 3 martie 2014, www.cooperativag.ro.

[1178] Sabin Evuțianu, *Clipe trăite...*, p. 120–121.

https://biblioteca-digitala.ro

a RISBC[1179]. Cunoştea activitatea ISBC şi aprecia sincer rolul avut în cultura bănăţeană, astfel că în anii războiului într-o emisiune radiofonică i-a dedicat un spaţiu special preluat apoi într-un articol de ziarul „Dacia". În el se sintetizează contribuţia importantă atât a instituţiei bănăţene, cât şi a revistei pentru posteritate, a momentului excelent valorificat când istorici şi excepţionali oameni de cultură s-au retras la Timişoara, unde au continuat cercetările aducând un plus valoric Banatului. A fost un prilej de a evoca şi personalitatea lui Cornel Grofşorean, atribuindu-i merite deosebite:

> „Datorită unei personalităţi de mare pasiune creatoare, doctorul Cornel Grofşoreanu din Timişoara, un om modern în gândire şi îndrăgostit de ţara natală, Banatul are astăzi o zestre de studii temeinice despre viaţa sa prezentă şi despre trecutul său (...). Doctorul Cornel Grofşoreanu a creiat un instrument menit să ducă la cunoaşterea Banatului pe calea monografiei sociologice"[1180].

Polemici şi atitudine civică

Polemica cu Sever Bocu

Un articol în jurnalul „Vestul" oficios al PNŢ din Banat a declanşat o intensă polemică între Cornel Grofşorean şi Sever Bocu, fondatorul acestui ziar, polemică extinsă pe întreg anul 1936, până la începutul celui următor. „Ecoul" celebrul cotidian de la Arad, difuzat în întreg Banatul, s-a oferit să găzduiască replicile lui Cornel Grofşorean, care s-au publicat în mai multe numere, fapt pentru care a şi fost acuzat de „Vestul" că şi-a *„vândut paginile"*. Această discuţie *„în văzul lumii"* a generat multe texte deoarece a fost nevoit să facă dezvăluiri contrare obiceiului său, să emită consideraţii personale şi mai ales să dea răspunsul la o întrebare repetată constant de către mulţi contemporani: De ce nu a fost membru al PNR înainte de anul 1918?

Polemica s-a declanşat în timpul acţiunii de românizare a Baroului din Timişoara, când s-au aplicat hotărârile Congresului Uniunii Avocaţilor de la Bucureşti din anul 1936, care stipulau respectarea principiilor proporţionalităţii etnice în barouri. Constituirea Asociaţiei Avocaţilor Creştini din Timişoara, la care a aderat şi Cornel Grofşorean, avea ca scop asigurarea respectării acestui principiu, considerându-se echitabil ca avocaţii români să fie majoritari în Barou la atâţia ani de la Unire. Prezenţa lui

[1179] Carmen Albert, *Documentele...*, II, p. 377–379.

[1180] Octavian Neamţu, *Banatul*, „Dacia", VI/1944, nr. 39, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Grofşorean în această asociaţie şi implicarea directă în aplicarea principiului la Baroul timişorean din care făcea parte ca avocat pledant, a declanşat din partea „Vestului" un şir de acuzaţii şi ironii în special la adresa *„românismului"* său, care de fapt nu ar exista, cum contestau şi credinţa ortodoxă declarată. Trecutul său din momentul naşterii şi botezului a fost scormonit, analizat tendenţios şi criticat, Grofşorean fiind nevoit să răspundă, să explice, să justifice atitudini şi convingeri, unele greu de înţeles într-un context macrosocial şi politic complicat ca cel al Banatului de la cumpăna secolelor. Textele sale se întind pe mai multe coloane în „Ecoul", fiind astăzi de o mare valoare, furnizând informaţii despre viaţa şi activitatea sa, opinii şi credinţe care, studiate, pot contura mai bine profilul personalităţii sale.

„Vestul" îl ironiza în primul rând pentru că acum se credea mare român, deşi primise la botez nume unguresc, semnându-şi într-o vreme publicaţiile cu numele maghiarizat Grofşoreán K. Béla, dovadă certă a crezului său de ungur slujitor al patriei maghiare! Atacurile la persoană au fost urmate de jurnalul amintit cu cele adresate tatălui său Ioan, care fusese la data naşterii fiului, şef de cabinet al subprefectului baronul Tállian Béla, adică *„mâna dreaptă"*, *„unealta de încredere a forţei autorităţii ungureşti specifică în metodele ei de deminare şi corupere"*. Ataşamentul lui Cornel Grofşorean faţă de naţiunea maghiară a mers până departe afirmă ziarul, dedicându-i o lucrare de specialitate publicată în anul 1907 *„naţiunii maghiare pe care o iubesc"*, iar în prefaţă exprimându-şi recunoştinţa faţă de *„guvernul nostru naţional"*. Prin activitatea sa, spuneau cei de la „Vestul", Cornel Grofşorean nu a făcut decât să cimenteze edificiul acestui stat, publicând despre industria textilă şi propunând o lege de protecţie prin care să se promoveze această industrie naţională. În timp ce ASTRA şi alte reuniuni ale femeilor române inaugurau ţesătorii pentru costume populare în culorile naţionale până în 1918, Grofşoreán K. Béla proslăvea culorile maghiare, iar acum se consideră *„mare român"*[1181].

Articolul jignitor şi defăimător a produs reacţii imediate, cel învinuit a răspuns la toate acuzaţiile, demontând, argumentând şi criticând la rândul său, poziţiile politice avute de-a lungul vremii de Sever Bocu, pe care îl bănuia în spatele articolului şi a PNŢ, poziţii care nu o dată au fost contrare intereselor românilor, punând în discuţie buna credinţă afişată de acuzatori. Sever Bocu, la un moment dat, ceruse chiar retragerea ţărăniştilor de

[1181] *** *Încă un mare român:* Grofşoreán K. Béla, „Vestul", 17 aprilie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

la ISBC considerându-l pe Cornel Grofşorean *„trădător metamorfozat în naţionalist"*[1182].

La afirmaţiile referitoare la familia şi originile sale, Cornel Grofşorean a răspuns defensiv, explicând că atunci când subprefectul se oferă să-ţi boteze copilul, nu poţi refuza, cum a fost cazul tatălui său. Când acesta i-a spus şefului său, baronul Tállian Béla, în anul 1881, că i s-a născut un băiat, acesta ar fi exclamat *„voi fi naşul acelui valah"*, dându-i ca nume de botez propriul său nume, aşa cum se obişnuia, Béla. Oferta era de nerefuzat, astfel a primit pe lângă prenumele de Cornel şi pe cel de Béla. Momentul nu trebuie răstălmăcit ideologic, neavând nicio legătură cu sentimentele de mai târziu ale copilului devenit adult. Practica utilizării unui nume sau diminutiv cu rezonanţă maghiară se întâlneşte şi la persoane sonore ale politicii româneşti, Grofşoreanu dând ca exemplu cazul lui Iuliu Maniu care în cercurile intime mai era cunoscut drept Gyuluka.

Ideea că ar fi trecut la romano-catolici i se părea chiar o năzbâtie. E adevărat că bunicul său a fost unul dintre ctitorii bisericii unite din Comloş, botezându-şi toţi copiii greco-catolici, însă aceştia, când au crescut, au trecut din nou la ortodoxie, un unchi devenind preot ortodox, iar altul învăţător confesional ortodox. El a fost botezat ortodox şi aşa a rămas. Pe de altă parte, confesiunea religioasă nu poate fi considerată drept calificativ politic şi tocmai de către un partid care se pretinde umanitarist, democrat, constituţional.

Nu contestă faptul că ar fi dedicat o carte naţiunii maghiare, acuzaţia îl surprinde însă, având în vedere că până la 1 decembrie 1918 românii făceau parte din corpul naţiunii maghiare, iar naţiunea este un concept juridic, nu unul etnic. În baza principiilor revoluţiei franceze cetăţenii unui stat erau consideraţi aparţinători aceleaşi naţiuni cu drepturi şi îndatoriri, iar între conceptele de naţionalitate şi etnie există diferenţe[1183]. Cu alte cuvinte, Cornel Grofşorean precizează că nu şi-a negat apartenenţa la etnia română, dar din punct de vedere juridic, erau cetăţeni maghiari, deci nu înţelegea unde a greşit.

În anul respectiv era preocupat de problemele economice, nu naţionale, publicând în limba maghiară o carte pe această temă. Şi ea a devenit un motiv de atac din partea adversarilor de la „Vestul". Cartea cu pricina conţinea destule afirmaţii care l-au pus într-o lumină nefavorabilă. În prefaţa ei, Cornel Grofşorean făcea chiar o dedicaţie: *„autorul oferă cu adâncă*

[1182] Carmen Albert, *Documente...*II, p. 141.

[1183] Cornel Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului naţional-ţărănesc de sub preşedinţia d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal,* „Ecoul", VI/1936, 4 mai, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

considerație, în pragul erei noi de dezvoltare a industriei patriei, această carte, națiunei noastre maghiare". Lucrarea aceea, încercând să se explice, era una de tinerețe când îl preocupau problemele doctrinelor economice, dar era animat şi de gândul ridicării poporului său prin mijloacele economice moderne. Nimic de zis, i se răspunde, dar de ce a publicat-o atunci în ungureşte şi mai ales de ce a dedicat-o cui a dedicat-o? Răspunsul pe care l-a formulat rămâne în această privință, neconvingător. De fapt el plătea păcatele tinereții.

Cornel Grofşorean deranjat de direcția pe care o imprimau polemicii ziariştii de la „Vestul" şi referirile la familie, s-a adresat la un moment dat preşedintelui de partid Sever Bocu asupra faptului că nu admite atacuri la persoană, disputa pornind de la o confruntare politică, astfel că ar trebui să rămână între aceste limite şi în ton academic, deoarece barbariile îi repugnă[1184]. Șirul articolelor însă a continuat.

Trecând în revistă viața sa din momentul naşterii, participarea la război, activitatea politică, administrativă, publicistică, avocațială, Cornel Grofşorean punctând de fiecare dată că substratul acțiunilor sale a fost complementar intereselor României şi românilor, spiritului național românesc, chiar dacă nu a exprimat-o deschis, spre deosebire de cei care îşi declarau naționalismul fățiş, dar acționau în sens contrar. Cu această ocazie a explicat pe larg esența gândirii sale, profilul ideologic, evoluția de la convingeri marxiste din tinerețe la naționalism la maturitate, motivele acestei transformări legate de contextul politic național şi uriaşele schimbări ale secolelor XIX-XX. A justificat multe din reacțiile sale ca fiind în relație cu viața politică, ironizând PNR care de multe ori, după părerea lui, avusese ezitări când era vorba de a se manifesta în spirit național. A explicat şi care ar fi motivele aversiunii PNȚ prin oficiosul „Vestul", a antipatiei vădite față de persoana sa, legate până la urmă nu numai de apartenența sa la Asociația Avocaților Creştini, ci mai degrabă pentru că a luat atitudine într-un moment important pentru viitorul României, ca cel legat de românizare.

Românizarea baroului timişorean s-a declanşat atât ca urmare a hotărârii luate la congresul de la Bucureşti, dar şi faptului că prodecanul Adolf Ungár devenise o persoană indezirabilă după acuzațiile aduse în media referitoare la presupuse atrocități contra românilor în anul 1918. Cu această ocazie s-au hotărât noi alegeri în funcția de decan şi în Consiliul Baroului,

---

[1184] Cornel Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedinția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal*,, „Ecoul", 12 aprilie, 1936, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

fiecare dintre partide propunând anumiți candidați. Asociația a considerat că propunându-l pe Victor Mercea fost decan, apolitic, se respectă și hotărârea luată de congresul avocaților privind *„primatul în Barou al elementului românesc"* și se pune capăt amestecului politic. Contactate partidele, deoarece întreaga acțiune a fost direcționată de acestea în interesele lor, au exprimat diverse poziții[1185]. Partidul condus de Sever Bocu a refuzat categoric propunerea, dând semnale clare că politizarea nu a încetat, dimpotrivă. Deși era vorba de o chestiune pur profesională în Baroul avocaților, influențele politice se manifestau din plin, mixate cu interese electorale, alianțe politice care anunțau viitoare alegeri.

Începutul anului 1936 fusese marcat pe plan național de alegerile parlamentare din Hunedoara și Mehedinți unde candidații PNȚ au câștigat cu sprijinul partidelor de stânga și al PNC[1186]. Acesta a fost un semn pentru organizația PNȚ a județului Timiș-Torontal, care suferise pierderi importante după desprinderea și constituirea Frontului Românesc de către Alexandru Vaida-Voievod că ar trebui să refacă sistemul de alianțe, pentru a rezista unui scrutin în care adversarii erau mult mai puternici. Singurii ce puteau fi luați în calcul erau comuniștii, socialiștii și partidele constituite pe criterii etnice, de aici și orientarea național țărăniștilor din Banat spre partidele minorităților. Astfel s-a ajuns la înțelegeri care au funcționat și dincolo de cadrul politic. O asemenea situație a constituit-o susținerea de către PNȚ a prodecanului Adolf Ungár, care era și președintele Partidului Maghiar, figură deloc agreată din cauza suspiciunilor ce planau asupra lui, dar și a faptului că numele său fusese asociat cu alte două la fel de discutabile, Otto Roth și Gaspar Muth. Primul proclamase Republica Bănățeană[1187] înainte de 1 decembrie 1918, un construct politic cu viață scurtă ce exprima de fapt dorințe antiunionale, iar cel de-al doilea optase pentru apartenența Banatului la Ungaria, de care românii nu uitaseră.

În cele din urmă, la alegerile pentru Baroul avocaților din Timișoara în anul 1936, decan a fost ales Liviu Cigărean, mai vechi membru PNȚ care

---

[1185] Cornel Grofșorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub președinția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiș-Torontal,* VI, „Ecoul", 4 mai 1936, p. 4.

[1186] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Op.cit.* p. 311.

[1187] Republica Bănățeană a fost proclamată la 31 octombrie 1918 cu Otto Roth comisar civil al Banatului și Albert Bartha comisar militar, o diversiune de fapt. Așa zisa republică autonomă nu era decât o modalitate mascată prin care Banatul să rămână sub control maghiar. În scurtă vreme Albert Bartha va fi numit ministru de război al Ungariei.

https://biblioteca-digitala.ro

obținuse cele mai multe voturi deși nu-și înscrisese candidatura, spre deosebire de candidatul avocaților creștini Victor Mercea care obținuse doar 4[1188].

Alegerile pentru Barou au stat în mod evident sub semnul imixtiunii politice, Grofșorean a precizat în alt număr al ziarului „Ecoul" cum sediul de votare a fost controlat de secretarul PNȚ, I. Subțire, care a organizat cu sprijinul poliției deplasarea avocaților minoritari de la sediul PNȚ unde se întruniseră, până la barou unde trebuiau să aleagă[1189].

Alegerile pentru conducerea baroului nu au fost singurele unde partidul condus de Sever Bocu a preferat să se alieze cu partidele minoritare, care nutreau sentimente antiromânești, punând sub semnul îndoielii crezul *„național"* sub semnul căruia s-a constituit PNȚ. Alegerile comunale și județene din anul 1926 au fost de asemenea invocate ca exemplu de Cornel Grofșorean, hotărât să demonstreze că cei care îl critică sunt la rândul lor susceptibili de a fi criticați.

În anul 1926 în timpul guvernării liberale trebuiau alcătuite listele cetățenești pentru alegerile din acel an, guvernul având nevoie de un nou mandat, pentru a definitiva legea administrativă contestată de opoziție, pentru crearea organelor locale, care să garanteze implementarea ei. Acestea se constituiau la nivel comunal și județean printr-un proces electiv, pentru care cetățenii cu drept de vot de la orașe și sate trebuiau să aleagă. În județul Timiș-Torontal acestea urmau să aibă loc în 19 februarie.

Conform unor vechi cutume politice pentru câștigarea unui număr cât mai mare de voturi, partidele au semnat alianțe și înțelegeri care au dus la formarea a două blocuri: Blocul cetățenesc și Blocul opoziției unite. Blocul cetățenesc era dominat de departe de PNL aflat la guvernare, iar cel al Opoziției unite de mai multe formațiuni politice în frunte cu PNȚ[1190]. Este de înțeles lupta electorală care s-a desfășurat în teritoriu pentru voturi, fiecare încercând să convingă electoratul cu promisiuni de campanie. Blocul cetățenesc reliefa punctele tari ale guvernării liberale prin care se realizase unitatea administrativă, propunându-se liste cu numele unor cetățeni eliberați de clientelismul politic, cu simțul datoriei și responsabilității civice,

„acelor cetățeni cari prin activitatea lor în viața publică, interesul lor cald

[1188] SJCSAN, *Alegeri la Baroul Timișoara*, 5 octombrie 1936, dosar 74/1936, f. 1–4.

[1189] Cornel Grofșorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub președinția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiș-Torontal,* VII, „Ecoul" 6 mai 1936, p. 4.

[1190] Blocul Opoziției unite a rezultat ca urmare a semnării acordurilor electorale dintre Partidul Național, Partidul Țărănesc, Partidul Poporului, Partidul Socialist, Blocul Muncitoresc-Țărănesc.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru trebile oraşului şi experienţa lor administrativă sunt cei mai apţi şi se bucură de încrederea cetăţenilor lor"[1191].

Membru al PP în acel timp, Cornel Grofşorean s-a implicat în formarea listelor pentru candidaţii la consiliul comunal al Timişoarei, alături de alţi delegaţi ai Opoziţiei Unite. Partidul Naţional încheiase cartel electoral şi cu fracţiunea maghiară a şvabilor bănăţeni, socialiştii şi comuniştii, stabilindu-se componenţa listei de 30 de persoane, adică 7 români şi 23 aparţinând minorităţilor. Cornel Grofşorean a obiectat faţă de disproporţia dintre candidaţii români şi cei minoritari, propunând 15 locuri pentru români[1192].

Sever Bocu a declarat că Partidul Naţional nu poate îndeplini propunerea averescanilor deoarece şi-a dat cuvântul faţă de aliaţi, comunicând o nouă listă cu nouă candidaţi români. Consfătuirea Opoziţiei unite avea să aducă la aceeaşi masă reprezentanţii partidelor componente: Bocu, Cigărean şi Crîşmaru (naţionalii), Brudariu, Apătean (ţărăniştii), Gaspar Muth (şvabii), Mayer şi Gabriel (socialiştii), Haidu şi Ungár (maghiarii), Koloman Müller (comuniştii). Deschiderea şi prezidarea şedinţei de Gaspar Muth i-a surprins pe aproape toţi participanţii. După cuvântul lui Sever Bocu a vorbit Coloman Müller, care a propus ca toate partidele opoziţiei să semneze o convenţie prin care să declare că nu recunosc Constituţia şi legile liberale şi să admită dreptul la autonomie al minorităţilor, ceea ce a stârnit multe comentarii din partea celor prezenţi. Avocatul ţărănist Adrian Brudariu a reamintit că nu este vorba de programe politice, ci doar de o listă de candidaţi pentru alegerile locale, iar Cornel Grofşorean a refuzat categoric să semneze convenţia spunând că este o coaliţie ad-hoc, nu o fuziune cu program politic comun. Coloman Müller a pretins ca acordul să fie semnat şi de averescani, ceea ce Cornel Grofşorean a refuzat şi, împreună cu I. Belu, a părăsit şedinţa[1193].

Indignat de pretenţiile Opoziţiei unite, Cornel Grofşorean a ţinut să relateze în detaliu această situaţie semnând sub pseudonimul Ego, un articol în ziarul „Nădejdea"[1194] prin care a demascat intenţiile ascunse ale

---

[1191] ****Manifest electoral cetăţenesc*, „Nădejdea", 11 februarie 1926.

[1192] Cornel Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului naţional-ţărănesc de sub preşedinţia d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal,* VI/1936, „Ecoul", 4 mai, p. 4.

[1193] ***„Gazeta Banatului", 4 martie 1926, p. 1.

[1194] „Nădejdea" ziar politic liberal, proprietar Lucian Georgevici, apoi Aurel Cosma, redactor responsabil Traian Bireescu, director Ştefan Vlădescu. A fost cotidian, apoi săptămânal, apoi bisăptămânal.

https://biblioteca-digitala.ro

„sindicaliștilor lui Müller" și ale *„fracțiunii iredentiste a șvabilor"* a lui Gaspar Muth. Grofșorean a denunțat această înțelegere, considerând-o un pact al inconștienței, o îngenunchiere a naționalilor lui Sever Bocu în fața comuniștilor, încheind articolul cu îndemnul către cetățeni, de a vota lista cetățenească a liberalilor[1195].

Presa minoritară a relatat evenimentul din altă perspectivă, desigur, după ce Cornel Grofșorean a explicat absența averescanilor de la negocieri printr-o declarație către „Temesvarer Zeitung" – unul din cele mai citite ziare din Banat, preluată și interpretată subiectiv de jurnalul socialist „Arbeiter Zeitung". Ziarul a explicat că de fapt Cornel Grofșorean s-a simțit jignit, că partidul pe care îl reprezintă este considerat neînsemnat după ultimele rezultate la alegeri, că Muth și Müller nu iau în serios pretențiile lui, astfel încât a părăsit consultările, fără să încerce cineva să-l readucă la masa negocierilor[1196].

În focul polemicii cu Sever Bocu, 10 ani mai târziu, Cornel Grofșorean a rememorat episodul, întrebând cine s-a purtat ca un bun român? A mai precizat că în momente decisive, așa marxist cum era considerat, a luat apărarea intereselor naționale, pe când Partidul Național, care avea datoria s-o facă, s-a aliat cu dușmanii crezului național[1197].

Acuza de marxism a fost, se pare, formulată încă de atunci, fiindcă tocmai în acele zile a ținut să facă precizări asupra problemei, într-un articol destul de amplu publicat în „Banatul", prestigioasa revistă culturală regională[1198]. Peste exact un deceniu el va fi cel care a acuzat de marxism pe țărăniști. Chiar rememorarea celor întâmplate în anul 1926 s-a făcut în acest scop. Se dorea punerea în evidență a faptului că încă înainte de constituirea PNȚ, atât naționalii, cât și țărăniștii, cel puțin la Timișoara, au colaborat chiar cu comuniștii, preferând alianța cu ei și nu cu averescanii. El unul, da! A fost marxist și prilejul explicației vine chiar în polemica cu Sever Bocu. Prilejul este însă bun și pentru a trece la atac, părăsind strategia defensivă, inversând rolurile:

> „D. Bocu-scria el-ne ridică acuza trădării (săvârșite împotriva ideii naționale) în numele naționalismului intransigent deși partidul său de mult abandonase acest stindard navigând în apele tulburi ale marxismului democrat. Adică partidul național este exact unde am fost eu acum 30 de ani".

[1195] Ego, *Cum s-a format lista opoziției la Timișoara*, „Nădejdea", 11 februarie 1926, 2.

[1196] *** *Dr. Grofșoreanu über Kulissengeheimnisse der Gemeindewahl von 1926,* „Arbeiter Zeitung" 15 aprilie 1927, p. 3.

[1197] Cornel Grofșorean, *Răspuns...* „Ecoul", 27 aprilie 1936, p. 4.

[1198] Idem, *De la Marx la ideea națională*, „Banatul", I/1926, nr. 2, februarie, p. 33–38.

https://biblioteca-digitala.ro

Cornel Grofşorean parcursese un drum invers, de la marxism la naţionalism. În acelaşi dialog, Grofşorean mai evocă un moment politic demonstrativ.

La alegerile comunale din anul 1933, deşi nu mai era membru de partid, Cornel Grofşorean s-a implicat în activitatea politică când PNŢ era la guvernare. Îl interesa formarea unei uniuni a opoziţiei din partidele româneşti, germanii şi maghiarii dizidenţi şi social-democraţii. Negocierile au condus la formarea unei liste comune, însă, spre sfârşit, social-democraţii manipulaţi de Otto Roth s-au retras, ca şi liberalul Avram Imbroane căruia socialiştii îi promiseseră listă comună. Planul a fost zădărnicit, la respectivele alegeri a câştigat Partidul Naţional aliat cu Partidul Maghiar, astfel că toţi cei înscrişi pe listă s-au ales cu mandate. Consecinţa a fost că Adolf Ungár a ajuns viceprimar alături de Liviu Gabor, care, fiind în fruntea listei, a devenit primarul Timişoarei. Cornel Grofşorean a identificat astfel manevra bine gândită a lui Otto Roth, care a dezbinat opoziţia pentru a asigura victoria Partidului Maghiar, în speţă a preşedintelui său, Adolf Ungár[1199].

În încercarea de a arăta lipsa de seriozitate politică a naţionalilor, Grofşorean şi-a adus aminte de întâmplări mai vechi, pe vremea când Ministerul de Interne l-a solicitat, devenind astfel funcţionar de carieră. Din numeroasele funcţii avute, cea de primar în intervalul 1921–1922 i-a pricinuit cea mai adâncă amărăciune, fiind înlocuit în mod brutal după câteva luni de mandat. Motivul a fost cel al instalării guvernului lui Take Ionescu care colaborase cu naţionalii, înlocuind pe cel prezidat de Alexandru Averescu. Punerea în disponibilitate pe timp nelimitat al lui Cornel Grofşorean fără a fi numit pe alt post, aşa cum se precizase formal, i-a creat probleme serioase de existenţă. Din fericire, profesia de avocat, la care nu a renunţat niciodată, i-a asigurat baza existenţială, într-o anumită măsură, astfel că din această situaţie s-a salvat singur, cu mari dificultăţi însă. Pentru starea de lucruri de atunci se făcea vinovat tot Partidul Naţional care se aliase la guvernare cu Take Ionescu şi se pretase la ilegalităţi, stârnind şi media minoritară care lansase numeroase acuzaţii la adresa sa[1200]. Până să dovedească netemeinicia acestora, Cornel Grofşorean devenise la un moment dat realmente o persoană nefrecventabilă.

Cu această ocazie a polemicii, Cornel Grofşorean şi-a explicat opţiunile ideologice, lămurind de ce nu a îmbrăţişat niciodată ideologia naţionalilor,

---

[1199] Cornel Grofşorean, *Răspuns...*VI, „Ecoul", 4 mai 1936, p. 4.

[1200] Idem, *Răspuns...*"Ecoul" V, 27 aprilie 1936, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

de ce nu a făcut parte niciodată din Partidul Național, cel spre care şi-au îndreptat speranțele românii din Banat şi Transilvania şi care a avut un rol important la unirea cu regatul României. Și-a asumat aceste riscuri, căutând să se facă înțeles şi să înțeleagă la rândul său.

Analizând istoria acestui partid, Cornel Grofşorean a recurs la lucrările lui Ion Rusu Abrudeanu[1201], selectiv însă, deoarece şi-a dat seama că concluziile autorului sunt subiective, *„inspirate de o ură şi o patimă politică implacabilă"*, dar că documentele constituiau un material valoros. De asemenea a utilizat şi lucrări publicate de Oszkár Jászi, I. A. Lapedatu, interviurile din ziare ale fruntaşilor naționali, rezultând un vast material, o critică de fapt a Partidului Național pentru atitudinea defensivă, statică în apărarea valorilor naționale asumate în vremea respectivă.

Cornel Grofşorean explică această pasivitate a naționalilor prin alegerile în dieta maghiară şi obținerea unor mandate de către deputații români, pentru care aceştia nu-şi formulaseră explicit un program național, cum ar fi fost normal. De exemplu, la alegerile din anul 1881 din 9 deputați români, doar Traian Doda[1202] din Caransebeş s-a distins prin programul său național, în anul 1884, la fel, ardelenii au dat dovadă de pasivitate, doar bănățenii au trimis din nou în dietă activişti: pe Traian Doda şi Vincențiu Babeş[1203] de la Sasca-Montană, în 1887 singurul Traian Doda a prezentat un program național, în timp ce alți candidați români au susținut programele guvernamentale[1204].

Cornel Grofşorean reliefa critic tactica pasivistă a Partidului Național transilvănean, reproşând indirect că greul a rămas pe naționalii bănățeni care adoptaseră activismul, o tactică mult mai abilă, dar şi mai riscantă. Aceşti naționali ardeleni în pasivitatea lor îşi manifestau de fapt deschis credința şi supunerea față de națiunea maghiară sau față de imperialii austrieci. Oszkár Jászi însuşi a tratat problema disoluției imperiului reiterând ataşamentul românilor față de Casa de Habsburg, a fidelității față

[1201] Ioan Rusu Abrudeanu (1870–1934), născut la Abrud, publicist, politician liberal, a publicat în „Timpul" şi „România ilustrată", a fost autor de cărți de istorie.

[1202] Traian Doda (1822–1895), născut la Prilipeț (Caraş-Severin), fiu de grănicer, faimos general român în armata în armata habsburgică, politician, a susținut lupta de emancipare națională, deputat în Dieta de la Budapesta.

[1203] Vincențiu Babeş (1821–1907), născut la Hodoni (Timiş), studii teologice şi de drept, a fost foarte activ în mişcarea de eliberare a românilor din Imperiul Habsburgic, adept al activismului politic, deputat în Parlamentul din Budapesta mai multe legislaturi, detalii în monografia semnată de George Cipăianu, *Vincențiu Babeş*, Timişoara, Ed. Facla, 1980.

[1204] Cornel Grofşorean, *Răspuns...*III, „Ecoul", 30 aprilie 1936. p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

de dinastie. În proiectul publicat de A.C.Popovici privind federalizarea României s-au dat numeroase exemple referitoare la alăturarea românilor cu austriecii împotriva ungurilor, însă, remarca chiar Oszkár Jászi, schimbarea de atitudine a naționalilor români după anul 1867. Când la alegerile din anul 1869 PNR a hotărât drept formă de protest pasivitatea, şi-au depus candidaturile şi au fost aleşi 28 de deputați, dar numai 15 dintre ei s-au înscris în partidul condus de Anton Mocsonyi[1205]. La alegerile din 1872 din nou românii sunt separați în ceea ce priveşte atitudinea pasiv/activă, ceea ce confirmă şi consolidează opinia lui Cornel Grofşorean asupra acestuia ca *„partid static, defensiv, mai mult oportunist"*[1206].

În întreg articolul Cornel Grofşorean critică această tactică a pasivismului, iar în numărul următor al ziarului „Ecoul", citând alte luări de poziții atât a liderilor români, cât şi maghiari, conchide că naționalii nu au avut niciodată o politică agresivă, dinamică, revoluționară cum ar fi fost necesar, iar naționalismul manifestat de acest partid a fost de la revoluția paşoptistă chiar lipsit de eroism. Tactica împăciuitoare o justifică totuşi ca fiind dictată şi de împrejurări externe, admite chiar că, un comportament revoluționar ar fi dăunat regatului român format în 1859.

Nu a existat un iredentism transilvănean, spune Cornel Grofşorean, referindu-se probabil la o reacție solidară a intelectualilor români în direcția desprinderii Transilvaniei şi Banatului de Austro-Ungaria şi alipirii de România. Naționalii s-au mulțumit să apere limba română, tradiții, biserică, la unire nu s-a gândit nimeni atunci, în secolul XIX. Multitudinea de proiecte politice vizau autonomii, confederații, dar de unire cu excepția lui Octavian Goga[1207] şi Vasile Lucaciu[1208] nu se vorbea nimic. Cornel Grofşorean şi-a adus aminte cu această ocazie de o discuție pe care a avut-o pe frontul italian cu un prieten din copilărie maghiar, care i-a dat de gândit:

„Voi românii nici nu vă puteți imagina ce spaimă am dus noi ungurii în 1914,

---

[1205] Anton Mocsonyi (1816–1890), marcantă personalitate politică, membru al celebrei familii a Mocioneştilor, deputat în Parlamentul din Budapesta, a susținut cauza românilor şi proiectul separației de biserica sârbă, detalii în Teodor Botiş, *Monografia Familiei Mocioni*, Bucureşti, 1939.

[1206] Cornel Grofşorean, *Art. cit.*

[1207] Octavian Goga (1881–1938), poet ardelean, publicist, politician român, prim-ministru, adept al ideologiei național-creştine, membru al Academiei Române.

[1208] Vasile Lucaciu (1852–1922), preot român greco-catolic, publicist, politician, deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar după anul 1918 în Parlamentul de la Bucureşti, a luptat pentru drepturile românilor din Transilvania.

https://biblioteca-digitala.ro

când am văzut sute de mii de valahi înarmați. Dacă voi ați fi fost iredentiști, războiul se termina încă în toamna anului 1914"[1209].

Fără să o spună direct, Cornel Grofşorean învinuia PNR pentru că unirea s-a petrecut abia în anul 1918, când putea să se producă mai repede şi mai mult decât atât, acest partid chiar după acel an, nu şi-a găsit un făgaş normal, s-a risipit, fiind lipsit de coeziune, cu conducere dezorganizată, având o politică incoerentă şi uneori controversată.

Cornel Grofşorean a continuat şi în numărul viitor seria criticilor aduse Partidului Național punând în discuție loialitatea față de națiunea română, evidențiind doar accente politicianiste mai ales sub conducerea lui Iuliu Maniu, a cărui bună credință o punea mereu la îndoială. A evocat la un moment dat episoade controversate din istoria PNȚ, avându-l ca protagonist pe Iuliu Maniu, cum a fost refuzul participării la încoronarea lui Ferdinand, primul rege al României, eveniment petrecut la Alba-Iulia în anul 1922 şi un altul de-a dreptul revoluționar din 1928. La cel din urmă a zăbovit mai mult cu analiza, gestul lui Iuliu Maniu considerându-l de un *„regionalism nesăbuit"*, referindu-se la încercarea PNȚ de a răsturna ordinea politică, de a mobiliza poporul şi de a pregăti *„asaltul asupra Bucureştilor"*[1210]. Agitația provocată atunci de PNȚ a fost receptată de mediul internațional ca fiind revoluționară, România aflându-se în pragul războiului civil şi punând în cumpănă unitatea statului la doar zece ani de la unire.

Invocând aceste exemple, Cornel Grofşorean a ignorat un element important, faptul că aceste acțiuni concertate de Iuliu Maniu şi alți lideri național-țărăniști, nu aveau scopul unui atac la caracterul național al statului şi integrității sale, manifestarea de la Alba-Iulia care reunise aproximativ 100 de mii de persoane din întreaga țară a încadrat Congresul general al PNȚ, unde s-a adoptat o rezoluție, ce începea exact cu reafirmarea principiilor unirii într-un stat național, unitar. Totul a fost gândit în anul 1928 ca o mişcare antiliberală, o acțiune a opoziției prin care se dorea răsturnarea liberalilor şi instalarea unui nou guvern țărănist. Chiar dacă avea aparența unei lovituri de stat ce punea în discuție integritatea României, respectiva acțiune a fost în mod exagerat interpretată de Cornel Grofşorean ca fiind antinațională, îndreptată împotriva României ca stat, fiind până la urmă o consecință a luptei opoziției pentru putere. Cornel Grofşorean fiind însă în miezul polemicii, pe lângă unele adevăruri confirmare ulterior de

[1209] Cornel Grofşorean, *Răspuns...*IV, „Ecoul", 1 mai 1936, p. 4.

[1210] Idem, *Răspuns...*"Ecoul", 2 mai 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

istoriografia română, şi-a manifestat şi părtinirea în a-şi demonstra punctele de vedere[1211].

Această polemică explică şi oscilaţiile ideologice care l-au încercat de-a lungul vremii, saltul de la stânga la dreapta, contextul politic internaţional care l-a determinat să ia o anumită atitudine la un moment dat. A fost un naţionalist! A spus-o de mai multe ori, dar este evident mai ales din ceea ce a scris, din ceea ce a făcut de-a lungul vieţii. Într-adevăr, renunţarea la înrolarea politică, s-a făcut sub semnul ideii naţionale. A înţeles, unul dintre primii, că jocul forţelor europene poate pune în pericol România în configuraţia ei de la 1918, că revizionismul, mai ales cel maghiar, este tot mai activ, că a reuşit să identifice alianţe profitabile, că răspunsul nostru este timid şi neadecvat. Motivul îl găsea în politicianism şi necunoaşterea pur şi simplu a realităţii. A înţeles şi faptul că problema minorităţilor a început să fie direcţionată din afară într-o direcţie periculoasă pentru statul român. Acesta a fost şi unul din motivele înfiinţării Institutului Social Banat-Crişana, ca prin cercetări întreprinse cu mijloacele sociologiei, să atragă atenţia asupra realităţii, să o înfăţişeze în dimensiuni pe înţelesul tuturor, dar mai ales autorităţilor pentru a lua măsuri unde se impunea.

Polemica cu Adrian Brudariu

Polemica cu Adrian Brudariu[1212] s-a declanşat după ce acesta publicase un articol în ziarul „Curentul" intitulat *Intelectualii bănăţeni şi ţăranii.* Era, de fapt, o reacţie la poziţia adoptată de un fiu de ţăran Ion Ţenchea[1213] în „Cuvântul satelor", o critică la adresa lipsei de ataşament a intelectualităţii faţă de popor, considerată unul din factorii degradării societăţii. Adrian

[1211] O polemică a lui Grofşorean cu ziarul „Vestul" a mai fost şi în anul 1942, pe teme de folclor şi creaţie cultă: „Vestul", XII/1942, nr. 2823, 4 octombrie şi XII/1942, nr. 2835, 4 noiembrie.

[1212] Adrian Brudariu-avocat născut la 26 august. 1863 în localitatea Dobrovăţ (Vaslui). A urmat Liceul Naţional din Iaşi, licenţiat în drept la Iaşi, a fost şi magistrat. În primul război mondial a fost comandantul eroinei Ecaterina Teodoroiu. În viaţa politică a fost preşedintele organizaţiei Frontul Românesc din Gorj şi vicepreşedinte al organizaţiei de Timiş – Torontal. Între anii 1927–1928 a fost deputat în Parlamentul României. La Timişoara a fost preşedintele secţiei sociologice şi politice a ISBC. La 29 iunie 1933 Adrian Brudariu împreună cu alţii sau desprins din Partidul Ţărănesc (dr. N. Lupu) înscriindu-se la Partidul Ţărănesc Independent.

[1213] Ioan Ţenchea (1903–1998), născut la Hitiaş (Timiş), avocat, absolvent al Facultăţii de drept din Strasbourg, doctorat la Paris, a publicat articole în „Revista Cercul Juridic Bănăţean", „Revista Institutului Social Banat-Crişana", „Cuvântul satelor".

https://biblioteca-digitala.ro

Brudariu a dezvoltat ideea axându-se pe separația celor două categorii sociale, lansând un mesaj către intelectualitate de a lăsa la o parte:

> „urile şi nimicniciile de partid, antipatiile personale şi regionale şi să-şi dea mâna frăţeşte pe ogorul cooperaţiei întru ajutoararea satelor ce se prăpădesc"[1214].

Prin aducerea în discuție a chestiunii regionale, care exacerbase după anul 1918 în mediul bănățean, Adrian Brudariu şi-a atras antipatia unor intelectuali bănățeni, care l-au ironizat prin articole de ziar numindu-l *„regățene"*. Mai multe jurnale au preluat afirmațiile sale generând reacții, dând glas unor mai vechi nemulțumiri, care acum au găsit momentul prielnic să se manifeste: „Nădejdea" din Iugoslavia, „Patria", „Gazeta Banatului", „Zvastica Banatului".

Cornel Grofşorean a fost deranjat de tonul articolului, de expresiile utilizate: *„se scufundă satele noastre"*, *„mizeria morală şi materială a țăranilor"*, de acuzațiile la adresa intelectualității bănățene din care se revendica, publicând la rândul său un articol cu acelaşi nume, tocmai pentru a atrage atenția[1215]. Replica lui Cornel Grofşorean începea cu o analiză a situației care a precedat anul 1918, când țărănimea, deşi săracă, nu avea datorii, însă după zece ani de la unire erau datori vânduți, guvernele neîngrijindu-se de acordarea creditelor agricole, eliminarea sau măcar micşorarea taxelor de export, eliminarea speculei sau reducerea impozitelor. De toate acestea se făcea vinovat PNL, *„condus exclusiv de intelectuali din Vechiul Regat"* şi *„tot noi intelectualii bănățeni suntem vinovați"*. Era un bun prilej pentru Cornel Grofşorean de a critica din nou politica internă a PNL, politicianismul la zece ani de la unire, al unui partid care l-a făcut pe Adrian Brudariu deputat. Profitând de acest prilej, spre sfârşitul articolului, Grofşorean a adus în discuție tema regionalismului şi a bănățenismului care se vehiculau de mai multă vreme în media interbelică şi în cercurile elitare.

Adrian Brudariu nu a răspuns articolelor, însă altul i-a atras atenția în mod deosebit semnat tot de Cornel Grofşorean în ziarul „Patria", care apărea la Cluj, cu atât mai mult cu cât fiind şi cunoştințe vechi, acum se cuvenea să răspundă[1216]. Astfel s-a născut o polemică de scurtă durată însă,

---

[1214] Adrian Brudariu, *Intelectualii bănățeni şi țăranii*, „Curentul", nr. 219, 23 august 1929, p. 3.

[1215] Cornel Grofşorean, *Intelectualii bănățeni şi țăranii*, „Patria", X/1928, nr. 210, 27 septembrie, p. 3.

[1216] Era vorba de articolul intitulat *Magistratură şi politicianism* apărut „Patria" XI/1929, nr. 112, 26 mai, unde Cornel Grofşorean critica lipsa de profesionalism a magistraților,

https://biblioteca-digitala.ro

pe parcursul unor numere de ziar, concentrată pe ideea superiorității unor grupuri de populație față de altele, în cazul de față a bănățenilor față de regățeni, pe considerentul că primii sunt mult mai civilizați și mai buni profesioniști decât ceilalți. Mai mulți intelectuali bănățeni nutreau aceste convingeri prezente în literatura anilor care a urmat Unirii din 1918 sau în mediul jurnalistic, perpetuând acest stereotip al venirii regățenilor și bucureștenilor cu moravuri îndoielnice într-o regiune superioară din punct de vedere economic, social și moral. S-a reiterat vechea temă a afirmării identității provinciale, frecventă în discursul identitar după 1918 și a raporturilor cu unitatea națională, existând o perioadă tendința de a evolua paralel, fără o viziune conciliatoristă.

Cornel Grofșorean – „*doctrinarul regionalismului bănățean*" – cum îl denumea Adrian Brudariu și-a făcut cunoscute opiniile în presă, dezvăluind cu această ocazie cititorilor, poziția sa cu privire la tema regionalizării și autonomiei, atât de discutate în acei ani. Adrian Brudariu i-a reproșat un anume radicalism lui Cornel Grofșorean, mai ales fiindcă îi considera pe regățeni responsabili de ritmul lent de dezvoltare, datorită unor incapacități care nu au făcut decât să frâneze evoluția României, astfel încât noii veniți nu ar trebui să se amestece în treburile Banatului, până nu-și ridică standardul de viață cu deosebire în mediul rural.

Adrian Brudariu își adusese aminte că aceeași părere o avea Cornel Grofșorean și cu doi ani înainte, de aceea a citat dintr-un număr al „Gazetei Banatului" al anului 1926. Regățenii erau considerați elemente inferioare, cu moralitate scăzută, influențându-l și pe ginerele său, Alexandru Virgil Cimponeriu, tânăr avocat, care publicase în revista Banatul din iunie 1928, un articol asemănător cu referire la magistrații regățeni.

Alexandru Cimponeriu luase în discuție problema restanțelor judecătorești de la nivelul instanțelor din Banat și Transilvania, extrem de numeroase de la un an la altul, circa 500 de mii. Această aglomerare provocase o criză în sistemul juridic, autorul atrăgând atenția asupra urgenței soluționării ei. Motivația urgenței era în primul rând financiară, explicând că, dacă fiecare ar plăti o taxă fiscală în medie de 100 de lei și un onorariu de 200 de lei avocaților pledanți, ar rezulta sume considerabile pe care statul și corpul avocaților le pierd în situația de față. Soluțiile propuse de el nu au fost pe placul multora, fiind interpretate și considerate tendențioase,

explicată în parte prin faptul că cei nou veniți după unirea din 1918 în părțile recent alipite, nu erau familiarizați cu procedurile vechilor legi unele încă în vigoare, la care se adăugau legi noi, insuficient cunoscute.

https://biblioteca-digitala.ro

deoarece viza categoria avocaților și magistraților veniți de la București, tineri absolvenți care se loveau de necunoașterea legilor și uzanțelor locale, iar pledoariile lor se axau asupra formei și nu a fondului, tocmai datorită nepriceperii și lipsei de iscusință.

Ministerul crease o magistratură în care 80% erau jurişti din regat, iar 20% din partea locului. Preferința ministerului pentru asemenea jurişti nu ar fi de rău augur, însă unii aveau condamnări pentru delicte electorale, se constituiseră părți în scandaluri judiciare sau amânau procesele ani de-a rândul pe motivul necunoașterii legislației. Cimponeriu este de acord că mai sunt și excepții, *„confrați veniți de dincolo cari au ştiut să-şi îndeplinească cu demnitate datoria"*, însă majoritatea se înscriau în rândul *„profitorilor"*. Cimponeriu recomanda măsuri de reorganizare prin care să se completeze magistraturile cu *„elemente băştinaşe"*, indiferent dacă sunt români sau minoritari, exemplificând cu situații similare din perioada dualismului. Atunci existau legiuiri bine stabilite pentru tinerii avocați, astfel că după parcurgerea mai multor etape, în final rezultau specialişti de înaltă calitate, capabili să îmbrace roba de judecător[1217].

Discuțiile între cei doi nu au fost decât expresia acțiunilor de unificare legislativă, de reorganizare a corpului de avocați, de schimbare a practicilor avocățeşti după modelul Vechiului Regat care au debutat în anul 1921. Erau diferențe mari de standard profesional, ceea ce i-a nemulțumit pe bănățeni, reprezentanții unui sistem mult mai aplicat spre performanță și eficiență. Noua lege era mult mai relaxată privind profesionalizarea acestui segment și a practicii în Barourile din Banat și Transilvania. Avocații din Vechiul Regat nu au pătruns decât după anul 1925 în provinciile alipite, după apariția altor legi[1218]. Disputa dintre cei doi reflectă astfel un fragment din această tranziție spre un sistem legislativ mult mai coerent și riguros.

Revenind la polemică, Adrian Brudariu s-a oprit la un moment dat asupra afirmațiilor lui Cornel Grofşorean, care se plângea de mărirea impozitelor în Transilvania pentru a degreva pe contribuabilii din Oltenia. Brudariu i-a amintit lui Grofşorean că a fost deputat din partea unui partid care a crescut impozitul agricol de trei ori. Afirmația că bănățenii sunt supraimpozitați în raport cu conaționalii din Oltenia i s-a părut lipsită de suport, neexistând o lege care să permită aceasta. Brudariu l-a acuzat fățiș

[1217] Alexandru V. Cimponeriu, *Încă un cuvânt la criza jurisdicțiunilor transcarpatine*, „Banatul", III/1928, iunie-iulie, p. 30–33.

[1218] Lazăr Gruneanțu, *Istoria Baroului Timiş*, Timişoara, Ed. Mirton, 2012, p. 109–112.

https://biblioteca-digitala.ro

pe Grofşorean nu numai de provincialism, ci şi de tendinţe de autonomizare a regiunii şi chiar a judeţului, întrebându-se retoric ce s-ar face elementul românesc dacă toţi regăţenii ar pleca acasă!? În încheiere Brudariu i-a făcut o recomandare lui Cornel Grofşorean: „*Nu confundaţi vechiul regat cu partidul liberal*", sesizând în spatele afirmaţiilor lui Cornel Grofşorean o mai veche antipatie politică faţă de PNL[1219].

Replica lui Cornel Grofşorean nu s-a lăsat mult aşteptată, publicându-şi poziţia la scurt timp, cu argumente clare, nelăsând nicio afirmaţie neprobată.

Faptul că Adrian Brudariu îl consideră „*doctrinarul regionalismului bănăţean*" nu-l deranjează, nu se simte stigmatizat, dimpotrivă, este în consonanţă cu Ion Mihalache, Nicolae Iorga, mareşalul Averescu, nume de rezonanţă, care luaseră atitudine în guvernările liberale cu privire la tendinţele centralizatoare manifestate în politica internă. O parte a mediei se raliase şi ea acestor reflecţii, astfel că unele ziare susţineau cu tărie acuzaţii referitoare la tendinţele Bucureştiului de a „*exploata*" regiunile alipite după Conferinţa de Pace. Cornel Grofşorean afirmase mai demult că vinovat de regionalismul de care se face atâta caz, nu este decât PNL, care, fiind la guvernare de ani de zile, şi-a folosit puterea pentru a impune în judeţele ardeleneşti şi bănăţene „*elemente inferioare*" fără moralitate, fără profesionalism, având o singură calitate, aceea de a fi membrii ai partidului. Deci regionalismul, spune Grofşorean, este promovat chiar de la Bucureşti şi nu de el, care mai este acuzat şi de dorinţe de autonomizare. Regionalismul liberal pe care l-a numit şi regăţenism liberal a fost combătut de el încă de când era membru al PP, îl combate şi acum la doi ani de la demisia sa din partid, când este vizibil faptul că toţi şefii partidului sunt regăţeni. PNL a avut un mare rol istoric şi încă îl mai poate avea, cu condiţia să-şi schimbe tactica antidemocratică, dictatorială şi protecţionistă. Acest partid are nevoie de o primenire generală în sens democratic, pentru a-şi îndeplini rolul de protector al burgheziei româneşti, fiindcă mai sunt şi alte voci din Transilvania care militează pentru regionalism, aceasta trebuie înţeleasă ca un strigăt de alarmă la tendinţele de dezbinare a societăţii, când ea ar trebui unită[1220].

Cornel Grofşorean îşi explică poziţia şi în ceea ce priveşte preferinţele pentru elementele autohtone, pentru tinerii absolvenţi din mediul

[1219] Adrian Brudariu, *Regăţenii şi desrădăcinaţii*, „Zvastica Banatului", 14 octombrie 1928, p. 1–2.

[1220] Cornel Grofşorean, *Regionalismul*, în „Zvastica Banatului" 4 noiembrie 1928, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

provincial atât în administrație, educație, cât și în magistratură. Nu vede nimic rău în venirea specialiștilor de la București, dar, când vin, înlocuiesc pe cei aflați în exercițiu, cum s-a întâmplat cu 58 de învățători care sub regimul maghiar au propagat cultura națională, iar acum sunt scoși din serviciu. Este regretabil, după părerea lui Cornel Grofșorean, că se manifestă o rezervă ostilă, de neînțeles față de tinerii din Transilvania care au absolvit școli românești, spre deosebire de generația lui, care a nu a avut această șansă și care a *„crescut numai în școli străine"*.

Amintindu-și că Adrian Brudariu a criticat punctele de vedere ale lui Alexandru Cimponeriu, cu privire la magistrați, Cornel Grofșorean a adus precizări suplimentare, susținând ideea că sistemului judiciar actual este în vizibilă criză comparativ cu regimul politic precedent. Scandalurile, acuzațiile la adresa magistraților, escrocheriile și statistica proceselor restante oferă destule motive, crede el, care ar trebui să atragă atenția asupra acestei realități fiind vizibile pentru toți.

Diferența de impozitare pe regiuni, spune Cornel Grofșorean, rezultă din datele statistice oferite de Ministerul de Finanțe, aceeași statistică invocată mereu, greu de combătut, care arată că încasările de la impozitul direct se cifrează în anul 1924 la 3 miliarde și 599 milioane lei, majorate în 1925 cu 88 miliarde lei, iar în 1926 cu 114 miliarde lei, ceea ce în Vechiul Regat nu s-a întâmplat, dimpotrivă, au scăzut cu 28,4 milioane în 1925 și 16,6 milioane în 1926. Statistica prezentată de Cornel Grofșorean este mult mai amplă, concluzia finală fiind că Transilvania, care include și Banatul, a plătit 205 milioane lei în plus în decurs de 2 ani față de Vechiul Regat[1221].

Dezbinarea la nivel elitar pe problema regionalismului nu era în asentimentul lui Cornel Grofșorean. Disputa alterității dintre *„ei"* și *„noi"* risipea energii și crea separații de care puteau profita răuvoitorii, într-o perioadă politică umbrită de spectrul revizionismului. Unitatea României nu trebuia pusă în pericol prin asemenea raționamente, care ar putea însemna disoluția unui stat unitar tânăr cum era România.

În finalul expunerii punctelor de vedere, Grofșorean fixează câteva concluzii raționale care demonstrează echilibru interior și o judecată limpede, pusă în slujba supraviețuirii unei națiuni, fără să-și manifeste excentric atașamentul regional. Nu a negat niciodată sacrificiul Vechiului Regat, care în primul război mondial și-a adus contribuția decisivă la eliberarea teritoriilor locuite de românii transcarpatici. Tocmai datorită acestei realități,

[1221] Idem, *Regionalismul*, „Zvastica Banatului", 11 noiembrie 1928, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

teritoriile eliberate ale Transilvaniei nu trebuie tratate drept colonii de către învingători. Unirea a fost posibilă şi datorită faptului că reprezentanții teritoriilor alipite nu au protestat la Conferința de Pace, altfel ar fi fost doar un simplu contract între părți egale. Atitudinea regățenilor față de aceste noi teritorii trebuie să se schimbe, să renunțe la pretențiile economice exagerate, pretinzând recompense pentru sacrificiile şi jertfele aduse. Aceasta ar arunca idealismul de odinioară pe făgaşul interesului economic, nu ar fi decât *„un gest inferior de speculă samsară"*. Cornel Grofşorean respinge ideea că totul se datorează unui raționament pur mercantil, rezultatul unei politici de cucerire doar pentru avantajul economic, aşa cum se vede după zece ani. Regionalismul politic, spune el, trebuie înlocuit cu regionalismul administrativ, în primul rând prin descentralizarea serviciilor, ca prim pas în această perioadă dificilă, ulterioară unificării. Faptul că nimeni nu era pregătit pentru Unirea din anul 1918, o repetă deseori, fiind singura explicație pentru care există atâtea asperități. Cu răbdare şi o solidarizare masivă, dificultățile s-ar depăşi datorită Vechiului Regat, care are experiența guvernării, chiar dacă pentru o România mai mică cum a fost cea din 1859 şi experiența Transilvaniei cu orizont mult lărgit, aşa cum a fost pe vremea vechiului imperiu, însă lipsită de exercițiul guvernării[1222].

Problema inadaptabilității avocaților din teritoriile transcarpatice a fost tratată separat de Cornel Grofşorean cu ocazia unui fapt divers aparent fără semnificație: sinuciderea a doi avocați maghiari. Cornel Grofşorean aflat într-o condiție similară, avocat din generația antebelică, născut pe teritoriul fostului imperiu, şcolit la Budapesta, a înțeles imediat drama prin care au trecut cei doi şi ce anume i-a împins spre un gest fatal. Motivele se înscriau tocmai în efortul continuu al unei generații de a se adapta schimbărilor de profunzime, precipitate uneori şi mai ales într-o direcție nedorită pentru unii dintre ei. Într-un articol intitulat „Justiție şi Politică"[1223] etalează toată această situație, pe care o considera la limită, a unor avocați din vechea generație care au trăit într-o lume aşezată, stabilă, prosperă, dar acum nu pot depăşi situația actuală, profesional vorbind, când cauzele nesoluționate se legau de sume mari de bani, iar taxa de timbru suportată de puțini avocați, e însuşită de stat fără rezerve. Judecătorii din regat, spune el, nu cunosc specificul zonei şi cel mai important nu cunosc limba minorităților, nu pot avea discuții aplicate pe spețe, deci nu pot manifesta des-

[1222] *Ibidem.*

[1223] Nu am reuşit să identificăm revista în care l-a publicat, dar informații despre conținutul articolului se regăsesc în *Már a román ügyvédek is...*, „Keleti Újság" 30 mai 1929, p. 1

https://biblioteca-digitala.ro

chidere, ceea ce constituie mari impedimente. Criza economică a agravat întreaga problematică, astfel s-a ajuns şi la sinucideri. Cornel Grofşorean era îngrijorat că fenomenul s-ar putea extinde şi în cazul avocaților români prin „*contagiune*", dacă lucrurile vor continua aşa. Desigur, spaima lui nu era îndreptățită, avocații români nu trăiau o criză de identitate, dat fiind că limba română folosită în justiție era cunoscută cu toate subtilitățile de către aceştia, însă semnalul de alarmă era real prin aceea că se manifesta într-adevăr un blocaj în practica judiciară, care trebuia înlăturat.

Relația cu Adrian Brudariu a revenit la normalitate în scurtă vreme, după constituirea ISBC în anul 1932, fiind cooptat ca expert în chestiuni juridice, mai precis de drept familial, participând la campaniile monografice, conducând şi una din secțiile institutului.

Ideile lui Cornel Grofşorean despre regionalism şi descentralizare administrativă s-au menținut peste ani. Evoluția politică internațională a confirmat câteva din previziunile lui cu privire la atitudinea revanşardă a unor țări combatante în primul război mondial. După 13 ani de la polemica cu Adrian Brudariu, în anul 1941, într-un interviu din ziarul „Viața"[1224], Cornel Grofşorean reafirmă tema regionalismului bănățean, de data aceasta în calitate de preşedinte al ISBC, având experiența ieşirilor în teren şi a contactului cu socialul rural. A precizat, la fel ca în anul 1928, că ideea regionalismului nu a pornit din Banat, ci din Regat care reproşa „*activismul bănățean*" al secolului XIX, ce nu se sfârşise nici după unire, perceput de regățeni ca unul îngust, excentric. Cornel Grofşorean a invocat multe exemple a ceea ce înseamnă pericolul pasivității, referindu-se la realitatea politică imediată, cum a fost desființarea Cehoslovaciei şi a „Micii Înțelegeri" şi posibilitatea deloc neglijabilă a fragmentării teritoriale a României de către unii vecini, care timp de zece ani lansaseră numeroase teze cu scop clar propagandistic, referindu-se fără echivoc la Ungaria.

Când Cornel Grofşorean făcea aceste aprecieri, nu mai era doar „*o voce*" în corul intelectualilor bănățeni, era preşedintele unei instituții care cucerise un prestigiu neîndoielnic, institutul îşi desfăşurase activitatea de la înființare până la data interviului urmărind scopuri precise, unul fiind apărarea entității teritoriale a statului român la granița de vest. La întrebarea finală „*care este rolul Banatului în viitor*", Cornel Grofşorean conciliant, nu putea să recomande decât unitatea tuturor românilor „*pentru a înfrunta toate primejdiile care ne amenință*". Depăşise provincialismul.

[1224] Constantin Jaleş, *Banatul din punct de vedere social-economic şi național*, „Viața", 1941, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Polemica cu Emil Neugeboren[1225]

Totul a început când Emil Neugeboren a publicat în revista „Ungarische Jahrbücher" un studiu intitulat *Problema naționalităților din fosta Ungarie* care nu putea să-l lase indiferent, făcând o recenzie critică într-unul din numerele RISBC[1226]. Politicianul sas publica destul de des în periodicele germane, iar Grofşorean care îşi făcuse de câțiva ani obiceiul să citească şi să recenzeze tot ceea ce era legat de naționalități/minorități, desigur că a remarcat studiul respectiv. Era de actualitate, iar autorul, un politician cunoscut, a fost martor la multe evenimente istorice europene. Făcuse parte la un moment dat din delegația care s-a prezentat la Arad între 13–14 noiembrie1918 cu ocazia armistițiului dintre Ungaria şi Antantă, ca reprezentant al saşilor[1227]. În general se poziționa spre recunoaşterea meritelor administrației maghiare în perioada imperiului, continuând şi după 1918 să susțină politica statului vecin, abordând teme legate de istoria drepturile minorităților. Grofşorean a reacționat publicând o recenzie, o critică incisivă, afirmând tăios că Neugeboren *„falsifică istoria"*, chiar în fața celor care au trăit în vremea respectivă. Neugheboren acuza țările Antantei că tratatele de pace cu actele adiționale privind minoritățile nu au rezolvat problema, minoritățile fiind mult mai numeroase decât înainte, aflându-se într-o situație mult mai dificilă. Grofşorean i-a reproşat că nu Antanta are vreo vină, ci Berlinul şi Viena care au declanşat războiul prin lipsa unor politici viabile, a unor soluții, neaplicarea legilor naționalităților din 1868, maghiarizarea onomasticii şi altele, care au nemulțumit numeroasele popoare ale imperiului.

În scurt timp, Neugeboren i-a trimis o scrisoare[1228] în care a încercat să explice mai clar esența articolului, vizibil afectat de tonul lui Grofşorean, confruntarea în idei având loc în limba germană prin câteva scrisori[1229].

[1225] Emil Neugeboren (1870–1951), născut la Braşov, profesor la Seminarul Bisericii Evanghelice, jurnalist, deputat sas în Parlamentul ungar, redactor al ziarului „Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt", a publicat lucrarea *Az erdélyi szászok*, Budapest, 1913.

[1226] Grf., *Problema naționalităților din fosta Ungarie*, „RISBC", VI/1938, nr. 24, octombrie-decembrie, p. 78–81.

[1227] Nicolae Bocşan, *Şvabii şi problema apartenenței Banatului (octombrie 1918-noiembrie 1919)*, „Multiculturalism, identitate şi diversitate. Perspective istorice", coord. Iosif Marin Balog, Ioan Lumperdean, Loránd Mádly, Dumitru Țeicu, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015, p. 533–548.

[1228] SJCSAN, *Corespondență cu Emil Neugeboren*, iulie-decembrie 1938, dosar 192/1938, f. 1–8.

[1229] Interesant este că în scrisorile trimise de politicianul sas, în spațiile libere Cornel

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuie spus de la început că Grofşorean îl percepea pe cunoscutul om politic sas ca pe unul care s-a opus principiului național în constituirea statelor, deci a unirii Transilvaniei şi Banatului cu România, astfel că tonul folosit înregistrează note acute, chiar exagerări, dar pe de altă parte confirmă şi crezul său împotriva revizionismului şi a păcii. Peste mai puțin de un an urma să se declanşeze al doilea război mondial, deci totul are loc în preziua marii conflagrații, cu crize de putere, amalgam ideologic orientat puternic spre dreapta cu extremele ei, ascensiunea socialiştilor şi un rege incapabil să gestioneze situația politică. Deci contextul a influențat enorm asupra atitudinii celor doi.

Neugeboren a încercat pe parcursul scrisorilor să dezvolte unele idei din cuprinsul articolului amintit, crezând că Grofşorean nu a înțeles exact despre ce este vorba. Pe de altă parte, Grofşorean l-a acuzat că ia partea Ungariei, că interpretările lui sunt prin prisma ataşamentului față de politicile maghiare, suspicionându-l că de fapt susține revizionismul, care ajunsese la cote virulente. Punctual s-au pus în discuție câteva probleme: eterna chestiune a minorităților şi respectarea actelor adiționale de la Conferința de Pace, politicile de asimilare în cele două regimuri înainte şi după Alba-Iulia, situația socială şi dezvoltarea economică, aplicarea reformei agrare, teme de mare actualitate care întrețineau dezbaterile de idei şi ocupau paginile ziarelor. Neugeboren nu-şi propusese deloc să reitereze situația naționalităților înainte de 1918, însă era vizibil pentru toți că problema nu s-a rezolvat, deşi erau documente oficiale care se semnaseră şi nu se respectau, însă nu numai Ungaria era vinovată, ci toate statele semnatare, subînțelegându-se că şi România se afla printre ele. Aceste naționalități devenite minorități erau ignorate şi din punct de vedere social, afirmând clar de data aceasta că este mai rău ca înainte, iar reforma agrară nu a făcut decât să agraveze această situație. Ea a avut o motivație național-politică nicidecum economică şi consecințele sunt evidente. Este aproape ca în Cehoslovacia[1230] spune politicianul sas, unde minoritățile au fost limitate

Grofşorean a inserat replicile sale la ideile expuse, astfel că putem vorbi de o adevărată polemică în spațiul privat, de data aceasta.

[1230] A fost unul din statele succesorale cu cele mai multe procente ale minorităților din populația totală. Hitler s-a folosit de minoritatea germană extrem de numeroasă pentru a emite pretenții, declanşându-se criza sudetă. Exista astfel un conflict germano-cehoslovac, care va constitui subiectul Conferinței de la München, unde reprezentanții Cehoslovaciei nu au fost acceptați. A urmat în anul 1939 ocupația germană. Şi în România se constituiseră în anul 1938 două grupuri minoritare germane, unul dintre ele condus de Franț Fabricius prohitlerist. Temerile lui Grofşorean erau deci reale.

https://biblioteca-digitala.ro

în dezvoltarea lor, ceea ce constată şi în România. Pe Grofşorean îl acuză că nu analizează detaşat situaţia – „*la rece*" şi este în continuare puternic implicat, că românii luptă în continuare cu maghiarii, ceea ce nu mai este cazul.

Românizarea impusă de noul stat român este de asemenea criticată de Neugeboren. Într-adevăr, după anul 1919, România a procedat la impunerea limbii române ca limbă oficială, iar funcţionarii care nu respectau legea sau nu depuneau jurământul de credinţă erau concediaţi. Neugeboren însă a comparat această situaţie cu cea, din anul 1867, a instaurării dualismului când nu s-a manifestat atâta agresivitate, mulţi dintre cei concediaţi de statul român rămânând acum fără pensie, devenind o categorie pauperă. Dacă înainte erau doar cazuri izolate, acum este o situaţie generală[1231]. Ungurii nu au pauperizat populaţia, ei s-au impus doar pe plan lingvistic şi cultural, dacă erau interesaţi să frâneze dezvoltarea economică, ar fi făcut-o cu germanii, recunoscând astfel agresivitatea maghiară la adresa acestei naţionalităţi. Situaţia este caracteristică şi în sferele private, actele întreprinderilor trebuie redactate doar în limba română, cu adevărat o operaţiune de „*numerus valachicus*".

Pe de altă parte, Grofşorean pentru a demonstra percepţia subiectivă şi partinică a politicianului sas, a spus clar că maghiarii sunt în luptă cu românii, nu invers, iar în ceea ce priveşte sărăcirea minorităţilor chestiunea este pusă în aşa fel încât să creeze o imagine falsă. Invocă din nou statisticile, care ilustrau o situaţie favorabilă tuturor minorităţilor. Cu băncile se întâmpla însă un fenomen interesant, greu de explicat statistic, când capitalul maghiar s-a îndreptat spre Budapesta, iar cel românesc spre Bucureşti, ceea ce nu înseamnă că minorităţile sunt îngrădite în dezvoltarea economică. La saşi situaţia era particulară, relaţia bancară cu Sibiul nu era prea bună, ceea ce a dus la sărăcirea acestei minorităţi, afectând şi industria locală. Aceeaşi situaţie era şi cu presa, numărul periodicelor era mult mai mare înainte de 1918, însă dispariţia lor, a celor româneşti, s-a făcut nu pentru că au fost restricţionate, ci că au fost în număr mare asimilate de marile ziare din Bucureşti. Reforma agrară i se părea lui Grofşorean că a corectat o situaţie veche de secole, iar în întreprinderile private s-au schimbat în româneşte doar actele redactate în limba maghiară. Eliminarea funcţionarilor de pe posturile publice a fost într-adevăr o măsură extremă, însă şi maghiarii au

[1231] Este exagerată afirmaţia. De exemplu aplicarea Reformei agrare din anul 1921 s-a făcut egal pentru toate naţionalităţile, atât persoane fizice, cât şi juridice, bisericile catolice, ortodoxe, protestante fiind tratate echidistant.

https://biblioteca-digitala.ro

făcut-o în anul 1867. Este adevărat doar conducerea în instituții, mai puțin pe saşi care era colaboratori. Atât Grofşorean, cât şi Neugeboren sunt însă de acord asupra unui lucru vis-á-vis de politica sec. al XIX-lea a Ungariei: a maghiarizării forțate a naționalităților ca soluție unică, dat fiind faptul că cei nativi erau prea puțin numeroşi.

Participarea efectivă a lui Cornel Grofşorean la dezbaterea interbelică de idei, angajarea lui în polemicile vremii, dinamica explicativă au fost expresia liberalizării presei după primul război mondial, a confruntărilor ideologice specifice unei societăți democratice. Dincolo de informațiile inedite – în lipsa altor surse, lecturarea acestor texte oferă şi o pagină din istoria presei interbelice, a activismului civic care a caracterizat o parte considerabilă a elitei bănățene, care înțelegea că şi astfel se pot modela conştiințe şi comportamente.

https://biblioteca-digitala.ro

Concluzii

Elaborarea unei biografii despre Cornel Grofşorean este o acţiune dificilă, chiar şi în condiţiile în care arhiva sa impresionantă, neunitară însă, este totuşi la îndemână, din cel puţin două motive: avem de-a face cu o personalitate complexă, care surprinde cu metamorfoze încărcate de semnificaţii, ale căror înţelesuri ascunse trebuie căutate cu insistenţă inclusiv printre publicaţii, nescăpând de eticheta „*controversat*", pe de altă parte vremurile complicate în care a evoluat şi care au imprimat personalităţii sale acele acute la care au zăbovit multe din publicaţiile vremii destul de frecvent. Această sursă trebuie abordată însă cu prudenţă, înregimentate politic, ziarele oferă mai mult ştiri şi acum, ca şi atunci, din unghiul partizanatului politic, astfel interpretarea şi conjugarea cu alt tip de informaţie devine indispensabil. A fost un om de acţiune şi de atitudine, de unde şi polemicile, nu puţine, în care s-a angajat şi care, inevitabil, i-au atras adversităţi uneori durabile. Presa vremii păstrează destule mărturii în acest sens. Este de altfel semnificativ că pentru a realiza fie şi numai o schiţă biografică, am fost obligaţi nu o dată la astfel de texte, importante mai ales pentru detaliile legate de familie. Referitor la ea, Cornel Grofşorean nu a făcut referiri decât constrâns de polemicile sale, când a trebuit să justifice, să explice atitudini şi opţiuni. Mai ales polemica cu Sever Bocu, cu ziarul „Vestul" oficios timişorean al organizaţiei PNŢ a generat multe texte, răspunsuri utile astăzi demersului biografic pe care îl încercăm aici. Din păcate, în reconstituirea cronologiei unei existenţe de excepţie, am folosit nu numai astfel de surse, ci şi documente elaborate în circumstanţe mult mai aspre. După 23 august 1944 a fost nevoit şi el, ca atâţia alţii, să se apere, să scrie fel şi fel de memorii prin care să se justifice, să explice, să-şi salveze viaţa, onoarea, profesia, familia. S-a născut în timpul dualismului, s-a afirmat în România Mare, a prins regimul democratic în faza lui incipientă, apoi cel autoritar, primii ani ai viitorului socialism, a supravieţuit miraculos unui război terifiant, a fost la Alba-Iulia, a participat la construcţia „*noului stat*", a fost al

https://biblioteca-digitala.ro

doilea război pe care l-a trăit de data aceasta în spatele frontului, a gândit la stânga, s-a plasat apoi la dreapta eşichierului politic, parcurgând stadii diverse, încercând experienţe variate ca mulţi intelectuali ai generaţiei lui, a generaţiei „*sacrificiului*", a „*războiului*", a „*unirii*".

Numele său va rămâne în istorie prin Institutul Social Banat-Crişana, mult din ceea ce a reuşit acesta datorându-se inteligenţei, tenacităţii şi devotamentului lui. Într-un deceniu şi jumătate, cât a reuşit să supravieţuiască, ISBC a trecut prin dificultăţi ale căror dimensiuni nu pot fi înţelese decât prin studierea epocii, poate cea mai frământată din acel veac. În urma sa a rămas colecţia unei reviste de excepţie, două monografii citabile şi astăzi şi încă multă vreme, un set de întrebări bine formulate, răspunsuri competente. Numele lui Cornel Grofşorean este legat de toate acestea. A fost chiar întemeietorul instituţiei deşi, într-o conferinţă pregătitoare, ţine să împartă cu alţii acest merit. În momentul acela era o personalitate recunoscută a Banatului. Făcuse o remarcabilă carieră în administraţie, se afirmase ca ziarist, se lansase nu fără succes în politică, participase la administrarea unui mare oraş (Timişoara) în momente de cumpănă, era un avocat cunoscut.

Cornel Grofşorean provine dintr-o familie burgheză, crescut în spiritul loialităţii faţă de statul în care se născuse, fără să fie înscris în mişcarea naţională ca atâţia români. A preferat să n-o facă, dezamăgit de dominanta pasivismului la românii transilvăneni, care nu putea duce la răsturnări de situaţie. Este adevărat că era şi foarte tânăr, convingerile sale erau încă în formare şi, ca atâţia intelectuali, nu anticipa atunci la începutul sec. XX prăbuşirea imperiului. A înţeles astfel să participe la război, înrolat fiind în armata austro-ungară pe care o va servi până la sfârşit, deşi începuse să aibă îndoieli mai ales după anul 1916. Departe pe frontul italian şi-a făcut datoria faţă de bateria pe care o comanda, fiind remarcat pentru vitejia cu care a reuşit să evite de mai multe ori un deznodământ. Înţelesese între timp că imperiul nu mai avea nicio şansă. Odată cu deplasarea la Alba-Iulia s-a sfârşit şi cu patriotismul dinastic, din acel moment Grofşorean devenind unul dintre cei mai activi în susţinerea ideii naţionale şi a integrităţii României.

Evoluţia politică internaţională, ideologiile sec. XIX-XX i-au marcat, aşa cum era normal, propria gândire. Dacă tinereţea şi exuberanţa ei l-au orientat spre austro-marxismul înflăcărat de dictonul „*proletari din toate ţările uniţi-vă*", lucrurile se vor schimba curând. Binecunoscutul slogan marxist nu mai funcţiona când era vorba de propria naţiune, o constatase de altfel

https://biblioteca-digitala.ro

„*pe viu*". Idealul marxist şi solidaritatea internaţională nu mai exista când era vorba de România, ceea ce l-a afectat profund. Era chiar dezamăgit că Oszkár Jászi nu împărtăşeşte aceeaşi credinţă, nu-l înţelege şi avansează românilor propuneri de federalizare inacceptabile. Traversarea de la marxismul austriac spre naţionalismul românesc s-a decis atunci, între 1918–1919, rămânându-i fidel întreaga viaţă. Trecerea de la stânga socialistă, îndatorată austro-marxismului de fapt, la naţionalism a marcat o întreagă generaţie din Banat şi Transilvania, Cornel Grofşorean nefiind un caz izolat. A devenit izolat când peste ani a recunoscut, ceea ce alţii păreau că au uitat, asumându-şi „*păcatele*" tinereţii în dezbaterile interbelice. A fost linia de forţă a gândirii lui, care s-a accentuat pe măsură ce istoria evolua spre un nou război. În tumultul de idei al perioadei interbelice, cu democraţie strâmbă şi antisemitism manifest, Cornel Grofşorean a păstrat totuşi o rezervă inteligentă, fără să se situeze la extreme. Întotdeauna a militat pentru respectarea principiilor statului de drept, drepturilor cetăţeneşti, al pluripartitismului, al dialogului intercultural. Excluderea unui grup cultural – al evreilor – din acest dialog nu era printre opţiunile sale. A luat atitudine în Baroul avocaţilor când s-a pus problema eliminării prin „*numerus clausus*", iar în tentativele sale de coagulare a micii burghezii, pilonul de bază l-a constituit în primul rând categoria comercianţilor formată în mare parte din evrei, care l-au urmat fără ezitare. Nu a crezut în diferenţe rasiale, deşi întreaga epocă a fost asaltată de asemenea ideologii, referirile la rase sunt puţine în studiile şi articolele publicate, mai ales fără să le plaseze pe poziţii ierarhice.

A urmat apoi perioada de reconstrucţie la care generaţia lui Cornel Grofşorean a fost din nou chemată. Acum accentul cădea pe competenţa profesională, expertiză şi angajare. Cornel Grofşorean a dovedit în toate sferele în care a acţionat: competenţă, nivel cultural, creativitate, responsabilitate, iniţiativă uneori dincolo de „*fişa postului*". În orice context găsea soluţii, făcea propuneri, încerca să mobilizeze, era interesat de orice eveniment cu care relaţiona, rezultând cu un spirit analitic de excepţie, complicate analize istorico-comparative, concluzii originale. Tot din analizele sale, răzbate un puternic pragmatism, mai ales după ce a preluat managementul ISBC, cu experienţa bugetelor din anii petrecuţi la primărie, Cornel Grofşorean lansându-se în complicate operaţiuni contabile, demonstrând că diferitele proiecte sunt posibile, că aveau sorţi de izbândă şi nu trebuie abandonate.

A rămas până la sfârşit un mare valorizator al culturii şi civilizaţiei

https://biblioteca-digitala.ro

româneşti, afişând un *„naționlism de supraviețuire"*, cum a mărturisit. Marea problemă a minorităților, nerezolvată după război, a fost în centrul atenției sale în mod constant până la izbucnirea altei conflagrații, încercând jocuri complicate prin care să determine implicările dorite. Ideea protecției minorităților stabilită la Paris pentru statele succesoare a fost urmată de constituirea Ligii Națiunilor cu misiune bine definită, nerespectată însă de către actorii politici. Grofşorean era în parte de acord cu Ion I.C.Brătianu că se crea inegalitate în tratamentul minorităților față de majoritate, pe de altă parte constatase că nu toate statele respectă acele principii stipulate de tratate şi Liga Națiunilor, principiul reciprocității echitabil în relația grup minoritar-populație majoritară, fiind încălcat adeseori. Nu se fixaseră nişte standarde universale şi atunci a fost simplu pentru unele state să manipuleze aceste minorități în scop revizionist. Nemulțumirile s-au transpus apoi prin politici revanşarde, îndreptate şi asupra României, asupra cărora Grofşorean îşi va canaliza întreaga atenție. Manevrele politice, de la cele minore la cele de anvergură, nu scăpau atenției sale, găsind motivații, elaborând idei şi rostind de multe ori adevăruri fără precauții. A comentat realitatea politică cu multă pricepere, constatările sale poate că nu au produs schimbări, dar percepția ei cu siguranță, trezind conştiințe, determinând atitudini, asumându-şi public idei în contradicție evidentă cu majoritatea contemporanilor.

Avea o viziune regională, ceea ce transpare şi din polemica cu Adrian Brudariu, nu era adeptul modelului centralist, uniformizator de la Bucureşti. A încercat să mențină acest specific inclusiv în managementul ISBC de la înființare, încrezător în raționamentul că Banatul şi Transilvania au un parcurs istoric atipic, având nevoie de instituții proprii, specifice, adaptate unor realități care nu aveau corespondență cu Vechiul Regat. În concepția lui, Banatul era de regulă ignorat de politicienii de la Bucureşti, tratat superficial, ignorându-se valori deja consacrate, Grofşorean prezentându-l uneori aproape ingenuu, revendicându-se *„bănățenismului"*, un curent care câştigase de partea sa o mare parte a elitei bănățene. Au fost şi situații când încăpățânarea nu a dat roade, cum a fost când Școala Sociologică de la Bucureşti s-a instituționalizat la nivel național şi s-a extins prin programul lui Dimitrie Gusti. A avut însă demnitatea să recunoască meritul acestei idei valoroase, chiar regretul că proiectul nu a mai continuat.

Marele său proiect a fost Institutul Social Banat-Crişana, un reper în cultura bănățeană. Geneza aceste instituții îşi află izvorul tot în problema europeană a minorităților. Cornel Grofşorean cunoştea, desigur, rezultatele

https://biblioteca-digitala.ro

Şcolii Sociologice de la Bucureşti, însă nu doar din cauza renumelui fondatorului s-a raliat acesteia. Dorea împreună cu alţi fruntaşi bănăţeni studierea, cunoaşterea şi informarea publicului, a autorităţilor în această complicată problemă. Implicarea în nume personal alături de minoritatea românească din Iugoslavia pentru cauza acestora la Geneva, i-a confirmat că era nevoie de instituţii create în acest scop. Statul român era preocupat de minorităţile din interior, însă problema era europeană. Încercase să pătrundă în forumurile europene pentru fondarea unui pol antirevizionist, însă nu a reuşit şi atunci s-a născut ideea unui centru de studiere. Avea vocaţie în sensul acesta, a dovedit în cazul ACB, astfel că toate aceste momente nu au făcut decât să pregătească apariţia unui institut social în Banat. Modelul ales-ISR nu se profilase pe cercetarea minorităţilor, ci pe dimensiunea socială, astfel că şi ISBC va aluneca treptat spre problemele satului unde se concentra majoritatea românească şi cercetarea lor însă o va face *„personalizat"*. Tematica aleasă spre studiere era de asemenea în conexiune cu politica europeană şi ameninţarea războiului. Ceea ce a rezultat a fost un cadru instituţional de desfăşurare a cercetării sociale, ISBC devenind în timp un adevărat centru de formare şi propagare a acesteia, a educaţiei politice, contribuind la consolidarea relaţiei cu mediul intelectual, Grofşorean participând astfel şi la instituţionalizarea sociologiei ca ştiinţă în Banat.

Prin originile, activitatea şi ideologia sa, Cornel Grofşorean îşi dovedeşte astfel apartenenţa la intelectualitatea central-europeană cu al cărui cosmopolitism luase contact încă din anii adolescenţei şi tinereţii. Totul s-a petrecut la Budapesta, în marea metropolă europeană, unde Grofşorean a întâlnit tineri, o nouă generaţie care se afirma în cultura continentală, desăvârşindu-şi profilul intelectual. Atmosfera de oraş mare, de capitală, diversitatea etniilor, viaţa culturală bogată, schimbul de idei despre viitorul Europei, a proiectelor ei de revigorare, a oferit un climat favorabil dezvoltării acestei elite, emancipării ei, dorinţei de schimbare a statusului social şi naţional. În acest mediu a trăit Cornel Grofşorean o perioadă de timp, şi-a întemeiat familia, şi-a format spiritul protestatar, nonconformismul care s-a manifestat aproape în toate situaţiile. A fost exponentul unei generaţii grăbite să se afirme, să transforme imaginarul în realitate, iar schimbul de scrisori, jurnalele şi alte însemnări sunt doveditoare pentru contribuţia bănăţenilor la formarea şi integrarea în intelectualitatea centrală şi est-europeană. Acest spirit răzbate şi din legăturile directe cu Oszkár Jászi, cel care avea să prevadă sfârşitul imperiului încă din anul 1911, dar şi cu alte

https://biblioteca-digitala.ro

personalități importante cum a fost Todor Manojlovici. Contactele între aceşti tineri aparținând naționalităților imperiului i-au îndreptat în direcția formării unor caractere puternice, spiritului combativ, devenind principalii vectori ai schimbării sociale şi naționale, în a reforma statele născute după 1918, un efort considerabil printre cei mulți numărându-se şi Cornel Grofşorean.

https://biblioteca-digitala.ro

Cronologie sumară

1881 octombrie 27	Se naşte la Periam Cornel Grofşorean într-o familie de origine din Comloşul Mare
1881 noiembrie 14	Cornel Grofşorean este botezat la biserica ortodoxă din Pesac de preotul Andrei Fizeşan
1895–1896	Elev la Gimnaziul german din Sibiu
1896–1899	Elev la Liceul Piariştilor din Becicherec
1899–1900	A luat Bacalaureatul la Gimnaziul greco-catolic din Beiuş
1900 septembrie 6	Se naşte Ana Klesner (Baulescu)
1905	A luat licența la Universitatea din Budapesta, Facultatea de drept
1906 februarie 1	A absolvit Studii administrative la Academia de Drept de la Oradea
1906 septembrie 22	Ministerul Comerțului din Budapesta îi oferă lui Cornel Grofşorean o bursă de 600 de mărci
1907	Absolvent al Școlii Textile din Késmárk
1907 ianuarie 7	Se căsătoreşte cu Berta Luiza născută Gabriel în anul 1880
1907 februarie 18	Se naşte fiica sa Cornelia
1909 aprilie	Obține doctoratul în drept la Cluj
1910	Cornel Grofşorean obține „*cenzura*" (examenul de avocat) la Tg.Mureş
1909 iunie 16	Șef de birou la avocat dr. Farnek
1910	Stagiar la biroul avocatului Mauritiu Deutsch

https://biblioteca-digitala.ro

1910	Devine membru al Lojii Dél din Lugoj (Loja Simbolică Maghiară)
1910–1912	Redactor la ziarele „Lugosi Ellenör" şi „Lugoscher Zeitung" în limba maghiară şi limba germană
1013 iulie 20	Mama sa Iulia a decedat la ora 10 seara.
1913 iulie 25	Este înscris la Baroul din Timiş şi divorţează de Berta Luiza
1915 august – 1918 noiembrie 20	Este trimis pe frontul italian în Marele Război. A luat parte la luptele din Italia, platoul Doberdo, la ofensiva de pe Piave – a fost comandant de baterie la podul de la Dona din Piave. Revine la prăbuşirea frontului austro-ungar în Banat prin Craina şi Croaţia, prinse de revoluţie.
1919 iunie 1 – 1920 mai 1	Este trimis de George Dobrin ca prim-pretor al plasei Reşiţa
1919 august 7	Susţine apariţia ziarului „Valea Bârzavei" la Reşiţa condus de Petru Bandu şi Nicolae I. Goanţă
1920 mai 9 – 1921	Este subprefect al judeţului Caraş-Severin, prefect era dr. Petru Nemoianu
1921–1922 ianuarie 3	Este numit preşedinte a Comisiei interimare (primar) al Timişoarei, fiind apoi schimbat în timpul guvernului Take Ionescu
1925 decembrie 25	Tatăl său Ioan a decedat la Lugoj
1926 iunie 1 – 1927 iunie 30	Cornel Grofşorean devine deputat din partea PP, apoi iese din viaţa politică pentru totdeauna
1926 februarie 28	Este ales preşedintele „Asociaţiei Micilor Burghezi"
1927	Membru al ACB
1928 octombrie 27	Cornelia Grofşorean se căsătoreşte cu avocatul Alexandru Cimponeriu
1929	Devine vicepreşedinte la ACB
1930 iunie 1	Are loc Congresul Refugiaţilor din Iugoslavia la Timişoara, începe corespondenţa cu Alexandru Butoarcă şi implicarea în cauza românilor din Iugoslavia

https://biblioteca-digitala.ro

1930 octombrie 13	Se naşte primul copil al Corneliei, nepoata lui Cornel Grofşorean, Alexandra
1931 august 17 – 1932 iunie 18	Este din nou primar al Timişoarei în timpul guvernului Nicolae Iorga, numit pentru că nu era înregimentat politic.
1932 mai 21	Se înfiinţează ISBC
1933–1946	Apare RISBC avându-l director pe Cornel Grofşorean
1934 iunie 5	Se naşte al doilea copil al Corneliei, nepoata lui Cornel Grofşorean, Liliana
1934 august 15	Participă la campania monografică de la Belinț
1935 august 13	Participă la campania monografică de la Sârbova
1936 august 15	Participă la campania monografică de la Pojejena-de-Jos
1936 octombrie 25	Cornel Grofşorean este ales în Consiliul Baroului judeţului Timiş-Torontal
1936	Cornel Grofşorean încearcă să constituie Regionala bănăţeană a Fundaţiilor Culturale Regale
	Este membru al Clubului Rotary
1937 august 13	Participă la campania monografică de la Ohaba-Bistra
1939 iunie 29	Participă la campania monografică de la Bozovici (Valea Almăjului)
1938	Apare volumul *Monografia comunei Belinț*
1939 iunie 13	ISBC devine Regionala Timişoara a ICS
1939	Redactează manuscrisul studiului „*Satul bănăţean*" pentru Conferinţa de Pace
1940 mai 5	Se discută *Planul de lucru* pentru participarea Banatului la Conferinţa de Pace
1942 aprilie 4	Cornel Grofşorean se recăsătoreşte cu Ana Klesner
1942 august 15	Participă la campania monografică de la Naidăş
1943 aprilie 5	A gândit planul şi colectivul care urmează să redacteze memoriile pentru Conferinţa de Pace

https://biblioteca-digitala.ro

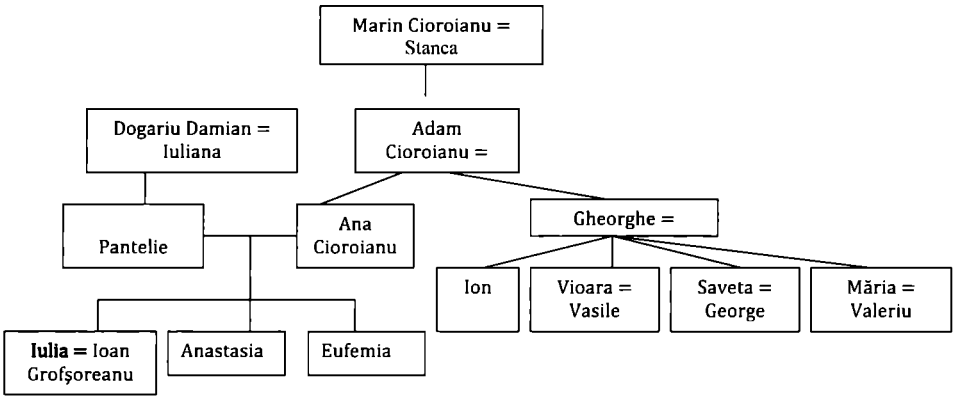
1945 februarie 1945	Comisia interimară a Baroului avocaților dispune cercetarea lui Cornel Grofşorean pentru că ar fi scris articole profasciste în presă.
1945 septembrie 1	Comisia de Apel a Baroului respinge acuzația *„apărându-l de orice pedeapsă"*
1947	ISBC şi-a încetat activitatea
1949 aprilie 2	Având vârsta necesară, Cornel Grofşorean a fost pensionat
1949 ianuarie 29	Cornel Grofşorean a decedat fiind înmormântat în cimitirul din Lugoj.

https://biblioteca-digitala.ro

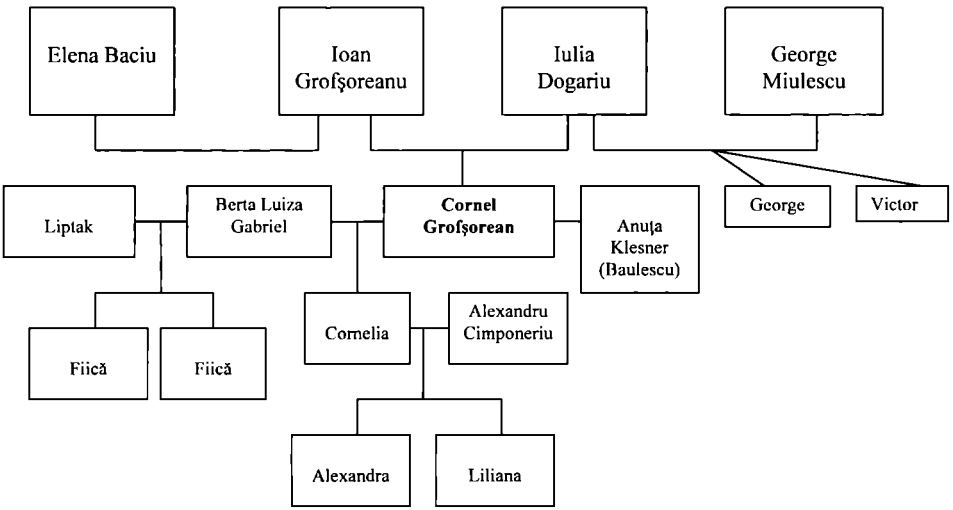
Anexe

https://biblioteca-digitala.ro

Strămoșii și bunicii lui Cornel Grofșorean dinspre mamă (Iulia Dogariu)

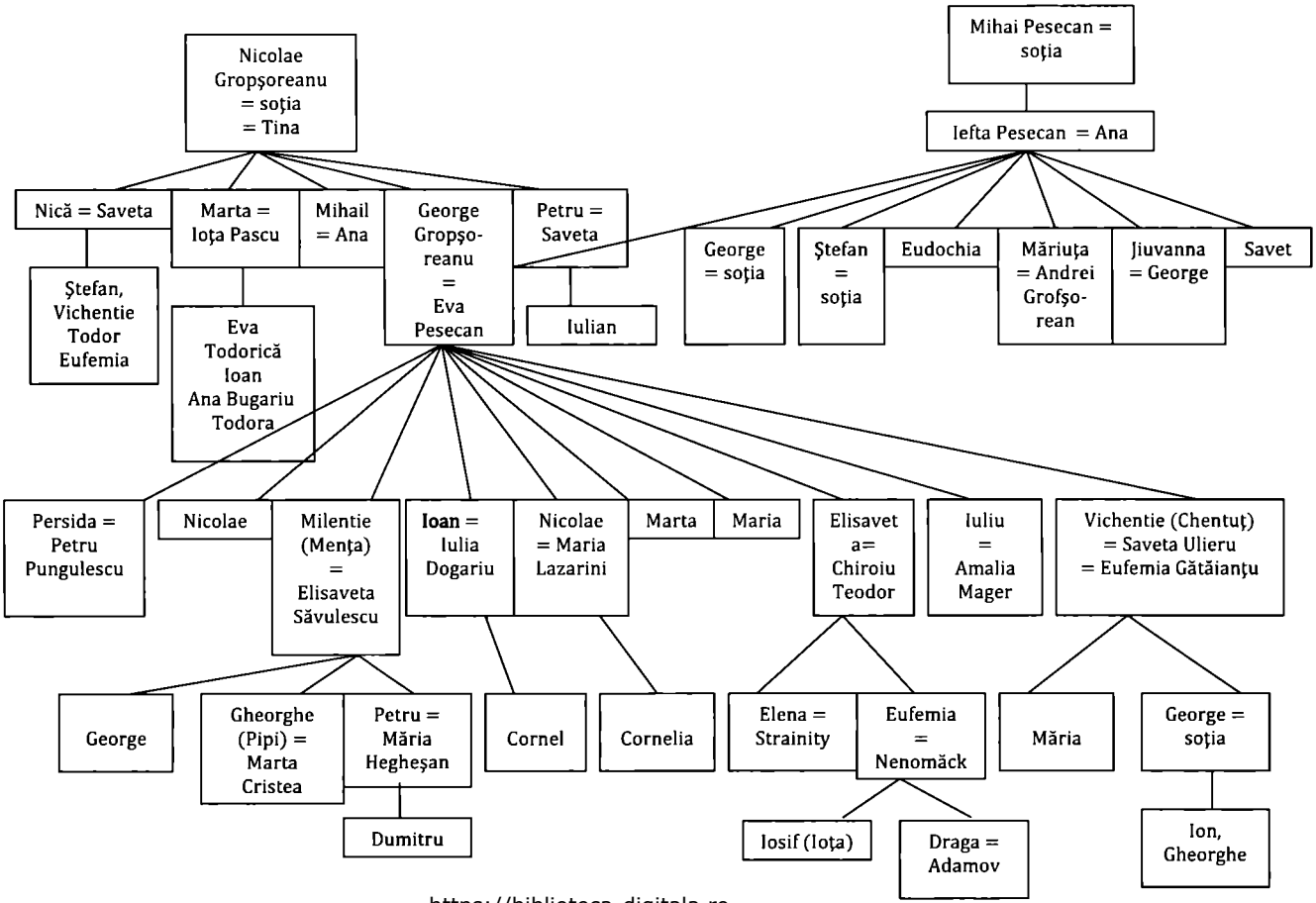

Părinții și familia lui Cornel Grofșorean

https://biblioteca-digitala.ro

Strănunicii şi bunicii lui Cornel Grofşorean dinspre tată (Ioan Grofşorean)

https://biblioteca-digitala.ro

Articole publicate de Cornel Grofşorean

În periodice

1911

C. Grofşorean, *Însemnătatea industriei textile*, „Drapelul", 20 septembrie 1911.
C. Grofşorean, *Însemnătatera industriei textile*, „Drapelul", 22 septembrie 1911.

1912

K. B. Grofşorean, *Mind hősök ők, mind férfiak...*, „Lugosi Ellenör", 3 iunie 1912.
K. B. Grofşorean, *A dzsentri megye*, „Lugosi Ellenör", 20 iunie 1912.
C. Grofşorean, *Orfanul satului*, „Drapelul, supliment", nr. 37 din 1912.

1920

C. Grofşorean, *Die Valutafrage I*, „Lugoscher Zeitung", 23 iunie 1920.
C. Grofşorean, *Die Valutafrage II*, „Lugoscher Zeitung", 1920.
C. Grofşorean, *Politica şvabilor din Banat*, „Banatul românesc", nr. 27, 27 iunie 1920.
C. Grofşorean, *Die Valutafrage* „Resiczaer Zeitung", 18 iulie 1920.

1921

C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 11 martie 1921
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 13 martie 1921
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 18 martie 1921.
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 20 martie 1921
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 25 martie 1921
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 27 martie 1921
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 3 aprilie 1921
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Lugoscher Zeitung", 31 martie 1921.
C. Grofşorean, *Aktuelle Tagesfragen*, „Lugoscher Zeitung", 13 aprilie 1921.
C. Grofşorean, *Die Verwaltungsreform*, „Schwäbische Volkspresse", 10 mai 1921.

1922

C. Grofşorean, *Aktuelle Bespreebungen*, „Lugoscher Zeitung", 31 decembrie 1922.
C. Grofşorean, *Autonomia comunală*, „Banatul românesc", 16 martie 1922.

1923

C. Grofşorean, *Scăderea leului*, „Banatul românesc", 18 februarie 1923
C.Grofşorean, *Scăderea leului*, „Banatul românesc", 25 februarie 1923
C. Grofşorean, *Die Ziele und das Programm der rumänischen Volkspartei*, „Temesvarer Volksblatt", 2 mai 1923

https://biblioteca-digitala.ro

C. Grofşorean, *Die Ziele und das Programm der rumänischen Volkspartei*, „Temesvarer Volksblatt", 3 mai 1923
C. Grofşorean, *Die Ziele und das Programm der rumänischen Volkspartei*, „Temesvarer Volksblatt", 4 mai 1923
C. Grofşorean, *Der Kampf um die konfessionellen Schulen*, „Temesvarer Volksblatt", 5 iunie 1923
C. Grofşorean, *Kulturautonomie und Demokratie*, „Banater Deutsche Zeitung", 12 iunie 1923.
C. Grofşorean, *Freihandel*, „Temesvarer Volksblatt", 14 iunie 1923, nr. 131.
C. Grofşorean, *Das Selbstbesteuerungsrecht der Städte*, „Temesvarer Volksblatt", 21 iunie 1923
C. Grofşorean, *Falsche Interpretierung des Mietgesetzes*, „Temesvarer Volksblatt", 25 iulie 1923, nr. 165.
C. Grofşorean, *Das Neue Spekulationgesets*, „Temesvarer Volksblatt", 19 noiembrie 1923, nr. 262.
C. Grofşorean, *Der Ruck nach Rechts*, „Temesvarer Zeitung", 24 decembrie 1933.

1924
C. Grofşorean, *Problema şvăbească*, „Îndreptarea", 1 martie 1924.
C. Grofşorean, *Die aufgehende Sonne*, „Schwabische Volkspresse", 4 martie 1924, nr. 50.
C. Grofşorean, *Nationalitätenfrage-Minoritätenfrage*, „Lugoscher Zeitung", 5 martie 1924.
C. Grofşorean, *Der 10 Mai*, „Temesvarer Volksblatt", 24 mai 1924

1925
C. Grofşorean, *Situaţia populaţiei române la Uzinele de Fier din Reşiţa*, „Primăvara", 15 februarie 1925.

1926
C. Grofşorean, *Dela Marx la ideea Naţională*, „Banatul", nr. 2, februarie 1926.
Ego, *Cum s'a format lista opoziţiei la Timişoara*, „Nădejdea", 11 februarie 1926.

1927
C. Grofşorean, *În valea Almăjului. Plasa Bozovici*, „Societatea de mâine", nr. 45, 1927.

1928
C. Grofşorean, *La răspântie*, „Banatul", nr. 2–3, februarie-martie, 1928.
C. Grofşorean, *Raportul între partide*, „Banatul", nr. 2–3, aprilie, 1928.
C. Grofşorean, *Vor Alba-Iulia*, „Banater Deutsche Zeitung", 3 mai 1928.

https://biblioteca-digitala.ro

C. Grofşorean, *La Alba-Iulia*, „Banatul", nr. 5 mai, 1928.
C. Grofşorean, *Vor Alba-Iulia*, „Lugosher Zeitung", 6 mai 1928.
C. Grofşorean, *A román demokrácia és a kisebbségek*, „Déli Hirlap", 7 mai 1928.
C. Grofşorean, *Vor entscheidungsschweren Stunden*, „Temesvarer Volksblatt", 7 mai 1928
C. Grofşorean, *Democraţia constituţională şi partidele politice*, „Banatul", nr. 6–7, iunie-iulie, 1928.
C. Grofşorean, *Intelectualii bănăţeni şi ţăranii*, „Patria", 27 septembrie 1928.
C. Grofşorean, *Regionalismul*, „Svastica Banatului", 4 noiembrie 1928.
C. Grofşorean, *Regionalismul*, „Svastica Banatului", 11 noiembrie 1928.

1929
dr. GRO, *Când au fost sinceri?*, „Nădejdea", 14 februarie 1929.
C. Grofşorean, *Chestiunea minorităţilor şi noi românii*, „Cuvântul satelor", 23 februarie 1929.
C. Grofşorean, *Chestiunea minorităţilor şi noi românii*, „Cuvântul satelor", 27 februarie 1929.
C. Grofşorean, *După zece ani*, „Svastica Banatului", 24–31 martie 1929.
C. Grofşorean, *Magistratură şi politicianism*, „Patria", 26 mai 1929.
C. Grofşorean, *Chestiunea minorităţilor şi noi românii*, „Cuvântul satelor", 1 iunie 1929.
C. Grofşorean, *Împrumuturi pentru plugari, un strigăt către d-l Mihalache*, „Cuvântul satelor", 1 iunie 1929.
C. Grofşorean, *Proecte culturale ale Banatului*, „Patria", 6 iunie 1929.
C. Grofşorean, *Mişcarea culturală în Banat*, „Zvastica Banatului", 9 iunie 1929.

1930
C. Grofşorean, *Mi neked fáj, nekünk is fáj...*, „Déli Hirlap", 21 august 1930.
C. Grofşorean, *Blocul minoritar latin ori Asociaţia minorităţii româneşti din ţările limitrofe*, „Vestul", 20 august 1930.

1931
C. Grofşorean, *Burghezia şi lupta de clasă*, „Unirea Română", 11 septembrie 1931.
C. Grofşorean, *Utasitásom van, hogy a szakszervezetekkel ne tárgyaljak*, „6 órai újság", 13 decembrie 1931.

1932.
C. Grofşorean, *Între Şomaj şi lux*, „Dacia" 1932.
C. Grofşorean, *Palatul cultural din Banat*, „Curentul", 1 aprilie 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

1933

C. Grofşorean, *Der Rud nach Rechts*, „Temesvarer Zeitung", 24 decembrie 1933.

1934

C. Grofşorean, *Dela Institutul Social Banat-Crişana*, „Ecoul", 26 ianuarie 1934.

C. Grofşorean, *Din activitatea Institutului Social Banat-Crişana*, „Ecoul", 31 ianuarie 1934.

C. Grofşorean, *Arad-Timişoara-Oradea-Satumare*, „Ecoul", 9 februarie 1934.

C.Grofşorean, *Cum se face politică de partid dealungul frontierei*, „Ecoul", 10 februarie 1934.

C. Grofşorean, *Reforma justiţiei*, „Lumea nouă", februarie, nr. 2, 1934.

C. Grofşorean, *Monografiile săteşti*, „Suflet nou", 15 septembrie, nr. 2, 1934.

Ion Ioniţă Bănăţeanu, *Orgoliu psihopatologic*, „Gazeta antirevizionistă", 25 noiembrie 1934.

C. Grofşorean, *Intelectualii (intelectualitatea) satelor*, „Suflet nou", 15 noiembrie 1934.

C. Grofşorean, *Scopul Institutului Social Banat-Crişana*, „Suflet nou", 15 octombrie, nr. 3, 1934.

Ignotus, *Naţiunea civilizatoare*, „Gazeta antirevizionistă", 2 decembrie 1934.

C. Grofşorean, *Problemele social-politice contemporane*, „Unirea Română", 13 decembrie 1934.

1935

C. Grofşorean, *Corporatismul şi dictatura*, „Lumea nouă", ianuarie, nr. 1, 1935.

C. Grofşorean, *Angst vor der Inflation*, „Banater Wirtschaftsblatt", 3 februarie 1935

C. Grofşorean, *Quid munc? (Curente social-politice contemporane)*, „Suflet nou", 15 martie 1935, anul II, nr. 3, 1935.

C. Grofşorean, *Ideea naţională şi corporatismul*, „Suflet Nou", Paşti, 1935.

C. Grofşorean, *Occidentul a luat ofensiva*, „Lumea nouă", martie, nr. 3, 1935.

C. Grofşorean, *Der Ständestaat*, „Banater Wirtschaftsblatt", 7 aprilie 1935.

C. Grofşorean, *Naţionalism şi ţărănism*, iunie (ian-martie), nr. 6–7, 1935.

C. Grofşorean, *Reforma Constituţiei*, „Banatul", 22 iulie 1935.

C. Grofşorean, *Ţărănimea, lupta de clasă şi naţionalismul*, „Suflet nou", 15 august, nr. 8, an II, 1935.

C. Grofşorean, *Activitatea Institutului Social Banat-Crişana*, „Suflet nou", 15 octombrie 1935.

1936

C. Grofşorean, *Ideia bănăţeană*, „Suflet nou", ianuarie 1936, nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

C. Grofşorean, *Sionismus oder Assimilation? Meine Antwort*, „Temesvarer Zeitung", 5 ianuarie 1936.
C. Grofşorean, *Cazul d-lui prodecan dr. Adolf Ungár*, „Evoluția", 27 februarie 1936.
C. Grofşorean, *Problema cetățeniei în Germania hitleristă*, „Piatră de hotar", nr. 2, 15 februarie 1936.
Cornel Grofşorean, *Ineficacitatea planului Tardieu*, „Piatră de hotar", 15 martie 1936.
C. Grofşorean, *Burghezia şi capitalismul*, „Piatră de hotar", nr. 4, 15 aprilie 1936.
Omega, *Minoritatea evreiască la răscruce*, „Piatră de hotar", nr. 4, 15 aprilie 1936.
C. Grofşorean, *D-Sale D-lui Sever Bocu, fost ministru*, „Ecoul", 12 aprilie 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal*, „Ecoul", 27 aprilie 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* II, „Ecoul", 29 aprilie 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* III, „Ecoul", 30 aprilie 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* IV, „Ecoul", 1 mai 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* V, „Ecoul", 2 mai 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* VI, „Ecoul", 4 mai 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* VII, „Ecoul", 6 mai 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* VIII, „Ecoul", 7 mai 1936.
C. Grofşorean, *Răspuns la atacurile partidului național-țărănesc de sub preşedenția d-lui Sever Bocu, din jud. Timiş-Torontal* IX, „Ecoul", 8 mai 1936.
C. Grofşorean, *Muncitorii români şi mişcările de dreapta*, „Glasul muncitorului român", nr. 12, aprilie 1936.
C. Grofşorean, *Generația de război*, „Mişcarea Bănatului", 26 aprilie 1936.

1937
C. Grofşorean, *Apropierea româno-maghiară*, „Lumea nouă", nr. 2–3, februarie-martie, 1937.
C. Grofşorean, *Rotativa*, „Lumea nouă", nr. 5–6, mai-iunie, 1937.
C. Grofşorean, *Emanciparea culturală a Banatului*, „Lumea nouă", nr. 7–8, iulie-august, 1937.
C. Grofşorean, *Coordonarea acțiunilor culturale*, „Luceafărul", nr. 1–2, iulie-august, 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

C. Grofşorean, *Banatul moare?*, „Luceafărul", nr. 3–4, septembrie-octombrie, 1937.
C. Grofşorean, *Fascism, naţional-socialism, comunism naţional*, „Lumea nouă", octombrie-noiembrie 1937.
C. Grofşorean, *România şi Ungaria*, „Lumea nouă", nr. 10–11, octombrie-noiembrie, 1937.

1938.
C. Grofşorean, *Panteonul muncii*, „România de Vest", 25 ianuarie 1938.
C. Grofşorean, *Metoda monografică a Institutului Social Banat-Crişana*, „Timpul", septembrie 1938.
C. Grofşorean, *La răspântie*, „Cuvântul satelor", 1 decembrie 1938.
C. Grofşorean, *Industria casnică*, „România de Vest", 14 decembrie 1938.
C. Grofşorean, *Popoare dinamice*, „România de Vest", 25 decembrie, 1938.

1939
C. Grofşorean, *Legea Serviciului Social*, „Suflet nou", 12 decembrie 1938–1 ianuarie 1939, an V.
C. Grofşorean, *Ungaria şi problema minoritară*, „România de Vest", 1 ianuarie 1939.
C. Grofşorean, *Revoluţia mută*, „România de Vest", 30 ianuarie 1939.
C. Grofşorean, *Sociologie şcolară*, „România de Vest", 30 ianuarie 1939.
C. Grofşorean, *Situaţia politică din Ungaria*, „România de Vest", 8 februarie 1939.
C. Grofşorean, *La răspântie*, „Cuvântul satelor", nr. 41, 1939.
C. Grofşorean, *Sociografie şcolară*, „România de Vest", 12 ianuarie 1939.

1941
C. Grofşorean, *Noua politică economică a României legionare*, „Curierul Banatului", 1 ianuarie 1941.
C. Grofşorean, *Ceea ce înţelegem*, „Curierul Banatului", 27 februarie 1941.
C. Grofşorean, *Ceea ce nu înţelegem*, „Curierul Banatului", 6 martie 1941.
C. Grofşorean, *Ceea ce nu înţelegem*, „Curierul Banatului", 31 martie 1941.
C. Grofşorean, *Când România a trântit uşile la Versailles*, „Curierul Banatului", 10 aprilie 1941.
C. Grofşorean, *Ceea ce nu înţelegem*, „Curierul Banatului", 10 aprilie 1941.
C. Grofşorean, *Momentul istoric al Banatului*, „Curierul Banatului", 13 aprilie 1941.
C. Grofşorean, *Către fraţi ardeleni*, „Curierul Banatului", 25 aprilie 1941.
C. Grofşorean, *Soarta Timocului*, „Curierul Banatului", 27 aprilie 1941.
C.Grofşorean, *Românii din Timoc*, „Curierul Banatului", 1 mai 1941.

1942
C. Grofşorean, *Mihail Gaşpar ca elev*, „Vestul", 13 decembrie 1942.

https://biblioteca-digitala.ro

1943

C.Grofşorean, *Ceva despre gazetari şi gazetărie*, „Îndreptarea", 25 decembrie 1943.

C. Grofşorean, *Mihail Gaşpar semănătoristul*, „Dacia", 11 septembrie 1943.

1944

C. Grofşorean, *Însemnătatea subiectului în artă*, „Îndreptarea", 31 martie, 1944.

C. Grofşorean, *Propaganda culturală*, „Dacia", 23 martie 1944.

C. Grofşorean, *Din nou problema folklorului muzical*, „Dacia", 12 ianuarie 1944.

Contribuții la „RISBC"

Studii

1. *Problema minoritară şi criza economică*, I, nr. 2–5, mart-oct., 1933, p. 27–30.
2. *Principiile corporatismului*, III, nr. 13, 1935, p. 50–59.
3. *Planul Tardieu-Hantos*, IV, nr. 15, apr.-iun. 1936, p. 11–21.
4. *Politica externă*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 5–14.
5. *Aspecte social-politice*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 39–45.
6. *Imperiul britanic*, V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 8–16.
7. *Emanciparea culturală a Banatului*, V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 86–88.
8. *Emanciparea politică a Banatului*, V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 84–86.
9. *Imperialismul bumbacului*, VI, nr. 21, ian-mart. 1938, p. 56–62.
10. *În numele umanitarismului*, VI, nr. 21, ian-mart. 1938, p. 69–70.
11. *Lupta generațiilor*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 59–70.
12. *Reglementarea problemei minoritare*, VI, nr. 24, oct.-dec. 1938, p. 43–61.
13. *Europa sud-estică*, VII, nr. 25, ian-mart. 1939, p. 75–83.
14. *Constatările sociologiei maghaire de la 1907–1917*, VIII, ian.-apr. 1941, p. 133–147.
15. *În țara dacilor*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 1–12; nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 97–114; nr. 30, apr. 1940, p. 268–282; nr. 31–32, nov.-iun. 1940, p. 364–379; nr. 35–36 iul.-oct. 1940, p. 417–432.
16. *În țara dacilor*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 1–2; VIII, nr. 28–29, febr.-mart., 1940 p.97–114; VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 268–282; VIII, nr. 30, apr. p. 268–282; VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 364–379; VIII, nr. 33–36, iul.-oct. 1940, p. 417–432; X, mai-aug. 1942, p. 421–426.
17. *În valea Dunării*, IX, sept.-dec. 1941, p. 356–374.
18. *Situația politică şi culturală a minorităților etnice din România (1927–1930)*, IX, ian.-apr. 1941, p. 58–92.
19. *Influența industrializării asupra țăranului român*, X, ian.-febr. 1942, p. 130–146.
20. *Reminiscențele arhaice în colindele noastre*, X, ian-feb. 1942, p. 159–162.

https://biblioteca-digitala.ro

21. *La porțile de fier ale Ardealului*, X, mart.-apr. 1942, p. 156–249; mai-aug. 1942, 481–493; sept.-dec. 1942, p. 639–645.
22. *La porțile de fier ale Ardealului*, X, mart.-apr. 1942, p. 249–156; X, mai-aug. 1942, p. 481–493; X, sept.-dec. 1942, p. 639–645.
23. *Originea comunității familiale la români în colaborare cu jus valahicum*, X, mai-aug. 1942, p. 421–426.
24. *Pe marginea unor monografii germane din Banat*, XI, ian-apr. 1943, p. 152–190.
25. *În cuib de vulturi daco-vlahi*, XI, mai-iun. 1943, p. 221–279.
26. *Mișcările în sud-estul european*, XI, iun. 1943, p. 473–504; XIII, ian-apr. 1944, p. 1–68.
27. *Constatările d-lui Jakabffy Elemér*, XII, mai-aug., 1944, p. 723–736.
28. *Situația românilor bănățeni în decursul secolului al XVIII-lea,* XIII, ian-apr. 1944, p. 161–201.
29. *Istoricul colonizărilor germane în sec. XVIII-lea,* XV, iul.-dec., 1946, p. 60–127.

Însemnări, evocări, comentarii

1. *Observațiuni critice asupra proiectului de procedură civilă de Vasile Teodorescu*, I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 88–90.
2. *Tehnocrația,* I, nr. 2–5, mart-oct. 1933, p. 100–101.
3. *Europa în sensul reformei constituționale*, II, nr. 10–12, iul-dec. 1934, p. 106–107.
4. *Politica externă*, III, nr. 13, 1935, p. 192–197.
5. *Baroul avocaților Timișoara*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 103–104.
6. *Minoritarii între ei*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 84–85.
7. *În revista „Magyar Szemle"*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 82–83; V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 59–62.
8. *Minoritățile în statul autoritar*, IV, nr. 14, ian.-mart. 1936, p. 75–76.
9. *Mișcarea panislamă*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 99–100.
10. *Instinctul istoric*, IV, nr. 15, apr-iun. 1936, p. 141–142.
11. *În atenția rotarienilor români!*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 87–88.
12. *Guvernul maghiar*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 85–86.
13. *Ladislau Ottlik*, IV, nr. 15, apr.-iun. 1936, p. 133–134.
14. *Situația demografică a germanilor din Banatul românesc*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 86.
15. *„Dreptatea" revizionistă*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 101–102.
16. *În numărul din octombrie, „Magyar Kisebbség"*, VI, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 86–87.
17. *În numărul din martie, „Magyar Kisebbség"*, V, nr. 17, ian-iun. 1937, p. 65.
18. *Magyar kisebbség*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p.67.
19. *Contele Bethlen István*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 65.
20. *În ședința secției*, V, nr. 19–20, iul.-dec. 1937, p. 59.

https://biblioteca-digitala.ro

21. *În numărul din septembrie-octombrie, „Glasul Minorităților”*, V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 63.
22. *La 14 iulie*, V, nr. 19–20, iul.-dec. 1937, p. 58–59.
23. *Dr. A. Kovács publică*, V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 57–58.
24. *Inconvenientele agriculturii din Ungaria*, VI, nr. 21, oct-dec. 1938, p. 82–84.
25. *Din revista maghiară „Kimondom”*, VI, nr. 24, oct-dec. 1938, p. 76.
26. *Banatu-i fruncea?* I, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 96–98.
27. *D-l Aurel Gociman*, VI, nr. 21, ian-mart. 1938, p.5.
28. *În decursul toamnei*, VI, nr. 21, ian.mart. 1938, p. 49–50.
29. *În „Maghyar Szemle”*, VI, nr. 21, ian-mart. 1938, p. 51–52
30. *D-l Hegedüs Nándor*,VI, nr. 24, oct-dec. 1938, p. 74–76.
31. *D-lui Mihail Manoilescu*, VI, nr. 24, oct-dec. 1938, p. 85–86.
32. *„Erdely futár”*, VI, nr. 22–23, apr-sept. 1938, p. 101.
33. *În decursul toamnei*, VI, nr. 21, ian-mart. 1938, p. 51–52.
34. *Cum se face diplomația secretă*, VII, nr. 25, ian-mart. 1939, p. 115.
35. *Conferința panamericană de la Lima*, VII, nr. 25, ian-mart. 1939, p. 113.
36. *Constatările sociologiei maghiare de la 1907 până la 1917*, VIII, nr. 37–38, nov.-dec. 1940, p. 601–616.
37. *În numărul din aprilie, „Magyar Szemle”*, V, nr. 17, ian-iun. 1937, p. 66.
38. *În revista „Magyar Szemle”*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 82–83.
39. *În ședința secției*, V, nr. 19–20, iul-dec. 1937, p. 59.
41. *Niccolo Machiavelli*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 93–96.
42. *Națiunea imperialismelor*, VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 284–285.
43. *Panislamul*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 98–103.
44. *Pentru felul cum a înțeles*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 82.
45. *Politica centrifugă*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 113–115.
46. *Problema de interes național în legătură cu zona de frontieră*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 105–106.
47. *Problema naționalităților din fosta Ungarie*, VI, nr. 24, oct.-dec. 1938, p. 78–81.
48. *Problema strâmtorilor*, IV, nr. 15, apr.-iun., 1936, p. 134–135.
49. *Rasismul și problema minoritară*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 81–82.
50. *Războiul viitor*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 100–101.
51. *Reforma agrară în orbita politicii maghiare*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 83–84.
52. *Reproducem din „Observator”*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 66–67.
53. *Renașterea islamului*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 58–63.
54. *Revista de extremă stângă*, V, nr. 19–20, iu.-dec. 1937, p. 62–63.
55. *Revista „Nation und Staat”*, VI, nr. 21, ian.-mart. 1938, p. 50–51.
56. *Revista „Nation und Staat”*, VI, nr. 24, oct.-dec., 1938, p. 76–77.
57. *Romanizarea numelui*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 64–65.
58. *România în orbita politicii internaționale*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 74–76.

https://biblioteca-digitala.ro

59. *Situația minorității germane din Ungaria*, VI, nr. 24, oct.-dec. p. 81–82.
60. *Societatea maghiară pentru probleme externe*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 119–120.
61. *Spiritul militar în cadrele partidelor politice*, VI, nr. 21, ian.-mart. 1938, P. 54–56.
62. *Statutul grupărilor etnice*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 397–399.
63. *Prof. Dimitrie Gusti: problema sociologiei*, IX, mai-aug. 1941, p. 243–248.
64. *Dacia felix*, IX, mai-aug. 1941, p. I-III.
65. *Suscrescența talentelor*, XIII, ian.-apr. 1944, p. 267–270
66. *Südostdeutsche Forschungen, IV, fasc. 3–4, dec., 1939,* VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 295–296.
67. *Transilvănism*, VI, nr. 21, ian.-mart. 1938, p. 48.
68. *Un apel către Anglia*, IV, nr. 16, oct-dec. 1936, p. 82.
69. *Ungurii*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 97.
70. *Ungurii din România*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 399–401.
71. *„Völkischer Beobachter"*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 67.
72. *„Weltpolitik von Heute"* VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 76–79.
73. *Cum se face propagandă*, II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933-iun. 1934, p. 105.
74. *Probleme minoritare*, III, nr. 13, 1935, p. 200–203.
75. *O nouă orientare în politica minoritară*? I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 98–100.
76. *Problema minoritară în România şi Ungaria*, II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933-iun. 1934, p. 101–102.
77. *Revizionism-antirevizionism*, I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 93–97.
78. *Situația minorității germane din Ungaria*, II, nr. 10–12, iul.dec. 1934, p. 109–110.
79. *Problema minoritară în România şi Ungaria*, II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933-iun.1934, p. 101–102.
80. *Revizionism-Antirevizionsm*, I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 93–97.
81. *Situația minorității germane din Ungaria*, II, nr. 10–12, iun.-dec. 1934, p. 109–110.
82. *Profesor universitar dr. Victor Vâlcovici*, VII, nr. 25, ian-mart. 1939, p. 137.
83. *Documente referitoare la continuitatea românilor în Ardeal şi Banat*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 75–81.
84. *Documente referitoare la continuitatea românilor în Ardeal şi Banat*, VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 199–210.
85. *În revista „Magyar kisebbség"*, VI, nr. 24, oct.-dec. 1938, p. 77–78.
86. *Situația precară a românilor în secolul al XVIII-lea*, XII, sept-dec., 1943, p. 430–432.
87. *Complezența*, X, mai-aug. 1942, p. 532–533.
88. *Ceva despre teatru*, X, mart.-apr. 1942, p. 283–286.
89. *Cîteva aforisme din filosofia lui Schopenhauer*, X, ian.-mart. 1942, p. 168–169: X, mart.-apr. 1942, p. 286–287.
90. *Din obiceiul pământului*, VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 302.
91. *Etnic ori estetic*, XI, ian. 1943, p. 510–519.

https://biblioteca-digitala.ro

92. *11 poeți bănățeni*, X, sept.-dec. 1940, p. 690–697.
93. *Revista Fundațiilor Regale*, X, ian.-febr. 1942, p. 163–164.
94. *Trei poeți*, X, mart.-apr., 1942, p. 277–283.
95. *„Viața Basarabiei", an, IX, nr. 4*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 413.
96. *„Viața Basarabiei", an, IX, nr. 1, ian. 1940*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 92.
97. *„Viața literară a maghiarimei din Ardeal"*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 100.
98. *„Magyar Szemle"*, II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933, iun. 1934, p. 104–105.
99. *Este ciardaşul de origine maghiară ori slovacă*?, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 100.
100. *Folklorul muzical maghiar după Bartók Béla*, XI, mai-iun. 1943, p. 335–336.
101. *În revista „România eroică"*, VI, nr. 24, oct-dec. 1938, p. 74.
102. *C.C.Rădulescu Motru: Etnicul românesc*", Bucureşti, 1942, X, sept.-dec., 1942, p. 677–685.
103. *Reminiscențe arhaice în colindele noastre*, X, ian.-febr. 1942, p. 159–162.
104. *Convențiuni, acorduri, protocoale*, I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 103–107.
105. *Campania monografică de la Pojejena de Jos*, IV, nr. 16, oct.-dec., 1936, p. 111–115.
106. *Institutul Social*, V, nr. 19–20, iul.-dec. 1937, p. 56–57.
107. *La frații timoceni*, IX, mai-aug. 1941, p. 248–250.
108. *La răspântie de zece ani*, X, mai-aug. 1942, p. 289–290.
109. *Promemoria rectorului dr. Teodor Botiş*, VIII, nr. 33–36, iul.-oct. 1940, p. 551–558.
110. *Pro memoria Thomas G. Masaryk*, X, nr. 19–20 iul.-dec. 1937 p. 46–52.
111. *În semnul vremii*, X, mart.-apr. 1942, p. 287–288.
112. *„Külügyi Szemle", an XVI, nr. 2; an XVI, nr. 3*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 91–92.
113. *„Revista Institutului Social Banat-Crişana"*, IV, nr. 15, apr.-iun. 1936, p. 131–133.
114. *Ungurii despre vecinii lor*, II, nr. 10–12, iul.-dec. 1934, p. 94–99.
115. *Banca Ardeleană*, V, nr. 19–20, iul.-dec. 1937, p. 58.
116. *Inconvenientele agriculturei în Ungaria*, VI, nr. 24, oct.-dec. 1938, p. 82–84.
117. *În numele umanitarismului*, VI, nr. 21, ian.-mart. 1938, p. 69–70.
118. *Die Auslese aus Zeitschriften aller Sprachen din Berlin*, I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 101–103.
119. *„Dreptatea" revizionistă*, IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 101–102.
120. *„Glasul Minorităților"*, V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 64.
121. *Emerich Schaaffran: „Die Kunst der Longobarden in Italien"*, XI, iun. 1943, p. 543–547.
122. *„Magyar Szemle*", II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933, iun. 1934, p. 104–105.
123. *În semnul vremii*, X, mart.-apr. 1942, p. 287–288.
124. *„Külügy Szemle", an XVI, nr. 2, şi an XVI, nr. 3*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 91–92.
125. *„Romanian Quaterly", vol. I, dec. 1939*, VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 294.
126. *Nation und Staat, febr.-mart. 1940, Viena*, VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 220.

https://biblioteca-digitala.ro

Recenzii, cronici, rezumate

1. *Academia teologică ortodoxă română din Caransebeş: „Amar”,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 88.
2. *„Sociologie Românească”*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 93–95; XI, ian-apr., 1943, p. 195.
3. *Affaires danubiennes, dec. 1939,* VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 218.
4. *Analele facultății de drept din Bucureşti, an I, nr. 4,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 88.
5. *Anuarul institutului de istorie națională, vol. VII, 1936–1938,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 87.
6. *Anuarul Școalei politehnice din Timişoara pe anii şcolari 1933/34–1936/37, vol. XII-lea,* VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 101–102.
7. *„Arhiva pentru ştiință şi reformă socială”,an X, 1932, nr. 1–4, 989 pag.,* I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 87–88.
8. *„Arhivele Olteniei” iul-dec., 1939,* VIII, nr. 28–2, febr.-mart. 1940 p. 219.
9. *Buletinul Asociației profesorilor secundari din Timişoara,* VI, nr. 22–23, apr.-sept., 1938, p. 102.
10. *„Die Biliotek des Instituts für Weltwirtschaft”,* VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 414.
11. *G. Potopeanu „Despre organizarea cercetării ştiințifice”,* XII, nov.-dec. 1943, p. 399–400.
12. *Geschichte und Methoden der Bevölkerungszählung im Südosten I. Rumänien. D. Krallert,* VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 294–295.
13. *Învățătorul bănățean,* an IV, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 88
14. *La Berlin apare,* V, nr. 17, ian-iun. 1937, p. 65–66.
15. *L'alimentation de la population rurale en Roumanie,* VIII, nr. 28–29, febr.mart. 1940, p. 219.
16. *Lord Thomson of Cardington,* V, nr. 17, ian-iun., 1937, p. 55–57.
17. *Luceafărul,* VI, nr. 22–23, apr.-sept, 1938, p. 102.
18. *Minoritatea maghiară din România,* VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 103–104.
19. *Octavian Neamțu: „Întoarcere la izvoare” Ed. Biruința, Bucureşti, 1942,* X, mai-aug. 1942, p. 520–522.
20. Petre Râmneanțu: *„Măsuri de politică demografică şi politică demografică totalitară”* şi *„Producția agricolă, consumația şi necesitățile alimentare naționale”*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 414–415.
21. *În semnul vremii,* X, mart.-apr. 1942, p. 287–288.
22. *„Külügyi Szemle”, an XVI, nr. 2; an XVI, nr. 3,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 91–92.
23. *„Magyar Szemle”, apr. 1939, oct. 1939, ian. 1940,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 89–91; *„Magyar Szemle”,mart. 1940,* VIII, nr. 28–29, febr.mart. 1940, p. 219.

https://biblioteca-digitala.ro

24. *„Ramuri"*, ian., 1940, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 88–89; *„Ramuri"*, febr. 1940, VIII, nr. 28–29, febr.-mart., 1940, p. 218–219.
25. *„Revista de drept public", an XIV, nr. 3–4*, VIII, nr. 27, ian.–1940, p. 88.
26. *„Magyar Szemle", apr. 1939, oct. 1939, ian. 1940,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 89–91; *„Magyar Szemle",mart. 1940,* VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 219.
27. *„Revue de Transylvanie"*, vol. V, nr. 4, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 412.
28. *„România eroică"* an. III, nr. 11–12, VIII, nr. 31–32, mai-iun., 1940, p. 414.
29. *„Structure et évolution de la population rurale"*, VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 219.
30. *Südostdeutsche Forschungen,* VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 119.
31. *Südostdeutsche Forschungen,* VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 218.
32. *„Școala bănățeană", an XXV, mart.-apr., nr. 7–8,* VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 412–413.
33. *Timocul, an. VII, nr. 1–2,* VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 413–414.
34. *Turnul Babilonului,* VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 415–416.
35. *„Ungarische Jahrbücher, iul. 1939, Berlin,* VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 218.
36. *Valeria Căliman: „Mama generatoare de viață românească" (ASTRA-Sibiu, 1942),* X, sept.-dec. 1942, p. 687–688.
37. *Victor Stanciu: „Minunate sunt lucrurile tale", 1939, Cluj,* IX, sept.-dec. 1941, p. 379–383.
38. *„War Memories"*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 103–105.
30. *„Magyariens Schuld, Ungarens Süne"*, II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933-iun. 1934, p. 96–10.
31. *Prof. Univ. Dimitrie Gusti: „Legea unităților sociale"*, XI, ian-apr. 1943, p. 506–508.
39. *„Sociologia militans"*, III, nr. 13, 1935, p. 170–173.
40. *„Ținutul Hălmagiului"*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 102.
41. *„Aurul fluid"*, III, nr. 13, 1935, p. 176–183.
42. *Examinarea şi încercarea fibrelor textile şi a produselor fabricate de ele,* VII, nr. 25, ian-mart. 1939, p. 137–138.
43. *I. Semionov: „Averile pământului" (Scrisul Românesc, Craiova),* XIV, ian.-iul. 1946, p. 75–78.
44. *Influența factorului economic asupra politicii externe,* V, nr. 17, ian-iun. 1937, p. 47–53.
45. *„Integritatea economică a Ungariei. Drumul renaşterii naționale"*, III, nr. 13, 1935, p. 211–212.
46. *„Situația băncilor maghiare din Ardeal"*, III, nr. 13, 1935, p. 250.
47. *Simeon Bura: „Dreptatea socială şi impunerile fiscului"*, VI, nr. 22–23, apr.-sept, 1938, p. 99–100.
48. *„Affaires danubiennes"*, VI, nr. 24, oct.-dec. 1938, p. 84–85.

https://biblioteca-digitala.ro

49. *„Archivum Europa Centro-Orientalis", tom IV, fasc. 4,* VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 93–94.
50. *„Bilanț german în sud-estul Europei",* VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 116–118.
51. *Aurel Cosma jr., Constituția regatului iugoslav,* II, nr. 10–12, iul.-dec. 1934, p. 107–109.
52. *Dr. Mihael Kausch: „Schicksalswende im Leben des Banater deutschen Volkes", 1939,* VIII, nr. 33–36, iul.-oct. 1940, p. 518–528.
53. *Ludovic Varjassy, „Károlyi, Kun, Horty",* I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 91–93.
54. *Milutin Tschekitsch: „Iugoslavia la răspântie" (1930),* VIII, nr. 33–36, iul.-oct. 1940, p. 553–558.
55. *Molin Corneliu: „Viena, Dunărea, România" (Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1942),* XI, ian.-apr. 1943, p. 190–195.
56. *Naționalismul în concepția lui C. Rădulescu-Motru,* IV, nr. 16, oct.-dec. 1936, p. 98–99.
57. *O antologie şvăbească,* VIII, nr. 33–36, iul.-oct. 1940, p. 528–535.
58. *Harold Nicolson, „Peacemaking 1919",* IV, nr. 15, apr.-iun. 1936, p. 135–141.
59. *„Principiul naționalităților",* II, nr. 10–12, iul.-dec. 1934, p. 112–113.
60. *„Problema minorităților" în Uniunea Sovietică,* III, nr. 13, 1935, p. 207–208.
61. *R. Kühlmann, „Puterile mari ale lumei",* V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 57.
62. *„România stat corporativ" de Mihail Manoilescu,* I, nr. 2–5, mart.-oct. 1933, p. 90–91.
63. *V. Rădulescu, „Spre o Românie nouă",* V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 63.
64. *Statul model,* V, nr. 19–20, iul.-dec. 1937, p. 74–76.
65. *Tamás Lajos: „Rómaiak, Románok és Oláhok Dacia Trajaná-ban",* VIII, nr. 37–38, nov.-dec. 1940, p. 672–677.
66. *„Völkerischer Beobachter...",* V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 67.
67. *„Conjurația împotriva lumei" de Essad Bey,* III, nr. 13, 1935, p. 210–211.
68. *Peter Berger, „Fascismul şi național-socialismul",* IV, nr. 14, ian.-mart. 1936, p. 79–80.
69. *Al. Borza: „Banatul în timpul romanilor" (Editura Fundației Oliviero Varzi, 1943, Timişoara),* XI, iun. 1943, p. 534–535.
70. *Samuel Hoare, „Al patrulea sigil",* V, nr. 17, ian.-iun. 1937, p. 53–55.
71. *Andre Maurois: „Istoria Angliei",* XIII, sept.-dec. 1944, p. 421–428.
72. *C. Daicoviciu: „Siebenbürgen im Altertum",* Bucureşti, 1943, XII, nov.-dec. 1943, p. 393–399.
73. *Dacia după părăsire, în lumina recentelor descoperiri arheologice,* X, sept.-dec. 1942, p. 688–690.
74. *Die Stifte der Tschanader Diözese im Mittelalter,* X, sept.-dec. 1942, p. 704–707.
75. *Din trecutul luptelor naționale în fosta Ungarie,* XIII, mai-aug. 1944, p. 710–715.

https://biblioteca-digitala.ro

76. *Dr. Aurel Cosma: Rumänien an der Seite Deutschlands im neuen Europa*", 1941, IX, sept.-dec. 1941, p. 393–397.
77. *Emil Pop: „Naturaliştii italieni din veacul al XVIII-lea, cercetători ai ţinuturilor româneşti" (Editura Fundaţiei Ol. Varzi, 1942, Timişoara)*, XI, iun. 1943, p. 535–537.
78. *Florea Florescu: „Psihologia moţilor"*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 114.
79. *Fragmente din trecutul Daciei*, XVIII, sept.-dec. 1944, p. 428–431.
80. *G. Cotoşman: „Bănăţenii şi episcopia Timişoarei"*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 98–99.
81. *H. Volff, „Istoria mincinoasă"*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 105–112.
82. *Asztalos Miklós, Istoria naţionalităţilor din Ungaria*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 389–397.
83. *„Kimbern und Runen" de F. Altheim u. E. Trautmann-Nehring (Berlin 1942)*, X, sept.-dec. 1942, p. 686–687.
84. *Victor Bibel, „Metternich, demonul Austriei"*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 112–113.
85. *Mircea Bandu: „Vicenţiu Bugariu (1908–1932)"*, Arad, 1945, XIV, ian.-iul. 1946, p. 75.
86. *O carte interesantă*, XI, mai-iun. 1943, p. 366–370.
87. *Traian Simu, Originea Craioveştilor. Studiu istoric şi etnografic*, VIII, nr. 28–29, febr.-mart. 1940, p. 219.
88. *Prof. Dr. Ioan Lupaş: „Kaiser Joseph II und der Bauernaufstand in Siebenbürgen"*, VIII, nr. 33–36, iul.-oct. 1940, p. 535–536.
89. *Prof. Dr., Gh. Cotoşman: „Episcopia Caransebeşului până în pragul sec. al XIX-lea"*, 1941, VIII, sept.-dec. 1941, p. 383–393.
90. *Prof. P. Panaitescu: Răbojul din Transilvania" (Extras din „Revista istorică română", vol. VIII, 1938)*, XI, iun. 1943, p. 537–539.
91. *Silviu Dragomir:„La Transylvanie avant et aprés l'arbitrage de Vienne" (Editura Centrul de studii şi cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1943)*, an XIII, ian.-apr. 1944, p. 274–275 şi mai-aug. 1944, p. 702–703.
92. *Silviu Dragomir:Un sfert de veac de la unirea Transilvaniei", (Editura Astrei Sibiu, 1943)*, XIII, ian.-apr. 1944, p. 255–257.
93. *S. Sterner Rainer: „Illyrische Ortsnamen und illyrische Siedlung (Leipzig, 1940)*; *T. Filipescu:„Coloniile române din Bosnia" (Bucureşti, 1906)*, X, mai-aug. 1942, p. 522–528.
94. *Südostdeutsche Forschungen, IV, Jahrgang, nr. 1*, VIII, nr. 27, ian. 1940, p. 94–96.
95. *Transilvania în luptă contra habsburgilor*, XIII, mai-aug. 1944, p. 715–723.
96. *Ungarische Jahrbücher, vol. XIX, iul. 1939*, VIII, nr. 30, apr.1940, p. 297.
97. *„Din trecutul Banatului"*, II, nr. 6–9, nov.-dec. 1933-iun. 1934, p. 102–103.
98. *A. Bohmers: Die Aurignacgruppe" (Berlin, 1942)*, XI, ian.-apr. 1943, p. 205–206.
99. *C. Rădulescu-Motru: „Ofensiva contra filosofiei ştiinţifice" (Revista Fundaţiilor regale, iulie, a.c.)*, XI, iun. 1943, p. 539.

https://biblioteca-digitala.ro

100. *Dorel Drăgulescu: „Ursită", roman*, 1941, IX, sept.-dec. 1941, p. 397–400.
101. *Dumitru Olariu: „Crepuscul intim" (Editura Colecția „Litoral", Constanța, 1943)*, XIII, ian.-apr. 1944, p. 270–272.
102. *Nichifor Crainic: „Mărturisiri" (Revista Fundațiilor Regale, ian. 1942)*, X, ian.-febr. 1942, p. 164–166.
103. *Petru Comarnescu: „Om, natură și Dumnezeu în plastica românească" (Revista Fundațiilor Regale, ian. 1943)*, XI, ian.-apr. 1943, p. 206.
104. *„Sclavii pământului"*, VII, nr. 25, ian.-mart. 1939, p. 138.
105. *Revista Fundațiilor regale*, X, ian.-febr. 1942, p. 163–164.
106. *„Viața Basarabiei", an IX, nr. 4*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 413.
107. *„Material etnografic și folclor ciobănesc din munții Rodnei"de Tiberiu Morariu. (Extras din rev. „Vatra", an V, nr. 6–12)*, VIII, nr. 30, apr. 1940, p. 294–295.
108. *Omul, ființă necunoscută*, V, nr. 19–20, iul.-dec. 1937, p. 67–74.
109. *S. Mehedinți: „Coordonate etnografice și cultura", Editura Academiei Române, 1930*, XI, ian.-apr. 1943, p. 198–204.
110. *Să luăm aminte*, X, mai-aug. 1942, p. 531–532.
111. *Comarnescu Petru: „Virtuțile sufletului basarabean" (1941, București)*, X, ian.-febr., 1942, p. 173–174.
112. *Crîmpeie din evoluția pedagogiei bănățene*, VI, nr. 22–23, apr.-sept. 1938, p. 95–96.
113. *Victor Orendi-Hommenau: „Gestern und heute", 1929*, VIII, nr. 31–32, mai-iun. 1940, p. 402–405.
114. *Valeria Căliman: „Mama-generatoare de viață românească" (ASTRA-Sibiu, 1942)*, X, sept.-dec 1942, p. 687–688.
115. *Victor Stanciu: „Minunate sunt lucrurile tale"*, 1939, Cluj, IX, sept.dec. 1941, p. 379–383.

https://biblioteca-digitala.ro

Raportul d-lui dr. C.Grofşorean vicepreşedinte A.C.B. înaintat la Adunarea Generală din luna iulie 1930.

D-le Preşedinte!

D-lor

Mărturisesc sincer că acuma trei ani, când mi s-au adresat câţiva intelectuali din Timişoara, cerându-mi sprijinul pentru a salva situaţia precară a ACB-ului, nici nu aveam la cunoştinţă despre existenţa acestei instituţiuni culturale, întâmpinând pretutindeni, la toţi cunoscuţii mei, aceeaşi desorientare complectă. Văzând însă, însufleţirea unor tineri inimoşi, care se izbeau tot mereu, de această indolenţă dureroasă a publicului-şi convingându-mă de viabilitatea mişcării, am pus în serviciul cauzei modestele mele puteri, pentru refacerea şi reorganizarea instituţiunei. şi după ce câştigasem asentimentul preţios al d-lui Ministru Bocu, şi în coînţelegere cu tendinţa Dom(niei)-Sale de a concentra conducerea Asociaţiei de la Bucureşti ci la Timişoara, o dorinţă veche a Bănăţenilor – am compus împreună fostul comitet, un program de acţiune, în sensul căruia:

1. S-a hotărât reorganizarea Asociaţiei în baza unor statute noui

2. Incorporarea celor trei judeţe sub conducerea şi iniţiativa unui comitet central. Organ chemat de a îndruma viaţa culturală acestui ţinut înspre meleaguri bine definite şi determinate.

3. Menţinerea secţiilor comunale, subordonate controlului secţiilor judeţene.

4. Instaurarea secţiilor urbane-iniţiativă nouă omisă în trecut în organizaţia ABC-ului-o încercare –după părerea noastră-salutară, care va asigura comunei urbane libertate de acţiune pe teren cultural, sub conducerea comitetului central, plasat la Timişoara. Adecă aceste comitete urbane ar fi scoase de sub influenţa secţiei judeţene şi subordonate direct centralei pentru a evita influenţe personale şi politice, inevitabile la sediul judeţului. Şi cum aceste comune urbane îşi au problemele lor specifice culturale, credem că ar fi prielnic ca să li se asigure această libertate şi independenţă.

5. La fel este toată gestiunea din punct de vedere patrimonial al secţiilor comunale, urbane şi judeţene concentrate sub conducerea comitetului central – pentru a evita risipa, or investirile şi iniţiativele superflue, dăunătoare programului general, stabilit în comun acord de mai năinte.

În felul acesta toate subvenţiile şi fondurile ar fi administrate sub

https://biblioteca-digitala.ro

controlul comitetului central, evitându-se risipa inutilă provocată de multe ori de către vreun politician ambițios, condus de interese pur locale.

6. Acelaşi control şi aceeaşi centralizare se impune şi față de Casele Naționale şi Casele Culturale. O chestiune arzătoare pentru problema culturală din Banat, unde dispunem de peste una sută Case Naționale. Lipsite de îndrumător cultural, fără nici un control gestionar.

Încontestabil că, chestiunea trebuie bine studiată, aflându-se cât mai grabnic vre-o dezlegare justă, la din contră va fi periclitată inițiativa concepută cu atât idealism şi elan de către regretatul Emanoil Ungureanu, luptătorul dârz implacabil şi neînduplecabil al acțiunei. Un bărbat care nu prin vorbe goale, ci prin forța înfăptuirei reale, şi-a imprimat individualitatea sa ireductibilă în istoria culturală a Banatului.

7. Concomitent cu această mişcare se impune Asociației datoria de a îndruma şi viața religioasă într-o văgăună mai salutară, desfăşurându-se în fața noastră lupta de regenerare a bisericii române de ambele rituri. În vederea acestui fapt comitetul vechi a complectat comisiunile de până acuma cu comisia bisericească. Având să depunem o largă propagandă pentru înființarea episcopiei aci la Timişoara, alături de instituțiunea puternică a bisericei rom.catolice.

8. Pentru a obține un rezultat favorabil atât pe teren cultural, cât şi artistic, literar şi bisericesc-prin propagandă şi conferințe – comitetul a salvat ideea înființării unei stațiuni de radio-difuziune/cu unde scurte/, realizând pe această cale un contact viu şi nemijlocit cu Casele Naționale.

9. Şi această propagandă să fie cât mai eficace, comitetele din trecut au hotărât editarea unei reviste culturale. În care scop a fost cumpărat „Banatul" de la Aron Cotruş. Deşi timp de doi ani, revista era osândită la tăcere, în lipsă de fonduri.

Nu vreau să fac recriminări, însă trebuie să remarc sistemul nostru, specific românesc. Care toate le face de-a-îndoaselea. Astfel şi cu mişcările culturale: începem a construi de la acoperiş în jos. Acordând d.e. Primăria pentru înființarea unui „Rosarium", 100 mii de lei, când pentru cele mai elementare trebuințe culturale ne lipseşte ce mai mică şi mai modestă sumă. Votându-se d.e. pe seama Asociației, în doi ani de zile–15000 lei subvenție totală şi reducându-se bugetul bibliotecii orăşeneşti de la 100 mii de lei la 50 mii. Iată exemplu clasic unei lipse de control şi îndrumare culturală, care ar trebui concentrată în mâna unei singure instituțiuni, pentru a cumpăni, balansa şi împărți aceste fonduri în conformitate cu trebuințele cele mai urgente şi arzătoare.

https://biblioteca-digitala.ro

Deoarece o asemenea îndrumare se impune imperios, privind deşertul îngrozitor, care ca o pecingină copleşeşte toată viaţa culturală din Banat. Priviţi deceniul înfăptuirei unităţii naţionale. Toate provinciile – fără deosebire au dat maximul de efort numai Banatul a rămas amuţit atât pe teren artistic, cât şi literar şi ştiinţific. Să fim sinceri, d-lor mei-aproape nu am produs nimica.

Şi alături de această ignoranţă culturală, ne abatem într-un marasm moral, împilat într-un curent de o decadenţă generală. Urmarea firească dealtcum-în temeiul principiului cauzalităţii şi al efectului-acestei indolenţe culturale.

Să mă provoc la exemple? Iată spre pildă, deruta morală, care se manifestă pe piaţa financiară a Timişoarei; aţi auzit desigur despre dezastrul economic şi moral al Comunităţii de Avere de la Caransebeş-situaţia fantastică societăţii UDR de la Reciţa-şi nu vi s-a părut curioasă atitudinea presei –fără deosebire de nuanţe politice şi naţionalităţi.

Nu a fost bătător la ochi lipsa totală unei opiniuni publice, curajos exprimată întru apărarea principiului superior etic? Nu aţi observat, cum cei mai mulţi contimporani evitau timid orice manifestare bărbătească a convingerii proprii? Mai mult aveam impresia că, mulţi nici nu-şi dădeau seama de această lipsă de conştiinţă morală. Ci fiecare aştepta, cu înfrigurare, opinia celuilalt. Vă mărturisesc sincer şi fără reticenţe: mai săptămânile trecute am făcut studii şi experienţe delicioase pe teren psiho-analitic...Ce denotă aceste simptome: anarhizarea concepţiilor noastre etice-şi inferioritatea noastră culturală, că numai omul cult are curajul convingerilor sale şi numai incultura produce laşitatea sclavului.

Dar am remarcat şi o altă ciudăţenie. Şi anume că, la aceste dezastre economice participă-în egală măsură-şi minorităţile noastre, fără ca acest fapt să fie subliniat-lăsând toată răspunderea morală în sarcina cărturarilor români. Nu vizez exclusiv societatea Reciţei, unde afirmative tembelismul elementului românesc ar fi grăbit rezultatul unui plan bine dibuit, de a distruge cea mai puternică industrie metalurgică a ţării-atât de necesară din punct de vedere militar-însă şi celelalte dezastre economice-unde alături de români şi minoritarii şi-au luat partea leului în privinţa demoralizării. Şi totuşi, numai românii sunt scoşi în relief – parcă numai ei ar fi responsabili pentru această demoralizare a claselor conducătoare. Deşi atitudinea presei minoritare a fost tot atât de eschivă, ca cea a presei româneşti. Admiţând opinia publică minoritară în fruntea unei instituţiuni judecătoreşti, şi în prezidiul unei colectivităţi bisericeşti, nu om, urmărit de instanţele justiţiare fără ca să reacţioneze.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe de altă parte se semnalează în presa mondială corupția diferitelor ministere de la Budapesta, scandalul primarului de la Berlin, unele panamale în jurul persoanei lui Lloyd George, escrocherile unui fost ministru de finanțe din Paris...denotând decadența generală a epocei postbelice. Totuși un membru marcant al minorității maghiare: dl. Dr. Elemer Jakabffy, vicepreşedintele partidului maghiar regnicolar, a stigmatizat România, la adunarea generală a partidului maghiar din Banat, ținută în luna iunie aci la Timişoara, ca țara cea mai coruptă. La care apreciere avea tot dreptul, dacă remarcăm adevărul că, această corupție se face cu consimțământul şi cu ajutorul eficace ale minorităților. Cum dealtcum-şi panamalele reformei agrare au fost săvârşite de către români, însă aproape exclusiv, în interesul proprietarilor minoritari, şi cu concursul lor benevol.

Sigur că pentru noi nu înseamnă aici o reconciliere, dacă constatăm această admirabilă armonie între români şi minoritari-când este vorba de potlogării comune şi îmi aduc aminte de o caustică poezie a lui Heinrik Heine, unde zice: nu ne năräveam niciodată, când ne întâlneam însă, în cloacă, ne înțelegeam la perfecție. Cu această lucrativă armonie există şi nu se mai poate muşamaliza, avem tot dreptul, ca să respingem acuzația gratuită a dlui Jakabffy.

Sub asemenea împrejurări se impune întrebarea: ce este de făcut? Cred că numai o singură dezlegare avem: să ne punem cu toții în serviciul culturei, căci lacunele morale, eclipsele sufleteşti ale epocii nu se pot elimina, numai prin propagare intensivă şi largă a culturei. Cultura este soarele dătător de viață, la a cărui raze sclipitoare dispar miesmele putregaiului social... în consecință rog cu insistență pe dl. Preşedinte să binevoiască a adresa un apel călduros către domnii Politehnicei din Timişoara, o gardă puternică chemată să fie protagonista mişcării noastre. Cum pretutindeni în jurul Universităților s-a desfăşurat cea mai frumoasă activitate culturală. Exemple avem la Cluj şi Iaşi.

Dar acest apel trebuie îndreptat şi către domnii profesori ai diferitelor licee, şcoale superioare etc. Pentru a putea concentra toate energiile vii ale națiunii noastre sub drapelul culturei umane. Deoarece nu pot presupune că această pleiadă de profesori să fie mai nepăsătoare față de problemele noastre, de câțiva oameni de la liceul Coriolan Brediceanu din Lugoj, cari a fost în stare să editeze-ani de zile-revista Semenicul, desfăşurând o activitate frumoasă cu mijloace reduse.

Chiar şi intelectualii minorităților convietuitoare trebuie primiți cu brațe deschise deoarece noi, majoritatea, elementul susținător de stat-nu

https://biblioteca-digitala.ro

putem concepe un separatism cultural, la care am împinge chiar noi înşine aceste mase ale concetăţenilor noştri. Nu le putem impune ca să facă o muncă comună, alături de noi, având ele libertatea de acţiune de a activa singure, retranşaţi în cadrele înguste ale şovinismului naţional, însă nici nu-i putem exclude dacă vor să colaboreze cu noi.

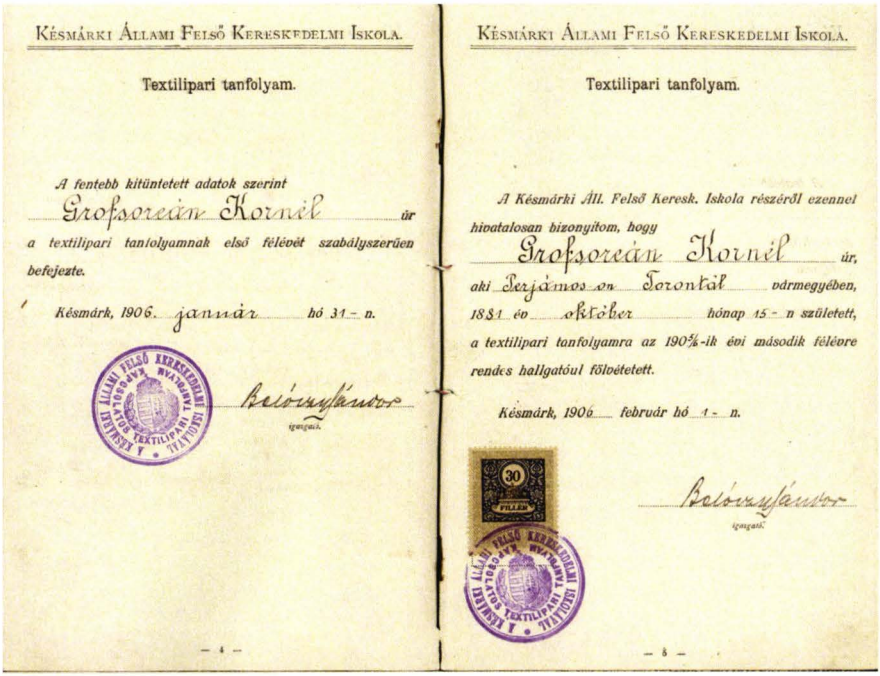
În felul acesta, d-lor mei, am asigura evoluarea lentă a mişcării noastre. Iară până atunci, da-ţi-mi voie ca să vă mărturisesc sincer, şi nu cred că ar fi un caz izolat-când declar aci public:

Numai sunt mândru că „*mis*" bănăţean

C. Grofşorean

SJCSAN, dosar 24/1930

https://biblioteca-digitala.ro

KÉSMÁRKI ÁLLAMI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA.

Textilipari tanfolyam.

A fentebb kitüntetett adatok szerint

Grofsoreán Kornél úr

a textilipari tanfolyamnak első félévét szabályszerűen befejezte.

Késmárk, 1906. január *hó* 31- *n.*

Belónyi Sándor
igazgató.

— 4 —

KÉSMÁRKI ÁLLAMI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA.

Textilipari tanfolyam.

A Késmárki Áll. Felső Keresk. Iskola részéről ezennel hivatalosan bizonyítom, hogy

Grofsoreán Kornél úr,

aki Szepes vm Szontál vármegyében, 1881 év október *hónap 15- n született, a textilipari tanfolyamra az 1905/6-ik évi második félévre rendes hallgatóul felvétetett.*

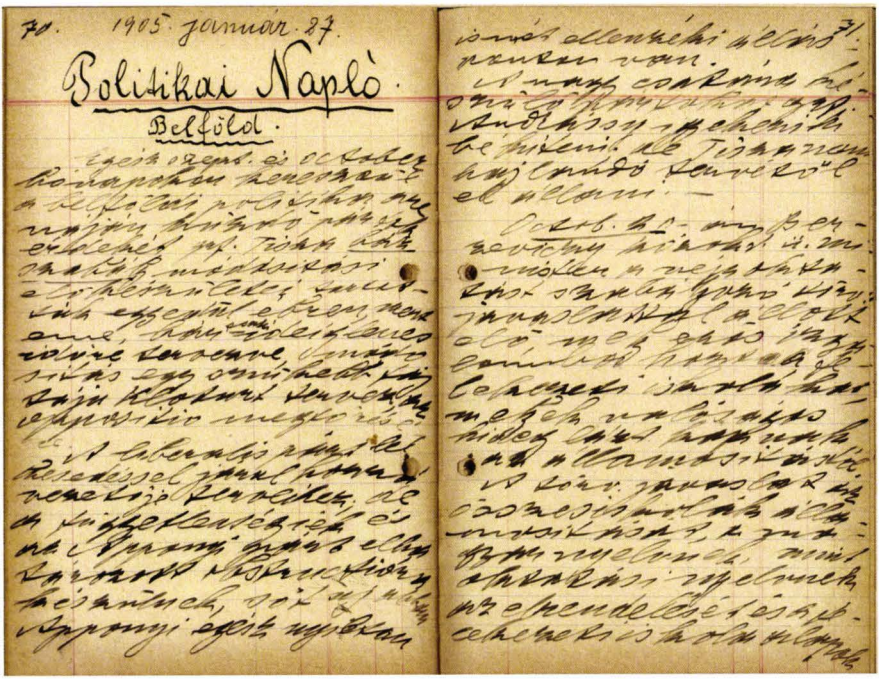
Késmárk, 1906 február *hó 1- n.*

30 FILLÉR

Belónyi Sándor
igazgató.

— 5 —

1. Certificat de absolvire al Școlii Superioare textile din Késmark (AMBM)

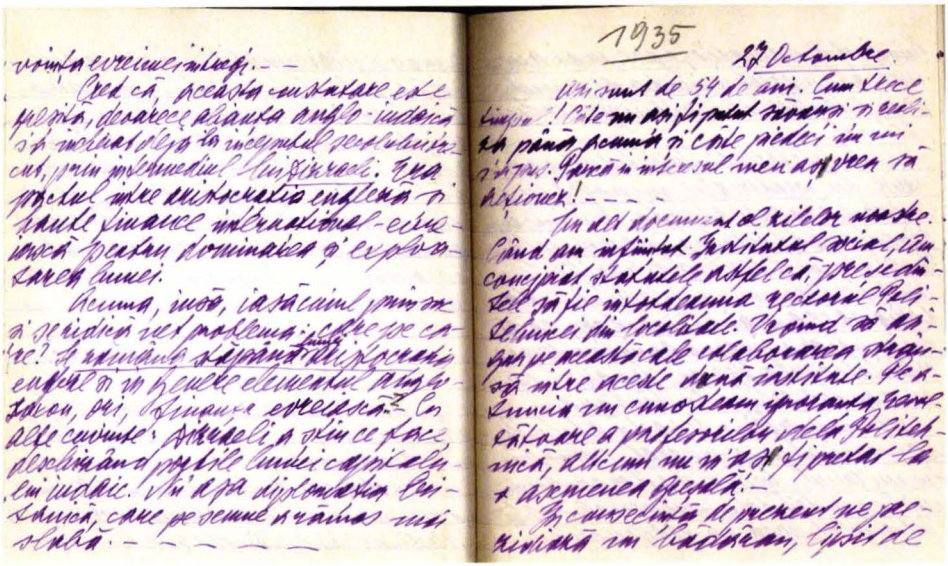
70. 1905. január 27.

Politikai Napló.

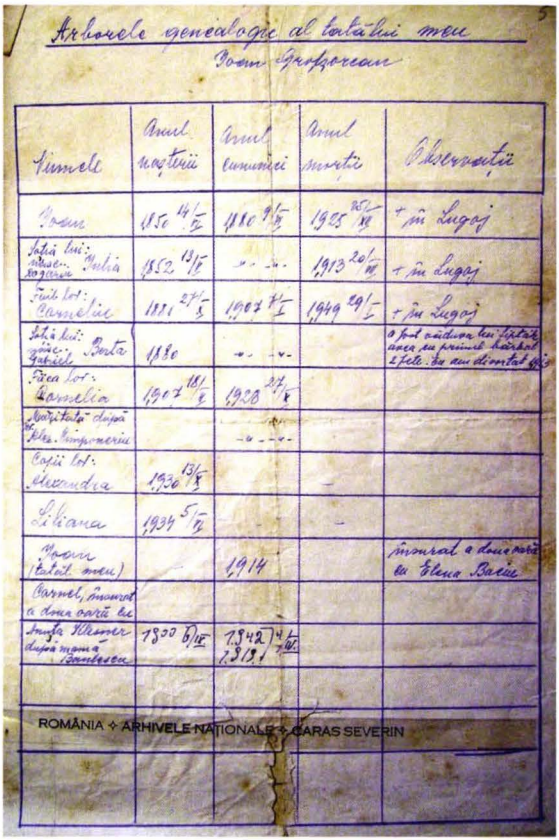
Belföld.

2. Pagini de jurnal în anii tinereții (AMBM)

https://biblioteca-digitala.ro

3. Pagini de jurnal în anii maturității (AMBM)

4. Filă din Arborele genealogic (SJCSAN)

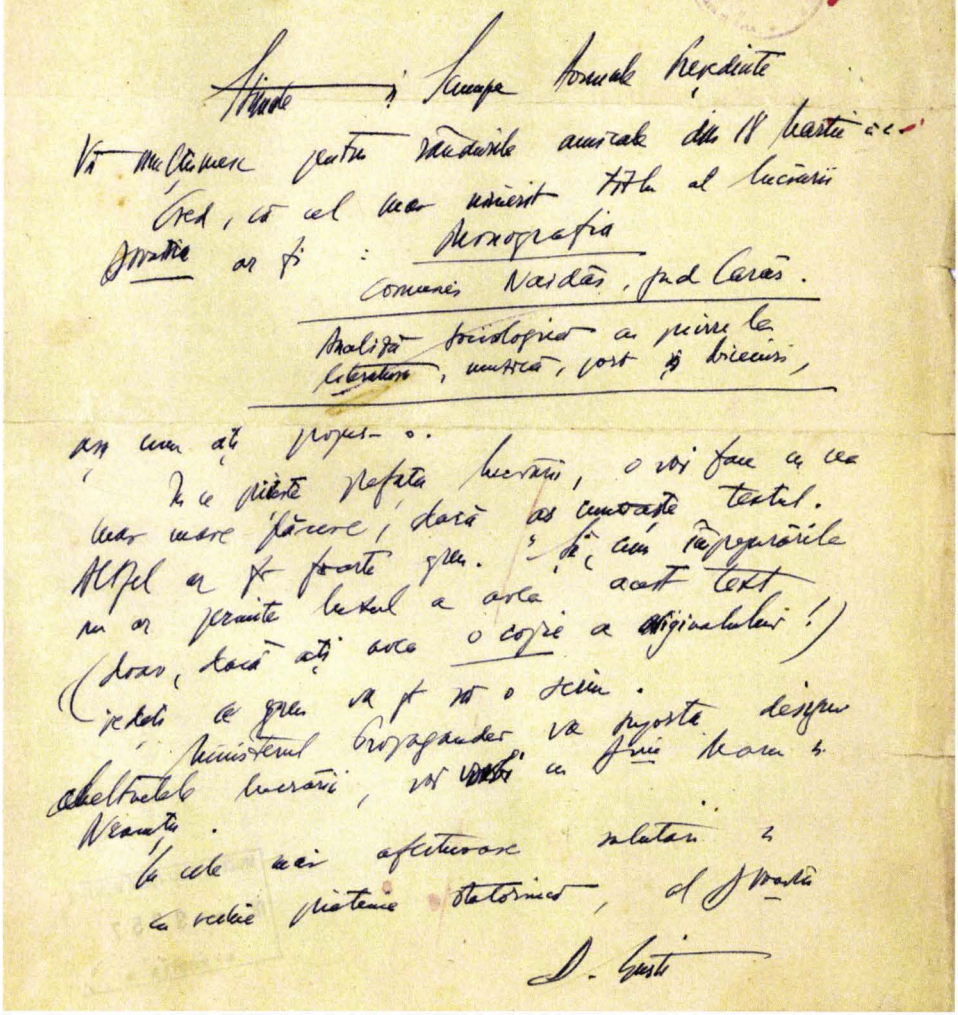
https://biblioteca-digitala.ro

nr. 8140/84

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE SOCIALE AL ROMÂNIEI
BUCUREȘTI, III

PIAȚA ROMANĂ, 6 TELEFON 2-07.39

1560/1

5. Scrisoare de la Dimitrie Gusti (AMBM)

https://biblioteca-digitala.ro

LUGOSI ELLENŐR

(Lugoser Kontrollor.)

Előfizetési díj egy a magyar, mint a német kiadásért egy évre K 12.—, fél évre K 6.—, negyed évre K 3.—. A magyar vagy a német kiadás külön egy évre K 6.—, fél évre K 3.—, negyed évre K 1.50.

(Megjelenik hétfőn német, csütörtök magyar kiadásban). — (Erscheint Montag in deutscher, Donnerstag in ungarischer Ausgabe).

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Anwender Henrik.**

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

„Gutenberg"-nyomda, Román-Lugos, Poporul-palota.

Das Abonnement beträgt für die ungarische und deutsche Ausgabe Kr. 12.— pro Jahr, Kr. 6.— pro Halbjahr, Kr. 3.— pro Quartal. — Für die und deutsche Ausgabe separat Kr. 6.— pro Jahr, Kr. 3.— pro Halbjahr, Kr. 1.50 pro Quartal

„Mind hősök ők, mind férfiak . . ."

Mottó: Hoch klingt das Lied vom braven Mann.

Ha költő lennék dallamos ditirambusokban zengeném dicséretét a férfias bátorságnak, a hősiességnek. — De csak szerény prózairó vagyok, kinek sok-sok édesen vidám, keserüen bánatos gondolat fut végig az agyán, bizsereg tolla végén, — és még sem tud azoknak oly ihletett formát adni, mint a költő.

Pedig szivem telve van csodálattal, szent áhitattal, hálás örömmel, mert a hősiességnek oly tömeges megnyilvánulásában, mint amilyenben most, a lugosi árviz alkalmával láttuk, az emberi kulturával együtt fejlődő önfeláldozás és emberszeretet hatalmas érzését velem felismerni.

Egy pillanat, egy villámlás az egész, és mégis fenséges-meltóságban domborodik ki ennek a mi pogány, materialisztikus, reális és őszinte korunknak legistenibb vezérelve, éltető ősztöne: az emberszeretet.

És hogy épen katonák állottak ennek az érzésnek szolgálatában, még becsesebbé, még drágábbá teszi előttünk ezt a legszociálisabb érzést.

Nem vagyok híve a militarizmusnak, mint intézménynek, — és ezen mit sem változtat a lugosi árviz alkalmával ianusitott katonai hősiesség.

Nem látok a mentőkben katonákat, csak bátor, lelkesszivü, hősies embereket.

A katona nem áll az emberszeretet szolgálatába, a katonának nem feladata emberéletet kimélni, vagy menteni. Az ő első és utolsó parancsa, bibliája, szózata: ölj! Mily rettenetes mesterség, — és mennyire távol áll a hősiességtől.

A háboru nem szül hősöket, csak vakmerő spadasszinokat, akik a pillanat hatása alatt, dobpergés, ágyudübörgés közepette, minden cél és meggondolás nélkül kockára vetik életüket.

A vakmerő ember pedig nem okvetlenül bátor ember, és nem mindég hős.

Bátor és hős az, aki ismeri a veszélyt, aki hidegen mérlegeli tettének célját, aki tudja: mit akar, — és aki mindazt megteszi akkor is, ha ezért életével fizet. — Hős, csak öntudatos, józan ember lehet. Ezért oly nagy valami a hősiesség.

De nem tudom szétválasztani a hősiességet a céljától. Aki egy semmiségért, aki pusztán hiuságból, vagy ambicióból kockára teszi életét, nem hős, hanem bolond. Tehát a célnak is magasztosnak kell lenni.

Ilyen magasztos cél: embertársaink életének megmentése. És ezt a célt tüzte ki magának a legutóbbi árviz alkalmával — a lugosi katonaság. — Becsülettel, tisztességgel felelt meg ebbeli elhatározásának és feladatának. De voltak sokan, akik a hétköznapi kötelességteljesitést felülmulva, hősies munkát végeztek, akik hősöknek bizonyultak.

Ezeket illeti meg a legáradozóbb dicséret.

Egy Weber kapitány, Kittics an főhadnagy, Höhr és Klemann hadnagyok, valamint Heger tengerész és Varga levélhordó mindmegannyi hőse az árviznek, rendületlen, őszinte igaz papja az emberszeretet elvének, példája az önfeláldozó férfiasságnak.

Ide iktatom e neveket és dicshimnuszokat zengve fonok babérkoszorut fejük fölé, mert, amit tettek, nem pózból fakadt, nem nagyképüsködésből, vagy a pillanat mámoritó hatása alatt fellobbanó vakmerőségből, hanem emberbaráti szeretetből, ideálisan szociális érzésből.

Jó lesz ezeket a neveket az utókor részére is feljegyezni, mert hiszen olyan nagyon gyéren teremnek nálunkfelé a hősök.

És vézül meg kell emlékeznem arról a két hősi halálthalt román tüzérközkatonáról, akik a hullámokban lelték sirjukat. Ezekkel is annak a sok névtelen hősnek és mártirnak a száma szaporodott, a kik vérüket ontották, életüket feláldozták az emberi kultura örök fejlődéséért.

Dr. Grofsorean K. B.

Laziu Mátyás temetése.

Vasárnap délután volt Laziu Mátyás temetése a lugosi gör.-kel. temetőben.

Ki volt Laziu Mátyás? Egyike ama sok névtelen hősnek, ki hősi halált halt az emberszeretet hatalmas, soha ki nem alvó érzéséért. És az ő nagy névtelenségén mit sem változtat az, hogy ime a nevét is tudjuk: Laziu Mátyás — egyszerü román parasztember hős fia. Nem változtat pedig az ő névtelen hősiségén azért, mert ugyan ki fog ma-holnap nevére még emlékezni? Tette, hősi tette azonban szivünkben él, és a román doina idővel hősi legendaglóriát von alakja köré.

Laziu Mátyás élete egyszerü, rövid: egy kis román faluesében születet — parasztnak. Ki tehet róla, hogy mégis hősi szív rejlett a durva daróc alatt? Jönnie kellett paraszti életében a nagy fordulat: a katonaság, az árviz, hogy kiváltsa a porból az emberszeretet villogó gyémántját.

Nem paranesszóra hallat meg, nem ugy küldték a halálba, mint az áldozati bárányt, hanem önként, jószántából, bátor, férfias magabiztában ajánlotta fel szolgálatait az egyszerü, zpnás katona. És meghalt, ahogy hősök szoktak: egyszerüen, csendesen, majdnem titokban.

Laziu Mátyás egyszerre nagy emberré lett akkor, mikor már ajka örökre elnémult. — És az egyszerü paraszt fia sirját egy főispán, egy alispán, egy polgármester és valamennyi tiszt állotta körül, meghatottan hallgatva az egyházi énekeiről hiressé vált lugosi gör.-kel. daláröa keletien bus sirató dalait, melyekben modern szellemet párositott össze ősi keleties, bizanci motivumokkal Muzicescu zenei talentuma.

Azután elparentálták szépen: egy pap és egy művész; — majd dübörögve hullt sirjára a rög. Egy férfit temettünk, egy hős nyugszik a hant alatt. Mily áldott lehet pora, mily könnyü fölötte a hant? **G.**

Tüntető népgyülés.

Vasárnap, f. hó 26-án délelőtt 10 órakor a lugosi szociáldemokrata párt a Justh-párttal karöltve, nagy tüntető népgyülést rendezett a „Concordia" pavillonjában.

A népgyülés oka az utóbbi napok válságos politikai helyzetében keresendő, és bár az egész tüntetés egyáltalában nem volt előkészitve, meglepő impozánssággal sikerült.

A „Concordia" pavillonja zsufolásig megtelt, ugy hogy a végén emberember hátán tolongott, és mindenki lázas izgalommal hallgatta a szónokokat.

6. Articol publicat în anul 1912, dedicat salvatorilor inundațiilor de la Lugoj

https://biblioteca-digitala.ro

UNIREA ROMÂNĂ

Ziar de afirmare națională

Redacția și administrația: STRADA PAUL CHINEZUL 7
TELEFON: Directia: 536. Red. și adm. 20-56

DIRECTOR: POMPILIU SERBESCU

ABONAMENTE: 60 lei lunar și Pentru autorități și întreprinderi cu merciale 2000 lei anual. în Iugoslavia 20 Dinari lunar

Apare zilnic la ora 5 d. m.

Pe cine?

Nimeni nu poate spune că domnia de un an a unui guvern apolitic, ar fi contribuit cu vre-un dram la netezirea asperităților politice din țara noastră. E drept, la început se credea că partidele politice, trimise TOATE la opoziție, vor constata inutilitatea vrăjmășiei ce cultivă, zi de zi, și și vor da mâna, dacă nu pentru alt scop, dar cel puțin pentru a aduce celor doi factori constituționali dovada că o țară democrată nu poate și nu trebue guvernată de oameni stre ini de organizarea politică vii ale țării. Experiența a dovedit că nici măcar pentru acest scop patrioticeile și democratele noastre partide n'au putut să cadă de acord. Și nimeni nu poate ști dacă nu tocmai acesta a fost scopul principal pentru care Suveranul a cerut acum un an dlor Iorga și Argetoianu să fabrice un guvern de tehnicieni.

Ce folos însă?

Guvernul de tehnicieni, deși a înfăptuit câteva lucruri de necesitate adânc amuțită ca de exemplu conversiunea datoriilor agricole, a trebuit la cele din urmă să plece, nu răsturnat de forțele partidelor ci pur și simplu din cauza propriilor greșeli și în primul rând neglijarea achitării salariilor funcționarilor statului.

Suveranul constant priaciplilor Sale a încercat din nou alcătuirea unui guvern de coaliție generală. Diplomația dlui Titulescu s'a dovedit însă pentru a doua oară inoperantă între granițele țării.

Și iată că asistăm din nou la luptele aprige cu cari ne-am obicinuit dela răsboiu încoace.

Cetățenii sunt din nou chemați în fața urnelor pușându-li-se greaua problemă de constiință cetățenească:

PE CINE?

Și problema nu e ușor de deslegat pentru cetățeanul neinteresat și constient.

Noi am avea o soluție excelentă, însă ca toate soluțiile bune, greu de realizat:

Toți alegătorii din țară să se grupeze în părți EGALE câte partide de ordine burgheză avem în țară.

In felul acesta am avea un parlament cu care n'ar putea lucra nici unul din partide fără concursul majorității celorlalte. Și cel puțin astfel țara ar fi scutită, — pe lângă alte avantagii, — de vejnicele dispute:

Cine-i vinovat?

Soluția noastră e însă irealizabilă astfel că problema rămâne deschisă:

Pe cine?

.X.

Dr. Cornel Grofșoreanu

Un an de gospodărie municipală

Sâmbătă s'a făcut instalarea nouei comisii interimare municipale. In frunte cu dl dr. Cornel Lazăr. La această solemnitate dl dr. Coriolan Băran, prefectul județului a rostit câteva cuvinte cu un adânc înțeles. Dsa a remarcat cu o deosebită atenție activitatea desfășurată timp de un an, de dl dr. Cornel Grofșoreanu, în fruntea municipiului nostru. Și cuvintele dlui prefect Băran au cu atât mai multă valoare cu cât ele n'au fost rostite de un amic politic al dlui Grofșoreanu, ci de un adversar, — am putea spune, — totuși de un om cu grijă meticuloasă pentru aprecierea problemelor cetățenești.

Suntem convinși că multumirile dlui dr. Băran au fost sincere.

Activitatea fostului primar al municipiului nostru s'a caracterizat prin perseverență și binele obștesc. Democrat, prin excelență, în concepțiile sale și aristocrat în gesturile manifestărilor zilnice, dl dr. Cornel Grofșoreanu a pus în slujba cetățenilor acestui municipiu multă trudă și tot atâta pricepere pentru realizarea atâtor probleme absolut necesare orașului.

Străbătând drumul activității de un an, a dlui Cornel Grofșoreanu, la conducerea municipiului Timișoara, e deajuns să remarcăm doua lucruri, cari prin realizarea lor, constituesc un piedestal solid al înfăptuirilor utile în municipiul nostru. Este vorba de transformarea castelului Huniazilor, în palat cultural și mutarea liniei ferate Timișoara Baziaș.

Aceste două probleme au făcut obiectul deziderateior cele mai arzătoare, ale timișorenilor, de zeci de ani de zile. Persevența dlui dr. Grofșoreanu, a adus înduplinirea acestor deziderate.

Secondat de o comisie interimară conștientă — în care menționăm pe d-nii Dion Mardan, Mișu Popescu și Petru Olariu — dl dr. Cornel Grofșoreanu a lucrat intens și fecund pentru promovarea intereselor românești în special și în general, a depus atâta râvnă pentru înflorirea și desvoltarea tuturor ramurilor de activitatea din acest oraș.

Suntem convinși că noua comisie interimară nu va știrbi nimic din programul unei activități prodigioase și această convingere revine cu atât mai temeinică cu cât în fruntea actualei comisii interimare stă dl dr. Cornel Lazăr, un om cu distincte calități de gospodar, comunicativ și spirit de inițiativă bine definit.

P. Serbescu

Conferința mondială a petrolului

Londra — „The Daily Express" sub titlul pe mai sus și cu subtitlul „Încă o tentativă de a fixa prețurile la petrol" scrie:

Conferința petroliferă care s'a închis săptămâna trecută la New-York, se redeschide la 29 lunie la Paris, unde vor lua parte și delegații români care n'au existat la conferința din New York.

Scopul conferinței este limitarea producției mondiale a petrolului și regularea prețurilor.

Discuțiile dela New-York s'au concentrat asupra chestiunii cumpărării unei anumite cantități anuale din producția sovietică și repartizării ei pe piețele mondiale.

Reprezentanții sovietelor au vor primi o asemenea obligațiune decât pentru un timp limitat pe trei ani.

Istoria presei române din Banat

de Dr. Aurel Cosma junior

(48)

Biografia lui Iosif Tempea (1836—1927)

Iosif Tempea s'a născut la 25 Decembrie 1836 în comuna Torecul-Mare, unde tatăl său Teodor Tempea era preot. Școala primară a făcut-o la început în comuna sa natală, apoi a trecut la școala elementară din Magyar Ilebe, ca să învețe și ungurește. In 1845 și în anul următor îrecventează școala primară superioară din Becicherecul-Mare, unde urmează și primele două clase de gimnaziu. După aceia merge la liceul piarist din Timișoara, ca să învețe și nemțește, fiindcă pe limpul acela se propunea la piariști în limba germană, și continuă clasele acestui liceu până în 1857, când trece examenul de bacalaureat. Iosif Tempea se duce apoi la Vârșeț și se inscrie la teologia de acolo, urmând cursurile teologice timp de trei ani, iar în 1860 obține absolutorul. De aici trece la Budapesta ca să urmeze cursurile Facultății de Drept, dar n'a putut termina dreptul, deoarece fiind numit profesor de limba și literatura română la liceul din Timișoara se înapoiază în Banat și funcționează ca profesor în anii școlari 1861—2 și 1862—3. Mai târziu este numit preot al Lugojului în parohia decedatului Dimitrie Teodori și fu hirotonit în ziua de 14 Ianuarie 1865. In 1868 Iosif Tempea a fost chiemat la Caransebeș să ocupe locul de profesor de teologie al lui George Pești, care fusese numit protopop al Lugojului. Aici a funcționat numai doi ani, deoarece în 1870 și-a dat demisia și s'a întors în Lugoj, unde a fost numit profesor de limba și literatura română la gimnaziul de acolo, iar dela 1902 a funcționat și ca profesor de religie. La începutul anului 1880 fondează la Lugoj ziarul „Deșteptarea", pe care îl redactează și editează până în Aprilie 1881. Această gazetă beletristică, științifică, economică și umoristică, era cea dintâi gazetă românească din Lugoj. Iosif Tempea a servit totodată și ca preot în Lugoj până în ziua morții sale. Moare la 14 Decembrie 1927 în vârstă de peste 90 ani și este înmormântat în cimitirul românesc din Lugoj alături de Coriolan Brediceanu, Victor Vlad Delamarina, Ioan Popovici-Bănățeanu, Cassian Muntean, Traian Grozăvescu.

(va urma)

UNA PE ZI

Când vad prostia locuind în cele mai strălucite palate, înțeleg de ce Diogene trăia într'un butoi. Tr. Demetrescu.

Szinetár însultă

Am arătat, în ultimul nostru reporiaj asupra lui Samuil Szinetár, conducătorul cu pașaport budapestan al societății de asigurări „Minerva", că situația lui a făcut obiectul unei descinderi a inspectoratului muncii la zisa societate. Fiind găsit în birourile societății însuș, Szinetár cu toate că societatea mai fusese amendată într'un rând pentru acest lucru și fusese avertizată că Szinetár nu poate ocupa funcțiuni în România — „Minerva" căzută în recidivă a fost amendată din nou, de astă dată cu 20 000 lei.

Acesta este faptul consumat și consemnat într'un proces verbal de organele ministerului muncii.

Ei bine — Szinetár se laudă că el nici n'a catadixit să stea de vorbă cu organele ministerului. Nici nu le-a dat vreo lămurire. Nici nu le-a tolerat măcar în biroul său.

Tupeul acestui evreu strein este incomensurabil. Se laudă prin toate cârciumile Timișoarei cu protecția ce-o are la d. Bianu. Iar acum afirmă că el nici nu consimte să stea de vorbă cu singurul organ de control imediat, cu inspectoratul muncii, permițându-și insulte incalificabile și afirmând că el lucrează cu ministerul direct. Căci — se laudă omul cu pașaport budapestan și cu mult tupeu — el și acolo are protecție.

Atragem atenția inspectoratului muncii asupra insultei ce i s'a adus.

7. Aprecieri referitoare la activitatea de primar în anul 1932

https://biblioteca-digitala.ro

Anul IX, seria II. Miron Costin No. 3. ...NI 2 LEI Sâmbătă 10 Februarie 1934

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bdl Regele Ferdinand No. 5.
(Tipografia Lovrov & Co).
ARAD.

Redacția din ORADEA:
Strada Academiei No. 8.

Redacția pentru Banat: TIMIȘOARA,
Hotel „Ferdinand" camerele Nr. 21 și 22.

DIRECTOR:
CONST. I. ȘTEFĂNESCU

Ecoul

Apare zilnic la orele 3 după amiazi

Note zilnice

Criza din Franța

Uraganul ce-a trecut Marți și Miercuri peste cloaca politicianismului francez („peste instituțiile libertății" — zic gramaticii presei noastre incălințate), a lăsat în sânul democrației din capitala lumii un aspect cam ca și-acela dupe bulevardele orașului luminii: cenușă de autobuse arse cu alai, copaci răsturnați cu sumul în jos, urme de baricade, urme de sânge, resturi de bandaje — și, în plus groază, groază generală.

Presa incălințată din România îi dă înainte cu asigurările (cari sunt mai mult îndemnuri către incălințații Parisului ca să nu se lase, să nu facă Sărindarul de rușine), dar dacă ești destul de deștept să nu judeci situația din Franța după articolele redacțiilor incălințate dela noi ci după telegramele agențiilor (fie și după ale incălințatului nostru „Rador"), vezi că prăpădenia a fost aproape — aproape fatală sacrosanctului politicianism de stânga.

Intâi: Dreapta voia prin demonstrațiile sale să zădărnicească cartelarea stângii inspusă de nevoia de a mușamaliza afacerile democrației. Voia un guvern de uniune națională. Și, spune telegrama Radio-Central: planul dreptei a și reușit în parte: fostul președinte de repub ică Doumerque, singurul asupra căruia s'au oprit toate speranțele, n'a primit să formeze guvernul decât dacă va fi guvern de uniune națională, și dacă se dizolvă parlamentul compromis. Iar parlamentarii fostei președinți de consiliu, deci inclusiv cei de stânga, se grăbesc să-l ajute în această încercare.

Al doilea: „Radorul" nostru a nunță că în loc să fie provat le burză o scădere a valorilor franceze, demonstrațiile dreptei au provocat urcare a acestor valori. Ba, încă: în măsura în care se înțeleaus demonstrațiile dreptei, valorile franceze creșteau tot mai accelerat!

Iată o adevărată minune. Care explică situația din Franța mai bine decât un car de articole ale presei incălințate dela noi.

Bate la Paris vânt de primăvară !... Caius Nicoară

Cum se face politică de partid dealungul frontierei

Era acum câțiva ani. Țara suferise din nou o schimbare de regim: fără rost și fără sens. Lumea se pregătea — ca de atâtea ori — pentru alegeri. Iar guvernul nou, după rețeta veche, încheiase iarăși pact electoral — măcar în parte — cu partidul maghiar, deși politica internațională semnală, ca nici odată până-atunci, fenomenul serios și îngrijorător al revizionismului...

În unul dintre orașele mari de pe frontieră, oficialitatea se pregătea la fel pentru alegerile comunale. Și cum era firesc, tradiționali, inevitabili, se încheiase un pact electoral cu partidul maghiar. — În preziua propagandei antirevizioniste, organizată de opinia publică revoltată pe tot cuprinsul Transilvaniei.

Partidele românești din acel oraș — nouă la număr — ținându-și seama desituația astfel creiată, au hotărît organizarea unui front comun, opoziționist, la care au câștigat colaborarea și a unor formațiuni mai mici minoritare, asigurându-și și sprijinul partidului social-democrat.

După multe pertractări — în fine — s'a alcătuit și lista comună, urmând să fie depusă la Tribunal. Dar iată că, în ultimul moment, unul dintre partidele coalizate incepe tratative secrete cu socialiștii, crezând că în felul acesta, topriland lista comună, își va asigura reușita exclusiv sieși. Nu-și dedea bietul seama, că jocul socialiștilor este pus la cale din afară, unde pregătirile partidelor române erau privite cu multă neglijoare, deoarece se înveda ra un rezultat electoral de circa 40% pentru frontul opoționist, fapt care dădea câștig de cauză elementului românesc, având în vedere că 6-7 șefi de partide intrau în consiliul municipal. Ori, se urmărea doar chiar contrarul: manifestarea dominațiunei elementului ungurese dealungul frontului de vest.

Deși conducătorii partidului recalcitrant au fost averțizați, arătându-li-se situația adevărată, dintr'un nejustificat orgoliu de partid n'au voit să cedeze, și astfel blocul românesc a fost torpilat, iar lista oficială, cu toți reprezentanții partidului maghiar, a învins. Astfel, în preajma demonstrațiilor antirevizioniste, în momentul critic, când pe la toate conferințele și congresele internaționale se discuta chestiunea revizuirei, când Ungaria mobiliza foi ce avea — din punct de vedere propagandist — mai bun, în cele trei municipii dela frontieră s'a instalat — cu ajutorul oficialității — o administrație locală, dominată de partidul maghiar.

Mai mult: într'unul dintre aceste orașe a fost intronat, cu ajutorul guvernului, chiar președintele partidului maghiar însuși ajutorului de primari...

Relatând acest mic istoric de tristă memorie, nu știu: să admiri abilitatea ungurilor, ori să te scârbești de politicianismul fără margini al partidelor noastre? Pe de-oparte guvernanții de pe timpuri, cari din interese politicianiste, din interese personale, au trădat — în momentul cel mai critic — interesul superior de stat; — pe de altă parte acei partide de opoziție, care în desorientarea sa politică și în tembelismul orgoliului său nu mai urmărea de cât o reabilitare electorală, chiar cu riscul deminuării naționale !

Dece să ne supărăm, deci, când se constată că elementul românesc în aceste centre este în descreștere ! Că intelectualii români au sărăcit complect ! Că medicii, advocații, inginerii noștri sânt boicotați ! Că elementul românesc nu poate pătrunde în comerț și industrie, fiind viața economică dominată de evreii-maghiari, mai șoviniști și mai instransigenți decât înșiși ungurii !

Și că nu exagerăm, comparați situația din trecut în Timișoara, Arad, Orade. Comparați isprăvile patriotice ale administratorilor de pe timpuri, comparați listele muncitorilor angajați la lucrări publice, comparați ajutoarele, subvențiile, etc. acordate, ca să vă formați un tablou viu despre felul cum au fost administrate aceste municipii, de cine, și în ce spirit „național"! Căci așa urlau toate ziarele noastre, preamărind pe patronii și pe autorii acestei trădări. Și publicul nostru?... Dar mai avem noi o opinie publică sănătoasă, cinstită, curajoasă, conștientă ?... Pst!... că ne aud ungurii ! Și mai știi, mâine ce să fie ?

Lașitate civică... Iată rezultatul educației politiciniste, timp de peste un deceniu... Omega

Supărarea lui Urmânczy

Intr'o gazetă budapestană a apărut zilele trecute un nostim articol al faimosului iredentist Urmânczy Nândor, fratele acelui faimos canibal care a ars de vii la 1918 pe Moții din Beliș.

Scribul acesta al iredentei maghiare e supărat că optanții din Ungaria, domnii latifundiari cari au fugit din statele succesoare și au fost expropriați de-aceste state, nu capătă integral și de odată prețul latifundiilor expropriate. Se plânge că guvernul maghiar a lăsat să se tragă optanților „clapa". Ci că li s'a adjudecat mai puțin decât trebuia. Dar asta, treacă, meargă ! Ce-l doare, mai cu seamă, pe Urmânczy (optant și dânsul), este că guvernul maghiar a acceptat în procesul optanților propunerea Titulescu : Să plătească statele succesorale, în 72 de rate achitate în 32 de ani, 39% din totalul prețului, fixat în suma de 218½ milioane coroane aur (minus din această sumă 4 milioane 800 de mii, cheltuielile de administrare a fondului optanților), iar restul de 61% să-l achite Belgia, Anglia, Franța, Italia, Japonia și Portugalia, din despăgubirile de război ce li le dă Ungaria. Statele succesoare își achită partea regulat, — *o recunoaște însuși optantul Urmânczy, — dar marile puteri nu, fiindcă plata despăgubirilor de război e suspendată. Cu alte cuvinte : Fiindcă Ungaria nu-și achită datoriile de război, din cari trebue plătiți optanții.*

Urmânczy cere deci guvernului Gömbös — „fiindcă acest guvern n'are nicio vină în transacția privitoare la optanți", transacție făcută de guvernul Bethlen să intervină la Liga Națiunilor, ca să li se facă optanților drept tate.

Adică: Să ordone Liga Națiunilor Ungariei, să-și achite despăgubirile de război către marile puteri, ca ele la rândul lor să poată achita pe optanți ?

Aud?

Bravo, domnule Urmânczy!

Teodor Bradean

Vieața învățătorească

Cercurile culturale

de I. P. Crivăț

Școala primară românească, dela intâile ei înfiripări și până astăzi, a străbătut o singură epocă, am putea spune, — de având sănătos și îmbârbătare voinicească. Epoca aceasta este hotărnicită de întinderea în timp a conducerii departamentului instrucției publice de Spiru Haret. Atâta vreme cât la postul de comandă al destinelor învățământului românesc se găsea eruditul ministru, școala națională în genere și cea primară îndeosebi, au cunoscut vremuri de adevărată înflorire și de netăgăduită evoluție.

În perspectiva istoriei, Haret apare ca cel mai neostoit bărbat de stat din 'naintea războiului ce s'a străduit neîncetat să ridice nivelul moral și material al țăranimii servindu-se de două lucruri: *școală și cooperație.*

Ființa acestui neîntrecut ministru al școalei, este dăltuită minunat de elementele nepieritoare ce constituiesc armătura structurală a înfăptuirilor pentru desțelnirea satelor românești sub toate raporturile. Și cunoscut îndeaproape toate problemele ce frământa lumea dela țară. Dacă poate fi vorba de o înstărire oarecare a țăranimii din vremea aceia, apoi — de bună seamă propășirea aceasta a fost prilejuită în cea mai mare parte de politica cultural-socială a lui Haret.

Băncile populare, instituții de credit ființ și 'n loc au descrobit masele rurale din sclavia cămătarilor și a greutății cu care se puteau găsi capitaluri. Cooperativele de credit au înlesnit plugarilor să-și întocmească gospodării mai răsărite și o exploatare agricolă rațională. Nu este nimerit ca să prezentăm acum omul și opera. E bine, totuși, să subliniem un lucru de o frapantă realitate. Reformele lui Spiru Haret s'au sprijinit pe o adâncă cunoaștere o fenomenului social; deaceea ele au prins și-au rămas. Înoitorii școalei noastre, dacă s'ar osteni să cunoască *modul de lucru* al marelui lor înaintaș, ar mai slăbi-o cu *reorganizările desorganizărit.* Legiurile lui Haret, ca puține de atunci încoace, au fructificat. Pentru împrejurările sociale deatunci, ele au fost instrumente creiatoare și de vădită regenerare publică.

Deodată cu mișcarea cooperatistă, care a descătușat populația de ghiarele sărăciei, marele vizionar cultural l-a asociat acestia un alt mijloc de luptă: *culturalizarea obștească prin școală.* Aici e geneza unui principal punct din catechismul învățătorului modern: *activitatea extra-școlară.* Căci, lucru revoltător pe vremurile acelea, (sânt mulți cari nici astăzi nu înțeleg aceasta) Haret a lărgit câmpul de activitate al învățătorului chemându-l ca, după

(Continuare în pag. III-a)

8. Articolul semnat Omega aparține lui Cornel Grof. Se poate observa mențiunea în colțul din dreapta cu creion roșu „*scris de mine*".

https://biblioteca-digitala.ro

Principiile corporatismu'ui

(Pa marginea lucrărilor recente a dlui Mihail Manoilescu) Conferință ținută de dl dr Grofșoreanu în cadrul ciclului de conferințe a Institutului Social Banat-Crișana

TIMIȘOARA. Duminecă înainte de amiază, dl dr Cornel Grofșoreanu a ținut o conferință a sala festivă a Școalei Superioare de Comerț, unde în fața unui public foarte select a dezvoltat cu absolută competință ideia corporatismului

Dr CORNEL GROFȘOREANU advocat, fost primarul municipiului Timișoara.

în general și ideologia corporatismului românesc ființific, prezentată prin prisma vederilor dlui Mihail Manoilescu.

In această discuțiune de idei economice, conferențiarul a făcut istoricul vieții economice și a prezentat cele trei sisteme economice înfățișate prin „Spațiul economic liberal", „Spațiul economic comunist" și „Spațiul economic corporativ". A analizat apoi fiecare din aceste trei sisteme economice și le-a arătat efectele sociale cu avantajele și dezavantajele ce le prezintă. A încadrat fiecare din aceste sisteme în concepția și modul de viață a societății contimporane și le-a armonizat în ființa statelor naționale.

Insistând asupra principiilor corporatismului, a prezentat toate manifestațiunile în toate domeniile unui stat corporativ.

Conferința a fost ascultată cu mult interes, deoarece a fost expusă cu precisiune și o competință ce a permis publicului percepă rea lucrurilor fără oboseală.

Portreturi artistice mărimi la

Reproduc ri picturi

GRETA

atelier fotografic

Timișoara-Cetate, str Lonovici No. 2. (Casa germană)

Prețuri eftine. — Fotografii la minut pentru legitimații.

Activitatea Casei Naționale din Șega

ARAD Casa Națională din Șega condusă de harnicul și priceputul păr. Ilarion Felea are o activitate din cele mai lăudabile. N'a rămas aproape nici o Duminecă sau sărbătoare, în care să nu se țină aci o conferință folositoare, sau o serbare distractivă sau comemorativă. Părintele Felea, care e și duhovnicul Șegănilor, se îngrijește sufletul credincioșilor bisericii sale și caută să-i țină cât mai strâns legați de biserică și de activitățile sufletești, ca să-i poată abate astfel dela obile cărciumii și a birturilor.

Duminecă 17 Martie la orele 2.30, a avut loc o șezătoare organizată de dna Lucreția Hancu învățătoare la școala No. 5. Șau produs copiii dela această școală cu declamări de poezii. A conferențiat dna Elena Olinescu, învățătoare dela școala primară No 7. Dna Olinescu a vorbit despre „Cum trebuie să și crească mamele copiii, pentruca să fie oameni buni și buni creștini". Dsa a arătat greșalele din educația copiilor și relele exemple date de către părinți și cum ar trebui să fie o educație adevărată.

Conferința a fost bine primită și conferențiara mult aplaudată. Aceste inițiative ar trebui cât mai mult încurajate.

Șeganul.

Impletituri „Dacia" și ori ce alte impletituri în stoc-uri mari. Cereți prețul curent. Ușurduri de sârmă sunt indispensabile, de oarece sunt durabile, eftine și nu necesită nici o reparație. Se-pot cumpăra favorabil la

M. BOZSÁK și FIUL S. p. A.

Timișoara Iosefin, Bul. Bertholot No. 31. Fabrică, str. Șanțului 10. - Telefon 388.

Dramatica sinucidere a unei fete bătrâne

DIOSIG. Eri la orele 6 dimineața a fost găsită strangulată de o grindă într-un grajd fata Ida Wegh, în etate de 55 ani.

Medicul de circumscripție și comandantul postului a ieșit la fața locului și a constatat că este vorba de sinucidere. Parchetul a dat tocuvințarea de înmormântare.

Se crede că Ida Wegh s'a lepădat de viață chinuită de gânduri pentrucă a întârziat dela căsătorie.

Arestarea unei femei hoațe

ORADEA. Poliția din Satu Mare a făcut o admirabilă achiziție prin capturarea cunoscutei cliente a poliției, hoața Lakatus Ana, originară din Oradea Str. Bucovinei, care a fost prinsă asupra faptului când încerca să devalizeze coșul cu haine și portofelul unei femei ce și vedea de treburi în Satu Mare. Hoața a fost înaintată de poliția din Satu-Mare chesturii din Oradea pentru a-i complecta cazierul și de a stabili dacă mai avea și complici.

In atențiunea medicilor din Timișoara

TIMIȘOARA. Consiliul colegiului medicilor aduce la cunoștință medicilor din Județul Timiș-Torontal și orașul Timișoara că a primit informațiuni dela domnii advocați ai oficiului sindical, că unii debitori somați plătesc direct datoria medicului în chestiune. Se aduce la cunoștința că în acestea cazuri speciale, medicii sunt obligați a comunica colegiului că au primit suma și de la cine, pentru a se sista procedura.

Colegiul apelează la medici să grăbească a trimite tablourile de datorași înainte de vacanța județeorească — de pași, prin urmare cei mai târziu la 25 Martie a. c. întrucât activitatea oficiului sindical e din cele mai rodnice, apropae jumătatea debitorilor somați și au achitat datoriile.

Dela salonul oficial de arte frumoase din București

TIMIȘORRA. Aflăm cu plăcere că în Salonul Oficial al Ministerului Instrucțiunilor, Cultelor și Artelor, ca în fiecare an și de data aceasta se găsește expus un splendid tablou pictat de dl ing Cornel Liuba, directorul Școalei de Arte și Meserii din Timișoara. Tabloul reprezintă Calea Victoriei din București, scăldată de soare și cu pulzația vieții de am'ază. Adăugom că tabloul se bucură de admirația tuturor celor ce vi zitează expoziția.

Duminecă ortodoxiei la Hălmagiu

Aceasta și s'a sărbătorit într'o înălțătoare atmosferă religioasă și națională. Este, într'adevăr un merit foarte l'udabil pentru organizatori această îmbinare fericită.

Programul pe care l'am descrie mai jos s'a desfășurat în fa a unei asistențe destul de numeroase — cca. 1000 de persoane — în care remar c'm prezen'a: dl dr. Puticiu, primpretor cu dna, dr M. Nicula, adv. cu dna, prot. St. Bogdan cu dna, dl Petru Bârbu, notar public, președintele «F. O. R.»ului cu dna, dl ing. I. Schroth cu dna, dna Șurban di A. Moga cu dna, dl judecător Șporea, dl Conf Balos, etc etc

Organizatorii s'au bucurat de-o frumoasă zi de primăvară însoritâ. astfel că jumătate din programa trebuit să se execute afară, sub cerul liber.

Serbarea începe cu «Aceasta este ziua» — executată de corul bis. ort. rom. din Hălmagiu de sub îndrumosa și priceputa conducere a P. O. Protopop St. Bogdan.

Dl Petru Bârbu, președintele «FOR.»ului subsecția Hălmagiu, arată în câteva cuvinte rostul și ținta o parte din statutele «Frăției Ortodoxe».

Au urmat recitări cu caracter religios, executate de elevii școalei primare.

Dl Ștefan Dumitrescu, învățător în comuna Brusturi, își citește apoi judicioasa disale conferințăintitulată: «Concepția creștină asupra lumii și vieții». Și fost o disertație care a interesat ți care, mai ales, a dat naștere unei serii ulterioare de discu ii asupra problemelor. O menționăm spre lauda conferențiarului.

Dl judecător T. L. Șporea a declamat cu deosebit simț artistic «Rugăciunea» lui Octavian Goga și «Glossa», creație proprie.

Corul bisericei ort. rom. a executat apoi cu entusiasm și întrepretare justă bucata «Marș Revizioniștilor», versuri de Ghițea, muzică de maestrul O. Lipovan. Bucata a fost bisată la sfârșit.

Dl protopop Ștefan Bogdan anunță inaugurarea unei librării ambulante cu caracter religios, subvenționată din fondul de propagandă al cultului S'au vândut icoane și cărți. Nu putem să menționăm cu destulă vigoare acest gest de mare valoare națională și religioasă.

Și urmat o pauză și fiindcă sala devenise neîncăpătoare, restul programului a trebuit să se execute afară, în gr dină.

O deosebită revelație a făcut produc la corului de țărani români din Bănești, condus de dl Gheorghe Bârbu. E o muncă ce trebue apreciată și o pildătoare inițiativă și pentru alții.

Mâezul programului desigur l-a format conferința dlui protopop Bogdan, care ne-a făcut un emo ionant tablou al luptelor religioase și al sacrificiilor fostei așpănări ce le au avut să sufere Hălmagenii pe chestia credinței, acum sunt 180 de ani. Și interesat mai ales scrisoarea pr n care Hălmagenii ce Mitropolitului Carlovățului îl intervin la Împărăteasa Maria Terezia pentru a li se retroceda biserica lor ortodoxă, trecută Uniților pe nedrept. Scrisoarea e publicată în lucrarea «Luptele pentru destrobirea religioasă» a dlui profesor Silviu Dragomir.

Serbarea s'a sfârșit cu două declamări foarte impresionante ale dlui Octavian Tuțuc și marțul „Voința Neamului", executat de corul mixt al bisericii din loc.

Dl președinte al «F. O. R.»ului ne-a promis că astfel de manifestări se vor repeta. Reușita morală de azi îi va servi de îmbold.

POPESCU.

7 lei numai 7 lei

1. O analiză caracteristică după model străin.
2. O experiență telepatică dela cea mai puternică astrologă și medium

MIRIAM

Află de acesta la cei doritori face și ședințe speciale unde sosne precs: *trecutul, prezentul și viitorul*

Primește la orele 9—1 și 3—9

Arad, str. Eminescu 3

BUCUREȘTI. Se anunță că partidul național-țărănesc va da zilele acestea un manifest către țară în care va face tot istoricul agitațiilor acțiunei dlui Vaida precum și motivele cari au dus la măsurile statutare. Se constată că prin declarațiile de Duminecă a dlui Vaida, atât el cât și amicii lui s'au situat în afară de partid. Delegația permanentă va lua măsuri față de aceștia.

Mare asortiment în **mobile** moderne **de calitate aleasă.** — Modernizarea mobilelor vechi la

Mobile Spira

Timișoara I.,

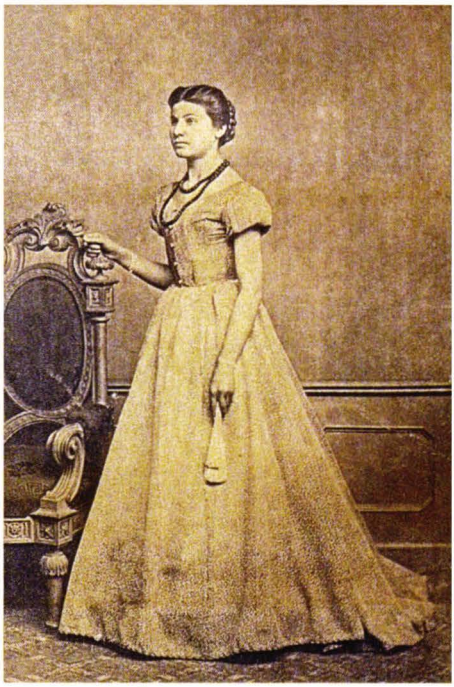
Bulev. Regele Ferdinand No. 6. (Palatul Hilt.)

9. În „Știrea" 1935 apare anunțul conferinței pe care Cornel Grofșorean a susținut-o la Școala Superioară de Comerț.

https://biblioteca-digitala.ro

10. Ioan Grofşorean – tatăl (I. Olărescu)

11. Iulia Dogariu – mama (I. Olărescu)

12. Iuliu Grofşoreanu – unchiul (I. Olărescu)

https://biblioteca-digitala.ro

13. Elev la Becicherec –
al cincilea din stânga (AMBM)

14. Cornel Grofşorean,
tânăr avocat (I. Olărescu)

https://biblioteca-digitala.ro

15. Pe frontul italian după ofensiva de la Isonzo – Cornel Grofşorean are o săgeată deasupra capului (AMBM)

16. În război împreună cu un camarad – Grofşorean este în stânga (AMBM)

https://biblioteca-digitala.ro

17. Primind un general francez la Reşiţa când era prim-pretor, Cornel Grofşorean nu apare în fotografie, însă pe verso este scrisul lui (AMBM)

https://biblioteca-digitala.ro

18. Cornel Grofşorean
în anul 1942

20. Ana Klesner la
maturitate – fotografie
tablou (C. Boiangiu)

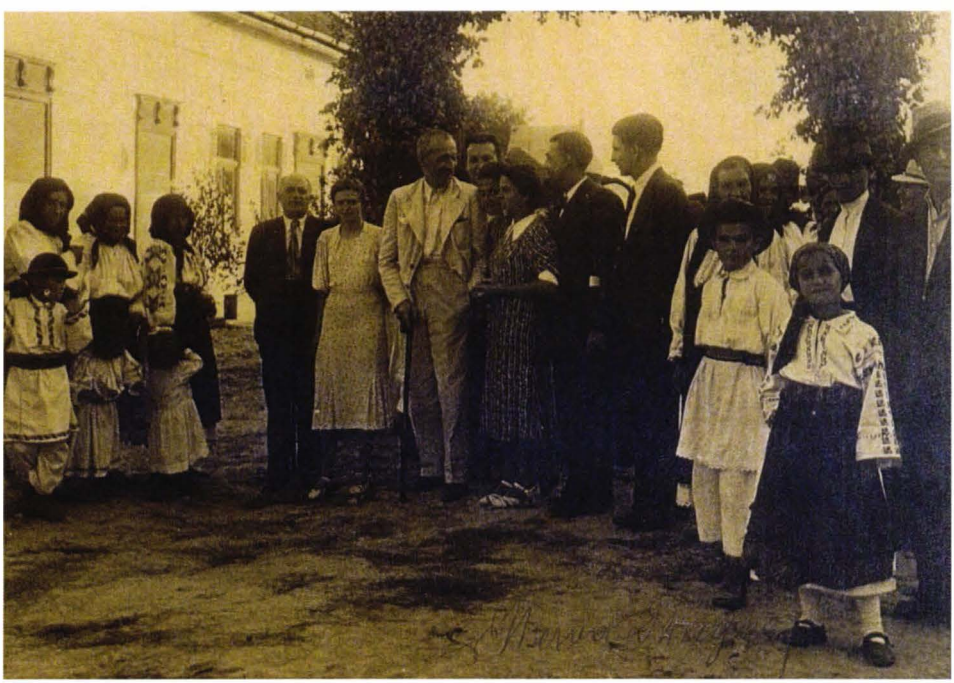

19. Cornelia Grofşorean
la vârsta de 22 de ani

https://biblioteca-digitala.ro

21. La Belinț în timpul campaniei monografice – Cornel Grofşorean se află lângă bărbatul în costum popular (S. Dănilă)

22. Cornel Grofşorean în mijlocul monografiştilor –1938 (I. Olărescu)

https://biblioteca-digitala.ro

23. Dimitrie Gusti la Rudăria – 1934 (V. Nemiş)

24. Dimitrie Gusti şi Emanoil Bucuța în gospodăria lui Emilian Didraga din Rudăria – 1935 (V. Nemiş)

https://biblioteca-digitala.ro

25. Echipa Regală cu autoritățile locale la Rudăria – 1935 (V. Nemiş)

26. Tineri cărând cărămida pentru Căminul Cultural din Rudăria – 1938 (V. Nemiş)

https://biblioteca-digitala.ro

Surse de informație

Fonduri şi colecții arhivistice

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe-*Fond Transilvania, Fond Conferința de Pace de la Paris 1946–1947.*

Arhiva Muzeului Banatului Montan – *Colecția de documente, Colecția de fotografii.*

Biblioteca Județeană Timiş-*Colecția Manuscrise, manuscrisul V, Institutul Social Banat-Crişana.*

Serviciul Județean Caraş-Severin al Arhivelor Naționale-*Colecția de documente a Muzeului Județean de Istorie Reşița, Colecția de documente, manuscrise şi foi volante.*

Serviciul Județean Timiş a Arhivelor Naționale-*Fond Aurel Cosma, Fond Primăria Municipiului Timişoara, Fond Prefectura județului Severin, Fond Baroul avocaților.*

Ziare şi reviste vechi

„6 órai újság", „Arbeiter Zeitung", „Banater Deutsche Zeitung", „Banatul Românesc", „Banatul", „Biruința", „Buletin eugenic şi biopolitic", „Calendarul", „Chemarea Tinerimei Române", „Cultura Vâlceană", „Curentul", „Cuvântul satelor", „Dacia", „Dimineața", „Drapelul", „Ecoul", „Epoca", „Gazeta antirevizionistă", „Gazeta Banatului", „Glasul Minorităților", „Îndreptarea", „Keleti Újság", „Lugoscher Zeitung", „Lugosi Ellenör", „Lumea Nouă", „Mişcarea Bănatului", „Monitorul Oficial al Municipiului Timişoara", „Nădejdea", „Patria", „Porunca vremii", „Primăvara", „Revista Juridică", „România de Vest", „Schwäbische Volkpresse", „Sociologie Românească", „Suflet nou", „Ştirea", „Temervarer Volksblatt", „Temesvári Hirlap", „Timişana", „Timpul", „Transilvania", „Țara Noastră", „Unirea Română", „Universul", „Valea Berzavei", „Viața", „Voința Banatului", „Zvastica Banatului".

Site-uri

www.rnges.anpm.ro.
www.uoradea.ro.
www.legex.ro
www.cooperativag.ro.
www.rotary2241.org.
www.rotarytm.ro.
www.rotaryszolnok.hu.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie selectivă

1. Carmen Albert, *Cercetarea monografică din Banat (1859–1948)*, Reşiţa, Ed. Modus PH, 2002.
2. Carmen Albert, *Documentele Institutului Social Banat-Crişana*, I-II, Timişoara, Ed. Mirton, 2004–2007.
3. Daniel Alic, *Eparhia Caransebeşului în perioada păstoririi Episcopului Miron Cristea (1910–1919)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, Ed. Episcopiei Caransebeşului, 2013.
4. *Anchetă monografică în comuna Belinţ*, Tipografia Românească Timişoara, 1938.
5. Radu Ardelean, *Istorie la gazetă în Banat*, Ed. Marineasa, Timişoara, 2007.
6. Victor Axenciuc, *Evoluţia economică a României, cercetări statistico-istorice 1859–1947*, III, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2000.
7. Duşan Basista, *Moniom oameni şi locuri*, Reşiţa, Ed. Promarketing, 2005.
8. Ilie Bădescu, *Idei politice internaţionale, panidei, naţiuni*, Bucureşti, Ed. Mica Valahie, 2012.
9. Ovidiu Bădina, *Cercetarea sociologică concretă, tradiţii româneşti*, Bucureşti, Ed. Politică, 1966.
10. Carmen Cornelia Bălan, *Institutul Social Banat-Crişana (1932–1946)*, Timişoara, Ed. Augusta, 2001.
11. Coriolan Băran, *Reprivire asupra vieţii. Memorii*, ediţie îngrijită de Vasile Popeangă, studii introductive Eugen Criste, Vasile Popeangă, Raul Ionuţ Rus, Arad, Ed. Vasile Goldiş University Press, 2009.
12. Emilian Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă (1908–1940)*, Iaşi, Casa editorială demiurg plus, 2010.
13. Emil Botiş, *Amintiri 1904–1984*, Timişoara, Ed. Marineasa, 2006.
14. Maria Bucur, *Eugenie şi modernizare în România interbelică*, Iaşi, Ed. Polirom, 2005.
15. *Iosif Coriolan Buracu-o legendă vie*, editor Pavel Panduru, Reşiţa, Ed. Tim, 2008.
16. *Istoria Românilor, România întregită*, VIII, coord. Ioan Scurtu, Academia Română, Bucureşti, Ed. Enciplopedică, 2003.
17. Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Cluj, Ed. Societatea de mâine, 1926.

https://biblioteca-digitala.ro

18. Nicolae Corneanu, *Monografia Eparhiei Caransebeşului*, Caransebeş, Tipografia Diecezană, 1940.
19. Aurel Cosma jr., *Istoria presei Române din Banat*, I, Timişoara, 1932.
20. Ion Crişan, *Un secol de cântare muncitorească în Reşiţa (1872–1972)*, Reşiţa, Ed. Casa de cultură a sindicatelor din Reşiţa, 1972.
21. Lucian Dindirică, *Miron Cristea-Patriarh, Regent şi Prim-ministru*, Iaşi, Ed. Tipo, 2011.
22. Catherine Durandin, *Istoria Românilor*, Iaşi, Ed. Institutul European, 1995.
23. *Dr. Avram Imbroane, Testament politic*, ediţie îngrijită de Adrian Onică, Roxana Pătraşcu, Timişoara, Ed. Marineasa, 2003.
24. Sabin Evuţian, *Clipe trăite*, ediţie îngrijită de Anton Ilica, Arad, Ed. Universităţii Aurel Vlaicu, 2013.
25. Rudolf Gräf, *Domeniul bănăţean al Steg 1855–1920*, Reşiţa, Ed. Banatica, 1997.
26. Rudolf Gräf, *Contribuţii la istoria industrială a Banatului Montan-StEG, factor de modernizare (1855–1920)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2011.
27. Anton Golopenţia, *Rapsodia epistolară*, III, ediţie îngrijită de Sanda Golopenţia, Ruxandra Guţu Pelazza, Lidia Bradely, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2012.
28. Anton Golopenţia, *Restituiri*, editor Ştefan Costea, Bucureşti, Ed. Ararat, 1995
29. Corneliu Grofşorean, *Reforma administrativă*, Tipografia naţională Lugoj, 1921.
30. Cornel Grofşorean, *Banatul de altă dată şi de totdeauna*, Timişoara, 1946.
31. Cornel Grofşorean, *Istoricul colonizărilor germane în sec. al XVIII-lea*, Timişoara, 1946.
32. Liviu Groza, *Contribuţii la cunoaşterea culturii grănicerilor bănăţeni*, Lugoj, Ed. Nova, 1993.
33. Lazăr Gruneanţu, *Istoria Baroului Timiş*, Timişoara, Ed. Mirton, 2012.
34. Lazăr Gruneanţu, *Avocaţii Baroului Timiş (1875–2015)*, Timişoara, Ed. Artpres, 2017.
35. Dimitrie Gusti, *Opere*, VI, Bucureşti, Ed. Academiei, 1977.
36. Klaus Heitmann, *Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german (1775–1918). Un studiu imagologic*, Bucureşti, Ed. Univers, 1995.
37. Keith Hitchins, *România 1866–1947*, Bucureşti, Ed. Humanitas, (1994), 2013.
38. Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare 1919–1938*, Bucureşti, Ed. Hasefer, 2000.
39. *Istoria României. Transilvania*, II, editor Fundaţia George Barițiu, Cluj-Napoca, 1997.
40. Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica „măruntă" sau istoria ignorată*, Reşiţa, Muzeul din Reşiţa, 1995.
41. Gheorghe Luchescu, *Din galeria personalităţilor timişene*, Lugoj, Ed. Dacia Europa Nova, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro

42. Lucian Leuştean, *O istorie internațională a Europei în secolul XX*, Iaşi, Ed. Universității Al. I. Cuza, 2015.
43. *Marele Război în memoria bănățeană 1914–1919*, I, antologie, ediție, studii şi note de Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2012.
44. *Marele Război în memoria bănățeană 1914–1918*, III, antologie, ediție, studii şi note, Valeriu Leu, Nicolae Bocşan, Mihaela Bedecean, Cluj-Napoca, Ed, Presa Universitară Clujeană, 2015.
45. Mircea Măran, *Românii din Banatul sârbesc în anii interbelici (1918–1941)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2012.
46. Mircea Măran, *Contribuții istorice bănățene*, Novi Sad, Ed. Departamentului pentru învățământ al CNMR, 2005.
47. Mircea Măran, *Românii din Voivodina*, Zrenianin, Ed. ICRV, 2009.
48. Mircea Măran, *Românii din Banatul sârbesc în anii interbelici (1918–1941)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2012.
49. Florin Medeleț, Vasile Râmneanțu, *Muzeul Banatului, file de cronică II 1918–1948*, Timişoara, Ed. Mirton, 2003.
50. *Monografia comunei Sârbova*, Timişoara, 1939.
51. Ioan Munteanu, Vasile M. Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul şi Marea Unire 1918*, Timişoara, Ed. Mitropoliei Banatului, 1992.
52. Ioan Munteanu, *Sever Bocu (1874–1951)*, Timişoara, Ed. Mirton, 1999.
53. Andrei Negru, *Din istoria cercetării sociale româneşti Institutul Social Banat-Crişana*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 1999.
54. Andrei Negru, *Ion Clopoțel studiu monografic*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2003.
55. Iosif Nemoianu, *Contribuțiuni la problema copiilor în Banat*, Tipografia Națională Lugoj, 1928.
56. Petre Nemoianu, *Ardealul şi Banatul după Unire*, Cluj, Imprimeria dr. Sebastian Bornemisa, 1925.
57. Petre Nemoianu, *Sârbii şi Banatul*, Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1930.
58. Ioan Opriş, *Vasile Stoica în serviciul României*, Bucureşti, Ed. Oscar Print, 2008.
59. Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, ediția a II-a, Bucureşti, Ed. Militară, 2009.
60. *Pacea de mâine*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice Petre Otu, Bucureşti, Ed. Militară, 2006.
61. Dan Gh. Perianu, *Istoria uzinelor din Reşița 1771–1996*, Reşița, Ed. Timpul, 1996.
62. Valeriu Pop, *Amintiri politice*, Bucureşti, Ed. Vestala, 1999.
63. Valeriu Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1992.
64. Gligor Popi, *Românii din Banatul iugoslav (1918–1941)*, Timişoara, Ed. de Vest, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro

65. Gligor Popi, *Românii din Banatul sârbesc (1941–1996)*, Novi Sad, Ed. Libertatea, 1998.
66. Vasile Râmneanțu, *Activitatea Primăriei municipiului Timişoara în perioada 1919–1940*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2015.
67. Vasile Râmneanțu, *Istoria relațiilor româno-iugoslave în perioada interbelică*, Timişoara, Ed. Mirton, 2007.
68. Zoltán Rostás, *Strada Latină, nr. 8*, Bucureşti, Ed. Curtea veche, 2009.
69. Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie*, Bucureşti, Ed.Paideia, 2000.
70. Costa Roşu, *Dicționarul preoților români din Banatul Sârbesc 1761–2011*, Zrenianin, Ed. ICRV, 2011.
71. Ovidiu Laurențiu Roşu, *Comunitatea de Avere a fostului Regiment Grăniceresc româno-bănățean nr. 13 din Caransebeş*, Timişoara, Ed. Cosmopolitan Art, 2010.
72. Angela Dumitrescu Rotaru, *Istoria învățământului românesc din Banat (1900–1918)*, Timişoara, Ed. Eurostampa, 2010.
73. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în sec. XX (1918–1948)*, Bucureşti, Ed. Paideia, 1999.
74. Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Românilor*, VIII, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2003.
75. Ioan Scurtu, Ioan Bulei, *Democrația la români (1866–1938)*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1990.
76. Ioan Spătan, *Ioan Lugoşianu, omul, avocatul, universitarul, omul politic şi diplomatul, ziaristul martirul*, Piteşti, Ed. TIPARG, 2009.
77. Sherman David Spector, *„România şi Conferința de pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu"*, Iaşi, Ed. Institutul European, 1995.
78. H.H.Stahl, *Amintiri şi gânduri din vechea şcoală a „monografiilor sociologice"*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1981.
79. Ioan Szekernyés, *Székely László*, Cluj-Napoca, Ed. Erdélyi Híradó, 2002.
80. Dumitru Tomoni, *Societate, cultură, politică: ASTRA în Banat (1896–1948)*, Timişoara, Ed. Învierea, 2009.
81. Dumitru Tomoni, *Sabin Evuțian un dascăl în slujba neamului*, Ed. Eurostampa, Timişoara, 2014.
82. Dumitru Tomoni *Regionala ASTRA Bănățeană-monografie istorică*, Timişoara, Ed. Eurostampa, 2006.
83. Mihai Vişan, Daniel Crecan, *Mihail Gaşpar-un corifeu al culturii bănățene*, Timişoara, Ed. David Press Print, 2016.
84. Cătălin Zamfir, *O istorie subiectivă în sociologia românească*, Iaşi, Ed. Polirom, 2009.
85. Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul război mondial*, Bucureşti, Ed. Didactică şi pedagogică, 1995.

https://biblioteca-digitala.ro

Indice onomastic*

A

Abrudeanu Rusu Ioan 366
Adam Cioroianu 23
Adler Tiberiu 302
Albert Carmen 17, 29, 31, 38, 42, 46, 47, 82, 83, 95, 98, 99, 129, 132, 188, 190, 204, 210, 212–214, 216, 217, 221, 225, 227, 228, 231, 236, 241–243, 245, 247, 249, 252, 259, 261, 263, 266, 267, 269, 270, 271, 273–278, 303, 307, 309, 312, 331, 334, 347, 350, 351, 353–357, 359
Albu Cornel 60
Aleca Dumitru Bogdan 164
Alic Daniel 94
Ammende Ewald 314, 323–326, 330–333
Antal Heinrich 47–49
Antal Sándor 346
Antonescu Ion 108, 140, 185
Antonescu Mihai 16, 272, 275, 276, 355
Arany János 33
Ardelean Ion 271
Ardelean Radu 98
Ardelean Ștefan 97, 185–187, 314
Ardeleanu Vichentie 109
Argetoianu Constantin 52, 59, 61, 63
Averescu Alexandru 50, 53, 54, 58, 60, 78, 79, 89, 90–93, 122, 123, 148, 159, 164, 165, 365, 373
Avramovici Mihailo 199
Axenciuc Victor 62

B

Baader Heinrich 150, 153
Babeș Vincențiu 256, 366
Baciu Aurel 140, 141, 160
Baciu Elena 24
Bakker Christina van Bosse 315, 316
Balint Simina Ioana 214
Balogh Artúr 201, 317
Balog Marin Iosif 237, 338, 377
Banciu Jean 38
Bandu Horațiu 49
Bandu Petru 49
Barbu Filaret 50
Barițiu George 63, 125
Bârlea Victor 214
Barthou Louis 125
Basch Viktor 127
Basista Dușan 256
Bădescu Ilie 116
Bădina Ovidiu 12
Bălan Carmen 16
Băltescu Ilie 42
Băltescu Ion 42, 45, 61, 62, 302

* Indicele onomastic nu cuprinde şi referirile la Cornel Grofşorean şi Dimitrie Gusti, deoarece frecvența lor este foarte mare în cuprinsul volumului. La fel lipsesc unele nume din arborele genealogic, fiind reținute doar cele aflate în relație de rudenie mai apropiată cu Cornel Grofşorean

https://biblioteca-digitala.ro

Bănciulescu Ion 77, 143, 300
Băran Coriolan 33, 38, 44, 54, 77, 103, 136
Bărbulescu Constantin 62, 237, 238, 267
Bedecean Mihaela 8, 37, 335
Bejan Adrian 13
Bejan Luminița 13
Belu Iuliu 97, 98, 363
Berechet Ștefan Grigore 324, 329
Bernády Görgy 92
Berneker Karl Erich 109
Birăescu Gheorghe 60
Birăescu Traian 55, 110, 149, 275
Bireescu Alexandru 213, 214, 263
Biró Arpad 45
Biró Bela 45
Blașian Victor 205, 210, 225, 350
Blascovits Ferenc 123
Bleyer Jakob 288
Bobbio Norberto 251
Bocșan Nicolae 9, 19, 36–38, 44, 50, 335, 338, 377
Bocu Sever 20, 22, 27, 36, 43, 46, 72, 95–97, 99–102, 109, 114, 115, 139, 190–193, 199, 304, 323, 357–364, 381
Bogdan Anton 95, 164
Boia Stelian Ioan 34
Boiangiu Cornel 8, 29, 30, 31, 33
Boier Oscar 137
Bojincă Cornel 97, 115
Bold Emilian 127
Boleanțu Valeriu 103
Bolovan Ioan 136
Bonda Ioana 267
Boroszky Samu 198
Borza Alexandru 110, 275
Bosoancă Traian 141, 163
Botiș Emil 16, 219
Botiș Teodor 367
Bradely Lidia 113, 353
Brandsch Rudolf 201, 288
Brătescu Constantin 8
Brătescu Galitzi Cristina 262
Brătianu C. I. Ion 78, 79, 130, 188, 384
Brătianu Vintilă 95
Brediceanu Caius 38, 42, 148, 176
Brediceanu Coriolan 42, 50, 134, 214, 411
Briand Aristide 317
Brudariu Adrian 140, 363, 369–374, 376, 384
Bucico Coriolan 175
Bucur Maria 237, 241
Bucurescu Teodor 79
Budișteanu Cicerone 162
Bugariu Aurel 219
Buiacici Toni 56
Bumbu Vasile 137
Buracu Coriolan Iosif 256, 258
Buteanu Alexandru 274
Butoarcă Alexandru 204, 308, 309, 312–314, 324, 325, 328–331, 333
Butoarcă Savu 308
Buzatu Gheorghe 53, 63, 78, 79, 81, 148, 159, 164, 178, 272, 273, 296, 361

C

Caraminu Ion 275
Cârja Cecilia 267
Cârja Ion 267
Carol al II-lea de Hohenzollern-Sigmaringen 62, 76, 79, 81, 88, 147, 183, 208, 256, 265
Carrel Alexis 340, 341
Călin Petru 49
Chira Ioan 47
Cigărean Liviu 139, 140, 361, 363
Cimponeriu Alexandru Virgil 28, 97, 323, 371, 372, 374
Cimponeriu Ecaterina 45
Cimponeriu Ioan 28
Cimponeriu Liliana 27
Cinska Maria 56
Ciobanu Pompiliu 79
Ciobanu Ștefan 324, 329
Ciomac Ion Luca 30, 274, 275
Cioroianu Ana 24
Ciortuz Adela 8
Cipăianu George 42, 366

https://biblioteca-digitala.ro

Ciupe Aurel 111, 275
Ciupercă Ion 127
Clopoțel Ion 334–337
Cocârlan Paul 262
Colović Nikola 194
Conciatu Iancu 130, 156
Constantinescu Mitiță 145
Constantinescu N.A. 197
Cornea Lucia 179
Cornea Simeon 329, 330
Corneanu Cornel 94, 204, 217, 275
Corneanu Nicolae 291
Cosma Aurel jr. 19, 29, 32, 34, 35, 49, 51, 136, 137, 149, 252, 273, 275, 276, 242, 263
Coste Iuliu 136
Costin Alexandru 209, 350
Costin Lucian 97
Cotoșman Gheorghe 274, 275
Cotruș Aron 96–99, 409
Crăciun Gheorghe 97
Crecan Daniel 33
Criste Eugen 33, 54
Cristea Miron 94, 217
Cristea Tiberiu 275
Crișan Ion 40

D

Deheleanu Vasile 275
Demetrescu Dimitrie 170–174
Deutsch Maurițiu (Maurus) 35, 134
Djuvara Mircea 251
Dianu Romulus 128, 129, 294, 326, 327
Dindirică Lucian 94
Dinteanu Gheorghe (George) 50, 293
Disela Vasile 95
Dizela Pavel 60
Doboșan Ioan 141
Dobrin Casius 62
Dobrin George 42, 43, 47, 62, 63, 242, 310–312, 322
Dobrin Ionel 137
Doda Traian 110, 366
Dogariu Damian 24
Dogariu Iulia 21, 23
Dogariu Pantelie 24
Dogaru Dumitru 244
Domășneanu George 77
Dragomir Silviu 270, 272–275
Drăgan Nerva 97
Duca I. G. 214
Dudaș Vasile 41
Duma Iosif 331
Dumănescu Luminița 62
Durkheim Emil 335

E

Elemér Jakabffy 201, 223, 224, 316
Eminescu Mihai 339
Emöd Tomás 346
Endre Ady 129, 345, 356
Enescu George 56, 75
Evuțianu Sabin 75, 94, 136, 238, 242, 274, 275, 306, 356

F

Faur Margareta 137
Faur Viorel 214
Făcăoaru Iordache 223
Fehér Kristóf 41
Filipescu Teodor 199
Florescu Emil 256
Furlugeanu Octavian 67, 75, 77

G

Gabor Liviu 74, 77, 301, 365
Gabriel Berta Luiza 27, 28
Gambetta Leon 198
Gardener Robert 303
Gaşpar Mihail 32, 33, 97, 256
Găvănescu Constantin 58
Georgevici R. Tihomir 197
Ghenadie Ilie 87, 183

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Cioroianu 23
Ghiulamila Ion 324, 329
Giurcăneanu Eduard 302
Goanță Ion 49
Goga Octavian 26, 91, 108, 122, 367,
Goldiș Vasile 22, 33, 54, 191, 192, 343
Golopenția Anton 113, 145, 207, 228, 233, 244, 245, 247, 270, 274, 347, 350, 351, 353–356
Golopenția Romulus 145, 259, 355
Golopenția Sanda 113, 225, 229, 261, 355
Gombocz Zoltán 109
Grad Cornel 266
Gräf Rudolf 40, 41, 50
Grădinaru Emil 70, 74
Gremminger Ecaterina 42
Griselini Francesco 282
Grofșorean K. Béla 27, 118, 358, 359
Grofșoreanu Cornelia 28
Grofșoreanu Ioan 18, 24–27, 51
Grofșoreanu Iuliu 17, 20–23, 28, 171, 173
Grofșoreanu Maria 20
Grofșoreanu Marta 19, 20
Grofșoreanu Milentie 20, 21
Grofșoreanu Nicolae 19–21
Grofșoreanu Persida 20, 21
Grofșoreanu Vichentie 19–22
Gropșianu Mihai 139, 140, 335
Groza Liviu 248
Groza Petru 179
Gruia Basil 164
Gruneanțu Lazăr 31, 138, 140, 146, 148, 180, 372
Gugenberg Iuliu 297
Györke Zoltan 61

H

Hâmpă Rodica Laura 254, 255
Harșia Ioan 163
Hegedüs Lóránt 303, 305
Heim Ernest 60
Heitmann Klaus 195
Heller Ladislau 302
Herseni Traian 217, 227, 350, 356
Hitchins Keith 81
Hitler Adolf 127, 184, 266, 378
Hommeneau Orendi Viktor 123, 338–340
Huszár Edmund 141

I

Iancu Gheorghe 42–44, 200
Ilieșiu Nicolae 110
Imbroane Avram 50, 53, 54, 57, 59, 77, 79, 89, 90, 115, 152, 157, 365
Imbroane Nicolae 79, 150, 157, 255
Imre Kovács 125, 126, 243
Indrieșu Sabin 275
Ion Grigore 95, 97, 169–172, 323, 324
Ionescu Take 42, 148, 165, 176, 365
Iorga Nicolae 53, 61, 70, 71, 73, 75, 134, 201, 258, 312, 331, 373
Irinyi Alexandru 60
Isac Emil 340
Iștfan Petru 139, 141
Ivan Nicolae 108

J

Jaleș Constantin 376
Jaleș Marian Mia 247
Jászi Oskár 334, 340–344, 366, 367, 383, 385
Jenö Jancsó 346
Jivan Iosif 180

K

Kabos Ármin 80
Kálaman Jakobi 143
Kopony Wilhelm 288
Károly Mihály 343
Kastriener Samuel 149
Katona Joszef 33
Kausch Michael 288

https://biblioteca-digitala.ro

Kerék Mihály 241
Kertsch Penescu Christian 301, 303–304
Klein Wilhelm 302
Klesner Ana 28, 29, 31
Kockl Hans Nikolaus 279, 290
Kossuth Lajos 116
Kräuter Franz 79
Kremm Werner 50
Kubicsek Oskar 302
Kugel Dragutin 243
Kühlmann von Richard 240
Kun Béla 46, 61, 343
Kun Richard 61, 142, 143

L

Ladea Romulus 110, 115, 351
Lalescu Traian 94, 186, 205
Lazăr Cornel 78
Lazăr Liviu 266
Lendvai Eugen 302
Leu Valeriu 9, 19, 36–38, 44, 46, 47, 50, 188, 208, 227, 335, 345, 347, 350, 356
Licareţiu Paraschiv 97
Ligeti Samuel 141
Litván György 341
Lucaciu Vasile 367
Luchescu Gheorghe 56
Lugoşianu Ion 169, 170, 172, 173
Lumperdean Ioan 237, 338, 377
Lupaş Octavian 212, 233, 270

M

Mádly Lorand 8, 237, 238, 345, 377
Malthus Robert Thomas 239
Manciulea Ştefan 220, 274, 275
Maniu Iuliu 310, 312, 315, 322, 324, 330, 343, 359, 368
Manoilescu Mihail 84, 85, 89, 271
Manuila Sabin 87, 183, 237, 255
Manuilă Camil 302
Manuilović Maxim 346
Manuilović Todor 334, 345, 346, 386
Marcu Ilie 137, 252
Mardan Dion 62, 302
Marta Alexandru 75, 170, 229, 230, 272, 275, 280, 348
Mauss Marcel 335
Măran Mircea 8, 186, 308
Mărgineanu Dumitru 15, 266
Meda Nicolae 331
Medeleţ Florin 109, 111
Meilă Gheorghe 256
Melich János 109
Mercea Valeria 110
Mercea Victor 139, 361, 362
Micloşi Cornel 57, 64, 252, 303–305
Micu Lavinia Diana 8, 258
Mihai Emil 97, 211, 212
Miko Emerich 138
Miloia Ioachim 70, 108, 206, 219
Mitu Sorin 62
Mocioni (Mocsonyi) Anton 76, 367
Moga Marius 275
Moldovan Iuliu 334, 347–349
Montani Ioan 128, 199
Mór Jókai 33
Mora Ioan 46
Morariu Filip 274
Moscovici Ionela 42, 43
Motaş Dumitru 75
Motogna Victor 110, 220, 274, 275
Müller Koloman 123, 363, 364
Müller Ladislau 288
Munteanu Ioan 43, 95
Munteanu Leonte 274
Munteanu R. Cassian 115
Muth Gaspar (Kaspar) 123, 286, 288, 361, 363, 364

N

Nagy Iván 202
Nagy Miska 346
Neamţu Octavian 220, 226, 255, 350, 353, 356, 357
Negru Andrei 16, 219, 335

https://biblioteca-digitala.ro

Negru Ion 220, 221, 274, 336
Nemiş Vasile 257, 258
Nemoianu Iosif 206, 231–233, 238, 259, 292, 350
Nemoianu Petre 19, 26, 45, 50, 51, 105, 129, 135, 192–199, 204, 206, 207, 273, 326, 329, 353
Neugeboren Emil 377–380
Nicolae de Hohenzollern Sigmaringen 76, 77
Nicolau Avram 56
Nicolau Migry 56
Nicolson Harold 216
Nietzsche Friedrich 339, 346
Nistor Dimitrie 60
Novac Nicolae 67, 219

O

Oana Ilie 174, 175
Olariu Iosif 94
Olariu Petru 62
Oltenski Ioan 275
Onică Adrian 54
Oprea Ioan 143
Oprea Traian 309, 312, 325, 328–331
Otetelişanu Alexandru 174–176
Ottonel Neamțu Nicolae 115
Otu Petre 54, 270, 275, 278, 355

P

Panduru Pavel 256, 258
Panu Mihai Adrian 63
Papazoglu Nicolae 56
Pascu Emil 60
Păclişanu Zenovie 275, 276
Pădurean Cornel 22, 136
Pătraşcu Roxana 54
Pelazza Guțu Ruxandra 113, 353
Pepa Ioan 180, 181
Perian Dan Gheorghe 40
Pesecan Eva 20, 24
Pesecan Iefta 20
Pesecan Mihai 20
Peteanu E. Aurel 275
Petrescu Camil 62
Petrescu Cezar 73
Petrica Traian 334
Petrovici Ion 108
Pocreanu Emil 274
Pogány Mihály 148
Pók Attila 341
Pop Amos 47
Pop Aurel Ioan 272
Pop Cicio Ştefan 22, 343
Pop Emilia 47, 49
Pop Eugen 105, 108, 111
Pop Valer 142, 143
Pop Valeriu 271
Popa Atanasie 351
Popa Augustin 47
Popa George 256
Popa Traian 110, 220, 275
Popeangă Vasile 33, 54
Popescu Mişu 62
Popi Gligor 185, 187, 188, 308, 312–314
Popovici Aurel 95
Popovici Aurel C. 367
Popovici Duşan 193
Popovici Gheorghe (George) 22, 44
Popovici Mihai 161
Popovici Titus 214
Popovici Vasile 95
Popovici Vlad 62,
Popp Ghiță (Pop) 310, 311, 312, 315, 322–324, 327, 330
Porumb Nestor 139
Puşcaş Vasile 43, 159

R

Radian Alexandru 63
Radu Cornel 70, 210, 213, 214
Rainer Sterner Sylvia 112
Râmneanțu Petru 237, 238, 274
Râmneanțu Vasile 15, 56, 57, 74, 109, 111, 255, 266, 333

https://biblioteca-digitala.ro

Reiser Nicolas 35
Rostás Zoltán 226, 229, 230, 254, 261, 336, 356
Roşu Costa 308
Roşu Gruia 334
Roşu Laurenţiu Ovidiu 268
Roth Ottó 361, 365
Rothermerer H. Harold 285, 306
Ruja Gheorghe 14, 15
Rumano Tican Mihai 321, 322
Rus Raul Ionuţ 33, 54
Rusu George 174
Ruzmir Ilie 275

S

Sabaru Alexandru 162
Sâmboteanu Ion 75
Sârbu Mariana 43
Schiemann Paul 200
Schopenhauer Arthur 339
Scridon Cristian Alin 37
Scurtu Ioan 53, 60, 63, 78, 79, 81, 82, 148, 159, 164, 178, 276, 261
Secoşan Elena 110
Seignobos Charles 336
Sima Ana 257
Skala Jan 318–322
Slavconski Eduard 209, 265
Sofronie Gheorghe 214–216, 231, 233
Sombart Werner 239
Spătan Ioan 169
Spencer Herbert 240
Sperantia Eugen 214
Stahl H.H. 226, 254, 261
Stanciu Victor 110, 274
Stancovici Angelco 243
Stângu Traian 251
Stoenescu Adelina 136
Stoicovici Slavco 243
Stratul Ion 275
Suciu Nicolae 160
Székely Lasló 57
Szilárd Emil 57, 60
Szilárd Toth 92
Szterényi Iosif (Joseph) 35, 116
Szüllo de Geza 200

Ş

Şeicaru Pamfil 333
Şerban Alexandru 236
Şerbescu Pompiliu 77
Şipoş Sorin 272
Şocardă Trifu 310, 311, 314, 325, 326, 328
Şora Melentie 275
Şotropa Valeriu 275
Ştirbei Barbu (Ştirbey) 79, 81, 159
Şuluţiu Sterca Iosif 33

T

Tállian Béla 26, 358, 359
Tănăsescu Florian 255
Teacă Ioana Mihaela 214
Telbisz Carol 67, 77
Teodorescu C. Constantin 225, 227, 229
Teodorescu Gheorghe 16
Tillea Viorel 76
Tisza Kálmán 22
Titulescu Nicolae 265, 314
Tomici Rada 243
Tomiciu Nicolae 274
Tomoni Dumitru 94, 104, 238, 261
Topliceanu Traian 110, 275, 276
Totis Rudolf 61, 143
Tudor Marian 197

Ţ

Ţeicu Dumitru 237, 338, 377
Ţenchea Ioan 180, 369
Ţiucra Patrichie 75, 104

U

Udrea Stoia Ioan 71, 271, 300, 301

https://biblioteca-digitala.ro

Ugron István 92
Ungár Adolf 124, 139, 360, 361, 363, 365
Ungureanu Emanoil 56, 97, 185, 409
Urban István 22
Ureche Ilie 152, 157
Uzum Ilie 31

V

Vâlcovici Victor 205, 206
Varga Attila 340, 341
Vecchio del Giorgio 250, 251
Velceanu Iosif 75
Vese Vasile 43, 159
Vesér Erzsébet 340
Veverca Ion 272
Vidrighin Stan 53–55, 59, 60, 65, 66, 77, 148–158, 165, 177
Vişan Mihai 33
Vlad Victor 95, 97, 207
Vlădescu Ştefan 149, 263
Voevod Vaida Alexandru 169–171, 236, 249, 349, 350, 361
Vulpe Ştefan 95

W

Weil Arpad 149
Wiener Maurus (Mauriciu) 297
Wilfan Josip 200

Z

Zaberca Mircea Vasile 43, 45, 48
Zamfir Cătălin 12
Zamfir Zorin 38
Zbegan Vasile 252, 302
Zichy Ernö 318
Zigre Nicolae 216

https://biblioteca-digitala.ro

Indice toponimic*

A

Aachen 34, 35
Abrud 366
Adelsberg 37
Aiud 26, 170, 322
Alibunar 187, 228, 309
Ambriciu 110
Antalfalva 25, 32
Apadia 94
Apuseni 336
Arad 22, 33, 49, 64, 65, 70, 74, 75, 102, 104, 110, 205, 206, 209, 210, 212–214, 233, 237, 268, 270, 272, 301, 307, 322, 335, 343, 344, 346, 357, 377
Aşchileul Mare 41

B

Bacica/ Bačka 289
Baranya 289
Basarabia 233, 258, 324
Baziaş 77, 131, 290
Bazinul Bunărean 280
Băile Herculane 208, 258, 352
Becicherecul Mare 24, 32, 33, 345
Bega 57, 67, 118, 150, 259
Beiuş 32–34, 336
Belgrad 26, 92, 172, 194, 195, 309, 312, 324, 327, 334
Belinț 88, 211, 232, 234, 237, 239, 241, 250, 352, 354, 356
Belobreşca 243
Berlin 37, 179, 2011, 239, 377
Berzovia 47
Beşenova-Veche 124
Bihor 104, 139, 215, 216
Biserica Albă 139, 193, 253, 288
Blaj 272
Bobâlna 236
Bocşa 100
Bocşa Montană 47
Bogata 238
Boldur 36
Bor 197
Borlova 258
Bozovici 25, 26, 51, 156, 247, 258, 270, 297, 336
Braşov 35, 79, 116, 184, 301, 377
Bratislava 214
Brebu 229
Breslau 239
Brno 185
Bucovina 50, 198, 259
Budapesta 19, 23, 26–28, 34, 35, 43, 44, 54, 55, 57, 60, 61, 67, 70, 79, 110, 123–125, 127, 140, 141, 143, 160, 206, 207, 213, 214, 238, 256, 265, 268, 272, 275, 288, 297, 340, 343, 346, 366, 367, 375, 379, 385

* Indicele toponimic nu include nume de țări, imperii, județe, de asemenea sunt excluse cuvintele Banat, Timişoara, Bucureşti cu o frecvență extrem de mare în cuprinsul volumului

https://biblioteca-digitala.ro

Bug 355
Buzău 58

C

Câlnic 229
Câmpina 301
Caransebeş 32, 49, 80, 94, 100, 102, 110, 217, 228, 248, 255, 268, 291, 293, 335, 356, 366
Cazane 131
Căpăt 141
Căprioara 272
Cebza 24
Cenad 167, 213
Cernăuți 22, 94, 110, 227, 229, 272, 301, 354
Cetate 57, 58
Ciacova 309
Cisteiu-de-Mureş 47
Ciucea 92, 122
Clisura Dunării 132, 242, 290, 251, 252, 356
Cluj 28, 35, 41, 42, 52, 70, 71, 79, 104, 107, 110, 115, 124, 135, 139, 140, 141, 143, 163, 174, 180, 204, 206, 212, 214, 215, 223, 227, 229, 237, 238, 265, 272, 277, 288, 297, 301, 317, 335, 336, 346, 317, 349, 351, 354, 370
Comloşul Mare 17, 19, 20–24, 79, 359
Constanța 229, 258
Coştei 53, 152
Covăciţa 18, 25, 32, 33
Covăsânț 57
Craiova 28, 52, 63, 174, 193, 217, 258, 339
Crişana 71, 208, 259

D

Dalboşeț 272
Darnița 67
Deleljača 32
Deliblata 308
Denta 141, 185
Doberdo 36, 37, 39
Doman 229, 293
Dresda 319, 321
Dubrovăț 369
Dumbrăveni 123

E

Ezeriş 309

F

Fabric 57, 58, 73, 156, 297
Fârliug 67
Făgăraş 258
Făurei 253
Ferendia 70, 185
Friuli-Venezia-Giulia 38

G

Galați 205
Galiția 169
Galşa 21, 22, 28, 29, 171
Gătaia 32, 90, 185
Geneva 127–131, 190, 192, 200, 203, 262, 264, 307, 313–329, 331, 385
Glimboca 244, 258, 354
Glogoni 199
Gopeş 324
Görz-Heidenschaft 39
Göthingen 205
Greoni 300
Gurasada 272
Gyula 323

H

Hamburg 37, 237
Hațeg 336
Hăşag 96
Hitiaş 180, 369
Hodoni 366

https://biblioteca-digitala.ro

I

Iaşi 12, 16, 58, 87, 108, 127, 188, 205, 207, 217, 218, 229, 237, 258, 301, 323, 324, 329, 369, 411
Iosefin 73, 298, 301, 339
Isonzo 37–39

J

Jankapuszta 125
Jdioara 258
Jilava 169
Jitin 110
Jupa 70

K

Karloviț 281
Kecskemet 26
Késmárk 34, 80, 116
Kiev 322
Kikinda Mare 21
Kumanovo 194

L

Lăpuşnicu –Mare 248
Leipzig 35, 94, 112, 169, 195, 207
Lelei 343
Lenauheim 289
Lipova 28, 100
Lugoj 19, 21–37, 41–56, 62, 65, 80, 100, 114, 115, 118, 134, 136, 137, 176, 201, 213, 214, 238, 248, 341, 343

M

Macedonia 124, 193, 198, 255, 324
Madrid 96
Makó 213
Maramureş 259
Marga 248
Margina 336
Măderat 28
Măidan 94
Mărăşeşti 54
Mărul 258
Mediaş 201
Mehadia 169, 256
Mehala 57, 58, 185
Milăşel 163
Mocrin 21
Moldova 58, 161, 258
Moldova Nouă 71, 219, 243, 309
Moniom 255–257
Motta di Livenza 38
München 37, 112, 378
Muncitoresc 31

N

Nadeşul Săsesc 140
Năidăş 137, 248, 252, 253, 353, 355
Năsăud 110
New York 125, 303, 304, 341
Nistru 355
Novaci-Polovraci 19
Novi Sad 190, 197, 272, 307, 308, 312, 345

O

Ohaba-Bistra 239, 235, 244, 246, 252, 293, 350, 350, 354
Oituz 54
Oltenia 19, 217, 258, 372
Oradea 34, 110, 136, 139–141, 175, 214–216, 227, 233, 265, 272, 346, 347, 351
Oravița 73, 100, 140, 252, 335
Orşova 42, 64, 100, 248, 290

P

Panciova 25, 32
Paris 29, 42, 79, 94, 111, 173, 180, 188, 189,

https://biblioteca-digitala.ro

193, 216, 219, 237, 261, 292, 341, 369, 384
Parța 139
Pârvova 110
Periam 25, 26
Pesac 20, 26
Petrilova 206
Piave 38
Pişchia 76
Piteşti 162, 169
Ploieşti 62, 162, 301
Poiana Sărată 322
Pojejena-de-Jos 242, 253, 356
Praga 129, 185, 186, 194, 200, 237, 252, 319
Prigor 207, 258
Püspökladány 175

R

Radimna 243
Râmnicu Sărat 169
Râşnov 288
Roma 70
Roşia Montană 79
Rudăria 257, 258

S

Salonic 194
Sâmbăteni 233, 237
Sân-Mihai 185–187, 314
Sânnicolau Mare 79, 100
Sârbova 211, 230, 237, 240, 241, 250
Sarmizegetusa 247
Sasca-Montană 115, 140, 366
Satu-Nou 103
Schemnitz 205
Secusigiu 87
Semenic 336, 411
Siberia 67, 282
Sibiu 22, 32, 33, 44, 47, 49, 96, 104, 261, 275, 379
Sighet 52, 161, 272
Sighetul-Marmației 71
Sovič 37
St. Vito 38
Stalingrad 28
Straja 220, 275
Svinița 248
Szabás 26
Szeged 24, 27, 37, 79, 272
Szepes Béla 27, 30, 116
Szólnok 303

Ş

Şemlacul Mare 78, 185
Şiştarovăț 95
Şuşanovăț 65, 69

T

Tagliamento 38
Târnova 257, 258
Teregova 25, 65, 180, 340, 341, 347
Teremia Mare 91, 92, 128
Tg.Mureş 35, 163
Timiş-Cerna 248
Timoc /Valea Timocului 124, 130, 131, 169, 193, 197, 198, 202, 325
Tirol 124
Tisa 28
Topolya 35
Torac 24, 187
Transilvania 23, 41, 44, 56, 81, 104, 121, 125, 132, 140, 177, 180, 200, 236, 237, 258, 266, 270, 273, 274, 278, 283, 288, 299, 336, 340, 354, 366, 367, 371–374, 383, 384
Transnistria 207, 223, 289, 332, 355
Trianon 210, 305, 306
Trieste 38, 200
Tulca 139
Turda 140
Turnu-Severin 16, 131, 143, 183, 229, 270–272, 278

https://biblioteca-digitala.ro

Ț

Țara Almăjului/Almăj 25, 26, 156, 230, 247, 248, 252, 257, 270, 336
Țebea 110
Țerova 229

U

Uzdin 310, 311

V

Valea Caraşului 51, 293
Varna 329
Vârşeț 185, 194, 204, 288, 308, 309, 312, 324, 330, 333, 334
Varşovia 92
Vaşcău 104, 336
Văcăreşti 140, 169, 322
Vălcani 19, 49
Vărădia 27, 79, 214, 238, 262
Versailles 82, 130, 132, 189, 265, 270, 334
Viena 19, 42, 44, 50, 60, 67, 96, 105, 108, 110, 115, 132, 141, 143, 147, 161, 175, 185, 199, 200, 201, 213, 238, 241, 256, 271, 275, 281, 286, 288, 290, 292, 331, 332, 355, 377
Vişтea-de-Sus 110
Voiteni 286
Voivodina 35, 149, 193, 196, 308, 334

Z

Zajecar 194
Zips/Spiš 27, 34
Zorlencior 39
Zorlenţu Mare 47
Zrenianin 24, 33, 132, 190, 242, 307, 308, 312, 334, 345

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Costin Feneşan

DIPLOMATARIVM BANATICVM

VOL. II

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Carmen Albert s-a născut la Tg. Mureș și este absolventă a Facultății de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca. În anul 2001 a susținut teza de doctorat în istoria sociologiei la Universitatea din Cluj-Napoca, iar în prezent este cercetător științific la Muzeul Banatului Montan din Reșița. A mai publicat volumele: *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, Ed. Modus Ph, 2002; *Documentele Institutului Social Banat-Crișana-corespondență*, Timișoara, Ed. Mirton, 2009; Aurel Cosma jr., *Memorii*, ediție, note, studiu introductiv, Timișoara, Ed. Mirton, 2010.

ISBN: 978-606-020-039-0

https://biblioteca-digitala.ro